

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

РОГАТЮК ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.1

**ДИСЕРТАЦІЯ
ТЕОРЕТИЧНІ, ПРАВОВІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА
У ДОСУДОВОМУ РОСЛІДУВАННІ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

І. В. Рогатюк

Науковий консультант **Чернявський Сергій Сергійович**,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Рогатюк І.В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню теоретичних, правових та праксеологічних основ кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні. У роботі здійснено аналіз генезису правового статусу прокурора як учасника досудового кримінального провадження, найбільш дискусійних теоретичних питань, що стосуються розуміння сутності, функціонального призначення його діяльності, її структурних елементів, а також співвідношення концептів прокурорського нагляду і процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Констатовано, що кримінальна процесуальна діяльність прокурора у досудовому розслідуванні має не наглядовий, а обвинувальний характер, оскільки: по-перше, прокурор є суб'єктом сторони обвинувачення; по-друге, серед його повноважень, закріплених КПК України, переважають обвинувальні; по-третє, він формує обвинувачення шляхом організації ефективного досудового розслідування та здійснення процесуального керівництва ним; по-четверте, його професійний інтерес полягає у проведенні досудового розслідування в суворій відповідності з вимогами закону з метою формування доказів обвинувачення, які є належними, допустимими, достовірними і достатніми для обґрунтованого твердження про винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Доведено, що діяльність прокурора має безпосередній вплив на загальну ефективність системи кримінального судочинства, що зумовлено такими чинниками: прокурор є учасником кримінального провадження, який діє на всіх його етапах з початку кримінального провадження і до його закінчення; функція обвинувачення детермінує здійснення всіх інших кримінальних процесуальних функцій; обґрунтованість обвинувачення, висунутого під час досудового розслідування, безпосередньо визначає обґрунтованість публічного обвинувачення, яке підтримується прокурором в суді, та є підґрунтям правової позиції сторони обвинувачення (у зв'язку з цим, законодавцем запроваджено в КПК України принцип незмінності прокурора); докази обвинувачення після дослідження їх судом за участю сторін судового розгляду може бути покладено в основу рішення суду і в такий спосіб безпосередньо впливати на вирішення завдань кримінального провадження.

Розглянуто вплив загальних засад кримінального провадження на зміст кримінальної процесуальної діяльності прокурора. Зазначено, що концептуальна зміна нормативної моделі її реалізації обумовлена дією принципів верховенства права, змагальності й публічності.

Акцентовано увагу на праксеологічному аспекті реалізації повноважень прокурора на стадії досудового розслідування. Доведено превентивну та прикладну значущість діяльності прокурора з виявлення фактів укриття від обліку злочинів на етапі прийняття та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення.

Здійснено аналіз актуальних проблем практико-прикладного характеру, пов'язаних з проведенням невідкладних, негласних слідчих (розшукових) дій, застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, реагуванням прокурора на процесуальні рішення слідчого про зупинення й закінчення досудового розслідування. Визначено види прокурорського впливу, які можуть вживатися за порушення вимог закону у кримінальному провадженні, зокрема: внесення до ЄРДР інформації стосовно службової особи правоохоронного органу, яка умисно приховала вчинений злочин від реєстрації; складання

протоколу про адміністративне правопорушення за ухилення від виконання законних вимог прокурора; ініціювання та проведення координаційних нарад; здійснення узгоджених заходів та аналітичної діяльності; організація занять з вивчення працівниками правоохоронних органів чинного законодавства, відомчих наказів та інструкцій.

Досліджено специфіку нормативного забезпечення та практики реалізації повноважень прокурора в особливих порядках кримінального провадження: щодо окремої категорії осіб, стосовно яких передбачено додаткові гарантії; неповнолітніх; у справах приватного обвинувачення; при здійсненні спеціального досудового розслідування, а також в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції. Запропоновано шляхи вирішення проблемних ситуацій у правозастосовній практиці, а також доповнення і зміни до чинного законодавства.

Ключові слова: прокурор, кримінальна процесуальна діяльність, досудове розслідування, обвинувачення, публічне обвинувачення, прокурорський нагляд, процесуальне керівництво, процесуальні рішення, особливі порядки кримінального провадження.

SUMMARY

Igor Rogatyuk. Theoretical, legal and praxis bases of prosecutor's criminal procedural activity in pre-trial investigation. – Manuscript.

The thesis for a doctoral degree in Law, specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operative and Search Activities. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2018.

The thesis is dedicated to a comprehensive study of theoretical, legal and praxiological foundations of prosecutor's criminal procedural activity in the pre-trial investigation. In this paper the genesis of prosecutor's legal status – party to pre-trial criminal proceedings – is analyzed along with the most controversial theoretical issues related to understanding of essence, functional purpose of his activity, its structural elements and correlation of such concepts as prosecutor's control and procedural management of pre-trial investigation.

It is grounded that criminal procedural activity of prosecutor as party to pre-trial investigation may be characterized as supervisory rather than accusational due to the following reasons: firstly, prosecutor is a subject of the charge party; secondly, Criminal Procedure Code of Ukraine defines the majority of his authorities as accusational; thirdly, he formulates the accusation by organizing the efficient pre-trial investigation and performing the relevant managing functions; also his professional interest stipulates the pre-trial investigation to be conducted in strict compliance with the legislative requirements to prepare the accusation evidence base, observing the principles of acceptability, admissibility, authenticity and sufficiency to claim the accusation of relevant crime commission.

It is proved that prosecutor's activity directly affects the level of criminal justice system efficiency due to the following factors: prosecutor is a party to criminal proceeding involved at all its stages; accusation function is a primary function shaping the other; accusation presented during the pre-trial investigation must be

justified to ensure the sustainability of public charge supported by the prosecutor in the court and used as a background for the accusation legal position (due to this legislator implemented the principle of the prosecutor's permanency in Criminal Procedure Code); accusation evidence may be used as foundation for the court decision after being examined by the court and directly influence the criminal proceeding.

Influence of general issues related to criminal proceeding on prosecutor's procedural activity is analyzed. It is noted that conceptual transformation of regulatory model of its performance is shaped by the principles of competitiveness, publicity and the rule of law.

Praxis aspect of prosecutor's powers execution at the stage of pre-trial investigation is highlighted. Grounds are provided for the preventive and practical significance of prosecutor's activity aimed at detection of facts of crime registration evasion at the stage of applications and notices consideration.

Current practical problems related to emergency covert investigative (search) actions performance, application of measures for criminal proceeding support, prosecutor's response to investigator's procedural decisions on termination and completion of pre-trial investigation are analyzed. Types of prosecutor's influence as response to any violations in the course of criminal proceeding are defined: registration of data in Unified Register of Pre-Trial Investigations regarding law enforcement officers intentionally concealing the fact of crime commission and refusal to register it; drafting protocol on administrative offence for refusal to abide by the prosecutor's demands; initiation and conducting of coordinating meetings; holding approved events and performing analytical activity; organization of training sessions for law enforcement (provisions of current legislation and internal regulations).

Peculiarities of regulatory support and practice of prosecutor's powers execution in special cases are studied (separate categories of persons entitled to additional guarantees and remedies; minors; private accusation cases; in the course of specialized pre-trial investigation or under conditions of martial law and a state of

emergency/within the zone of anti-terrorist operation). Solutions are offered for problematic issues related to law enforcement practice and legislative amendments.

Key words: prosecutor, criminal procedural activity, pre-trial investigation, prosecution, public prosecution, prosecutor's supervision, procedural guidance, procedural decisions, special procedures of criminal proceedings.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

монографія

1. Рогатюк І. В. Процесуальна діяльність прокурора на стадії досудового розслідування: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 544 с.

Рецензія: Кучинська О. П., Сергєєва Д. Б. Актуальні питання процесуальної діяльності прокурора на стадії досудового розслідування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 2. С. 376–380;

статті в наукових фахових виданнях України

1. Рогатюк І. В., Калиновський О. В. Особливості нагляду прокурора за законністю порушення кримінальної справи // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2010. № 5 (72). С. 173–180.

2. Рогатюк І. В. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх. Керівна роль прокурора // Вісник прокуратури. 2012. № 10. С. 24–32.

3. Рогатюк І. В. Виконання ухвали про здійснення приводу як передумова оперативного розгляду кримінальних проваджень. Керівна роль прокурора // Вісник прокуратури. 2013. № 2. С. 38–42.

4. Рогатюк І. В., Алексеєва-Процюк Д. О. Прокурорський нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування: історія та сучасність // Наше право. 2013. № 3. С. 156–162.

5. Рогатюк І. В. Використання інформаційних технологій у досудовому розслідуванні: сучасний стан і перспективи розвитку // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 3. С. 312–320.

6. Рогатюк І. В., Алексеєва-Процюк Д. О. Роль прокурора у проведенні слідчих (розшукових) дій у разі виявлення трупа людини з ознаками насильницької смерті або підозри на таку // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 4. С. 186–194.

7. Рогатюк І. В. Особливості здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів у сфері охорони здоров'я // Вісник прокуратури. 2013. № 6. С. 29–35.

8. Рогатюк І. В. Роль прокурора у звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 1. С. 140–151.

9. Рогатюк І. В. Перевірка прокурором законності розгляду в органах внутрішніх справ заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення // Вісник прокуратури. 2014. № 1. С. 111–120.

10. Рогатюк І. В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури // Часопис Київського університету права. 2014. № 1. С. 292–296.

11. Рогатюк І. В. Прокурорський нагляд як гарантія законності й обґрунтованості прийняття процесуальних рішень на початковому етапі досудового розслідування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 140–154.

12. Rogatyuk I. Criminalistics portrait research: features of realization and drawing on results are in the criminal legal proceeding // Legal magazine of the National Academy of Internal Affairs. 2014. № 2 (8). P. 212–219.

13. Рогатюк І. В. Кримінально-процесуальне закріплення використання поліграфа (детектора брехні) у слідчій практиці // Часопис Київського університету права. 2014. № 2. С. 294–298.

14. Рогатюк І. В. Початок досудового розслідування стосовно окремих категорій осіб // Право України. 2014. № 3. С. 215–223.

15. Рогатюк І. В. Робота з речовими джерелами криміналістичної інформації під час розслідування злочинів: проблеми теорії та практики // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 4. С. 105–116.

16. Рогатюк І. В. Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 1 (9). С. 52–63.

17. Рогатюк І. В. Становлення кримінальних процесуальних засад участі прокурора в кримінальному судочинстві: зв'язок історії та сучасності // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 2. С. 258–271.

18. Рогатюк І. В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 3. С. 115–124.

19. Рогатюк І. В. Негласні слідчі (розшукові) дії як інструмент ефективного попередження, викриття та розслідування злочинів у бюджетній сфері // Вісник прокуратури. 2016. № 12. С. 52–55.

20. Рогатюк І. В. Підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді: процесуальна тактика в нестандартних умовах // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ: наук. журн. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. № 1 (13). С. 87–93.

21. Рогатюк І. В. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора: сутність та зміст // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2017. Вип. 2. Т. 4. С. 80–83.

22. Рогатюк І. В. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у особливому режимі досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 6. Т. 3. С. 145–150;

статті в наукових періодичних виданнях інших держав

1. Рогатюк І. В. Реализация прокурором функции надзора за соблюдением законов при проведении досудебного расследования в форме процессуального руководства // Право и политика: науч.-метод. журн. Кыргызстан. 2014. № 1. С. 107–110.

2. Rogatyuk I. The retrospective research of criminal judicial activity of the prosecutor and the problems of reforming the Prosecutor's office in Ukraine // Knowledge. Education. Law. Management. 2014. № 2 (6). P. 252–260

3. Рогатюк І. В. Проблемы уголовной процессуальной регламентации проведения негласных следственных (розыскных) действий: опыт Украины и

других стран: сб. науч. тр. Могилев: Могилев. ин-т Мин-ва внутр. дел Республики Беларусь, 2015. Вып. 3. С. 265–273.

4. Рогатюк И. В. Задачи и функции прокуратуры в сфере уголовного судопроизводства: сравнительный анализ // Наука и жизнь Казахстана: междунар. науч.-популяр. журн. 2016. № 3 (38). С. 107–110.

5. Rohatiuk I. Basic Principles of the Prosecutor in Criminal Procedure Code of Ukraine // Internal Security, January-June. 2016. P. 111–121. URL: <http://dx.doi.org/10.5604/20805268>;

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Рогатюк І. В., Калиновський О. В. Особливості прокурорського нагляду за діями та рішеннями органів досудового розслідування // Проблеми діяльності слідчих органів внутрішніх справ України: тези доп. круглого столу (м. Київ, 2 квіт. 2010 р.) / ред. кол.: В. Д. Сущенко, О. М. Джу́жа, М. А. Погорецький та ін. Київ: Київ. нац. ун-т. внутр. справ, 2010. С. 36–39.

2. Рогатюк І. В., Калиновський О. В. Підстави і порядок доступу до конфіденційної інформації під час розслідування кримінальної справи // Протидія злочинам, які вчиняються з використанням комп'ютерних мереж: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Севастополь, 1–2 жовт. 2010 р.) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. С. 145–148.

3. Рогатюк І. В. Використання спеціальних знань прокурором на стадії порушення кримінальної справи // Криміналістика ХХІ століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25–26 листоп. 2010 р.). Харків: Право, 2010. С. 721–723.

4. Рогатюк І. В. Особливості призначення судових експертиз у справах про крадіжки культурних цінностей і предметів антикваріату. Протиправна поведінка: погляд крізь призму юридичної науки: матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 24 лют. 2012 р.). Ніжин: ПП Лисенко, 2012. С. 141–143.

5. Рогатюк І. В. Особливий порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх за новим Кримінальним процесуальним кодексом України //

Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: тези доп. круглого столу (м. Київ, 8 листоп. 2012 р.). Київ, 2012. С. 26–29.

6. Рогатюк І. В. Координація діяльності правоохоронних органів прокурором у контексті нового кримінального процесуального законодавства України // Взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування у виявленні припинені та розслідувані кримінальних правопорушень: зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 14 груд. 2012 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 8–10.

7. Рогатюк І. В. Актуальні проблеми реалізації функції прокурорського нагляду на стадії досудового розслідування // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: зб. наук. ст. за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 11 квіт. 2013 р.) / Мін-во аграрної політики та продовольства України; Житомир. нац. агроєкологічний ун-т. Житомир: ЖНАЕУ, 2013. С. 180–182.

8. Рогатюк І. В. Забезпечення прокурором реалізації принципу розумності в кримінальному судочинстві // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 лип. 2013 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 51–56.

9. Рогатюк І. В. Використання «детектора брехні» у слідчій практиці: аргументи за і проти // Сучасні проблеми криміналістики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю з дня народження В. П. Колмакова (м. Одеса, 27–28 верес. 2013 р.). Одеса, 2013. С. 267–270.

10. Рогатюк І. В. Порядок спільних дій працівників ОВС, закладів охорони здоров'я та прокуратури в разі встановлення факту смерті людини за місцем проживання // Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень: зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 21 листоп. 2013 р.). Київ: Навч.-наук. ін-т підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 284–286.

11. Рогатюк І. В. Порядок використання прокурором оціночних понять в кримінальному судочинстві // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми,

перспективи: тези доп. IX Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листоп. 2013 р.) / ред. кол. В. В. Коваленко, В. В. Черней, М. В. Костицький та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 80–83.

12. Рогатюк І. В. Забезпечення прокурором гарантій прав підозрюваного (обвинуваченого) під час досудового розслідування // Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-теорет. конф.: у 2 ч. (м. Київ, 5 груд. 2013 р.). Ч. 1. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 156–157.

13. Рогатюк І. В. Проблеми реалізації інституту угод у кримінальному провадженні // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Донецьк, 15 берез. 2014 р.). Донецьк: ООО «Цифрова типографія», 2014. С. 260–263.

14. Рогатюк І. В. Удосконалення прокурорського нагляду за забезпеченням підозрюваному права на захист // Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах: матеріали круглого столу (м. Київ, 4 квіт 2014 р.). Київ: ФОП Ліпкан О. С., 2014. С. 120–123.

15. Рогатюк І. В. Прозорість публічної інформації як чинник запобігання корупції // Протидія корупції у сфері державних закупівель: тези доп. зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 30 трав. 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 114–117.

16. Рогатюк І. В. Виклик слідчим, прокурором як захід забезпечення кримінального провадження // Актуальні проблеми розслідування злочинів: зб. тез доп. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 лип. 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 82–84.

17. Рогатюк І. В. Проблемні питання обліку кримінальних правопорушень у практиці роботи прокуратури // Актуальні проблеми протидії організованій злочинній діяльності: зб. тез доп. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 26 верес. 2014 р.). Одеса: Одес. держ. ун-твнутр. справ, 2014. С. 115–116.

18. Рогатюк І. В. Розслідування кіберзлочинів: окремі аспекти діяльності прокурора та слідчих органів внутрішніх справ // Актуальні правові питання

сьогодення в умовах євроінтеграції України: матеріали загальноакадем. підсумк. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 15 трав. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 18–21.

19. Рогатюк І. В. Кримінальні процесуальні повноваження прокурора щодо приватного обвинувачення, що потребують змін // Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики: зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 185–189.

20. Рогатюк І. В. Рішення прокурора під час закінчення досудового слідства у звичайних та особливих умовах // Особливості доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях: матеріали круглого столу (м. Київ, 26 лип. 2016 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 95–97.

21. Phd Igor Rogatiuk National Academy of Public Prosecution, European procedural penalty measure of effective fight against economic crime in accordance with the current Code of Criminal Procedure – Ukrainian // International Penitentiary Congress (1 June 2017) Poland, Warsaw, University of Warsaw, 2017. P. 128–136.

22. Рогатюк І. В. Діяльність прокурора по виявленню фактів укриття злочинів – нагальна вимога сьогодення // Актуальні проблеми досудового розслідування: матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 лип. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 326–334.

23. Рогатюк І. В. Кримінальна процесуальна протидія білокомірцевій злочинності: моніторинг банківських рахунків // Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії: матеріали міжнар. круглого столу (м. Київ, 9–10 листоп. 2017 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 143–146;

які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України: монографія. Київ: Атіка, 2007. 160 с.

2. Рогатюк І. В. Проблемні питання при розслідуванні злочинів за ухилення від сплати податків // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2004. № 9. 139–144.

3. Рогатюк І. В. Роль суду у справі боротьби зі злочинністю та корупцією // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2004. № 10. С. 47–51.

4. Рогатюк І. В. Перекваліфікація злочинних дій у кримінальному процесі: проблема юридична чи статистична // Право України. 2004. № 12. С. 59–61.

5. Рогатюк І. В., Романюк Б. В. Реформування правоохоронних органів потребує чіткого розмежування їхніх функцій // Часопис Київського університету права. 2005. № 1. С. 111–115.

6. Рогатюк І. В. Проблеми адміністративної та кримінально-правової відповідальності за корупційні дії // Корупція в Україні: досвід і тактика протидії в сучасних умовах: матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 черв. 2005 р.). Київ: Вид-во НА СБ України, 2005. С. 114–119.

7. Рогатюк І. В. Окремі питання реформування системи кримінального судочинства // Реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства України: сучасний стан та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 30 верес. – 1 жовт. 2005 р.). Івано-Франківськ, 2005. С. 132–134.

8. Рогатюк І. В., Мірошник Ю. П. Справа боротьби зі злочинністю // Прокуратура. Людина. Держава. 2005. № 12. С. 10–16.

9. Рогатюк І. В., Серeda Г. П., Цимбалюк В. С. Концептуальні засади наукового забезпечення інформатизації прокуратури // Вісник прокуратури. 2006. № 5. С. 14–19.

10. Рогатюк І. В. Стан і тенденції злочинності в Україні (за матеріалами органів прокуратури) // Актуальні проблеми оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ: тези доп. круглого столу (м. Київ, 3 берез. 2010 р.). Київ, 2010. С. 109–111.

11. Рогатюк І. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство: навч.-метод. комплекс з

професійно-орієнтованої дисципліни / Рогатюк І. В. та ін. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2010. 64 с.

12. Рогатюк І. В. Методика викриття схем мінімізації та незаконного відшкодування податку на додану вартість, пов'язаних з утворенням «податкових ям» / Науковий твір. Свідоцтво № 33800 від 21.06.2010 Державного департаменту інтелектуальної власності про реєстрацію авторського права на науковий твір / Чернявський С. С., Рогатюк І. В., Василевич В. В. та ін. Київ. нац. ун-т внутр. справ. № 33980. 32 с.

13. Рогатюк І. В. Із виступу на колегії прокуратури Черкаської області // Вісник прокуратури. 2012. № 1. С. 16–23.

14. Рогатюк І. В. Використання поліграфа у кримінальному судочинстві: вітчизняний і закордонний досвід // Криміналістичний вісник. 2014. № 2 (22). С. 85–90.

15. Рогатюк І. В. Взаємодія органів внутрішніх справ із закладами охорони здоров'я та прокуратурою при встановленні факту смерті людини: метод. рек. / Чернявський С. С., Алексеева-Процюк Д. О., Рогатюк І. В. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 64 с.

16. Рогатюк І. В. Процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям та примиренням винного з потерпілим: метод. рек. / Удалова Л. Д., Чернявський С. С., Рогатюк І. В. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 36 с.

17. Рогатюк І. В. Огляд пасажирських повітряних суден та авіаційних об'єктів на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин і вибухових компонентів: метод. рек. / Василичук В. І., Кофанов Ф. В., Рогатюк І. В. та ін. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2015. 88 с.

18. Рогатюк І. В. Процесуальне керівництво негласними слідчими (розшуковими) діями: наук-практ. посіб. / Севрук Ю. Г., Блажівський Є. М., Рогатюк І. В. та ін.; за заг. ред. Ю. Г. Севрука, А. В. Столітнього. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2017. 282 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	20
ВСТУП.....	21
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	 37
1.1. Генеза нормативного регулювання кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні.....	37
1.2. Зміст кримінальної процесуальної діяльності прокурора.....	67
1.3. Порівняльно-правова характеристика нормативної моделі кримінальної процесуальної діяльності прокурора в окремих європейських, пострадянських країнах та країнах англо-американської правової традиції.....	92
Висновки до розділу 1.....	122
 РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА НА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	 126
2.1. Діяльність прокурора на етапі прийняття та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення.....	126
2.2. Повноваження прокурора щодо формування та ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань.....	147
2.3. Перевірка прокурором законності та обґрунтованості прийняття окремих процесуальних рішень на початковому етапі досудового розслідування.....	161
Висновки до розділу 2.....	175

РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА У ФОРМІ НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	179
3.1. Правові та праксеологічні основи нагляду за додержанням законів і відомчого контролю у досудовому розслідуванні.....	179
3.2. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора з нагляду за законністю застосування заходів забезпечення кримінального провадження.....	193
3.3. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.....	253
3.4. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора щодо погодження та прийняття рішення про зупинення та закінчення досудового розслідування.....	277
Висновки до розділу 3.....	320

РОЗДІЛ 4. КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА В ОСОБЛИВИХ ПОРЯДКАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	324
4.1. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб.....	324
4.2. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.....	358
4.3. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.....	374
4.4. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора в інших особливих порядках кримінального провадження.....	393
4.4.1. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод.....	393
4.4.2. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у спеціальному досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень.....	400

4.4.3. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора в особливому режимі досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції.....	407
Висновки до розділу 4.....	413
ВИСНОВКИ.....	417
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	427
ДОДАТКИ.....	474

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ	Верховна Рада України
ГПУ	Генеральна прокуратура України
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КК	Кримінальний кодекс
ККП	Кодекс кримінального провадження
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
НСРД	Негласні слідчі (розшукові) дії
ООН	Організація Об'єднаних Націй
СБУ	Служба безпеки України
абз.	Абзац
п.	Пункт
ст.	Стаття
ч.	Частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Однією з важливих умов розбудови демократичної держави європейського зразка є створення дієвої системи кримінальної юстиції, яка здатна забезпечити безпеку громадян, захист їх прав і свобод, а також інтересів суспільства й держави від кримінальних правопорушень. Це зумовило прийняття нового КПК України, який докорінно змінив систему кримінального провадження, правовий статус багатьох його учасників, процесуальну форму здійснення досудового розслідування та судочинства і як релевантний наслідок цих новацій – в Україні почала формуватися правозастосовна практика, що відповідає європейським стандартам захисту прав людини та здійснення правосуддя.

Реформування системи кримінальної юстиції також вплинуло і на органи, які здійснюють досудове розслідування, формують та підтримують обвинувачення. Важливою складовою цієї системи є прокуратура, правовий статус якої зазнав суттєвих коригувань у результаті конституційної реформи в Україні. На сучасному етапі можна констатувати відповідність правового статусу прокуратури європейським рекомендаціям щодо ролі цієї інституції в державі.

Обмеження сфери функціонування прокуратури кримінальним судочинством позначилося на її ролі та значенні в системі органів державної влади, зумовило необхідність упровадження нових правових механізмів, що забезпечують реалізацію її конституційних функцій. Відповідно до ст. 131¹ Конституції України, прокуратура здійснює підтримання публічного обвинувачення в суді та організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення, відповідно до закону, інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Про зміну правового статусу прокуратури свідчить також і структурне розміщення ст. 131¹ в розділі VIII Конституції України, який має назву «Правосуддя», що демонструє підхід

законодавця до визначення її ролі як найважливішого органу, який формує обвинувачення під час досудового розслідування, підтримує публічне обвинувачення в суді як сторона кримінального провадження, ініціює здійснення правосуддя та сприяє реалізації права на справедливий суд як обвинуваченого й потерпілого, так і інших учасників кримінального провадження, законні інтереси яких потребують судового захисту у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення.

Свою процесуальну функцію прокурор здійснює від імені та в інтересах держави, тобто діє *ex-officio*, що сприяє реалізації головного конституційного обов'язку держави щодо утвердження і забезпечення прав та свобод людини (ст. 3 Конституції України). Кримінальна процесуальна діяльність прокурора безпосередньо впливає на ефективність реалізації державної політики у сфері протидії злочинності. Важливе значення має діяльність прокурора під час досудового розслідування, оскільки саме на цій стадії кримінального провадження під його керівництвом здійснюються процесуальні дії, спрямовані на розкриття кримінального правопорушення, збирання доказів причетності конкретної особи до його вчинення та формується база майбутнього публічного обвинувачення.

Запровадження чинним КПК України змагальної моделі кримінального процесу не лише в судових стадіях провадження, а й під час досудового розслідування обумовило розширення повноважень сторін захисту й обвинувачення, а також визначення кримінальної процесуальної компетенції слідчого судді. Проте п'ять років застосування нового кримінального процесуального законодавства не характеризуються стабільністю та єдністю підходів, у тому числі й у сегменті здійснення прокурором його діяльності під час досудового розслідування. Однією із причин тому є недосконалість та нестабільність правового регулювання кримінальної процесуальної діяльності, яке постійно зазнає змін і доповнень (на сьогодні їх нараховується майже 60). Водночас, як свідчать останні зміни до КПК України, новелізація правового регулювання діяльності органів досудового розслідування та прокурора не

завжди є обґрунтованою і такою, що спрямована на вирішення завдань кримінального судочинства. Це негативно позначається на ефективності діяльності прокурора під час досудового розслідування, а враховуючи її визначальне значення для формування майбутнього публічного обвинувачення, яке він має підтримувати в суді, то й на ефективності всієї його діяльності у кримінальному провадженні, а також можливості здійснення правосуддя.

Наведене підтверджується статистичними даними Генеральної прокуратури України, що свідчать про недостатній рівень розкриття злочинів, який коливається від 30 до 50 % (у 2013 р. – 44,5 %; 2014 – 54,3 %; 2015 – 43,9 %; 2016 – 28,8 %), та щорічне зростання залишку кримінальних правопорушень, у яких не прийнято кінцевого рішення (у 2013 р. – 332,3 тис.; 2014 – 337,3 тис.; 2015 – 385,5 тис.; 2016 – 442,8 тис.).

Перед прокурорами – процесуальними керівниками наразі постає низка нерозв'язаних у правовому полі проблем організаційного та праксеологічного характеру, що значною мірою стримує можливості швидкого, повного і неупередженого розслідування кримінальних правопорушень. Недосконалість правового регулювання, наявність його прогалин та колізій у сукупності з іншими чинниками об'єктивного та суб'єктивного характеру призвело до того, що упродовж 2014–2016 рр. п'ята частина усіх скарг до Європейського суду з прав людини надходила саме з України, яка залишалася на першому місці за кількістю підтверджених цією європейською інституцією порушень прав людини, гарантованих Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, які було допущено під час досудового провадження у кримінальному процесі.

Пошук шляхів удосконалення кримінальної процесуальної діяльності прокурора, зокрема, на стадії досудового розслідування, був предметом наукових досліджень у різні часи. Наприкінці XIX – початку XX ст. зазначені питання розглядали відомі вчені-процесуалісти С. І. Вікторський, Л. Є. Владимиров, А. Ф. Коні, С. П. Мокринський, М. В. Муравйов, М. М. Розін, І. Я. Фойницький та ін.

Теоретичні та праксеологічні аспекти кримінальної процесуальної діяльності прокурора набули доктринального осмислення у працях учених радянського та сучасного періодів, зокрема, Ю. П. Аленіна, С. А. Альперта, Т. В. Варфоломеевої, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, Ю. М. Грошевого, В. В. Долежана, А. Я. Дубинського, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, І. М. Козьякова, М. В. Косюти, О. П. Кучинської, Л. М. Лобойка, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Маляренка, О. І. Медведька, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, В. Л. Ортинського, Д. П. Письменного, М. А. Погорецького, М. В. Руденка, В. М. Савицького, Д. Б. Сергєєвої, Г. П. Середи, М. С. Строговича, О. Ю. Татарова, В. Я. Тація, О. М. Толочка, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, О. Г. Шило, М. Є. Шумила, П. В. Цимбала, О. О. Юхна, О. Г. Яновської та ін. Різні аспекти проблеми функцій прокурора досліджено в дисертаційних роботах А. П. Бегми (2011), Б. А. Тугутова, А. В. Чубикіна (2014), А. М. Бабошина, І. В. Гловюк, В. В. Колодчина, О. В. Поповича, В. М. Юрчишина (2015), Ю. В. Коробка, А. І. Палюха, Г. Є. Тюріна, М. В. Чорноусько (2016), В. О. Гринюка (2017), В. І. Фаринника (2018) та ін.

Вагомий внесок згаданих учених у розроблення вказаної проблематики є безперечним, однак в умовах докорінних змін законодавства та правозастосовної практики теоретичні, правові й праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора під час досудового розслідування набули особливого значення та потребують окремого комплексного дослідження, результатом якого мають стати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вирішення наявних проблем реалізації його функції у кримінальному провадженні та удосконалення її нормативно-правового забезпечення.

Зазначені фактори обумовлюють вибір теми дисертаційної роботи і її актуальність, а також свідчать про необхідність комплексного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям дослідження узгоджується з Пріоритетними напрямами

розвитку науки і техніки на період до 2020 року (Закон України від 9 вересня 2010 № 2519-VI), Концепцією реформування кримінальної юстиції в Україні (Указ Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008), Національною стратегією у сфері прав людини на період до 2020 року (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015) та Стратегією розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (Постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 р.). Дисертаційна робота відповідає Основним напрямам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки, схваленим рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2013 р. (протокол № 28), річним планам науково-дослідних робіт Національної академії внутрішніх справ та Національної академії прокуратури України.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 24 листопада 2009 р. (протокол № 19) й уточнено 26 грудня 2016 р. (протокол № 24).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є отримання нових результатів у вигляді наукових висновків щодо проблеми теоретичних, правових та праксеологічних основ кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні, її оптимізації та належного нормативно-правового забезпечення.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких дослідницьких завдань:

- прослідкувати генезу нормативного регулювання кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні;
- визначити зміст кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні та виокремити її іманентні ознаки;
- охарактеризувати вплив загальних засад кримінального провадження на зміст кримінальної процесуальної діяльності прокурора;
- надати функціональну характеристику кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні;

– здійснити порівняльно-правовий аналіз нормативної моделі функцій прокурора в континентальній та англо-американській правових системах, а також країнах пострадянського простору, з'ясувати прояви конвергенції процесуальної форми в частині нормативного забезпечення кримінальної процесуальної діяльності прокурора;

– розкрити зміст кримінальної процесуальної діяльності прокурора на початку досудового розслідування;

– визначити види засобів реагування прокурора на порушення вимог закону під час досудового розслідування;

– розкрити правові та праксеологічні основи діяльності прокурора при здійсненні нагляду за дотриманням вимог закону органами досудового розслідування;

– виявити складнощі в організаційному забезпеченні, правовій регламентації та практиці здійснення кримінальної процесуальної діяльності прокурора під час обрання та застосування заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому розслідуванні та обґрунтувати можливі шляхи оптимізації діяльності прокурора в цьому сегменті кримінального провадження;

– охарактеризувати особливості кримінальної процесуальної діяльності прокурора при проведенні НСРД, встановити проблеми правозастосування та обґрунтувати шляхи їх подолання;

– обґрунтувати необхідність удосконалення нормативної моделі кримінальної процесуальної діяльності прокурора під час прийняття рішень про зупинення й закінчення досудового розслідування;

– виокремити доктринальні та прикладні проблеми здійснення прокурором кримінальної процесуальної діяльності в особливих порядках кримінального провадження та обґрунтувати їх можливе вирішення;

– охарактеризувати особливості діяльності прокурора під час здійснення досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції;

– сформулювати пропозиції практико-прикладного характеру, спрямовані

на оптимізацію кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні.

Об'єкт дослідження – кримінальна процесуальна діяльність прокурора у досудовому розслідуванні в кримінальному провадженні.

Предмет дослідження – теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, виконання обумовлених нею задач, забезпечення наукового обґрунтування результатів дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, які застосовуються в юридичній науці. Зокрема *історико-правовий* – для ретроспективного аналізу становлення і розвитку кримінальної процесуальної діяльності прокурора (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1); *порівняльно-правовий* – під час аналізу кримінального процесуального законодавства та практики його реалізації в інших країнах (розділ 1); *формально-логічний (догматичний)* – для встановлення обсягу та змісту понять «обвинувачення», «нагляд», «процесуальне керівництво», «кримінальна процесуальна діяльність» та інших дефініцій у межах предмета дослідження (підрозділ 1.2, розділи 2, 3); *системно-структурний* – при розгляді процесуального статусу прокурора в кримінальному провадженні, виявленні функціональної спрямованості діяльності прокурора та інших учасників кримінального провадження (розділи 1–4); *статистичний* – при узагальненні кількісних результатів, опрацюванні статистичних звітів й емпіричного матеріалу (розділи 1–4); *соціологічний* (анкетування, інтерв'ювання, опитування) – при вивченні думок практичних працівників, з'ясуванні ефективності застосування окремих правових інститутів та організаційних заходів (розділи 1–4).

Емпіричною базою дослідження стали систематизовані дані загальнодержавної та відомчої статистичної звітності щодо протидії злочинності за 2007–2017 роки; зведені дані вивчення 155 кримінальних справ і 243 кримінальних проваджень; узагальнені результати анкетування 379 прокурорів, 276 слідчих Національної поліції (усіх регіонів України, за

виключенням окупованих територій Криму та Донбасу) та 114 суддів місцевих й апеляційних судів (м. Київ та Київська область); акти кримінального процесуального законодавства України та деяких зарубіжних країн; рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України; узагальнена практика та інформаційні листи Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ; огляди методичного забезпечення прокурорської наглядової діяльності, офіційні звіти та аналітичні довідки Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України, Міністерства юстиції України, а також власний досвід здобувача, набутий під час здійснення слідчої та прокурорської діяльності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці після прийняття КПК України 2012 р. та здійснення конституційної реформи щодо правосуддя, комплексним дослідженням проблеми теоретичних, правових та праксеологічних основ кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні, в якому на основі критичного опрацювання положень теорії кримінального процесу, аналізу чинного законодавства та правозастосовної практики сформульовано висновки концептуального характеру, що дозволяють розв'язати низку проблем практико-прикладного характеру, пов'язаних із реалізацією прокурором його процесуальних повноважень, оптимізацією його діяльності у досудовому провадженні. Зокрема:

вперше:

– аргументовано, що кримінальна процесуальна діяльність прокурора у досудовому розслідуванні має не наглядовий, а обвинувальний характер, оскільки: по-перше, прокурор є суб'єктом сторони обвинувачення; по-друге, серед його повноважень, закріплених КПК України, переважають обвинувальні; по-третє, він формує обвинувачення шляхом організації ефективного досудового розслідування та здійснення процесуального керівництва ним; по-четверте, його професійний інтерес полягає у проведенні досудового

розслідування в суворій відповідності з вимогами закону з метою формування доказів обвинувачення, які є належними, допустимими, достовірними і достатніми для обґрунтованого твердження про винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Такий підхід до функціональної характеристики діяльності прокурора у досудовому провадженні відповідає нормативному змісту конституційної функції прокуратури під час досудового розслідування, яка у ст. 131¹ Конституції України визначена саме як організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;

– обґрунтовано нагальну необхідність приведення функціональної характеристики діяльності прокурора, закріпленої у КПК України, відповідно до її нормативної моделі, визначеної у ст. 131¹ Конституції України. Відтак істотні розбіжності формулювання напрямів діяльності прокурора під час досудового розслідування в Основному Законі України та КПК України не можуть бути кваліфіковані як суто термінологічні, а мають змістовний характер;

– обґрунтовано монофункціональний підхід до характеристики функціональної структури кримінальної процесуальної діяльності прокурора під час досудового розслідування, сутність якого полягає у здійсненні прокурором на цьому етапі кримінального провадження функції обвинувачення. У зв'язку з цим, констатовано, що кримінальна процесуальна діяльність прокурора у досудовому розслідуванні спрямована на формування обвинувачення, яке після затвердження його в обвинувальному акті трансформується в публічне обвинувачення, що підтримується прокурором в суді;

– встановлено іманентні ознаки кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні, до яких віднесено: 1) публічність; 2) професійність; 3) спрямування на формування обвинувачення та вирішення кримінально-правового конфлікту, що виник у результаті вчинення кримінального правопорушення, у спосіб, передбачений КПК; 4) ініціативність;

5) самостійність; 6) здійснення уповноваженим суб'єктом; 7) наявність дискреційних повноважень;

– доведено безпосередній вплив діяльності прокурора на загальну ефективність системи кримінального судочинства, що зумовлено такими чинниками: по-перше, прокурор є учасником кримінального провадження, який діє на всіх його етапах з початку кримінального провадження і до його закінчення; по-друге, функція обвинувачення детермінує здійснення всіх інших кримінальних процесуальних функцій; по-третє, обґрунтованість обвинувачення, висунутого під час досудового розслідування, безпосередньо визначає обґрунтованість публічного обвинувачення, яке підтримується прокурором в суді, та є підґрунтям правової позиції сторони обвинувачення (при цьому законодавець запровадив принцип незмінності прокурора); по-четверте, докази обвинувачення після дослідження їх судом за участю сторін судового розгляду може бути покладено в основу рішення суду і в такий спосіб безпосередньо впливати на вирішення завдань кримінального провадження;

– доведено превентивну і прикладну значущість діяльності прокурора з виявлення фактів укриття від обліку злочинів на етапі прийняття та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, яка «de-facto» здійснюється прокурором, однак «de-jure» не передбачена чинним КПК України, хоча має належати до предмета регулювання кримінального процесуального права;

– визначено види засобів прокурорського впливу, які можуть вживатися за порушення вимог закону при здійсненні кримінального провадження, зокрема: 1) внесення до ЄРДР інформації стосовно службової особи правоохоронного органу, яка умисно приховала вчинений злочин від реєстрації; 2) складання протоколу про адміністративне правопорушення за ухилення від виконання законних вимог прокурора; 3) ініціювання та проведення координаційних нарад; 4) проведення узгоджених заходів та здійснення аналітичної діяльності; 5) організація занять з вивчення працівниками правоохоронних органів законодавства, відомчих наказів та інструкцій;

– з’ясовано специфіку кримінальної процесуальної діяльності прокурора при проведенні НСРД, яка полягає в наявності різних процесуальних форм її реалізації, до яких слід віднести: ініціювання прийняття слідчим суддею рішення про проведення будь-якої НСРД, яка є предметом судового контролю; прийняття рішення про проведення НСРД, які не потребують судового контролю; повноваження щодо заборони проведення, а також припинення подальшого проведення НСРД; ініціювання прийняття слідчим суддею рішення про проведення НСРД, розпочатих у невідкладних випадках до постановлення ухвали слідчого судді; ужиття заходів щодо збереження отриманих під час проведення НСРД речей і документів та захисту інформації, отриманої в результаті НСРД; повідомлення особи, конституційні права якої було тимчасово обмежено унаслідок проведення НСРД;

– аргументовано необхідність нормативного регулювання в КПК України повноважень спеціального прокурора – члена спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України як учасника кримінального провадження з боку сторони обвинувачення;

удосконалено:

– характеристику кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні, внутрішніми структурними елементами якої є специфічна мета, завдання, дії та суб’єкт її здійснення;

– доктринальні положення щодо характеру закріплених КПК України повноважень прокурора, які мають чітке обвинувальне спрямування та у праксеологічному плані спрямовані на обґрунтування обвинувачення у досудовому провадженні з подальшим його підтриманням у суді першої інстанції;

– теоретико-прикладне обґрунтування необхідності удосконалення нормативної моделі повідомлення про підозру окремій категорії осіб, щодо якої здійснюється особливий порядок кримінального провадження;

– наукові підходи щодо механізму реалізації прокурором кримінального процесуального законодавства при застосуванні заходів забезпечення

кримінального провадження, зокрема, виклику слідчим та прокурором, приводу, накладення грошового стягнення, тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення й арешту майна, затримання особи та інших запобіжних заходів;

– наукове обґрунтування, з урахуванням положень Загальної декларації прав людини (ст. 1, 7, 10) та Конституції України (ст. 21, 24), недоцільності процесуальних імунітетів окремих категорій осіб, що перешкоджають їх своєчасному затриманню і притягненню до кримінальної відповідальності навіть у разі, якщо особу застали під час вчинення (замаху на вчинення) тяжкого чи особливо тяжкого злочину;

– наукові пропозиції стосовно доцільності нормативного закріплення повноважень прокурора у виключних випадках розпочинати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення без заяви потерпілого, якщо потерпілий з причин, які не залежать від його волі, не може особисто подати таку заяву;

дістало подальший розвиток:

– пропозиції щодо продовження впровадження в правову систему України європейських стандартів щодо відокремленості органів публічного обвинувачення від органів досудового слідства, а також спеціалізації як пріоритетного напрямку організації публічних обвинувачів (Рекомендація REC (2000) 19 Комітету Міністрів державам-членам «Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції»);

– характеристика об'єкта та форм реалізації кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні; при цьому під об'єктом діяльності прокурора на даному етапі кримінального провадження розуміється встановлення та доведення незаконного посягання на суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом України;

– теоретичні положення щодо механізму протидії досудовому розслідуванню, навмисному затягуванню ознайомлення з матеріалами

кримінального провадження, фальсифікації доказів, здійсненню протиправного впливу на потерпілого, свідків, працівників правоохоронних органів та інших осіб, уникненню отримання письмового повідомлення про підозру та копії обвинувального акта підозрюваним чи його захисником та ін.;

– наукові підходи до вирішення проблеми оптимізації процесуального навантаження прокурорів та слідчих, зокрема, шляхом ефективної організації нагляду за дотриманням процесуальних строків; складання відповідних процесуальних документів у кримінальних провадженнях, у яких вичерпано усі можливості щодо розкриття злочину; своєчасного прийняття процесуальних рішень про об'єднання та виділення кримінальних проваджень, а також їх закриття з огляду на підстави, закріплені у ст. 284 КПК України; використання автоматизованої системи моніторингу залишку проваджень тощо;

– наукові пропозиції з удосконалення нормативного регулювання повноважень прокурора у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх із визначенням обов'язку процесуального керівника особисто повідомляти про підозру неповнолітньому та допитувати його перед ініціюванням обрання та застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки і пропозиції є конкретним внеском як у науку кримінального процесу, так і у правозастосовну практику, оскільки поглиблюють уявлення щодо теоретичних, правових та праксеологічних основ кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні, сприяють її оптимізації, становлять підґрунтя для формування правозастосовної практики, що відповідає європейським стандартам діяльності прокурора у кримінальному провадженні. Викладені в дисертації висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані у:

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України (листи Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 31 серпня 2017 р. № 16/1/1240; від 5 вересня 2017 р. № 04-18/12-1542);

– практичній діяльності органів прокуратури та досудового розслідування – для забезпечення єдиних підходів щодо застосування положень кримінального процесуального законодавства прокурорами, слідчими, співробітниками оперативних підрозділів та іншими учасниками судочинства, розроблення й удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів з питань організації розслідування злочинів, процесуального керівництва та нагляду з боку прокурора (акти впроваджень Генеральної прокуратури України від 20 січня 2017 р., Головного слідчого управління Служби безпеки України від 10 липня 2017 р., Головного слідчого управління Національної поліції України від 11 жовтня 2017 р., Департаменту оперативно-технічних заходів Національної поліції України від 13 червня 2017 р., Головного слідчого управління фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України від 15 березня 2017 р.);

– освітньому та науково-дослідному процесі – у системі професійної освіти слідчих і прокурорів, при викладанні відповідних навчальних дисциплін та під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій, а також можуть слугувати теоретичною та методологічною основою для подальшого дослідження питань, що становлять предмет цієї роботи (акти впроваджень Національної академії прокуратури України від 22 лютого та 18 квітня 2017 р., Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 25 травня 2017 р., Національної академії внутрішніх справ від 11 вересня та 24 жовтня 2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, викладені положення, що виносяться на захист, розроблені особисто автором. В опублікованих у співавторстві працях власні теоретичні розробки дисертанта становлять не менше 50 %. Наукові ідеї та висновки, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувались.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри кримінального процесу та міжкафедрального

семінару Національної академії внутрішніх справ, а також оприлюднено на 23 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах і круглих столах, зокрема: «Проблеми діяльності слідчих органів внутрішніх справ України» (м Київ, 2 квітня 2010 р.); «Протидія злочинам, які вчиняються з використанням комп'ютерних мереж» (м. Севастополь, 1–2 жовтня 2010 р.); «Криміналістика XXI століття» (м. Харків, 25–26 листопада 2010 р.); «Протиправна поведінка: погляд крізь призму юридичної науки» (м. Ніжин, 24 лютого 2012 р.); «Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України» (м. Київ, 8 листопада 2012 р.); «Взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування у виявленні припинені та розслідувані кримінальних правопорушень» (м. Київ, 14 грудня 2012 р.); «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі» (м. Житомир, 11 квітня 2013 р.); «Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України» (м. Київ, 5 липня 2013 р.); «Сучасні проблеми криміналістики» (м. Одеса, 27–28 вересня 2013 р.); «Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень» (м. Київ, 21 листопада 2013 р.); «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 22 листопада 2013 р.); «Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні» (м. Київ, 5 грудня 2013 р.); «Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу» (м. Донецьк, 15 березня 2014 р.); «Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах» (м. Київ, 4 квітня 2014 р.); «Протидія корупції у сфері державних закупівель» (м. Київ, 30 травня 2014 р.); «Актуальні проблеми розслідування злочинів» (м. Київ, 1 липня 2014 р.); «Актуальні проблеми протидії організованій злочинній діяльності» (м. Одеса, 26 вересня 2014 р.); «Актуальні правові питання сьогодення в умовах євроінтеграції України» (м. Київ, 15 травня 2015 р.); «Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 8 липня 2016 р.); «Особливості доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях» (м. Київ, 26 липня 2016 р.);

«Міжнародний пенітенціарний конгрес» (м. Варшава, 1 червня 2017 р.);
«Актуальні проблеми досудового розслідування» (м. Київ, 5 липня 2017 р.);
«Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії» (м. Київ, 9–10 листопада 2017 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що включають у себе 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (470 найменувань на 47 сторінках) і одинадцяти додатків на 130 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 604 сторінки, із них основний текст дисертації – 426 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

1.1. Генеза нормативного регулювання кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні

У науковій теорії донині залишається дискусійним питання щодо періодизації української державності, тому існують різні характеристики становлення та розвитку відповідних державних інститутів. Відтак дослідження інституту прокуратури в Україні в історико-правовому контексті пов'язане з певними складнощами.

Визначення історичних передумов становлення та розвитку правозахисної діяльності прокурорів як суб'єктів кримінального провадження на теренах сучасної України нерозривно пов'язано з процесами трансформації системи державного апарату. Зазначена проблематика становить дослідницьку цінність і, незважаючи на численний теоретичний матеріал, напрацьований вченими та практиками, залишається актуальною й нині.

Ми поділяємо думку В. В. Сухоноса, який зауважує, що звернення до спадщини минулого зумовлене потребами реформування органів прокуратури, а для належного правового забезпечення цього процесу важливим є якраз виявлення й узагальнення історичного досвіду та особливостей функціонування прокурорської системи на території сьогоденної України, яка в різні історичні періоди належала до юрисдикції різних держав. Водночас актуальними вважаються не лише питання історичного розвитку прокуратури, а й ті фактори, які обумовлювали її конкретну функціональну модель, зокрема в системі кримінальної юстиції [371].

Зазначені проблеми в різні часи були предметом наукового аналізу як на рівні фундаментальних монографічних праць, так і спеціальних досліджень,

зокрема таких учених, як І. Й. Бойко, М. І. Бортун, Є. П. Бурдоль, Г. А. Васильєв, В. В. Долежан, В. С. Кульчицький, В. М. Кравчук, В. Г. Клочков, М. М. Кобилецький, М. В. Косюта, В. П. Лакизюк, О. Р. Михайленко, М. І. Мичко, І. І. Поляков, Р. В. Савуляк, В. В. Сухонос, Б. Й. Тищик, Ю. С. Шемшученко, М. К. Якимчук, О. Н. Ярмиш та ін.

Проте, незважаючи на вагомий внесок зазначених та інших авторів у наукове розв'язання проблем виникнення, становлення та розвитку інституту кримінально-процесуальної діяльності прокурора, низка важливих питань ще потребує вирішення з урахуванням історично-правового досвіду, передусім у частині кримінальних процесуальних повноважень.

Ретроспективний аналіз процесів становлення і розвитку будь-якого процесуального інституту, у тому числі й прокурора, допомагає скласти об'єктивне уявлення про його історичне призначення, роль і місце в системі кримінального судочинства, а також оцінити доцільність виконуваних ним функцій.

Згідно зі словником іншомовних слів, слово «прокуратура» походить від латинського дієслова «прокуго» – піклуватися, забезпечувати, попереджувати, завідувати, керувати, звідки й утворився похідний іменник «procurator» – керуючий, розпорядник, той, хто турбується про щось [356].

Історики єдині стосовно висновку, що прокурор, як учасник кримінального процесу, згадується ще в Стародавньому Римі, починаючи з часів правління імператора Августа (Гай Юлій Цезар Октавіан, 63 р. до н.е. – 14 р. н.е.), який уперше запровадив інститут прокуратора у провінціях Римської імперії шляхом прийняття Августинської Конституції. Так званий «прокуратор» призначався лише імператором і по суті визнавався слугою імператора з представницькою владою. Особливу роль прокуратори відігравали при збиранні податків, а також керуванні імператорськими маєтками [128]. Вони могли за дорученням імператора виконувати делеговані їм функції управління віддаленими провінціями або ж займатись певним сектором державного управління на найвищому державному рівні.

Із запровадженням інституту судового представництва в Стародавньому Римі, формально закріпленого у преторських едиктах, починаючи з II ст., уперше згадуються процесуальні форми судового захисту цивільних прав, а вже згодом – у сфері кримінального судочинства.

Занепад республіки й перехід до імперії характеризувався суттєвими змінами у сфері судочинства. Судові повноваження поступово набувають імператорські чиновники, при цьому права приватних осіб на пред'явлення обвинувачення майже по всіх злочинах суттєво обмежені. У цей час починає розвиватись інститут офіційного обвинувачення. За деякими злочинами імператор або сенат починають призначати офіційного обвинувача з кола сенаторів. Такий обвинувач виконував також функції слідчого, збираючи докази вини на досудових стадіях. Поступово народне обвинувачення фактично самоліквідувалося, і при імператорі Константині (306–337 рр. н. е.) було офіційно встановлено, що загальним законом має бути переслідування злочинів магістратом на благо суспільного інтересу [327].

Своєрідним праобразом прокурора-обвинувача з IV ст. вважаються дефенсори (defensor) – імператорські чиновники, діяльність яких спрямована на захист інтересів найбільш вразливої частини громадян від свавілля багатіїв. Крім цього, у римському праві представницькі функції в судовому процесі виконували вже згадувані прокуратори та гестори (ті, хто ведуть чужі справи) [348].

Оскільки перевірка виконання дотримання норм законодавства або ж так звана наглядова діяльність є невід'ємною складовою існування будь-якого розвиненого державного утворення, в якому наявні писані норми права та публічні органи влади, то, звичайно, вона могла існувати задовго до утворення Римської імперії, наприклад, у Стародавньому Єгипті, Стародавній Греції та навіть більш ранніх державних утвореннях. Проте, відповідно до відомих сьогодні правових джерел, вважається, що така інституція історично склалась у давньоримському праві та згодом була запозичена Візантією і державами романо-германської правової системи.

Першою європейською країною, у якій з'явилася система органів прокуратури в «класичному» розумінні, стала середньовічна Франція. У юридичній літературі засновником французької прокуратури прийнято вважати відомого монарха Філіппа IV Красивого, за часів правління якого королівським Ордонансом (1302 р.) визначено статус прокурорів при судах, які, щоправда, у певному статусі існували у Франції і раніше, починаючи з XII–XIII ст. [373].

З моменту виникнення французька прокуратура виконувала більшою мірою представницькі функції – представляла інтереси короля в суді. Прокурор вважався посередником між судом і королівською владою, безумовно виконуючи волю монарха, оскільки саме король на той час впливав на процес формування її органів. Відтоді, з розвитком абсолютизму у Франції, сфера діяльності королівських прокурорів постійно розширювалася. Вони тимчасово наділялися й функціями нагляду, у тому числі у фінансовій, податковій та інших сферах. Однак лише після Великої французької революції прокуратура почала захищати інтереси не лише держави, а й окремих громадян та суспільства загалом.

Термін «прокурор» почали широко застосовувати лише на початку XVIII ст. Раніше в народі їх просто називали «людьми короля». Давньою французькою мовою «стряпчий», «повірений», «завідуючий справами іншого» мав назву «procureur», тобто прокуратор, проте пізніше це слово скоротилося до «procurer», тобто прокурор [19].

Поступово інститут французької королівської прокуратури в тому чи іншому вигляді був запозичений Німеччиною, Великою Британією та іншими тогочасними державами, у тому числі й Російською імперією.

Серед учених передусім радянських шкіл права поширилася думка, що «точкою відліку» прокуратури на теренах України є перша половина XVIII ст., коли більша частина українських земель перебувала у складі Російської імперії. Відповідно, історію становлення прокурорського нагляду розпочинають висвітлювати від часів Петра I [172; 175].

Проте прискіпливіший аналіз наукових та історичних джерел дозволяє заперечити дане твердження та з упевненістю стверджувати, що виокремлення окремого суб'єкта з повноваженнями власне «прокурора» на території українських земель започатковано щонайменше з часів польсько-литовської доби української історії. Отже, перший етап становлення прокурора як учасника кримінального провадження можна розглядати з XIV – перша пол. XVII ст.

Водночас у певних дослідженнях йдеться про прокуратуру (а саме: її ранні прообрази в тому чи іншому вигляді) на теренах сучасної України, починаючи з античних часів, в демократичних грецьких країнах-полісах Північного Причорномор'я [36, с. 15] або ж принаймні з часів Київської Русі.

Навіть, якщо взяти до уваги думку, що в зазначених періодах історії на теренах України все ж таки не існувало прокуратури у вигляді окремого органу державної влади, проте в будь-якому разі в тогочасних державних утвореннях, а ще більше в правовій свідомості, знайшли своє відображення задатки цього важливого елемента сучасної юстиції, а тому і точка відліку історії прокуратури має бути визначена набагато раніше, ніж часи правління Петра I.

На думку вчених, формування правової системи на території сучасної України, а з нею і певних функцій прокуратури, почалося ще за глибокої давнини. За часів панування скіфських племен на етапі розвитку звичаєвого права вже здійснювалася наглядова функція деспотійних володарів скіфської держави. Норми права у скіфів захищали насамперед життя, майно, привілеї царської сім'ї і родоплемінної знаті. Наприклад, лише цар встановлював чіткий порядок використання пасовищ, оскільки саме йому належала верховна власність на землю. Відповідно, комусь потрібно було здійснювати наглядові функції, то звісно, існували і наглядачі [114].

Згадані стародавні міста-поліси, засновані греками в період VII–V ст. до н. е. на узбережжі Чорного моря в межах сучасної території України, вважаються досить цікавими в аспекті генезису прокурорських функцій. У Тірі, Ольвії, Керкінтіді, Херсонесі, Феодосії, Пантікапеї та інших містах-полісах діяли колегії

номофілаків – охоронців закону, функції яких наближалися до сучасних прокурорських. Номофілаки наглядали за точністю виконання законів, виносили на розгляд народних зборів, тогочасного законодавчого органу, нові та навіть мали право законодавчої ініціативи. Крім них, функції, притаманні сучасній прокуратурі, виконували також агораномі, які наглядали за правильним веденням торгівлі та збиранням до казни податків і мита, продики – які здійснювали засвідчення відповідності підготовленого закону певним юридичним нормам, кіри – імперські чиновники, які врегульовували складні правові спори. Функції нагляду за виконанням законів в інших полісних поселеннях Північного Причорномор'я здійснювали інші царські урядовці – головний державний секретар, керівник міста та ін. [299, с. 46–47].

Наступним періодом розвитку інституту прокурора визнається доба Київської Русі. Відповідно до існуючих історичних джерел на той час спеціалізованого органу, який би виконував наглядові функції, у тому числі за проведенням досудового розслідування, не існувало, оскільки в принципі не існувало і чіткого розподілу між нормами кримінального процесу і кримінального права та розмежування між досудовим розслідуванням і судовим розглядом.

У сформованому, починаючи з X ст., князівському законодавстві містились норми фінансового, сімейного та кримінального-правового характеру, у тому числі у відомому зводі законів «Руська правда». Оскільки відносини в цих сферах мав хтось контролювати, то, відповідно, існували й особи, які здійснювали цю функцію. Загалом, поява Статутів князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого, а також збірки стародавнього права «Руська правда» мала важливе значення для формування тогочасної правової системи та стала суттєвим кроком у розвитку наглядової функції держави.

Водночас аналіз положень Руської правди свідчить, що окремо виділяти досудове розслідування і судовий розгляд можна лише умовно, за змістовою ознакою. Те саме стосується й питання визначення у відповідних статтях

повноважень, у яких принаймні віддалено вгадувалися б подібні до сучасності наглядові функції в межах досудового розслідування [439, с. 160].

Щодо власне кримінального процесу часів Київської Русі необхідно відзначити, що в той час панував змагальний процес за активної участі сторін, які власноруч здійснювали збирання доказів та відстоювали свою правоту в судовому порядку, а власне суд уособлював функцію нагляду за законністю проведених ними дій і вирішення справи по суті, хоча інколи застосовувались і певні розшукові заходи. Функцію обвинувачення на судовому засіданні формально виконував позивач, за зверненням якого розпочиналося судочинство.

Схожа ситуація загалом збереглася і в період, коли українські землі належали до складу Великого князівства Литовського (XIV–XVI ст.). Оскільки всією повнотою судової влади володів князь, відповідно, тогочасне судочинство походило на судочинство часів Київської Русі. Це зумовлено також тим, що литовські князі прихильно ставились до місцевих звичаїв та системи управління, які діяли на момент захоплення українських земель литовцями. Серед пам'яток права особливе значення мали Литовські Статути, у яких відобразилася правова свідомість тогочасного суспільства [127, с. 62].

Кримінальний процес в українських землях, що входили до складу Польського королівства, за типом був змагальним. У судовому засіданні брали активну участь як представники сторони обвинувачення (позивач), так і захисту (пізнаний), які вели спір і доводили свою правоту, використовуючи фактичні дані та судові докази. На сеймі Речі Посполитої 1578 р. утворено особливий для України Луцький трибунал, через рік реорганізований в Український трибунал, який був судом вищої інстанції для України. Дія цього суду поширювалась на три воєводства (Київське, Волинське, Брацлавське), він наділявся правом законодавчої ініціативи, а в діловодстві використовувалась українська мова. Важливо, що на початку діяльності цього трибуналу його депутати щорічно обирали прокурора [344, с. 52]. Однак сьогодні більш детальною інформацією стосовно реалізації прокурором в той період окремих функцій, які б дозволили

виділити певні особливості його процесуальної діяльності, історична наука не володіє.

Щодо кримінального процесу та судочинства, які виникли у XVI ст. в Запорізькій Січі, то писаних законів Січ не мала, а судочинство провадилося на основі звичаєвого права. Достеменно відомо, що прокурор засідав в Українському трибуналі разом з гетьманом, генеральним писарем, генеральними суддями та іншими вищими чинами. В особі прокурора такі відомі кошові отамани як, наприклад, Іван Підкова, Северин Наливайко, Петро Сагайдачний, Михайло Дорошенко та інші, мали надійного помічника і гаранта законності. Про те, що посада прокурора за часів Запорозької Січі дуже пошановувалася, свідчить її згадування в офіційних документах того часу одразу ж після гетьмана [115].

Становлення кримінально-процесуальних функцій прокурора на українських землях, на думку Р. В. Савуляка, пов'язано з отриманням багатьма містами магдебурзького права. У містах, яким було надано магдебурзьке право, утворювалися органи управління – магістрати, до складу яких, крім старости, бургомистра та радців (депутатів), входив також вїйт, який очолював лаву (суд), та інстигатор (прокурор) [345, с. 10–11].

Головна функція тогочасного прокурора полягала в підтриманні публічного обвинувачення в суді. У кримінальних провадженнях він виступав як обвинувач щодо тяжких злочинів, зокрема проти держави, посягань на суддів, державних посадовців та іноземних представників, а також убивств, розбоїв, зґвалтувань, фальшивомонетництва та військових злочинів, наприклад, дезертирства чи зради. Його функції полягали у представленні справи в суді, наполяганні на призначенні обвинуваченому відповідного виду та розміру покарання, а також у контролюванні своєчасності виконання вироків суду.

Посади інстигаторів при магістратах було ліквідовано на українських землях наприкінці XVII ст. у зв'язку з входженням частини українських земель до складу Московської держави та запровадженням іншої системи адміністративно-територіального поділу й судоустрою. Проте, як слушно зауважує Р. В. Савуляк,

вони відіграли значну роль у становленні та розвитку інституту прокурора у дореформений період [344, с. 52–58].

Щодо інституту прокурорів, який існував при кошових отаманах у польсько-литовський період української історії та за часів Гетьманщини, то як зауважує М. І. Бортун, українська прокуратура остаточно припинила своє існування тоді, коли було ліквідовано Запорозьку Січ (1775 р.), тому саме з цього часу, на думку вченого, розпочинається історія прокуратури Російської імперії, у складі якої перебували українські землі [36, с. 8].

Таким чином, як свідчать історичні та правові джерела, інститут прокурора в тому або іншому вигляді існував на теренах України і в «допетровські» часи. Особливістю зародження та розвитку інституту прокурора на українських землях, починаючи з часів Київської Русі, польсько-литовської доби та періоду козацтва, є складність таких процесів, що обумовлена входженням українських земель до складу різних держав і, відповідно, розвитком органів державного управління тривалий час у межах іноземних політико-правових систем.

На Правобережній Україні, яка впродовж XVII ст. залишалась у складі Речі Посполитої, діяли акти польського законодавства та магдебурзьке право, Литовський Статут, норми звичаєвого права. Починаючи з 1654 р., після підписання «Березневих статей», Україна, формально залишаючись незалежною державою, потрапила під протекторат Московської держави, після чого її самостійність поступово обмежувалась. У південних районах та Лівобережній Україні застосовувались норми російського законодавства з елементами звичаєвого права. Відтоді відбувся розподіл повноважень прокурора на дві складові – наглядову та обвинувальну. Цей дуалізм повноважень прокурора зберігається й нині, трансформуючись у функції процесуального керівництва та підтримання публічного обвинувачення в суді. Відтоді розпочинається другий історичний етап розвитку статусу прокурора (початок XVIII – перша половина XIX ст.)

Вважається, що в Російській імперії прокурор як інститут державного управління з'явився у 1722 р. Тоді його функції ще не було чітко визначено й законодавчо врегульовано. Діяльність прокурора регламентували три укази Петра I «Бути при Сенаті Генерал-прокурору і обер-прокуророві, а також у будь-якій колегії по прокурору, які повинні рапортувати Генерал-прокуророві» від 12 січня 1722 р., «Про встановлення посади прокурорів у надвірних судах і про межі компетенції надвірних судів у справах фіскальних та інших людей» від 18 січня 1722 р., а також «Про посаду Генерал-прокурора» від 27 квітня 1722 р.

Прокурор «петровського зразка» докорінно відрізнявся від аналогів у європейських країнах. Від французької моделі було запозичено лише назву та ієрархічну побудову прокурорських органів. Водночас у Франції, наприклад, прокурор цілком підпорядковував свою діяльність представництву інтересів королівської влади в судах. У Російській імперії повноваження прокурора охоплювали насамперед контрольно-наглядові функції загальнодержавного значення, а власне судові функції «випали» із сфери інтересів Петра I. Головний інтерес для нього представляли функції прокуратури як органу, що наглядає за правильним виконанням монаршої волі на місцях.

За задумом Петра I, прокуратура мала сприяти створенню в імперії потужного ефективно керованого державного механізму в умовах ще тоді не забутої боярсько-князівської вольниці і вже добре відомої продажності чиновницького апарату. З прокурором великий реформатор пов'язував народження цементуючої опори держави («ока государева»), який міг би стати оплотом єдності законності і правопорядку на просторах імперії, гарантом чистоти і совісті владних чинів у центрі та регіонах [30, с. 153].

Головна функція прокурора полягала у здійсненні контролю за діяльністю Сенату – правильністю і своєчасністю розгляду ним справ, а також стеження за виконанням усіма державними органами і посадовими особами правових актів, що приймав Сенат. Крім того, наглядові функції прокурор здійснював і за законністю діяльності фіскальних органів, які займалися

«інтересами скарбниці», а також органами, що вели арештантські справи та установами в яких утримувалися ув'язненні, хоча безпосереднє кримінальне переслідування знаходилося поза компетенцією прокурора [25, с. 166–167].

Водночас В. В. Сухонос зауважує, що Петро І, переслідуючи сановників за хабарництво і розкрадання, неодноразово доручав генерал-прокурору проведення розшуку в межах досудового розслідування, що свідчить про становлення окремої, а в майбутньому – однієї з основних, функцій прокурорської діяльності [372, с. 10]. Однак аналіз наукових джерел свідчить про те, що на той момент це були поодинокі випадки, у, так би мовити, «резонансних справах», і тому дана функція була все ж таки не правилом, а винятком з нього, а розшукові дії здійснювались іншими органами і посадовими особами, під пильним наглядом і контролем з боку прокурора.

Згадування про інститут прокурора також міститься в іменному указі «Про заснування в Глухові малоросійської колегії та про призначення в оную присутствующим бригадира Вельямінова» від 1722 р., коли на території України було запроваджено посаду прокурора [35, с. 17].

Після смерті Петра І статус прокурора піддавався серйозним змінам. Прокуратуру було практично скасовано. Як відзначається в літературі, сходження на престол Катерини І призвело до зосередження фактичної влади в руках аристократії (по суті – феодальної олігархії), що не могло не позначитися на становищі інституту прокурора. Генерал-прокурор потрібний був Петрові І для нагляду за вельможами, а в умовах, коли монарх сам потрапляв під їхній вплив, широкі повноваження генерал-прокурора ставали не вигідні більшості чиновників вищого рангу [449, с. 15–17].

Отже, вже при Катерині І спостерігається значний відступ від встановленого Петром І порядку здійснення вищого прокурорського нагляду за додержанням законів у країні шляхом звуження державного значення цього органу і суттєвого обмеження повноважень його очільника – генерал-прокурора

[22, с. 3]. До того ж у 1727 р. було скасовано надвірні суди, а згодом і посади прокурорів при них.

Часткове відновлення статусу прокурора відбулося у період правління імператриці Анни Іоанівни. В Указі від 2 жовтня 1730 р. пропонувалося «Бути при Сенаті генерал і обер-прокурорам, а при колегіях і в інших судових місцях – прокурорам і діяти за даною їм посадою» [116, с. 44]. У 1733 р. засновано посаду губернського прокурора, який мав право опротестовувати незаконні дії місцевої влади та судів з одночасним повідомленням про це генерал-прокурора. Утім реальний вплив прокурорів на місцях було вже остаточно втрачено, і відновити статус прокурора, який він мав за Петра I, так і не вдалося. Не спромоглася цього зробити й імператриця Єлизавета.

Помітних результатів у цій сфері вдалося досягти Катерині II. За часів її правління прокуратурі надавалося важливе значення. Прокурорів зобов'язували не тільки боротися з порушеннями закону, а й запобігати їм. Генерал-прокурор у своєму статусі піднісся над Сенатом. Йому доручалося ведення найважливіших державних справ, у тому числі й питання відправлення правосуддя. З поділом у 1763 р. Сенату на шість департаментів генерал-прокурор офіційно очолив перший з них, у якому вирішувалися найбільш важливі державні питання і зберігалися справи Таємної експедиції, Канцелярії конфіскацій, охорони прав дворянського стану, фінансів, видання законів. Роботою Таємної експедиції, що була органом політичного переслідування і мала в державному механізмі дуже сильні позиції, генерал-прокурор керував безпосередньо [449].

У цей період важливим етапом розвитку процесуального статусу прокурора стала губернська реформа 1775 р. До цього часу прокурор на Росії існував виключно як орган нагляду у некримінальній сфері, а з 1775 р., згідно з положеннями «Установи для управління губерній Всеросійської Імперії», створено так звану «судову прокуратуру» шляхом запровадження посади прокурорів і стряпчих губернських судових органів. Обов'язки стряпчих обмежувалися виступами в судах з висновками від імені відповідних

прокурорів, тобто стряпчі були судовими уповноваженими прокурорів, які з того часу отримали монополію на ведення судових справ, доручених прокурорському захисту, і за їх посередництва таким чином прокурори здійснювали процесуальну діяльність [362, с. 170].

У період правління Павла I прокурорські штати було значно урізано, передусім на місцях, чому значною мірою сприяла ліквідація в 1796–1800 рр. верхніх земських судів та губернських магістратів, при яких перебували прокурори та стряпчі. Проте, загалом, статус прокурора продовжував зберігати в державі першорядне значення. У цей період остаточно склалися передумови перетворення генерал-прокурора на міністра юстиції, що і відбулося на початку XIX ст. вже при Олександрі I.

Подальший розвиток законодавчого регулювання діяльності прокуратури відбувся при кодифікації всієї системи права у Зводі Законів Російської імперії 1832 і в його наступних редакціях (1842 та 1857 рр.) [37, с. 28], проте в даний період прийнято важливий для проблематики, яка розглядається, нормативно правовий акт, а саме циркулярний ордер, підписаний 22 вересня 1802 р. першим Міністром юстиції Російської Імперії Г. Державіним.

Цей нормативно-правовий акт було спрямовано губернським прокурорам і, водночас, містив відомості, які мали бути передані такими прокурорами в Петербург (про кількість вирішених і невирішених справ, про «колодників», про посадові та загальнокарані злочини), головне, уперше покладав на прокурорів нагляд за слідством як особливу сферу контролю. Вони мали наглядати, «чи не відбуваються упереджені допити, нелюдські катування і утиски усякого роду» та окремо мали боротися з приховуванням злочинів [25, с. 169–170].

Досить цікавим в аспекті становлення кримінальної процесуальної діяльності прокурора на теренах сучасної України є Закон Російської імперії «Про судопровадження у справах про злочини та проступки взагалі», прийнятий у 1857 р. Цим законодавчим актом уперше процес досудового розслідування розподілено на стадії (слідство і розшук, судовий розгляд,

виконання вироку) з визначенням повноважень відповідних суб'єктів (поліція, суд, прокурор). Прокурор разом зі стряпчим належали до суб'єктів нагляду за досудовим слідством, що покладалося на поліцію.

Як зауважує О. Попович, ст. 167 вказаного Закону вже закріплювала праобраз подальшого процесуального керівництва прокурором розслідуванням у кримінальному судочинстві, адже вперше в ній сформульовано норму про те, що саме прокурор має право давати вказівки про дослідження тих обставин, які, на його думку, не встановлено під час розслідування кримінальної справи [249, с. 120]. Проте, на думку багатьох авторів, зазначена кодифікація та численні спроби чітко визначити процесуальний статус прокурора так і не сприяли удосконаленню кримінального судочинства.

Суттєві зміни не тільки в організаційному плані, а й у функціональному аспекті діяльності прокурора відбулись в епоху царя-реформатора Олександра II. Саме за його правління проведено судову реформу 1864 р., яка, на думку В. Сухоноса, була новаторською, більш радикальною і технічно досконалішою, порівняно з усіма реформами другої половини XIX ст. [371, с. 124–125]. З цього часу розпочинається третій етап розвитку нормативних повноважень прокурора (друга половина XIX початок XX ст.).

Під час судової реформи 1864 р. було прийнято так звані «Судові статuti», що складалися з чотирьох законів: «Установа судових установлень», «Статут кримінального судочинства», «Статут цивільного судочинства» та «Статут про покарання, що накладаються мировими суддями», з яких саме в перших двох закріплювалися основоположні на той час засади кримінальної процесуальної діяльності прокурора. До обов'язків судових слідчих належало проведення всіх слідчих дій, необхідних для того, щоб відшукати, одержати та зберегти відомості й докази, які вважалися потрібними суду для обґрунтування вироку. Отже, досудове провадження і функцію кримінального переслідування відтоді стали здійснювати як судові слідчі і поліція (за менш значними справами), так і прокурори, які при виявленні злочинів вносили відповідні подання судовим слідчим [151, с. 122–129].

Загальні принципи організації і діяльності інституту тогочасного прокурора, у тому числі у сфері нагляду за веденням досудового слідства, було закріплено дещо раніше в 1862 р. у прийнятому Державною Думою Російської імперії Законі «Основні положення про прокуратуру» та Імператорському указі від 29 вересня 1862 р., який закріплював «Основні положення перетворення судової частини в Росії». Саме зазначеними нормативно-правовими актами вперше прокурора офіційно зобов'язано здійснювати процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях. Прокурор набув більшість функцій сторони обвинувачення – від виявлення та переслідування злочинів (ст. 4 ч. II) і нагляду за провадженням розслідування судовими слідчими (ст. 47 ч. II) до надання суду обвинувальних висновків (ст. 7, ч. I) [249, с. 121]. Їм надавалось право бути присутнім під час проведення будь-якої слідчої дії, а головне – у частині збирання доказів та дослідження обставин злочину слідчі зобов'язувались виконувати вимоги прокурора з поміткою у протоколах про заходи, які при цьому були ними здійснені на виконання висунутих вимог. У подальшому норму стосовно неможливості ставлення під сумнів слідчими вимог прокурора було відтворено і у відповідних положеннях «Статуту кримінального судочинства», і всіх кримінально-процесуальних кодексах «радянського» зразка.

Загалом, судовою реформою 1864 р. вперше запроваджено нову модель досудового слідства, дещо схожу на сучасний європейський тип, в основі якої втілювалась демократична ідея відокремлення адміністративної влади від судової з покладанням на першу функцій переслідування й розшуку, на другу – слідчих повноважень. До кримінального судочинства введено двох нових учасників: публічного обвинувача (в особі представника прокурорської влади) і захисника (в особі присяжних повірених). Після кількох років апробації (1860–1864 рр.) ця модель остаточно закріпилась у кримінальному процесуальному законодавстві, що стало основою для подальшого розвитку досудового слідства в країні [41].

Отже, за підсумками судової реформи 1864 р. прокурор як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності остаточно набув функції органу кримінального переслідування та державного обвинувачення перед судом [411, с. 459].

В «Установі судових установлень» прокурорському нагляду присвячено розділ третій під назвою «Про осіб прокурорського нагляду» (ст. 124 і 125), у якому йшлося, що прокурорський нагляд ввіряється обер-прокурорам, прокурорам та їх товаришам під вищим наглядом міністра юстиції як генерал-прокурора, а також те, що прокурори перебувають при судових палатах і окружних судах, а обер-прокурори перебували при касаційних департаментах і загальних зборах Урядового Сенату. Таким чином у цілому прокуратуру включено до складу судового відомства, проте входила до нього як самостійна система, що мала свою власну організаційну структуру та владні повноваження [35, с. 19].

«Статутом кримінального судочинства» інститут процесуального керівництва остаточно закріплювався за прокуратурою. Йшлося про закріплення за прокурором обов'язок наглядати за досудовим слідством, а відтак порушувати кримінальну справу, витребувати відомості негласного поліцейського розвідування, надавати пропозиції (вказівки) судовим слідчим, вимагати доповнення досудового розслідування, бути присутнім при проведенні всіх слідчих дій та реалізовувати деякі інші повноваження процесуального керівника в сучасному розумінні.

У подальшому прокуратуру також законодавчо наділено функцією участі в різних губернських провадженнях (за селянськими справами, військовою повинністю тощо), у зв'язку з чим їй підпорядковувалася загальна поліція [411, с. 460].

Характерною особливістю розвитку процесуального статусу прокурора внаслідок реформи 1864 р. стало те, що наглядові повноваження (уже не вперше) істотно обмежувалися, це стало приводом для активних дискусій серед вчених того періоду. Відомий правознавець А. Ф. Коні, аналізуючи таке

нововведення європейського зразка, писав, що воно «... може, і виходило красивим з теоретичної точки зору, але суперечило умовам адміністративного життя і йшло врозріз з внутрішніми потребами губернського ладу» [141, 172].

Отже, у результаті судової реформи 1864 р. вперше запроваджено нову для Російської імперії модель досудового розслідування, подібну до сучасної європейської, з чітким розмежуванням адміністративної (поліцейської) влади і судової, з покладанням на першу функцій переслідування і розшуку, а на другу – розслідування та збирання доказів. У кримінальному судочинстві з'явилися два нові учасники: публічний обвинувач (в особі прокурора або його представника) і захисник (в особі присяжних повірених). Захист, нарешті, став справою не лише дозволеною, а й обов'язковою. Після декількох років апробації (1860–1864 рр.) ця модель остаточно закріпилася в кримінальному судочинстві аж до падіння царського режиму. Навіть революція 1905–1907 рр. не призвела до помітних змін в її організації, якщо не вважати збільшення кількості адміністративних представництв, у яких мав брати участь прокурор, з певним розширенням наглядових повноважень прокуратури.

Також питання буде розглянуто не повно, якщо ми не звернемо увагу на ще одну історичну паралель розвитку кримінально процесуального статусу прокурора у рамках сусіднього державного утворення. Досить цікавим стосовно проблематики, що розглядається, вважається період перебування українських земель у складі Австро-Угорщини (1772–1918 рр.), оскільки саме в цей час було зроблено одну з перших спроб закріплення функції прокурорського нагляду за додержанням законів на стадії досудового розслідування на законодавчому рівні. Щодо становлення та розвитку інституту українського прокурора в складі Австрійської, а пізніше – Австро-Угорської імперій, то, як зауважує М. Стефанчук, уперше в Галичині посади державних прокурорів запроваджено в 1840 р., а вже у 1855 р. створено цілісну систему державних прокуратур у складі вищих державних прокуратур та підпорядкованих їм державних прокуратур [362, с. 171].

Як і сьогодні, повноваження тогочасних прокурорів регламентувались Кримінально-процесуальним кодексом (тимчасовий діяв з 1849 р., постійний – з 1873 р.). До повноважень прокурора належав нагляд за розслідуванням, погодження при обранні та зміні запобіжних заходів, направлення подання до суду за необхідності продовження тривалості арешту та руху справи після закінчення дізнання та слідства, у тому числі при складанні обвинувального висновку [420, с. 420–421].

Четвертий етап перманентних змін процесуального статусу прокурора та нормативної моделі його кримінальної процесуальної діяльності, не можна назвати еволюцією розвитку (перша половина – середина ХХ ст.). Унаслідок жовтневої революції 1917 р. старий державний апарат було зламано і разом із ним ліквідовано й існуючу на той час судову систему. Утім ще до прийняття законодавства про суд, за ініціативою революційно налаштованих народних мас, стали утворюватись і функціонувати нові судові органи «перехідного періоду», що мали різні назви, структуру й чисельний склад [232, с. 20].

Наступний період розвитку інституту прокурора в Україні пов'язаний з утворенням в листопаді 1917 р Української Народної Республіки. Цей етап, як відомо, був нетривалим (1917–1921 рр.). Проте тогочасні правові акти та створені на їх основі правові інститути, потрібно розглядати не тільки як події виключно історичного характеру, а як досвід, який також слід враховувати під час проведення судово-правової реформи [213, с. 27].

Відсутність матеріалів прокурорської практики та необхідної архівної інформації не дозволяє зробити комплексний висновок про діяльність органів прокуратури в період Української Народної Республіки, Гетьманату та Директорії. Однак з упевненістю можна стверджувати, що прокурор у зазначений період діяв переважно як обвинувач або, іншими словами, як орган кримінального переслідування осіб, які вчинили злочини. Такий висновок ґрунтується на тому, що прокурори, як і раніше, діяли при судах і жодних нових обов'язків, порівняно з тими, які вони виконували раніше, на них не покладалося законодавчими або ж іншими актами.

Достеменно відомо лише те, що в період з 1917–1921 рр. прокуратура декілька разів змінювала свою назву, наприклад, за часів УНР Законом «Про утворення Генерального Суду» від 15 грудня 1917 р. при Генеральному суді засновувалася «прокураторія», яку згодом Законом «Про урядження прокураторського догляду на Україні» від 4 січня 1918 р. було запроваджено при апеляційних та окружних судах, натомість було скасовано посади прокурорів та їх товаришів. Пізніше такі посади відтворено при кожному «генеральному суді» під вищим наглядом Міністра юстиції (який в період Гетьманату П. Скоропадського за сумісництвом виконував функції генерального прокурора), щоправда проіснували вони не довго та були замінені Директорією Української Народної Республіки знову на «прокураторів» [451, с. 34–38].

Далі генеза процесуального статусу прокурора пов'язана із встановленням на більшості територій сучасної України радянської влади і значною мірою має як позитивні так і негативні риси радянського ладу. З перших днів після встановлення радянської влади в Україні Народний

Комісаріат юстиції видав низку циркулярів, спрямованих на удосконалення діяльності системи досудового розслідування. Зокрема, циркуляри «Про посилення провадження досудового слідства», «Про строки та порядок передачі справи до суду» та «Про прискорення провадження судових справ» від 20 лютого 1920 р. [366]. Протягом 1917–1922 рр. прокурорів, у тому числі й на українських землях, зовсім не існувало. Водночас функцію нагляду за додержанням законів у діяльності органів дізнання та досудового слідства на той час здійснювали інші інституції радянської держави. Наприклад, трибунали перевіряли законність слідчих дій, обґрунтованість утримання громадян у місцях позбавлення волі. Діяльність міліції і виправно-трудова установ перебувала у віданні слідчих комісій і народних судів. Наглядові функції виконував і народний комісаріат юстиції та його органи на місцях – губернські і міські юридичні відділи.

Уперше прокуратуру УСРР створено у складі Народного комісаріату юстиції постановою Всеукраїнського ЦВК 28 червня 1922 р. з одночасним затвердженням Положення про прокурорський нагляд. Метою її створення було «здійснення нагляду за дотриманням законів і в інтересах правильної постановки боротьби зі злочинністю». Очолив прокуратуру (на правах прокурора республіки) народний комісар юстиції, який входив до складу уряду.

Прокурор отримав широкі повноваження у сфері боротьби зі злочинністю: від початку кримінального переслідування, загального контролю над дізнанням і слідством, затвердження обвинувальних висновків до участі в розпорядчих засіданнях суду, підтримання обвинувачення в суді, опротестування вироків і ухвал, що виносяться судом. На прокурорів покладался нагляд що передбачав здійснення від імені держави нагляду за законністю дій всіх органів влади, підприємств, установ і організацій, а також приватних осіб шляхом порушення кримінального переслідування проти винуватих осіб й опротестування постанов, які суперечили закону [61, с. 7].

Подальший етап трансформації кримінально-процесуального статусу прокурора пов'язується з прийняттям першого республіканського Кримінально-процесуального кодексу. 13 вересня 1922 р. Центральний Виконавчий Комітет затвердив перший Кримінально-процесуальний кодекс УСРР і прийняв постанову про введення його в дію на всій території республіки з 20 вересня 1922 р. Кодекс містив шість розділів, 32 глави й 481 статтю [42, с. 28–34].

Кримінально-процесуальним кодексом УСРР 1927 р. значно розширено права прокурорів в частині закриття кримінальних справ у зв'язку з відсутністю складу злочину. За матеріалами досудового слідства кримінальна справа закривалася або обвинуваченого представляв до суду саме прокурор (ст. 223–224), а у справах, у яких проводилося дізнання, ці питання вирішував слідчий (ст. 213, 216), до компетенції якого належав нагляд за проведенням дізнання в органах міліції. Загальний нагляд за діями органів дізнання здійснював також прокурор. Таким чином, слідчі, які відтепер безпосередньо не пов'язувались із судом, опинились поза сферою належної уваги як суду, так і

прокуратури. Ця невизначеність у підпорядкуванні слідчих створювала численні проблеми [65, с. 11–115].

Враховуючи ситуацію, що склалася, Народний Комісаріат юстиції УСРР своєю постановою від 1 жовтня 1928 р. змінив підпорядкування слідчих від судових органів до прокуратури з такими повноваженнями: перевірка діяльності органів дізнання, самостійне розслідування злочинів, підтримання обвинувачення в суді. Відтоді усі слідчі підпорядковувались органам прокуратури як в адміністративному, так і в процесуальному відношенні. Таким чином змагальність досудового слідства було по суті втрачено.

Передача слідчого апарату до відомчого підпорядкування органів прокуратури збільшило навантаження на слідчих і негативно позначилося на якості досудового розслідування. Прокуратура делегувала слідчим значну частину своїх повноважень, у тому числі навіть з підтримання обвинувачення в суді.

Черговий етап функціонування радянської прокуратури в Україні розпочався зі створення у червні 1933 р. Прокуратури СРСР, на яку покладалося загальне керівництво діяльністю республіканських прокуратур [362, с. 172–173]. Серед основних правових актів, які регламентували правовий статус радянського прокурора, необхідно виділити Конституцію УРСР 1937 р. І хоча у розділі IX «Суд і прокуратура» наглядова функція за досудовим розслідуванням не виокремлювалася, однак у ст. 112 загалом зазначалось, що вищий нагляд за точним виконанням законів усіма народними комісарами і підвідомчими їм установами, окремими службовими особами, а також громадянами на території УРСР здійснювався як прокурором СРСР безпосередньо, так і через прокурора УРСР. Тобто в такому широкому трактуванні цей напрям діяльності прокурора не виключався. Пізніше конституції СРСР (1977 р.) та УРСР (1978 р.) закріпили майже ті самі положення щодо організації й діяльності прокурорів, з уточненням лише в назвах суб'єктів, за якими здійснювався нагляд, та посад осіб, на яких покладалася даний обов'язок. Наприклад замість Прокурора СРСР йшлося про Генерального прокурора СРСР відповідно до тогочасної системи державного управління.

Важливим кроком у нормативному закріпленні процесуальних повноважень прокурора щодо нагляду за органами досудового (попереднього) розслідування стало прийняття Положення про прокурорський нагляд у СРСР, затвердженого Указом Президії Верховної Ради СРСР від 24 травня 1955 р., яким, як і раніше, прокурорам повернули здійснення нагляду за правильним та однаковим застосуванням законів СРСР і союзних республік.

У перші післявоєнні роки слідчі прокуратури УРСР мали в провадженні лише 20–25 % кримінальних справ, тоді як органи дізнання – 75–80 %. У 1953 р. МВС та Міністерство державної безпеки було об'єднано в МВС СРСР, а у 1954 р., у зв'язку з виділенням з МВС органів державної безпеки і створенням Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР і Радах Міністрів республік, органи міліції залишились у складі МВС. Згідно з кримінальним процесуальним законодавством, усі «міліцейські» справи направлялись до слідчих прокуратури, які повторно пред'являли обвинувачення, проводили допит обвинуваченого, ознайомлювали його з матеріалами справи та складали обвинувальний висновок [239, с. 115–121].

П'ятий етап розвитку був невеликим, але все ж рухом уперед в удосконаленні компетенції прокурора. Реалізовувалися Основи кримінального судочинства СРСР і союзних республік та прийнято КПК УРСР. У цей час відбувалися процеси певної «демократизації» кримінального процесу та відходу від надбань «сталінського періоду». Тому черговий етап розвитку кримінального судочинства пов'язують з прийняттям 25 грудня 1958 р. «Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік». Цей документ, по суті, став правовою базою, на основі якої в союзних республіках створювалися нові кримінально-процесуальні кодекси. Основоположна його ідея полягала в утворенні єдності правоохоронних органів, на яких покладався обов'язок боротьби зі злочинністю: суд, прокурор, слідчий і орган дізнання мали стати єдиним механізмом, що було обумовлено спільністю кінцевих завдань і загальних принципів їх діяльності.

В УРСР новий Кримінально-процесуальний кодекс прийнято 28 грудня 1960 р. (введено в дію з 1 квітня 1961 р.). До нього у відповідні розділи були майже без змін включено всі норми Основ 1958 р., деякі норми раніше чинного кримінального процесуального законодавства з урахуванням слідчої та судової практики, а також досягнень радянської науки кримінального процесу. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 р. віддзеркалив процес «відбудови змішаної, змагально-розшукової форми кримінального судочинства» [352, с. 1–6]. У ньому містились як норми, в яких закріплювались наглядові повноваження прокурорів (ст. 25, 227–233), так і норми, що передбачали повноваження прокурора як державного обвинувача (ст. 232, 264).

Важливу роль у правовому забезпеченні системи органів юстиції відігравав Закон СРСР «Про прокуратуру СРСР», прийнятий 30 листопада 1979 р., що діяв і на території України до 1991 р. Цей документ став базовим для подальшого розвитку законодавства про прокуратуру більшості країн пострадянського простору. Згідно з цим Законом (ст. 3), прокурори мали найширші повноваження у сферах кримінального судочинства і виконання покарань, а також здійснювали нагляд за додержанням законів у державі.

Відповідно до думки, що панувала в теорії права того часу, усі напрями діяльності прокуратури оголошувалися вищим наглядом за виконанням законів. Навіть діяльність прокурора з підтримання державного обвинувачення вважалася формою прокурорського нагляду за виконанням законів при розгляді справ у судах (п. 3 ст. 3 Закону «Про прокуратуру СРСР») [300, с. 57]. Водночас очевидно, що діяльність прокурора у той період умовно можна поділити на три напрями: нагляд у некримінальній сфері, нагляд у кримінальній сфері і ненаглядову. Якщо основним змістом першої був загальний нагляд, що брав початок з петровських часів, другий – нагляд за кримінальним переслідування осіб, які вчинили злочин (фактично функція пореформеної прокуратури), третій – не пов'язаний з наглядовими функціями, до якого можна віднести: безпосереднє розслідування злочинів, обвинувальну діяльність у суді, розроблення заходів попередження злочинів, координацію діяльності

правоохоронних органів та участь в удосконаленні законодавства та пропаганді радянських законів.

Відповідно до предмета дослідження, особливий інтерес становлять другий напрям – нагляд прокурора у кримінальному судочинстві, та частково третій – безпосереднє розслідування злочинів, обвинувальна діяльність прокурора. Ознакою зазначених двох напрямів була тенденція до постійного розширення повноважень прокурорів, у тому числі й стосовно нагляду за додержанням і правильним застосуванням законів органами, які здійснювали оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство.

Також варто зазначити про реформацію підслідності слідчих прокуратури. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 13 липня 1963 р. розмежовано підслідність між слідчими прокуратури і слідчими Міністерства охорони громадського порядку УРСР (у період з 1962–1968 рр. МВС у кожній республіці СРСР перетворено на Міністерство охорони громадського порядку), а підслідність слідчих органів державної безпеки залишалася без змін. Таким чином, згідно зі ст. 102 Кримінально-процесуального кодексу УРСР у редакції від 13 червня 1963 р., органами досудового слідства були слідчі прокуратури, органів внутрішніх справ і органів державної безпеки.

Регуляторами прокурорської діяльності у кримінальній процесуальній сфері в цей період української історії були, як зазначалось, Конституції СРСР та УРСР (1936 та 1937 рр., 1977 та 1978 рр. відповідно), кримінально-процесуальні кодекси УСРР (1922 та 1927 рр.) та УРСР (1960 р.), Закон СРСР «Про прокуратуру СРСР» (1979 р.), а також інші закони та нормативно-правові акти, якими, крім зазначеного, закріплювались редакції «Положення про прокурорський нагляд» (1922 та 1955 рр.) та «Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік» (1924 та 1958 рр.). Причому основи союзного законодавства щодо кримінальної процесуальної діяльності прокурора, відображені в перерахованих нормативно-правових актах, стали підґрунтям становлення кримінального процесу України після здобуття країною незалежності у 1991 р. Як зазначалось, Закон «Про прокуратуру СРСР» істотно вплинув на

розвиток законодавства про прокуратуру під час прийняття Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р., а Кримінально-процесуальний кодекс 1960 р. діяв в Україні аж до введення в дію КПК України в листопаді 2012 р.

З набуттям Україною незалежності розпочався процес реформування не лише прокуратури та інших судових і правоохоронних органів, а й досудового слідства взагалі. Напрями такого реформування вперше відображено в Концепції судово-правової реформи в Україні, схваленій Постановою Верховної Ради України 28 квітня 1992 р. Це стало суттєвим поштовхом для законодавчого забезпечення кримінальної процесуальної діяльності, у тому числі і прокурорської (додаток Ж, приклад 1.1.1.) [269]. Отже, положення Концепції свідчать про остаточну відмову від практики, закладеній в нормах Закону СРСР «Про прокуратуру СРСР» 1979 р., згідно з якими на прокуратуру покладался обов'язок з нагляду за виконанням законів при розгляді справ у судах, тобто нагляду за діяльністю судів.

Починаючи з 1993 р., до Закону України «Про прокуратуру» внесено понад 30 змін і доповнень [46], адже більшість норм цього Закону, передусім у частині функцій, які покладаються на прокуратуру, на той час вже не відповідали чинній редакції Конституції. Із прийняттям Конституції України 1996 р. правовий статус прокуратури вперше закріплено на рівні Основного Закону. Функції з підтримання державного обвинувачення в суді, а також нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, отримали юридичне й термінологічне закріплення у п. 1 та п. 3 ст. 121 Конституції України.

Прийняття «малої судової реформи» за часів незалежності України, увінчує закінчення п'ятого етапу демократизації процесуального статусу прокурора.

У результаті вказаної реформи прийнято пакет із десяти законопроектів, що дозволили наблизити устрій вітчизняної судової системи до вимог Конституції, Кримінально-процесуальний кодекс 1960 р. доповнено низкою істотних змін, зокрема щодо віднесення до судової компетенції замість

прокурорської вирішення питань обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і продовження тримання під вартою, погодження проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку, а також звільнення від кримінальної відповідальності з nereабілітуючих обставин; надання права прокурору в судовому розгляді внести постанову про зміну обвинувачення, наділення правом внесення подання в апеляційну інстанцію лише прокурорів, які підтримують державне обвинувачення в суді, або прокурора, який затвердив обвинувальний висновок тощо [41, с. 120].

Загалом, відповідно до повноважень, закріплених Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р., прокурор визнавався і суб'єктом досудового розслідування, оскільки за необхідності мав право особисто проводити розслідування в повному обсязі по будь-якій справі (п. 5 ст. 227), так і нагляду за розслідуванням, що здійснювали органи дізнання і досудового слідства (п. 1–12 ст. 227).

Проте, на думку окремих науковців та правозахисників, незважаючи на внесені за роки незалежності до Кримінально-процесуального кодексу 1960 р. численні зміни і доповнення, він і надалі залишався «інквізиційним» за своєю суттю, що визначалось, насамперед, виключно обвинувальною спрямованістю діяльності органів розслідування та існуючою процесуальною формою досудового провадження у кримінальних справах [150, с. 10–21].

Проблеми прокурорського нагляду у сфері кримінального судочинства намагалися неодноразово вирішити і розробники низки проектів кримінально-процесуальних кодексів України від 19 травня 2003 р. № 3456-1, від 18 листопада 2005 р. № 3456-Д, від 25 травня 2006 р. № 0952, від 13 грудня 2007 р. № 1233, КПК від 12 січня 2012 р. № 9700 та ін. Вважається, що найпрогресивнішим з розроблених за час незалежності нашої держави став проект КПК України з реєстраційним № 9700. Саме його прийняття загалом у квітні 2012 р. зумовило початок нинішнього етапу реформи органів кримінальної юстиції. З цього моменту розпочинається шостий (сучасний) етап концептуальної зміни

конституційно-правових основ правового статусу прокуратури, упровадження міжнародних стандартів її функціонування у сфері кримінального судочинства.

Загалом, оптимізація функціонального призначення прокуратури, у тому числі й шляхом прийняття нового КПК України, була обумовлена низкою об'єктивних чинників, серед яких, зокрема, і зобов'язання України перед Радою Європи щодо реформування інституту прокурорського нагляду. Так, відповідно до ст. 15.b Статуту Ради Європи: «прокуратура має виконувати ключову роль у національних системах кримінального судочинства, а також у міжнародній співпраці з кримінально-правових питань» [452]. Необхідність реформування прокуратури згодом була підтверджена і в Резолюціях Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1244 (2001), № 1513 (2001) та № 1346 (2003).

У контексті євроінтеграційних процесів правове становище прокуратури України мало визначатися з урахуванням того, що європейська модель прокуратури передбачає обмеження функцій прокурорів переважно кримінальним переслідуванням від імені держави. Зокрема, у Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1604 (2003) щодо ролі прокуратури в демократичному правовому суспільстві, текст якої схвалено Постійним Комітетом, що діяв від імені Асамблеї, 27 травня 2003 р., акцентовано увагу на таких аспектах:

по-перше, роль прокурорів у загальному захисті прав людини не повинна створювати підстав для будь-якого конфлікту інтересів і бути перешкодою, для осіб, які шукають захисту своїх прав у держави;

по-друге, при наділенні прокурорів додатковими функціями необхідно забезпечити повну незалежність прокуратури від втручання в її діяльність будь-якої гілки влади на рівні окремих випадків;

по-третє, повноваження й обов'язки прокурорів повинні обмежуватися переслідуванням кримінальних діянь і загальною роллю із захисту публічних інтересів через систему кримінального правосуддя зі створенням окремих, належним чином виділених й ефективних органів для виконання будь-яких інших функцій [382, с. 10–17].

Саме тому логічним кроком щодо удосконалення кримінального судочинства, у тому числі в частині кримінальної процесуальної діяльності прокуратури, стало прийняття 13 квітня 2012 р. нового КПК України, який набрав чинності 20 листопада 2012 р. У новій редакції КПК України закріплено окремі демократичні положення. Насамперед, це стосується реального забезпечення прав громадян шляхом закріплення принципу змагальності сторін у кримінальному провадженні. Зокрема, надання сторонам рівних можливостей щодо збирання та подання до суду клопотань, скарг, речей, документів, доказів, а також реалізації інших процесуальних прав (ст. 22 та 93).

Стосовно процесуального керівництва розслідуванням зауважимо, що, незважаючи на деякі схожі положення між Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. та КПК 2012 р., вони принципово відрізняються між собою. До суттєвих відмінностей належать такі [66, с. 71–73]:

1. У новому КПК України не передбачено право прокурора проводити в повному обсязі особисто розслідування в будь-якій справі, а також передавати справу від одного слідчого іншому, натомість дозволено доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу у випадку неефективного досудового розслідування. Крім цього, у межах допустимих строків Генеральному прокуророві України, прокурору Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя і прирівняних до них прокурорів, прокурорів міст з районним поділом, їх заступникам при здійсненні нагляду за законністю провадження досудового розслідування дозволяється скасувати незаконні і необґрунтовані процесуальні рішення як слідчих, так і підпорядкованих ним прокурорів, водночас їм не дозволено давати вказівки процесуальному прокурору або слідчому, тобто втручатися у здійснення розслідування.

2. За Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. постійний нагляд за розслідуванням кожної справи фактично не здійснювався, а мав певним чином

вибірковий характер. Матеріали справи в повному обсязі вивчалися тільки при надходженні скарг, направленні справи до суду або її закритті, а прокурорський нагляд у формі дозвільних процедур застосовувався в досить незначних випадках. Натомість у КПК 2012 р. нагляд у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням набув постійного характеру в кожному кримінальному провадженні та здійснюється прокурором насамперед у формі дозвільних процедур, яких нараховується більше двадцяти, до того ж це стосується всіх найважливіших рішень у провадженні.

3. За Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю, спрямованою на розкриття злочину, був фактично розірваним, оскільки здійснювати його могли лише прокурори, які уповноважені на це спеціальним наказом Генерального прокурора України. Водночас прокурори районного і міського рівнів узагалі не мали такого права. Натомість КПК 2012 р. передбачає, що рішення про проведення НСРД по кожному випадку може приймати слідчий тільки за погодженням з прокурором, а матеріали щодо їх здійснення надходять не до слідчого, а до прокурора, який вирішує їх подальшу долю та багато інших розбіжностей.

Прокурорський нагляд за новим КПК України набув значно розширених функцій і повноважень прокуратури. Традиційна для багатьох європейських країн модель так званого «поліцейсько-прокурорського дізнання» в Україні, з огляду на національні правові особливості, у суспільстві сприймається неоднозначно, у зв'язку з чим зазначений інститут потребує певного удосконалення.

Також помітною особливістю функціонального призначення прокурора відтоді є поєднання керівництва розслідуванням і нагляду за дотриманням законності кримінального провадження, але прослідковується відсутність чіткого розмежування їх. На всіх етапах досудового розслідування прокурор вправі витребувати матеріали провадження, скасовувати незаконні постанови слідчого, брати участь у розгляді слідчим суддею клопотань слідчого тощо (додаток Е). Етимологія ж словосполучення «керівництво розслідуванням»

передбачає (припускає) право прокурора визначати можливість проведення окремих слідчих (розшукових) дій у конкретному провадженні особисто або разом зі слідчим (групою слідчих), на що в законодавстві не містяться офіційні посилання, відсутні відповідні роз'яснення і на міжвідомчому рівні.

З огляду на вищезазначене і виходячи з наявної на сьогодні практики застосування нового КПК України, а також враховуючи необхідність остаточного приведення механізму кримінальної юстиції до стану, який би дійсно відповідав Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та судовій практиці ЄСПЛ, деякі положення КПК України, на нашу думку, потребують доопрацювання. Окремі з них, які стосуються саме процесуального керівництва розслідуванням, розглянуто в наступних розділах роботи.

Наступним кроком на шляху реформування прокуратури, став новий Закон України «Про прокуратуру», прийнятий Верховною Радою України 14 жовтня 2014 р., до якого упродовж 2014–2015 рр. внесено цілу низку важливих доповнень, передусім стосовно організації і діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Загалом, як і в попередній редакції цього Закону, серед головних функцій, безпосередньо пов'язаних з кримінальною процесуальною діяльністю прокуратури, виділено підтримання державного обвинувачення в суді (п. 1 ст. 2) та нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство (п. 3 ст. 2). Оскільки ст. 2 також передбачено здійснення міжнародного співробітництва для реалізації таких функцій, то в ст. 92 визначено особливості міжнародно-правового співробітництва з компетентними органами іноземних держав у сфері кримінального судочинства.

Окремим розділом нової редакції Закону України «Про прокуратуру» передбачено повноваження прокурора з виконання покладених на нього функцій (розділ IV). Так, у ст. 22 визначається нормативно-правовий акт, в якому містяться права й обов'язки прокурора при підтриманні ним державного обвинувачення в судовому провадженні, а в ст. 25 окреслено законодавчі акти,

в яких містяться права й обов'язки прокурора з нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, а також окремі повноваження в цій сфері, що стосуються вказівок прокурора та координаційної діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю.

До того ж у Законі визначено особливості організації і діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, на прокурорів якої покладаються функції здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України, підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях, а також представницька функція у випадках, пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями [289]. Правові засади організації та діяльності Національного антикорупційного бюро України визначено в окремому Законі України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII [271].

Отже, генеза нормативного регулювання кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні пройшла шість непростих історичних етапів трансформації. Однак, така кількість змін процесуального статусу прокурора призвела на сьогодні до набуття ним повноважень нової якості, що забезпечують можливість вирішення завдань кримінального провадження.

1.2. Зміст кримінальної процесуальної діяльності прокурора

В умовах ускладнення криміногенної ситуації в Україні посилюється роль державних структур і правових механізмів, покликаних забезпечувати національну безпеку та стабільність політичного, соціального, економічного середовища в державі.

Як слушно зауважує В. Синчук, в Україні, на жаль, спостерігається тенденція до послаблення ефективності виконання функцій базовими інститутами

державного регулювання, які в більшості випадків неспроможні оперативно та якісно протидіяти сучасним загрозам і викликам в умовах загострення військово-політичної обстановки, орієнтуючись на досягнення тактичних і нехтуючи стратегічними цілями, що зумовлює суттєве зниження довіри громадськості до влади й посилює кризові явища в суспільстві. Тому забезпечення соціально-політичної стабільності в державі та її сталого розвитку вимагає якнайшвидшого проведення адміністративної та правоохоронної реформ, у тому числі в системі органів прокуратури [350, с. 28].

У зв'язку з цим, відкритим залишається питання щодо ролі і місця прокурора в механізмі забезпечення прав і свобод громадян під час здійснення кримінального судочинства, реалізації його функцій та повноважень.

Питання визначення місця та функціонального призначення прокурора у кримінальному судочинстві розглядали в наукових працях вітчизняні й зарубіжні вчені, зокрема С. А. Альперт, О. М. Бандурка, Ю. М. Грошевий, В. В. Долежан, М. В. Косюта, І. Є. Марочкін, М. І. Мичко, В. В. Сухонос, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко, М. К. Якимчук та ін. Правова природа кримінальної процесуальної діяльності прокурора слугувала предметом наукового аналізу у працях О. С. Александрова, М. І. Бажанова, В. І. Баскова, В. Г. Бесарабова, О. М. Васильєва, Л. Є. Владимірова, Г. А. Джаншієва, С. І. Зарудного, В. С. Зеленецького, Г. М. Корольова, М. В. Муравйова, І. Л. Петрухіна, М. М. Розіна, В. І. Рохліна, М. В. Руденка, В. М. Савицького, Г. П. Середи, О. В. Смирнова, М. С. Строговича, А. В. Тушева, І. Я. Фойницького, С. Д. Шестакової та ін. Питання щодо функцій прокуратури вивчали В. С. Бабкова, Л. Р. Грицаєнко, Л. М. Давиденко, Ю. М. Дьомін, П. М. Каркач, О. М. Литвак, В. Т. Маляренко, О. Р. Михайленко, Ю. Є. Полянський, П. В. Шумський та ін. У наукових працях названих учених розглянуто різні аспекти реалізації прокурорами кримінальних процесуальних функцій і повноважень.

Загалом, діяльність прокурора у кримінальному провадженні регламентується низкою законодавчих та відомчих (міжвідомчих) нормативно-

правових актів, серед яких базовими є Конституція України (ст. 131), Закон України «Про прокуратуру», КПК України, наказ Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 19 грудня 2012 р. № 4гн.

Чинною Конституцією у ст. 131-1 на прокуратуру покладено три базові функції: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Науковий інтерес становлять конституційні функції прокурора у кримінальній процесуальній сфері (1–2), які не повністю відповідають закріпленим у Законі України «Про прокуратуру», який потрібно привести у відповідність до Конституції України.

У Законі України «Про прокуратуру» чітко закріплено, що прокурор підтримує державне обвинувачення в судовому провадженні щодо кримінальних правопорушень, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, які передбачені КПК України (ст. 22), а також здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, які передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України (ст. 25) [289].

Про відповідні повноваження прокурора зазначено і в законах України «Про Службу безпеки України» [293], «Про Національне антикорупційне бюро України» [271] та ін.

Оновлення вітчизняного антикорупційного законодавства об'єктивно зумовило інституційно-функціональну трансформацію органів прокуратури. Упродовж останніх років в Україні сформувалася консолідована суспільна позиція щодо необхідності запровадження антикорупційної спеціалізації

прокурорів. Результати наукової дискусії значною мірою враховано при ухваленні Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 р. [305, с. 261].

Утім, у яких би законах не згадувався прокурор, основне його призначення полягає в досягненні завдань кримінального судочинства. Одними з ключових понять, що розкривають зміст кримінальної процесуальної діяльності прокурора, є поняття «функцій», що він виконує.

Суб'єктом їх реалізації є виключно прокурор. Делегування функцій прокуратури, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається.

Кримінальна процесуальна діяльність прокурора тримається на праксеологічній основі, від грецького *πράξις* – практика, дія. Перші згадування цієї категорії зустрічаються у праці Арістотеля «Нікомахова етика» (IV столітті до н. е.) Поняття ж «праксеології» як науки вперше вжито та досліджено у працях французького вченого Л. Бурдьє (1882), введено у наукову сферу А. Еспінасом (1923), розвинуто Е. Слуцьким (1926) та Т. Контарбінським (1947). Праксеологія – філософська концепція діяльності, що об'єднує уяву про загальні правила та цінності дій. Праксеологічний підхід являє собою взаємозалежність результатів діяльності від процесу попередньої підготовки до виконання будь-якого завдання [412, с. 8-9; 100].

Змістовно така діяльність прокурора охоплює такі конституційні функції органів прокуратури: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку та відповідає вимогам КПК України.

У теорії кримінальну процесуальну діяльність розглядають у широкому (як сукупність правозастосовних актів загалом [16, с. 270–275; 60, с. 461–468; 89, с.

46–52; 96, с. 311; 211; 308; 367]) та вузькому (як діяльність окремих суб'єктів) значеннях.

Так, О. М. Толочко визначив кримінально-процесуальну діяльність прокурора як урегульовану кримінальним процесуальним законодавством діяльність спеціально уповноваженого державою суб'єкта, що здійснюється в чітко визначених законодавством межах, у відповідній процесуальній формі та з метою забезпечення реалізації завдань кримінального провадження.

Відповідно до понятійно-категоріального апарату науки кримінального процесу, можна виокремити такі ознаки кримінальної процесуальної діяльності прокурора:

- 1) за своєю правовою природою вона є виключно державною;
- 2) реалізується через спеціально уповноваженого суб'єкта – прокурора, який наділений владно-розпорядчими повноваженнями;
- 3) має чітко визначену процесуальну форму, закріплену у кримінально-процесуальному законодавстві;
- 4) поширюється на всі дії та рішення у кримінальних провадженнях;
- 5) спрямована на вирішення завдань кримінального провадження.

Форми і методи виконання процесуальних функцій залежать від стадії кримінального процесу, на якій здійснюється діяльність прокурора. Наприклад, у досудовому кримінальному провадженні прокурор діє передусім як організатор розслідування кримінальних правопорушень, відповідає за строк і якість їх розслідування та передачу матеріалів кримінальних проваджень до суду. Він процесуально керує досудовим розслідуванням. У судовому провадженні прокурор як рівноправна сторона процесу підтримує державне обвинувачення, а в разі прийняття судом незаконного або необґрунтованого рішення – має право оскаржувати його та відстоювати свою думку у вищому суді [389, с. 49–55].

К. К. Арушанян під кримінально-процесуальною діяльністю прокурора пропонує розуміти регламентовану законом сукупність дій щодо здійснення своїх повноважень у кримінальному провадженні, у результаті яких виникають,

змінюються або припиняються кримінально-процесуальні відносини між суб'єктами й учасниками такої діяльності [9].

Законодавчо визначеним функціям прокурора відповідають напрями його кримінально-процесуальної діяльності – обвинувальний (починаючи з повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення й до винесення обвинувального вироку суду) та наглядовий (процесуальне керівництво досудовим розслідуванням).

Проте серед науковців відсутня єдність думок щодо цього питання. Як зазначає А. Дворник, аналіз наявних у доктрині позицій щодо функціональної ролі прокурора в досудовому кримінальному провадженні дозволяє виокремити принаймні чотири основних погляди: прокурор є суб'єктом нагляду; єдиною функцією прокурора є обвинувачення (кримінальне переслідування); прокурор поєднує нагляд з обвинуваченням (кримінальним переслідуванням); прокурор здійснює нагляд та обвинувачення (кримінальне переслідування) разом з іншими функціями, зокрема процесуальним керівництвом розслідуванням, охороною прав людини та громадянина тощо [76, с. 110].

Концептуальною новелою КПК України є наділення прокурора повноваженнями щодо здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва (ч. 2 ст. 36).

Щодо наглядового напрямку в теорії кримінального процесу існують різні погляди щодо визначення поняття прокурорського нагляду. У юридичній літературі під прокурорським наглядом розуміють вид діяльності спеціально уповноважених органів державної влади, наділених повноваженнями з виявлення порушень законів, ужиття заходів щодо поновлення порушених прав громадян та юридичних осіб і притягнення винуватих до відповідальності [304]. Головну мету прокурорського нагляду В. М. Савицький вбачає в забезпеченні нормального, відповідно до законів, розслідування, а також вчасного попередження порушень процесуальних норм [343].

Сутність прокурорського нагляду на досудовому провадженні, на думку О. Ю. Татарова, полягає, з однієї сторони, у спостереженні за тим, щоб органи і посадові особи, на діяльність яких розповсюджуються наглядові повноваження, дотримувалися покладених на них обов'язків та правил, а з іншої – у разі порушення цих правил – у своєчасному застосуванні заходів для відновлення законності з притягненням винуватих до відповідальності. При цьому об'єктом прокурорського нагляду є встановлений законом порядок вирішення заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та процес їх розслідування [378, с. 526–527].

Найбільш дискусійним стосовно визначення поняття прокурорського нагляду є питання про віднесення його до процесуальної або ж непроцесуальної діяльності [190], а також пошуку критеріїв співвідношення прокурорського нагляду й функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням [166, с. 183]. Кримінальний процесуальний кодекс України (ч. 2 ст. 36) визначає процесуальне керівництво як форму прокурорського нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування та застосовує ці поняття одночасно.

Стосовно співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва погляди вчених-процесуалістів також різняться. Певна частина вчених зазначають, що поняття «нагляд» і «керівництво» мають відмінне семантичне значення: нагляд визначається як «перевірка або спостереження з метою перевірки», а керівництво – як власне «процес управління», що полягає у здійсненні «направляючої діяльності» [44]. Тож керівництво, на їх думку, не можна вважати складовою нагляду, а тим більше розглядати як «кращу і єдино можливу» його форму [129, с. 29–32].

У західній кримінальній процесуальній доктрині досить поширеним є погляд на процесуальне керівництво як на форму прокурорського нагляду. Експерти Ради Європи (Лорена Бахмайєр, Джеремі Макбрайд [79] та Ерік Сванідзе) констатували, що: «нагляд є тотожним процесуальному керівництву, також тотожними є пред'явлення обвинувачення та підтримання державного

обвинувачення в суді, а отже, ці новели КПК України відповідають Конституції України». Експерти наголосили й на тому, що у КПК України відсутні положення, що не відповідають Основному Закону, а висловлені в цій частині зауваження – це питання інтерпретації тих чи інших норм [378, с. 524].

Як зазначає М. Косюта, сукупність повноважень прокурора на стадії досудового розслідування має характер процесуального керівництва, проте не як форма, а передусім як зміст прокурорського нагляду в цій сфері [153, с. 42].

Власне поняття процесуального керівництва досудовим розслідуванням І. Гловюк визначає як регламентовану нормами кримінального процесуального законодавства цілеспрямовану діяльність прокурора щодо організації швидкого та повного розслідування (у формі дізнання та досудового слідства) шляхом прийняття процесуальних рішень і забезпечення їх виконання [59, с. 79–88].

Схожої думки дотримується О. Попович, який визначає процесуальне керівництво як специфічний багатоетапний напрям кримінально-процесуальної діяльності прокурора, спрямований на ефективну організацію досудового розслідування з використанням комплексу владно-розпорядчих повноважень, якими він наділений [250].

Систематизувавши наукові підходи, М. Руденко й В. Півненко виділили низку поглядів щодо співвідношення процесуального керівництва, прокурорського нагляду та відомчого процесуального контролю.

Як зазначається, одні автори вважають, що процесуальне керівництво несумісне з прокурорським наглядом ні за призначенням, ні за змістом, ні за порядком реалізації; другі – у ролі процесуальних керівників можуть виступати лише керівники органів досудового розслідування (відомчий контроль); треті – наполягають на наявності у прокурора функції процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду; четверті – визнають процесуальне керівництво засобом взаємодії прокурора зі слідчим; п'яті – не диференціюють прокурорський нагляд і процесуальне керівництво, вважаючи ці поняття ідентичними; шості – вважають процесуальне керівництво окремою функцією прокурора у досудовому розслідуванні [341, с. 279].

Звичайно, таке різноманіття поглядів переконує у складності наукового та практичного вирішення цього питання, що пояснюється універсальністю закріплених за прокурором повноважень. Залежно від ситуації, вони можуть застосовуватись як при здійсненні нагляду за додержанням законів усіма учасниками кримінального процесу, так і для реалізації процесуального керівництва окремими суб'єктами, які покликані здійснити швидке, повне і неупереджене досудове розслідування.

Водночас перед визначенням дефініції процесуального керівництва нам потрібно дати відповідь на питання: для чого воно існує, яку мету має вирішити? На нашу думку, цей вид діяльності прокурора, як власне і вся його кримінальна процесуальна діяльність, є обвинувальною, спрямована на виконання завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України), а саме, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, тобто прокурор використовуючи надані законом повноваження, фактично повинен зібрати максимум інформації, яка підтверджує вину певної особи у вчиненні злочину.

Таким чином, процесуальне керівництво – обвинувальний напрям діяльності прокурора на стадії досудового розслідування, сутність якого становить регламентована Конституцією та законами України кримінальна процесуальна діяльність прокурора, що реалізується шляхом організації нагляду у кримінальному провадженні та є складовою публічного обвинувачення.

Такої ж думки дотримуються 68,5 % опитаних нами прокурорів-процесуальних керівників.

Зважаючи на правову природу діяльності прокурора, на нього покладається величезна відповідальність, оскільки він повинен у кожному випадку бути об'єктивним і неупередженим з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до кримінальної відповідальності, а жоден невинуватий не був обвинувачений, засуджений чи підданий необґрунтованому процесуальному примусу.

З цього приводу М. І. Мичко у своєму дослідженні проблем функцій та

організаційного устрою прокуратури України зауважує: «... на стадіях досудового слідства прокурор виступає у двох іпостасях – з одного боку, він є охоронцем законності, а з іншого – органом кримінального переслідування осіб, які вчинили злочин» [212, с. 19].

Стосовно співвідношення функцій процесуального керівництва та обвинувачення вважаємо, що зміст обвинувачення значно ширший вид діяльності, а тому включає в себе процесуальне керівництво.

На нашу думку, у чинній редакції Конституції України функцію обвинувачення зазначено не зовсім повно. У ст. 131-1 Конституції України констатовано, що на прокуратуру покладається підтримання публічного обвинувачення в суді (п. 1), таким чином обмежуючи діяльність прокурора лише судовою стадією. Отже, залишається поза сферою конституційно-правового регулювання реалізація прокурором функції обвинувачення на стадії досудового розслідування. На підтримку цієї тези можна навести кілька аргументів.

По-перше, «підтримати» обвинувачення можна виключно в суді [321, с. 87–93], а сформулювати, сформувати та скласти обвинувальний акт – лише на стадії досудового розслідування. Отже, таку обвинувальну, кримінальну процесуальну діяльність треба розглядати як одне ціле. З початку реєстрації злочину і до кінця, а не лише як епізодичну завершальну стадію.

По-друге, у Конституції обвинувачення визначено терміном «публічне», яке є більш повним та коректним у даному випадку, оскільки походить від латинського слова *publice*, що означає офіційно від імені чи за наказом держави, в інтересах держави на користь суспільству [75]. (Цю тезу також підтримало більше 60 % опитаних прокурорів). Однак так само обмежується зміст обвинувальної діяльності єдиною судовою стадією.

Виникає запитання: чи займається на досудовому розслідуванні прокурор обвинувальною діяльністю? Відповідь стверджувальна, і це беззаперечно. Якщо навіть у чинному КПК України не існує поняття «постанови про пред'явлення обвинувачення», то це не означає, що підозра, яку повідомляють

особі, має «виправдувальний» характер. Саме підозра і є тією підвалиною, на основі якої формулюється подальше обвинувачення.

Отже, на нашу думку, функція публічного обвинувачення реалізується прокурором від імені держави під час досудового розслідування, а також судового провадження. Вона включає кримінальну процесуальну діяльність з прокурорського нагляду, процесуального керівництва та підтримання обвинувачення в суді. Відповідно до вищевикладеного, пропонуємо пункт 1 ст. 131-1 Конституції України викласти в такій редакції: «В Україні діє прокуратура, яка здійснює: 1) функцію публічного обвинувачення;» – далі за текстом.

Таку кримінальну процесуальну діяльність, як організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, недоцільно виділяти в окрему конституційну функцію прокуратури, адже зазначені види діяльності є формами реалізації функції публічного обвинувачення на тій самій стадії. Відповідно, частину 2) – виключити.

Водночас деякі автори вважають, що конституційна реформа поклала край науковій дискусії щодо самостійності функції процесуального керівництва прокуратури [438].

Також у контексті функціонального змісту кримінальної процесуальної діяльності прокурора в досудовому розслідуванні видається цікавою думка А. І. Палюха, який окреслює процесуальний функціонал прокурора системою форм його участі в доказуванні. У результаті цього науковець доходить висновку, що всі форми участі прокурора в доказуванні можна поділити на два види: 1) безпосередні форми участі прокурора у збиранні та перевірці доказів і 2) опосередковані форми, що охоплюють дачу вказівок, доручень у кримінальному провадженні [237, с. 206].

Чинний КПК України визначає поняття обвинувачення більш широко, ніж в Основному Законі, як твердження про вчинення певною особою діяння,

передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК України (п. 13 ч. 1 ст. 3), а державне обвинувачення – як вид процесуальної діяльності прокурора, що полягає в доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 3) [160]. Із законодавчо закріплених визначень зрозуміло, що поняття державного обвинувачення в суді за змістом вужче за поняття обвинувачення, яке охоплює усю обвинувальну діяльність із початку кримінального провадження і до винесення вироку в суді, а отже, співвідноситься як частина та ціле.

Для більш глибокого розуміння феномена обвинувачення необхідно проаналізувати існуючі наукові думки і розглянути його сутність та генезу в межах кримінального провадження.

Як зазначає І. Козьяков, сьогодні в сучасному кримінальному процесі поняття «обвинувачення» застосовується у значеннях сторони, функції, виду процесуальної діяльності, засади судочинства, правового інституту, елементу змагальності тощо, що призводить до невизначеності у правозастосуванні як стосовно державних обвинувачів, так і інших учасників процесу [139, с. 41–45].

В.О. Гринюк функцію обвинувачення визначає як кримінальну процесуальну діяльність, яка здійснюється у досудовому та судовому провадженні [67, с. 91].

Ми неодноразово наголошували та вважаємо, що обвинувачення є окремою кримінальною процесуальною функцією, сутність якої становить регламентоване законом спрямування діяльності суб'єктів обвинувачення (прокурора, слідчого, потерпілого та цивільного позивача, їх представників), що здійснюється шляхом твердження винуватості конкретної особи, яка вчинила злочин, і полягає у формулюванні підозри, обвинувачення, застосування до неї заходів процесуального примусу, у тому числі запобіжних

заходів, збирання доказів винуватості цієї особи й обґрунтування кримінальної відповідальності обвинуваченого перед судом [327, с. 146].

У юридичній науці відбувається багато наукових дискусій стосовно обрання підходу до розуміння «обвинувачення» як фундаментальної правової категорії. Кожен з авторів, які досліджували сутність прокурорського обвинувачення, визначають його по-різному (те саме стосується і моменту його початку та закінчення): деякі обмежують діяльність лише стадією судового розгляду (М. В. Жогін, М. А. Чельцов) [426, с. 98]; інші ж, навпаки, розглядають у найбільш широкому розумінні, з моменту початку розслідування (Н. Д. Сухарева) [370, с. 7]; окремі вчені чітко не визначають межі початку або ж закінчення прокурорського обвинувачення (А. П. Гель, Г. С. Семаков, С. П. Кондракова), наголошуючи на тому, що функція підтримання прокурором державного обвинувачення закінчується з моменту винесення судом вироку. На наступних стадіях – апеляційного і касаційного перегляду вироків та перегляду судових рішень у порядку виключного провадження – прокурор доводить свою позицію щодо заперечення або підтримання судового рішення [369, с. 42].

Проте більшість авторів єдині в думці, що публічне обвинувачення у процесуальному значенні поділяється на декілька частин – на досудову (початкову) і судову (остаточну) складові, тобто обвинувачення все ж таки здійснюється на етапі досудового розслідування, а не лише під час судового розгляду [245, с. 91]. Таку думку поділяємо і ми, однак із певними доповненнями.

Варто згадати одну з концептуальних новел нового КПК України, передбачену параграфом 2 глави 3, згідно з якою прокурор належать саме до сторони обвинувачення. А оскільки у ст. 36 цієї ж глави передбачено переважно повноваження прокурора під час досудового розслідування, то це означає, що участь прокурора на стороні обвинувачення здійснюється на всіх стадіях кримінального провадження, відповідно, й обвинувальна діяльність здійснюється до початку судового розгляду. Залишаються невизначеними лише момент початку цієї діяльності та її межі.

В. Юрчишин вважає, що прокурорська діяльність на стадії досудового

розслідування спрямована на забезпечення матеріально-правових підстав обвинувачення, включає підготовку і затвердження обвинувального акта, тобто по суті підготовку кримінального позову до судового розгляду [455, с. 91–92].

Низка авторів зазначають, що початком обвинувачення є повідомлення особі про підозру, а не складання інших процесуальних документів до цього моменту або після нього. На думку А. О. Ляша, кримінальна процесуальна функція обвинувачення починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення і завершується складанням обвинувального акта. Цю функцію виконує прокурор, якого керівником прокуратури призначено здійснювати нагляд у формі процесуального керівництва в конкретному кримінальному провадженні. Прокурор є незмінним протягом усього провадження у справі, що надає йому можливість належним чином підготуватися й успішно підтримувати обвинувачення в суді, а під час судових дебатів – переконати суд в об'єктивності своєї обвинувальної позиції [186, с. 67].

Утім погодитися з тим, що обвинувальну функцію здійснює виключно прокурор, не можна, адже в параграфі 2 глави 3 КПК України до сторони обвинувачення належать не лише прокурор, а й інші учасники кримінального провадження, зокрема керівник органу досудового розслідування, слідчий, оперативний працівник, а згідно зі ст. 340 у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення його вправі підтримати і потерпілий. Таким чином, повинно йтися не про виключні повноваження прокурора в даній сфері, а про його ключову або ж провідну роль у цій діяльності.

Засади обвинувачення починають формуватися, коли реєструється кримінальне провадження, коли є достатні дані, що вказують на наявність ознак злочину. Це дає підставу для цілком обґрунтованого припущення про наявність «майбутнього» підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, тобто особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності. Провадження і реєструється для того, щоб у наступних стадіях процесу встановити цю особу і притягнути її до відповідальності, вручивши їй

обвинувальний акт, а під час судового розгляду – підтримати публічне обвинувачення стосовно неї.

Отже, за хронологією розслідування провадження, першим персоніфікованим процесуальним документом обвинувального характеру, у якому починає формуватися майбутнє обвинувачення, є письмове повідомлення про підозру. Тобто твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого кримінальним законом, висунуте в порядку, встановленому КПК України. Лише у цьому разі в підозрюваного з'являється можливість реалізовувати повною мірою своє право на захист.

Наведемо ще декілька додаткових аргументів з приводу того, що початком обвинувачення в широкому розумінні не може вважатись виключно один процесуальний документ. Кожний процесуальний акт, чи то постанова, чи клопотання, що готується прокурором, слідчим обов'язково мають опис обставин, що свідчать про вчинення особою злочину, а отже, і початкову обвинувальну тезу. Підтверджує це і власне сама законодавча дефініція. Оскільки, відповідно до змісту обвинувачення, твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК України (п. 13 ч. 1 ст. 3).

Наприклад, клопотання прокурора про застосування до особи тримання під вартою, якщо такий запобіжний захід обирається до повідомлення про підозру. Так, згідно зі ст. 184 КПК України, таке клопотання обов'язково повинно містити обставини, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу в учиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що їх підтверджують. Тобто таке клопотання містить твердження про вчинення особою кримінально караного діяння – початкову обвинувальну тезу. Або ж інший процесуальний документ, без якого не можна порушити питання про притягнення окремої категорії осіб, а саме суддів чи народних депутатів України, до кримінальної відповідальності, а отже, і повідомити таким особам про підозру – подання до Верховної Ради України про притягнення до

кримінальної відповідальності. У такому поданні також повинні міститись обставини, що дають підстави звинувачувати конкретного суддю або народного депутата України – без них профільний комітет Верховної Ради України не правомочний прийняти рішення про надання згоди розглянути це питання на пленарному засіданні парламенту (ст. 482).

Важливо підкреслити, що обвинувальна функція прокурора на досудовому розслідуванні завершується складанням обвинувального акта та зверненням з ним до суду. До того ж необхідно уточнити, яким саме чином закінчується функція обвинувачення. Логічним завершенням обвинувачення є винесення судом обвинувального вироку.

Таким чином, проаналізувавши напрями діяльності прокурора ми дійшли висновку, що першочерговим його призначенням в українському судочинстві є не нагляд, а здійснення обвинувачення.

Таке твердження кореспондується з Рекомендаціями ПАРЄ «Про роль служби публічних обвинувачів в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права»[312]. У Керівних принципах ООН щодо осіб, які здійснюють судові переслідування (прокурорів обвинувачів), наголошено на чіткому розмежуванні повноважень обвинувача від судових функцій (ст. 10) [342].

Аналогічної думки дотримуються експерти міжнародного фонду «Відродження», які у своєму останньому дослідженні, про роль прокурора на досудовій стадії кримінального процесу зазначили, що з понад 20 повноважень, передбачених ч. 2 ст. 36 КПК України, лише сім можна тією чи іншою мірою віднести до наглядових [338].

Водночас Ю. В. Коробко наголошує саме на переважній кількості наглядових повноважень, акцентуючи на пріоритетній ролі прокурора у кримінальному провадженні, який здійснює нагляд у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що зумовлюють широкий спектр його повноважень [149].

Частково погоджуючись із вищенаведеною позицією, ми екстраполюємо

кримінальну процесуальну діяльність прокурора через мету, яку він ставить перед собою. Ґрунтуючись на таких підставах, праксеологічне спрямування його багатоаспектної роботи спрямовано на обґрунтування обвинувачення щодо особи та підтвердження його в суді.

Опитані нами прокурори-процесуальні керівники, які кожен день здійснюють кримінальну процесуальну діяльність, у 76 % засвідчили, що така діяльність прокурора є обвинувальною.

На нашу думку, частину прокурорського нагляду, зазначеного в Кримінально-процесуальному кодексі 1960 р., перейняв на себе судовий контроль. Прокурор як сторона обвинувачення має здійснювати, і здебільшого здійснює, функцію саме обвинувачення як основоположну у кримінальному процесі.

Отже, завдяки аналізу змісту кримінальної процесуальної діяльності прокурора можна виділити її іманентні ознаки: публічність; професійність; спрямування на формування обвинувачення та вирішення кримінально-правового конфлікту, що виник унаслідок вчинення кримінального правопорушення, у спосіб, передбачений КПК України; ініціативність; самостійність; здійснення уповноваженим суб'єктом; наявність дискреційних повноважень.

Безумовно, така діяльність повинна ґрунтуватися та здійснюватися на підставі непорушних основ або засад. Які в усі часи убезпечували кримінальне судочинство від можливих відходів від норми або ж порушень. Вони поширювали сферу свого впливу на всіх учасників кримінального процесу.

Зважаючи на пришвидшений темп реформування правоохоронної системи, до якої також належить інститут прокурора, важливо зазначити ключову роль кримінальних процесуальних засад, що становлять науково-теоретичну базу для подальших емпіричних досліджень. Більшість з цих засад визначають векторні напрями розвитку як самого кримінального процесу, так і створюють сприятливий клімат для поведінкових аспектів сторін кримінального провадження та судочинства [326, с. 258–271].

Проблеми розвитку принципів кримінального процесу досліджували Т. Н. Добровольська, А. В. Лапкін, В. М. Малюга, В. Т. Малярєнко, М. П. Омельченко, П. М. Рабінович, В. І. Шишкін та ін.

Із прийняттям чинного КПК України поняття «принципи» було замінено законодавцем на «засади». Правовий підхід акцентує увагу на правовій стороні принципів кримінального процесу. У його межах поняття принципу кримінального процесу означає правила, керівні нормативні вимоги, що лежать в основі всієї системи норм кримінально-процесуального права і регульованого ним порядку слідчої, судової і прокурорської діяльності [229, с. 50].

Тому принципи кримінального процесу є відображенням основних засад участі прокурора у кримінальному судочинстві. Зміст принципу полягає в тому, що він визначається як основне начало кримінального процесуального права, заснованого на загальних принципах права, ключових вимог, які висуваються до учасників суспільних відносин [384, с. 321–327].

Стосовно питання співвідношення термінів «принципи» та «засади» в науковій літературі немає однозначного підходу до цих визначень. Проте терміни «принципи» та «засади» за лексичним значенням дуже близькі (так, під «засадами» розуміють вихідне, головне положення, принцип, основу світогляду, правило поведінки), а етимологічно вони ідентичні [176, 384–385].

Під засадами кримінального процесу В. Т. Малярєнко розуміє фундаментальні ідеї і положення, які визначають спрямованість і побудову процесу, форму і зміст його стадій та інститутів [192, с. 4].

У ст. 129 Конституції України зазначено, що основними засадами судочинства є рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості; підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження

рішення суду, крім випадків, встановлених законом; обов'язковість рішень суду [142, ст. 141].

У ст. 3 Закону України «Про прокуратуру» визначено засади діяльності прокуратури [289]:

- верховенство права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю;
- законність, справедливість, неупередженість та об'єктивність;
- територіальність;
- презумпція невинуватості;
- незалежність прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків;
- політична нейтральність прокуратури;
- недопустимість незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади;
- повага до незалежності суддів, що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів стосовно правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження в порядку, передбаченому процесуальним законом;
- прозорість діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, вільним доступом до інформації довідкового характеру, наданням на запити інформації, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання;
- неухильне дотримання вимог професійної етики та поведінки.

Проте не всі зазначені засади стосуються безпосередньо участі прокурора у кримінальному судочинстві, вони регулюють загальний порядок діяльності прокуратури. Тож у роботі ми розглядаємо саме такі засади, які частіше застосовуються в повсякденній роботі прокурора у кримінальному судочинстві.

Цікавими виявилися результати відповіді прокурорів, на питання: Який із принципів має найбільший вплив на кримінальну процесуальну діяльність

прокурора? Законність посіла перше місце – 65 %, верховенство права – друге із 23 %, та усі інші.

Відповідно до ст. 7 КПК України, загальними засадами кримінального провадження є: верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність права власності; презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; забезпечення права на захист; доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості; безпосередність дослідження показань, речей і документів; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; публічність; диспозитивність; гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; розумність строків; мова, якою здійснюється кримінальне провадження [160].

У контексті прокурорської діяльності у сфері нагляду за законністю проведення досудового розслідування та сфері підтримання публічного обвинувачення у кримінальному судочинстві серед вищеназваних доцільно виокремити такі: принцип верховенства права, законність, рівність перед законом і судом, повага до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, диспозитивність, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, публічність. Крім цього, виділимо принципи, яких необхідно дотримуватися під час проведення НСРД, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування. Це – недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя.

Найважливішим та основоположним в контексті додержання прав людини у глобальному сенсі, на нашу думку, є принцип верховенства права.

Конституцією України у ст. 1 проголошено, що Україна є правовою державою. У ст. 8 Основного Закону України як один із найважливіших чинників правової державності визначено принцип верховенства права [142].

Принцип верховенства права закріплено як у низці міжнародних нормативно-правових актів (преамбула Конвенції про захист прав і основоположних свобод [291], преамбула та ст. 3 Статуту Ради Європи [287], Американська конвенція про права людини тощо), так і на національному рівні (зокрема, ст. 8 Кодексу адміністративного судочинства України [137], преамбула, ст. 2, ч. 1 ст. 6 Закону України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» [297], ст. 5 Закону України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу» [254]).

Сутність верховенства права розкрито також у доповіді «Про верховенство права», прийнятій на 86-му пленарному засіданні Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія) 25–26 березня 2011 р. Відповідно до підходів Венеційської комісії, виділяють такі складові верховенства права: 1) доступність закону (тобто закон має бути зрозумілим, чітким і передбачуваним); 2) питання юридичних прав мають бути вирішені нормами права, а не на основі дискреції; 3) рівність перед законом; 4) влада має здійснюватися у правомірний, справедливий і розумний спосіб; 5) права людини мають бути захищені; 6) мають бути забезпечені засоби для розв’язання спорів без надмірних матеріальних витрат чи надмірної тривалості; 7) суд має бути справедливим; 8) дотримання державою як її міжнародно-правових обов’язків, так і тих, що обумовлені національним правом [45].

Верховенство права є однією із загальних засад кримінального провадження (п. 1 ч. 1 ст. 7 КПК України). Особливого значення при цьому набуває такий аспект принципу верховенства права, як пріоритетність прав людини, оскільки саме в цій сфері правових відносин вони можуть бути суттєво обмежені. У зв’язку з цим, у ч. 1 ст. 8 Кодексу визначено, що кримінальне

провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Наведене положення безпосередньо впливає зі ст. 3 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Відповідно до ч. 2 ст. 8 КПК України, принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, поряд із Конституцією України, КПК, іншими законами належать до джерел кримінального процесуального законодавства (ч. 2 ст. 1 КПК України). Одним із міжнародних договорів, які мають значення джерела кримінального процесуального права України, є зазначена вище Конвенція про захист прав і основоположних свобод [291]. Особливість цього міжнародно-правового договору полягає в тому, що Конвенція підлягає застосуванню разом із рішеннями ЄСПЛ, у яких містяться тлумачення її положення. Крім того, у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» вказується на обов'язок держави виконати рішення ЄСПЛ у справах проти України, з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав і основоположних свобод і протоколів до неї, з впровадженням в українське судочинство передумов для зменшення кількості звернень до ЄСПЛ. У ст. 17 цього Закону закріплюється обов'язок судів застосовувати при розгляді справ Конвенцію про захист прав і основоположних свобод та практику ЄСПЛ як джерело права [256].

Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність – принцип, який закріплений ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [291] і відображений у ст. 29 Конституції та ст. 12 КПК України. Його суть полягає в тому, що під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні

кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених КПК України. Кожен, кого затримано, має бути доставлений до суду для вирішення його подальшої юридичної долі, затримана особа не може утримуватися більше 72 годин без відповідного судового рішення, а якщо такого немає, то вона негайно звільняється. Про факти затримання негайно сповіщаються родичі цієї особи. І, безумовно, якщо у кримінальному провадженні порушується названий принцип, за це передбачену сувору відповідальність для порушника, хто б це не був. Особливого значення він набуває для прокурора-процесуального керівника у кримінальному провадженні, що наглядає за діями як не уповноважених на затримання осіб (ст. 207), так і уповноважених службових осіб (ст. 208), і, безумовно, сам є активним суб'єктом у ньому. Як свідчить практика правозастосування Європейським судом з прав людини, порушення зазначеного принципу є найбільш чисельним. Так, станом на 31 грудня 2016 р. ЄСПЛ було винесено 1126 рішень проти України з них 262 за ст. 5 Конвенції, а це більш ніж чверть [95]. Тому його додержання має вагомий пріоритет.

Важливе місце в ієрархії засад посідає законність, яка в сучасних умовах набуває дещо іншої якості. Її можна розглядати в декількох аспектах: під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися: 1) вимог міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною у передбаченому законом порядку; 2) рішень Європейського суду, які, відповідно до законодавства України, є джерелами кримінально процесуального права; 3) Основного Закону – Конституції України; 4) КПК та інших законодавчих актів, що регулюють правовідносини прокурора у кримінальному судочинстві.

Принцип рівності перед законом, судом констатує відсутність привілеїв чи обмежень у процесуальних правах за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, виду

занять, а також за мовними або іншими ознаками, водночас надаючи певним категоріям осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження додаткові гарантії.

Крім того, прокурор у своїй діяльності як сторона кримінального судочинства повинен керуватися принципом поваги до людської гідності, прав і свобод кожної людини, що розкривається через заборону під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність [90].

Також у контексті питання, що розглядаємо, необхідно окреслити низку принципів, які зберігають приватне право громадян під час проведення компетентними органами НСРД. Це недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя. Зазначені принципи передбачені ст. 12 Загальної Декларації прав людини [103], ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [291] та розтлумачуються національним законодавством: Конституцією України у ст. 30–32 та ст. 13–15 КПК України. Основні положення цих засад полягають у тому, що вони, по-перше, конституційні; по-друге, Основним Законом гарантується недоторканність житла, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, невтручання у особисте і сімейне життя.

Як виняток, втручання можливе за певних законних підстав та умов: виключно за ухвалою слідчого судді; лише під час кримінального провадження; з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину; якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети; кожен, кому надано доступ до інформації про приватне життя, зобов'язаний запобігати розголошенню такої інформації. Втручання у приватне спілкування передбачене параграфом 2 глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» КПК України. Втручанням є аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з

транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Таким чином, аналіз розглянутих принципів участі прокурора у кримінальному судочинстві дає змогу дійти такого висновку:

- розвиток зазначених засад кримінального процесу відбувався у зв'язку із загальноправовими принципами;

- такі принципи беруть свій початок з римського права, нормами якого було врегульовано інститут прокураторів, дефенсорів і гесторів, які виконували представницькі функції в судовому процесі та вперше закріплені в римському приватному праві, яким було сформовано основні засади участі сторін у спорі;

- перелік принципів діяльності прокурора досить широкий, проте ми виокремили, на наш погляд, такі, що безпосередньо стосуються участі прокурора в кримінальному судочинстві;

- загальними рисами для них є те, що вони закріплені в низці міжнародних документів та віддзеркалені в українському законодавстві. Як показали результати дослідження, процесуальна норма КПК чітко відповідає нормі Основного Закону України. Водночас Конституція є прямим продовженням міжнародних актів – Загальної декларації прав людини та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Особливого значення набуває така їх ключова засада, як пріоритетність прав людини, оскільки саме у кримінальній процесуальній сфері правових відносин такі права можуть бути суттєво обмежені. У ч. 1 ст. 8 КПК України закріплено, що кримінальне провадження здійснюється з дотриманням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Отже, можна стверджувати, що принципи участі прокурора у кримінальному судочинстві ґрунтуються на принципах міжнародного права, які імплементуються в Конституції, кодексах та законах України.

Таким чином, виділені нами окремі засади процесуальної діяльності прокурора під час кримінального провадження є тією правовою засадою, на якій ґрунтуються прокурорський нагляд, процесуальне керівництво та підтримання публічного обвинувачення в суді. Чітка відповідність, без жодних виключень, діяльності прокурора зазначеним принципам під час реалізації ним функції обвинувачення, з одного боку, дає змогу не допустити порушення прав і свобод учасників кримінального судочинства, виконавши завдання кримінального провадження, а з іншого – наблизити кримінальний процес України до рівня правозастосування ЄСПЛ.

1.3. Порівняльно-правова характеристика нормативної моделі кримінальної процесуальної діяльності прокурора в окремих європейських, пострадянських країнах та країнах англо-американської правової традиції

Проблема реформування органів прокуратури як складової правоохоронної системи держави обговорюється в Україні вже тривалий час. Протягом цього періоду проведено наукові дослідження, конференції, круглі столи та семінари з окресленої тематики, підготовлено низку законопроектів, які спрямовані на удосконалення правової основи діяльності прокуратури, перегляд засад діяльності прокуратури як єдиної системи, визначення її місця та ролі з урахуванням сучасних вимог суспільства [214].

Як вже зазначалося, питання про правовий статус, функції та кримінальні процесуальні повноваження прокурора були і залишаються дискусійними в юридичній науці. Для його вдосконалення одні прихильники пропонують запозичити досвід правових систем низки країн Західної Європи та США, у яких функції прокурора обмежені здійсненням кримінального переслідування і процесуального керівництва органами розслідування, а також підтриманням обвинувачення в суді [454, с. 73–74]. Прихильники іншого погляду наполягають на збереженні моделі, яка була започаткована ще за радянських

часів [306, с. 156]. Опоненти і перших, і других стверджують, що при визначенні функцій та повноважень прокурора необхідно до того ж врахувати історичні традиції, національні особливості й потреби сучасного розвитку України [213, с. 26–31]. Водночас усі одностайні в думці, що у кримінальному судочинстві прокурор однозначно є одним з ключових учасників процесу.

Загалом, зауважимо, що на сьогодні вже багато зроблено в цьому напрямі, у тому числі й щодо питання правового забезпечення реформування правоохоронної системи, як вже було згадано, прийнято новий КПК України, нову редакцію Закону України «Про прокуратуру», а також протягом 2015 р. прийнято закони України «Про Національну поліцію» [272], «Про Національне антикорупційне бюро України» [271], «Про Державне бюро розслідувань» [258] та інші нормативно-правові акти, якими закладено основи суттєвої перебудови правоохоронних органів України.

Одним з елементів реформації повноважень прокурора України є вдосконалення законодавства України, яким регламентується його діяльність, у тому числі і шляхом його адаптації з урахуванням рекомендацій міжнародних інституцій, якими є ООН, Рада Європи та ін.

Проблематику адаптації національного законодавства до міжнародно-правових актів у сфері кримінального процесу та його порівняльно-правовий аналіз із законодавством країн Європи, США та інших країн, у тому числі й питання кримінальної процесуальної діяльності прокурора, досліджено у працях М. С. Алексєєва, С. А. Альперта, О. Д. Бойкова, В. М. Волженкіної, А. Г. Волеводза, Л. В. Головка, Ю. М. Грошевого, Ю. О. Гурджі, К. Б. Калиновського, М. М. Ковтуна, О. М. Ларіна, В. З. Лукашевича, В. Т. Маляренка, Т. Г. Морщакової, В. П. Нажимова, В. Т. Нора, І. Л. Петрухіна, О. В. Смирнова, С. Д. Шестакової та інших учених [388, с. 159–165].

Однак питання вдосконалення вітчизняного кримінального процесуального законодавства України взагалі та зокрема в частині діяльності прокурора в цій сфері залишається актуальним і донині й потребує подальшого наукового вивчення.

На думку багатьох дослідників прокурорської діяльності в зарубіжних країнах, ні в Європі, ні у світі загалом не існує єдиної й універсальної моделі прокуратури [301]. Тож прагнення до затвердження єдиних стандартів прокурорської діяльності на міжнародному рівні не означає створення єдиної моделі прокурорської діяльності. Саме тому Рада Європи свого часу розробила для держав-членів уніфіковані базові принципи діяльності органів прокуратури (рекомендації № 19 (2000) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам Ради Європи, № 1604 (2003) Парламентської Асамблеї Ради Європи).

У Рекомендації № 19 (2000) зазначено, що прокурори як представники органів державної влади повинні гарантувати застосування закону, якщо його порушення призводить до кримінальних санкцій, враховуючи як права фізичної особи, так і ефективність системи кримінального судочинства [311]. Тобто цим положенням чітко окреслюється тільки сфера діяльності прокуратури – кримінальне судочинство. Далі йдеться про перелік повноважень, якими вони наділені у країнах-учасниках Ради Європи, інколи з різними системами кримінального судочинства, з поділом на повноваження, притаманні всім системам (усього три пункти, приймають рішення про порушення і продовження кримінального переслідування, підтримують кримінальне обвинувачення в суді тощо) та тільки окремим з них (проводять, керують і здійснюють нагляд за слідством, наглядають за виконанням судових рішень тощо), причому такий перелік останніх не є вичерпним. Або, наприклад, у розділі, у якому йдеться про взаємовідносини між прокуратурою і поліцією, передбачено випадок, коли поліція або перебуває під процесуальним керівництвом прокуратури, або поліцейські розслідування проводить прокурор чи прокурор здійснює над ними нагляд, так і коли поліція незалежна від прокуратури.

Таким чином, у згаданих рекомендаціях не існує імперативних вимог як щодо місця прокурора в системі правоохоронних органів чи системі органів державної влади, так і стосовно конкретних повноважень прокурора у сфері кримінального судочинства.

Виникає потреба вивчення законодавства, яким регламентується кримінально-процесуальна діяльність прокуратури в країнах-членах Ради Європи та інших країнах, а також порівнянні його між собою та з вітчизняним законодавством у цій сфері з метою виділення спільних і відмінних рис, а також характерних особливостей, що в подальшому можливо буде використовувати як у наукових дослідженнях із даної проблематики, так і в законотворчій діяльності. Крім того, до 2020 р. Європейський Союз планує створити ще одне загальне відомство – Європейську прокуратуру, яка матиме на меті боротьбу з фінансовими злочинами. На це рішення погодилися 20 країн-членів ЄС [74].

Французька модель прокуратури визнається «класичною» для європейських країн, тому, оскільки саме її було запозичено більшістю з них при формуванні системи національного законодавства, доречно розпочати порівняльно-правовий аналіз функцій і повноважень прокуратури саме з цієї країни.

Відомий «Кодекс Наполеона» набув настільки широкого розповсюдження, що об'єктивно слугував основою при розробленні Кримінально-процесуального кодексу в більшості країн романо-германської правової системи, а в окремих країнах положення цього документа були перенесені майже без змін до Кримінально-процесуального кодексу, зокрема Румунії (1864 р.), Італії (1865 р.), Єгипту (1890 р.). Кримінально-процесуальний кодекс Єгипту взято за взірць при розробленні Кримінально-процесуального кодексу Лівії та інших країн Сходу. Цей кодифікований акт був частково сприйнятий і Російською імперією (до складу якої на той час входили території сучасної України). Наприклад, суто французька модель «судових слідчих» закріплювалась у згаданому нами вище Статуті кримінального судочинства (1864 р.), і цей інститут проіснував у Росії до 1917 р., а на території України (з деякими змінами) – до 1919 р.

За законодавством Франції (Ордонанс № 59-1 від 2 січня 1953 р. та ін.), ст. 31 і 32 Кримінально-процесуального кодексу, «прокуратура в кримінальному процесі здійснює кримінальне переслідування і вимагає застосування закону. Вона забезпечує виконання судових рішень» [460].

Функція «вимагати застосування закону» за змістом відповідає більш прийнятній у вітчизняній правовій системі функції нагляду за виконанням законів органами, що здійснюють досудове розслідування.

Засади діяльності прокуратури у Франції закріплено ст. 31–48 Кримінально-процесуального кодексу. Прокуратура як складова виконавчої влади уповноважена порушувати кримінальне переслідування, здійснювати нагляд за розслідуванням, керувати судовою поліцією, підтримувати обвинувачення в суді, а також забезпечувати виконання судових рішень.

Генеральні прокурори при апеляційних судах або прокурори в разі особистого виявлення кримінальних правопорушень або надходження до них заяв чи повідомлень про злочини мають право порушувати (дати розпорядження прокурорам нижчої ланки на порушення) кримінальне переслідування; доручати поліції зібрати всі відомості, які можуть бути корисними для прийняття рішення по суті; надавати розпорядження поліції про проведення всіх дій, необхідних для розшуку й переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні кримінально-караного діяння або на проведення дізнання [215, с. 155–156].

У випадку проведення дізнання, яке є першою стадією досудового слідства та здійснюється поліцією під керівництвом прокурора, за його результатами власне прокурор заявляє кримінальний позов про застосування покарань щодо підозрюваних (конкретних осіб) або за фактом злочину. Цей етап вважається самостійною стадією порушення компетентними державними органами кримінального переслідування. Він відрізняється від порядку, встановленого КПК України, насамперед тим, що здійснюється після поліцейського дізнання, тобто провадження розпочинається після так званої попередньої перевірки, а не до неї, як передбачено чинним українським законодавством. Кримінальний позов у формі спеціальної вимоги (кримінальна справа) прокурор направляє судовому слідчому для проведення досудового слідства [41, с. 38–39].

Для прийняття остаточного рішення щодо порушення справи (винесення кримінального позову) прокуратура користується досить широкими повноваженнями і ґрунтується передусім на принципі доцільності, а не законності. Однак у випадку все ж таки прийняття рішення про заявлення кримінального позову прокурор більше не має права відмовитися від переслідування. У подальшому таке рішення може прийняти тільки слідчий після завершення досудового слідства або суд шляхом винесення виправдувального вироку.

Попереднє (досудове) слідство є обов'язковим лише в справах про злочини (передбачено довічне або довгострокове позбавлення волі) і лише в окремих випадках може проводитись й у справах про делікти (покарання до позбавлення волі від двох місяців до п'яти років) й проступки (покарання до позбавлення волі до двох місяців або штраф).

На відміну від поліцейського дізнання, досудове слідство проводиться в змагальній формі. Прокурор вправі заявити судовому слідчому клопотання про проведення процесуальних дій, які він зобов'язаний розглянути. Однак судовий слідчий самостійний у веденні слідства, не пов'язаний висновками прокуратури і не обмежений зібраними доказами. Саме судовий слідчий, а не прокурор, враховуючи аргументи сторін, має право приймати найважливіші процесуальні рішення [414, с. 63]. Водночас прокурор має право оскаржити будь-яку постанову слідчого судді незалежно від того, має вона адміністративний або судовий характер.

До того ж прокурор у межах покладених на нього наглядових повноважень може вимагати всі матеріали справи із зобов'язанням повернути їх через 24 год, бути присутнім при проведенні слідчим суддею всіх слідчих дій, для чого слідчий суддя за необхідності проведення, наприклад, обшуку чи допиту зобов'язаний завчасно повідомляти про це прокурора.

Певна подібність кримінального процесуального законодавства Франції з вітчизняним прослідковується і в тому, що тимчасове звільнення обвинуваченого з-під варті здійснюється слідчим суддею лише за погодженням

з прокурором, який може вимагати звільнення обвинуваченого в будь-який момент (ст. 140 Кримінально-процесуального кодексу Франції). Щоправда, в Україні таке погодження надається на клопотання слідчого, який здійснює провадження, до слідчого судді чи суду про зміну або скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Під час проведення слідства слідчий суддя має право пред'явити обвинувачення будь-якій особі, але у вчиненні лише того діяння, яке вказане у вимозі прокурора. Якщо слідчому стало відомо про діяння, не зазначені у вимозі прокурора, він негайно повідомляє про це прокурора для прийняття рішення [215, с. 156].

Загалом, порівнюючи повноваження прокурора у Франції та в Україні, навіть за наявності деяких принципових розбіжностей між ними, можна констатувати про певну подібність, оскільки за кримінальними процесуальними законодавствами обох країн прокурори наділені такими повноваженнями, як: самостійно розпочинати досудове розслідування або ж доручати його проведення, мати доступ до матеріалів, доручати проведення слідчих дій тощо, тобто здійснювати нагляд та керівництво за досудовим розслідуванням, а також підтримувати публічне обвинувачення в кримінальному судочинстві тощо. При цьому прокурори не мають права особисто проводити досудове розслідування. Хоча в Україні повноваження прокурорського слідства збережені на певний час у розділі XI перехідні положення КПК, до моменту створення окремих органів досудового розслідування [160]. Прийнятий нещодавно Закон України «Про Державне бюро розслідувань» у майбутньому остаточно позбавляє прокуратуру слідчих підрозділів.

Цей процес був започаткований ще у 1990-х роках підписанням Указу Президента України «Про Національне бюро розслідувань в Україні» від 24 квітня 1997 р. № 371/97, яким створювався центральний орган виконавчої влади. Головним завданням новоствореного органу мало бути проведення відповідно до законодавства України досудового слідства та оперативно-розшукових заходів в особливо складних кримінальних провадженнях про

злочини, які становлять підвищену суспільну небезпеку. Проте цей орган так і не запрацював. І лише 2012 р. діяльність відповідного Бюро вже в статусі Державного зрештою було закріплено прийнятим КПК України.

Діяльність прокуратури ФРН регулюється Федеральним законом про судоустрій, Кримінально-процесуальним кодексом, Положенням про організаційну структуру прокуратури та Правилами внутрішнього розпорядку прокуратури. Згідно з Кримінально-процесуальним кодексом, досудове розслідування у формі дізнання покладається як на прокуратуру, так і на поліцію. У поліції функції дізнання покладено на окрему категорію службовців, які згідно із «Законом про судоустрій» називаються «допоміжними службовцями прокуратури». Штатну чисельність таких службовців визначають уряди федеральних земель за погодженням з відповідним управлінням юстиції. Проте провадження дізнання в повному обсязі в переважній більшості випадків є все ж таки прерогативою прокурора. Поліція здебільшого виконує лише окремі доручення прокурора, і лише в окремих випадках (щодо «нескладних» злочинів) розслідує їх у повному обсязі.

У цьому разі одразу після завершення розслідування вона зобов'язана негайно передати всі матеріали справи прокурору (§ 163 Кримінально-процесуального кодексу ФРН) [217, с. 9–10].

Погляди про наближення до німецької моделі організації розслідування злочинів в Україні вже висловлювались за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. За прикладом німецьких колег йшлося про необхідність включення апарату дізнання до складу органів досудового слідства. Так, наказом МВС України «Про організаційно-штатні питання по УМВС, МВС» від 6 лютого 1991 р. № 38 на рівні Міністерства та ГУМВС, УМВС було створено відділи (відділення) з контролю за дізнанням. Зазначені нововведення на той час дещо зменшили навантаження на слідчих, оскільки працівники штатного дізнання здійснювали провадження досудового розслідування за окремими злочинами в повному обсязі (з направленням справи через прокурора до суду з обвинувальним висновком).

Характерною особливістю досудового розслідування у ФРН, яка принципово відрізняє його від українського, є те, що воно жорстко не регламентується кримінальними процесуальними нормами, тобто Кримінально-процесуальний кодекс ФРН надає прокуратурі та поліції достатньо широкі повноваження та майже повну свободу дій щодо збирання доказів.

Наприклад, клопотання про доказування тих чи інших фактів розглядається не на підставі закону, а за вільним розсудом органів розслідування. Метою такого «вільного доказування» є установлення вірогідності та достовірності фактів [216, с. 31]. Проведення досудового розслідування на підставі такого вільного доказування пояснюється тим, що воно має виключно попередній (досудовий) характер і тому не має необхідності в застосуванні, так би мовити, «традиційних» засобів кримінального процесу.

У ФРН як тільки прокуратурі стає відомо із заяв громадян або інших джерел (повідомлень поліції, судових органів) про скоєне кримінально-каране діяння, вона зобов'язана для вирішення питання про порушення публічного обвинувачення розслідувати обставини справи, тобто розпочати проведення дізнання. Водночас заяви та повідомлення можуть бути залишені без наслідків з правових або фактичних засад, і прокуратура при цьому не зобов'язана повідомляти приватним особам причини, з яких відмовлено в проведенні попереднього розслідування [443, с. 116].

Головне завдання прокурорського дізнання у ФРН полягає не у встановленні винуватості підозрюваного, а тільки у встановленні підозри у скоєнні кримінально караного діяння, оскільки доведення винуватості призводило б до затягування строків проведення досудового розслідування та ускладнювало розшук інших підозрюваних. Головна мета дізнання – якнайшвидше віднайти суттєві аргументи для обґрунтування підозри та направити матеріали до суду для проведення судового розслідування із застосуванням «чіткого доказування», яке, на відміну від вільного, здійснюється в суворо регламентованих межах із дотриманням необхідних

правил і вимог закріплення доказів та їх використання в доказуванні винуватості, а не просто підозри.

За ступенем вірогідності і функціональним призначенням розрізняють три види підозри: проста, достатня, серйозна. Проста підозра у вигляді мінімальної вірогідності скоєння кримінально караного діяння є обґрунтуванням тільки для початку дізнання, яке може розпочинатись як за фактом, так і відносно конкретної особи. Достатня підозра, як роз'яснює Верховний Суд ФРН, означає «наявність фактів, які вказують на можливість засудження обвинуваченого судом на основі беззаперечного доказування. При цьому прокуратура не повинна з'ясовувати питання щодо скоєння злочину та про винуватість особи в повному обсязі та в усіх деталях. Для цього має бути доказано лише деякі обвинувальні моменти, а з'ясування суперечностей між показаннями обвинуваченого й отриманими результатами дізнання надається суду». Поняття серйозної підозри пов'язане з вирішенням питання про застосування заходу процесуального примусу у вигляді тримання під вартою, оскільки саме цей захід є найбільш радикальним вторгненням у сферу особистої свободи громадян. У зв'язку з цим, згідно з §112 Кримінально-процесуальним кодексом ФРН, взяття під варту може бути застосоване тільки якщо обвинувачений серйозно підозрюється у скоєнні злочину і є достатні підстави для його арешту та тримання під вартою [215, с. 151–152].

При провадженні дізнання прокурор має право вимагати від відповідних органів різні відомості; допитувати свідків, обвинувачених; застосовувати запобіжні заходи; проводити огляди та обшуки; вилучати речові докази; надавати дозвіл відповідним службам і відомствам розкривати та переглядати кореспонденцію, а також прослуховувати і записувати телефонні розмови тощо. Водночас застосування деяких заходів примусу, пов'язаних з обмеженнями прав обвинуваченого (проведення обшуку, прослуховування телефонних розмов, перегляд поштово-телеграфної кореспонденції), проводяться поліцією або іншими компетентними органами тільки за розпорядженням судді із санкції прокурора.

Оскільки провадження дізнання в повному обсязі належить до компетенції прокуратури, то і право порушення публічного обвинувачення та висування вимоги щодо покарання також належить прокуратурі (§ 52 Кримінально-процесуального кодексу ФРН).

Досить цікавим і корисним для його використання є досвід прокуратури ФРН щодо функціонування реєстрів, пов'язаних з кримінальними провадженнями. Загалом, їх три, ведення двох з них – Федерального центрального реєстру та Центрального прокурорського реєстру проваджень – здійснює Федеральне відомство з питань юстиції (що є по суті аналогом Міністерства юстиції України), яке розташоване в м. Бонн. Третій реєстр – це внутрішньовідомча база даних, в якій обліковуються фактові справи. Ведення цього реєстру здійснюється безпосередньо прокурорами, і ці дані не заносяться до Центрального прокурорського реєстру проваджень [125, с. 113–114].

Наприклад, до Центрального прокурорського реєстру проваджень Німеччини, на відміну від ЄРДР України, заносяться відомості лише з моменту встановлення особи, а не з моменту надходження заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення чи встановлення обставин, що свідчать про кримінальне правопорушення [125].

Строк внесення даних до Центрального прокурорського реєстру проваджень у законодавчому порядку не визначено (в ЄРДР України – 24 год після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення). Водночас серед працівників не прийнято затягувати момент занесення інформації до реєстру. Відомості до Центрального прокурорського реєстру проваджень заносять працівники канцелярії прокуратури, а не прокурори чи інші посадові особи, які ведуть розслідування, як це відбувається в Україні.

Закінчення дізнання у кримінальному процесі ФРН може бути двох видів: шляхом порушення публічного обвинувачення або шляхом припинення дізнання. Публічне звинувачення розпочинає прокуратура шляхом направлення до суду обвинувального акта, якщо проведене дізнання виявляє для цього достатні підстави. Припинення кримінального провадження на стадії

досудового розслідування проводиться за постановою прокурора, яка може бути оскаржена прокурору вищої інстанції.

Отже, суттєвою відмінністю між прокуратурами ФРН та України є те, що в Німеччині головним завданням прокурора є безпосереднє здійснення кримінального переслідування. Прокурор не наглядає за проведенням досудового розслідування і не керує ним, як в Україні, а сам бере в ньому активну участь шляхом безпосереднього проведення дізнання.

У Законі Австрії «Про прокуратуру» прокуратура розглядається як орган правозастосування (абз. 2 § 3). Відповідно, головне завдання прокурора – представляти під час кримінального розгляду інтереси держави, що стосуються призначення покарання. Саме тому тільки прокурор правомочний вирішувати питання про порушення кримінального переслідування, пред'явлення обвинувачення або закриття кримінального провадження. За австрійським Кримінально-процесуальним кодексом (абз. 1 § 2) судові розслідування (лише суд наділений повноваженнями проводити розслідування) кримінально-караних діянь починається за клопотанням обвинувача (прокурора). У деяких випадках кримінальна справа може порушена судом, але тільки, якщо це схвалює обвинувач. У цьому разі виключно суд може перевіряти законність пред'явлення обвинувачення.

Інформація про вчинений злочин у вигляді заяв або повідомлень надходить до прокуратури від поліції, жандармерії, приватних осіб, державних установ чи преси. Повідомлення, що надійшли, реєструються в журналі та передаються прокурору для прийняття щодо них рішення. Прокуратура в Австрії, здійснюючи функцію кримінального переслідування, керується принципом легальності (правомірності прийнятого рішення) або ж в окремих випадках, як виняток, принципом доцільності. Отже, дізнання проводять поліція або суд, попереднє розслідування – лише суд. Таким чином, прокуратура не проводить ні дізнання, ні розслідування, а отже, і слідчі дії. Однак прокурор може віддавати відповідні розпорядження на їх проведення [173].

У разі прийняття рішення про зупинення провадження прокурор письмово обґрунтовує це і фіксує інформацію в прокурорському журналі. Проте права ознайомлення з цими матеріалами не має ні підозрюваний, ні заявник. Це можуть зробити тільки керівник прокуратури, міністр юстиції чи народний адвокат (омбудсмен).

Така особливість процедури припинення (закриття) провадження прокурором суттєво відрізняється від аналогічної в Україні, оскільки за КПК України копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження надсилається не тільки заявнику та потерпілому, а й підозрюваному та його захиснику (п. 6 ст. 284).

У разі закінчення попереднього розслідування закріплено дві форми передачі прокурором справи до суду, а саме: направлення клопотання про призначення покарання (якщо передбачається покарання у вигляді позбавлення волі до п'яти років) або ж обвинувального висновку (у разі позбавлення волі понад п'ять років).

Прокурор, за наявності підстав, має право відкликати обвинувачення навіть на стадії головного судового розгляду. Після винесення вироку судом прокурор вправі оскаржити це рішення в апеляційному порядку, причому незалежно від того, на чию користь воно прийняте – обвинуваченого або потерпілого.

Таким чином, кримінальна процесуальна діяльність прокурора в Австрії досить специфічна та відрізняється від діяльності в інших європейських країнах з так званою континентальною системою права. Прокуратура не уповноважена проводити попереднє розслідування (наприклад, як у ФРН) та не реалізує повною мірою функції процесуального керівництва органами досудового розслідування (наприклад, як у Франції). Враховуючи повноваження прокуратури починати кримінальне провадження, пред'являти обвинувачення та підтримувати його в суді, доцільно розглядати здійснення прокуратурою Австрії функції кримінального переслідування.

За Конституцією Іспанії (ст. 124) завданням прокуратури, незалежно від функцій, які здійснюють інші органи, є сприяння відправленню правосуддя з

метою захисту законності, прав громадян і охоронюваних законом публічних інтересів відповідно до своїх обов'язків або за клопотанням зацікавлених осіб, а також спостереження за незалежністю судів і захист у них суспільних інтересів [461]. Прокурору підпорядкована судова поліція з розслідування злочинів, виявлення правопорушників та доведення їх винуватості. Таким чином у сфері кримінального судочинства прокуратура здійснює нагляд і керівництво діяльністю судової поліції з розкриття та розслідування злочинів.

Перелік повноважень прокуратури закріплено в Законі Іспанії «Про прокуратуру» (1981 р.). У кримінальній процесуальній сфері прокуратура має право починати кримінальні провадження; витребувати від поліції необхідні матеріали кримінального провадження; давати вказівки щодо проведення слідчих дій; відвідувати в будь-який час місця утримання під вартою або в'язниці та збирати там необхідні матеріали; вимагати будь-яку допомогу від органів влади і їх представників; інформувати громадськість у межах своєї компетенції про події, що сталися; надавати погодження на арешт і тримання під вартою; направляти обвинувальний висновок до суду [462].

Прокуратура в Іспанії є повноважним органом публічного обвинувачення у кримінальних справах. За нею також закріплено обов'язок забезпечення нагляду за виконанням судових рішень. У системі прокуратури функціонують спеціалізовані прокуратури для боротьби з незаконним обігом наркотиків, економічною злочинністю та корупцією. В Україні також нещодавно створено за зарубіжними аналогами подібний підрозділ – Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, на яку також покладається обов'язок боротьби зі злочинами, пов'язаними з корупцією [289].

В Італії прокурор зобов'язаний здійснювати кримінальне переслідування. Крім цього, відповідно до закону про судоустрій, він обов'язково бере участь у всіх судових засіданнях у кримінальних справах, відповідно за його відсутності засідання взагалі не може відбутися. До того ж прокурор не вправі відмовитися від обвинувачення. У сфері кримінального судочинства на прокурора в Італії покладено повноваження щодо порушення кримінальних справ, здійснення

досудового розслідування, підтримання публічного обвинувачення в судах, а також опротестування рішень суду, які він вважає незаконними або необґрунтованими.

Прокурор, відповідно до ст. 330 Кримінально-процесуального кодексу, зобов'язаний вивчити будь-який факт або обставину, що стали відомі йому із заяв і повідомлень, засобів масової інформації і які викликають підозру у вчиненні злочину тією чи іншою особою. За результатами попереднього вивчення інформації про злочини прокурор приймає рішення про початок досудового розслідування.

Розслідуючи кримінальне правопорушення в шестимісячний термін, прокуратура використовує апарат свого відомства в особі офіцерів і агентів судової поліції. За необхідності прокурор делегує свої повноваження з розслідування спеціальному відділу, що перебуває в його підпорядкуванні, до якого приписані офіцери й агенти державної поліції, армії карабінерів та фінансової гвардії (*Guardia di Finanza*) [301].

Кримінальній процесуальній діяльності прокурора за Кримінально-процесуальним кодексом Італії притаманні деякі особливості, відмінні від української моделі.

По-перше, оскільки у проведенні більшості слідчих дій, зокрема обшуку, має право брати участь захисник, прокурор повинен попередити його про час і місце проведення цієї слідчої дії. З урахуванням об'єктивних обставин (зокрема, у разі неможливості своєчасного прибуття захисника) прокурор вправі провести слідчу дію і за його відсутності, проте в такому випадку прокурор повинен якнайшвидше проінформувати його про це та аргументувати свої дії.

По-друге, у тих ситуаціях, коли прокурор ініціює проведення слідчих дій, зокрема експертиз, які можуть призвести до знищення досліджуваних об'єктів (певних їх властивостей), він зобов'язаний повідомити адвоката про час і місце проведення такої слідчої дії, що дозволяє адвокату бути присутнім при її проведенні. За КПК України (ст. 69) йдеться лише про обов'язок експерта

отримати дозвіл від особи, яка призначила експертизу, на проведення дослідження, пов'язаного з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, тобто не вимагається обов'язкове попередження захисника підозрюваного.

По-третє, за необхідності прослуховування переговорів або перехоплення іншої особистої інформації прокурор дає поліції дозвіл на проведення вказаних дій, але сам зобов'язаний протягом 24 годин після початку перехоплення (прослуховування) одержати на це згоду судді. Якщо такий дозвіл не буде надано суддею, то вся інформація отримана таким чином, втрачає доказове значення. В Україні такий дозвіл від слідчого судді за загальним правилом отримують ще до проведення прослуховування (ст. 260 «Аудіо-, відеоконтроль особи») або іншого втручання у приватне спілкування (ст. 258), і тільки у виняткових випадках може бути розпочато до постановлення ухвали слідчого судді (ст. 250).

Ще однією відмінністю є те, що з копією протоколу, який складається за кожного запису переговорів, можуть знайомитися зацікавлені сторони. Як зазначалось, в Україні з матеріалами кримінального провадження, у тому числі і з протоколами НСРД, обвинувачений та його захисник також ознайомлюються, однак це відбувається не раніше етапу відкриття матеріалів іншій стороні.

В Італії, крім прослуховування або перехоплення інформації за необхідності застосування будь-яких інших обмежень або заходів примусу, остаточне рішення приймає слідчий суддя за поданням прокурора. Коли прокурор вважає, що всі необхідні докази винуватості особи зібрані та слідство може бути завершено, він передає матеріали справи судді для попереднього слухання, який вирішує, чи достатньо доказів для висунення обвинувачення. У разі їх достатності розпочинається власне судовий розгляд справи, де, як вже зазначалось, прокурор виступає як обвинувач.

Прокуратуру в Італії швидше прийнято вважати «органом правосуддя», а не стороною у кримінальному процесі, оскільки саме на прокурора під час

досудового розслідування покладається обов'язок одержувати всі докази як виправдувального, так і обвинувального характеру [303, с. 401].

У Конституції Польщі (1997 р.), як і в законодавстві більшості європейських країн, сьогодні не містяться положення про прокуратуру, про які раніше йшлося в попередній редакції Основного Закону (1976 р.) [441]. Діяльність органів прокуратури в Польщі регулюється різними законами, зокрема «Про прокуратуру», «Про Верховний суд», «Про Конституційний трибунал», «Про Національну раду судового корпусу», «Про заснування апеляційних судів», а щодо кримінальної процесуальної діяльності прокурора – додатково ККП Польщі.

Стосовно повноважень прокурорів у галузі кримінального судочинства, в ст. 2 Закону «Про Прокуратуру» (2016 р.) виокремлено такі їх функції: нагляд за проведенням досудового розслідування в кримінальних справах; виконання функцій державного обвинувача в судах; здійснення нагляду за виконанням постанов про затримання та інших рішень щодо позбавлення волі; збирання, перетворення й аналіз в інформаційних системах даних, у тому числі особистих даних, які отримують під час проведення процесуальних дій, здійснення або нагляду за якими передбачено законом; використання передбачених законом засобів забезпечення правильного та однакового застосування закону в судовому провадженні у справах про проступки [288].

Згідно з главою 3 ККП Республіки Польща, основні обов'язки прокурора в кримінальному судочинстві полягають у нагляді за проведенням попереднього розслідування кримінальних справ компетентними органами або ж безпосередньому здійсненні такого розслідування (ст. 48), а також участі в судовому засіданні як сторони обвинувачення, у всіх випадках направлення обвинувального акта до суду, якщо законом не передбачено інше (ст. 46) [466].

Отже, на відміну від України, прокуратура в Польщі має право самостійно розслідувати кримінальні справи всіх категорій. Право попереднього розслідування мають також поліція, Державне бюро безпеки, Військова поліція, Прикордонна варта, органи фінансового контролю

[221, с. 18]. За окремими категоріями справ, що не становлять великої суспільної небезпеки, попереднє слідство може вести навіть Державна торговельна інспекція, Державна санітарна інспекція та Адміністрація лісопаркового господарства, звичайно в межах напрямів їх діяльності. Нагляд за попереднім слідством, що здійснюється цими органами, покладено саме на прокуратуру. Вирішення питання про порушення кримінальної справи також перебуває в компетенції виключно прокурора та ґрунтується, насамперед, на принципі законності.

Суттєвою відмінністю між кримінальним процесом Польщі та України є те, що у випадку відмови прокурора в порушенні кримінальної справи або припиненні її розслідування ККП Польщі надає можливість потерпілому особисто звернутися до суду з власним обвинувальним актом та підтримати обвинувачення. В Україні таку можливість за потерпілим не закріплено, натомість, згідно зі ст. 303 КПК України, потерпілий або його представник вправі оскаржувати бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення або рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального чи зупинення досудового розслідування.

Наступною суттєвою відмінністю є те, що за ККП Польщі потерпілий, заявивши про своє право брати участь у процесі як цивільний обвинувач, вправі також особисто підтримувати обвинувачення разом з прокурором, який направив до суду обвинувальний акт та підтримує публічне обвинувачення (глава 6 «Приватне обвинувачення») [466]. В Україні ж, відповідно до ст. 340 КПК України, таке право в потерпілого виникає лише в разі відмови самого прокурора підтримувати обвинувачення під час судового розгляду.

На відміну від Польщі, у Чеській Республіці прокурори особисто не здійснюють попереднє розслідування, проте вони наділені правом повністю наглядати та контролювати такий процес, незалежно від того, хто його проводить.

У Чеській Республіці, наглядаючи за додержанням законів слідчими, прокурор має право: скасовувати ті чи інші рішення слідчого й приймати власні рішення; робити висновки про якість розслідування; давати розпорядження про провадження окремих слідчих дій; погоджувати дозвіл на проведення слідчих дій, які стосуються основоположних прав громадян (арешт, прослуховування телефонних розмов тощо); передавати справу іншому слідчому [301, с. 349].

Стосовно останнього пункту, то за КПК України у випадку проведення слідчим неефективного досудового розслідування та, у зв'язку з цим, необхідністю призначення іншого слідчого, прокурор – процесуальний керівник наділений правом ініціювати перед керівником органу досудового розслідування таке питання (п. 8, ч. 2, ст. 36). Проте це не єдиний спосіб заміни слідчого в разі неефективного досудового розслідування. Правом доручати здійснення будь-якого розслідування іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, наділені, згідно з ч. 5 ст. 36 КПК України, Генеральний прокурор України, перший заступник, заступники Генерального прокурора України, прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя і прирівняні до них прокурори.

Проте за КПК України існує ще одна підстава передачі матеріалів від одного слідчого до іншого – виникнення питання про підслідність. Так, у ч. 9 ст. 216 зазначається, що у випадку, якщо під час досудового розслідування буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, що здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження своєю постановою визначає підслідність усіх цих злочинів [160] (додаток Е).

На стадії судового розгляду в Чеській Республіці прокурор є стороною процесу і як представник держави здійснює публічне обвинувачення в

кримінальному судочинстві. Під час судового розгляду він може просити суд отримувати додаткові докази, задавати питання підсудному, свідкам, іншим учасникам процесу. Після винесення вироку прокурору надано право на його оскарження.

У Словацькій Республіці в галузі боротьби зі злочинністю повноваження прокурора визначені Кримінально-процесуальним кодексом (2005 р.), у якому, зокрема, передбачено, що прокурор у кримінальному процесі представляє державу та зобов'язаний здійснювати кримінальне переслідування осіб, які вчинили злочини (п. 5, § 2) [467].

Для перевірки інформації про факти, що свідчать про вчинений злочин, прокурор може залучати співробітників поліції, збирати необхідні документи і речові докази, вживати заходів з розшуку підозрюваного та його затримання.

Здійснюючи нагляд за досудовим розслідуванням, прокурор має право: отримувати матеріали кримінальної справи для встановлення законності та своєчасності її порушення та проведення першочергових слідчих дій; давати обов'язкові для слідчого вказівки щодо проведення слідчих дій; брати участь у розслідуванні кримінальної справи, здійснювати слідство самостійно, приймати рішення у справі; повертати справу з своїми вказівками слідчому на дослідження; скасовувати незаконні рішення слідчого і поліції; віддавати розпорядження про накладення арешту на майно обвинуваченого або скасувати таке розпорядження; передавати справу іншому слідчому; передавати обвинувальний висновок до компетентного суду.

Прокурор у Словацькій Республіці жорстко контролює всі дії поліції щодо затримання, арешту громадян та інших обмежень їх прав і свобод. За Кримінально-процесуальним кодексом Словацької Республіки кримінальне переслідування в суді можливе тільки за обвинувальним висновком, який направлений прокурором до суду, та який він сам і представляє, тобто прокурор виступає як сторона обвинувачення (п. 15, § 2).

У Словенії, як і в Словацькій Республіці, прокурор має право і зобов'язаний за потреби порушувати кримінальні справи, здійснювати нагляд за

попереднім розслідуванням, пред'являти обвинувачення, а також підтримувати обвинувачення в суді. Проте попереднє розслідування прокурор не проводить, цей обов'язок покладено на слідчого суддю, а прокурор наглядає за слідством і керує ним. Також прокурор для здійснення своїх функцій має право використовувати оперативні можливості поліції, даючи їй доручення про проведення оперативно-розшукових заходів та інших слідчих дій [459].

У разі закриття справи, як і за законодавством Австрії, якщо потерпілий не згоден з таким рішенням, закон у низці ситуацій дає йому право пред'явити звинувачення від свого імені, а не від імені держави, як це робить прокурор (ст. 186 Кримінально-процесуального кодексу Словенії) [459]. Натомість в Україні, як вже зазначалось вище, таке право у потерпілого виникає тільки в разі відмови прокурора підтримувати публічне обвинувачення під час судового розгляду (ст. 340 КПК України).

У Болгарії, згідно з Конституцією (ст. 127), до повноважень прокуратури належить притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини, і підтримання обвинувачення у кримінальних справах. Крім цього, на прокурорів покладено обов'язок нагляду за виконанням покарань та інших заходів примусового характеру.

Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Болгарії, прокурор кваліфікує злочин на досудовому слідстві. Крім цього, він вправі давати слідчому вказівки у справі, які є обов'язковими для виконання; санкціонує проведення оперативно-розшукових дій (прослуховування телефонних та інших переговорів тощо); може витребувати справу від будь-якого слідчого і доручити проведення додаткового розслідування, або ж прийняти будь-яку справу до свого провадження і провести розслідування в повному обсязі. Прокурор також вирішує питання про продовження строків слідства, направляє кримінальні справи для судового розгляду та має право в процесі слідства усунути від виконання обов'язків посадову особу, яка підозрюється у вчиненні злочину [339, с. 184].

За КПК України прокурор під час досудового слідства особисто не наділений правом відсторонювати посадову особу, яка вчинила злочин, від посади, проте він має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про це або погодити клопотання слідчого до слідчого судді (ст. 155).

Згідно з Конституцією Угорщини, прокурор у процесі прийняття участі у відправленні правосуддя реалізує каральну функцію держави (ст. 29). Він здійснює переслідування кримінальних злочинів, виступає проти інших дій і бездіяльності, якими порушується право, а також сприяє попередженню незаконних дій. З цією метою прокурор виконує обов'язки, пов'язані зі слідством; підтримує публічне обвинувачення в судових справах; здійснює нагляд за законністю виконання вироків [465].

У Румунії у сфері кримінального судочинства прокурори наділені повноваженнями санкціонувати арешти, причому ордер прокурора на арешт діє протягом 30 днів і лише наступне продовження утримання під вартою здійснюється за санкцією суду. Прокурор видає ордер на прослуховування телефонних переговорів, на проведення обшуків, які не підлягають оскарженню в суд на будь-якій стадії провадження у справі [339, с. 186]. Таким чином, повноваження прокурора в Румунії в зазначеній сфері значно ширше ніж в інших європейських країнах, у тому числі в Україні.

Стосовно скандинавських країн, наприклад, у Швеції прокурор визнаний органом управління і до його обов'язків належить порушення справи і початок досудового розслідування, а також підтримання обвинувачення в суді. Цим і вичерпуються повноваження прокурора, жодних наглядових функцій, у тому числі й за органами, які проводять досудове розслідування, він не здійснює. У Фінляндії повноваження прокурора у сфері кримінального процесу полягають переважно у здійсненні функції кримінального переслідування. Суди приймають справи тільки від прокурорів і розглядають лише з їх участю. Однак на прокурорів також покладено здійснення нагляду за поліцією і прийняття рішень у справах та матеріалах, що до них надійшли. У Норвегії прокуратура здійснює нагляд за поліцією, а поліція по суті відповідальна перед прокурорами.

Підтримання публічного обвинувачення в судах здійснює прокуратура, однак повноваження на здійснення функції підтримання обвинувачення в суді мають і начальники поліції, хоча в найбільш складних провадженнях, а також у судах вище районного рівня обвинувачення підтримує тільки державний прокурор [340, с. 108–109].

Для України важливим є досвід реформування функцій прокуратури прибалтійських країн, оскільки вони тривалий час перебували в складі СРСР, їх законодавство не було позбавлено впливу радянської правової системи, а після здобуття своєї незалежності змогли швидко його оновити та реформувати процесуальні повноваження прокурора.

У Конституції Латвії відсутні положення щодо статусу прокурора, однак його діяльність регламентована Законом «Про прокуратуру» (у редакції 2009 р.). Згідно зі ст. 2 Закону, прокурор здійснює нагляд за роботою дізнання й оперативною діяльністю інших органів; організовує, очолює і здійснює досудове розслідування; починає і здійснює кримінальне переслідування; підтримує публічне обвинувачення; здійснює нагляд за виконанням покарань, а також інші функції поза межами кримінального судочинства [467].

Досудовим розслідуванням, яке проводить поліція або інші підрозділи, керує служба прокурорів. З метою забезпечення досудового розслідування, а також гарантування його ефективності видано наказ Генерального прокурора «Про керівництво публічними прокурорами процесом досудового розслідування кримінальних справ» [223]. Цей документ містить інструкцію щодо розподілу повноважень працівників прокуратури. За нею публічний прокурор, який очолює досудове розслідування: забезпечує законність справи; перевіряє матеріали справи та надає письмові або усні інструкції працівникам, які проводять це розслідування; повертає кримінальну справу на додаткове розслідування поліції, якщо немає достатніх підстав для кримінального переслідування в суді; бере участь у будь-яких діях, які стосуються розслідування; вилучає справу та передає її до іншого відділку (на практиці

таке відбувається, коли поліція не в змозі забезпечити незалежне й об'єктивне розслідування).

У процесі досудового розслідування в межах наглядових повноважень прокурор має право в будь-який час ознайомлюватися з матеріалами справи; надавати вказівки щодо розслідування кримінальної справи; відмінити незаконні та необґрунтовані постанови органів досудового розслідування; приймати рішення щодо передачі матеріалів іншому виконавцю або до іншого підрозділу для продовження розслідування, погоджувати застосування заходів примусового характеру та спеціальних слідчих заходів (негласних слідчих дій), укладати угоду з обвинуваченим тощо.

Публічним обвинувачем у суді зазвичай виступає той прокурор, який проводив досудове розслідування або керував ним та направляв обвинувальний висновок до суду. Обвинувачення в суді апеляційної інстанції також за можливості підтримує той прокурор, який брав участь під час розгляду в суді першої інстанції (ст. 42 Кримінально-процесуального кодексу Латвії).

Крім цього, слід звернути увагу на досвід Литовської Республіки. Згідно з Конституцією Литви, у Главі IX «Суд» ст. 118 зазначено, що прокурор від імені держави організовує та керує досудовим розслідуванням і підтримує публічне обвинувачення у кримінальних провадженнях [463].

Відповідно до Закону Литовської Республіки «Про прокуратуру», прокурор ініціює та проводить кримінальне переслідування, наглядає за здійсненням цих заходів, погоджує проведення дізнання та попереднього слідства компетентними органами, проводить попереднє розслідування, підтримує публічне обвинувачення, наглядає за виконанням судових рішень [463]. Із 2003 р. набрав чинності новий Кримінально-процесуальний кодекс Литви, за яким прокурор разом з установами досудового розслідування в разі виникнення будь-яких ознак злочинної діяльності зобов'язані в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину та вжити всіх передбачених законом заходів для того, щоб у

найкоротший термін провести належне розслідування та розкриття злочинної діяльності (ст. 2).

Конституція Естонії, як і Конституція Латвії, не містить положень про прокуратуру. В Основному Законі держави міститься окрема глава про «канцлера юстиції», який здійснює нагляд за відповідністю правових актів законодавчої та виконавчої гілок влади. Повноваження прокурора у сфері кримінального судочинства закріплено в Законі «Про прокуратуру» у редакції 2004 р., Кримінально-процесуальному кодексі (2004 р.) та деяких інших законодавчих актах [441].

Згідно з естонським законодавством, обвинувальна діяльність прокурора полягає в тому, що він бере участь у плануванні слідчих дій, необхідних для розкриття злочинів; керує проведенням досудового слідства, забезпечує його законність та результативність; представляє в суді публічне обвинувачення, а також виконує інші функції, які покладені на прокуратуру.

Під час досудового розслідування прокурор керує діяльністю слідчого щодо збору доказів і за наявності їх достатньої кількості приймає рішення про пред'явлення особі обвинувачення. Діяльність прокурора в Естонії подібна до процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що здійснює прокуратура в Україні.

Прокурор має виключні повноваження починати кримінальне переслідування, оскільки лише він приймає рішення про порушення кримінальної справи чи відмову в прийнятті такого рішення.

Як і в Україні, в Естонії виключне право використовувати поліцейських агентів як підставних осіб для збирання доказів та іншої інформації про злочини має Державна прокуратура на підставі постанови прокурора. Водночас в Україні така негласна слідча (розшукова) дія називається контролем за вчиненням злочину (ч. 4 ст. 246, ст. 271 КПК України).

Досить нехарактерним є спосіб виклику окремих категорій учасників кримінального процесу, а саме: потерпілих і цивільних відповідачів, передбачений у ст. 168 Кримінально-процесуального кодексу Естонії. Згідно з

цією статтею, при великій кількості потерпілих та цивільних відповідачів або за неможливості встановлення їх осіб прокурор, суд або слідчий орган можуть здійснити їх виклик через газетне оголошення. Повістка, опублікована в такий спосіб, вважається врученою з дня опублікування відповідного повідомлення.

Від європейських країн стосовно статусу прокурора та його повноважень у сфері кримінального судочинства суттєво відрізняються країни англосаксонської правової сім'ї, до яких належать Велика Британія та США.

У Великій Британії не існувало і не існує органів прокуратури в «класичному» для Європи розумінні, а обвинувачення в англійських судах у більшості кримінальних справ підтримували чи уповноважені чини поліції, або окремі громадяни, і лише при вчиненні найбільш серйозних злочинів – відомство Генерального аторнея. На сьогодні існує достатня кількість органів і посадових осіб, які тією чи іншою мірою виконують окремі функції прокурорів у європейських країнах, зокрема, відомство Генерального аторнея, Королівська служба обвинувачення, Департамент (Офіс, Дирекція, Управління) публічних переслідувань, Державна соліситорська служба та ін.

Спеціальним органом кримінального переслідування є Королівська служба обвинувачення (переслідування) – незалежна організація, очолювана директором публічного обвинувачення (призначається Генеральним аторнеєм і працює під його керівництвом), а регіональні центри (таких 14) очолюють головні королівські обвинувачі. Створення Королівської служби обвинувачення призвело до чіткого розмежування функції кримінального переслідування на досудове розслідування (здійснює поліція та спеціалізовані державні органи) і підтримання обвинувачення в судах (зазвичай здійснює Королівська служба обвинувачення, яка не уповноважена ні займатися поліцейським дізнанням, ні керувати даною діяльністю, навіть давати поліції окремі вказівки щодо збирання доказів також не дозволяється) [8, с. 36–42].

Водночас, як зазначає Я. С. Заворотний, на Генерального аторнея та Директора публічних переслідувань усе ж таки покладаються окремі обов'язки, які дозволяють стверджувати про здійснення ними певною мірою

процесуального керівництва кримінальним переслідуванням. Так, ці посадові особи в Англії й Уельсі мають право: порушувати кримінальні переслідування в окремих справах або ж без їх згоди принаймні не можна розпочинати таке розслідування (наприклад, у випадках розслідування державних злочинів, пов'язаних із зазіханнями на монарха або уряд країни, організації незаконного страйку тощо); видавати розпорядження, які зобов'язують керівника поліцейського формування направляти до дирекції публічних переслідувань інформацію щодо здійснення на підвідомчій ним території певних видів злочинів, що становлять особливий публічний інтерес; припиняти в окремих випадках провадження у кримінальній справі, видавши наказ «*nolle prosequi*» (не переслідую) та деякі інші [102].

Проте Королівська «прокуратура» Англії (Королівська служба обвинувачення) є головним органом, що підтримує за всіма кримінальними справами, які розслідує поліція Англії та Уельсу, державне обвинувачення в суді. У Шотландії функцію обвинувачення покладено на управління кримінального переслідування. В Ірландії процедура обвинувачення, побудова органів, які його здійснюють, та їх повноваження загалом подібні до англійської моделі.

До основних обвинувальних функцій Королівської служби обвинувачення належать: надання, за необхідності, консультативної допомоги поліції у кримінальних справах; розгляд справ, поданих поліцією та визначення обґрунтованості підозри й достатності зібраних матеріалів; визначення обсягу обвинувачення в разі прийняття рішення про направлення справи до суду; підготовка справи до слухання в суді; представлення справи в суді з підтриманням державного обвинувачення [215, с. 167–168].

Особливістю, що відрізняє кримінальний процес Великої Британії та України, є те, що обвинувальний акт, який складає Королівська служба переслідувань, не має юридичної сили до того моменту, поки його не підпише відповідальна особа від судової інстанції, а до цього часу такий документ є тільки проектом. В Україні обвинувальний акт вважається дійсним з моменту

його підписання прокурором та приєднання до матеріалів кримінального провадження ще до моменту їх передачі для ознайомлення в судову інстанцію.

Ще однією відмінністю є те, що у Великій Британії у випадку визнання судом присяжних невинуватості підсудного орган обвинувачення позбавлений права на апеляцію. В Україні ж таке не заборонено кримінальним процесуальним законодавством, що, на наш погляд, є недоліком вітчизняного законодавства, оскільки суперечить світовій практиці в цьому питанні.

В Англії та США органи, які здійснюють публічне обвинувачення, мають багато спільних рис, проте специфічність національних правових систем та форми державного устрою цих країн зумовлюють їх відмінність між собою.

У США аналогом прокуратури вважається аторнейська служба – інститут державної влади, що не має аналогів у правових системах інших країн світу. Прокуратуру необхідно включати в систему кримінальної юстиції США, вищою ланкою якої є Міністерство юстиції. Оскільки повноваження аторнейської служби в американській інтерпретації відповідають функціям прокуратури в інших країнах (ініціатива в кримінальному переслідуванні, процесуальний нагляд за поліцією, підтримання обвинувачення в судах), в літературі американську аторнейську службу прийнято називати «прокуратурою», а самих аторней – «прокурорами» [241, с. 48].

Таким чином, прокурор у США є офіційною особою, яка перебуває на державній службі та виконує такі головні функції: здійснює кримінальне переслідування осіб, які вчинили злочини, у судовому порядку; захищає майнові та інші інтереси громадян і держави.

Аторней має широкі повноваження та досить значну владу, значно більшу, ніж прокурор у тій чи іншій західноєвропейській країні. Він може порушити кримінальне переслідування, здійснювати розслідування злочинів, пред'являти офіційне обвинувачення, закривати справу одноособовим рішенням, у тому числі й тоді, коли вона перебуває на розгляді суду, при цьому він навіть не зобов'язаний виносити мотивовану постанову [215, с. 174].

У сфері кримінального судочинства прокурор вправі використати матеріали поліції і ФБР або зібрані слідчими, які в деяких штатах входять до складу прокуратур; особисто проводити розслідування злочинів, що вчиняють поліцейські, або які мають значний суспільний резонанс; координувати роботу поліції та інших органів, що здійснюють досудове розслідування; звертатись до суду за санкцією на проведення прослуховування або арешт; укладати угоду з обвинуваченим тощо.

Проте, насамперед, прокурор – це публічний обвинувач, який керує обвинуваченням під час судового розгляду.

На федеральному рівні Генеральний аторней виступає главою федеральних органів кримінального переслідування. І хоча він не має адміністративної влади над усіма правоохоронними органами країни, однак, таке найменування відображає його фактичне становище, оскільки Міністерство юстиції США є єдиним федеральним органом, правомочним здійснювати кримінальне переслідування і підтримувати державне обвинувачення у справах про порушення федерального законодавства. Генеральний аторней і його служба контролює правоохоронну діяльність на всіх стадіях кримінального судочинства і виконання судових рішень у кримінальних справах федеральної юрисдикції [339, с. 168].

Отже, загалом, склад функцій та повноваження прокурора перебувають у прямій залежності від традицій конкретної правової системи. Якщо не вдаватися до національної специфіки діяльності прокурорів окремих країн, то серед численних його функцій у кримінальній процесуальній сфері можна виокремити такі: 1) обвинувачення, що полягає у початку досудового розслідування, висуненні підозри, обвинувачення та складанні обвинувального акта або його перевірки; 2) особисте проведення досудового розслідування в повному обсязі; 3) нагляд за діяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство; 4) процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; 5) підтримання публічного обвинувачення в суді; 6) оскарження судових рішень та деякі інші.

Таким чином, проаналізувавши зарубіжне кримінальне процесуальне законодавство, можна стверджувати, що універсальною для всіх прокуратур й аналогічних їм органів є функція обвинувачення.

Крім цього, майже універсальною є діяльність пов'язана з початком кримінального переслідування (порушення кримінальної справи). Нагляд за органами, що проводять дізнання, досудове слідство та оперативно-розшукову діяльність, у деяких країнах також належить до функцій прокурора.

Функцію ж процесуального керівництва органами, що здійснюють попереднє розслідування, закріплено у кримінальному процесуальному законодавстві таких європейських країн, як Італія, Іспанія, Австрія, Франція.

У цьому контексті О. С. Литвинчук зазначає, що в більшості країн Ради Європи прокурорів призначають керівники досудового розслідування і вони діють як «старші слідчі». Так, у Бельгії, Іспанії, Нідерландах, Франції й Португалії прокурори наділені правом давати вказівки стосовно розслідувань та інструкції щодо їх початку, брати участь у їх проведенні, вирішувати питання щодо деталей розслідування [181, с. 3–4].

Досить поширеною є практика безпосереднього проведення органами прокуратури досудового слідства (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Угорщина, Німеччина, КНР, Киргизія, Латвія, Молдова, Норвегія, Узбекистан, Японія). Зазвичай прокуратура поділяє ці повноваження з іншими правоохоронними органами (поліцією, органами держбезпеки, іншими правоохоронними органами) [304, с. 296].

Як правило, до свого провадження прокурори приймають кримінальні справи (провадження) про злочини, які вчинені представниками поліції або інших правоохоронних органів (Фінляндія, Данія, Швейцарія), інші резонансні злочини, у тому числі вчинені високопосадовцями чи іншими державними службовцями. Якщо прокурори не наділені правом проводити розслідування в повному обсязі, досить часто, незалежно від обсягу нагляду за досудовим розслідуванням чи процесуального керівництва, їм надано право на проведення окремих слідчих чи процесуальних дій [181, с. 3–4].

В Україні оновлено законодавство, яким регламентується діяльність прокурора в кримінальній процесуальній сфері, однак процес ще повністю не закінчено. Так, до тексту чинного КПК України вже внесено майже 60 змін і доповнень.

Тому завершення цього процесу повинно відбуватися у спосіб, що включає вивчення існуючого досвіду зарубіжних країн, широке обговорення напрацювань у науковому та професійному колах і подальше поступове впровадження у прокурорську практику отриманих при цьому результатів. Саме такий спосіб дасть змогу зробити діяльність прокурора у кримінальній процесуальній сфері більш досконалою, ураховуючи національні особливості, традиції та надбання, а головне, дозволить прокурору працювати максимально ефективно та досягати кінцевої мети кримінального судочинства.

Висновки до розділу 1

1. За даними історичних та правових джерел, особливість зародження та розвитку процесуальних повноважень прокурора на українських землях обумовлена їх входженням до складу різних держав і, відповідно, розвитком власне самих органів прокуратури в межах іноземних політико-правових систем. Починаючи з часів Київської Русі, польсько-литовської доби та періоду козацтва, на Правобережній Україні, яка впродовж XVII ст. залишалась у складі Речі Посполитої, діяли акти польського законодавства та прогресивне магдебурзьке право, Литовський Статут, норми звичаєвого права. З 1654 р., після підписання «Березневих статей», Україна, формально залишаючись незалежною державою, потрапила під протекторат Московської держави, після чого її самостійність поступово обмежувалась. У південних районах та Лівобережній Україні застосовувались норми російського законодавства з елементами звичаєвого права. Дослідження діяльності прокурора за радянських часів показало, що він іноді дотримувався неправової позиції у кримінальному процесі.

2. Констатовано, що за часів незалежності етап трансформації функцій прокурора у кримінальному судочинстві започатковано у 2001 році під час так званої «малої реформи», згідно з якою прокурор набуває статусу сторони у змагальному процесі і, звичайно, після прийняття чинного КПК, яким прокурор виокремлюється як окрема публічна інституція європейського зразка.

3. Історичні витоки процесуальної діяльності прокурора свідчать про розподіл його повноважень на дві складові – обвинувальну та наглядову.

- 1) обвинувальний (прокурор-обвинувач), який по суті розпочинає здійснювати обвинувальну діяльність, встановлюючи достатні підстави підозрювати, обвинувачувати певну особу у вчиненні кримінального правопорушення на досудовому провадженні, та закінчує її після винесення обвинувального вироку суду щодо такої особи на стадії судового розгляду кримінального провадження;
- 2) наглядовий (прокурор-процесуальний керівник та керівник органу) у межах повноважень, визначених КПК України. Цей дуалізм прокурорської компетенції зберігається й нині, трансформуючись у функції процесуального керівництва та підтримання публічного обвинувачення в суді.

4. На різних історичних етапах та в різних країнах завжди один з напрямів був пріоритетним. Та, якщо часом наглядовий напрям діяльності був взагалі відсутній, то обвинувальний був притаманний прокурору повсякчас, незалежно від типу кримінального процесу чи періоду розвитку будь-якої держави. Оскільки обвинувальний характер діяльності прокурора, на наш погляд, є природним та первинним у своєму призначенні в механізмі кримінального судочинства, прокурор – це перш за все обвинувач.

5. Прокурор у процесі є праксеологічною, прикладною, діяльнісною фігурою. Він у жодному разі не може бути статичним, оскільки його процесуальні повноваження повинні постійно реалізовуватися шляхом доведення вини особи, яка вчинила правопорушення. Без постійного обвинувального руху прокурор не досягне мети кримінального провадження.

6. Науковий аналіз сутності кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні дав змогу резюмувати, що вона має не

наглядний, а обвинувальний характер, оскільки: по-перше, прокурор є суб'єктом сторони обвинувачення; по-друге, серед його повноважень, закріплених КПК України, переважають обвинувальні; по-третє, він формує обвинувачення шляхом організації ефективного досудового розслідування та здійснення процесуального керівництва ним; по-четверте, його професійний інтерес полягає у проведенні досудового розслідування в суворій відповідності з вимогами закону з метою формування доказів обвинувачення, які є належними, допустимими, достовірними і достатніми для обґрунтованого твердження про винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

7. Встановлено іманентні ознаки кримінальної процесуальної діяльності прокурора, до яких належать: 1) публічність; 2) професійність; 3) спрямування на формування обвинувачення та вирішення кримінально-правового конфлікту, що виник унаслідок вчинення кримінального правопорушення, у спосіб, передбачений КПК України; 4) ініціативність; 5) самостійність; 6) здійснення уповноваженим суб'єктом; 7) наявність дискреційних повноважень.

8. Дослідження наукових джерел надало підстави констатувати відсутність єдності поглядів науковців щодо функціональної характеристики діяльності прокурора під час досудового розслідування: від визнання її монофункціонального характеру (що притаманно західноєвропейській доктрині) до розмежування функцій нагляду, керівництва досудовим розслідуванням як різновиду відомчого процесуального контролю, кримінального переслідування. При цьому важливим є те, що переважна більшість опитаних суддів (90,0 %) та прокурорів (76,0 %) вважають, що кримінальна процесуальна діяльність прокурора у досудовому розслідуванні, зокрема, щодо здійснення ним нагляду у формі процесуального керівництва, спрямована на реалізацію функції обвинувачення.

9. Правова основа процесуальної діяльності прокурора у кримінальному судочинстві полягає у принципах кримінального процесу, що є похідними від

засад міжнародного права. Їх закріплено в низці міжнародних документів та імплементовано до українського законодавства.

Процесуальні норми чинного КПК чітко відповідають нормам прямої дії – Основного Закону України, а Конституція є прямим продовженням міжнародних актів – Загальної декларації прав людини та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Одним із факторів не дотримання їх є те, що Україна є лідером за зверненнями до ЄСПЛ з приводу порушення прав людини в середині держави. Окремим і обов'язковим для виконання джерелом кримінального процесуального права для прокурора є також прецедентні рішення ЄСПЛ.

10. Аналіз різновекторних думок та матеріалів судової практики з дослідженого питання дали змогу дійти висновку щодо недосконалості українського законодавства, яким регламентується діяльність прокурора у кримінальній процесуальній сфері. До тексту чинного КПК України після його прийняття вже внесено майже 60 змін і доповнень. Це свідчить про необхідність удосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства. Надано пропозиції щодо внесення змін з метою відповідності законів Конституції України. Так, у ст. 3, 22, 26, 36, 56, 284, 322, 337, 340, 341, 595 КПК України слово «державне та його похідні» замінити на «публічне»

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА НА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

2.1. Діяльність прокурора на етапі прийняття та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення

Питання щодо процесуального забезпечення вирішення заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення в діяльності правоохоронних органів є одним з найскладніших та дискусійним. Його складність полягає в тому, що прокурори щороку виявляють та вносять до ЄРДР у середньому близько 3 тис. раніше необлікованих кримінальних правопорушень. Так, упродовж 2013 року прокурорами виявлено та внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про 3320 вчинених кримінальних правопорушення, раніше не облікованих; у 2014 р. – 2842; у 2015 р. – 2708; у 2016 р. – 3250; у 2017 р. ця цифра збільшилася майже вдвічі – до 6,4 тис. [5, 6]. Така діяльність прокурора з виявлення фактів укриття від обліку злочинів на етапі прийняття та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення є унікальною, тому, що окрім нього її може здійснити тільки суд після відповідного, наполегливого звернення громадянина про незаконні дії правоохоронців. Це щодо наслідків не зовсім ефективної їх роботи. Причини полягають у повсякденній діяльності правоохоронних органів, насамперед, процесуальній діяльності прокурора.

Реагування на кримінальні правопорушення слід розглядати як реалізацію всієї сукупності правових, організаційних, управлінських та інших елементів системи кримінальної юстиції, які мають забезпечити позитивний результат під час прийняття та реєстрації відповідних звернень, а також встановлення осіб, які їх вчинили. Неупереджений розгляд стану реагування на кримінальні правопорушення дає підстави для висновків про те, що будь-яка недооцінка невідкладної необхідності в радикальному перегляді сформованих поглядів на

сутність, цільове призначення і механізми прикладного вирішення проблеми реагування на кримінальні правопорушення буде й надалі консервувати її дестабілізуючий руйнівний характер [144].

У юридичній літературі «радянського» періоду процесуальну діяльність правоохоронних органів щодо перевірки інформації про злочин було визначено єдиним терміном, а називали по-різному: «перевірка» [418, с. 22–24], «дослідча перевірка» [200, с. 48–49], «первинна перевірка» [98, с. 169], «розгляд заяв і повідомлень про злочини» [205, с. 76–82] та ін.

Проте висловлювані вченими в різні часи пропозиції щодо законодавчого врегулювання розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення як першого етапу кримінального переслідування [58, с. 16; 179, с. 27–28; 191, с. 21; 425, с. 88–89] не повною мірою знайшли своє відображення в КПК України. Питання правової природи такої діяльності правоохоронних органів (процесуальний чи непроцесуальний її характер) неодноразово обговорювалося вченими на сторінках наукових видань і під час проведення різноманітних форумів. Більшість фахівців-процесуалістів вважали «первинне реагування на злочини» процесуальною діяльністю [85, с. 50–53]. Інші ж заперечували процесуальну сутність цієї діяльності на тій підставі, що про неї прямо не зазначено в кримінальному процесуальному законі [200, с. 34].

Відсутність єдності думок у цьому випадку зумовлена тим, що деякі вчені не вбачають відмінностей між перевірочними діями адміністративного, оперативно-розшукового, процесуального та наглядового характеру, хоча їх зміст і засоби, мета й завдання, а також суб'єкти здійснення відрізняються.

Отже, виникнення інституту дослідчої перевірки пов'язувалось з необхідністю створення своєрідного «фільтру», який дозволяв би «відсіяти» необґрунтовані заяви або повідомлення про злочини, а також забезпечував зосередження зусиль слідчих підрозділів на розслідуванні «реальних» злочинів.

Раніше на підставі статистичного аналізу кількості порушених і закритих кримінальних справ, а також кримінальних справ, які перебували в провадженні того чи іншого слідчого підрозділу, формувалася загальна оцінка

рівня злочинності в державі, а також ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії злочинності [407, с. 104–110].

Наявність такого інституту та «діяльності з відсіювання» необґрунтованих заяв і повідомлень не могли не призвести до виникнення потреби в контролюванні такої діяльності прокурорами, на яких від початку їх появи покладался обов'язок перевірки законності діяльності різних органів та державних інституцій, у тому числі тих, що здійснювали досудове розслідування [320, с. 111–120]. Повноваження прокурора на етапі досудового розслідування в різні історичні періоди були не зовсім однаковими та іноді не мали достатньої нормативної регламентації, проте йому завжди відводилось чільне місце під час проведення розслідування, зокрема на початковому етапі.

Із прийняттям КПК України, на відміну від попередніх актів кримінально-процесуального законодавства, змінено приводи та підстави щодо відкриття кримінального провадження й початку досудового розслідування. Така ситуація вимагає від правоохоронних органів не лише переосмислення процесів, які відбувалися в їх діяльності під час розслідування за попередніх умов, а й чіткого вміння виокремити позитивні практичні напрацювання з метою їх ефективного застосування в процесі здійснення кримінальної процесуальної діяльності.

Відповідно до ст. 214 КПК України, прокурор, слідчий невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування. Згідно з ч. 4 цієї статті, прокурор, слідчий, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається. Водночас у нормах, закріплених ст. 214 КПК України,

законодавець не формулює вимоги, яким мали б відповідати заяви або повідомлення про вчинення кримінальних правопорушень.

Таким чином, аналіз змісту інституту початку досудового розслідування в інтерпретації чинного КПК України дає змогу дійти таких висновків:

по-перше, заява або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення є підставою для початку кримінального провадження та досудового розслідування;

по-друге, КПК України не містить жодних посилань щодо зазначення в таких заявах або повідомленнях достатніх даних, які б свідчили про наявність ознак кримінального правопорушення;

по-третє, відомості щодо вчиненого кримінального правопорушення, викладені у відповідних зверненнях, підлягають обов'язковому внесенню до ЄРДР упродовж 24 годин.

Якщо порівнювати особливості правової регламентації прийняття заяви або повідомлення про вчинення злочину за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. та КПК України, можна виокремити спільні положення. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 97 Кримінально-процесуального кодексу 1960 р., прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані були приймати заяви і повідомлення про вчинені або підготовлювані злочини, у тому числі у справах, які не підлягають їх віданню. Водночас згідно з ч. 4 ст. 214 КПК України, прокурор, слідчий, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, також зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, як і раніше, не допускається.

Проте, на відміну від Кримінально-процесуального кодексу 1960 р., чинний КПК не передбачає обов'язку прокурора або слідчого встановлювати особу, яка повідомляє про вчинене кримінальне правопорушення. І хоча положення пункту 2 ч. 5 ст. 214 про те, що серед відомостей, що вносяться до ЄРДР, необхідно зазначати прізвище, ім'я, по батькові (найменування)

потерпілого або заявника можна тлумачити як необхідність обов'язкового встановлення їх особи, проте відповідно до цієї ж статті відсутність даних щодо особи заявника не перешкоджає внесенню викладених у заяві або повідомленні відомостей про кримінальне правопорушення до Реєстру. Виокремлення у КПК України правового статусу заявника та потерпілого як суб'єктів, які можуть звертатися із заявами та повідомленнями про кримінальні правопорушення, між собою не узгоджуються, адже відповідно до ст. 55 права й обов'язки потерпілого виникають в особи лише з поданням заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення. Таким чином, «заявник» є узагальнювальним терміном, що охоплює будь-яку особу, яка може звернутися з відповідною заявою або повідомленням, у тому числі й самого правопорушника.

Водночас чинний КПК України не закріплює обов'язку відповідної посадової особи, яка приймає заяву або повідомлення, попереджувати заявника про кримінальну відповідальність за неправдиве повідомлення про злочин.

Однак такий обов'язок відігравав би важливу профілактичну роль щодо стримування недобросовісних заявників. Враховуючи викладене, на нашу думку, доцільно було б доповнити ст. 214 КПК України окремою частиною такого змісту: «Заявник повідомляється про відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про кримінальне правопорушення, про що зазначається в заяві».

Визначення обов'язкових критеріїв, яким мали б відповідати заяви або повідомлення про вчинення кримінальних правопорушень, є принциповим, оскільки:

по-перше, слід чітко відмежувати заяви або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення від інших звернень (наприклад скарг) з метою попередження прийняття необґрунтованих рішень про внесення інформації до ЄРДР та початку кримінального провадження за відсутності події кримінального правопорушення;

по-друге, кожна заява або повідомлення повинні містити обставини, що свідчать про вчинення саме кримінального правопорушення, та давати підстави

здійснити попередню кримінально-правову кваліфікацію (відповідно до КПК України, навіть у разі відсутності в заяві або повідомленні ознак кримінального правопорушення та помилкової кримінально-правової кваліфікації заявником такої події, відповідні відомості будуть внесені до ЄРДР, після чого буде відкрите кримінальне провадження);

по-третє, можливість не зазначати в заяві або повідомленні про вчинення кримінального правопорушення відомостей про особу заявника буде значно ускладнювати досудове розслідування в межах цих же кримінальних проваджень, а також створювати передумови для відкриття кримінальних проваджень на підставі заяв або повідомлень, відправлених з хуліганських або інших надуманих мотивів [41, с. 75–76] (отже, практичні працівники з моменту набрання чинності КПК змушені самотійно здійснювати «сортування» заяв і повідомлень про вчинені правопорушення з урахуванням викладеного в них змісту, що може розглядатись як порушення закону).

Визначення ролі й місця прокурора на стадії досудового розслідування, зокрема його функцій і повноважень на етапі прийняття та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, залишається одним з надзвичайно актуальних у теорії кримінального процесу, оскільки саме цей етап є основоположним та відіграє вирішальну роль для проведення своєчасного, повного, об'єктивного й усебічного досудового розслідування та виконання інших завдань кримінального провадження.

Питання визначення статусу прокурора на різних стадіях кримінального процесу в різні часи досліджували С. А. Альперт, Ю. П. Алєнін, Ю. М. Грошевий, В. С. Зеленецький, Г. К. Кожевников, Ю. В. Коробко, В. Т. Маляренко, М. М. Міхеєнко, О. Р. Михайленко, В. В. Назаров, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, М. В. Руденко, Г. П. Середа, Є. Д. Скулиш, М. Є. Шумило та інші вчені, наукові дослідження та розробки яких сприяли суттєвому удосконаленню кримінального процесуального законодавства.

З огляду на інновації, передбачені КПК України, прокурорський нагляд як нормативно обумовлена діяльність прокурора з виконання своїх функцій на

цьому етапі потребує концептуального переосмислення і надання науково та методично обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правових, організаційних і тактико-методичних основ.

Прокурор у своїй діяльності керується Конституцією України, КПК України, законами України «Про звернення громадян», «Про прокуратуру», наказами Генерального прокурора України та відомчими наказами правоохоронних органів [112].

Чітка регламентація процесуальної діяльності на початковому етапі досудового розслідування є передумовою законності та обґрунтованості подальшого розслідування, а отже, і судового розгляду, тобто однією з гарантій законності кримінального провадження (ст. 2 КПК).

Оскільки ні Закон України «Про звернення громадян», ні інші закони, крім КПК, не визначають процесуальний порядок розгляду заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення, окремі вчені процесуалісти пропонували декілька варіантів вирішення цієї проблеми шляхом:

– прийняття окремого Закону «Про порядок прийняття, реєстрації, перевірки та вирішення заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини» [347, с. 5] (теоретичну модель такого законопроекту запропонував О. Р. Михайленко) [209];

– регламентації цих питань у Кримінальному процесуальному кодексі, зважаючи на процесуальний, а не адміністративний характер цієї діяльності [233, с. 13].

Законодавцем обрано останній найбільш прийнятний, у контексті надання прокуророві відповідних владно-розпорядчих повноважень, якими він користується у кримінальному провадженні, варіант щодо регламентації порядку розгляду заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення нормами КПК [422, с. 69–75]. На доцільності саме законодавчої регламентації процесуального порядку подання таких звернень до органів прокуратури наголошували й інші автори.

Відповідно до ст. 2, та 25 Закону України «Про прокуратуру», на прокуратуру покладаються функції щодо нагляду за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство [289].

Згідно з ч. 2 ст. 36 КПК України, прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а відповідно до ч. 2 ст. 37 КПК України, такі повноваження покладені на нього від початку кримінального провадження і до його завершення.

Отже, початок здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням визначається початком досудового розслідування, тобто внесенням відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР (ч. 3 ст. 214 КПК).

За межами процесуального керівництва досудовим розслідуванням з боку прокурора залишається діяльність, що передує внесенню відомостей до ЄРДР та пов'язана з розглядом заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення.

Таке становище не допустиме на сучасному етапі, оскільки багаторічний досвід та практика застосування норм Кримінально-процесуального кодексу 1960 р. засвідчили, що саме в цій сфері правовідносин скоюється найбільша кількість порушень законності та прав громадян [41, с. 111].

Зокрема, більшість незаконних рішень органів внутрішніх справ про відмову в порушенні кримінальної справи за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. пов'язувались із приховуванням у такий спосіб злочинів, чим «покрощувались» статистичні показники «ефективності» та «продуктивності» роботи, без урахування фактів порушення з боку працівників органів внутрішніх справ прав потерпілих, а також норм матеріального й процесуального права. (додаток Ж, приклад 2.1.1) (За матеріалами прокуратури Черкаської області, 2011 р.).

Аналогічні тенденції свідчили, з одного боку, про значне службове навантаження правоохоронців, які не в змозі всебічно проаналізувати всі

обставини, викладені в заявах, а з іншого – низький рівень їх професійної підготовки та правової культури (додаток Ж, приклад 2.1.2) (за матеріалами прокуратури Черкаської області 2011–2012 рр.).

Після кількох відомих «експериментів» з підслідністю слідчі органів внутрішніх справ за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. розслідували понад 98 % усіх зареєстрованих у державі злочинів, щороку вони порушували близько півмільйона справ, до відповідальності притягувалося понад 300 тис. осіб.

За статистичними даними за 2016 р., прокурори взяли участь у розгляді слідчим суддею майже 6 тис. скарг щодо невнесення до ЄРДР відомостей про кримінальні правопорушення, більше третини з яких задоволено.

Не випадково наказ Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 19 грудня 2012 р. № 4 гн вимагає від прокурорів забезпечити безумовне реагування на виявлені порушення закону з часу надходження заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення до прийняття остаточного рішення у провадженні (п. 1.2). Відповідно до вимог, прокурори не рідше одного разу на місяць проводять відповідні перевірки щодо дотримання виконання закону.

Отже, на підставі практики здійснення кримінальної процесуальної діяльності прокурора на початку розслідування доходимо таких висновків висновків:

1) процесуальна діяльність прокурора на етапі прийняття та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення виникає із непроцесуальної;

2) вона виникає на підставі, передбаченій лише у підзаконному нормативному акті – наказі Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 19 грудня 2012 р. № 4 гн, який у п. 1.2 вимагає від прокурорів забезпечити безумовне реагування на виявлені порушення закону з часу надходження заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення до прийняття остаточного рішення у провадженні;

3) тобто регулюється не законом, а лише підзаконним нормативним актом;

4) для врегулювання вказаного дисбалансу пропонується такою нормою доповнити чинний КПК. Оскільки ця діяльність є наслідком встановлення порушень прокурорською перевіркою, своєчасності, повноти внесення відомостей до ЄРДР. Хоча понад 65% опитаних слідчих вважають, що прокурор здійснює кримінальну процесуальну діяльність на даному етапі.

Влучно підкреслює такий стан справ А. П. Бегма, котрий зазначає, що, взагалі на законодавчому рівні питанню прийняття, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про злочини не приділено достатньої уваги. Норми КПК не регулюють усього комплексу суспільних відносин, що стосуються цієї проблеми. Більш детально регламентують даний порядок відомчі нормативні акти, при всій цінності цих інструкцій, вони регламентують діяльність лише одного окремого відомства [24].

Ю. В. Коробко слушно вказує про існування комплексних процесуальних повноважень прокурора на початковому етапі кримінального провадження спрямовані на забезпечення:

- 1) повноти реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення;
- 2) дотримання строків реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення;
- 3) прав і законних інтересів учасників процесу;
- 4) зібрання та збереження доказів у кримінальному провадженні [149, с. 81].

Однак констатуємо закріплення таких повноважень у відомчих наказах ГПУ, МВС та інших правоохоронних органів, водночас відсутність їх у чинному КПК України.

Наприклад, в органах поліції контроль за додержанням законності при веденні журналу Єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події покладається на керівників відповідних територіальних підрозділів. Відмінністю паперового варіанта такого облікового

журналу від його попередників – журналу реєстрації заяв і повідомлень про злочини та журналу обліку інформації є те, що в ньому реєструють усі випадки звернень, незалежно від наявності ознак злочину, кримінального проступку, адміністративного правопорушення чи іншої події [112]. Отже, при проведенні відповідних перевірок прокурорам доцільно зосереджуватись не лише на конкретних фактах порушень закону при прийманні та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, а й на законності виконання своїх службових обов'язків при здійсненні відомчого контролю та організації роботи підлеглих на цьому напрямі з боку керівництва органів поліції та інших правоохоронних органів.

Також прокуророві необхідно врахувати, що забезпечення додержання вимог законодавства щодо повноти прийняття та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення покладається передусім на керівників відповідних правоохоронних органів [276].

Загалом, як слушно зауважує В. С. Зеленецький, ефективність наглядової діяльності прокурора багато в чому визначається чіткістю його розуміння тих завдань, які стоять перед ним у певній сфері кримінально процесуальної діяльності. Причому не завдань кримінального процесу взагалі або завдань наглядової діяльності прокурора за законністю діяльності органів досудового розслідування в цілому, а сукупності тих окремих завдань, які має бути вирішено при здійсненні саме цього виду прокурорського нагляду – у нашому випадку нагляду за прийняттям та розглядом заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення [109, с. 114–115], іншими словами, строків внесення відомостей до ЄРДР та деяких інших, про які буде зазначено далі.

Головним у діяльності прокуратури та піднаглядних правоохоронних органах вважається оперативне реагування на правопорушення. Зокрема, у територіальних органах поліції оперативний черговий, отримавши заяву чи повідомлення про кримінальне правопорушення та іншу подію від слідчого або іншої службової особи, зобов'язаний діяти згідно з Інструкціями МВС [277] і негайно зареєструвати її в журналі Єдиного обліку заяв і повідомлень про

вчинені кримінальні правопорушення та інші події, направити на місце події слідчо-оперативну групу чи оперативну групу, ужити всіх можливих заходів для запобігання кримінальному правопорушенню або припинення його, організації негайних дій щодо встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила, у найкоротший строк. У контексті зазначеного необхідно звернути увагу на положення ч. 3 ст. 214 КПК, якою передбачено проведення огляду місця події в невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР. Така слідча (розшукова) дія проводиться насамперед з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення, зокрема фіксації слідової інформації, встановлення особи, яка його вчинила. Як свідчить практика, проведення огляду місця події до внесення відомостей до ЄРДР у деяких випадках фактично є скороченим варіантом дослідчої перевірки за заявою чи повідомленням про кримінальне правопорушення.

Об'єктом прокурорської перевірки на початковому етапі досудового розслідування, відповідно вимог КПК України, визнається також своєчасність і повнота внесення відомостей до ЄРДР. Перевіряється, зокрема, відповідність викладення обставин події тій інформації, що зафіксована в заяві чи повідомленні про кримінальне правопорушення, правильність попередньої кваліфікації, повноваження органу, який розпочав розслідування, наявність усіх необхідних реквізитів тощо. Отже, одним з головних завдань прокурорської перевірки є встановлення повноти реєстрації та обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення шляхом звірки даних, що містяться в облікових журналах, зокрема щодо отриманих відомостей про кримінальні факти, скарг громадян, обліку осіб, доставлених до правоохоронних органів, виїздів слідчо-оперативних груп на місце події, обліку роботи інспекторів-криміналістів щодо виїзду на місце події, обліку роботи експертних служб тощо. За таких обставин система контролю потребує більш чіткої налагодженості в межах виконання спільних завдань та зумовлює необхідність забезпечення прокурору доступу до усіх матеріалів кримінального провадження в будь-який момент без їх

фізичного витребування, шляхом поступового переходу на «електронні кримінальні провадження» (як це запроваджено та успішно реалізовується в Грузії) [434, с. 333–334]. У контексті такої пропозиції слід звернути увагу на дискусійність проблеми, пов'язаної з визначенням статусу інформації, що міститься в ЄРДР – як відкритої, так і конфіденційної й таємної.

Прикладом використання сучасних інформаційних технологій у практиці роботи прокуратури з метою забезпечення своєчасного вивчення документів прокурорського реагування та підвищення їх якості є запроваджена наказом Генерального прокурора України «Про заходи щодо удосконалення представницької діяльності органів прокуратури» від 27 травня 2013 р. № 64 формування ефективних наглядових проваджень у комп'ютерному програмному комплексі «Єдина система статистики та аналізу роботи органів прокуратури України».

Чинним Кримінальним процесуальним кодексом України повністю оновлено порядок початку досудового розслідування, що по суті скасовано колишню практику проведення дослідчої перевірки за заявами та повідомленнями про вчинення злочину, оскільки переважну більшість рішень про відмову в порушенні кримінальної справи приймали органи дізнання, оперативні підрозділи, дільничні інспектори міліції до моменту вирішення питання про можливість початку проведення досудового розслідування. На відміну від Кримінально-процесуального кодексу 1960 р., прийняття рішення про проведення досудового розслідування за всіма зареєстрованими заявами та повідомленнями автоматично делеговано слідчому.

Упровадження зазначеної норми призвело до того, що кількість кримінальних проваджень і навантаження на слідчих значно збільшилися (наприклад, у деяких областях навантаження в роботі зросло до 200 кримінальних проваджень на одного слідчого) [354]. Від початку дії КПК та введення нового порядку реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення кількість унесених до ЄРДР кримінальних проваджень збільшилася приблизно вп'ятеро порівняно з кількістю порушених

кримінальних справ за той самий період до введення в дію цієї новели [54]. Безумовно, така тенденція може негативно вплинути на ситуацію загалом та провокувати небажання (ухилення) приймати і вносити до ЄРДР окремі заяви та повідомлення (під приводом їх безперспективності).

Упродовж 2015 р. слідчі Національної поліції розслідували 1,7 млн кримінальних проваджень, зокрема за 1,2 млн – розслідування розпочалося поточного року. За цей період закінчено кожне друге провадження (859,4 тис. або 51,5 %). Більшість розслідуваних кримінальних проваджень закрито (737,5 тис. або 85,8 %). Нині всю повноту відповідальності за розгляд заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення покладено на недоукомплектовані слідчі підрозділи, які об'єктивно не в змозі впоратись із поставленим завданням унаслідок значної кількості таких матеріалів. Складається ситуація, за якої слідчі вимушені перевіряти навіть абсурдні заяви замість відповідного слідчого реагування при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів.

Крім того, розробники не врахували, що до правоохоронних органів щодня надходить значна кількість заяв і повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень, інформація у яких з тих чи інших причин не відповідає дійсності. Так, в окремих випадках громадяни повідомляють про різні події, які вони помилково вважають як кримінальні правопорушення (наприклад, повідомлення про крадіжку гаманця, який сам потерпілий згодом знаходить).

В інших випадках заяви та повідомлення про нібито вчинення злочинів громадяни можуть направляти з корисливих, хуліганських або інших особистих мотивів, а також за наявності конфліктних цивільно-правових стосунків без ознак складу злочину. Необхідно також наголосити про непоодинокі та сумнозвісні факти звернень до правоохоронних органів осіб з психічними відхиленнями.

Відповідно до КПК України, відомості щодо таких неправдивих звернень про вчинення кримінальних правопорушень також в обов'язковому порядку

вносять до ЄРДР, після чого вже в межах відкритих кримінальних проваджень слідчі зобов'язані провести слідчі (розшукові) дії з метою встановлення відсутності події кримінального правопорушення або відсутності в діянні складу кримінального правопорушення (підпункти 1, 2 пункту 1 ст. 284 КПК України), і лише після цього прийняти мотивоване рішення про подальших рух кримінального провадження.

За таких обставин збільшується статистика, показники якої невтомно свідчать про рівень зростання злочинності в державі та зниження ефективності й продуктивності роботи слідчого, оскільки таке додаткове навантаження суттєво відволікає його від проведення слідчих (розшукових) дій у межах кримінальних проваджень, подію злочину в яких встановлено.

Можливими шляхами вирішення цієї проблеми вважається введення диференційованого підходу до статистичних показників, у зв'язку з тим, що їх зміна не завжди об'єктивно відображає ситуацію щодо збільшення (зменшення) активності злочинності.

Крім того, вирішення питання щодо наділення оперативних підрозділів та інших уповноважених осіб правоохоронних органів (зокрема дільничних офіцерів поліції та ін.) правом розпочинати здійснення кримінального провадження за зареєстрованими заявами і повідомленнями про кримінальні правопорушення, що не є тяжкими та середньої тяжкості, значно покращило ситуацію та забезпечило б збереження процесуальних строків. Так, пропонується внести зміни до ст. 214 КПК України, наділивши зазначених осіб правом внесення відомостей до ЄРДР, а також доповнення до Положення про порядок ведення ЄРДР, де серед реєстраторів реєстру, крім слідчих та прокурорів, передбачити й вищезазначених службових осіб [435].

До того ж з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (про кримінальні проступки)», проект якого нині активно обговорюється фахівцями, планується щодо таких кримінальних правопорушень застосування особливої (спрощеної) процедури досудового розслідування, зокрема: досудове розслідування кримінальних проступків

здійснюється у формі дізнання (ст. 215); повноваження слідчого можуть здійснювати співробітники інших підрозділів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства (тобто слідчі мають зосередитись на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів); строки дізнання скорочено до одного місяця з можливістю їх продовження (п. 1 ч. 1 ст. 19, ч. 1 ст. 294); не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою (ст. 299); не проводяться негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 300) тощо. Така практика визнана успішною в низці європейських країн [427, с. 6–7].

Генеральна прокуратура України, врахувавши об'єктивну неминучість «відсіву» певної частини кримінальних проваджень, які мають перспективу прийняття в них рішень на підставі пп. 1, 2 ч. 1 ст. 284 КПК України (внесені до ЄРДР відомості за заявами громадян, у яких наявні формальні ознаки кримінального правопорушення), намагаючись створити певний «фільтр» (на кшталт стадії порушення кримінальної справи за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р.) для запобігання в окремих випадках проведенню в таких провадженнях повноцінного розслідування, ініціювала внесення змін до Положення про порядок ведення ЄРДР (з доповненням пунктом 2.2 згідно з наказом Генерального прокурора від 14 листопада 2012 р. № 113), якими передбачалося, що в разі подання заяви або повідомлення з не наведенням достатньої інформації про вчинене правопорушення (з огляду на вимоги ч. 5 ст. 214 КПК України), для встановлення таких обставин проводяться певні перевірочні дії (зокрема, направлення вимоги до установ, підприємств, організацій про витребування необхідних документів тощо). Такі дії має бути виконано у строк, що не перевищує семи днів. У кримінальних провадженнях зазначеної категорії проведення досудового розслідування слідчий мав право доручити співробітникам оперативних та інших підрозділів, які відповідно до ч. 2 ст. 41, ч. 2 ст. 40 КПК мають право на здійснення цієї діяльності. Проте вже

наказом Генерального прокурора від 25 квітня 2013 р. № 54 зазначені нововведення було скасовано [41, с. 73–74].

Правова норма, що закріплена у ст. 214 КПК України стосовно початку досудового розслідування, подана у формі повної відмови від стадії порушення кримінальної справи, що, певним чином, погіршує становище особи, щодо якої проводиться розслідування, у частині забезпечення її правового захисту шляхом позбавлення можливості оскаржити безпідставне відкриття кримінального переслідування відносно останньої.

У такому випадку доцільно вирішити питання щодо законодавчого удосконалення механізму реалізації порядку перевірки заяв та повідомлень про події, які містять ознаки складу злочину, з урахуванням досвіду, набутого окремими країнами пострадянського простору в межах кримінально-процесуального законодавства яких перелік таких перевірочних дій з розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення закріплено відповідними нормами [50, с. 17; 380, с. 230].

Аналогічним чином зазначену проблему намагались вирішити пропозиціями, поданими у проекті КПК України, який розроблявся робочою групою МВС України та мав актуальний характер до розгляду проекту КПК України, поданого робочою групою при Адміністрації Президента України [374, с. 161–167].

Слушною є пропозиція С. С. Чернявського стосовно доповнення ст. 214 нормами про те, що перевірка відомостей про кримінальне правопорушення має бути проведена упродовж десяти днів з моменту внесення таких відомостей до ЄРДР. Під час такої перевірки має бути заборонено проведення будь-яких слідчих (розшукових) дій, передбачених КПК України. Перевірка може проводитись шляхом відібрання пояснень, витребування копій документів та відомостей стосовно досліджуваної події, проведення огляду місця події, одержання висновків спеціалістів у відповідних галузях знань [430, с. 33–34].

Упровадження таких якісних змін забезпечить зменшення навантаження та заощадження робочого часу слідчих шляхом позбавлення їх необхідності

проведення фактично перевірочних дій і наповнення матеріалів кримінального провадження великою кількістю документів (додаток Ж, приклад 2.1.3) [334, с. 186–194].

Визначення граничного строку на прийняття рішення в таких провадженнях сприятиме реалізації засад дотримання розумних строків кримінального провадження. Розмежування подій на ті, що потребують розслідування, і такі, що не потребують його, має важливе значення для здійснення нагляду за досудовим слідством з боку процесуальних керівників, які також перевантажені кримінальними провадженнями [430, с. 34]. Так, наприклад, у 2015 р. навантаження на процесуального керівника нерідко становило 140–150 кримінальних проваджень на одну особу [458]. За результатами опитування прокурори-процесуальні керівники вказали, що 30 % у їх провадженнях становлять злочини проти власності, майже 20 % – злочини проти життя і здоров'я особи, 15 % – у сфері обігу наркотиків, 11 % – у сфері службової діяльності та ін.

Відповідно до ч. 6 ст. 214 КПК України, слідчий невідкладно в письмовій формі повідомляє прокурора про початок досудового розслідування, підставу його початку та інші відомості, які підлягають внесенню до ЄРДР (ч. 5). Тобто, з огляду на відсутність закріплених у КПК України будь-яких наглядових повноважень прокурора на початку досудового розслідування, прокурорське втручання для попередження порушень кримінального процесуального законодавства залежатиме переважно від його власної ініціативи. За таких умов виникають сумніви в реальності значного підвищення ефективності прокурорського нагляду на цьому етапі кримінального провадження. Для порівняння, за Кримінально-процесуального кодексу 1960 р. приводом до початку відповідної наглядової діяльності прокурора зазвичай вважались скарги зацікавлених осіб, які отримували постанову про порушення кримінальної справи чи про відмову в її порушенні, і звертались до прокурора або до суду для її оскарження. Положеннями ж чинного КПК України не передбачено складання таких постанов.

Як зазначають В. Берназ і Н. Неледва, не все, що використовувалося в минулому, необхідно відкидати, адже початок досудового розслідування призводить до активного втручання в права людини, тому слідчий, прокурор повинні мати достатні підстави для прийняття відповідного рішення [29, с. 62–67].

Характеризуючи проблемні питання початкового етапу досудового розслідування, слід звернути увагу на те, що згідно з підпунктом 1 пункту 2 ст. 36 КПК України прокурор наділений повноваженням «починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом». Тобто в такому випадку прокурор має вчинити певну дію, підстави та процедурний порядок якої, на відміну від Кримінально-процесуального кодексу 1960 р., на сьогодні не визначені, у зв'язку з відсутністю процесуального документа, який би свідчив про початок кримінального провадження (у «старому» Кримінально-процесуальному кодексі – постанови про порушення кримінальної справи). Чинний КПК України звів таку процедуру до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Одним із варіантів вирішення такої ситуації є виконання прокурором резолюції на заяві чи повідомленні про правопорушення такого змісту: «Розпочати досудове розслідування», «Не вбачаю підстав розпочати досудове розслідування», винесенням відповідної постанови про початок кримінального провадження тощо.

Крім того, існує проблема щодо реалізації в суді права оскарження початку досудового розслідування громадянином, стосовно якого чи навіть за фактом розпочатого розслідування. Таке право громадянина було закріплено в ст. 236-7 Кримінально-процесуального кодексу 1960 р. Сьогодні ж відсутня процесуальна норма щодо можливості оскарження громадянином до суду фактів внесення до ЄРДР, змісту прокурорської резолюції чи постанови про початок досудового розслідування. Хоча рішення Конституційного Суду України у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора від 30 січня 2003 р. ніхто не відміняв [314]. Неврегульованість цього питання звужує гарантії реалізації конституційних прав громадянина.

Таким чином, формальна відсутність фіксації початку кримінального провадження унеможлиблює оскарження самого такого факту. Натомість, як свідчить судова практика, значна кількість постанов про порушення кримінальної справи (про відмову в порушенні) скасовувались саме у зв'язку з їх оскарженням. За чинним КПК України підозрюваний у більшості випадків навіть не знає (до офіційного повідомлення про підозру), що відносно нього здійснюється досудове розслідування.

Також чітко не визначено, які заходи має вживати прокурор у разі виявлення незаконного чи необґрунтованого початку досудового розслідування і який факт потрібно «оскаржувати» в таких випадках: факт реєстрації в ЄРДР певних відомостей чи власне кримінальне провадження. На наш погляд, ці упущення ускладнюють здійснення як наглядових функцій прокурором, так і заходів щодо виконання і провадження досудового розслідування [430, с. 34].

Вважаємо, що за результатами проведення перевірки відомостей та відповідно встановлення фактів наявності або відсутності ознак складу кримінального правопорушення повинна виноситись постанова-повідомлення про початок досудового розслідування або ж відповідно, постанова-повідомлення про відсутність підстав для початку досудового розслідування стосовно особи, але без можливості її оскарження. Оскільки попередній досвід засвідчив, що майже усі оскаржені постанови про порушення кримінальної справи скасовувались судом, не даючи можливості встановити об'єктивну картину події та проведення розслідування. Або ж просто повідомлення за аналогією ст. 111 чинного КПК України. У даному випадку, за умови отримання особою такого документа – вона буде знати про розпочате провадження і відповідно її право не буде порушено.

На підставі викладеного, на нашу думку, можливо доповнити ст. 111 КПК України частиною 4 наступного змісту: «Після внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань інформації про вчинений злочин стосовно особи, повідомлення направляється такій особі».

Досудове розслідування повинно розпочинатися саме з моменту винесення відповідного процесуального акту, а не з моменту автоматичного внесення відомостей до електронної бази єдиного реєстру, як це передбачає КПК України у чинній редакції. Водночас усі заяви (повідомлення) громадян, в яких не виявлено ознак кримінального правопорушення, повинні розглядатися відповідно до законодавства про звернення громадян [430, с. 34].

Хоча понад 60 % опитуваних прокурорів та слідчих, переслідуючи корпоративну мету, висловились за залишення існуючого положення і неповідомлення особи про провадження щодо неї. Ми ж, як видно вище, вважаємо інакше.

Остаточна мета прокурорської перевірки полягає в усуненні виявлених порушень закону, їх причин та умов, а також у попередженні фактів можливих порушень у подальшому. Специфіка нагляду за додержанням законності при прийманні, реєстрації, обліку та вирішенні заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення зумовлює й особливості заходів прокурорського реагування. Які можна поділити на процесуальні (передбачені КПК) і непроцесуальні (передбачені іншими законами і підзаконними нормативно-правовими актами):

процесуальні:

- внесення до ЄРДР інформації про приховане правопорушення, а в окремих випадках, стосовно службової особи правоохоронного органу, яка умисно приховала вчинений злочин від реєстрації;

непроцесуальні:

- складання протоколу про адміністративне правопорушення за ухилення від виконання законних вимог прокурора;
- ініціювання та проведення координаційних нарад;
- здійснення узгоджених заходів та аналітичної діяльності;
- організація занять з вивчення працівниками правоохоронних органів чинного законодавства, відомчих наказів та інструкцій.
- ужиття комплексних заходів до усунення виявлених порушень закону та ініціювання притягнення винуватих осіб до дисциплінарної відповідальності.

2.2. Повноваження прокурора щодо формування та ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань

З уведенням в дію КПК України фактом початку кримінального провадження вважається внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР (п. 5 ч. 1 ст. 3), а не винесення постанови про порушення кримінальної справи, як це було передбачено Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р.

Таку процедуру визначено й Положенням про порядок ведення ЄРДР, затвердженим наказом Генеральної прокуратури України від 6 квітня 2016 р. № 139 [247, с. 48].

Після введення в дію нового КПК України кількість зареєстрованих кримінальних проваджень збільшилась на 35 % або 20 тис. проваджень (у 2012 р. щомісяця порушувалося близько 38 тис. справ, а з 2013 р. щомісяця в ЄРДР залишалось близько 58 тис. проваджень). Отже, зміна в новому КПК процесуальної форми початку досудового розслідування (запровадження «автоматичного» порядку) збільшила шанси заявників і потерпілих на проведення розслідування за зверненнями до правоохоронних органів. Хоча обмежила права потерпілого не передбачивши надання йому статусу відповідною постановою. На нашу думку, потрібно визнавати його статус окремою постановою, у якій крім прав потерпілого також зазначати права заявника. Не обмежуючи у процесуальних можливостях. Таку думку поділяють і 90 % опитаних суддів.

За задумом авторів КПК України будь-які заяви або повідомлення про вчинення кримінальних правопорушень потребують негайного занесення до загальної бази даних ЄРДР, що є підставою для проведення досудового розслідування. Здійснення досудового розслідування до моменту внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Реєстру (за винятком випадків виявлення ознак кримінального правопорушення на

морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, а також вчиненого на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном) не допускається і передбачає відповідальність, встановленому законом.

Водночас, експертне середовище вказує на недосконалість та неузгодженість Положення про порядок ведення ЄРДР із чинним КПК. Насамперед, за визначенням «Єдиного реєстру», наведеним у п. 2 розділу I Положення, реєстр – це створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних, відповідно до якої здійснюється збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, зазначених у пункті 1 глави 2 цього розділу, які використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до Реєстру. Враховуючи юридичне значення ЄРДР, про що йдеться у ч. 3 ст. 214 КПК, він не зводиться виключно до технічного терміну «електронної бази даних». А отже, така дефініція відображає лише частину змісту).

Внесенню до ЄРДР підлягають відомості про кримінальне правопорушення, основні рішення, прийняті в межах кримінального провадження, та інформація про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Реєстрація кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили, проводиться за територіальним принципом (адміністративним районом) їх вчинення або за визначенням прокурора відповідного рівня (ст. 218 КПК України).

Положення про ЄРДР передбачає використання таких термінів, як «держатель», «реєстратор», «користувач». На правах держателя ЄРДР Генеральна прокуратура України забезпечує організаційне, методологічне та програмно-технічне забезпечення ведення Реєстру з функціями адміністратора електронної бази даних. Таким чином, накопичення, зберігання, захист даних, контроль права доступу, налагодження взаємодії з базами даних МВС та Державної судової адміністрації України належать до компетенції Генеральної прокуратури України на відміну від функцій реєстраторів Реєстру (прокурорів

та слідчих Національної поліції України, Служби безпеки України, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства детективів НАБУ), завданням яких є внесення відповідних відомостей до ЄРДР, а також інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронних органів і ведення спеціальних обліків відповідно до чинного законодавства.

Право внесення відомостей до ЄРДР закріплено кримінальним процесуальним законом виключно за прокурорами та слідчими. Натомість право доступу до відомостей, які внесені до ЄРДР, мають:

1) Держатель – у повному обсязі з урахуванням повноважень, якими наділені прокурори та керівники підрозділів Генеральної прокуратури України;

2) прокурори та керівники прокуратур Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, спеціалізованих (на правах обласних), міських, міських з районним поділом, районних, міжрайонних та прирівняних до них прокуратур – у межах кримінальних правопорушень, щодо яких слідчими прокуратури та слідчими піднаглядних їм органів провадиться досудове розслідування;

3) слідчі та керівники органів досудового розслідування – органів прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, та органів державного бюро розслідувань (з моменту створення) – у межах кримінальних правопорушень, щодо яких цими органами провадиться досудове розслідування та здійснюється контроль за додержанням вимог кримінального процесуального законодавства;

4) користувачі – у межах наданих адміністратором прав доступу для отримання інформації про розпочаті досудові розслідування та прийняті під час досудового розслідування рішення, забезпечення ведення спеціальних обліків, проведення аналізу результатів діяльності правоохоронних органів. Право доступу до інформації з наявним ступенем таємності надається відповідно до законодавства про державну таємницю.

Внесення відомостей Реєстратором здійснюється шляхом заповнення реквізитів статистичних карток або автоматичного вибору відповідних даних у довідниках та включення їх до документів первинного обліку: на виявлене кримінальне правопорушення (форма 1); про наслідки досудового розслідування кримінального правопорушення (форма 1.1); про заподіяні збитки, результати їх відшкодування та вилучення предметів злочинної діяльності (форма 1.2); на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення (форми 2); про рух кримінального провадження (форма 3).

Після внесення відомостей до ЄРДР реєстратор проводить накладення електронного цифрового підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» [261]. У разі виникнення процесуальної необхідності відомості з ЄРДР надаються у вигляді витягу з Реєстру, тобто документа, який свідчить про внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР або про їх відсутність у ньому. Витяги надаються на спеціальних бланках та засвідчуються підписом реєстратора. Реєстратори самостійно формують (отримують) витяг з ЄРДР у межах внесеної ними інформації. До витягу з Реєстру включається така інформація: номер кримінального провадження; дата внесення відомостей про заяву, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення до Реєстру; правова кваліфікація кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові потерпілого, заявника (найменування юридичної особи та ідентифікаційний код); короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові та дата народження особи, яку повідомлено про підозру; орган досудового розслідування; прізвище, ім'я, по батькові слідчого, який здійснює досудове розслідування.

Отримавши доручення від керівника органу досудового розслідування, слідчий невідкладно вносить відомості до ЄРДР та направляє повідомлення прокурору, який призначається органом прокуратури для здійснення процесуального керівництва розслідуванням з унесенням відомостей до ЄРДР, про початок досудового розслідування, зазначаючи підставу початку

провадження та інші відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. Одночасно слідчий направляє повідомлення заявнику та потерпілому про початок досудового розслідування (ст. 111 КПК). Якщо ж відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні в нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування (ч. 7 ст. 214). Передача матеріалів оформляється супровідним листом на ім'я керівника органу досудового розслідування та дорученням про проведення досудового розслідування.

Одним з кроків для оптимізації роботи процесуальних керівників та слідчих є запровадження до інтерфейсу ЄРДР функції самостійного формування деяких процесуальних документів, які слідчому потрібно складати при кожному заведенні кримінального провадження, а також при його закритті. До таких належать доручення слідчому на проведення досудового розслідування, повідомлення прокурору про початок досудового слідства, супровідний лист до постанови про закриття провадження заявнику, потерпілому, прокурору та інші документи, які повинні складатись у кожному провадженні і можуть формуватись та друкуватись автоматично в процесі внесення відповідних відомостей до ЄРДР залежно від прийнятого рішення.

Доцільним є використання в роботі органів досудового розслідування передового досвіду Грузії щодо реформування сфери кримінальної поліції. Досудове розслідування в цій країні також розпочинається з моменту внесення відомостей до єдиного електронного реєстру кримінальних справ. Першим документом в цьому реєстрі (аналог рішення про початок кримінального провадження) є так звана картка обліку кримінального правопорушення, до якої слідчий вносить відомості про себе або про іншого слідчого (групу слідчих), який розпочав розслідування, джерело, з якого стало відомо про вчинення кримінального правопорушення, прізвище та ім'я потерпілого або заявника, коротке викладення обставин, що свідчать про вчинення кримінального

правопорушення, попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення.

Обслуговування відповідного серверу та оновлення програмного забезпечення здійснює Міністерство юстиції. До так званої «електронної кримінальної справи» слідчий долучає всі матеріали провадження, починаючи із заяви чи повідомлення про злочин, протоколів огляду місця події, опитування, медичних довідок (електронні копії яких отримують ще на етапі реєстрації заяв і повідомлень), а надалі (у вигляді окремих файлів) – усі складені у справі процесуальні документи (протоколи слідчих дій, запити та відповіді на них, процесуальні рішення тощо). Доступ до електронної справи можливий як зі стаціонарного комп'ютера, так і за допомогою портативного пристрою та надається слідчому (за допомогою спеціального коду та електронного ключа), який здійснює провадження у справі, а також начальнику слідчого відділу (у порядку загального контролю) та прокурору[261].

Такі пропозиції висловлювали й вітчизняні фахівці, але переважно в контексті виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. З використанням портативних планшетних пристроїв («PolicePad») слідчий має можливість шляхом «електронного підтвердження» оперативно узгоджувати з керівником слідчого підрозділу та прокурором деякі свої рішення, зокрема про затримання особи або проведення окремих процесуальних дій [376, с. 187].

У разі зазначення в заяві, повідомленні про декілька вчинених кримінальних правопорушень або які були виявлені безпосередньо прокурором, слідчим чи працівником іншого підрозділу незалежно від часу їх вчинення, наявності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, відомості про них заносяться до ЄРДР за кожним правопорушенням окремо. На виявлене під час досудового розслідування кримінальне правопорушення в межах одного кримінального провадження слідчий за довідником 1 «Перелік інших джерел, з яких виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» вносить відомості до ЄРДР про джерело, з якого виявлено кримінальне правопорушення з присвоєнням йому нового номера. Водночас до

ЄРДР вносяться відомості про кримінальне правопорушення в разі: проведення кримінального провадження, що надійшло в установленому законом порядку з органів досудового розслідування іноземних держав – за місцем учинення кримінального правопорушення, якщо відомості про це кримінальне правопорушення раніше не було внесено до ЄРДР; проведення кримінального провадження стосовно громадянина України, що надійшло в установленому законом порядку з іншої держави для проведення досудового розслідування, якщо відомості про це кримінальне правопорушення раніше не було внесено до ЄРДР; виділення досудового розслідування в окреме провадження.

Процесуальна діяльність прокурора та слідчого відображається у слідчих (розшукових) діях у межах кримінальних проваджень. Обліковування таких кримінальних проваджень здійснюється шляхом внесення до ЄРДР відомостей, перелік яких визначений кримінальним процесуальним законодавством та Положенням про порядок ведення ЄРДР, а також містить інформацію про рух кримінальних проваджень, зокрема про:

час та дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

передачу матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування або за місцем проведення досудового розслідування (ч. 5 ст. 36, ч. 7 ст. 214, ст. 216, 218 КПК України);

прізвище, ім'я, по батькові керівника прокуратури, органу досудового розслідування, слідчого, прокурора, який вніс відомості до Реєстру та/або розпочав досудове розслідування та/або здійснює досудове розслідування чи процесуальне керівництво;

дату затримання особи;

обрання, зміну та скасування запобіжного заходу (ст. 176–178, 200, 202, 492, 493, 508 КПК України);

час та дату повідомлення про підозру, зміну повідомлення про підозру, особу, яку повідомлено про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність (ч. 4 ст. 278, ст. 279 КПК України);

час та дату складання повідомлення про підозру, особу, стосовно якої складено повідомлення про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність у разі неможливості повідомлення такій особі про підозру з об'єктивних причин (ст. 277 КПК України);

юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру (ч. 8 ст. 214 КПК України);

дату та підставу здійснення (скасування) спеціального досудового розслідування (ч. 6 ст. 297-4 КПК України);

зупинення та відновлення досудового розслідування (ч. 4 ст. 280, ч. 2 ст. 281, ч. 3 ст. 282 КПК України);

оголошення розшуку підозрюваного (ст. 281 КПК України);

об'єднання та виділення матеріалів досудових розслідувань (ст. 217 КПК України);

продовження строків тримання під вартою та досудового розслідування (ст. 197, 199, 219, 294 КПК України);

встановлені, відшкодовані матеріальні збитки, суми пред'явлених позовів у кримінальному провадженні, вартість арештованого майна;
закінчення досудового розслідування (ч. 3 ст. 283 КПК України);
інші відомості, передбачені первинними обліковими документами.

Крім того, Положення про порядок ведення ЄРДР визначає й особливі випадки щодо внесення відомостей. Так, у п. 3 зазначено, що кримінальні провадження, які надходять для проведення досудового розслідування з прокуратури до органу досудового розслідування або з органів досудового розслідування до іншого органу досудового розслідування, а також провадження, що надійшли з одного району (міста) в інший район (місто), повторно не обліковуються і закінчуються провадженням за номером первинної реєстрації. Крім того, визначено Облік кримінальних проваджень стосовно громадян України, що надійшли для проведення досудового розслідування з компетентних органів іноземних держав, щодо кримінальних правопорушень, вчинених на їх території, проводиться за місцем розташування органу, якому доручено проведення їх розслідування.

Такі відомості використовуються для формування звітності шляхом відображення даних про наслідки досудового розслідування: при зверненні до суду з обвинувальним актом (п. 3 ч. 2 ст. 283 КПК України), з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ст. 44–49 КК України), з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК України), закритті кримінального провадження у разі смерті підозрюваного, обвинуваченого, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого (п. 1 ч. 2 ст. 283, п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України), закритті кримінального провадження щодо підозрюваного, якщо потерпілий, а у випадках, передбачених КПК України, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України), якщо стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 КК України, досягнуто податковий компроміс відповідно до підрозділу 9² розділу XX

«Перехідні положення» Податкового кодексу України (далі – ПК України) (п. 9 ч. 1 ст. 284 КПК України); при одночасному внесенні до Реєстру відомостей про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, та рух кримінального провадження; при зупиненні досудового розслідування (ст. 280 КПК України) одночасно з внесенням до Реєстру відомостей про рух кримінального провадження; у разі передачі кримінального провадження за підслідністю (ч. 7 ст. 214, ст. 216 КПК України) або за місцем проведення досудового розслідування (ст. 218 КПК України) одночасно з внесенням до Реєстру відомостей про рух кримінального провадження; при закритті кримінального провадження (п. 1 ч. 2 ст. 283, п. 1–4, 6–8 ч. 1 ст. 284 КПК України), зверненні до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру (ч. 2 ст. 292, ч. 1 ст. 511 КПК України) одночасно із внесенням до Реєстру відомостей про рух кримінального провадження [247].

У разі, якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме, обов'язок визначення місця проведення досудового розслідування покладається на прокурора (ч. 3 ст. 218 КПК України). Для цього слідчий повинен внести відомості навіть про «непідслідний» злочин до ЄРДР і відразу направити прокурору повідомлення про початок досудового розслідування, в якому зазначити відомості, необхідні для прийняття рішення прокурором. Одержавши дане повідомлення, прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення цього досудового розслідування, визначає місце його проведення. При цьому він повинен враховувати місце виявлення ознак кримінального правопорушення, місце перебування підозрюваного чи більшості свідків, місце закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків [41, с. 184].

Подібна процедура передбачена і тоді, коли існує невизначеність із підслідністю. Обов'язок її визначення покладено саме на прокурора в тому випадку, якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не належить до його компетенції. Після повідомлення про

це прокурора слідчий проводить розслідування до моменту визначення прокурором іншої підслідності (ч. 2 ст. 218 КПК України).

Аналогічна ситуація може виникнути на початковій стадії розслідування, в якій також бере участь прокурор і яка пов'язана з обов'язковою перевіркою слідчим відомостей про вже розпочаті кримінальні провадження. Виняток становить доступ до відомостей щодо кримінальних правопорушень про одержання неправомірної вигоди, які внесені до ЄРДР, що відкривається з моменту повідомлення особі про підозру (винятком з цього правила є слідчий та прокурор, який здійснює процесуальне керівництво, керівник слідчого підрозділу та керівник прокуратури, які проводять досудове розслідування та здійснюють контроль і нагляд у такому кримінальному провадженні).

У разі виявлення того, що іншим слідчим органу досудового розслідування або слідчим іншого органу вже розпочато кримінальне провадження стосовно одного й того самого кримінального правопорушення, слідчий, який це виявив, надсилає супровідним листом іншому слідчому, який вже здійснює досудове розслідування, наявні в нього матеріали і відомості та обов'язково повідомляє про це прокурора шляхом надсилання йому повідомлення (ч. 4 ст. 218 КПК України).

У ч. 4 ст. 218 КПК України не визначено, якими повноваженнями наділений прокурор після направлення йому повідомлення про передачу матеріалів іншому слідчому в тому числі при незгоді із діями слідчого, який їх направив. Проте, відповідно до положень ч. 5 ст. 218 КПК України, у разі виникнення спорів про підслідність їх вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня. На практиці прокурор, якому направлено повідомлення, у разі виникнення сумнівів щодо визначення підслідності направляє керівнику органу прокуратури вищого рівня клопотання для вирішення питання по суті, з відповідними пропозиціями.

Унаслідок оновлення кримінального процесуального законодавства та запровадження ЄРДР систему обліку злочинів було нарешті виведено з-під відомчого впливу [126, с. 68–72]. Від повноти, об'єктивності та достовірності

інформації, що обліковується в ЄРДР, залежить достовірність усієї звітності про слідчу роботу правоохоронних органів та інших форм звітності держави.

У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває розгляд проблемних питань, пов'язаних з унесенням до ЄРДР відомостей про кримінальні правопорушення, викладених у заявах або повідомленнях громадян й уповноважених службових осіб, та подальшим проведенням досудового розслідування про позбавлення життя людини. Життя людини є найвищою цінністю, тому до таких випадків порушення реєстраційної дисципліни потрібно прокурору віднестись з особливою увагою.

Наприклад, відомості про факт смерті людини при виявленні ознак насильства (чи хоча б підозри на їх наявність) за загальним правилом підлягають внесенню до ЄРДР слідчим, прокурором невідкладно, але не пізніше 24 год (ч. 1 ст. 214 КПК України). Керівник слідчого підрозділу в разі виявлення трупа людини, причини смерті якої на момент огляду місця події не встановлено, а також не одержано достатніх даних, які б свідчили про ненасильницький характер смерті, одразу після завершення цієї слідчої (розшукової) дії забезпечує внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення і його попередню кваліфікацію як умисного вбивства (ч. 1 ст. 115 КК України) та вживає всіх передбачених КПК України заходів для всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального провадження (п. 9 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 7 липня 2017 р. № 575).

Відповідно до листа Генеральної прокуратури України від 14 січня 2014 р. № 04/2/8–65вих–13окв–14, факти смерті та безвісного зникнення малолітніх дітей повинні кваліфікуватись за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України (як умисне вбивство малолітньої дитини), а декількох осіб – відповідно за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України (як умисне вбивство двох та більше осіб). До того ж унесення відомостей до ЄРДР стосовно безвісного зникнення декількох

громадян під тим самим номером кримінального провадження як одне кримінальне правопорушення здійснюється лише в разі наявності достовірних відомостей, що ці особи зникли разом.

Обов'язковому внесенню до ЄРДР з визначенням правової кваліфікації підлягають лише заяви і повідомлення щодо насильницької смерті людини чи підозри на таку або встановлення зазначених обставин під час попереднього огляду трупа людини. При цьому одночасно з визначенням правової кваліфікації за ст. 115–118 КК України підлягають внесенню до Реєстру додаткові відмітки щодо розмежування очевидних убивств (у тому числі під час бойових дій), фактів природної смерті, самогубств, зникнення безвісти, нещасних випадків (п. 6 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань).

Така вимога позбавлена сенсу і штучно змушує слідчих чи прокурорів вносити завідомо недостовірну інформацію. Оскільки на момент отримання такого повідомлення дійти остаточного висновку про причину смерті особи неможливо, слідчий лише візуально може встановити інформацію, яка свідчить про наявність або відсутність зовнішніх ознак насильницької смерті. При цьому внутрішнє переконання слідчого стосовно тих чи інших обставин досліджуваної події не є підставою для прийняття або відмови у прийнятті процесуального рішення. Водночас без процесуальної фіксації таких повідомлень, у порушення вимог ст. 214 КПК України, неможливо провести перевірку з метою встановлення факту природної смерті чи вбивства, що негативно впливатиме на законність та своєчасність прийнятих рішень [309, с. 17].

У разі не підтвердження факту насильницької смерті після направлення трупа на судово-медичну експертизу (до отримання висновку експерта) судово-медичний експерт за результатами проведення розтину упродовж трьох діб надає прокурору або слідчому, який направив труп для проведення експертизи, завірену копію лікарського свідоцтва про смерть, в якій зазначається причина смерті. У разі не підтвердження під час перевірки обставин, які свідчать про

вчинення кримінального правопорушення, відповідно до пункту 1 або 2 частини 1 ст. 284 КПК України, слідчий виносить постанову про закриття кримінального провадження, якщо в межах кримінального провадження жодній особі не повідомлялося про підозру, та направляє копію постанови прокурору.

Направлення копії такої постанови до прокурора зумовлено необхідністю вивчення прийнятого слідчим рішення на предмет законності та обґрунтованості і в разі виявлення невідповідності зазначеним вимогам, ужиття прокурором заходів щодо скасування такої постанови упродовж дванадцяти днів з моменту її отримання. Крім того, постанова слідчого про закриття кримінального провадження також може бути скасована прокурором за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана упродовж десяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови (ч. 5, ст. 284 КПК України). Якщо ж особі вже було повідомлено про підозру, постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених частиною першою ст. 284 КПК України, приймає прокурор (ч. 3, ст. 284 КПК України).

У разі встановлення обставин, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення, за згодою прокурора проводиться досудове розслідування відповідно до вимог ст. 214 КПК України. Після проведення огляду трупа та інших невідкладних процесуальних дій за постановою слідчого або прокурора труп направляється для проведення судово-медичної експертизи відповідно до Порядку взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та прокуратури України при встановленні факту смерті людини, затвердженого спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Генеральної прокуратури України від 28 листопада 2012 р. № 1095/955/119 [334, с. 186–194].

2.3. Перевірка прокурором законності та обґрунтованості прийняття окремих процесуальних рішень на початковому етапі досудового розслідування

У теорії кримінального процесу відсутній єдиний погляд щодо поняття процесуальних рішень, визначення їх правової природи, структури, класифікації. Ці проблеми неодноразово розглядалися в монографічній та періодичній літературі, зокрема в працях М. Г. Авдюкова, Ю. П. Аленіна, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, В. І. Галагана, Н. В. Глинської, Ю. М. Грошевого, А. Я. Дубинського, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, П. А. Лупинської, Ю. В. Манаєва, М. А. Погорецького, М. Є. Шумила та ін. Водночас актуальною для науки залишається практика здійснення прокурорського нагляду як однієї з гарантій законності та обґрунтованості прийняття найбільш значущих процесуальних рішень на початковому етапі досудового розслідування, зокрема про затримання особи, обрання запобіжного заходу, притягнення до відповідальності (повідомлення про підозру), зміна повідомлення про підозру, «перекваліфікація», закриття кримінального провадження тощо.

Поняття «перекваліфікація» не передбачено чинним КПК, хоча раніше на практиці було досить розповсюдженим явищем. Поширеним також є закриття справи за одним злочином, а порушення за іншим [329].

У межах чинного кримінального процесуального законодавства чітко визначення поняття «процесуальне рішення» відсутнє. Водночас ст. 110 КПК України містить перелік компетентних державних органів та посадових осіб, уповноважених на прийняття таких рішень, а також визначає форми, у яких здійснюється така діяльність і які властиві для кожного такого суб'єкта. Так, відповідно до ст. 110 КПК України, процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду.

Водночас дискусійність та неоднозначність тлумачення поняття «процесуальні рішення» дають підстави для існування різних поглядів щодо цього.

Так, П. А. Лупинська зазначає, що рішення в кримінальному провадженні – це встановлений у визначеній законом процесуальній формі правовий акт, в якому орган дізнання, слідчий, прокурор, суддя або суд у межах своєї компетенції, у визначеному законом порядку дають відповіді на правові питання та висловлюють владне волевиявлення про дії, що впливають з встановлених обставин та приписів закону, спрямованих на виконання завдань кримінального судочинства [185, с. 18].

Прийняття процесуального рішення повинно ґрунтуватись на інформації щодо сукупності обставин, достатніх для обґрунтованого висновку в кримінальному процесі, відповідати певним критеріям та забезпечувати оптимальну лінію поведінки суб'єкта для досягнення поставлених цілей.

Зокрема, В. С. Зеленецький і Н. В. Глинська розуміють сукупність таких обставин, як сукупність взаємопов'язаних між собою фактичних даних, що переконує слідчого, прокурора або суд у доведеності конкретних обставин та призводить до достовірного висновку про подію злочину, винуватість конкретної особи у вчиненні конкретних дій або з інших питань, які мають бути вирішені у кримінальному провадженні. Схожої позиції дотримуються й інші автори [110].

Специфіка суб'єктів, форм, структури, правової природи процесуальних рішень зумовила розроблення в теорії кримінального процесу їх класифікації. Систематизація процесуальних рішень, відповідно до їх ознак та властивостей за різними класифікаційними критеріями, дає можливість розподілити їх на певні види [17, с. 27–28].

Так, А. Б. Муравін пропонує класифікувати процесуальні рішення на підставі критеріїв, які розкривають значення обвинувачення як одну з функцій, що виконує слідчий під час розслідування, на процесуальні рішення, які

засновані на підставі підозри про вчинення злочину, та процесуальні рішення, засновані на підставі припинення кримінально-процесуальної діяльності [220].

П. А. Лупинська за основу розмежування процесуальних рішень на досудових стадіях кримінального провадження обрала критерій їх значення щодо встановлення обставин, які підлягають доказуванню: рішення, які надають можливість вирішення основних питань стосовно обставин кримінального правопорушення (чи мало місце кримінальне правопорушення, чи вчинив його підозрюваний, чи винувата особа у вчиненні кримінального правопорушення тощо), або рішення, які надають можливість вирішення в межах розслідування інших завдань (наприклад, щодо явки свідків, залучення понятих тощо) [185, с. 20–21].

Подібні критерії класифікації процесуальних рішень пропонували А. Я. Дубинський [84, с. 51], Ю. В. Манаєв [198, с. 4–6], В. А. Стрёмовський [365, с. 86–87] та інші вчені-процесуалісти.

Процесуальне рішення являє собою певний правозастосовний акт, який знаходить відображення в конкретних процесуальних документах, і на підставі цього можна виокремити такі різновиди процесуальних рішень, як основні та допоміжні. Основні процесуальні рішення відображено в документах встановленої форми, у яких закріплено, на підставі аналізу, оцінки та використання зібраного під час розслідування арсеналу доказової інформації, виконання остаточного акта загалом або стосовно окремих осіб чи епізодів злочинної діяльності (наприклад, оголошення про підозру, про закриття кримінального провадження, про виділення матеріалів, обвинувальний акт. Допоміжними процесуальними рішеннями визначаємо акти, що сприяють розв'язанню головних завдань розслідування, але при цьому не містять остаточних або підсумкових оцінок щодо обставин провадження. Як правило, допоміжні процесуальні акти утворюють юридичну базу для винесення основних рішень [21, с. 60–61].

Наступний критерій, який можна запропонувати, це поділ процесуальних рішень залежно від характеру завдань, що вирішують у межах кримінального

провадження: 1) спрямовані на розпочинання кримінальної процесуальної діяльності (реєстрація інформації про злочин в ЄРДР, про відновлення досудового розслідування); 2) щодо здобуття доказів (проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих розшукових дій; 3) щодо надання процесуального статусу учасників кримінального судочинства (повідомлення особі про підозру, визнання цивільним позивачем); 4) спрямовані на застосування заходів забезпечення кримінального провадження (про накладання грошового стягнення, відсторонення від посади, арешт та ін.); 5) забезпечення гарантій прав учасників судочинства (задоволення чи відхилення скарг і клопотань); 6) інші рішення, потреба у прийнятті яких виникає залежно від слідчої ситуації, що склалась у процесі розслідування (постанови, доручення, вказівки).

Крім того, залежно від суб'єкта, який наділений повноваженнями стосовно прийняття процесуального рішення, можна поділити їх на рішення прокурора, суду (слідчого судді), керівника органу досудового розслідування, слідчого.

Рішення, прийняті в колегіальному та одноособовому порядку, також є класифікаційним різновидом процесуальних рішень, які можуть приймати у кримінальному провадженні. Необхідно звернути увагу, що одноособові процесуальні рішення, незалежно від суб'єкта їх прийняття, тобто рішення прокурора, слідчого судді, слідчого, повинні відповідати вимогам оперативності.

Відповідно до КПК України, у кримінальному провадженні більшість процесуальних рішень приймаються лише за погодженням з прокурором та слідчим суддею.

Провадження розслідування декількома слідчими (слідчою групою) не вимагає обов'язковості прийняття колегіальних рішень. Особливість процесуального положення слідчих, включених до групи, полягає в тому, що лише один з них приймає матеріали до провадження і керує діями інших за погодженням із процесуальним керівником. Прийнявши матеріали до свого

провадження під наглядом та керівництвом прокурора – процесуального керівника, саме слідчий-керівник персонально відповідає за остаточний результат. Водночас кожен слідчий, який входить до такої групи, користується всіма процесуальними повноваженнями слідчого і в межах дорученої роботи правом приймати рішення під час досудового розслідування за погодженням з керівником групи та прокурором – процесуальним керівником [64, с. 169].

За ступенем регламентації в кримінальному процесуальному законі можна виділити процесуальні рішення, елементи змісту (структури) яких встановлені законом (обвинувальний акт, повідомлення про підозру), а також які не мають чітко визначеної форми і змісту, а лише зазначені в законі (наприклад, деякі клопотання слідчого, прокурора) [378, с. 286].

Ще одним критерієм поділу процесуальних рішень є конкретна стадія досудового провадження, якій відповідає момент прийняття рішень, що приймаються: 1) на початковому етапі досудового розслідування; 2) на інших етапах досудового розслідування (повідомлення про підозру, про обрання запобіжного заходу, про зупинення провадження, про закриття кримінального провадження, обвинувальний акт, про направлення матеріалів провадження до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру тощо).

За функціональним призначенням процесуальні рішення можна поділити на такі, що: 1) рухають хід розслідування провадження (про виділення матеріалів провадження, їх об'єднання, зупинення тощо); 2) підтверджують наявність у провадженні нових учасників процесу (повідомлення про підозру, про залучення в якості потерпілого); 3) забезпечують отримання та перевірку доказів (проведення окремих слідчих (розшукових) і процесуальних дій); 4) надають можливість належної поведінки учасників процесу (привід свідка, запобіжні заходи); 5) реалізують права та законні інтереси учасників кримінального провадження (про задоволення клопотань); 6) мають за мету відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і можливу конфіскацію або спецконфіскацію майна (арешт майна).

Крім наведеного, необхідно зазначити про критерій законності кримінальної процесуальної діяльності, який значною мірою обумовлюється рівнем дотримання відповідних правових гарантій. Як зазначає Є. Д. Лук'янчиков, кримінальні процесуальні гарантії законності полягають у сукупності правових засобів, встановлених законодавством, які дають змогу одержати та зберегти інформацію, що має значення для кримінального провадження, досягти мети і виконати завдання першого етапу кримінальної процесуальної діяльності, захистити та в разі можливості відновити порушені права і законні інтереси учасників кримінального провадження [184, с. 22–23].

Теоретичні положення стосовно забезпечення гарантій прийняття процесуальних рішень та засади їх реалізації розглянуто в роботах Ю. М. Грошевого, А. Я. Дубинського, Н. С. Карпова, О. М. Ларіна, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Малярєнка, О. Р. Михайленка, М. М. Міхеєнка, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, В. М. Савицького, С. М. Стахівського, Л. Д. Удалової та інших учених.

Усі згадані вчені-процесуалісти у своїх роботах правовими гарантіями забезпечення виконання процесуальних рішень у кримінальному процесі зазначають загальні засади кримінального провадження; процесуальну форму прийняття рішень, а також їх реалізації; процесуальні повноваження прокурора, суду (слідчого судді), слідчого щодо прийняття процесуальних рішень із вимогою їх повного та своєчасного виконання; заходи щодо відновлення порушень законності; встановлені законом строки для виконання процесуальних рішень; заходи юридичної відповідальності; судовий і відомчий контроль, прокурорський нагляд [69, с. 686–696; 89; 120; 193; 207, с. 114–120; 230, с. 13–19; 243; 361].

Першочерговим завданням прокурора при здійсненні нагляду за досудовим провадженням є вжиття заходів щодо неухильного виконання вимог закону про всебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального провадження (ч. 2 ст. 9 КПК України). Наглядаючи за досудовим провадженням, прокурор не повинен «пасивно» спостерігати за

діяльністю учасників кримінального провадження та обмежувати свою діяльність очікуванням сигналів про порушення закону, а зобов'язаний активно виявляти такі порушення. Значною мірою діяльність прокурора повинна спрямовуватися на попередження і усунення помилок, спричинених неправильною оцінкою слідчої ситуації, недостатнім рівнем професійної майстерності чи недостатнім досвідом роботи слідчих [42, с. 24–27; 136, с. 26–29; 240, с. 44–47].

Для забезпечення належного рівня законності під час досудового провадження прокурор наділяється процесуальними засобами впливу, зокрема може вилучити і передати будь-яке провадження (від одного органу досудового слідства іншому, від одного слідчого іншому); усунути слідчого від ведення досудового слідства, якщо він допустив порушення закону; скасувати незаконні і необґрунтовані постанови слідчих; надати письмові вказівки щодо розслідування кримінальних правопорушень, ініціювати проведення окремих слідчих (розшукових) дій та розшук осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, здійснювати повідомлення про підозру тощо [324, с. 140–154].

Даючи згоду або затверджуючи відповідний процесуальний акт органу досудового розслідування, прокурор надає йому юридичної сили. Відмова прокурора в санкції, згоді або затвердженні процесуального рішення являє собою своєрідний попереджувальний захід щодо недопущення порушень закону, тобто документи, які містять у собі процесуальні рішення, зберігаються в матеріалах кримінального провадження, але не мають жодних процесуальних наслідків.

Як свідчить практика, перевірка прокурором стану додержання законів на початковому етапі досудового розслідування зазвичай охоплює: 1) своєчасність та обґрунтованість початку досудового розслідування; 2) правильність та відповідність кваліфікації правопорушення вчиненому діянню; 3) підслідність кримінального провадження тощо.

Прокурор на початковому етапі розслідування, вивчивши усі необхідні матеріали, повинен надати слідчому вказівки у кримінальному провадженні. Вони є обов'язковими для виконання. Важливо підкреслити, що такі вказівки фактично будуть планом розслідування цього провадження. У більшості анкетованих кримінальних проваджень така практика є нормою. (додаток Е)

Особливою гарантією обґрунтованості прийняття рішень на початковому етапі кримінального провадження є встановлені кримінальним процесуальним законом правила початку досудового розслідування, дотримуватися яких зобов'язані всі органи й посадові особи. Системний аналіз законодавства дає змогу виокремити такі загальні умови прийняття відповідного рішення: прокурор або слідчий, приймаючи рішення про початок досудового розслідування, зобов'язаний діяти в межах визначеної законом компетенції. Крім того, має бути встановлено відсутність обставин, які виключають провадження. Рішення про початок досудового розслідування має містити відомості про всі виявлені на момент його прийняття епізоди протиправної діяльності та причетних до кримінального правопорушення осіб. Рішення слід прийняти своєчасно в межах встановлених законом строків і не повинно залежати від можливості встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення або позиції фізичних чи юридичних осіб, які заявили про його вчинення. Рішення про початок досудового розслідування в будь-якому разі має бути оформлене відповідним процесуальним правозастосовним актом [378].

Дії суб'єктів у межах кримінального провадження повинні відповідати кримінально-процесуальній формі, тобто визначеному законом порядку виконання окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень на всіх етапах кримінально-процесуальної діяльності. Теорія кримінального процесу на підставі характерних ознак відокремлює такі етапи або частини, що одна від одної утворюють систему стадій кримінального процесу. Основними критеріями такого поділу є відмінність у вирішенні завдань, специфічне коло суб'єктів процесуальної діяльності та властива лише їм кримінально-процесуальна форма, а також відповідні підсумкові рішення.

Першою стадією кримінального процесу є стадія досудового розслідування, яка вирізняється вирішенням специфічних завдань, що забезпечуються наявністю особливих кримінально-процесуальних гарантій законності та обґрунтованості прийняття рішень при надходженні заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення: оскарження дій (бездіяльності) і рішень посадових осіб, здійснення прокурорського нагляду.

Однією з гарантій щодо прийняття законного та обґрунтованого рішення за результатами розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення є можливість оскарження дій (бездіяльності), рішень слідчого, прокурора. Відповідно до ч. 4 ст. 3 Закону України «Про звернення громадян», скарга – це звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб. Порядок розгляду та вирішення в органах прокуратури заяв, скарг і пропозицій (з метою організаційного забезпечення виконання вимог Конституції України, законів України «Про звернення громадян», «Про статус народного депутата України», «Про статус депутатів місцевих рад», удосконалення правозахисної діяльності органів прокуратури) закріплено наказом Генеральної прокуратури України «Про організацію роботи з розгляду і вирішення звернень та особистого прийому в органах прокуратури України» від 21 червня 2011 р. № 9гн.

КПК України визначено порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування (глава 26). Частиною 1 ст. 303 передбачено рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, що підлягають оскарженню під час досудового провадження, та ким саме (заявником, потерпілим, підозрюваним, володільцем майна тощо) такі рішення, дії або бездіяльність можуть бути оскаржені [260]. Встановлений ч. 1 ст. 303 КПК України перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування є вичерпним. Тому скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність не розглядаються під час досудового розслідування, хоча й

можуть бути предметом розгляду у процесі підготовчого провадження в суді за правилами ст. 314–316 КПК України.

У ст. 303 КПК України визначено порядок оскарження бездіяльності слідчого та прокурора, яка може полягати, по-перше, у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення (відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України, така бездіяльність слідчого чи прокурора означає невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР впродовж 24 годин після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення). Рішення суду яке зобов'язує прокурора внести відхилену раніше інформацію до ЄРДР за рішенням суду не оскаржується, хоча понад 90 % прокурорів та слідчих виступають за право наділити їх законом оскаржувати такі рішення. Оскільки судова перспектива такого провадження, як свідчить практика, дорівнює нулю. У зв'язку з цим пропонується ч.3 ст. 307 КПК викласти у новій редакції: «Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора, а також ухвала про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку». Такий процесуальний механізм оптимізує повсякденну роботу слідчого спрямовану на розслідування кримінальних проваджень із реальним складом злочину, а не проведення безцільного розслідування у провадженнях у яких відсутній склад злочину.

Однією з найістотніших вимог, що висувається до рішення про початок досудового розслідування, є його своєчасність. Її додержання в кожному конкретному випадку наближає початок розслідування до моменту вчинення кримінального правопорушення, розгляду провадження в суді та покарання винуватого. Несвоєчасне прийняття рішення про початок досудового розслідування надає можливість зацікавленим особам приховати сліди кримінального правопорушення та перешкоджати встановленню істини [385]. Зазначене об'єктивно пов'язано з тим, що з часом обстановка на місці події, сліди кримінального правопорушення під дією погодних умов, унаслідок

впливу діяльності людей зникають або знищуються, а отже, розслідування втрачає важливі докази. Крім того, існує велика вірогідність того, що свідки можуть забути малозначні для них обставини, пов'язані з подією кримінального правопорушення, а також самі докази через різні об'єктивні причини не можуть бути використані (смерть свідка, виїзд). До суб'єктивних чинників належить передусім умисна діяльність правопорушників, спрямована на знищення та приховування слідів вчиненого діяння, предметів, здобутих незаконним шляхом [158, с. 235].

Своєчасність початку досудового розслідування зумовлює іншу важливу вимогу, що висувається до кожного процесуального рішення – його правильність (законність та обґрунтованість). Адже помилка, допущена на початковому етапі досудового розслідування, може призвести до необґрунтованого арешту, притягнення до кримінальної відповідальності невинуватої особи або до залишення особи, яка вчинила злочин, без покарання. Наслідки таких помилок ставали в деяких випадках підставою для початку кримінального переслідування посадових осіб слідства за ст. 372 («Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності») КК України.

Прокурор повинен також перевіряти питання передачі кримінального провадження іншому органу досудового розслідування. Якщо за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. на стадії порушення кримінальної справи можливим було направлення заяв і повідомлень про злочин за належністю (п. 3 ч. 2 ст. 97), що неоднозначно сприймалось як науковцями, так і самими учасниками процесу кримінального судочинства (необґрунтоване пересилання заяв і повідомлень могло тривати роками, що аж ніяк не сприяло інтересам законності та підвищенню іміджу правоохоронних органів), то за чинним КПК України питання спрямування заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення за належністю вирішується досить чітко: незалежно від того, який орган повинен провести досудове розслідування кримінальних правопорушень, відмова в занесенні інформації до ЄРДР не допускається. При

надходженні інформації про кримінальне правопорушення, яке, можливо, і не підслідне цьому органу досудового розслідування, вона в будь-якому випадку реєструється, про що направляється повідомлення прокурору, який своєю постановою визначає підслідність і передає матеріали належному органу. Це також є предметом прокурорського нагляду на даній стадії процесу. Утім такий порядок призводить до перевантаження правоохоронних органів матеріалами, у проведенні розслідування за якими вони не мають ні досвіду, ні повноважень (наприклад, звернення до податкової міліції із заявою про вбивство). У зв'язку з цим, у Положенні про порядок ведення ЄРДР доцільно також закріпити можливість направлення заяв і повідомлень про злочини (кримінальні правопорушення) до компетентних органів.

Важливим напрямом прокурорської діяльності є нагляд за прийманням, реєстрацією, розглядом та вирішенням у підрозділах Національної поліції України заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, пов'язані з безвісним зникненням осіб, а також організації досудового розслідування таких кримінальних правопорушень. Статистичні дані наочно ілюструють, що в країні щорічно з різних причин зникає понад 5 тис. людей. Ситуація значно ускладнилася останніми роками у зв'язку з проведенням на Сході України антитерористичної операції (за різними оцінками, зниклих безвісти осіб у цьому районі на початок 2016 р. налічувалося щонайменше 1,5 тис.) [242].

За попередні роки в Україні залишаються не розшуканими понад 10 тис. безвісно зниклих (у 2013 р. – 57,8 %; 2014 р. – 56,5 %; 2015 р. – 62,3 %;), з яких у порядку ведення оперативно-розшукової діяльності здійснюється розшук 4,5 тис., а решти – за оперативно-розшуковими обліками. Близько чверті розшукуваних громадян, які зникли при нез'ясованих обставинах, стають жертвами вчинених щодо них кримінальних правопорушень, зокрема умисних убивств [363, с. 3–37]. Згідно з даними Національної поліції України, на початок 2016 р. серед безвісти зниклих осіб, оголошених у розшук, 167 стали жертвами злочинів [140, с. 112], що підтверджує тенденцію до збільшення кількості безвісти зниклих осіб щороку. Отже, вкрай важливо забезпечити

належне реагування підрозділів Національної поліції України, у взаємодії з процесуальними керівниками, на заяви та повідомлення про безвісне зникнення осіб.

За нормами Кримінально-процесуального кодексу 1960 р. досудове розслідування проводилось лише після порушення кримінальної справи. Більшість кримінальних справ, порушених «без трупів» потерпілих, обставини зникнення яких, а також зібрані матеріали дають підстави вважати, що вони стали жертвами умисного вбивства, кваліфікувалися не за ст. 115 «Умисне вбивство» КК України, а як злочини меншої тяжкості (доведення до самогубства, залишення в небезпеці), що послаблювало інтенсивність роботи з їх розслідування. Така практика порушення кримінальних справ зумовлювалася насамперед неможливістю встановлення причини смерті наявності в особи відповідних тілесних ушкоджень. Значна кількість справ порушувались через два – три місяці з часу встановлення ознак, які свідчать про кримінальний характер зникнення особи. Звісно, це виключало своєчасне проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, а зрештою дозволяло особам, жертвами злочинних посягань яких стали зниклі громадяни, знищити сліди вчиненого злочину, приховати труп потерпілого, залишаючись тривалий час безкарними на волі [152].

Чинний КПК України надав прокурорам-процесуальним керівникам та слідчим можливість розпочати досудове розслідування безпосередньо після реєстрації в ЄРДР відомостей про вчинене кримінальне правопорушення, застосувавши всі необхідні та можливі слідчі й негласні слідчі (розшукові) дії. Проте відсутній єдиний підхід до порядку реєстрації та розгляду заяв і повідомлень, а також проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень розглядуваної категорії.

Залишається актуальним питання всебічності, повноти та неупередженості дослідження обставин кримінального правопорушення. З цією метою під час досудового розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії слід забезпечити підготовку необхідних документів та матеріалів (або

витребування відомостей шляхом направлення запитів): заяви (усної чи письмової) про зникнення особи із зазначенням відомостей, передбачених ч. 5 ст. 214 КПК України ; протоколу огляду місцевості з фототаблицею; протоколу допиту родичів зниклого, осіб з оточення, його знайомих, друзів, сусідів, осіб, які востаннє контактували зі зниклим; упізнавальної картки; орієнтування на встановлення місцезнаходження зниклої особи; даних щодо останнього місця проживання (перебування, служби або роботи); запитів до лікувальних установ, психоневрологічних диспансерів щодо надходження на лікування, звернення за медичною допомогою, до моргів про наявність невпізнаних трупів, а також установ виконання покарань й ізоляторів тимчасового тримання; запитів до установ транспорту щодо придбання проїзних квитків та відповідей на них (Укрзалізниця, авіаційні та морські річкові каси, в окремих випадках автобусні каси тощо); даних щодо наявності в осіб відкритих банківських рахунків та виданих банківських карток; даних щодо електронних поштових скриньок особи, наявності профілів і часу перебування в соціальних мережах; даних щодо наявного рухомого і нерухомого майна, участі в діяльності підприємств, організацій; даних щодо наявності в особи терміналів мобільного зв'язку та їх ідентифікуючих ознак.

Доцільно вживати заходів щодо вилучення медичної документації стосовно зниклої особи, в якій міститься інформація про травми, перенесені захворювання, групу крові. За можливості слід вживати заходів до вилучення носіїв ДНК-інформації (зубні щітки, гребінці, бритви тощо) зниклої особи.

Також непоодинокими є і прийняття незаконних рішень про закриття кримінальних проваджень зазначеної категорії в разі прийняття рішень судом про визнання особи безвісти відсутньою або померлою. Кримінальне провадження в такому разі не підлягає закриттю, оскільки місцезнаходження безвісно зниклої особи необхідно встановлювати, зокрема шляхом проведення НСРД.

З метою забезпечення належного обліку злочинів, відображення реальних статистичних даних щодо кількості вчинених умисних убивств при

внесенні відомостей до ЄРДР про правопорушення з попередньою кваліфікацією за ст. 115 КК України передбачається відображення додаткових відміток. У разі безвісного зникнення особи в ЄРДР разом з попередньою кваліфікацією за ст. 115 КК України слід ставити додаткову відмітку «Зникнення безвісти».

Під час здійснення автором наглядових повноважень за даним напрямом встановлено, що при визначенні попередньої кваліфікації фактів безвісного зникнення малолітніх та при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням трапляються порушення вимог КК України. Адже відомості про кримінальні правопорушення цієї категорії вносилися до ЄРДР за попередньою кваліфікацією за ч. 1 ст. 115 КК України без урахування кваліфікуючої ознаки, передбаченої п. 2 ч. 2 ст. 115 КК, наслідком чого є приховання більш тяжкого за санкцією злочину.

Висновки до розділу 2

1. Процесуальна діяльність прокурора на етапі прийняття та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення виникає з непроцесуальної, на підставі, передбаченій лише в підзаконному нормативному акті – наказі Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 19 грудня 2012 р. № 4 гн, який у п. 1.2 вимагає від прокурорів забезпечити безумовне реагування на виявлені порушення закону з часу надходження заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення до прийняття остаточного рішення у провадженні. У зв'язку з цим, запропоновано вказаною нормою доповнити чинний КПК. Така діяльність є наслідком встановлення порушень прокурорською перевіркою, своєчасності, повноти внесення відомостей до ЄРДР.

2. Формою її реалізації буде внесення до ЄРДР інформації про приховане правопорушення, а в окремих випадках, за наявності достатніх

підстав, реєстрація кримінального провадження стосовно службової особи правоохоронного органу, яка умисно приховала вчинений злочин.

3. Визначено класифікацію засобів прокурорського впливу, які можуть вживатися за порушення вимог закону у кримінальному провадженні, зокрема: внесення до ЄРДР інформації про кримінальне правопорушення; внесення до ЄРДР інформації стосовно службової особи правоохоронного органу, яка умисно приховала вчинений злочин від реєстрації; складання протоколу про адміністративне правопорушення за ухилення від виконання законних вимог прокурора; ініціювання та проведення координаційних нарад; здійснення узгоджених заходів та аналітичної діяльності; організація занять з вивчення працівниками правоохоронних органів чинного законодавства, відомчих наказів та інструкцій; ужиття інших комплексних заходів до усунення виявлених порушень закону та ініціювання притягнення винуватих осіб до дисциплінарної відповідальності.

4. Досудове розслідування повинно розпочинатися саме з моменту винесення відповідного процесуального акта, а не з моменту автоматичного внесення відомостей до електронної бази єдиного реєстру. Водночас усі заяви (повідомлення) громадян, в яких не виявлено ознак кримінального правопорушення, повинні розглядатися відповідно до законодавства про звернення громадян.

5. Формальна відсутність фіксації початку кримінального провадження унеможливорює оскарження самого такого факту. Натомість, як свідчить судова практика, значна кількість постанов про порушення кримінальної справи, про відмову в порушенні (за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р.) скасовувались саме у зв'язку з їх оскарженням. За чинним КПК України підозрюваний у більшості випадків навіть не знає (до офіційного повідомлення про підозру), що відносно нього ведеться досудове розслідування, що може призвести до порушення права на захист. Отже, у випадку реєстрації провадження стосовно особи передбачити у КПК обов'язок надсилати їй про це повідомлення. У такому разі, за умови отримання особою такого документа, вона

буде знати про зареєстроване провадження і відповідно її право на захист не буде порушено.

6. Прокурор на початковому етапі розслідування, вивчивши усі необхідні матеріали, повинен надати слідчому вказівки у кримінальному провадженні. Вони є обов'язковими для виконання. Для прокурора-процесуального керівника розслідуванням такі вказівки фактично є планом розслідування цього провадження.

7. З метою недопущення в подальшому порушень вимог чинного законодавства та запобігання приховуванню більш тяжкого за санкцією злочину при визначенні попередньої кваліфікації фактів безвісного зникнення малолітніх, відомості про кримінальні правопорушення цієї категорії потрібно вносити до ЄРДР за попередньою кваліфікацією за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України, а не за ч. 1 ст. 115 КК без урахування кваліфікуючої ознаки, що нерідко трапляється на практиці.

8. Процесуальна діяльність прокурора та слідчого органічно, тактично та юридично пов'язані. Процесуальні рішення, що приймаються в межах провадження, обов'язково відображаються в ЄРДР. Порядок їх фіксації визначений кримінальним процесуальним законодавством та Положенням про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань.

9. Даючи згоду або затверджуючи відповідний процесуальний акт органу досудового розслідування, прокурор надає йому юридичної сили. Відмова прокурора в погодженні або затвердженні процесуального рішення являє собою своєрідний попереджувальний захід щодо недопущення порушень закону, тобто документи, які містять процесуальні рішення, зберігаються в матеріалах кримінального провадження, але не мають жодних процесуальних наслідків.

10. Акцентовано увагу на ролі прокурорів і керівників прокуратур у забезпеченні єдиного обліку кримінальних правопорушень, прийняття ними початкових процесуальних рішень, оперативного контролю за дотриманням законів, опрацюванні судової практики та стану злочинності в державі (регіоні).

11. Обґрунтовано необхідність подальшої розробки даної тематики з метою зрощення фрактальної структури комп'ютерної моделі розслідування

ЄРДР з кримінальним процесуальним законодавством та повним переходом до електронного кримінального провадження.

РОЗДІЛ 3

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА У ФОРМІ НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

3.1. Правові та праксеологічні основи нагляду за додержанням законів і відомчого контролю в досудовому розслідуванні

Прокуратура як складова державного механізму наділена певним обсягом влади для здійснення нагляду за виконанням законів у державі [90]. Чинним КПК України запроваджено чимало нововведень до законодавства з питань кримінального провадження відповідно до вимог міжнародного права, зокрема щодо підвищення значення основних принципів (загальних засад) кримінального провадження (ст. 7); підвищення гарантій захисту прав підозрюваного, обвинуваченого та інших учасників кримінального провадження (шляхом скасування інституту повернення кримінальних справ на додаткове розслідування); удосконалення засад досудового розслідування (спрощений порядок початку досудового розслідування, підвищення ролі прокурора як процесуального керівника досудовим розслідуванням, розширення судового контролю, поєднання оперативно-розшукової діяльності під час кримінального провадження та слідства в межах єдиного процесу розслідування); процесуального врегулювання порядку проведення НСРД; оптимізації системи запобіжних заходів; запровадження особливих порядків кримінального провадження, а також низки інших новел щодо процесуальної діяльності безпосередньо прокурорів. (додаток Ж, приклад 3.1.1.) [134, с. 80–88].

Засади чинного КПК України, зокрема щодо здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва, покладено в основу нової редакції Закону України «Про прокуратуру», положення якого вважаються прогресивнішими,

порівняно з попередньою його редакцією, закладаючи правову засаду функціонування прокуратури європейського зразка.

Незважаючи на важливе значення нагляду, вважаємо, що він є часткою усієї обвинувальної кримінальної процесуальної діяльності прокурора. Цей висновок обґрунтовується таким чином. По-перше, тим, що в процесі реформації законодавства прокурора було позбавлено повноважень «загального» нагляду, у тому числі і в кримінальній сфері. По-друге, кількість повноважень обвинувального характеру, зазначених у ст. 36 КПК, переважає наглядові. По-третє, прокурори-практики висловлюються про те, що їх кримінальна процесуальна діяльність має передусім обвинувальний характер ніж наглядовий. Така діяльність здійснюється з однією метою – отримання в суді обвинувального вироку. Отже, усі процесуальні рішення та дії прокурора в межах кримінального судочинства підпорядковані саме досягненню зазначеної мети.

Основний важіль у кримінальній процесуальній діяльності прокурора під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження є погодження прокурором клопотання слідчого, без якого останній не зможе звернутися до суду про застосування вказаних заходів

Згідно з ч. 1 ст. 25 зазначеного Закону, нагляд за додержанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство здійснює виключно прокурор, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України [389].

У попередніх розділах ми розглядали питання співвідношення обвинувальної діяльності, прокурорського нагляду і процесуального керівництва, а зараз проаналізуємо такі категорії як прокурорський нагляд та відомчий контроль.

Прокурорський нагляд, на відміну від відомчого контролю, вважається однією з гарантій кримінального процесу, що сприяє забезпеченню дотримання законності органами досудового розслідування та відновленню порушених прав

громадян. Проте як при здійсненні прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва, так і відомчого процесуального контролю керівником органу досудового розслідування здебільшого застосовуються однакові форми і методи, а саме: перевірка кримінальних проваджень, надання вказівок, відсторонення слідчого від кримінального провадження тощо.

Керівник органу досудового розслідування – начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань та його заступники, які діють у межах своєї компетенції (п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України).

На початку 60-х років минулого століття в УРСР склалася чітка система так званого «відомчого слідства», яка з певними правовими та організаційними коригуваннями функціонує й досі. Запровадження посад керівників слідчих підрозділів (управлінь, відділів, відділень) та надання їм, після проведення дворічного правового експерименту, контрольних повноважень за діяльністю підпорядкованих слідчих працівників поставило перед теорією і практикою кримінального процесу завдання щодо вирішення питання про співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю за розслідуванням злочинів [41, с. 104].

В. Юрчишин слушно підкреслює, що, незважаючи на широкі організаційно-управлінські повноваження, начальники слідчих підрозділів ухиляються від виконання наданих їм процесуальних можливостей, сконцентрувавшись у своїй діяльності на реалізації управлінських обов'язків. При цьому останні посилялися на те, що процесуальні повноваження здебільшого притаманні наглядовій прокурорській діяльності, а не внутрішньовідомчому організаційно-управлінському контролю [456, с. 72].

Необхідність чіткого розмежування відомчого контролю та прокурорського нагляду в досудовому розслідуванні взяли до уваги законодавці Російської Федерації та поступово розпочали процес запровадження нормативного

регулювання зазначеної сфери. Так, у Концепції судової реформи Російської Федерації (1991 р.), поряд з такими важливими положеннями, як відокремлення слідчих органів від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, та створення єдиного слідчого апарату, визначено також необхідність розмежування функції керівництва розслідуванням від функції нагляду за ним [178, с. 13].

Згідно із зазначеною позицією, до КПК Російської Федерації внесено суттєві зміни, спрямовані на розмежування повноважень прокурора та начальника слідчого відділу [408–410], що дозволило започаткувати нову організацію досудового провадження в російському кримінальному судочинстві. Зміст цієї реформи полягає в розмежуванні раніше поєднаних керівництва досудовим слідством та прокурорського нагляду.

Однак, як констатують учені-правознавці та практичні працівники правоохоронних органів Російської Федерації, запровадження таких новел у російське законодавство сприяло не лише погіршенню якості слідчої діяльності, а й створенню самостійної та незалежної від прокуратури нової структури з фактично тотожними повноваженнями, що грубо порушує Основний Закон. Таким чином, унаслідок реформування керівник слідчого підрозділу в Російській Федерації став виконувати обвинувальні, процесуально-керівні та наглядові функції, а прокурор перетворився на «декоративну» фігуру з формальними повноваженнями [143; 457].

Контроль за діяльністю органів досудового слідства, який здійснюється керівником слідчого підрозділу, переважно регламентується відомчими нормативними актами, а отже, є внутрішньовідомчим і зводиться фактично до забезпечення досягнення якісних результатів розслідування кримінального правопорушення.

Водночас прокурорський нагляд за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства в системі вітчизняного законодавства здійснюється відповідно до положень Конституції України та є невід'ємним і неподільним елементом такої діяльності. Таку думку у 2006 р. висловив О. Михайленко, який розглядав досудове розслідування злочинів як різновид

державної діяльності, що взагалі не може здійснюватись без нагляду саме органів прокуратури [210, с. 31–35].

У чинному КПК України коло повноважень цих учасників кримінального провадження чітко окреслено. Так, правовий статус керівника органу досудового розслідування обмежується виконанням організаційних та контрольних функцій стосовно роботи підлеглих йому слідчих. Така діяльність реалізується шляхом організаційно-управлінських повноважень, закріплених відомчими нормативними актами, та повноважень організаційно-процесуального характеру, які визначені у ст. 39 КПК України.

За семантичним значенням, повноваження – це право, надане кому-небудь для здійснення чогось [105, с. 553]; компетенція, доручення, повновасть [44]. У юридичній науці найбільш поширеним та обґрунтованим залишається погляд на повноваження посадової (службової) особи, зокрема прокурора, як на сукупність (систему) прав та обов'язків [63, с. 54]. Право прокурора водночас є його обов'язком, ухилитися від виконання якого він не може [440, с. 75–78]. До того ж повноваження не слід плутати з правомочністю [208, с. 51].

У систематизованому вигляді повноваження прокурора в кримінальному провадженні закріплені в ч. 2 ст. 36 КПК України, згідно з якою прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений здійснювати широкий перелік заходів. КПК України містить й інші повноваження прокурора, зокрема щодо всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження (ч. 2 ст. 9), роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому його прав та забезпечення права на кваліфіковану правову допомогу (ч. 2 ст. 20), компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за винятком випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжиття всіх передбачених законом заходів для

встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила (ст. 25), забезпечення проведення досудового розслідування в розумні строки (ч. 2 ст. 28), доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК України (ст. 92), об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування (ч. 5 ст. 217), зупинення досудового розслідування (ч. 4 ст. 280) та його закриття (ч. 1, 3 ст. 284) тощо (додаток Е).

Широкий спектр наданих прокурору повноважень зумовив потребу їх наукової класифікації [77, с. 122–138].

Як зазначено в попередніх розділах, залежно від функціональної спрямованості правових можливостей прокурора, відповідно до існуючих наукових доктрин, їх традиційно поділяють на наглядові (передбачені п. 2, 7, 8, 18 ч. 2 ст. 36 КПК України) та спрямовані на здійснення обвинувальної діяльності (п. 4, 5, 11, 14, 15, 19, 20 ч. 2 ст. 36 КПК України).

Утім, як зазначає О. Халіулін, одні й ті самі повноваження прокурора можуть бути використані з метою реалізації кількох функцій одночасно, залежно від окресленої мети, етапу кримінального провадження і чинників, що в теорії дістали назву «слідча ситуація» або «прокурорсько-наглядова ситуація». У багатьох випадках визначити наглядовий чи обвинувальний характер повноважень можна лише після їх реалізації [415, с. 131].

У науці сформовано й інші підходи до класифікації повноважень прокурора (В. Долежан, А. Лапкін, А. Козлов та ін.). Новації КПК України обумовили практичну цінність розподілу повноважень прокурора залежно від його службового становища та місця в ієрархії кримінального судочинства: повноваження прокурора-процесуального керівника відповідного досудового розслідування; повноваження керівника органу прокуратури, що здійснює нагляд за додержанням законів у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням; повноваження відповідної службової особи органу прокуратури вищого рівня [77, с. 125–128].

Порівнявши статус прокурора процесуального керівника з повноваженнями керівника слідчого підрозділу (ч. 2 ст. 39 КПК України) стає зрозумілим, що

останній не має таких повноважень, за виключенням п. 3 ч. 2 ст. 39, у яких зазначено, що керівник слідчого підрозділу може давати слідчому письмові вказівки, проте вони не можуть суперечити вказівкам і рішенням прокурора та загалом спрямовані на усунення порушень у випадку їх виявлення, а не на керівництво розслідуванням як таким.

Тож, позбавивши керівника органу досудового розслідування будь-яких елементів процесуального керівництва досудовим розслідуванням і поклавши (по суті – переклавши) виконання цієї функції виключно на прокурора, український законодавець поставив крапку в довготривалій дискусії про співвідношення відомчого і прокурорського нагляду та контролю в досудовому розслідуванні [456, с. 77].

Водночас положення ст. 36 КПК України, якими визначено, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням і наділений цілою низкою відповідних повноважень, залишаються дискусійними. Адже, як зазначають опоненти нової концепції прокурорського нагляду, такі повноваження прокурора, що закріплені в ч. 2 ст. 36 КПК України, як узагальнена форма «процесуального керівництва досудовим розслідуванням», мають ознаки засобів здійснення кримінального переслідування, тобто нагляд прокурора у формі процесуального керівництва поєднав у собі функції прокурора як слідчого, власне прокурора та оперативного працівника.

Положення ст. 36 КПК України фактично увібрали положення ст. 227 Кримінально-процесуального кодексу у редакції 1960 р. та по суті не відрізняються від неї. Відповідно до ст. 227 «радянського» Кримінально-процесуального кодексу, прокурор по суті керував досудовим слідством, оскільки він шляхом вивчення матеріалів дослідчої перевірки приймав рішення про початок досудового слідства та засвідчував таке рішення підписанням статистичної картки на виявлений злочин за формою № 1, мав право на ознайомлення та вивчення усіх кримінальних справ, матеріалів і документів, а

також мав право надавати доручення, письмові вказівки про розслідування злочинів тощо.

На нашу думку, повноваження прокурора щодо здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням за чинним КПК не лише отримали значного розширення, а й підкреслили підвищений ступінь відповідальності прокурора за всебічне, повне й об'єктивне дослідження всіх обставин кримінального провадження (додаток Д).

У ч. 2 ст. 9 КПК України законодавець не досить вдало визначив обов'язки прокурора (прокурор разом із керівником органу досудового розслідування, слідчим зобов'язаний усебічно, повно і неупереджено дослідити обставини «кримінального провадження»). Проте предметом дослідження мають бути не обставини кримінального провадження, а обставини кримінального правопорушення. Використання ж терміна «кримінальне провадження» у значенні, передбаченому п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України, або в значенні «матеріалів справи» може певним чином дезорієнтувати право застосувача, адже першоосновою є дослідження обставин кримінального правопорушення та поступове накопичення на цій основі матеріалів кримінального провадження.

Під час прийняття рішення у кримінальному провадженні прокурор повинен володіти всією необхідною інформацією стосовно обставин події, яка відбувалась, бути впевненим не лише в достовірності доказової інформації, а й законності її отримання. Забезпечення такої обізнаності буде неможливим у разі вибіркового подання доказової інформації. Прокурор повинен мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, у тому числі оперативно-розшукових, контррозвідувальних справ та інших таємних матеріалів, які мають значення для досудового розслідування. З цією метою прокурор, за наявності сумнівів щодо об'єктивності проведення окремих слідчих (розшукових) дій, має право особисто провести слідчі (розшукові) дій, у тому числі негласні, а також інші процесуальні дії, у порядку визначеному КПК України.

Незмінність прокурора забезпечує його участь у кримінальному провадженні від початку досудового розслідування до завершення кримінального провадження вироком суду, який набрав законної сили. Це покладає на нього повну відповідальність за законність, усебічність, неупередженість досудового розслідування та підтримання відповідної позиції на стадії судового розгляду справи [360, с. 89–92].

Водночас окремі автори наголошують на тому, що законодавчо закріплені повноваження прокурора як процесуального керівника є не виправдано широкими. Так, М. І. Козюбра зазначає, що визначена у КПК України «гіпертрофована» роль прокуратури на досудовому провадженні є надмірно перебільшеною. Це не лише не відповідає Конституції України, а й принципу верховенства права. Тенденцію до необґрунтованого розширення повноважень прокурорів та обмеження повноважень слідчих за КПК України розвиває О. М. Бандурка, який ще до прийняття чинного КПК України зазначав, що в разі реалізації таких положень слідчий перетвориться на технічного працівника чи помічника прокурора [295].

Вважаємо, що обмежувати повноваження прокурора фактичним виявленням та усуненням вже допущених при розслідуванні кримінальних проваджень помилок є недопустимим, оскільки його діяльність повинна мати профілактичний характер, тобто орієнтованою на недопущення таких порушень узагалі. Чинний КПК України суттєво розширив функції прокурора, у частині доповнення його повноважень, обов'язком здійснення процесуального керівництва процесом розслідування та встановленням юридичної відповідальності за якість його виконання, при цьому не позбавивши прокурора і наглядових функцій. Зазначені положення як нововведення запозичені з англосаксонської правової системи, а позиція щодо обрання такої процесуальної форми нагляду за дотриманням законності, на нашу думку, є не лише достатньо прогресивною, але і такою, що повною мірою відповідає політико-правовим потребам сьогодення.

Прикладом вдалого поєднання функцій нагляду та процесуального керівництва можна вважати досвід США, де аторнейська служба, яка

є аналогом вітчизняної прокуратури, успішно виконує повноваження щодо початку провадження, проведення розслідування кримінального правопорушення, притягнення осіб до кримінальної відповідальності, підтримання обвинувачення в суді та проведення необхідних перевірок. Таким чином, аторней (прокурор) контролює роботу органів слідства шляхом вирішення питання про допустимість доказів. Докази, отримані в межах проведення слідчих дій, на які аторней (прокурор) формально не надав згоди, він не буде використовувати в суді. Без отримання згоди прокурора на проведення слідчих дій їх проведення не матиме сенсу [203].

Отже, наділення прокурора в досудовому розслідуванні правом на здійснення процесуального керівництва – це об'єктивна закономірність, підтверджена системним тлумаченням норм КПК України та обумовлена низкою чинників, зокрема: по-перше, ліквідацією рудиментарного інституту додаткового розслідування; по-друге, незмінність прокурора як ключового суб'єкта досудового розслідування, який обґрунтовує обвинувачення, висунуте під час досудового розслідування, безпосередньо визначає обґрунтованість публічного обвинувачення, яке підтримується прокурором в суді; по-третє, покладанням на прокурора обов'язку приймати кінцеве рішення за результатами проведеного розслідування кримінального правопорушення: закрити кримінальне провадження (ч. 1 ст. 284 КПК України), звернутися до суду з клопотанням про звільнення від відповідальності (ч. 2 ст. 286 КПК України), з обвинувальним актом (ст. 291 КПК України), з клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (ст. 292 КПК України).

КПК України як один із визначальних кроків у системі послідовного реформування національного законодавства все ж таки не позбавлений певних недоліків, які виявляються вже під час застосування законодавчих норм на практиці. Одним з питань, яке потребує правового вирішення, є удосконалення оптимізації схеми розподілу повноважень прокурорів-процесуальних керівників, що добре відпрацьована в умовах дії Кримінально-процесуального кодексу (у

редакції 1960 р.), і визнана достатньо ефективною, зокрема з урахуванням досліджень, проведених фахівцями Національної консультативної комісії з питань правосуддя США та Американського дослідницького інституту прокуратури (APRI), які вираховували середні норми навантаження на прокурорів [83, с. 44–52]. Найважливішою складовою забезпечення оптимального навантаження є своєчасне закриття кримінальних проваджень з підстав, передбачених ст. 284 КПК України, а також моніторинг саме залишку проваджень з неприйнятим остаточним рішенням, який і становить значну частину навантаження процесуального керівника.

Так, наприклад, у «середньостатистичній» районній прокуратурі Черкаської області, у якій, відповідно до розподілу обов'язків, 12 працівників здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва, протягом року до ЄРДР вноситься інформація в середньому стосовно 10 тис. кримінальних правопорушень. З них, з урахуванням статистичних показників минулих років, приблизно 8 тис. проваджень буде закрито. Із 12 працівників зазначений обсяг роботи можуть виконувати двоє. Решту (2 тис.) становитимуть провадження, які потребують проведення більш значного обсягу слідчих дій. Із них приблизно у 1,2 тис. провадженнях злочини залишатимуться нерозкритими (у таких провадженнях процесуальне керівництво можуть здійснювати чотири працівники, зокрема два – у нескладних провадженнях та два – у складних), а ще 800 – розкритими. В останній категорії проваджень у 800 провадженнях за розкритими злочинами здійснення процесуального керівництва можна доручити шести працівникам: двом – у нескладних провадженнях, проведення процесуальних дій у яких не потребує значних зусиль та особливих навичок, а відтак – і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням не вимагає істотних витрат часу та сил (приблизно 600), двом – у складних провадженнях (150), двом – в особливо складних або провадженнях про резонансні злочини (50).

Неодмінною складовою прокурорського нагляду під час досудового провадження є нагляд за дотриманням процесуальних строків. Адже занадто тривалі терміни розслідування призводять до порушення прав потерпілих і підозрюваних, й, відповідно, збільшення кількості обґрунтованих скарг. Згідно зі ст. 294 КПК України, на прокурора покладається обов'язок продовження строків досудового розслідування (до трьох місяців – районним (міським) або іншим прирівняним до нього прокурором; до шести місяців – прокурором області чи прирівняним до них прокурором або їх заступниками; до 12 місяців – Генеральним прокурором України чи його заступниками). Також прокурор зобов'язаний погоджувати клопотання про продовження строку тримання під вартою (ст. 199).

У кожному випадку продовження строків слідства і тримання підозрюваних під вартою прокурори мають проводити ретельні перевірки, їх результати розглядати на оперативних нарадах, а при встановленні фактів затягування розслідування злочинів та проступків – вирішувати питання про відповідальність винуватих у цьому працівників. До того ж слід перевіряти доцільність застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, за потреби – особисто допитати підозрюваного, а неповнолітнього – у будь-якому разі. Рішення про відмову в погодженні клопотання про взяття під варту викладати із зазначенням мотивів на цьому ж поданні (або додатку).

Відповідно до положень Кримінально-процесуального кодексу в редакції 1960 р., поширеними були випадки суттєвої неповноти досудового слідства, що спричинено порушенням норм кримінального процесуального закону. Небезпечними вважались факти фальсифікації процесуальних документів, протоколів слідчих дій з метою штучного створення доказів винуватості. У разі, якщо підозрювані чи обвинувачені заявляли про застосування до них незаконних методів з боку працівників оперативних підрозділів, слідчі, зазвичай, розцінювали це як прагнення в будь-який спосіб уникнути кримінальної відповідальності й не завжди докладали зусиль для з'ясування реальної суті справи. Не виключалася й хибно усвідомлювана корпоративність

співробітників оперативних підрозділів та слідства, можливе мовчазне погодження поєднання неправомірного тиску й виклику на допит тощо. У забезпеченні законності досудового провадження особливого значення набувають саме можливості й важелі прокурорського нагляду.

Крім цього, одним з важливих напрямів наглядової діяльності прокурора є нагляд за своєчасним роз'ясненням підозрюваному його права мати захисника, а також забезпечення його участі у провадженні, адже за новим КПК України захисник набув низку повноважень, яких раніше не мав, зокрема збирати та подавати докази у встановленому порядку, заявляти клопотання про проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, брати участь в ініційованих діях.

Саме тому в новому КПК України на слідчого та прокурора (а також на суд та слідчого суддю) покладається обов'язок роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника [231, с. 75–79]. Крім того, слідчий, прокурор та суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. Водночас вони зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника (ст. 48).

Інформацію про стан додержання законів щодо забезпечення права на захист прокурор зазвичай отримував зі скарг обвинуваченого, його родичів тощо. У разі ж відсутності заяв чи скарг прокурору важче встановлювати порушення таких прав. Відповідно до ст. 227 КПК (у редакції 1960 р.), прокурор і раніше міг вимагати від органів дізнання і досудового слідства для перевірки кримінальні справи, однак перевіряти всі справи на стадії досудового розслідування було нереально передусім з огляду на терміни слідства (зважаючи на співвідношення кількості матеріалів кримінальних проваджень та

штатної чисельності працівників органів прокуратури, це фізично неможливо і в умовах сьогодення).

З метою вирішення даного питання слід, на нашу думку, доповнити ст. 49 КПК України, встановивши обов'язок слідчого негайно надсилати прокурору копію постанови про допуск захисника до участі в провадженні. Вказане сприятиме здійсненню ефективного прокурорського нагляду й відповідно – своєчасному реагуванню на можливі порушення.

КПК України передбачено обов'язок слідчого, прокурора за клопотанням сторони захисту, потерпілого надати матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за винятком матеріалів про застосування заходів безпеки, а також матеріалів, ознайомлення з якими може зашкодити досудовому розслідуванню (ст. 221). Водночас трапляються випадки, коли стороні захисту відмовляють у наданні для ознайомлення таких матеріалів або надають лише мінімум документів (прокурори-процесуальні керівники, як правило, погоджуються з такими рішеннями слідчих). Така позиція обмежує права та можливості сторони захисту (суди здебільшого задовольняють скарги адвокатів, самостійно визначаючи перелік того, що саме має бути надано для ознайомлення, фактично конкретизуючи зміст ст. 221 КПК України).

Отже, слід законодавчо визначити у ст. 221 КПК України перелік документів, які слідчий зобов'язаний буде надавати для ознайомлення, а саме матеріалів, які слугували підставою для внесення відомостей до ЄРДР, затримання підозрюваного, повідомлення йому про підозру.

3.2. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора з нагляду за законністю застосування заходів забезпечення кримінального провадження

Завдання кримінального судочинства, визначені в ст. 2 КПК України, не завжди збігаються з інтересами всіх сторін провадження, а тому учасники процесу можуть перешкоджати досягненню закріплених законом завдань шляхом невиконання процесуальних обов'язків. Для забезпечення досягнення завдань кримінального судочинства кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

У теорії кримінального процесу термін «заходи забезпечення кримінального провадження» раніше практично не використовувались. Проте аналіз законодавчо визначеного переліку цих заходів та мета їх застосування переконує в тотожності заходів забезпечення кримінального провадження та кримінального процесуального примусу [32, с. 9]. Адже зазначені заходи, з одного боку, сприяють сторонам у виявленні, збиранні та зберіганні доказів, а з іншого – дають можливість уповноваженим державним органам (службовим особам) впливати на поведінку суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності з метою забезпечення виконання ними процесуальних обов'язків, попереджувати небажані, з погляду права, дії для забезпечення правового перебігу кримінального судочинства. Серед заходів забезпечення кримінального провадження важливе місце посідають запобіжні заходи [88; 190, с. 41–44].

Враховуючи те, що заходи забезпечення кримінального провадження обмежують права та свободи громадян (у тому числі й конституційні – недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, банківських вкладів, свободу пересування тощо), законодавчий порядок їх застосування детально регламентовано [34, с. 104–107]. Процесуальна природа застосування заходів забезпечення кримінального

провадження полягає в застосуванні процесуального примусу до учасників кримінального провадження, пов'язаних з цим обмеженнях особистих, майнових та інших прав і свобод людини, застосуванням таких обмежень виключно в порядку, передбаченому законом.

Як зазначає у своїй монографії В. І. Фаринник: «Важливим правилом застосування заходів забезпечення кримінального провадження є «обов'язок» доказування, який відповідно до норм КПК покладається на слідчого та прокурора. [405, с. 85].

Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у цьому механізмі полягає у вивченні усіх обставин кримінального провадження та тих пропозицій, які йому надає слідчий у клопотанні про застосування таких заходів. Відповідно до цього він приймає рішення про підтримку вказаного заходу забезпечення або ж ні. Слідчий – прокурору, а прокурор у свою чергу судді зобов'язаний довести, що для обрання відповідного заходу у матеріалах провадження наявна обґрунтована підозра, яка виправдовує ступінь втручання у права і свободи особи і виконується завдання поставлене у такому клопотанні.

Відповідно до ст. 131 КПК України, заходами забезпечення кримінального провадження визначено: виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід (глава 11, ст. 133–143); накладення грошового стягнення (глава 12, ст. 144–147); тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом (ст. 148–153); відсторонення від посади (глава 14, ст. 154–158); тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15, ст. 159–166); тимчасове вилучення майна (глава 16, ст. 167–169); арешт майна (глава 17, ст. 170–175); затримання особи (глава 18, ст. 188–192, ст. 207–213); запобіжні заходи (глава 18, ст. 177–187).

Крім заходів забезпечення кримінального провадження, що зазначені в ст. 131 КПК України, під час кримінального провадження застосовуються й інші заходи процесуального примусу, що не належать до слідчих (розшукових) дій та НСРД, зокрема знищення, передача для технологічної переробки або для

реалізації речових доказів за відсутності згоди власника (ч. 6 ст. 100 КПК), примусове відібрання біологічних зразків для експертизи (ч. 3 ст. 245 КПК), примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242, ч. 2 ст. 509 КПК). До того ж ст. 330 КПК передбачає, що при повторному порушенні обвинуваченим порядку судового засідання він може бути видалений за ухвалою суду із зали засідання тимчасово або на весь час судового розгляду. У ст. 499 КПК врегульовано порядок поміщення до приймальника-розподільника для дітей осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у віці від 11 років і до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

У теорії кримінального процесу заходи кримінального процесуального примусу (заходи забезпечення кримінального провадження) класифікують за різними підставами. Загалом застосовують два підходи до вирішення питання щодо системи заходів кримінального процесуального примусу. Одні вчені вважають, що до неї не належать слідчі (розшукові) дії, оскільки вони є засобами доказування. Інші ж наполягають на доцільності визнання за слідчими (розшуковими) діями значення заходів процесуального примусу.

Зазвичай розподіл заходів забезпечення кримінального провадження здійснюють за часом дії (що тривають упродовж певного часу, короткотермінові); за підставами застосування (у зв'язку з невиконанням процесуальних обов'язків, незалежно від процесуального правопорушення); за режимом обмеження прав і свобод людини (пов'язані з ізоляцією особи, неізоляційні) тощо [174, с. 156–159].

У ст. 132 КПК України визначено загальні положення, що є обов'язковими при застосуванні всіх заходів забезпечення кримінального провадження. У нормах, які регулюють порядок застосування окремих з таких заходів, відповідні положення можуть конкретизуватися залежно від особливостей того чи іншого заходу.

За загальним правилом, юридичною підставою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є ухвала слідчого судді або суду. Утім, у виняткових випадках, визначених КПК України, заходи забезпечення

кримінального провадження можуть застосовуватися і без ухвали слідчого судді, суду, зокрема, законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою (ст. 207, 208 КПК України), а також тимчасове вилучення майна під час здійснення затримання (ст. 168 КПК України)[107].

У світлі викладеного, заслуговує на увагу також Закон України «Про внесення змін до КПК України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні» від 10 листопада 2015 р. № 769-VIII, яким передбачено випадок застосування заходу забезпечення кримінального провадження без ухвали слідчого судді або суду. Зазначений Закон передбачає внесення змін до ст. 170 КПК України, новою редакцією якої (ч. 9) передбачено, що в невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. У разі накладення арешту на майно невідкладно, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про арешт майна. Якщо у визначений строк прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі [257].

Отже, усе це свідчить про важливу роль, яку відводить у даному випадку законодавець прокуророві, оскільки саме прокурор вправі звертатися до слідчого судді з клопотанням про арешт майна, коли воно фактично вже заарештоване, та відповідальність щодо арешту майна або коштів на рахунках фізичних чи юридичних осіб у фінансових установах, оскільки остаточне рішення про такий арешт приймає саме прокурор під час надання погодження на його проведення до рішення суду.

Крім прокурора, та слідчого, за погодженням прокурора, мають право подавати клопотання до слідчого судді про застосування: судового виклику підозрюваний, його захисник, потерпілий, його представник (ст. 134 КПК України); приводу – сторона кримінального провадження, потерпілий (ч. 2 ст. 140 КПК України); тимчасового доступу до речей і документів – сторони кримінального провадження (ст. 160 КПК України); арешту майна – цивільний позивач (ст. 171 КПК України). За відсутності згоди (погодження) прокурора слідчий не вправі звертатися до суду з клопотанням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Відповідно до положень ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та враховуючи, що поняття «обґрунтована підозра» у чинному законодавстві належним чином не унормовано, слідчим суддям варто звернути увагу на позицію ЄСПЛ, яка закріплена у п. 175 рішення від 21 квітня 2011 р. у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», у якій зазначено, що «термін «обґрунтована підозра» відображає існування фактів або інформації, які в змозі об'єктивно переконати, що особа, стосовно якої йдеться, могла вчинити правопорушення (рішення у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 р., п. 32, Series A, № 182) [400].

Найпростішим і найпоширенішим способом перевірки «обґрунтованості підозри» є отримання пояснень від особи стосовно подій під час допиту. Отже, допит особи проводиться для отримання інформації про обставини щодо події злочину, тому безпосередня мета її затримання для забезпечення проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії має сприяти розслідуванню і слугує інструментом, за допомогою якого може бути спростовано або підтверджено факт підозри, який і став підставою для затримання (рішення у справі «Мюррей проти Сполученого Королівства» від 28 жовтня 1994 р., п. 55, Series A, № 300-A). При цьому слід враховувати вимогу щодо обов'язкового обґрунтування підозри відповідними фактами, які доводять обставини, що перевіряються. У такому випадку ця вимога є частиною гарантій щодо недопущення

безпідставного і неправомірного затримання й тримання під вартою. Тобто за відсутності законних підстав жодна особа не може бути затримана або взята під варту з метою примушування до зізнань у злочині, отримання свідчень проти інших осіб або інформації про обставини, які стануть підставою для обґрунтованої підозри (рішення у справі «Чеботарі проти Молдови», № 35615/06, п. 48, від 13 листопада 2007 р.)» [313] (додаток Е).

Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження подається до місцевого загального суду, у межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування (ч. 2 ст. 132 КПК України). Такі клопотання розглядає слідчий суддя, який визначається автоматизованою системою документообігу суду в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 35 КПК України (незалежно від того, який саме слідчий суддя розглядав інші клопотання в цьому ж кримінальному провадженні). Однак судовою практикою визначено, що в разі проведення досудового розслідування слідчою групою керівник відповідного органу досудового розслідування постановою про створення слідчої групи повинен визначити місце проведення досудового розслідування, і саме за ним визначається територіальна юрисдикція суду. Таким положенням, на нашу думку, потрібно законодавчо доповнити ч. 2 ст. 132 КПК України.

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

За клопотанням прокурора слідчий суддя, відповідно до строку досудового розслідування, може продовжити застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема відсторонення від посади, тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом та запобіжні заходи. Останні, зокрема, продовжують у межах строку досудового розслідування до шести місяців – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої або середньої тяжкості та до 12 місяців – щодо тяжких та особливо тяжких злочинів.

Досить часто в прокурорській та судовій практиці застосовується привід як захід забезпечення кримінального провадження. Станом на вересень 2015 р. у провадженні місцевих загальних судів перебувало понад 4 тис. клопотань про здійснення приводу під час досудового розслідування, з яких розглянуто – 3,9 тис., з них задоволено – 3,4 тис. (близько 85 %), відмовлено в задоволенні – 570 (15 %). Згідно з ч. 1 ст. 140 КПК України, привід полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час. Привід може бути застосовано виключно до підозрюваного, обвинуваченого або свідка. До того ж привід свідка не може бути застосовано до неповнолітньої особи, вагітної жінки, інвалідів першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, а також осіб, які не можуть бути допитані як свідки.

З урахуванням норм КПК України, порядок розгляду клопотання про здійснення приводу перебуває в системному зв'язку з нормами КПК, якими передбачено застосування виклику слідчим, прокурором. Тобто здійсненню приводу підозрюваного, обвинуваченого або свідка має передувати їх виклик у встановленому КПК України порядку, зокрема, з урахуванням вимоги про те, що особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього в інший спосіб (надіслання повістки поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою) не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом [400].

За ст. 136 Кримінально-процесуального кодексу (у редакції 1960 р.) привід обвинуваченого здійснювався підрозділами міліції за мотивованою постановою слідчого. Новелою чинного КПК України стало те, що під час досудового розслідування рішення про здійснення приводу приймає не слідчий, а винятково слідчий суддя за клопотанням слідчого чи прокурора (ст. 140). У Кодексі вперше визначено перелік тих осіб із числа свідків, до яких не може бути застосовано привід. Виконання ухвали про здійснення приводу уже може бути доручено не лише відповідним підрозділам Національної поліції, а й

органів служби безпеки, органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства, Національного антикорупційного бюро або Державного бюро розслідувань (ч. 1 ст. 143 КПК України).

Ґрунтуючись на власному практичному досвіді та аналізуючи кримінальні провадження на стадії досудового слідства, можна констатувати, що часто цей процес ускладнюється із суб'єктивних причин, пов'язаних з неналежним виконанням працівниками правоохоронних органів процедури приводу у зв'язку з неявкою їх до місць виклику, що зумовлює тяганину та збільшує строки проведення досудового розслідування. Не краща ситуація складається з виконанням постанов про застосування приводу до осіб, яких викликають на судові засідання.

За неможливості здійснення приводу особа, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, повертає її до суду з письмовим поясненням причин невиконання. Аналізуючи причини невиконання правоохоронними органами постанов суду про здійснення приводу на судові засідання осіб, явка яких визнана обов'язковою, необхідно акцентувати увагу на наявності об'єктивних причин неповного або несвоєчасного виконання зазначених судових рішень.

Серед причин неявки свідків або потерпілих, за даними опитувань, головними вважаються: проживання або тимчасове перебування свідка або потерпілого за межами району, в якому проводився судовий розгляд справи (53 %); хвороба свідків, потерпілих на час виконання постанови (34 %); відсутність підсудного, щодо якого обрано запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, за місцем проживання (73 %). Здебільшого в разі неможливості виконання постанови про привід підрозділи поліції повідомляють суди з наданням відповідних службових рапортів.

Крім того, траплялися випадки невиконання постанов суду про примусовий привід із суб'єктивних мотивів, коли таке невиконання супроводжується ненаданням підрозділами поліції судам відповідних матеріалів, які б підтверджували факт відсутності осіб та причини їх неявки на судові засідання

(рапорти співробітників поліції, пояснення окремих осіб, що підтверджують відсутність особи та причини її неявки до суду тощо) [318, с. 38–43].

За загальним правилом, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом (ч. 8 ст. 135 КПК України). Проте, як свідчить практика реалізації норм КПК України, відповідні листи підрозділів Національної поліції щодо неможливості виконати постанову про примусовий привід учасника процесу, у зв'язку з відсутністю його за місцем проживання, надсилаються до суду безпосередньо в день судового засідання, а відповідно до змісту поданих документів можна прослідкувати їх формальний характер, оскільки здебільшого постанова про примусовий привід не виконується безпосередньо в день судового засідання. Як правило, невиконання підрозділами поліції постанов про примусовий привід підсудних визнається підставою для зупинення судом кримінального провадження та оголошення підсудного в розшук (приклад з власної практики автора).

Враховуючи викладене, порушення вимог КПК щодо дотримання триденного строку при здійсненні виклику особи є підставою для винесення слідчим суддею мотивованої відмови в задоволенні клопотання про здійснення приводу особи. Така негативна ситуація спостерігається і в низці випадків, пов'язаних з тимчасовою відсутністю особи, яка викликається, за місцем постійного проживання і, як правило, супроводжується не інформуванням осіб, які з нею проживають, працівників житлово-експлуатаційних організацій за місцем проживання або адміністрації за місцем її роботи, щодо обов'язкової явки такої особи (додаток Ж, приклад 3.2.1) [400].

На відміну від приводу, такий захід забезпечення кримінального провадження, як накладення грошового стягнення, застосовується до будь-якого учасника кримінального провадження в разі невиконання ним свого процесуального обов'язку.

Головним критерієм визначення наявності підстав до накладення грошового стягнення є невиконання процесуальних обов'язків, що полягає в

неприбутті учасника кримінального провадження за викликом без поважних причин; невиконанні підозрюваним обов'язків, покладених на нього при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання (ч. 2 ст. 179 КПК України); невиконанні поручителем взятих на себе зобов'язань при застосуванні до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді особистої поруки (ч. 5 ст. 180 КПК України); порушення взятих на себе зобов'язань із нагляду за неповнолітнім підозрюваним із боку батьків, опікунів і піклувальників (ч. 5 ст. 493 КПК України).

Отже, передумовою накладення грошового стягнення є наявність в учасника кримінального провадження процесуальних обов'язків, які умисно не були виконані, і, навпаки, у випадках відсутності таких процесуальних обов'язків клопотання про накладення грошового стягнення задоволенню не підлягає (додаток Ж, приклад 3.2.2) [400].

При вирішенні питання щодо задоволення клопотання про накладення грошового стягнення суд враховує матеріали, подані слідчим або прокурором щодо неявки певного учасника кримінального процесу за викликом, і причини такої неявки. При задоволенні зазначеного клопотання суд враховує причину неявки і потребує від слідчого лише її встановлення, а не доведення фактів стосовно такої ситуації.

При застосуванні норм, які регулюють порядок накладення грошового стягнення та здійснення приводу, необхідно пам'ятати, що вони перебувають у системному зв'язку з нормами, які регулюють порядок виклику учасників процесу слідчим або прокурором (додаток Ж, приклад 3.2.3) [400].

За наявності достатніх підстав вважати, що для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно тимчасово обмежити підозрюваного у користуванні спеціальним правом, слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа мають право тимчасово вилучити документи, які

посвідчують користування спеціальним правом. Тимчасово вилученими можуть бути документи, що посвідчують користування таким спеціальним правом: право керування транспортним засобом або судном; право полювання; право на здійснення підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 148 КПК України).

У даному випадку законодавець врахував практику застосування в цій частині норм адміністративного права, а також зарубіжний досвід, зокрема Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова (ст. 175) щодо застосування такого запобіжного заходу, як тимчасове позбавлення посвідчення водія.

Суть його полягає в тому, що офіцер з кримінального переслідування чи прокурор звертаються до суду з клопотанням про тимчасове позбавлення особи права керувати транспортними засобами.

Аналогічні положення визначено й ст. 276 Кримінально-процесуального кодексу Польщі, відповідно до якої як запобіжний захід можна призупинити службову діяльність обвинуваченого або наказати утриматися від визначеної діяльності чи від керування визначеним видом транспортного засобу.

За законодавством «радянського» зразка (Кримінально-процесуальний кодекс 1960 р.) така норма була відсутня упродовж тривалого часу. Водночас практика свідчить про те, що слідчі (у тому числі в порядку превенції, за клопотанням Державтоінспекції) все ж вилучали посвідчення водія, оглядали їх і в подальшому долучали до матеріалів справи як речові докази. Проте правомірність і легітимність зазначених дій завжди викликали тривалі дискусії.

Главою 13 КПК України закріплено порядок тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом, а також тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом. Цей захід може бути застосовано лише щодо підозрюваного. За статистичними даними, серед клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження клопотання про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом становлять найменшу кількість. Упродовж 2015 р. місцевими загальними судами розглянуто не більше 250 таких клопотань (переважна їх більшість

стосувалась обмеження в праві керування транспортним засобом), з яких задоволено 78 % [400].

У разі тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням не пізніше двох днів з моменту тимчасового вилучення. Клопотання про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом має відповідати вимогам ч. 2 ст. 150 КПК України. Якщо таке клопотання подано з порушенням цих вимог, слідчий суддя ухвалою повертає його прокурору.

Якщо слідчий або прокурор звертаються з клопотанням про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, якому не передувало тимчасове вилучення майна, обов'язковою при розгляді такого клопотання в суді є участь прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника.

Аналіз судової практики щодо застосування цього заходу свідчить про те, що переважна кількість клопотань передбачає ініціювання перед слідчим суддею питання про позбавлення підозрюваного права керування транспортним засобом (додаток Ж, приклад 3.2.4) [400].

При вирішенні питання щодо тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом необхідно зважати на те, що підозра у вчиненні кримінального правопорушення все ж таки не є достатньою для цього підставою. Судова практика свідчить про відмову в задоволенні таких клопотань без обґрунтування фактичних підстав, які виправдовують застосування такого заходу (додаток Ж, приклад 3.2.5) [400].

Зокрема, аналізуючи судові рішення, за якими було відмовлено в задоволенні клопотання про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, встановлено, що здебільшого такі відмови спричинено встановленням фактів, що наявність такого права забезпечує особі або її сім'ї єдине джерело доходів та можливість відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків. Ураховуючи викладене, на підставі п. 3 ч. 2 ст. 152 КПК України слідчий суддя зобов'язаний при вирішенні питання про

тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом врахувати наслідки такого обмеження для інших осіб [104].

Відповідно до ст. 152 КПК України, строк тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом не може становити більше двох місяців і встановлюється ухвалою, якою задоволено відповідне клопотання, а продовження такого строку можливе у виключному випадку звернення прокурора і повинно розглядатись у порядку, передбаченому ст. 151 КПК України.

Відсторонення від посади – це захід забезпечення кримінального провадження, застосування якого можливе лише відносно підозрюваного або обвинуваченого у кримінальному провадженні при вчиненні ним злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Виключення становлять службові особи правоохоронних органів, стосовно яких відсторонення від посади може бути застосовано незалежно від тяжкості злочину.

Серед клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження кількість клопотань про відсторонення особи від посади, відповідно до ст. 154 КПК України, є досить невеликою (у провадженні перебувало 750 проваджень, розглянуто – 707, з них задоволено – 557 або 78,8 %). З набранням чинності новим КПК України слідчими суддями місцевих загальних суддів постановлено лише 34 ухвали про продовження строку відсторонення від посади.

Підставою відсторонення від посади є наявність інформації, яка доводить, що такий захід є необхідною передумовою для припинення протиправних дій підозрюваного або обвинуваченого, які спрямовані або можуть впливати на знищення чи підроблення речей і документів, що містять ознаки речових доказів, та інші події або учасників кримінального провадження, у тому числі свідків, з метою перешкоджання всебічному та об'єктивному розслідуванню (додаток Ж, приклад 3.2.6) [400].

Головною причиною отримання відмови в задоволенні клопотання про відсторонення від посади та подальшого повернення такого клопотання прокурору є відсутність аргументованих обставин, що підозрюваний або обвинувачений, перебуваючи на посаді, протидіятиме розслідуванню шляхом знищення чи підроблення речей і документів, які містять доказову інформацію, впливатиме на учасників кримінального провадження або в інший спосіб буде протиправно перешкоджати встановленню істини.

Необхідно звернути увагу, що суди відмовляють у задоволенні таких клопотань не лише через недостатність підстав для відсторонення підозрюваної особи від займаної посади, а й через недоведеність існування обґрунтованої підозри у вчиненні злочину відповідного ступеня тяжкості, за умови вчинення якого може бути застосовано відсторонення від посади, а також через недоведеність потреб такого втручання у права і свободи особи, про яке йдеться в клопотанні слідчого.

Законодавець у ст. 158 КПК України передбачає право прокурора звернутися з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади, а також встановлює підстави для такого продовження. Водночас слід звернути увагу на те, що КПК не містить і заборони звернення до слідчого судді з повторним клопотанням про відсторонення від посади в разі закінчення строку, на який було відсторонено особу.

Тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 КПК України) полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої перебувають такі речі й документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку). Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду.

Відсутність процесуальної можливості вилучення предметів і документів на початковому етапі кримінального провадження нерідко визначає «підміну» процесуальної форми проведення окремих процесуальних дій, що перешкоджає виконанню завдань кримінального судочинства [436, с. 179–185]. Вилучення

предметів і документів лише під час огляду місця події є необхідним, але не достатнім засобом отримання доказів з матеріальних джерел. До того ж встановлення законодавцем терміну для звернення до суду з метою отримання дозволу на арешт тимчасово вилученого майна не пізніше наступного робочого дня після його вилучення (ч. 5 ст. 171 КПК України) не сприятиме ефективному розслідуванню.

Як свідчить практика реалізації КПК України, на початковому етапі розслідування, зокрема, тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи, національної безпеки країни тощо виникає значна кількість проблем, пов'язаних з необхідністю невідкладного проведення процесуальних дій з метою отримання доступу до речей і документів, а також інформації, що в них міститься. За час дії КПК України найбільшу кількість клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження становили клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів відповідно до ст. 163 КПК України (72 % від загальної кількості клопотань, які розглядалися слідчим суддею місцевого загального суду під час досудового розслідування). Слідчими суддями загалом задоволено 91 % таких клопотань.

З метою отримання інформації, що має значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, слідчому надано право витребувати необхідну інформацію за письмовими запитами. Водночас процесуальний порядок отримання оригіналів чи копій будь-яких документів, навіть тих, що містять загальнодоступні відомості, пов'язаний з прийняттям відповідного рішення слідчим суддею чи судом (згідно з положеннями глави 15 КПК України). Така позиція законодавця значно збільшує обсяг документообігу та настільки ж знижує рівень оперативності щодо прийняття важливих процесуальних рішень [436, с. 180–181].

З метою оперативного встановлення особи злочинця у провадженнях щодо неочевидних злочинів зазвичай виникає необхідність в отриманні речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, зокрема інформацію від операторів і провайдерів телекомунікацій (п. 7, 8 ст. 162 КПК України) про

зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо, та яка потрібна для підготовки, погодження і розгляду клопотань щодо отримання дозволу на проведення в подальшому НСРД.

Правовими підставами отримання інформації про абонента та зв'язок є сукупність достатньої інформації вважати, що ці відомості перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи (оператора чи провайдера телекомунікацій); самі по собі або в сукупності з іншими відомостями, речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні (ч. 5 ст. 163 КПК України).

Доказом перебування відомостей у певного оператора телекомунікацій є дані про абонентський номер споживача, зокрема, початкові три цифри, що розміщені за +38 (наприклад, оператор «МТС» має позначення +38050XXXXXXX, +38095XXXXXXX; «Київстар» – +38067XXXXXXX, +38097XXXXXXX тощо). У разі відсутності таких даних у клопотанні необхідно зазначати відомості щодо наявності базових станцій (ретрансляторів) відповідних операторів на певній території, даних їх параметрів LAC, SID тощо.

При проведенні тимчасового доступу до речей і документів в операторів та провайдерів телекомунікацій, слідчий, прокурор можуть отримати інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо; ідентифікаційні ознаки кінцевого обладнання телекомунікацій (абонентський номер, SIM-карту, IMEI, MAC адреси, IP-адресу та ін.); місце перебування в минулому ідентифікованого кінцевого обладнання телекомунікацій (за азимутом) у зоні дії певних базових станцій у певний час або його проміжок; прізвища, імена, по-батькові та інші відомості про абонентів телекомунікаційних послуг; маршрути переданої інформації незалежно від виду телекомунікаційної мережі; початок, кінець та тривалість з'єднання, яке

відбулося без розкриття змісту переданої інформації; фактичне місце призначення та проміжний абонентський номер у разі, якщо зв'язок переадресований [4, с. 58–65].

Окрему увагу слід приділити так званим «нульовим дзвінкам». Йдеться про вихідне (вхідне) з'єднання між абонентами у випадках, якщо зв'язок не було встановлено. Тобто один абонент зателефонував іншому, який побачив, що дзвінок до нього надійшов, усвідомив від кого і для чого, але слухавку не зняв. Така схема мовчазного спілкування використовується злочинцями для вчинення злочинів з метою найбільшої конспірації і якнайменшого режиму гучності з метою непоширення інформації. Дзвінки такого виду можуть бути командою для пострілу, при вчиненні замовних убивств, підриву вибухівки при вчиненні терористичних актів тощо. Головною особливістю нульового дзвінка є те, що оператор не отримує прибуток на ньому. Відповідно, така інформація для оператора є безкорисною. Таким чином, немає необхідності в її збереженні, а отже, строк зберігання такої інформації становить від 7 до 14 діб.

З урахуванням викладеного, прокурорам та слідчим необхідно враховувати цю особливість. Тимчасовий доступ до речей і документів в операторів та провайдерів телекомунікацій проводити оперативно, відразу в перші години чи дні після того, як було вчинено резонансний злочин. Цей чіткий комплекс процесуальних рішень та дій дозволить швидко отримати та закріпити доказову інформацію (приклад із власної практики).

Слід звернути увагу на зміст клопотання в разі необхідності отримати інформацію про абонента та зв'язок щодо декількох осіб або декількох кінцевих обладнань. Наразі необхідно керуватися роз'ясненням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ: «Слідчі судді мають враховувати, що однорідні питання, які потрібно з'ясувати в рамках одного кримінального провадження шляхом застосування одного або різних видів заходів забезпечення, пов'язаних між собою (при цьому необхідність з'ясування таких питань обґрунтовується однаковими обставинами), можуть ініціюватися слідчим (прокурором) у межах одного клопотання та вирішуватися слідчим

суддею в одній ухвалі». Такий підхід доцільно застосовувати для розгляду клопотань про надання тимчасового доступу до документів, які знаходяться в операторів і провайдерів телекомунікацій та містять інформацію про абонента та зв'язок (ст. 159, п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК України) [273].

Наразі передбачено два порядки розгляду слідчим суддею, судом клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. Перший полягає в тому, що після отримання клопотання слідчий суддя, суд здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи. Неприбуття за судовим викликом такої особи без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання (ч. 4 ст. 163 КПК України).

Другий варіант застосовується, якщо сторона, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів. У такому разі клопотання розглядається слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться. Розгляд такого клопотання здійснюється невідкладно [400]. Отже, при обґрунтуванні зазначених обставин у клопотанні про тимчасовий доступ до інформації про зв'язок без виклику володільця такої інформації необхідно зазначати, що деякі види інформації (наприклад, дані про дзвінки нульової тривалості) зберігаються нетривалий час, а тому її отримання внаслідок загрози знищення потребує оперативного реагування та розгляду клопотань без виклику представника оператора телекомунікацій.

З метою підвищення оперативності одержання таких відомостей необхідно запровадити правові механізми невідкладного в реальному масштабі часу автоматизованого надання оператором телекомунікацій доступу до відповідних відомостей про зв'язок, рух інформації, користувача послуг тощо (зокрема, шляхом направлення відповідної інформації на електронну пошту того, хто запитує). На реалізацію вказаного напряму вдосконалення інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження спрямована нормотворча робота Генеральної

прокуратури України та МВС України, адже такий підхід у вирішенні проблеми відповідає Резолюції Ради Євросоюзу «Про оперативні запити правоохоронних органів стосовно громадських телекомунікаційних мереж та послуг» від 20 червня 2001 р. щодо права правоохоронних органів вимагати надання їм доступу до інформації про зв'язок в реальному часі або якомога швидше після закінчення зв'язку (п. 2).

В ухвалі слідчого судді про надання дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів зазначається, що в разі її невиконання слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів, має право постановити ухвалу про проведення обшуку з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів. Має бути також зазначено, що строк дії ухвали не може перевищувати одного місяця з дня її постановлення.

У разі нездійснення представником правоохоронного органу упродовж визначеного в ухвалі слідчого судді строку доступу до речей і документів слідчий за погодженням із прокурором або прокурор має звернутися з клопотанням повторно, зазначивши, зокрема, обставини, що завадили йому здійснити такий доступ в межах визначеного в ухвалі слідчого судді часу.

З метою забезпечення єдиного тлумачення норм кримінального процесуального права та уніфікації їх застосування судами першої та апеляційної інстанцій, у межах реалізації слідчим суддею суду апеляційної інстанції функцій, регламентованих КПК України, судовою палатою у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ надано роз'яснення окремих положень застосування кримінального процесуального законодавства в частині тимчасового доступу до речей і документів.

Зокрема, схвалюється практика розгляду слідчими суддями першої інстанції клопотань про надання тимчасового доступу до документів, що зберігаються в операторів і провайдерів телекомунікацій, шляхом прийняття ними єдиного судового рішення щодо надання тимчасового доступу до

інформації стосовно всіх абонентів, які перебували в місці вчинення злочину в певний час, незалежно від умов його вчинення та наявності вихідної інформації щодо підозрюваної особи.

Під час розслідування нерідко виникає необхідність у проведенні декількох пов'язаних між собою процесуальних дій. Зокрема, ст. 263 і 268 КПК України передбачено такі негласні слідчі (розшукові) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (дозвіл на їх проведення надає слідчий суддя суду апеляційної інстанції, інформація щодо цих дій згідно із Законом України «Про державну таємницю» та пунктами 4.12.4 і 4.12.5 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 р. № 440, містить відомості, що становлять державну таємницю), а також тимчасовий доступ до речей і документів (дозвіл на вжиття якого надає слідчий суддя суду першої інстанції) та, водночас, відомості щодо таких дій не становлять державної таємниці. Крім того, необхідно врахувати, що тимчасовий доступ до документів стосовно зв'язку, абонента, надання телекомунікаційних послуг не є втручанням у приватне спілкування особи, якщо не вирішується питання щодо розкриття змісту інформації, на відміну від установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, що передбачає локалізацію абонента в режимі реального часу на момент спостереження за ним [433].

Отже, для оптимізації процесу досудового розслідування, забезпечення оперативності отримання інформації або відомостей, які мають значення для вирішення по суті справи, з метою недопущення тяганини у процедурі проведення доступу до речей і документів, передбачених главою 15 КПК України) пропонуємо проводити її за правилами ст. 250 КПК України, доповнивши ч. 2 ст. 159 КПК України положенням відповідного змісту.

Важливим щодо збереження доказової інформації є питання тимчасового доступу до речей і документів стороною захисту. Сторона захисту не має обов'язку чіткого дотримання процедури вилучення та огляду речей і

документів. Однак, такий обов'язок є у прокурора та слідчого. Таким чином, наслідком першочергового отримання захисником тимчасового доступу до речей і документів, без їх огляду та проведення необхідних досліджень стороною обвинувачення, може стати втрата доказової інформації, у зв'язку з умисним або необережним знищенням криміналістично значущих слідів. Вважаємо за доцільне здійснити законодавче закріплення порядку проведення вилучення речей і документів, за наявності клопотання сторони захисту, щодо надання права проводити зазначену процесуальну дію виключно слідчому або прокурору, за умови обов'язкової участі представників сторони захисту, з подальшим отриманням ними відповідних копій вилучених документів.

Сутність процедури тимчасового доступу до речей і документів безпосередньо зводиться до забезпечення механізму витребування документів й інформації, що обумовлює непоодинокі факти звернень працівників оперативних підрозділів щодо отримання тимчасового доступу до документів згідно зі ст. 159–166 КПК України. Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України зазначений порядок чітко не регламентований, але потребує вирішення. У таких випадках клопотання подають керівники відповідного оперативного підрозділу або їх заступники за погодженням з прокурором і вирішення таких клопотань супроводжується з урахуванням специфіки суб'єкту оперативно-розшукової діяльності, змісту та обґрунтування клопотання, а також підстав для його задоволення.

Одним з проблемних є питання розгляду клопотань відповідної категорії, в основу яких покладено матеріали оперативно-розшукових справ та інші матеріали, які мають встановлений гриф таємності, оскільки з урахуванням відсутності у слідчих суддів відповідного допуску до роботи з таємними документами слідчі та прокурори не подають ці матеріали до слідчого судді. З урахуванням викладеного у слідчих суддів виникають проблеми з розглядом зазначених клопотань, а іноді ці документи є єдиним підтвердженням тих чи інших обставин, на які є посилання в клопотанні, а у зв'язку з цим, існують

проблеми з прийняттям законного та обґрунтованого рішення про задоволення чи відмову в задоволенні цих клопотань. Таким чином, відсутність допуску до державної таємниці унеможливорює оцінку обґрунтованості клопотання про застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження.

Водночас слід звернути увагу на те, що органи досудового розслідування нерідко ставлять перед собою цілі, досягненню яких не властиве застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Насамперед, такі ситуації трапляються при вирішенні питань про тимчасовий доступ до речей і документів з метою збирання доказів, при цьому не враховується положення, яке визначає, що процес збирання доказів зокрема речових, відбувається через інститут слідчих (розшукових) дій (вилучення під час огляду, проведення обшуку). Таке неправильне тлумачення норм процесуального закону фактично призводить до підміни слідчих (розшукових) дій заходами забезпечення кримінального провадження. Відповідно до ч. 4 ст. 132 КПК України, для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя зобов'язаний врахувати можливість без застосовуваного заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі й документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні. Обов'язково слід враховувати, що речі й документи, які можуть бути речовими доказами або зберігають на собі сліди вчинення кримінального правопорушення, мають бути отримані шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, оскільки, відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК України, зважаючи на визначення цього поняття, слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 160 КПК України, у клопотанні про тимчасовий доступ до речей і документів мають бути зазначені підстави вважати, що речі та документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної чи юридичної особи.

Аналіз судової практики свідчить, що нерідко всупереч вимогам п. 4 ч. 2 ст. 160 КПК України, головною причиною відмови надання інформації, як

правило, є прохання щодо отримання тимчасового доступу до речей і документів, що перебувають у володінні операторів телекомунікацій, банків та інших суб'єктів господарювання, але при цьому не враховується обставина, відповідно до якої такі філії не мають статусу юридичної особи, що унеможлиблює позитивне вирішення даного питання.

Зазвичай слідчі, крім ігнорування зазначеної норми, необґрунтовано вносять до клопотань відомості про їх розгляд без участі осіб, у володінні яких перебувають певні речі або документи. Таким чином, клопотання містять формальні посилання на можливість знищення особами речей та документів без обґрунтованих підтверджень таких фактів. На жаль, такі обставини щодо необґрунтованості клопотань, у частині їх розгляду без участі особи, не завжди беруть до уваги слідчі судді, що в подальшому призводить не лише до безпідставного схвалення позиції слідчого або прокурора, а й недотримання основних принципів кримінального процесу загалом [400]. Так, у клопотанні потрібно правильно зазначати усі реквізити, у тому числі назви оператора зв'язку. Наприклад, провайдер «Лайфсел» в офіційних документах пишеться з маленької літери – «лайфсел». Отже, і в клопотанні має бути зазначений відповідним чином. Такі дрібниці мають важливе значення, коли прокурору та слідчому необхідно швидко розкрити злочин та зберегти час.

Згідно зі ст. 162 КПК України, передбачено спеціальний порядок доступу до інших видів охоронюваних законом таємниць шляхом отримання судового дозволу на підставі вмотивованого клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, зокрема банківської таємниці та таємниці нотаріальних дій.

Відповідно до ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність», під банківською таємницею розуміється інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку [253].

Під час досудового розслідування розкриття інформації, що становить банківську таємницю, може відбуватись у такий спосіб: на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації (п. 1 ч. 1 ст. 62 Закону України

«Про банки і банківську діяльність»); за рішенням (ухвалою) суду (п. 2 ч. 1 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», ст. 159, п. 5 ч. 1 ст. 162 КПК України); при перевірці повідомлення банку про вчинене кримінальне правопорушення або злочин, які готуються (ст. 55, 60, 93, 214 КПК України); при проведенні слідчих (розшукових) дій (обшук у банківській установі, допит представника банку) та НСРД.

Банк не має права відмовлятися пред'явити або видати документи чи їх копії або інші предмети, про які йдеться в ухвалі суду про тимчасовий доступ до речей і документів (ч. 1 ст. 165 КПК України). У разі необґрунтованої відмови уповноважених працівників банку може бути притягнуто до відповідальності за ст. 382 КК України за невиконання судового рішення.

У практиці розслідування злочинів проти власності або у сфері господарської і службової діяльності нерідко виникає потреба в тимчасовому доступі до інформації, що може становити таємницю нотаріальних дій (п. 3 ч. 1 ст. 162 КПК України). Водночас зафіксовано непоодинокі випадки відмови приватних нотаріусів стосовно вилучення слідчим реєстрів нотаріальних дій, документів, що передані нотаріусу на зберігання, а також печатки нотаріуса на підставі ухвали суду, адже відповідно до Закону України «Про нотаріат», вилучення таких речей і документів не допускається. Такі реєстри нотаріальних дій, документи чи печатка нотаріуса можуть бути надано суду за його мотивованою постановою лише для огляду і мають бути повернуті судом негайно після огляду (ст. 8¹ Закону). Як свідчить практика, приватні нотаріуси на власний розсуд тлумачать положення цієї статті, пояснюючи слідчим, що документи, передані нотаріусу на зберігання, це будь-які документи, передані сторонами під час укладення нотаріально посвідчених угод, посвідчення довіреностей.

Посилання на проведення вилучення реєстру нотаріальних дій та печатки, їх огляд судом та повернення приватним нотаріусам і нотаріальним конторам фактично покладає на суд обов'язок проведення таких заходів забезпечення кримінального провадження та слідчої (розшукової) дії на стадії досудового

розслідування. Тому для усунення суперечностей на законодавчому рівні пропонується дозволити відбирати експериментальні зразки печатки нотаріуса, а також вилучати документи з вільними зразками відбитків печатки для проведення порівняльних досліджень під час виконання судово-технічних експертиз. Що ж до реєстру нотаріальних дій, то слідчим варто обмежуватися дослідженням його за копіями або забезпечити дослідження експертом в оригіналі за місцем його зберігання у приватного нотаріуса (нотаріальній конторі).

Одним з найбільш дієвих заходів забезпечення кримінального провадження, передбачених главою 10 КПК України, є тимчасове вилучення майна (глава 16 КПК України).

Тимчасове вилучення майна – захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у фактичному позбавленні підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене в ч. 2 ст. 167 КПК України майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт або про його повернення.

Інститут тимчасового вилучення майна, який належить до заходів забезпечення кримінального провадження, є однією з новел КПК України. Під час застосування норм, які регламентують порядок тимчасового вилучення майна, перед практиками виникають певні труднощі, що вимагає детального аналізу процедури застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Згідно з п. 4 ч. 2 ст. 167 КПК України, тимчасово вилученим майном можуть бути предмети, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, яке було повністю чи частково перетворено.

Наприклад, якщо огляд викраденого автомобіля зі зміненими номерами проводився у кримінальному провадженні, в якому особі не повідомлено про підозру, слідчий повинен, керуючись ст. 171 КПК України, звернутися за погодженням з прокурором до слідчого судді з клопотанням про накладення арешту на цей автомобіль як тимчасово вилучене майно.

Відповідно до Порядку тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 груд. 2008 р. № 1102, територіальним органам Національної поліції для доставляння та зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів дозволено укладати договори з державними підприємствами, які належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ або Національної поліції. За потреби зазначені державні підприємства залучають на конкурсних засадах підприємства, установи та організації недержавної форми власності для надання окремих видів таких послуг.

Аналіз норм глави 16 КПК України свідчить про те, що тимчасово вилученим може вважатися майно (за умови відповідності критеріям, зазначеним у ч. 2 ст. 167 КПК), яке одержане під час затримання особи в порядку, передбаченому ст. 207, 208 КПК, обшуку (ст. 236 КПК) чи огляду (ст. 237 КПК).

Вилучені у процесі огляду місця події речі та документи, що не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном (ч. 7 ст. 237 КПК України), а отже, їх подальша доля визначається за правилами, передбаченими главою 16 КПК України.

Під достатніми даними для проведення тимчасового вилучення майна слід розуміти відомості, що містяться в показаннях свідків, потерпілих, підозрюваних, у протоколах слідчих (розшукових) дій, а також одержані під час проведення НСРД (додаток Е).

Помилковим вважається твердження, що всі об'єкти (речі та документи), вилучені у процесі огляду, є тимчасово вилученим майном, крім тих, що вважаються вилученими законом з цивільного обігу. Положення, зазначені у ч. 7 ст. 237 КПК України, є загальним для всіх видів огляду. Огляд житла чи іншого володіння особи проводиться з дотриманням процедури, передбаченої КПК України для такої слідчої (розшукової) дії, як обшук житла чи іншого володіння особи. У цьому випадку однакові вимоги існують як до змісту клопотання слідчого, так і до порядку його розгляду, у тому числі й до

постановлення ухвали слідчим суддею та її змісту. На підставі викладеного можливо стверджувати, що слідчий має право вирішувати питання про огляд житла чи іншого володіння особи з одночасним вилученням речей і таке вилучення, за наявності відповідного дозволу слідчого судді, не можна вважати тимчасовим. Така позиція підтверджується результатами анкетування прокурорів які у майже 60 % випадків звертаються за дозволом суду, і судовою практикою. (додаток Ж, приклад 3.2.7) [403].

Таким чином, питання щодо статусу майна, вилученого під час проведення досудового розслідування, а саме в межах такої слідчої (розшукової) дії, як огляд, вирішується з позиції наявності відповідного дозволу слідчого судді на його вилучення. Така позиція повністю узгоджується з положенням ч. 1 ст. 167 КПК України, у якій визначається, що майно вилучається до вирішення питання про його арешт або повернення. Тобто, у даному випадку, тимчасовість зумовлюється відсутністю згоди слідчого судді на вилучення, що й викликає необхідність прийняття в подальшому рішення стосовно арешту тимчасово вилученого майна, з метою забезпечення перевірки законності його вилучення і для забезпечення допустимості доказів.

Речі, документи, гроші, вилучені за розпорядженням слідчого судді, не вважаються такими, що вилучені тимчасово, навіть якщо вони відповідають критеріям, зазначеним у ч. 2 ст. 167 КПК України.

Тимчасовий характер вилучення майна обумовлений тим, що таке вилучення може тривати до вирішення питання про арешт тимчасово вилученого майна чи про повернення тимчасово вилученого майна. Відповідно до аналізу норм КПК України, тимчасово вилученим майно може вважатися не більше чотирьох днів, оскільки, по-перше, клопотання про арешт має бути подано до суду не пізніше наступного робочого дня після вилучення (ч. 5 ст. 171), а, по-друге, ухвала про арешт тимчасово вилученого майна має бути постановлена не пізніше 72 годин з дня надходження клопотання до суду (ч. 6 ст. 173). Отже, не пізніше наступного робочого дня після проведення огляду місця події і тимчасового вилучення майна слідчий зобов'язаний

звернутися до суду з клопотанням, погодженим з прокурором, про арешт тимчасово вилученого майна, або повернути тимчасово вилучене майно особі, у якої воно було вилучено.

Прокурор уповноважений винести постанову про визнання безпідставним тимчасове вилучення майна, коли немає достатніх підстав вважати, що вилучені речі, документи, гроші відповідають критеріям, закріпленим у ч. 2 ст. 167 КПК України. Про можливість отримання володільцем вилученого в нього майна його повідомляють письмово. Копія повідомлення долучається до кримінального провадження. Факт повернення тимчасово вилученого майна фіксується в окремому протоколі, який складається відповідно до ст. 104 КПК України, або в розписці, що відбирається від особи, якій повертається майно, що тимчасово вилучалося. У такій розписці отримувач майна зазначає дані свого паспорта або іншого документа, який посвідчує його особу та місце проживання. У разі неможливості особистої явки власника майна його може бути отримано за дорученням іншою особою, розписка якої разом з дорученням приєднується до матеріалів провадження. Якщо власником є підприємство, установа, організація, майно передається їх представникам за наявності доручення, документа, що засвідчує особу, і під розпис.

Актуальним нині є здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при вилученні та зберіганні речових доказів. Відповідно до ч. 1 ст. 98 КПК України, речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом. У теорії доказування речові докази характеризуються як «німі свідки», що не мають можливості навмисно спотворювати відображені на них сліди злочину, у теорії криміналістики – матеріальні джерела доказової інформації [364, с. 65–74].

Відповідно до ч. 2 ст. 100 КПК України, речовий доказ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у сторони кримінального провадження, якій він наданий.

Нині почастишали випадки звернень адвокатів до слідчого чи прокурора з про повернення предметів, які є об'єктом експертного дослідження. Варто зазначити, що такі предмети можуть бути повернуті після проведення відповідних досліджень. Така думка у 60 % випадків підтримується і практиками.

Сторона кримінального провадження, якій надано речовий доказ, зобов'язана зберігати їх у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні. Загальні правила зберігання речових доказів стороною обвинувачення закріплюються Порядком зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104 [279]. Водночас потребує оновлення (можливо прийняття в новій редакції) міжвідомча Інструкція про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання та досудового слідства і суду, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України та ін. від 27 серпня 2010 р. № 51/401/649/471/23/125 [267], яка регламентує цілу низку питань щодо обігу кожного виду речових доказів, які не охоплено прийнятим пізніше Порядком, затвердженим згаданою Постановою Уряду.

Відповідно до ст. 170 КПК України, накладання арешту на майно – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає в тимчасовому позбавленні за ухвалою слідчого судді або суду підозрюваного, обвинуваченого, засудженого та інших осіб, визначених законом, можливості відчужувати певне його майно, або передбачає заборону використовувати чи розпоряджатися таким майном. Згідно із ч. 2 ст. 170 КПК України, арешт майна

застосовується з метою забезпечення кримінального провадження, забезпечення цивільного позову у кримінальному провадженні, забезпечення конфіскації або спеціальної конфіскації.

Конфіскація майна (ст. 59 КК України) полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України.

При вирішенні питання щодо конкретного майна, яке може бути арештовано, рекомендовано керуватись Додатком до КК України, яким визначено перелік майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком, та відповідним Додатком до Закону України «Про виконавче провадження».

Спеціальна конфіскація регламентується ст. 96¹ КК України та полягає в примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна за умови вчинення злочину у випадках, передбачених в Особливій частині КК України. Інститут спеціальної конфіскації запроваджено Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18 квітня 2013 р. № 222–VII, яким внесено зміни до ст. 91, 100 та глави 16 КПК України (набрали чинність 15 грудня 2013 р.).

Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження. Крім цього, метою накладення арешту на майно може бути і забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Адже під час вирішення судом питання про долю речових доказів/майна при ухваленні судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження, гроші, цінності та інші речі, набуті злочинним шляхом, повертаються законним володільцям.

Підставою арешту майна є наявність ухвали слідчого судді чи суду за наявності сукупності підстав чи розумних підозр вважати, що майно є

предметом або доказом злочину, засобом чи знаряддям його вчинення, набуте злочинним шляхом, є доходом від вчиненого злочину або отримане за рахунок доходів від вчиненого злочину.

Під час звернення з клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна у слідчого та прокурора можуть виникати проблеми щодо виконання вимог п. 3 ч. 2 ст. 171 КПК України (у своєму клопотанні про арешт майна слідчий, прокурор має назвати документи, які підтверджують право власності на майно, що підлягає арешту). Адже на момент звернення до суду з таким клопотанням (що має бути зроблено не пізніше наступного дня після вилучення – ч. 5 ст. 171 КПК України) не завжди є можливість встановити власників цих речей. Тому суди досить часто відмовляють у задоволенні клопотання про накладення арешту на тимчасово вилучене майно на підставі недотримання цієї вимоги.

Щодо цього існує думка Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. У разі, якщо відповідні документи не можуть бути зазначені в клопотанні (наприклад, щодо майна, яке всупереч вимогам закону не було зареєстровано), такі причини мають бути обґрунтовані в клопотанні з наданням відповідних копій (наприклад, інформаційної довідки з Державного реєстру прав на нерухоме майно).

При визначенні обсягу майна, на яке накладається арешт, необхідно враховувати розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та наявність санкції у виді конфіскації майна. На нерухомість, грошові кошти та інші цінності, нажиті злочинним шляхом, арешт накладається в повному обсязі. Такий самий виняток стосується і випадків, коли арешт на майно накладається з метою забезпечення його конфіскації. Для встановлення вартості майна, на яке накладається арешт, можна запросити спеціаліста, як правило, ним може виступати, товарознавець чи професійний оцінювач.

Арешт може бути накладено на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого чи юридичної особи, до якої може бути застосовано заходи кримінально-правового характеру, або може підлягати спеціальній конфіскації

щодо третіх осіб, юридичної особи або для забезпечення цивільного позову (ч. 1 ст. 170 КПК України).

Водночас таке майно може перебувати як у згаданих осіб, так і в інших фізичних або юридичних осіб. Щодо осіб, які не є підозрюваними (яким у порядку, передбаченому ст. 276–279 КПК України, повідомлено про підозру, або яких затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення), не може бути прийнято ухвалу про арешт майна. Навіть якщо у прокурора або слідчого є достатні підстави вважати, що певною особою було вчинено кримінальне правопорушення, слідчий суддя не має повноважень накладати арешт на майно особи, яка не має статусу підозрюваного. До того ж, ураховуючи положення цивільного законодавства, які регламентують порядок набуття особою повної цивільної дієздатності, немає підстав для задоволення клопотання про накладення арешту на майно неповнолітнього підозрюваного.

Вимоги щодо учасників кримінального провадження, на майно яких може бути накладено арешт, поширюють свою дію і на випадки, коли клопотання про арешт стосується майна, яке було тимчасово вилучене або вилучене за результатами проведення обшуку (додаток Ж, приклад 3.2.8) [400].

Вважаємо, що потребує подальшого удосконалення порядок накладання арешту на гроші, що зберігаються на банківських рахунках або в банківських установах. Необхідно передбачити, що в разі накладання арешту на належні підозрюваному кошти та інші цінності, що зберігаються на рахунку або в банківській установі (ч. 6 ст. 170 КПК України), операції за цим рахунком має бути припинено повністю або частково у межах коштів та інших цінностей, на які накладено арешт. Керівників банків слід зобов'язати надавати інформацію про наявність відповідних коштів та інших цінностей за запитами суду, а також на вимогу слідчого, прокурора на підставі ухвали слідчого судді.

Відповідно до ч. 9 ст. 170 КПК України (у редакції Закону № 1019–VIII від 18 лютого 2016 р.), у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи

особливо тяжкого злочину, за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 год. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 год, прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про арешт майна. Якщо у визначений цією частиною строк прокурор не звернувся до слідчого судді з клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі.

Нещодавно Верховна Рада України на вимогу Європейського Союзу для лібералізації візового режиму прийняла пакет законопроектів, серед яких вже згаданий Закон України «Про внесення змін до КПК України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні», а також «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10 листопада 2015 р. № 772-VIII. Він визначив правові та організаційні засади функціонування Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Однією з функцій даного агентства є здійснення заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді) (ст. 9 Закону). З метою виявлення та розшуку активів Національне агентство вживає, відповідно до звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури, судів, заходи щодо виявлення та розшуку активів, взаємодіє з цими органами з метою накладення арешту на такі активи та їх конфіскації (п. 1 ч. 1 ст. 16 Закону) [270]. Оскільки агентство на сьогодні перебуває на стадії становлення напрацьованої практики із зазначених питань, на даний час ще не має.

Серед заходів забезпечення кримінального провадження і, зокрема, запобіжних заходів, особливе місце посідає затримання особи. КПК України виокремлює декілька видів затримання особи, зокрема: затримання з метою приводу (ст. 187–191), законне затримання (ст. 207) та затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208). Ці види затримання розрізняються за цільовим призначенням, суб'єктами їх здійснення, підставами та процесуальним порядком застосування.

Незважаючи на короткочасність затримання, за характером обмежень прав і свобод воно є одним з найбільш суворих запобіжних заходів. Адже застосування затримання безпосередньо пов'язане з обмеженням права людини на свободу та особисту недоторканність [31, с. 86–89]. Тому не випадково процесуальні норми, що регламентують порядок і строки затримання, включено до Конституції України та низки міжнародно-правових актів, а саме: Загальної декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), Конвенції ООН проти катування та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження та покарання (1984 р.), Конвенції ООН про права дитини (1989 р.) та ін.

Кримінальне процесуальне затримання слід відрізнити від інших примусових заходів, зокрема доставляння особи до правоохоронного органу на строк до однієї години, а також затримання особи до трьох годин, яке проводиться в адміністративному порядку.

Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду. Дозвіл на затримання з метою приводу відрізняється від інших його видів своєю метою (забезпечення явки підозрюваного чи обвинуваченого для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою), строком до 36 годин (упродовж цього терміну особа повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді, суду, який має постановити ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу), а також фактичною (нез'явлення підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом і відсутність у слідчого судді, суду на

початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасній явці) та юридичною (ухвала слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу) підставами. Ухвала про відмову в наданні дозволу на затримання з метою приводу може бути оскаржена в порядку, передбаченому КПК України (водночас не підлягає оскарженню ухвала про дозвіл на затримання).

Відповідно до ст. 187 КПК України, слідчий суддя, суд після одержання клопотання про застосування запобіжного заходу до підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває на свободі, призначає дату судового засідання і здійснює судовий виклик.

Якщо слідчий, прокурор, разом із клопотанням про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, подав клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу, слідчий суддя, суд приймає рішення згідно зі ст. 189 КПК України.

У разі неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про існування поважних причин, що перешкоджають його своєчасному прибуттю, слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про привід підозрюваного, обвинуваченого, якщо він не з'явився для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою, або ухвалу про дозвіл на його затримання з метою приводу, якщо ухвала про привід не була виконана.

Підставами для відмови в наданні дозволів на затримання слідчі судді здебільшого визначали відсутність достатніх доказів, якими обґрунтовувалися відповідні клопотання (додаток Ж, приклад 3.2.9) [400].

Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду і, зокрема, затримання уповноваженою службовою особою відповідно до ст. 208 КПК України, належить до запобіжних заходів, пов'язаних з тимчасовою ізоляцією особи.

Застосування затримання безпосередньо пов'язане з обмеженням конституційного права людини на свободу та особисту недоторканність.

Відповідно до ч. 3 ст. 29 Конституції України, до судового рішення воно може тривати не більше 72 год. Специфічна, така, що не передбачає зволікання, ситуація, в якій застосовується затримання, передбачає особливий порядок його застосування, який регламентується КПК України.

Затримання особи в порядку ст. 208 КПК України, на відміну від адміністративного, може застосовуватись лише до особи, яка підозрюється у вчиненні злочинного діяння, передбаченого Особливою частиною КК України. Таке затримання, як і будь-які інші процесуальні дії, не вправі здійснювати особи, які не уповноважені на це КПК України.

КПК України не розкриває поняття «уповноважена службова особа». Очевидно, що такою особою є ті особи, яким відповідні повноваження надані КПК України та іншими законами України («Про Національну поліцію» [119], «Про Службу безпеки України» [62], «Про Національне антикорупційне бюро України» [59], «Про Державне бюро розслідувань» [121] та ін.). Таким чином, крім прокурора та слідчого, до уповноважених службових осіб можуть належати співробітники поліції, органів безпеки, органів Державної митної служби, Державної прикордонної служби України та ін. [450, с. 255].

Останні вправі затримувати особу на підставі обставин, зазначених у пп. 1, 2 ч. 1 ст. 208 КПК України.

Слідчий при затриманні особи, підозрюваної у вчиненні злочину, наділений повною процесуальною самостійністю. Відповідно до ч. 1–3 ст. 208 КПК України, слідчий вправі затримати й обшукати затриману особу з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України.

У даному випадку йдеться про те, що зазначені службові особи під час затримання та проведення обшуку особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, зобов'язані запросити не менше двох понятих, тобто осіб, незаінтересованих у результатах кримінального провадження. Водночас обшук підозрюваного здійснюється з обов'язковою участю понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної процесуальної дії. Проведення обшуку осіб, якщо є достатні

підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження, повинен бути здійснений особами тієї ж статі[160].

Закон допускає можливість застосування затримання лише після початку досудового розслідування, яке відповідно до ч. 2 ст. 214 КПК України розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР, і лише за наявності підстав, встановлених у ч. 1, 2 ст. 208 КПК України.

Незважаючи на те, що в нормах цієї статті не йдеться про «підстави затримання», саме закріплені ними випадки і розглядаються в теорії кримінального процесу та практиці кримінального провадження як фактичні підстави затримання особи уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду.

Однак, деякі автори вважають за необхідне проводити затримання особи за аналогією з оглядом місця події – до внесення відомостей до ЄРДР. І пропонують доповнити ч. 3 ст. 214 КПК відповідними змінами [23].

Загальновизнаним є те, що підстави будь-якого юридичного акта поділяються на фактичні та юридичні. Не є винятком з цього положення і акт затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, уповноваженою службовою особою.

Перелік фактичних підстав затримання визначений КПК та є вичерпним. Іншими словами, відповідно до чинного КПК України, особа може бути затримана за підозрою у вчиненні злочину лише в чітко визначених випадках, передбачених ч. 1, 2 ст. 208 КПК України. Крім того, фактичні ж підстави затримання, які закріплені чинним КПК України, за змістом і характером можна поділити на дві групи. Якщо затримання з підстав, передбачених пп. 1 і 2 ч. 1 ст. 208 КПК України (їх встановлення вимагає від уповноваженої службової особи миттєвих оціночних дій процесуального характеру), має невідкладний характер і фактично збігається з початком досудового розслідування, то підстави другої групи, передбачені ч. 2 ст. 208 КПК України, виникають уже під час досудового розслідування, оскільки пов'язані з

невиконанням підозрюваним вимог закону та обов'язків, що покладені на нього у зв'язку із застосуванням запобіжних заходів, які встановлюються на підставі аналізу матеріалів кримінального провадження.

Згідно з ч. 2 ст. 196 КПК України, в ухвалі про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, зазначаються конкретні обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК України, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого, та у випадках, встановлених КПК України, строк, на який їх покладено. Відповідно до цього, фактичною підставою затримання підозрюваного стане невиконання конкретних обов'язків (обов'язку), покладених на нього при обранні запобіжного заходу (наприклад, підозрюваний пошкодив електронний засіб контролю, який мав носити; змінив своє місце проживання та не повідомив про це слідчого, прокурора; відвідує місце (місця), заборонене (ні) для відвідування слідчим суддею, судом та ін.). Висновок про невиконання підозрюваним обов'язків, покладених на нього при обранні запобіжного заходу, має ґрунтуватися на фактичних даних, що зафіксовані у відповідних процесуальних документах, зокрема рапортах, протоколах. У разі обрання до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді застави він зобов'язаний у порядку, передбаченому ч. 6 ст. 182 КПК України, внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем та надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. Таким документом виступає платіжний документ з відміткою банку про виконання (п. 6 Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 р. № 15 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 18 січ. 2012 р. № 27, від 19 вересня 2012 р. № 868)). Невиконання цих вимог також є фактичною підставою затримання підозрюваного уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді.

Словосполучення «під час вчинення злочину або замаху на його вчинення» (п. 1 ч. 1 ст. 208 КПК України) означає, що особу застали під час

вчинення діяння, що містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, у даному випадку складу злочину має закінчений характер (ч. 1 ст. 13 КК України), а також під час вчинення діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, який при цьому не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі особи (ч. 1 ст. 15 КК України).

Як правило, на місці вчинення злочину або під час замаху на його вчинення особу застають громадяни, які стали його очевидцями, або працівники патрульної поліції, які опинились поблизу місця, де було вчинено злочин (слідчі, прокурори майже ніколи не застають особу на місці вчинення злочину). Отже, ця підстава передує юридичному оформленню затримання і фіксується в протоколі затримання, на підставі пояснень (показань) працівників правоохоронних органів (органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, Державної пенітенціарної служби України, Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України та інших), які мають право на затримання осіб відповідно до галузевого законодавства.

Для того, щоб затримати особу за підозрою у вчиненні злочину, недостатньо самих лише підстав, оскільки вони надають тільки право застосувати цей захід. Для обмеження особистої свободи особи, крім підстав, що мають бути наявними, додатково необхідно встановити такі обставини, які визнані законом умовами можливості чи неможливості застосування затримання. До умов затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду (на підставі ч. 1 ст. 208 КПК України) законодавець відносить те, що, на відміну від законного затримання, регламентованого ст. 207 КПК України, уповноважена службова особа може затримати особу лише в разі, якщо остання підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі. Винятком з цього правила є випадки затримання підозрюваного на підставі ч. 2 ст. 208 КПК України, що може бути здійснене за умови підозри особи у вчиненні злочину, за який

передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Незважаючи на достатньо чітке формулювання цієї підстави, у правозастосовній практиці нерідко трапляються випадки необґрунтованого затримання, пов'язані, головним чином, з тим, що дії особи, яку застали під час вчинення адміністративного правопорушення або малозначного діяння (ч. 2 ст. 11 КК України), кваліфікують як злочинні.

Водночас практиці добре відомо, що під час затримання особи без ухвали слідчого судді не завжди можливо відразу ж «на місці» правильно та однозначно кваліфікувати діяння та визначити, що мав місце саме злочин, а не кримінальний проступок.

Вважаємо, що службова особа повинна мати право провести затримання правопорушника на місці вчинення протиправного діяння, незалежно від його характеру та тяжкості, наявності ознак кримінального правопорушення або кримінального проступку, оскільки прийняття рішення, щодо остаточної кваліфікації, та обрання відповідного запобіжного заходу, можливе лише під час досудового розслідування і повинно здійснюватись тією особою, яка його проводить. До того ж ст. 299 КПК України не забороняє застосування затримання особи як тимчасового запобіжного заходу під час досудового розслідування кримінальних проступків.

Досліджуючи обставини затримання особи, яку застали безпосередньо після вчинення злочину, у ситуаціях, коли очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин, варто зауважити, що така можливість законодавцем обмежена і зазначені випадки чітко визначені п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України.

При застосуванні затримання за цією підставою у правозастосовній практиці трапляються непоодинокі випадки необґрунтованого обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність у зв'язку з неоднозначним і неправильним тлумаченням положення про можливість затримання після

вчинення злочину. Зокрема, за цією підставою затримують осіб, які перебували на місці вчинення злочину чи недалеко від нього, за відсутності будь-яких інших даних про їх причетність до вчинення злочину (додаток Ж, приклад 3.2.10) [402].

Отже, ст. 208 КПК України закріплює право працівників правоохоронних органів проводити затримання особи за обов'язкової наявності таких умов, по-перше, очевидних ознак, які вказують на особу як на злочинця, по-друге, перебування особи на місці події при безпосередньому вчиненні протиправних дій або безпосередньо після них. Випадки неправильного тлумачення зазначеної норми призводять до порушень кримінального процесуального законодавства та Конституції України.

Наприклад, при впізнанні потерпілим через тривалий час після вчинення злочину винуватої особи, поза межами проведення слідчих (розшукових) дій або отриманням інформації про місце знаходження такої особи, навіть за наявності інших доказів причетності даної особи до злочину працівники поліції не мають законних правових підстав для її затримання.

На відміну від Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р., чинний КПК України не передбачає як фактичну підставу затримання особи виявлення явних слідів злочину в її житлі (за винятком тих випадків, коли житло цієї особи є місцем події). Цим підкреслюється той факт, що затримання уповноваженою службовою особою на підставі ч. 1 ст. 208 КПК України має невідкладний характер і відбувається безпосередньо після вчинення злочину. Виявлення ж слідів злочину в житлі чи іншому володінні особи, зокрема в межах проведеного там огляду чи обшуку, може бути використано в обґрунтуванні інших процесуальних рішень, зокрема і клопотання слідчого, прокурора до слідчого судді про дозвіл на затримання такої особи.

У таких випадках, з огляду на положення чинного законодавства та обов'язок працівників поліції діяти у правовому полі, приймається рішення щодо одержання дозволу слідчого судді на затримання такої особи. При цьому обов'язково необхідно врахувати, що в такому випадку особа, відносно якої

планується отримання дозволу на затримання, повинна набути статусу підозрюваного, тобто бути повідомлена про підозру [322, с. 115–124].

Вирішення таких ситуацій на практиці має проблемний характер, оскільки на прийняття рішення про затримання зазначеної категорії осіб на підставі ст. 208 КПК України, крім визначених статтею підстав, не впливає навіть наявність антисоціальних характеристик особи, попередніх судимостей, відсутність постійного місця проживання, роботи, а також тяжкість вчиненого нею злочину, що в подальшому може призвести до унеможливлення ізоляції небезпечного правопорушника від суспільства з одного боку, і з іншого – сприятиме продовженню цією особою протиправної діяльності.

Не варто забувати й про те, що обґрунтованість затримання на підставі показань очевидця, у тому числі потерпілого, багато в чому залежить від правильної оцінки такого повідомлення. Перш ніж прийняти рішення про затримання особи на цій підставі уповноваженій службовій особі необхідно ретельно з'ясувати в очевидця, у тому числі потерпілого, усі обставини події, спостерігачем якої він був, критично їх оцінити, оскільки нерідко самі очевидці і, зокрема потерпілі, несвідомо помиляються або надають завідомо неправдиву інформацію про обставини події.

За змістом закону фактичною підставою затримання вважаються лише очевидні ознаки на тілі, одязі чи місці події, які вказують на те, що конкретна особа щойно вчинила злочин. Очевидність ознак визначається не їх якісними й кількісними характеристиками та властивостями, а тим, наскільки явним й очевидним є їх значення як доказів, які викривають особу у вчиненні злочину. До таких очевидних ознак належать, наприклад, сліди крові на одязі особи, характерні тілесні ушкодження на її тілі тощо.

Правильне тлумачення та застосування норм про фактичні підстави затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, уповноваженими службовими особами забезпечить законність й обґрунтованість застосування даного заходу кримінального провадження, а значить, і недопущення

обмеження конституційного права кожного на свободу та особисту недоторканність.

Відповідно до ч. 4 ст. 208 КПК України, уповноважена службова особа, яка здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені законом [246]. Процесуальна вимога негайного повідомлення про права затриманого обумовлена тим, що це є гарантією реального та своєчасного забезпечення прав, свобод і законних інтересів затриманої особи, а вимога затриманого щодо перевірки обґрунтованості затримання – підставою для перевірки таких дій прокурором.

При застосуванні інституту затримання відповідно до КПК України виникають й інші практичні питання. Згідно зі ст. 209 КПК України, відлік строку затримання починається «з моменту, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд з уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою». З певних об'єктивних причин затриманий може бути доставлений до «найближчого підрозділу органу досудового розслідування» для складання протоколу затримання лише згодом, на що іноді витрачається значний час.

У практичному сенсі досить важливо, щоб усю інформацію стосовно місця затримання та періоду часу, упродовж якого продовжується позбавлення волі, було занесено до протоколу [20]. Це має виняткове значення для забезпечення можливості оскарження законності та обґрунтованості затримання й зобов'язує органи, які здійснюють затримання, суворо дотримуватися вимог закону щодо його процедури, підстав, строків, порядку процесуального закріплення. Тому й міжнародні документи, які встановлюють

стандарти поводження з в'язнями, вимагають деталізації всіх обставин затримання у відповідному протоколі. Зокрема, у Зводі принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі, міститься вимога стосовно необхідності занесення до протоколу всіх відомостей щодо причин затримання, його часу, відповідних посадових осіб правоохоронних органів, які здійснювали затримання, а також точні дані щодо місця тримання [108].

Відповідно до ст. 211 КПК України, строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати 72 год з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами ст. 209 КПК України. Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше 60 год з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу.

Крім цього, уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги [266]. Однак на практиці законодавча вимога про обов'язкове повідомлення захисників про всі факти затримань все ще реалізується не повною мірою (необхідно пам'ятати, що всі докази, отримані за відсутності захисника, визнаються судом недопустимими за ч. 1 і п. 3 ч. 2 ст. 87 КПК України). Непоодинокими є також інші порушення права затриманих на захист (ст. 20 КПК України), зокрема, не дотримуються строки повідомлень центрів правової допомоги про затримання осіб; не допускаються викликані захисники до затриманих; затриманих примушують до відмови від викликаного захисника; із затриманою особою проводяться процесуальні дії ще до моменту прибуття захисника; не забезпечуються умови конфіденційного спілкування захисника з підозрюваним. Також практикується опитування всіх причетних до певної події осіб як свідків (наприклад, дорожньо-транспортної пригоди). А надалі вирішується, кого визнавати потерпілим, а кого – підозрюваним. Цим порушується право осіб не свідчити

проти самих себе, членів своєї сім'ї і близьких родичів (ст. 63 Конституції України) [309].

Крім цього, до заходів забезпечення кримінального провадження належать більш суворі та репресивні. Це заходи кримінального процесуального примусу, або ж запобіжні заходи. Вони, відповідно до ст. 131 КПК України, є різновидом заходів забезпечення кримінального провадження [145]. На сьогодні можна виокремити здобутки та прорахунки у практиці органів досудового розслідування, прокуратури та суду щодо застосування цього інституту кримінального процесу.

Проблематика застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві була предметом дослідження багатьох українських та зарубіжних учених-процесуалістів, зокрема Ю. Грошевого, А. Дубнінського, О. Капліної, В. Маляренка, М. Михеєнка, В. Нора, В. Шибіка, О. Шило та ін.

Так, О. Г. Шило зазначає, що запобіжні заходи в кримінальному провадженні являють собою різновид процесуального примусу, що суттєво обмежує конституційні права людини. Це обумовлює необхідність чіткої регламентації підстав і порядку їх обрання, обчислення строків затримання, тримання під вартою та домашнього арешту, порядку їх продовження [446, с. 269–273].

Водночас проблеми прокурорського нагляду за законністю застосування запобіжних заходів у досудовому кримінальному провадженні розглянуто недостатньо, зокрема в контексті реалізації нового КПК України.

Концептуальні засади призначення інституту запобіжних заходів мають дискусійний характер та розглядаються окремими вченими як засіб здійснення кримінального переслідування. Зокрема, Є. Білоусова констатує, що без застосування таких заходів здійснення кримінального переслідування неможливе [28, с. 48]. Р. Мазюк доводить, що запобіжні заходи мають розглядатись як факультативний елемент кримінального переслідування, оскільки забезпечують реалізацію обвинувальної функції органів досудового розслідування та прокурора [187, с. 103].

Водночас інші процесуалісти дотримуються протилежної думки щодо функціонального призначення запобіжних заходів, сутність якої полягає в забезпеченні оптимальних умов для доказування. Прибічники цієї теорії не погоджуються з визначенням запобіжного заходу як структурної одиниці процесу кримінального переслідування, оскільки таке твердження, на їх думку, зводиться до ситуації, коли суддя автоматично опиняється на боці обвинувачення, що є недопустимим і порушує право особи на захист [121, с. 36].

На нашу думку, застосування запобіжних заходів, за своєю сутністю і функціональним призначенням, має не лише відповідати, а й створювати умови для забезпечення неухильного виконання основних завдань кримінального судочинства, тобто гарантувати дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

У науковій юридичній літературі запобіжні заходи визначаються як різновид заходів кримінального процесуального примусу попереджувального характеру, які застосовуються за наявності підстав і в порядку, встановленому законом, уповноваженими на те органами та посадовими особами щодо підозрюваного, обвинуваченого з метою запобігання спробам ухилення від слідства і суду, перешкоджання встановленню істини у кримінальному провадженні, продовженню злочинної діяльності, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень [159, с. 249].

Наведені міркування мають важливе значення для визначення правової природи і завдань прокурорського нагляду за законністю застосування запобіжних заходів. Прокурор як носій функції обвинувачення, беручи участь у вирішенні питань щодо застосування запобіжних заходів у передбачених законом випадках, оцінює їх з точки зору доцільності та ефективності для забезпечення притягнення винуватого до кримінальної відповідальності [327, с. 57–58]. Тобто прокурор, згідно з чинним КПК України, як процесуальний керівник бере безпосередню участь у процесі їх обрання. Так, відповідно до ч. 4 ст. 176 КПК України, запобіжні заходи застосовуються під час досудового

розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора. Отже, прокурор є обов'язковим суб'єктом прийняття рішення про застосування запобіжного заходу. Водночас прокурор як охоронець законності, гарант забезпечення прав і законних інтересів учасників процесу повинен розглядати інститут запобіжних заходів винятково як такий, що має обвинувальну спрямованість, і зобов'язаний у кожному випадку оцінювати законність та обґрунтованість застосування того чи іншого запобіжного заходу [71, с. 54–60].

Відповідно до ст. 176 КПК України, до запобіжних заходів належать: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою. Тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовується з підстав та в порядку, визначеному ст. 187 КПК України. До неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених, крім згаданих запобіжних заходів, може застосовуватися запобіжний захід у вигляді передання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до тих, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи. Також, крім зазначених запобіжних заходів, ст. 508 КПК України передбачено передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, які застосовуються судом до особи з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби. Тимчасовий арешт (ст. 583), а також тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт).

Для визначення співвідношення запобіжних заходів за критерієм ступеня їх тяжкості слід керуватися ст. 176 КПК України, в якій такі заходи розміщено за ступенем суворості: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою. Отже, найбільш м'яким запобіжним заходом вважається особисте зобов'язання, а найбільш тяжким, відповідно, – тримання під вартою [160].

Завдяки запровадженню положень чинного КПК України, з усіх обраних запобіжних заходів упродовж першого року дії прийнятого КПК, близько 70 % обиралися альтернативні триманню під вартою запобіжні заходи (загалом кількість осіб, які тримаються під вартою, зменшилася на 35 %). Водночас слід констатувати, що особисте зобов'язання (за КПК України (у редакції 1960 р.) – підписка про невиїзд) та тримання під вартою продовжують домінувати серед запобіжних заходів. Зокрема, 52,3 % від загальної кількості прийнятих рішень про застосування запобіжних заходів стосується особистого зобов'язання та 31,4 % – тримання особи під вартою. Приблизно така ж тенденція залишалась й упродовж 2014 р., наприклад, за перший квартал 2014 р. запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання обирався у 3942 випадках (43 % від загальної кількості), тримання під вартою – 3146 (34,3 % від загальної кількості) [201].

Статистичні показники застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні засвідчують, що здебільшого клопотання слідчих про обрання відповідних заходів забезпечення кримінального провадження є обґрунтованими, позиція прокурорів у суді переконливою, а факти, викладені у клопотаннях, такими, що не викликають сумнівів у слідчого судді (додаток Ж, приклад 3.2.11) [145, с. 97–102].

Найбільшу кількість серед клопотань про застосування запобіжних заходів становлять клопотання про застосування особистого зобов'язання відповідно до ст. 179 КПК України. У провадженні місцевих загальних судів у 2013 р. перебувало 21,5 тис. клопотань про застосування особистого зобов'язання (розглянуто – 20,6 тис., із них задоволено – 19,5 тис. або 94,7 %). Місцевими загальними судами розглянуто 18,2 тис. клопотань про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, з яких задоволено – 13 тис. або 74,5 % (для порівняння: у 2012 р. заарештовано 22,6 тис. осіб; у 2011 р. – 35 тис.; у 2010 р. – 37,1 тис.). Тож, порівняно з 2012 р., кількість випадків його застосування зменшилась майже наполовину (47 %).

За результатами першого кварталу 2014 р., відсоток клопотань про тримання осіб під вартою в загальній структурі ініційованих запобіжних

заходів становив 34,3 % [201], а на кінець року запобіжний захід у вигляді тримання під вартою обрано щодо 12,9 тис. підозрюваних в учиненні тяжких та особливо тяжких злочинів. Їх питома вага становить 28,9 % від кількості осіб, яким повідомлено про підозру в учиненні тяжких та особливо тяжких злочинів (44,9 тис.) [406, с. 329]. У 2015 р. прокурорами подано до суду 23969 (проти 18149 у 2014 р. або +32,1 %) клопотань про взяття під варту, з яких 2294 відхилено судом (питома вага 9,6 % проти 11,6 % у 2014 р.) [5]. У 2016 – 17 593 (проти 23 969 або -26,6 %) клопотання про тримання під вартою, з яких 3 163 відхилено судом (питома вага 18,0 % проти 9,6 % у минулому році) [5].

Водночас проведений аналіз відмов слідчих суддів у задоволенні клопотання про застосування запобіжних заходів свідчить про те, що головною причиною відмов у задоволенні таких клопотань стало не встановлення слідчим (прокурором) під час розгляду клопотання наявності достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України. У поодиноких випадках причинами таких відмов стало неправильне зазначення прізвищ підозрюваних, відсутність правових кваліфікацій, відсутність копій матеріалів, якими обґрунтовуються доводи викладені у клопотанні.

Водночас при проведенні досудового розслідування у кримінальних провадженнях виникає низка питань щодо правового порядку застосування особистого зобов'язання та особистої поруки. Зазначені запобіжні заходи обираються відносно особи, яка має позитивні характеристики, постійне місце проживання та роботи або навчання, вчинила не тяжке кримінальне правопорушення вперше, а також застосування до цієї особи більш суворих запобіжних заходів не є доцільним. Але, на відміну від колишнього запобіжного заходу «підписки про невиїзд», рішення щодо обрання якого в окремих випадках слідчий приймав самостійно, запобіжні заходи відповідно до ст. 176 КПК України приймає слідчий суддя за мотивованим клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

Безумовно, така ситуація зумовлює втрату значної кількості часу для оформлення необхідних матеріалів щодо забезпечення процедури обрання

запобіжного заходу. До того ж при визначенні порядку застосування цих запобіжних заходів (ст. 179, 180, 184, 185, 186, 187 КПК України) не враховано їх природу та правову сутність щодо несуттєвого обмеження прав підозрюваного або обвинуваченого. Також не взято до уваги, що контроль за дотриманням підозрюваним особистого зобов'язання та особистої поруки під час досудового розслідування здійснює безпосередньо слідчий.

Таким чином, пропонуємо внести зміни до ст. 176–179, 194 КПК України, дозволивши слідчому під час досудового розслідування, за погодженням з прокурором, приймати рішення про обрання щодо підозрюваних зазначених запобіжних заходів, а прокурору надати відповідні повноваження під час судового провадження.

Застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, за умови звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов'язків (ч. 1 ст. 182 КПК України).

Механізм внесення, повернення та звернення в дохід держави коштів у разі застосування запобіжного заходу у вигляді застави регулюється Порядком внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 р. № 15 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 18 січня 2012 р. № 27)). Цим Порядком урегульовано питання внесення застави на депозитний рахунок суду, який обрав запобіжний захід, та строк внесення (не пізніше п'яти днів з дня постановлення ухвали). Підтвердженням внесення коштів на депозитний рахунок суду є платіжний документ з відміткою банку про виконання, що надається слідчому, прокурору або суду, який здійснює кримінальне провадження.

Підставами для відмови в задоволенні клопотання слідчого (прокурора) про обрання запобіжного заходу у вигляді застави слідчі судді здебільшого

визначають недоведеність обставин, що свідчать про існування ризиків, передбачених п. 5 ч. 1 ст. 177 КПК України, та обставин, які є достатніми для переконання, що жоден з більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти доведенням під час розгляду ризику або ризикам (додаток Ж, приклад 3.2.12) [400].

Слід наголосити на імперативності вимоги ч. 3 ст. 183 КПК України, у якому закріплено, що слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених ст. 194 КПК, що сприяє посиленню ролі такого заходу на практиці. Відповідний обов'язок слідчого судді, суду може бути не виконаний лише у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування; злочину, який спричинив загибель людини; особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею [161]. Адже можливість внести заставу і виконувати обов'язки, які будуть визначені слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді застави краще сприймаються учасниками процесу, на відміну від перебування в місцях попереднього ув'язнення.

Перші результати застосування запобіжних заходів засвідчили, що саме відсутність визначення слідчими суддями розміру застави в ухвалах про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є підставою для їх скасування в апеляційній інстанції. Водночас у деяких випадках занадто значний розмір визначеної застави та невідповідність його матеріальному становищу підозрюваного, обвинуваченого чи його родини визнавався також підставою для перегляду ухвали слідчого судді, суду першої інстанції [145, с. 99–100].

Як зазначали відомі вчені-процесуалісти (Ю. Грошевий, А. Туманянц, В. Сташис та ін.), аналізуючи практику застосування Кримінально-

процесуального кодексу (у редакції 1960 р.), найсуворіший запобіжний захід у вигляді взяття особи під варту має корелюватися з альтернативними заходами, які здатні цілеспрямовано забезпечити належну поведінку особи на досудовому слідстві, мінімально обмежуючи її конституційні права і свободи [73, с. 238–241, 247]. Як такі заходи в науковому середовищі пропонувались домашній арешт або передача під нагляд поліції.

Однією з найбільш важливих новацій в аспекті забезпечення кримінального провадження є саме запровадження домашнього арешту як запобіжного заходу, застосування якого дозволяє особі за обмеження її права на пересування перебувати у звичних для себе умовах. Водночас інститут домашнього арешту може передбачати встановлення заборони на спілкування з окремими особами, отримання і відправлення кореспонденції, спілкування з використанням будь-яких засобів зв'язку.

Застосування домашнього арешту практикувалося з давніх часів. У законодавстві Російської імперії домашній арешт закріплювався в Уложенні про покарання кримінальні і виправні та Статуті кримінального судочинства 1864 р. Цей захід було рекомендовано використовувати для тяжко хворих людей і матерів-годувальниць, однак на практиці застосовували до високопоставлених або заможних осіб [351, с. 207–208].

У радянський період домашні арешти широко використовувались на підставі Кримінально-процесуального кодексу УСРР 1922 р. Важливо зазначити, що за ст. 142 Кримінально-процесуального кодексу УСРР (у редакції 1927 р.) особа, піддана домашньому арешту, позбавлялась права виходити з будинку після певної години. Проте у Кримінально-процесуальному кодексі 1960 р. він не знайшов свого подальшого відтворення. Головною причиною відмови від домашнього арешту стало те, що здебільшого особи порушували заборону щодо виходу після визначеної години з будинку і внаслідок цього даний запобіжний захід знівелював свою доцільність і тому змінений на більш суворий [145, с. 81–87].

Сьогодні домашній арешт активно використовується в багатьох країнах як запобіжний захід чи вид покарання (США, Росія, Білорусь, Франція, Іспанія, Німеччина, Швеція, Ізраїль, Казахстан, Латвія, Литва та ін.). Практика його застосування у згаданих країнах дозволяє виокремити такі види обмежень свободи особи, які настають з реалізацією цього заходу: заборона виходу з житла повністю чи в певно визначений час; заборона телефонних переговорів, відправлення кореспонденції та використання засобів зв'язку; заборона спілкування з певним колом осіб та прийому кого б то не було в себе вдома; застосування електронних засобів контролю та покладення обов'язку завжди мати при собі ці засоби й забезпечувати їх роботу; покладення обов'язку відповідати на контрольні телефонні дзвінки чи інші сигнали контролю, телефонувати чи особисто з'являтися у визначений час до підрозділів поліції чи інших організацій, що здійснюють нагляд за поведінкою обвинуваченого; встановлення спостереження за обвинуваченим чи його житлом, а також охорона його житла чи відведеного йому для життя приміщення тощо [177, с. 18].

Так, наприклад, відповідно до ст. 125 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Білорусь, домашній арешт може застосовуватись як окремо, так і в сукупності з такими заходами: заборонаю виходу з житла повністю або в певний час, заборонаю телефонних переговорів, відправлення кореспонденції і використання засобів зв'язку, за винятком випадків, передбачених КПК, заборонаю спілкуватися з певними особами і приймати кого б то не було в себе вдома, застосуванням електронних засобів контролю та покладанням обов'язку носити при собі певні пристрої й обслуговувати їх роботу, покладанням обов'язку відповідати на контрольні телефонні дзвінки або інші сигнали контролю, дзвонити по телефону або особисто прибувати в певний час до органу дізнання або іншого органу, який здійснює нагляд за поведінкою підозрюваного або обвинуваченого, встановленням спостереження за підозрюваним або обвинуваченим або його житлом, а також охороною його житла або відведеного йому в оселі приміщення, іншими схожими заходами, що забезпечуватимуть

належну поведінку та ізоляцію підозрюваного, обвинуваченого від суспільства [394].

Як приклад розглянемо норми, які регламентують домашній арешт у Франції. Порівняно з наведеними вище умовами, вони є не такими суворими, оскільки арештованій особі дозволяється мати особисте дозвілля, але без права покидати місце проживання у вихідний день.

З огляду на зазначені положення, вбачається що такий інститут кримінального процесу, як домашній арешт, упроваджений та досить активно використовується в різних країнах. Водночас практика його застосування у кримінальному судочинстві різних держав має певні особливості.

Для українського кримінального процесуального законодавства домашній арешт є новим інститутом у системі заходів забезпечення кримінального провадження. Враховуючи загальні засади та принципи КПК України, застосування домашнього арешту можливе за умови недоцільного використання таких запобіжних заходів, як застава або тримання під вартою.

Поява запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту сприяла активному застосуванню його судовими та правоохоронними органами. У 2012 р. направлено до суду подань про домашній арешт: органами прокуратури – 2, МВС – 41, СБУ – 275, податковою міліцією – 79; у 2013 р.: органами прокуратури – 190, МВС України – 6224, СБУ – 61, органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства – 2; у 2014 р.: органами прокуратури – 203, МВС України – 7662, СБУ – 100, органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства – 2 [219]. У 2015 р. про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту спрямовано до суду 7566 (проти 7967 у 2014 р. або – 5 %) клопотань слідчого (прокурора), при цьому судом відхилено лише 284 клопотання [5]. У 2016 - 7192 (проти 7566 або – 5,0 %) клопотання з яких відхилено судом 447 [5].

Чітке визначення мети і підстав застосування домашнього арешту створює умови для обґрунтованого застосування цього запобіжного заходу, на чому наголошує Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і

кримінальних справ у своєму листі «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до КПК України » від 4 квітня 2013 р. № 511–550/0/4–13. Як зазначається, лише формальної наявності мети і підстав для застосування запобіжного заходу недостатньо. При вирішенні цього питання повинні враховуватись у сукупності такі законодавчо визначені обставини: вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі; її вік та стан здоров'я; міцність соціальних зв'язків у місці постійного проживання; наявність постійного місця роботи або навчання, репутація, майновий стан, судимість; дотримання умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися раніше; наявність повідомлення особі про підозру в учиненні іншого кримінального правопорушення; розмір майнової шкоди від злочину або незаконно отриманого доходу внаслідок його вчинення [236, с. 53–54].

Ураховуючи особливість інституту домашнього арешту, місце проживання підозрюваного (обвинуваченого) має важливе значення. Тому прокурору, слідчому судді та суду слід звертати увагу, що вжите законодавцем у ч. 5 ст. 181 КПК України словосполучення «житло цієї особи» охоплює випадки, коли підозрюваний чи обвинувачений: є власником (співвласником) такого житла; зареєстрований у такому житлі; постійно або тимчасово проживає в такому житлі без реєстрації. У контексті захисту прав власника житла, який може зазнати обмежень своїх прав у разі застосування домашнього арешту до осіб, які проживають у його помешканні, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ визнав правильною практику тих слідчих суддів, які застосовують цей запобіжний захід, з'ясувавши при цьому думку власника житла (якщо його встановлено) та оцінивши всі обставини в сукупності, у тому числі міцність соціальних зв'язків підозрюваного в місці його постійного проживання, наявність в нього родини й утриманців тощо.

Ураховуючи серйозність обмежень прав людини під час домашнього арешту, не допускається його застосування у процесі досудового розслідування кримінальних проступків (ст. 299 КПК України).

Строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не має перевищувати двох місяців. Проте в разі необхідності він може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах терміну досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 199 КПК України. Максимальний сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування – шість місяців. Після закінчення цього терміну ухвала припиняє свою дію, а запобіжний захід вважається скасованим.

Судова ухвала про обрання запобіжного заходу у виді домашнього арешту передається для виконання за місцем проживання підозрюваного (обвинуваченого) органу поліції, який повинен негайно поставити на облік таку особу і повідомити про це слідчому або суду (ч. 4 ст. 181 КПК України). Працівники поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного (обвинуваченого), який перебуває під домашнім арештом, мають право заходити до житла цієї особи, вимагати надання усних чи письмових пояснень з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань. Здебільшого застосування цих контрольних заходів буває достатньо для забезпечення виконання ухвали про домашній арешт.

З метою запровадження ефективнішого контролю за виконанням ухвали слідчого судді, суду про домашній арешт законодавство передбачає можливість застосування новітніх електронних засобів контролю, зокрема, закріплення на тілі підозрюваного чи обвинуваченого пристрою, який дає змогу відстежувати та фіксувати його місцезнаходження. До електронних засобів контролю належать: електронний браслет, електронний моніторинг, мобільний контрольний пристрій, мобільний пульт моніторингу, персональний трекер, ретранслятор, сервер моніторингу, стаціонарний пульт моніторингу, стаціонарний контрольний пристрій.

Історія запровадження таких пристроїв бере початок з 1983 р., коли Верховний суд штату Нью-Мексико (США) уперше узаконив носіння натільних засобів контролю як одне з зобов'язань, що накладаються на осіб, до яких як запобіжний захід обрано домашній арешт. Сьогодні таку систему моніторингу законодавчо закріплено в 49 штатах США та 60 країнах світу [49]. З метою роз'яснення порядку застосування електронних засобів контролю у вітчизняному кримінальному судочинстві затверджено відповідне положення [265], яке визначає процедуру їх використання та організацію діяльності слідчих, працівників органів поліції, що забезпечують виконання ухвали слідчого судді, суду стосовно електронного контролю за місцезнаходженням підозрюваного (обвинуваченого).

Застосування електронного засобу контролю при обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту є правом, але не обов'язковою вимогою, що впливає зі змісту ч. 5 ст. 181 та ч. 4 ст. 195 КПК України. Йдеться про випадки, коли носіння електронного засобу контролю суттєво порушує нормальний спосіб життя особи, спричиняє значні незручності при його носінні або може становити небезпеку для життя чи здоров'я особи, яка його використовує (наприклад, носіння електронного засобу контролю може бути протипоказано хворим на серцево-судинні хвороби, які не обходяться без носіння кардіоапаратів). Натомість у разі, якщо підозрюваний не має протипоказань до носіння електронних засобів контролю, відмова від нього, умисне зняття, пошкодження або інше втручання в його роботу з метою ухилення від контролю і намагання вчинити зазначені дії розцінено законом як невиконання обов'язків, покладених слідчим суддею, судом на підозрюваного, обвинуваченого при обранні домашнього арешту, дають право прокурору, слідчому за погодженням з прокурором звернутися з клопотанням до слідчого судді, суду про зміну особі запобіжного заходу на більш суворий захід, тобто на тримання під вартою [161].

На виконання ухвали слідчого судді, суду працівник органу внутрішніх справ перед застосуванням електронного засобу контролю зобов'язаний

роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому правила користування пристроєм, техніку безпеки поводження з ним та наслідки його зняття або неправомірного втручання в його роботу з метою ухилення від контролю. Про закріплення на тілі підозрюваного (обвинуваченого) електронного браслета або персонального трекера він негайно повідомляє слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд.

З метою здійснення контролю працівник поліції має право щодоби спілкуватися з підозрюваним (обвинуваченим), заходити до його житла, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на нього зобов'язань, у тому числі щодо використання електронного засобу контролю. Після закінчення строку домашнього арешту із застосуванням такого засобу слідчий, працівник підрозділу поліції за участю представника уповноваженого підрозділу забезпечують зняття з особи електронного браслета або персонального трекера.

Підозрюваний (обвинувачений) не може бути затриманий без дозволу слідчого судді, суду у зв'язку з підозрою або обвинуваченням у тому самому кримінальному правопорушенні, якщо до нього вже застосовано домашній арешт.

Практика впровадження домашнього арешту в Україні свідчить про досить активне застосування цього інституту кримінального процесу. У провадженні місцевих загальних судів упродовж 2013 р. перебувало загалом 8,1 тис. клопотань про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту (з них 7,1 тис. або 90 % задоволено) із 43,3 тис. задоволених судами клопотань про застосування запобіжних заходів, що становить п'яту частину (аналітичні дані Генеральної прокуратури України).

Для порівняння: у 100-мільйонній Росії домашньому арешту піддаються близько 100 осіб на рік, у 10-мільйонній Білорусі – близько 500 [154].

Відповідно до ст. 183 КПК України, тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно в разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України.

Як правило, прокурори, що здійснюють процесуальне керівництво у провадженнях про вбивство, у 96 % випадках звертаються з клопотанням до суду саме про застосування запобіжного заходу взяття під варту.

Вичерпний перелік підстав застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою визначено в ч. 2 ст. 183 КПК України та не підлягає розширеному тлумаченню. Питання удосконалення кримінальних процесуальних засад обрання цього запобіжного заходу неодноразово обговорювались на сторінках юридичних видань [38; 106; 298; 387].

Застосування слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою передбачає обов'язок слідчого судді визначити в ухвалі розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним обов'язків, передбачених КПК, крім уже згаданих випадків, передбачених ч. 4 ст. 183 цього Кодексу. Визначення розміру застави в такому випадку здійснюється в порядку ст. 182 КПК України.

КПК, як зазначалося, передбачає обов'язкову участь підозрюваного в судовому засіданні, що відповідає вимогам ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та забезпечує можливість підозрюваного постати перед суддею і дати особисті пояснення щодо затримання та тримання під вартою [445, с. 656–658]

Прокурорами у 2016 р. подано до суду 17 593 (проти 23 969 або -26,6 %) клопотання про тримання під вартою, з яких 3 163 відхилено судом (питома вага 18,0 % проти 9,6 % у минулому році). У справах щодо неповнолітніх направлено до суду 299 клопотань про взяття під варту, з них 71 (питома вага 23,7 % проти 20,4 %) відхилено судом. Як свідчать статистичні дані, суди не дуже охоче задовольняють звернення слідчих і прокурорів. Чому ж це відбувається?

Судовою практикою визнано, що досить часто у клопотаннях про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий, прокурор не зазначає точну інформацію щодо даних про особу, стосовно якої подається таке клопотання (неправильна адреса місця перебування, помилкові

дані про прізвище, ім'я та по батькові тощо), не розкриваються обставини та не підтверджуються факти необхідності застосування до осіб запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; трапляються непоодинокі випадки, коли до клопотання не долучаються копії матеріалів кримінального провадження, які мають істотне значення під час розгляду клопотання і можуть суттєво вплинути на висновки слідчого судді, що є перешкодою для повного, усебічного та об'єктивного розгляду таких клопотань. Окрему проблему становить подання слідчими та прокурорами клопотання про обрання запобіжного заходу, в якому чітко не зазначено дату затримання особи, оголошення в розшук або попереднього тримання такої особи під вартою/застосування до особи іншого запобіжного заходу; не засвідчено копії долучених до клопотання документів; відсутній витяг із ЄРДР щодо вчиненого особою кримінального правопорушення, що стає суттєвою перешкодою в обчисленні строків та вирішенні питання щодо обґрунтованості підозри й оцінки наявних ризиків.

Слід мати на увазі, що у випадку подання клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та одночасно клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу обов'язок щодо надання копій клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність затримання, встановлений ч. 2 ст. 184 КПК України, має бути виконано одразу ж після проведення такого затримання. Саме ж клопотання про застосування запобіжного заходу повинно перебувати у слідчого судді до моменту виконання ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного, обвинуваченого або до закінчення строку дії цієї ухвали.

Строк тримання під вартою обраховується з моменту затримання особи. Враховуючи те, що продовження строку тримання під вартою здійснюється в порядку, визначеному КПК, то при такому продовженні враховуються вимоги щодо сукупного строку тримання під вартою, встановлені в ч. 3 ст. 197 КПК. Тому, наприклад, при надходженні клопотання про продовження строку тримання під вартою особи, яка перебуває під вартою понад півтора роки, у задоволенні такого клопотання має бути відмовлено [400].

У результаті розгляду зазначеного питання доходимо висновку про існування негативної практики неякісного складання клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Як слідчі, так і прокурори припускаються помилок у такому важливому процесуальному документі. Водночас ці помилки можуть спотворити інформацію щодо об'єкта застосування, а також призвести до порушення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Саме тому прокурору необхідно відповідально перевіряти зміст зазначених клопотань відповідно до закону та усувати недоліки і порушення, які можуть призвести до негативних наслідків.

3.3. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Досудове розслідування здійснюється за допомогою передбачених законом кримінальних процесуальних засобів збирання доказів. До них належать, насамперед, слідчі (розшукові) дії як основний вид процесуальних дій, що спрямовані на отримання (збирання) або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК України).

Процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) дій закріплено положеннями глави 20 КПК України (ст. 223–245). У чинному кримінальному процесуальному законодавстві зрештою усунуто правову неузгодженість у визначенні слідчих дій, на необхідності чого неодноразово наголошували вчені, аналізуючи Кримінально-процесуальний кодекс 1960 р.[413].

Збирання доказів є одним з елементів доказування. Структуру збирання доказів, з огляду на класичні доктринальні підходи, можна визначити як урегульовану КПК України діяльність уповноважених суб'єктів стосовно виявлення та фіксації у встановленому кримінальним процесуальним законом порядку матеріальних та ідеальних слідів злочину або інших фактичних даних, що мають доказове значення для кримінального провадження [26].

Аналіз наукової літератури з проблем кримінального процесу та криміналістики показує, що питанням організації й тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні постійно приділяється значна увага [27; 424; 437]. Водночас значно менше комплексних наукових досліджень особливостей кримінальної процесуальної діяльності прокурора під час проведення НСРД у досудовому розслідуванні [323, с. 52–63].

У чинному КПК України збільшено перелік процесуальних дій завдяки запровадженню нової для вітчизняної правозастосовної практики категорії «НСРД», які розподілені на дві групи: 1) стосується законного втручання у приватне спілкування та 2) усі інші види НСРД.

До першої групи належать чотири види таких дій (ст. 260–264), до другої – вісім видів (ст. 267–272, 274) [325]. Огляд і виїмка кореспонденції не вважається окремим видом НСРД, про що йдеться у змісті ч. 4 ст. 258, ст. 261 та ст. 262 КПК України, а отже, не потребує прийняття окремого рішення. Слідчий отримує право на здійснення огляду та виїмки кореспонденції лише після накладення на неї арешту відповідно до ст. 261 КПК України. Водночас у ч. 1 ст. 262 КПК України зазначено, що контроль і затримання кореспонденції покладається на установу зв'язку, але такий термін не визначений у Законі України «Про поштовий зв'язок». До того ж понад 30 підприємств, які мають ліцензію на надання послуг поштового зв'язку, у тому числі фінансові відправлення, не мають допуску до державної таємниці, і такий допуск не передбачено ліцензіями.

Прокурор, слідчий мають право приймати рішення про проведення таких видів НСРД: зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України); спостереження за річчю або місцем (ст. 269 КПК України); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України).

В останньому випадку постанова слідчого погоджується з керівником органу досудового розслідування. Рішення про здійснення контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) має право прийняти виключно прокурор. Інші негласні слідчі (розшукові) дії проводяться за ухвалою слідчого судді, постановленою за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. У виняткових невідкладних випадках, зазначених у ч. 1 ст. 250 КПК України, до винесення ухвали слідчого судді за постановою прокурора або слідчого, узгодженого з прокурором, може бути розпочато встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) та спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України). Лише негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ч. 2 ст. 264 і ст. 268 КПК України, можуть здійснюватися під час проведення досудового слідства щодо будь-якого злочину незалежно від його тяжкості. Інші НСРД можуть бути проведені лише під час розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину.

НСРД походять із системи оперативно-розшукових заходів, основою яких є передбачена законодавством послідовність дій уповноважених суб'єктів, спрямованих на виявлення, розкриття та припинення злочинів, що провадяться з використанням оперативно-розшукових методів і засобів. Основним функціональним призначенням НСРД в оновленій системі кримінального процесу України є забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінальному провадженні інформації, одержаної із застосуванням негласних засобів, які використовуються в оперативно-розшуковій діяльності. У Кримінально-процесуальному кодексі 1960 р. передбачалася можливість накладання арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка, а також зняття інформації з каналів зв'язку та дослідження інформації, знятої з них (ст. 187, 187–1). Відповідно до законодавчих новел, негласні дії можуть проводитися як слідчі (розшукові) у кримінальних провадженнях, так і оперативно-розшукові заходи в оперативно-розшукових справах. Ці дії в обох випадках проводяться

згідно з положеннями глави 21 КПК (ст. 8) Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [346, с. 100–103].

Специфікою мети проведення НСРД та оперативно-розшукових заходів обумовлюються й особливості обґрунтування клопотання про проведення таких заходів та підстав для його задоволення слідчим суддею, використання їх результатів. Істотною новелою КПК й останніх змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» є те, що оперативно-розшукова справа заводиться за наявності достатньої інформації про готування до злочину – про злочини, що готуються, та осіб, які готують вчинення злочину (ст. 6, 9 Закону). У разі ж надходження заяви, повідомлення або після самостійного виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, відомості про це невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення або самостійного виявлення вносяться до ЄРДР, і розпочинається розслідування. Тобто за наявності інформації про вчинення злочину не можна заводити оперативно-розшукову справу і, відповідно, проводити оперативно-розшукові заходи, а треба здійснювати досудове розслідування [447, с. 253–255].

Безумовно, у контексті нашого дослідження не можна не зазначити про виключні, контрольні функції прокурора під час проведення НСРД. Вони реалізуються на різних етапах. Насамперед прокурор подає слідчому судді клопотання або погоджує клопотання слідчого про проведення зазначених дій. В окремих випадках самостійно дозволяє їх проведення. Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України). Прокурор має право заборонити проведення ще не розпочатої негласної слідчої (розшукової) дії. Після завершення проведення НСРД прокурор здійснює контроль за письмовим повідомленням особи, конституційні права якої було тимчасово обмежено під час їх проведення [111].

Упродовж 2013 р. обліковано 169,4 тис. тяжких та особливо тяжких злочинів, для розкриття яких достатньо активно використовувалися можливості

НСРД, порівняно з першим кварталом 2013 р., до судів подано 14,6 тис. відповідних клопотань, у другому – 16,4 тис., у третьому – 19,6 тис., упродовж жовтня – листопада – 14,2 тис. До того ж покращується якість підготовки зазначених клопотань, про що свідчить зменшення питомої ваги їх відхилення судами (6,6 %; 5,6 %; 5,3 % відповідно, та 5,2 % станом на кінець року). У восьми регіонах результати всіх проведених НСРД у кримінальних провадженнях щодо організованих груп та злочинних організацій використано як докази у кримінальному судочинстві. Більшість клопотань стосувались надання дозволів на установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (21,7 тис.), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (18 тис.), спостереження за особою, річчю або місцем (8,4 тис.), аудіо-, відеоконтролю особи (8,1 тис.), контролю за вчиненням злочину (4,8 тис.). Водночас у значно меншому обсязі застосовувалися можливості проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (847), зняття інформації з електронних інформаційних мереж (609), використання конфіденційного співробітництва (307) та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованих груп та злочинних організацій (4), що поряд з об'єктивними чинниками свідчить про недостатнє використання оперативно-розшукових можливостей у досудовому кримінальному процесі [251].

У 10,5 тис. проведених негласних слідчих (розшукових) діях матеріальні носії секретної інформації розсекречено для використання в процесі доказування, що становить майже третину від загальної кількості всіх проведених НСРД. У згаданий період оперативними працівниками подано 19,7 тис. ініціативних рапортів про проведення НСРД, що становить 16,2 % від тяжких та особливо тяжких злочинів [113].

У 2015 р. прокурори розглянули 63,4 тис. клопотань слідчих про проведення НСРД. Серед розглянутих прокурорами погоджено 59,9 тис. клопотань (94,5 %). При цьому судами задоволено 56,6 тис. клопотань прокурорів та слідчих, з числа погоджених прокурорами (питома вага 95,8 %),

відхилено 2,5 тис. клопотань (4,2 %). До постановлення рішення суду прокурорами узгоджено проведення 361 НСРД. Суд у подальшому відмовив у їх проведенні у 18 випадках (проти 28, або – 35,7 %) [5]. У 2016 р. прокурорами розглянуто 55005 клопотань слідчих про проведення НСРД. З числа розглянутих прокурорами погоджено 53051 клопотання, або 96,4 %. Судами задоволено 57326 клопотань прокурорів та слідчих, з числа погоджених прокурорами, їх питома вага становить 90,7 %. Відхилено 2947 клопотань, або 4,9 % [6]. Такий незначний показник випадків відмови судом у проведенні НСРД у порівнянні із загальною кількістю випадків погодження прокурорами проведення таких слідчих дій до постановлення рішення суду, свідчить про обґрунтованість прийнятих прокурорами рішень та загалом підкреслює, з однієї сторони, роль прокурора у процесі викриття винуватих та збиранні необхідних для підтвердження цього доказів, а з іншого – у дотриманні законності при проведенні такої процесуальної діяльності.

Слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії мають спільну мету, але відрізняються порядком проведення. Так, слідчі (розшукові) дії проводяться в чітко встановленій процесуальній формі й мають на меті збирання нових або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні, зокрема, показань, речових доказів, документів, висновків експертів (ч. 2 ст. 84 КПК України). Для проведення ж НСРД (ст. 246–274 КПК України) не обов'язково дотримуватись такої процесуальної форми. Вони спрямовані на фіксацію фактів й обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Водночас такі дії мають і розшукове призначення та їх результати можуть використовуватись як підстави для проведення слідчих (розшукових) дій з метою отримання доказів, про які йдеться у ч. 2 ст. 84 КПК України.

Процесуальний порядок та організація провадження НСРД регламентовані КПК України (глава 21) й Інструкцією про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ

України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 (далі – Інструкція).

Отже, суб'єктами проведення НСРД є прокурор, слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення НСРД можуть залучатися також інші особи (ч. 6 ст. 246 КПК України).

Під час виконання доручень прокурора, слідчого співробітники (працівники) уповноваженого оперативного підрозділу не мають права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Згідно з п. 3.8 Інструкції, уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення прокурора, слідчого з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення НСРД залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи. У зв'язку із зазначеним вище твердженням щодо безпосереднього не проведення уповноваженим оперативним підрозділом НСРД, а залучення з цією метою на підставі відповідного завдання інших оперативних та оперативно-технічних підрозділів, виникає слушне питання щодо доцільності надіслання таких доручень слідчого саме «уповноваженому оперативному підрозділу».

На цьому неодноразово наголошували провідні українські процесуалісти. Наприклад, А. М. Погорецький зауважує, що з метою підвищення оперативності проведення НСРД доцільно надіслати зазначені доручення слідчого безпосередньо тому оперативному чи оперативно-технічному підрозділу, який уповноважений на її проведення. При цьому він наголошує, що така практика вже застосовується у Службі безпеки України і, на його думку, є виправданою та

відповідає вимогам чинного КПК України [244, с. 274]. Таким чином, для вирішення зазначеного питання необхідно внести відповідні зміни до вищезгаданої Інструкції.

Одним з питань, яке, на нашу думку, також потребує вирішення, є положення, пов'язане з п. 3.3.1 Інструкції, в якому зазначається, що залежно від злочину, який розслідується, та статусу особи, щодо якої проводиться негласна слідча (розшукова) дія, інших чинників, слідчий, за погодженням з керівником органу досудового розслідування відповідного рівня, може доручати проведення негласної слідчої (розшукової) дії керівнику іншого правоохоронного органу, у тому числі того, під юрисдикцією якого не перебуває місце вчинення кримінального правопорушення, з обґрунтуванням такої необхідності.

Водночас незрозуміло, чому таку можливість не закріплено за прокурором, і чому слідчий погоджує таке доручення саме з керівником органу досудового розслідування, який за кримінальним процесуальним законодавством не є процесуальним керівником розслідування. Крім цього, в інструкції не передбачено, про які саме правоохоронні органи йдеться, а під словом «інші» розуміються і ті, які не мають у своїй структурі оперативних підрозділів, саме на які Інструкцією і покладаються повноваження безпосереднього здійснення НСРД.

На нашу думку, доцільно переглянути зазначене положення та доповнити даний пункт словами «...іншого правоохоронного органу, у складі якого наявні або якому підпорядковані оперативні та оперативно-технічні підрозділи...».

Відповідно до положень КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії, залежно від їх виду й конкретної мети, можуть бути проведені як щодо підозрюваного, так і стосовно іншої особи, якщо внаслідок їх проведення є можливість отримати відомості про злочин й особу, яка його вчинила, чи обставини, що мають значення для досудового розслідування (про події, речі і документи, що мають істотне значення для досудового розслідування) (ст. 246, 253, 261 КПК України), але виключно у випадках, якщо такі відомості неможливо отримати в інший спосіб. У зв'язку з цим, слідчому судді, який здійснює розгляд

клопотання щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії, необхідно надати відомості, отримані під час досудового розслідування, що підтверджують неможливість одержання відомостей про злочин чи особу, яка його вчинила, в інший спосіб.

Перед направленням слідчому судді клопотання щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії його має бути погоджено з прокурором-процесуальним керівником, який розглядає його за можливості невідкладно з моменту надходження. При цьому предметом контролю прокурора є наявність законних підстав до проведення (юридична обґрунтованість), наявність фактичних підстав (фактична обґрунтованість), додержання процедури отримання дозволу на її проведення

[78, с. 130–135].

У випадку відмови погоджувати клопотання прокурор складає мотивовану постанову, яка не виключає повторного направлення йому клопотання після усунення недоліків.

За необхідності проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, виключно прокурор може прийняти рішення про її проведення (271 КПК України).

Якщо ж клопотання погоджено прокурором й отримано дозвіл суду на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, прокурор або слідчий надають доручення уповноваженому оперативному підрозділу, до якого додається ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії чи постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо ухвала слідчого судді для її проведення не передбачена законодавством.

Таке доручення складається у двох примірниках на офіційному бланку органу досудового розслідування чи прокуратури відповідного рівня. Воно має бути мотивованим, містити інформацію, необхідну для його виконання, чітко поставлене завдання, що підлягає вирішенню, строки його виконання, а також інформацію щодо конкретного прокурора, якому слід направляти матеріали в

порядку, передбаченому ст. 252 КПК України. Оперативний підрозділ не має права передоручати виконання доручення іншим оперативним підрозділам. У дорученні також може визначатись порядок взаємодії між слідчим, прокурором й уповноваженим оперативним підрозділом, а також терміни складання протоколів про перебіг і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії або її проміжного етапу.

Негласна слідча (розшукова) дія – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж доручається лише відповідним оперативно-технічним підрозділам Національної поліції та Служби безпеки України. Це, насамперед, зумовлено тим, що для проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії необхідне спеціальне обладнання.

До того ж, відповідно до ст. 273 КПК України, під час проведення НСРД, за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора, можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. Ідентифікованими (поміченими) засобами можуть виступати речі, предмети, документи, що мають на собі будь-яку позначку, що дозволяє відрізняти їх від однорідних об'єктів.

Виключність повноважень прокурора під час проведення НСРД полягає у праві заборонити проведення ще не розпочатої негласної слідчої (розшукової) дії, оформивши своє рішення вмотивованою постановою (ст. 110, 246, 249 КПК України). Прокурор зобов'язаний припинити подальше проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому не вбачається необхідності, та з інших підстав, викладених ним у постанові, що негайно надається керівнику органу, який проводить негласну слідчу (розшукову) дію.

Під час проведення НСРД прокурор, слідчий, уповноважений оперативний підрозділ, який виконує доручення слідчого, прокурора, відповідно до ст. 275 КПК України, має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення НСРД. Така допомога та сприяння інших осіб, які співпрацюють із правоохоронними органами на засадах конфіденційного

співробітництва, може мати різний характер та виявлятися в інформаційному сприянні забезпечення проведення НСРД, тобто наданні певних відомостей, порад, консультацій тощо. Також особи, які співпрацюють з органами досудового розслідування на конфіденційній засаді, можуть допомагати у створенні умов для безпосереднього проведення НСРД, або ж брати особисту участь в їх проведенні (ст. 271, 272 КПК України).

Уповноважені оперативні підрозділи не мають права виходити за межі доручень слідчого, прокурора. Вони зобов'язані повідомляти їх про виявлення обставин, які мають значення для кримінального провадження, або вимагають нових процесуальних рішень слідчого, прокурора. Керівник органу, якому доручено виконання негласної слідчої (розшукової) дії, повинен негайно повідомити прокурора та слідчого про неможливість виконання доручення, його затримання з обґрунтуванням причини і повідомленням про вжиття заходів щодо подолання перешкод у виконанні доручення.

Контроль за дотриманням строків і повноти виконання доручення слідчого, прокурора здійснює керівник уповноваженого оперативного підрозділу. Проведення негласної слідчої (розшукової) дії за межами строку, що був визначений в ухвалі слідчого судді, має оцінюватися як суттєве порушення прав людини, оскільки в такому разі здійснюється втручання в її приватне життя без відповідної правової підстави. Встановлення в законі певного строку для виконання ухвали слідчого судді про проведення негласної слідчої (розшукової) дії має значення для забезпечення обґрунтованості обмеження фундаментальних прав людини, оскільки підстави для проведення цієї дії, зазначені в ухвалі слідчого судді, не можуть існувати упродовж невизначеного строку. Така позиція визначена Європейським судом з прав людини, у рішенні від 2 листопада 2006 р. у справі «Волохи проти України», в якій заявники скаржилися на порушення їх прав у зв'язку з накладенням арешту на їх кореспонденцію, що був чинний більше одного року і скасований у зв'язку із закриттям кримінальної справи. Суд зазначив, що національне законодавство, яке діяло в Україні на той час, не передбачало жодного

проміжного перегляду постанови про накладення арешту на кореспонденцію заявників у розумні проміжки часу або будь-яких строків для такого втручання. Унаслідок цього суд дійшов висновку, що зазначене втручання не може тлумачитись як таке, що було здійснено «згідно із законом» [391, с. 119–120].

За результатами виконання доручення оперативний співробітник (працівник) складає рапорт із зазначенням результатів виконаного доручення, залучених при цьому сил і засобів, а також їх результатів.

Керівник уповноваженого оперативного підрозділу приймає рішення шляхом накладення резолюції на рапорті стосовно можливості направлення протоколу та додатків до нього прокурору чи вжиття заходів щодо належного виконання доручення. Протокол та додатки до нього не пізніше 24 год після складання надаються прокурору, зазначеному в дорученні. Матеріали, що можуть розшифрувати конфіденційних осіб отримання інформації, не надаються.

Протокол про перебіг і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) складає слідчий, якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках – уповноважений працівник оперативного підрозділу. Він повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження. Періодичність складання протоколів залежить від виду негласної слідчої (розшукової) дії, терміну її проведення (одномоментно чи упродовж певного часу), від доручення слідчого, прокурора, але в будь-якому разі безпосередньо після отримання фактичних даних, що можуть використовуватись як докази для встановлення місця перебування особи, яка перебуває в розшуку, про кожний випадок огляду, виїмки, дослідження матеріалів про результати негласної слідчої дії тощо.

Процесуальний порядок та організація засекречування й розсекречування матеріальних носіїв інформації щодо проведення НСРД, порядок знищення відомостей (матеріальних носіїв інформації щодо факту, методів та результатів), проведення НСРД, забезпечення права особи на інформацію щодо

проведення стосовно неї негласних (слідчих) дій визначені відповідними нормами КПК України та зазначеною вище Інструкцією.

Забезпечення охорони державної таємниці та дотримання інших вимог законодавства про державну таємницю при проведенні НСРД, згідно з Інструкцією, крім слідчих, слідчих суддів та співробітників уповноважених оперативних підрозділів, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, у першу чергу покладається на прокурорів.

Оскільки, лише на підставі рішення прокурора-процесуального керівника, після завершення проведення НСРД з урахуванням обставин кримінального провадження та необхідності використання їх матеріалів як доказів, у випадку, якщо витік зазначених відомостей не завдасть шкоди національній безпеці України, грифи секретності матеріальних носіїв інформації щодо їх проведення підлягають розсекреченню.

Таке рішення оформлюється постановою прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що погоджує керівник прокуратури.

Після цього прокурор направляє клопотання про скасування грифів секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення НСРД та відповідних документів керівнику органу, у якому здійснювалося їх засекречування, що створює з цією метою експертну комісію з питань таємниць, якій доручається підготовка рішень про скасування грифів секретності [263].

Згідно з п. 5.13 Інструкції, експертна комісія створюється у складі не менше трьох осіб, зокрема фахівців, які мають відповідний рівень знань та досвід роботи у сфері охорони державної таємниці (залежно від органу: слідчий суддя, слідчий, прокурор у конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва, керівник слідчого чи оперативного підрозділу), працівники режимно-секретних підрозділів, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми.

У цьому контексті ми поділяємо думку М. А. Погорецького, який зазначає, що визначений Інструкцією порядок передачі прокурору з метою використання у кримінальному провадженні результатів НСРД значно розширює коло суб'єктів, які можуть бути обізнаними щодо організаційно-тактичних особливостей здійснення НСРД, що негативно впливає як на стан захисту державної таємниці в цій сфері, так і на стан захисту слідчої таємниці у кримінальному процесі, що потребує розроблення додаткових гарантій їх захисту [244, с. 275].

Окрему увагу слід звернути на важливість урахування зарубіжного досвіду застосування та нормативної регламентації НСРД. Аналізуючи зарубіжне законодавство, можна дійти висновку, що в Україні враховано найбільш прогресивний світовий досвід у правовому регулюванні використання на стадії досудового розслідування негласних форм і методів здобуття інформації про підготовлюваний або вчинений злочин. Зокрема, чинний КПК України представляє найбільш широкий перелік НСРД, порівняно із процесуальним законодавством більшості європейських країн. Порівняльне дослідження можна провести на прикладі Кримінально-процесуального кодексу ФРН, оскільки процесуальна модель досудового розслідування злочинів, закладена в ньому, подібна до тієї, що представлена у КПК України. Зокрема, Кримінально-процесуальний кодекс ФРН (параграфи 99, 100) встановлює порядок здійснення контролю та виїмки телеграфно-поштової кореспонденції, дозвіл на проведення яких може надавати як суд, так і прокурор (у невідкладних випадках). Дозвіл на виїмку такої кореспонденції надає лише суддя. Закріплено вичерпний перелік злочинів, під час розслідування яких може здійснюватись контроль телефонних розмов. Лише за рішенням суду або прокурора (як виняток) допускається використання конфіденційного співробітництва, а також організація проникнення негласного співробітника в недоступні місця. Дозвіл на здійснення спостереження може бути наданий лише стосовно підозрюваного за умови, що в інший спосіб

неможливо отримати важливу для справи інформацію або встановити його місцезнаходження [216].

Кримінально-процесуальний кодекс Грузії, де також нещодавно проведено реформу кримінальної юстиції, закріплює систему таємних слідчих дій, до яких належать візуальний контроль (приховане стеження, у тому числі із застосуванням технічних засобів), контрольна закупка, контрольована поставка, таємне прослуховування та запис комунікацій, що здійснюється за допомогою технічних засобів, зняття та фіксація інформації з каналів зв'язку (шляхом приєднання до каналу зв'язку, комп'ютерної мережі, лінійним комунікаціям та станційної апаратури). До інших таємних слідчих дій за Кримінально-процесуальним кодексом Грузії належать накладення арешту та виїмка комунікаційних відправлень (крім дипломатичної пошти); цензура кореспонденції; упровадження оперативного співробітника в злочинну групу; створення конспіративної організації в будь-якій організаційно-правовій формі для проникнення в злочинну групу з метою отримання інформації, та інші таємні дії, що мають на меті отримання інформації [393]. Порівнюючи систему НСРД, яка закріплена у КПК України, із законодавством Грузії, що є найбільш близькими за змістом, можна дійти висновку, що норми українського законодавства являють собою більш досконалу модель негласних засобів розслідування насамперед за рахунок більш широкого переліку та детальної правової регламентації їх проведення.

Як свідчить аналіз законодавства країн СНД, таких широких повноважень прокуратури щодо нагляду за діяльністю органів, які ведуть негласну оперативно-розшукову роботу, не передбачено в жодній з них. Гарантії законності ведення оперативно-розшукової діяльності переважно забезпечуються нормами, які встановлюють повноваження прокуратури на санкціонування оперативно-розшукових заходів, що обмежують права людини, або ж нормами, які встановлюють порядок прокурорського реагування на скарги та заяви громадян про порушення їхніх прав під час проведення оперативно-розшукової діяльності (Казахстан, Туркменістан, Росія). До

повноважень прокуратури в Білорусі належить погодження відомчих нормативних актів органів, що провадять оперативно-розшукову діяльність [62, 75–82]. Чітко визначений предмет прокурорського нагляду, як, наприклад, у Законі Естонії «Про оперативно-розшукову діяльність», забезпечує певну самостійність діяльності оперативних підрозділів, адже визначені законом межі нагляду не дають можливості зробити оперативно-розшуковий орган підконтрольним прокуратурі [274].

Щоправда повноваження прокуратури на стадії досудового розслідування і в Україні, і в країнах СНД, законодавство яких споріднене, оскільки тривалий час розвивалося в межах одного державного утворення, традиційно є ширшими, ніж нагляд прокурора за розшуковою діяльністю. Це обумовлено самою сутністю інституту прокуратури як публічного органу держави, функціями якого, відповідно до п. 3 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», є нагляд за додержанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.

Чинний КПК України суттєво розширив юрисдикцію суду під час досудового розслідування, що пояснюється двома причинами. Першою з них є забезпечення в такий спосіб змагальності під час досудового розслідування, запровадження з цією метою інституту слідчого судді, покладення тягара доказування наявності підстав обмеження прав людини у зв'язку зі здійсненням кримінального провадження на сторону, яка заявляє клопотання про проведення слідчої (розшукової), негласної слідчої (розшукової) дії або застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Водночас розширення меж судового контролю полягає у забезпеченні в такий спосіб прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, адже, відповідно до нормативного визначення функції судового контролю, вона полягає у здійсненні слідчим суддею контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (пункт 18 ч. 1 ст. 3 КПК України). Законодавець відніс до виключної компетенції слідчого судді прийняття рішення про проведення слідчих (розшукових) і НСРД, які обмежують конституційні права

людини. Водночас закон передбачає підстави та порядок отримання ухвали слідчого судді, а також загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 223 КПК України) та загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії (параграф 1 глави 21 КПК України). Отже, під порушенням суттєвих умов дозволу слідчого судді на проведення процесуальних дій, про яке йдеться у п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК України як про безумовну підставу визнання доказів недопустимими, слід розуміти не лише недотримання загальних правил, передбачених відповідними статтями КПК України, а й порушення тих приписів, що містяться в ухвалі слідчого судді про проведення конкретної процесуальної дії [391, с. 117–125].

Аналізуючи кримінальне процесуальне законодавство, можемо дійти висновку, що під час досудового розслідування слідчий набуває привілейованого статусу перед оперативним працівником, адже ст. 40 КПК передбачає, що слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій і НСРД оперативним підрозділам, які, відповідно до ч. 3 ст. 41 КПК, зобов'язані їх виконувати. Під час виконання таких доручень співробітник оперативного підрозділу набуває повноважень слідчого, але позбавлений права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з цього приводу з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора ч. 2 ст. 41 КПК). Однак у новій редакції Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначається, що низку оперативно-розшукових заходів (з урахуванням положень глави 21 КПК України) проводять на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором (ч. 3 ст. 8). Таким чином, оперативні підрозділи в окремих випадках уповноважені законом самостійно ініціювати проведення НСРД, про що не йдеться у КПК України. Таке різночитання потребує уточнення.

Крім того, організація проведення НСРД перебуває в площині оперативного забезпечення, під яким розуміють створення належних умов для їх проведення (оперативних, агентурних, технічних тощо). Тож на практиці

більшість таких дій слідчий доручає уповноваженим оперативним підрозділам (ініціаторам), які для їх проведення на підставі власного завдання (з комплектом необхідних документів) залучають інші оперативні та оперативно-технічні служби.

Водночас у другому реченні ч. 1 ст. 252 КПК України закріплено, що за результатами проведення НСРД складається протокол, до якого за необхідності долучаються додатки. Проте з цього положення залишається незрозумілим, хто складає протокол: прокурор, слідчий чи працівники, які виконували НСРД, серед яких можуть бути також оперативні працівники підрозділів оперативно-технічних заходів та інших оперативних служб [56].

Враховуючи викладене, пропонуємо сформулювати друге речення ч. 1 ст. 252 КПК України в такій редакції: «За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол працівником підрозділу-виконавця, до якого за необхідності долучаються додатки».

Із запровадженням до кримінального процесу України інституту НСРД ліквідований інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства. Оперативні підрозділи після передачі обвинувального акта до суду позбавлені права проводити як оперативно-розшукові заходи, так і негласні слідчі (розшукові) дії з метою продовження документування можливої подальшої протиправної діяльності обвинуваченого. Про вказану проблему наголошував професор М. А. Погорецький

За запровадження інституту оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження при взаємодії оперативних підрозділів із слідчим, також висловлювався і А. М. Бабошин, передусім у тих випадках, коли кримінальне провадження відкрито за матеріалами ОРД [15].

Оскільки після втрати такого оперативного інституту розширилися можливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду на усіх стадіях кримінального процесу і, передусім, на судових, у сторони обвинувачення взагалі відсутні ефективні засоби викриття такої

протидії та протистояння їй (у деяких випадках обвинувачені, використовуючи свої можливості, впливають на потерпілих та свідків з метою уникнення відповідальності, що призводить до виправдувальних вироків і негативно впливає на авторитет правоохоронних органів). Вирішення цього питання потребує внесення відповідних змін та доповнень до чинного КПК України і Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [244, с. 270–273]

На наш погляд, потрібно відновити практику ведення оперативно-розшукових справ на етапі розгляду справи в суді, що викликано необхідністю оперативного супроводження кримінальних проваджень, обвинувальні акти за якими направлено до суду та які розглядаються в судах.

Водночас деякі негласні слідчі (розшукові) дії, як відомо, можуть бути розпочаті до отримання ухвали слідчого судді лише у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних з урятуванням життя людей і запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого зазначеними в ч. 1 ст. 250 КПК України та розділами КК України. До таких НСРД належать установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) та спостереження за особою, реччю або місцем (ст. 269 КПК України). Натомість на місцях не існує єдиної практики застосування цього питання, насамперед у разі, якщо йдеться про розслідування неправомірної вигоди. Вважається, що цей перелік потребує розширення шляхом доповнення НСРД, які за своєю природою завжди мають невідкладний характер, зокрема обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння (ст. 267 КПК), аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК) та електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК). До того ж перелік підстав проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді (ст. 250 КПК) потребує доповнення необхідністю безпосереднього переслідування особи, яка вчинила тяжкий або особливо тяжкий злочин. У такому випадку прокурор має бути зобов'язаний невідкладно після початку

такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Непоодинокими є випадки, коли НСРД необхідно проводити в день реєстрації відповідних відомостей у ЄРДР, передусім це стосується кримінальних проваджень щодо одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України). Трапляються ситуації, коли службова особа вимагає надання неправомірної вигоди до певної години того самого дня, коли таку вимогу озвучено. У зв'язку з об'єктивно викликаною необхідністю оперативних дій, у прокурора як процесуального керівника немає достатнього часу для отримання всіх відповідних дозволів слідчого судді на проведення комплексу НСРД, а спостереження за особою, речю або місцем у цьому разі не забезпечить належного фіксування події учинення кримінального правопорушення.

Стаття 253 КПК України визначає, що особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НСРД, а також підозрюваний та його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження. Такий обов'язок сторони обвинувачення визначається засадою таємниці спілкування (ст. 14 КПК України), відповідно до якої під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування. Загалом позиція правильна, відповідає засаді верховенства права та законності. Однак реалізація цього положення ускладнюється в ситуаціях, коли особу, стосовно якої мав місце факт утручання в спілкування, не встановлено, а в її діях не зафіксовано дані, які вказують на наявність ознак кримінального правопорушення. Отже, редакція ст. 253 КПК України потребує або суттєвого доопрацювання, або скасування, оскільки вона може значно зашкодити правоохоронним органам ефективно виконувати покладені на них функції та сприяти злочинцям більш якісно протидіяти розслідуванню.

Водночас, аналізуючи положення ст. 268 КПК України, що регламентує порядок проведення установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, можна дійти висновку, що за певних обставин при її проведенні конституційні права осіб не буде порушено. (додаток Ж, приклад 3.3.1) Тож пропонуємо доповнити ст. 268 КПК України нормами, які б дозволяли за наявності добровільної згоди власника радіоелектронного засобу проводити таку негласну слідчу (розшукову) дію за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за рішенням прокурора за «скороченою процедурою».

Не позбавленим дискусійного характеру вважається положення ч. 2 ст. 256 КПК України «Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні», що передбачає можливість допиту як свідків осіб, які проводили НСРД або були залучені до їх проведення (допит може відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, які не так вже й рідко застосовуються на практиці. 40 % опитаних прокурорів застосовували заходи безпеки під час досудового розслідування, 6 % – у судовому розгляді).

Однак, відповідно до ч. 7 ст. 97 КПК України «Показання з чужих слів», у будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони даються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою стосовно пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження. Отже, незрозуміло, чи вважається проведення співробітником оперативного підрозділу негласної слідчої (розшукової) дії здійсненням кримінального провадження з огляду на повноваження, визначенні ст. 41 КПК України.

Слушною у цьому аспекті є думка М. А.Погорецького, враховуючи, що Інструкція про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні не усуває прогалини КПК України щодо процесуальної регламентації провадження НСРД, до внесення відповідних змін і доповнень до чинного КПК України вчений пропонує прийняти міжвідомчі

правові акти, які б докладніше врегульовували питання використання матеріалів, одержаних під час проведення окремих НСРД у доказуванні [244, с. 275–276].

Водночас трапляються непоодинокі випадки зволікань з проведенням першочергових невідкладних слідчих, НСРД, що призводить до втрати доказової бази, а в деяких випадках унеможливорює притягнення винуватих до кримінальної відповідальності. Серед причин таких порушень головними вважаємо надзвичайно високу завантаженість оперативних підрозділів (додаток Ж, приклад 3.3.2).

Невирішеним до сьогодні залишається питання допустимості доказів, одержаних під час проведення НСРД. Згідно зі ст. 246 КПК України, такі дії проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (крім зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту – ч. 2 ст. 264 КПК та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – ст. 268 КПК України). Практиці відомі ситуації, коли на початку досудового розслідування «вбачалися» ознаки тяжкого злочину, а після проведення НСРД такі діяння перекваліфіковувались на менш тяжкі. Виникає питання допустимості у даному кримінальному провадженні отриманих доказів – протоколів НСРД, якими зафіксовано обставини кримінального правопорушення середньої тяжкості. На наш погляд, правильним рішенням у цій ситуації буде не враховувати результати НСРД при прийнятті рішення у кримінальному провадженні. Адже згідно зі ст. 86 КПК України, недопустимий доказ, який отриманий не в порядку, встановленому законом, не може бути прийнятий при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення. (додаток Ж, приклад 3.3.3).

Моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України). Достатньо новий вид негласної слідчої розшукової дії. Ця норма була доповнена до

чинного КПК у 2015 р. Підставою стало удосконалення діяльності Національного антикорупційного бюро України. Законодавець наділив детективів НАБУ виключною компетенцією здійснення такого виду НСРД. Отже, за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, прокурор може звернутися до слідчого судді в порядку, передбаченому ст. 246, 248, 249 цього Кодексу, для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків [319, с. 52–55].

Аналіз роботи правоохоронців на вказаному напрямі в різних країнах показує, що взаємовідносини міжбанківською системою та правоохоронними органами будуються на підставі вимог місцевого законодавства. У більшості випадків юридичним документом, що дає правоохоронним органам повноваження на моніторинг банківських рахунків, як власне і в Україні є КПК. Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму – МАНІВЕЛ (MONEYVAL) вивчивши процес моніторингу банківських рахунків у 23 країнах Європи зазначив, що останній здійснюється декількома способами. 1. Подання звіту про операції клієнта до їх проведення. Наприклад: Якщо в запитах правоохоронного органу не вказано інше, банки Сербії повідомляють правоохоронців про кожну операцію або ділову операцію до її проведення. 2. Регулярні повідомлення протягом установленого терміну. У Словенії способи моніторингу залежать від змісту запитів, і фахівці з контролю дотримання стандартів регулярно направляють до підрозділу фінансової розвідки письмові звіти зі зворотним зв'язком. 3. Застосування власних практик, розроблених банками для моніторингу. Такі практики застосовуються банківськими установами Чехії. Як правило, банки не надають компетентним органам прямого доступу до своєї системи, а лише надсилають їм відповідну інформацію. Прямий доступ до системи автоматичного моніторингу є винятком і надається лише в Болгарії, де

до програмного забезпечення банків можуть підключатися підрозділ фінансової розвідки чи правоохоронний орган. У таких випадках керівництво банку та фахівець із контролю дотримання стандартів інформуються про ордер (рішення суду) на моніторинг – вони відповідно готують і забезпечують доступ для правоохоронного органу. Моніторинг процесу зазвичай здійснює фахівець із контролю дотримання стандартів [390, с. 53–56]. У нашій країні передбачено лише один спосіб – поточний режим. Так, згідно з ухвалою слідчого судді про моніторинг банківських рахунків, банк зобов'язаний надавати Національному антикорупційному бюро України в поточному режимі інформацію про операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках. У зв'язку з цим, виникає логічне запитання: чи може НАБУ ініціювати питання через суд про моніторинг банківських рахунків шляхом подання звіту про операції клієнта до їх проведення, наприклад з метою попередження виведення державних коштів за межі країни? Варто наголосити на питанні нерозголошення інформації, яка стосується процесу моніторингу банківськими працівниками. Оскільки до даної НСРД залучається рядовий персонал банку, і прокурору та детективам потрібно провести цю дію без її втрати, слідчий суддя в ухвалі про моніторинг банківських рахунків повідомляє керівника банківської установи про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про відповідну кримінальну відповідальність. На підставі ухвали слідчого судді керівник банківської установи зобов'язаний письмово попередити усіх її працівників, залучених до моніторингу банківських рахунків, про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про відповідну кримінальну відповідальність. Інформація про операції, що здійснюються на банківських рахунках, повинна доводитися до відома Національного антикорупційного бюро України до виконання відповідної операції, а у разі неможливості – негайно після її виконання [325].

3.4. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора щодо погодження та прийняття рішення про зупинення та закінчення досудового розслідування

Неоднозначність в оцінках ролі інституту зупинення досудового розслідування пояснюється як станом розвитку наукової думки, так і основними концепціями, яких дотримувалися представники різних вітчизняних і зарубіжних наукових шкіл кримінального процесу. Зупинення провадження зазвичай розцінювалося лише як перерва в розслідуванні, тимчасове невиконання слідчих дій, що зводило сутність розглянутого інституту до бездіяльності органів слідства у зупинених справах [82, с. 41–49; 130; 171; 189; 375, с. 242–251]. Таку думку поділяв М. С. Строгович, який вважав зупинення слідства однією з форм його закінчення [366, с. 314]. Зупинення досудового провадження відрізняється від суміжного з ним інституту закриття провадження у справі, зокрема за підставами, процесуальним порядком застосування і правовими наслідками.

Стаття 280 КПК передбачає, що досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру в разі, якщо: підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком; підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме; наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Аналіз кримінального процесуального законодавства інших країн свідчить про те, що в багатьох державах узагалі відсутня «стадія досудового розслідування», відповідно, і не передбачено підстав для його зупинення. Так, наприклад, у Кримінально-процесуальному кодексі ФРН поняття «зупинення провадження» відоме лише на стадії судового розгляду. Зокрема, у параграфі 205 Кримінально-процесуального кодексу зазначено: «...якщо судовий розгляд

тривалий час не може бути проведено внаслідок відсутності обвинуваченого або в силу інших обставин, пов'язаних з особою обвинуваченого, то суд своєю ухвалою вправі тимчасово зупинити провадження у справі» [378, с. 323].

Фактично, відповідно до кримінального процесуального закону, слідчий має скористатися фактором «фізичної» відсутності підозрюваного, зупиняючи розслідування за п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України, або ж неможливістю проведення з ним процесуальних дій, зумовлених об'єктивними причинами (п. 1, 3 ч. 1 ст. 280 КПК України).

Одні процесуалісти вважають вичерпними законні підстави для зупинення досудового розслідування, інші – схиляються до розширення їх переліку [417]. Такий шлях обрали деякі країни пострадянського простору, законодавством яких передбачено випадки, пов'язані з відсутністю реальної можливості участі підозрюваного у провадженні досудового розслідування, через неможливість прибути до місця провадження досудового розслідування внаслідок об'єктивних причин (Естонія, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан).

Проблемним для кримінального процесуального права України є й питання дотримання строків досудового розслідування в разі вчинення злочину особою, яка користується імунітетом. Під час позбавлення особи імунітету практично не відбувається провадження процесуальних дій з цією особою, водночас, не передбачено правових підстав зупинення досудового розслідування на час розгляду компетентним органом питання про позбавлення особи імунітету в Україні [396, с. 22–23].

У зв'язку з цим, поділяємо думку О. Ю. Татарова щодо доцільності доповнення КПК України ще однією підставою для зупинення досудового розслідування з метою збереження процесуальних строків, сутність якої полягає в зупиненні досудового розслідування до вирішення питання компетентними органами про позбавлення особи імунітету в Україні. Позитивний досвід у цьому напрямі підтверджено законодавством Республіки Білорусь та Республіки Казахстан, у яких навіть зазначається перелік осіб,

щодо яких може бути зупинено кримінальну справу за цією підставою (депутати Парламенту, судді, Генеральний прокурор, особи, які мають дипломатичний імунітет та ін.) [378].

Також потребують законодавчого урегулювання ситуації, коли підозрюваному під час досудового слідства необхідно виїхати за кордон у зв'язку зі службовим відрядженням, для проведення лікування, на навчання тощо), але в даному випадку також не передбачено правових підстав для зупинення розслідування законодавством (додаток Ж, приклад 3.4.1) (за матеріалами МВС України, 2011 р.). Водночас у Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Казахстан однією з підстав для зупинення досудового слідства є перебування обвинуваченого поза межами країни (п. 5 ч. 1. ст. 50), і така обставина враховується як поважна причина відсутності з дозволу органу розслідування (у зв'язку з відрядженням, навчанням, лікуванням, виконанням громадянського обов'язку тощо). При цьому в усіх інших випадках щодо обвинуваченого, який навмисне переховується від органів розслідування, проводяться заочні розслідування і заочно постановляються вирoki, що, безумовно, сприяє процесуальній економії часу [378].

З огляду на відомі події в країні, не виключена ймовірність введення (на загальнодержавному або регіональному рівнях) режиму надзвичайного чи воєнного стану. Крім того, завжди існує загроза надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, викликаних, зокрема, і стихійним лихом (землетрус, повінь та ін.). За наявності цих умов фактично унеможлиблюється провадження розслідування в зоні дії відповідного небезпечного чинника. Однак в Україні неможливо зупинити досудове розслідування за вказаними обставинами.

Окремим проблемним питанням типового характеру є випадки проведення експертних досліджень понад терміни, встановлені для досудового розслідування. Незважаючи на те, що формальна підстава для прийняття рішення про зупинення провадження наявна, але у кримінальному процесуальному законі відсутня відповідна норма з цього приводу. Унаслідок

зазначеного трапляються непоодинокі випадки зупинення досудового розслідування у зв'язку з хворобою підозрюваного або на підставі інших обставин, які не відповідають об'єктивній дійсності (додаток Ж, приклад 3.4.2) (за матеріалами Прокуратури Черкаської області, 2012 р.).

Проаналізувавши позитивний досвід інших країн щодо вирішення питань такого характеру, пропонуємо в разі проведення експертиз, об'єктами дослідження яких є психічне або фізичне здоров'я людини, понад установлений законом строк досудового розслідування, вважати такі підстави достатніми для зупинення досудового розслідування.

Крім того, у наукових джерелах відображено низку поглядів щодо необхідності внесення змін до КПК України стосовно можливості зупинення досудового розслідування, наприклад, на термін проведення аудиторської перевірки і документальної ревізії. Сформована слідча і судова практика щодо злочинів, передусім економічної спрямованості, передбачає проведення аудиторських перевірок і документальних ревізій до початку досудового розслідування. У разі проведення ревізій після початку досудового розслідування їхня тривалість визначає необхідність продовження термінів розслідування, на що прокурори погоджуються неохоче.

Отже, з метою вирішення практичних проблем правозастосування, а також уникнення випадків незаконного зупинення досудового розслідування та фальсифікації матеріалів кримінальних проваджень, вважаємо за доцільне доповнити ч. 1 ст. 280 КПК України новими ч. 4–6 такого змісту: «4) коли місцезнаходження підозрюваного відомо, але відсутня реальна можливість його участі в досудовому розслідуванні за кримінальним провадженням у зв'язку з розглядом питання про видачу іноземною державою, а також у зв'язку з неможливістю по об'єктивним причинам прибути до місця досудового розслідування; 5) наявна необхідність проведення тривалої експертизи; 6) за умов настання надзвичайних правових режимів (надзвичайного, воєнного стану тощо)».

На сьогодні спостерігається тенденція до загального збільшення кількості проваджень, зупинених з різних підстав. Крім об'єктивних чинників, визначених законодавством, ці процесуальні рішення нерідко є наслідками невисокої професійної кваліфікації слідчих, незнання ними кримінальних процесуальних процедур, тяганини в роботі, відсутності необхідного процесуального контролю з боку керівників органів досудового розслідування та процесуальних керівників.

Важливою підставою зупинення досудового розслідування визнається тяжка хвороба підозрюваного (п. 1 ч. 1 ст. 280 КПК України). У разі, якщо буде встановлено, що підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, та за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком, слідчий зупиняє досудове розслідування з додержанням вимог ч. 2 ст. 280, до видужання підозрюваного.

Про відповідне рішення виноситься вмотивована постанова, в якій повинні міститися відомості про час, з якого захворів підозрюваний, діагноз хвороби та інформація медичного закладу (лікаря), яким поставлено діагноз і видано медичний висновок, а також офіційно та компетентно констатовано, що відповідна хвороба перешкоджає або унеможлиблює участь підозрюваного у кримінальному провадженні.

Порядок зупинення досудового розслідування в разі тяжкого захворювання підозрюваного має певні особливості [378, с. 344–345]. По-перше, закон не містить (і не може містити) перелік захворювань, а лише вказує, що хвороба має бути тяжкою. У прокурорській практиці такими визнають захворювання, за яких стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого не дозволяє допитати особу або залучити до участі в інших процесуальних діях. Водночас це захворювання повинно мати тимчасовий (а не хронічний) характер, бути виліковним, з прогнозуванням орієнтовних термінів видужання підозрюваного.

Необхідно встановити характер хвороби та ступінь її тяжкості. Деякі тяжкі хвороби мають хронічний характер і, за винятком періоду загострення, не

можуть бути підставою для зупинення розслідування (наприклад, діабет, туберкульоз, втрата зору, слуху тощо). До категорії тяжких можуть належати захворювання, що мають спонтанний (раптовий) характер, але пов'язані з різким погіршенням стану здоров'я, становлять загрозу для життя, хоча фізична можливість участі підозрюваного у слідчих діях все ж таки існує. До таких хвороб, поряд із загостреннями хронічних хвороб, належать інфаркт міокарда, гіпертонія в гострій формі та деякі інфекційні захворювання, що вимагають беззаперечної госпіталізації хворих або їх ізоляції за медичними показниками. Звісно, Кримінальний процесуальний кодекс не наводить вичерпний перелік тяжких захворювань, водночас, нагально потрібні відомча та міжвідомча регламентація цих питань. Цей перелік бажано більш чітко визначити у відомчому нормативному акті МОЗ України.

По-друге, у разі хронічного захворювання підозрюваного, в окремих випадках, доцільно розглядати питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки (адже особа унаслідок тяжкого захворювання може втратити суспільну небезпеку). Якщо ж хронічним є психічне захворювання, що потребує тривалого лікування із застосуванням примусових заходів медичного характеру, досудове слідство не зупиняється, а закінчується відповідно до ст.ст. 292, 511 КПК України.

У разі видужання особи, яка після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу або в неї настав тимчасовий розлад психічної діяльності чи інший хворобливий стан психіки, які позбавляли її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, суд на підставі висновку комісії лікарів-психіатрів своєю ухвалою припиняє застосування примусових заходів медичного характеру. Прийняття такої ухвали є підставою для проведення досудового розслідування чи судового провадження (ст. 515 КПК України). При цьому, якщо на час розгляду питання про відновлення кримінального провадження закінчився строк давності притягнення до кримінальної відповідальності або прийнято закон, який усуває кримінальну відповідальність за вчинене кримінальне

правопорушення, кримінальне провадження підлягає закриттю, якщо особа, стосовно якої розглядається питання, не заперечує проти цього (ст. 515) [156].

Факт захворювання підозрюваного має бути засвідчено медичним висновком (саме висновком за встановленою формою, а не довідкою лікаря, що може бути підробленою) та виконано всі слідчі (розшукові) й інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе за відсутності хворого підозрюваного, а також вжито всіх можливих заходів щодо збереження документів та всіх інших доказів у провадженні.

З метою перевірки обґрунтованості прийняття слідчими рішень про зупинення досудового розслідування прокуратура Черкаської області вивчала кримінальні провадження за 2013 р., досудове розслідування в яких зупинено на підставі п. 1 ч. 1 ст. 280 КПК України. Виявлено численні порушення обліково-реєстраційної дисципліни, коли у провадженнях прийняті інші рішення, хоча вони вважаються зупиненими. Розбіжності з даними інформаційних обліків виникають через невнесення (несвоєчасне внесення) слідчими відомостей про відновлення досудового розслідування до ЄРДР. Поширені випадки необґрунтованого, з недотриманням вимог КПК України, зупинення досудового розслідування на тривалий час через хворобу підозрюваного при відсутності відповідних медичних підтверджень.

Відповідно до «попереднього» порядку, у разі зупинення провадження у кримінальній справі у зв'язку із захворюванням обвинуваченого, довідки про підтвердження тяжкого захворювання з медичного закладу мали бути отримані не рідше ніж раз на місяць. Для приховування «тяганини» слідчі долучали до матеріалів кримінальної справи довідки про «легке» захворювання обвинуваченого, з огляду на які досудове слідство зупинялося на невизначений термін. Інколи досудове слідство зупиняли у зв'язку з проведенням судово-психіатричних або судово-медичних експертиз щодо підозрюваного (обвинуваченого).

При встановленні обставин, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено

осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, слідчий зобов'язаний залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи (ст. 242, 509 КПК України). Такими обставинами, зокрема, є наявність (згідно з медичним документом) в особи розладу психічної діяльності або психічного захворювання; неадекватна поведінка особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння або після нього (затямарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо). У разі одержання відповідного висновку досудове розслідування закінчується складанням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 511 КПК України).

Фізичне захворювання підозрюваного, на відміну від психічного, не потребує обов'язкового призначення експертизи, залишаючи у слідчого право на її призначення в разі, якщо виникають будь-які сумніви щодо факту або характеру захворювання підозрюваного. У всіх інших випадках для зупинення провадження слідчий може обмежитися медичним висновком.

Однією з ознак тяжкого захворювання обвинуваченого є те, що хвороба має реально перешкоджати явці підозрюваного до слідчого. Водночас, якщо підозрюваний не може з'явитися до слідчого у зв'язку з хворобою або його неможливо доставити, то слідчий має можливість виконати деякі необхідні слідчі (розшукові) дії за місцем перебування хворого підозрюваного. У зв'язку з цим, до критеріїв визначення тяжкого захворювання слід віднести такий фізичний розлад здоров'я підозрюваного, який заважає йому брати участь у розслідуванні протягом тривалого часу (давати показання, захищати свої права та законні інтереси, ознайомлюватися з матеріалами провадження тощо). Тобто при вирішенні питання про зупинення розслідування важливим є оцінка об'єктивної можливості підозрюваного брати участь у проведенні певних процесуальних дій [378, с. 349].

Наступна підстава – зупинення досудового розслідування, коли підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме (п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України). Її сутність полягає в тому, що розслідування не можливо закінчити в передбаченому законом порядку, оскільки невідомо, де перебуває підозрюваний. Коли місцезнаходження підозрюваного невідоме, досудове розслідування зупиняється і слідчий, керуючись ст. 281, оголошує його в розшук.

Проте підстави оголошення в розшук підозрюваного в чинному КПК закріплені не досить чітко. За ч. 1 ст. 42 КПК підозрюваним вважається особа, якій у порядку, передбаченому ст. 276–279, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Тож для оголошення розшуку слідчому необхідно вручити особі письмове повідомлення про підозру, або ж повідомити про підозру шляхом направлення такого повідомлення поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком. Належним підтвердженням отримання особою повідомлення про підозру є розпис особи на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повідомлення, а також будь-які інші дані, що підтверджують факт вручення особі повідомлення про підозру або ж у випадку підтвердження його отримання особою відповідним листом електронної пошти (ст. 136 КПК України).

Перед оголошенням особи в розшук необхідно зібрати вичерпні матеріали про особистість розшукуваного, у тому числі його анкетні дані, відомості про зовнішність, особливі прикмети, родинні, дружні та інші зв'язки, особливості поведінки, фотографії та інші відомості, що можуть сприяти розшуку. Для прийняття рішення про зупинення досудового розслідування у кримінальному провадженні на підставі п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України слідчий зобов'язаний дотримуватися низки процесуальних умов, без яких зупинення провадження не може бути визнане законним, а саме: 1) провести всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, здійснення яких необхідне та можливе, а також усі дії для встановлення місцезнаходження особи (допитати родичів

і знайомих підозрюваного, накласти арешт на його кореспонденцію, одержати доступ до речей і документів, зокрема інформації з транспортних телекомунікаційних мереж); 2) ужити заходів для забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, збереження документів та інших зібраних у провадженні доказів; 3) винести постанову про оголошення розшуку підозрюваного, з можливим одночасним винесенням клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою й отриманням відповідної ухвали слідчого судді, які з іншими матеріалами направити до оперативних підрозділів для заведення оперативно-розшукової справи «Розшук» та проведення відповідних розшукових заходів; 4) внести до ЄРДР відомості про оголошення розшуку.

З оголошенням розшуку слідчий продовжує вживати всіх необхідних заходів для встановлення місцезнаходження підозрюваного. Йдеться про направлення запитів до установ пенітенціарної служби, де розшукуваний може відбувати покарання за вчинення іншого злочину, підрозділів поліції за місцем можливого перебування підозрюваного, використання даних, отриманих під час розслідування інших кримінальних правопорушень тощо.

Після затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду, підозрюваний не пізніше 36 год з моменту затримання має бути звільнений або доставлений до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу. Уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання), яка затримала підозрюваного на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання або в якій під вартою тримається особа, щодо якої діє ухвала про дозвіл на затримання, негайно повідомляє про це слідчого, прокурора, зазначеного в ухвалі (ст. 191 КПК України).

Здійснюючи нагляд за проведенням розшукових заходів у зупиненому провадженні, прокурор повинен переконатися, що підозрюваний дійсно ухиляється від слідства. Необхідно пересвідчитися в ненастанні нещасного

випадку, смерті, затримання чи взяття під варту за іншою підозрою, активно використовувати можливості різних служб – паспортних підрозділів, патрульної поліції, дільничних офіцерів поліції та ін.

Розрізняють три види розшуку: державний, міждержавний і міжнародний. Для ініціювання останнього проводиться запит правоохоронного органу, надісланий до Укрбюро Інтерполу. Згідно з наказом Генеральної прокуратури України від 18 вересня 2015 р. № 223, міжнародне співробітництво під час кримінального провадження та наглядова діяльність на зазначеному напрямі покладається на органи прокуратури України та здійснюється відповідно до Конституції України, чинного законодавства, міжнародних договорів України, а також загальновизнаних принципів і норм міжнародного права. При цьому організація роботи та здійснення нагляду в галузі міжнародного співробітництва під час кримінального провадження покладається на управління міжнародно-правового співробітництва Генеральної прокуратури України, структурні підрозділи з міжнародно-правових доручень регіональних прокуратур або спеціально визначених відповідними наказами працівників прокуратур, де такі підрозділи не створено [278].

Слід позитивно оцінити введення до КПК України 2012 р, можливості зупинити досудове розслідування за необхідності виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва (п. 3 ч. 1 ст. 280) [160]. Відповідно ж до ст. 542 КПК України, міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків тощо. Найбільш поширеними процесуальними діями в межах міжнародного співробітництва є такі: виконання запитів про міжнародну правову допомогу; видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція); перейняття кримінального провадження тощо. За необхідності виконання

вказаних процесуальних дій слідчий за погодженням з прокурором виносить обґрунтовану постанову про зупинення досудового розслідування.

Якщо розслідування проведене повно і обґрунтовано воно в силу об'єктивних причин має бути закінчене. Під закінченням досудового розслідування слід розуміти заключний етап кримінального провадження, що являє собою комплекс процесуальних дій, пов'язаних із завершальним аналізом й оформленням результатів розслідування, забезпеченням прав учасників кримінального судочинства та прийняттям підсумкових рішень [211].

Завершальний етап процесуальної діяльності досудового розслідування зводиться до узагальнення його результатів та підбиття підсумків, які знаходять своє документальне відображення безпосередньо в матеріалах кримінального провадження. Такі документи повинні мати процесуально фіксовану форму та за своїм змістом містити обґрунтоване переконання слідчого або прокурора щодо обставин, які підлягають доказуванню, сформоване на підставі повного й усебічного дослідження всіх обставин події. Фактично, на вказаному етапі слідчий повинен оцінити доказову інформацію в її сукупності та прийняти підсумкове рішення щодо протиправного діяння.

Відповідно до ч. 2 ст. 283 КПК України, прокурор зобов'язаний у найбільш короткий строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру. Відомості про закінчення досудового розслідування прокурор вносить до ЄРДР.

Безперечно, на окрему увагу заслуговує кожна з форм закінчення досудового розслідування. Однак, зважаючи на збільшення останніми роками кількості прийнятих рішень за різними підставами закриття кримінальних справ (проваджень), а також суперечливість відповідних рішень, що приймають

слідчі, прокурори та суди, вважається доцільним детально проаналізувати деякі проблеми застосування різних форм закінчення досудового розслідування.

Загалом, у кримінальній процесуальній науці немає єдиного підходу до визначення поняття закриття кримінального провадження. На думку В. Т. Маляренка, закриття кримінальної справи є процесуальною гарантією проти необґрунтованого притягнення громадянина до кримінальної відповідальності [194, с. 56–62]. Водночас А. Я. Дубинський відзначав, що закриття кримінального провадження є заключним етапом розслідування, на якому уповноважений державою орган підбиває підсумок виконаній роботі, аналізує й оцінює сукупність зібраних доказів, а також розв'язує інші питання, що впливають із прийнятого рішення [87].

Відповідно до КПК України, слідчий може прийняти рішення про закриття кримінального провадження лише, якщо встановлено відсутність події кримінального правопорушення, відсутність у діянні складу кримінального правопорушення чи набрав чинності закон, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою. Водночас для прийняття такого рішення в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повинно повідомлятися про підозру. В іншому випадку постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного приймає виключно прокурор (ст. 284 КПК України).

Випадки закриття кримінального провадження не завжди є наслідком неякісного розслідування, хоча абсолютно не виключають прорахунків допущених у роботі слідчим, у провадженні якого перебували відповідні матеріали, але, безумовно, дозволяє уникнути покарання особам, винуватим у вчиненні злочину, обмежує права та законні інтереси потерпілих і держави.

За оцінками Генеральної прокуратури України нагляд процесуальних керівників за законністю прийнятих рішень про закриття кримінальних проваджень в окремих випадках все ще залишається формальним. Протягом 2016 р. прокурорами скасовано 27,8 тис. постанов слідчих піднаглядних правоохоронних органів про закриття кримінальних проваджень. Однак у

багатьох з них як підстава для скасування визначена лише неповнота досудового розслідування, без зазначення будь-яких конкретних обставин, або інші формальні ознаки: відсутність підпису під протоколом, витягу з ЄРДР, винесення постанови не на офіційному бланку тощо. Через неналежний контроль за рухом кримінальних проваджень допускається скасування рішень про їх закриття після закінчення встановленого законом двадцятиденного строку. Унаслідок ігнорування вимог галузевого наказу щодо ведення наглядових проваджень, інформацією про прийняті кінцеві рішення процесуальні керівники іноді не володіють (додаток Ж, приклад 3.4.3).

Відповідно до ч. 1 ст. 284 КПК України, передбачено вісім підстав закриття кримінального провадження. Частина 2 ст. 284 містить ще дві додаткові підстави закриття кримінального провадження виключно судом, а саме: 1) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності; 2) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Реабілітуючими є такі обставини закриття провадження, за якими особа визнається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення, у зв'язку з чим відновлюються її добре ім'я та репутація. Це відсутність події кримінального правопорушення, відсутність у діянні складу кримінального правопорушення, не встановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді (пп. 1, 2, 3 ч. 1 ст. 284 КПК України). Незалежно від того, яка з вказаних вище обставин призвела до закриття кримінального провадження на цій підставі, таке рішення цілком реабілітує особу і не дає приводу вважати її залишеною під підозрою. Усі інші обставини звільнення особи від кримінальної відповідальності вважаються нереабілітуючими [162, с. 598].

Однак, на думку експертів Центру політико-правових реформ, розподіл підстав для закриття кримінального провадження на реабілітуючі і нереабілітуючі суперечить положенням ст. 284 КПК України. Теорія нереабілітуючих підстав існувала з дореволюційних часів й означала, що провадження закривається через «неможливість доведення винуватості» особи і

вона для держави «залишається підозрюваною». Однак, як вважають експерти, це не відповідає чинному Кримінальному процесуальному кодексу України. Крім формальної невідповідності, подібне регулювання обмежує права людини, оскільки незаконно надає певним особам можливість отримувати відшкодування витрат на лікування чи перебувати на службі, а інших – позбавляє таких можливостей [309].

На нашу думку, доцільно більш детально розглянути особливості застосування окремих реабілітуючих та нереабілітуючих підстав закриття кримінального провадження.

1. Відсутність події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України) розглядається як підстава до закриття кримінального провадження і вона має застосовуватися в таких випадках: якщо встановлено, що не було самого факту, який став підставою для початку розслідування (додаток Ж, приклад 3.4.4).

2. Відсутність у діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284). Цю підставу до закінчення провадження застосовують, якщо встановлено, що подія, з приводу якої проводилося розслідування, була наслідком діянь певної особи, проте це діяння не має ознак кримінального правопорушення. Відсутність складу кримінального правопорушення виявляється, як правило, у разі відсутності одного з елементів складу кримінального правопорушення; встановлення непричетності особи до кримінального правопорушення (кримінальне правопорушення вчинено іншою особою); коли вчинене формально містить ознаки кримінального правопорушення, але через малозначність не становить суспільної небезпеки; відсутні передбачені законом підстави для визнання наявності складу кримінального правопорушення (наприклад, повторність); є обставини, що виключають злочинність діяння (розділ 8 КК України).

Водночас чинний КПК України, на відміну від Кримінально-процесуального кодексу України (у редакції 1960 р.), чітко не передбачає можливості направлення матеріалів розслідування органу (посадовій особі),

уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення, якщо під час розслідування було встановлено обставини, які зумовлюють закриття кримінального провадження, однак свідчать, що в діянні містяться ознаки адміністративного правопорушення.

Відповідно до ч. 4 ст. 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення, у разі закриття кримінального провадження, але за наявності в діях правопорушника ознак адміністративного правопорушення, адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через місяць з дня прийняття рішення про закриття кримінального провадження. Зважаючи на викладене, приймаючи постанову про закриття кримінального провадження, відповідно до вимог пп. 1, 2 та 4 ч. 1 ст. 284 КПК, слідчий, у разі виявлення ним ознак адміністративного правопорушення, у резолютивній частині указаної постанови зазначає необхідність направлення завірених копій матеріалів, що стосуються учинення зазначеного адміністративного правопорушення уповноваженому органу (службовій особі) для вжиття заходів щодо накладення адміністративного стягнення на правопорушника.

3. Закриття кримінального провадження, якщо не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати (п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України). Питання застосування цієї підстави до закриття провадження в теорії й на практиці не знайшли одностайного вирішення, що визнають і фахівці Верховного суду України. Відповідно до чинного КПК України, правом закриття провадження при не встановленні достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді наділений виключно прокурор (ст. 284 КПК України). Закриття провадження в такому випадку можливе лише в тому разі, якщо достовірно встановлено, що кримінальне правопорушення було вчинено, особі було повідомлено про підозру, але під час досудового розслідування з'ясувалося, що зібраних доказів недостатньо для доведення винуватості особи в суді, а додаткових доказів зібрати неможливо.

Водночас інколи виникають випадки, коли прокурор доходить висновку щодо невинуватості особи (не підтвердження обвинувачення) тільки під час

судового засідання. У такому разі, згідно зі ст. 340 КПК, він повинен після виконання певних вимог відмовитись від підтримання державного обвинувачення.

Так, у 2016 р. провадження було закрито судом у зв'язку з відмовою прокурора від підтримання обвинувачення відносно однієї особи, протягом 2015 року відносно п'яťох осіб, у 2014 р. – трьох осіб, у 2013 – двох осіб (статистичні дані наглядової діяльності Генеральної прокуратури України).

Проблемним на практиці є реалізація вимог п. 1.6 Положення про заходи стосовно дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та при обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час кримінального провадження, затвердженого наказом МВС України, Міністерства юстиції України від 26 березня 2013 р. № 289/540/5, згідно з яким у кожному випадку ухвалення виправдувального вироку або прийняття рішення про закриття кримінального провадження, де особа трималася під вартою, повинно проводитися службове розслідування щодо співробітників поліції, які затримували відповідну підозрювану особу. Це положення відображає обвинувальний ухил діяльності органів кримінальної юстиції, тобто виправдання обвинуваченої особи стає трагедією для представників сторони обвинувачення. Адже воно матиме наслідком звільнення їх з посади або застосування іншого дисциплінарного заходу [246].

4. Набрання чинності законом, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою (п. 4 ч. 1 ст. 284). Відсутність у КПК України чіткого алгоритму дій у таких випадках, на думку В. Т. Маляренка, створює багато проблем і нерідко призводить до порушень законності [194, с. 56–62]. Отже, порядок закриття таких проваджень потребує більш чіткої регламентації й особливих роз'яснень, адже застосування цієї підстави є досить поширеним.

Йдеться про механізм скасування Верховною Радою України «диктаторських» законів від 16 січня 2014 р., кримінальна відповідальність за

якими була відмінена новим законом прийнятим парламентом у зв'язку з відомими подіями 2014 р.

5. Унаслідок смерті підозрюваного, обвинуваченого, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого (п. 5 ч. 1 ст. 284). Процесуальний порядок закриття кримінального провадження у зв'язку зі смертю особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, має свої особливості. По-перше, факт смерті повинен підтверджуватися матеріалами досудового розслідування. У літературі наголошується на тому, що ця підстава є nereабілітуючою, тому під час розслідування необхідно зібрати всю можливу сукупність доказів, яка б беззаперечно доводила винуватість померлого [33].

Смерть громадянина, згідно зі ст. 19 Закону України «Про органи реєстрації актів громадянського стану», підлягає державній реєстрації. Тобто свідоцтво про смерть, видане органами реєстрації актів громадянського стану у встановленому законом порядку, слід вважати належно оформленою юридичною підставою для вирішення питання про закриття кримінального провадження. Водночас прокурорам процесуальним керівниками необхідно мати на увазі, що це свідоцтво може бути видане як за фактом смерті, так і у зв'язку з оголошенням особи померлою відповідно до ст. 46 Цивільного кодексу України, що є прерогативою суду (ч. 3 ст. 46). Як відомо, фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо за місцем її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців (ч. 1 ст. 46).

Вважаємо, що у кримінальному процесуальному законодавстві слід офіційно закріпити єдиний порядок підтвердження факту смерті особи, яка вчинила злочин. Тому пропонуємо ст. 284 КПК України доповнити положенням у такій редакції: «Факт смерті (оголошення померлою) особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, підтверджується довідкою з органів

реєстрації актів громадянського стану або копією свідоцтва про смерть, завіреною в установленому законом порядку».

До того ж під час практичного застосування норм чинного КПК, що регламентують порядок та підстави закриття кримінального провадження, виникають й інші проблеми, зокрема у зв'язку з тим, що законодавчо не передбачено закриття кримінальних проваджень з підстав, коли померла особа, яка вчинила кримінальне правопорушення і якій не повідомлялося про підозру (відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України, закрити кримінальне провадження можна лише в разі смерті підозрюваного, обвинуваченого). Тобто в разі, якщо особі не повідомлялося про підозру у встановленому КПК порядку, однак зібрано достатньо доказів для її підозри у вчиненні кримінального правопорушення, для закриття такого кримінального провадження немає законодавчих підстав, оскільки померла особа так і не набула статусу підозрюваного (повідомити про підозру такій особі фізично неможливо). Це питання потребує законодавчого вирішення.

6. Наявність вироку за тим самим обвинуваченням, що набрав законної сили, або постановленою ухвалою суду про закриття кримінального провадження за тим самим обвинуваченням (п. 6 ч. 1 ст. 284). Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу (у редакції 1960 р.), на стадії досудового розслідування наявність не скасованої постанови про закриття кримінального провадження за тим самим обвинуваченням виключала можливість продовження розпочатого провадження, а вже у чинному КПК України зазначена підстава для закриття кримінального провадження відсутня. Тобто прийняття слідчим (прокурором) рішення про закриття кримінального провадження розробники КПК України не віднесли до підстав для закриття іншого аналогічного провадження за тим самим кримінальним правопорушенням. Вважаємо, що це упущення, яке не сприятиме ефективному виконанню завдань кримінального судочинства. Тому пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 284 новою частиною такого змісту: «наявність щодо особи не скасованої

постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження за тим самим кримінальним правопорушенням».

7. Потерпілий (його представник у визначених КПК України випадках) відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (п. 7 ч. 1 ст. 284). Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого. При цьому відмова потерпілого, а у випадках, передбачених КПК України, його представника від обвинувачення є безальтернативною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. (додаток Ж, приклад 3.4.5) [386].

8. Стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу (п. 8 ч. 1 ст. 284 КПК України). Непоодинокими є випадки, коли особа обвинувачується у вчиненні декількох кримінальних правопорушень на території України, а за законодавством запитуваної держави одне з них не є «екстрадиційним», отже, за нього у видачі відмовляється. Постає питання щодо неможливості подальшого провадження досудового розслідування в частині обвинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення, за яке відмовлено у видачі. Відповідно до принципу імунітету виданої особи, провадження в цій частині має бути закрите.

Водночас словосполучення «не отримано згоди держави, яка видала особу» як підстави для закриття кримінального провадження, на наш погляд, потребує додаткового тлумачення. Йдеться про ситуацію, коли Україна запитує видачу особи, якій інкримінується декілька епізодів, а запитувана держава погоджується видати особу лише за один або частину епізодів. Вважаємо, що відсутність згоди на видачу особи за певними епізодами також є юридичним фактом, який має підпадати під п. 8 ч. 1 ст. 284 КПК України. Тобто за цією підставою в будь-якому випадку кримінальне провадження підлягає закриттю не загалом, а лише в частині кримінальних правопорушень (епізодів), щодо яких відсутня згода запитуваної сторони на видачу особи або кримінальне переслідування раніше виданої особи [378].

В аспекті розгляду питань, пов'язаних із закриттям провадження на стадії досудового розслідування, окрему увагу необхідно приділити й порядку закриття кримінального провадження судом. Відповідно до ч. 2 ст. 284 КПК України, кримінальне провадження закривається судом у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності, а також, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення за винятком випадків, передбачених КПК України.

Проблеми звільнення особи від кримінальної відповідальності перебували в полі зору таких відомих українських та зарубіжних учених, як Ю. П. Аленін, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, В. С. Зеленецький, О. П. Капліна, В. Т. Маляренко, М. С. Строгович та ін. Однак питання закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності в контексті чинного КПК України предметно не досліджувалися у вітчизняній літературі [131, с. 64–68].

У науковій юридичній літературі звільнення від кримінальної відповідальності визначається як звільнення судом від імені держави особи, яка вчинила злочин, від правових наслідків цього злочину – кримінально-процесуального впливу та осуду, що має на меті диференційований підхід до осіб, які вчинили злочин, не становлять значної суспільної небезпеки та можуть виправитися без застосування до них кримінального покарання [357, с. 57]. Близьке за змістом визначення наводиться у пункті 1 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12, згідно з яким звільнення від кримінальної відповідальності розуміється як відмова держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, передбачений Кримінальним кодексом України, перелік обмежень її прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснюється у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, у порядку, встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України [283].

На підставі наведених визначень можна зробити висновок, що інститут звільнення особи від кримінальної відповідальності є міжгалузевим або комплексним і ґрунтується на нормах матеріального кримінального права (у частині підстав звільнення від кримінальної відповідальності), а також кримінального процесуального права, які регулюють порядок звільнення від кримінальної відповідальності [180, с. 561].

Чинний КПК України пов'язує вирішення питання щодо закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності з бажанням цієї особи. Так, передбачено, що в разі, якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку (ч. 3 ст. 285 КПК України). Зазначене певним чином дисонує з положеннями ч. 2 ст. 286 КПК, яка встановлює необхідність для прокурора отримання згоди підозрюваного на таке звільнення, що визнається необхідною передумовою для складання клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та направлення його до суду, а також ст. 287 КПК, яка вимагає долучати письмову згоду особи на звільнення від кримінальної відповідальності до складання клопотання.

Отже, на законодавчому рівні необхідно чітко визначити форму волевиявлення підозрюваного чи обвинуваченого щодо звільнення від кримінальної відповідальності: пасивну (відсутність заперечення проти звільнення від кримінальної відповідальності) чи активну (отримання згоди на звільнення) [131, с. 64–69]. Цілком очевидно, що перевага повинна надаватися активній формі волевиявлення, яка дістає вияв в оформленій в письмовому вигляді згоди особи на закриття кримінального провадження зі звільненням від кримінальної відповідальності, що засвідчується підписом підозрюваного, обвинуваченого і подається на розгляд суду разом з іншими необхідними документами.

Можливість звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочин середньої тяжкості з необережності, є новелою, яку запроваджено Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» від 15 квітня 2008 р. № 270–VI.

У КПК України зазначається, що кримінальне провадження закривається судом у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності (п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК). Водночас у ст. 285 КПК «Загальні положення кримінального провадження під час звільнення особи від кримінальної відповідальності» йдеться про те, що особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність (ч. 1). Тобто в чинному кримінальному процесуальному законодавстві прямо не закріплено правові підстави та умови звільнення від кримінальної відповідальності, а міститься лише відсилання до положень КК України, в якому встановлено вичерпний перелік таких підстав та умов.

Доцільність застосування окремих підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності як інститутів альтернативного (відновного) правосуддя визнано юридичною наукою та правозастосовною практикою багатьох країн світу, адже стратегічна мета таких заходів полягає не лише у відновленні порушеного правопорядку, а й, насамперед, у відшкодуванні завданої потерпілому шкоди, розкаянні та перевихованні правопорушника, примиренні винуватого з жертвою, що сприяє відновленню соціальної справедливості без призначення покарання у вигляді позбавлення волі [448, с. 139–147].

Сутність дійового каяття як підстави звільнення від кримінальної відповідальності полягає в тому, що особа, яка вчинила злочин, не лише внутрішньо переживає і розкаюється у вчиненому (суб'єктивна ознака), а й підтверджує це своїми соціально корисними, активними діями [202, с. 99–101].

У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12 зазначено, що дійове каяття полягає в тому, що після вчинення злочину особа щиро покаялась, активно сприяла його розкриттю та повністю відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду. Відсутність хоча б однієї із зазначених складових дійового каяття виключає звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 45 КК України. Винятком становлять лише випадки вчинення злочину чи замаху на нього, внаслідок яких не заподіяно шкоду або не завдано збитків.

Тож дискусії, що виникають при аналізі практики застосування інституту дійового каяття, пов'язані з тим, що у ст. 45 КК України вказано кілька дій, які в сукупності має виконати особа перед звільненням її від відповідальності та закриттям провадження. Ці дії О. О. Житний називає «ознаками дійового каяття»[97]. Саме тому виникає закономірне питання: чи можна звільнити особу від кримінальної відповідальності, заклавши провадження, у разі наявності деяких (чи навіть однієї) з ознак дійового каяття чи для цього завжди потрібна їх повна сукупність?

Сприянням у розкритті злочину вважається надання особою органам досудового розслідування будь-якої допомоги в установленні невідомих їм обставин. Тож надання особою такої допомоги не матиме юридичного значення в разі, якщо органу досудового розслідування достеменно відомі обставини кримінального правопорушення, що підтверджуються доказами, зібраними до того, як про таке повідомила особа, яка притягується до відповідальності. Враховуючи те, що особа, стосовно якої ведеться кримінальне переслідування, не повною мірою поінформована про встановлені обставини, то їй і повідомляти особу про право на звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям слід якомога раніше, на самих ранніх етапах кримінального провадження. У чинному КПК України закріплено, що особі, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення та щодо якої

передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності в разі здійснення передбачених законом України про кримінальну відповідальність дій, роз'яснюється право на таке звільнення. (ч. 2 ст. 285 КПК України).

Повне відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди охоплюють дії, які фактично усувають негативні наслідки вчиненого злочину. Закон прямо вказує на те, що звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям можливе лише в разі реального відшкодування (усунення) у повному обсязі спричинених злочином втрат фізичного, майнового або морального характеру.

У згаданій Постанові Пленуму Верховного Суду України повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди полягає в добровільному задоволенні винуватими або іншими особами, зокрема, батьками чи близькими родичами, обґрунтованих претензій потерпілого щодо відшкодування заподіяної злочином матеріальної та моральної шкоди, загладжуванні її в інший спосіб, наприклад, шляхом прилюдного вибачення за завдану образу.

Не перешкоджає звільненню від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям і та обставина, що відшкодувати завдані збитки або усунути заподіяну шкоду можуть й інші особи, зокрема, близькі родичі особи, яка вчинила злочин (наприклад, винуватий не в змозі усунути негативні наслідки злочину через хворобу або брак коштів). Важливо лише, щоб ініціатива надійшла саме від особи, щодо якої вирішується питання про звільнення за ст. 45 КК України. Адже, якщо відшкодування завданих збитків (усунення заподіяної шкоди) здійснюється від імені такої особи, але без її особистої участі або принаймні без ініціативи і сприяння з її боку, це свідчить про відсутність усіх належних складових дійового каяття [333].

Примирення винуватого з потерпілим (ст. 46 КК України) означає досягнення між ними угоди, в якій фіксується, що потерпілий помирився із своїм «опонентом», задоволений ужитими останнім заходами з відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди і внаслідок цього не заперечує

проти звільнення винуватого від кримінальної відповідальності (чи просить про таке звільнення). Примирення має бути добровільним, а не зробленим потерпілим унаслідок залякування з боку особи, яка вчинила злочин, її родичів чи інших осіб. Мотиви примирення можуть бути різними як у потерпілого (прощення, задоволення поведінкою правопорушника після злочину, жалість до його малолітніх дітей тощо), так і у винуватого (розкаяння, сором за вчинене, боязнь майбутнього покарання тощо). Ініціатива примирення може виходити від особи, яка вчинила злочин, потерпілого, сторонніх осіб (родичів, знайомих та ін.), а також від правоохоронного органу чи суду [132, с. 108–114].

Підставою закриття провадження у зв'язку з примиренням обвинуваченого з потерпілим є фіксація в будь-який процесуальний спосіб факту примирення винуватої особи з потерпілим. Водночас закон не вимагає, щоб відшкодування або усунення шкоди потерпілому здійснювалось у повному обсязі. Важливо, щоб винуватим були задоволені претензії потерпілого. На відміну від дійового каяття, де розмір відшкодування обґрунтовується матеріалами кримінального провадження, незадоволення вимог потерпілого щодо відшкодування, навіть якщо такі вимоги є завищеними, має наслідком неможливість застосування ст. 46 КК України.

Факт примирення означає оформлену в належній процесуальній формі відмову від свої попередніх претензій і вимог до особи, яка вчинила злочин, прохання закрити кримінальне провадження. Бажанням примиритись слід вважати процесуально закріплену готовність потерпілого до закриття розпочатого кримінального провадження. У кримінальному процесуальному законодавстві чітко не визначено форму та зміст заяви про готовність потерпілого примиритися з особою, яка вчинила злочин. Отже, з огляду на слідчу практику, про такий намір потерпілого можуть свідчити, зокрема: 1) усна заява, закріплена в протоколі допиту (протоколі судового засідання); 2) письмова заява, передана слідчому, прокурору або суду безпосередньо потерпілим; 3) нотаріально засвідчена заява (у разі її надання представником потерпілого); 4) мирова угода [432, с. 13].

Дискусійним також є питання про обов'язковість визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості для звільнення його від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим (законодавство не закріплює такої умови). Однак у разі, якщо підозрюваний, не визнаючи своєї вини у вчиненні злочину, погоджується на примирення з потерпілим (сподіваючись у такий спосіб уникнути обвинувального вироку та покарання), звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням сторін недопустимо.

Звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК України) належить до виключної компетенції суду і є його правом, а не обов'язком. Воно може мати місце за наявності одночасно трьох умов: неповнолітній вчинив злочин уперше; це злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості; виправлення неповнолітнього можливе без застосування покарання [188]. Якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, виходячи із зазначених підстав, він складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру і надсилає його з матеріалами кримінального провадження до суду. При цьому таке клопотання може бути складено і надіслано до суду лише за умови, що неповнолітній обвинувачений та його законний представник не заперечують проти цього.

За результатами розгляду справи суд або виносить ухвалу про закриття кримінального провадження і вирішує питання про застосування до такого неповнолітнього примусових заходів виховного характеру, передбачених у ч. 2 ст. 105 КК України або в разі встановлення судом необґрунтованості клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності суд своєю ухвалою відмовляє в його задоволенні та повертає клопотання прокурору для здійснення кримінального провадження в загальному порядку або продовжує судове провадження в загальному порядку, якщо таке клопотання надійшло після направлення обвинувального акта до суду (ч. 3, 4 ст. 288 КПК України). З

метою контролю за виконанням постанови (ухвали) про застосування примусового заходу виховного характеру суд інформує службу у справах неповнолітніх та дітей місцевого органу державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Під час постановлення ухвали в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру суд повинен з'ясувати: по-перше, чи мало місце суспільно небезпечне діяння; по-друге, чи вчинено це діяння неповнолітнім у віці від одинадцяти років до настання віку, з якого настає кримінальна відповідальність за це діяння. Якщо ж під час судового розгляду не буде доведено однієї з указаних обставин, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні примусових заходів виховного характеру і закрити кримінальне провадження.

Згідно з даними статистики, у 2015 р. до суду направлено 177 клопотань про звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності, що становить 2,9 % від загальної кількості закінчених проваджень. Суд може застосовувати примусові заходи виховного характеру і до осіб, які у віці від одинадцяти років до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинили суспільно небезпечні діяння, що підпадають під ознаки діяння, передбаченого законодавством України про кримінальну відповідальність. У цьому разі суд постановляє ухвалу про застосування примусових заходів виховного характеру або про відмову в їх застосуванні.

Особливості кримінальних проваджень щодо неповнолітніх розглянуто в окремому підрозділі монографії.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України). Прокурор також має право за наявності підстав, зазначених у ст. 47 КК України, скласти клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їх клопотанням про це, прийнятим на загальних зборах. Відповідний протокол загальних зборів додається до матеріалів провадження [419, с. 120–128]. За клопотанням

колективу прокурор інформує такий колектив про обставини вчиненого кримінального правопорушення.

У законодавстві залишається невирішеним та в літературі немає однозначності щодо строку, після закінчення якого особу, до якої раніше застосовувалося взяття на поруки, повторно може бути звільнено від кримінальної відповідальності за цією підставою. При цьому, якщо протягом року з дня передачі особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації вона не виправдає довіру колективу, ухилятиметься від заходів виховного характеру та порушуватиме громадський порядок, загальні збори відповідного колективу можуть прийняти рішення про відмову від поручительства за взятю ними на поруки особу. Відповідне рішення направляється до суду для подальшого розгляду питання згідно ч. 1, 2 ст. 289 КПК України.

Переконавшись у порушенні особою умов передачі на поруки, суд своєю ухвалою скасовує ухвалу про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки та направляє матеріали провадження для проведення досудового розслідування в загальному порядку чи здійснює судове провадження в загальному порядку, якщо питання про звільнення від кримінальної відповідальності було прийняте після направлення обвинувального акта до суду (ч. 1, 2 ст. 289 КПК України).

Суд має право звільнити особу, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення від кримінальної відповідальності, якщо буде визнано, що внаслідок зміни обстановки вчинене особою діяння втратило суспільну небезпечність або особа перестала бути суспільно небезпечною. Прокурор за наявності підстав, зазначених у ст. 48 КК України, складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування в повному обсязі надсилає його до суду [156]. Інколи під зміною обстановки помилково розуміється перебування особи в місцях позбавлення волі за вчинення іншого злочину, проте звичайно така думка є хибною, оскільки в кримінальному праві діє принцип невідворотності

кримінальної відповідальності, який виявляється в тому, що кожна особа, в протиправних діях якої є склад злочину, повинна понести кримінальну відповідальність незалежно від того, відбуває вона покарання за будь-який інший злочин чи ні. Натомість за даним принципом, навпаки, не може бути покарана така особа за один і той самий злочин двічі (ч. 3 ст. 2 КК України).

Закриття провадження у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України) визнається нереабілітуючою підставою. Матеріально-правовими підставами та умовами внесення клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у даному випадку є: вчинення особою злочину, за винятком злочинів проти миру та безпеки людства, що передбачені ст. 437–439 і ч. 1 ст. 442 КК України; сприятливий вплив зазначених у Кримінальному кодексі України строків давності; не вчинення протягом цих строків нового злочину певного ступеня тяжкості; не ухилення особи від слідства або суду.

З огляду на практику застосування чинного КПК України, виникає питання щодо закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків давності по кримінальних правопорушеннях, в яких не встановлено особу злочинця. Адже зміст ст. 285–287 КПК України свідчить про неможливість складення клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності по «фактовому» кримінальному правопорушенню. Відповідно до ст. 49 КК України та ст. 285 КПК України, лише особа звільняється від кримінальної відповідальності. Саме тому, на наш погляд, у КПК України необхідно передбачити й можливість закриття провадження за строками давності по кримінальних правопорушеннях, в яких не встановлено особу, що його вчинила.

Перебіг строку давності притягнення до кримінальної відповідальності переривається, якщо особа вчинила новий злочин середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий. Якщо ж особа знову вчинила злочин невеликої тяжкості, строк давності за перший злочин продовжує спливати, а відлік строку давності за новий – починається окремо, незалежно від першого злочину. Наприклад, якщо особа вчинила злочин, передбачений ч. 1 ст. 186 КК України (грабіж),

який є злочином середньої тяжкості, а потім – спричинила легкі тілесні ушкодження, перебіг п'ятирічного строку давності щодо першого злочину не переривається, оскільки другий злочин належить до невеликої тяжкості. Строк давності за другий злочин починає спливати з дня його вчинення.

У КПК України передбачено ще один випадок закриття кримінального провадження судом, про який вже було згадано, а саме, якщо прокурор відмовляється від підтримання публічного обвинувачення. Так, ст. 340 КПК України передбачає, що у випадку, якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде висновку, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. Хоча на практиці така ситуація є досить сумнівною, оскільки виникає питання, як виконував свої обов'язки прокурор, який є процесуальним керівником розслідування та в подальшому він же за загальним правилом виступає стороною обвинувачення в суді.

Щоправда, рішення про відмову підтримувати публічне обвинувачення прокурор повинен погодити з прокурором вищого рівня. Якщо прокурор вищого рівня відмовляє в погодженні постанови про відмову від підтримання публічного обвинувачення, він усуває від участі в судовому розгляді прокурора, який ініціював таке питання, та самостійно бере участь у ньому як прокурор або доручає участь іншому прокуророві.

У випадку погодження постанови про відмову від підтримання публічного обвинувачення з прокурором вищого рівня та подання її до суду останній своєю ухвалою закриває кримінальне провадження. Водночас, якщо потерпілий заперечує на такому закритті та погоджується підтримувати обвинувачення в суді особисто, то кримінальне провадження за відповідним обвинуваченням набуває статусу приватного і здійснюється за процедурою приватного обвинувачення (ч. 5, ст. 340 КПК України).

У даному разі викликає сумнів положення тільки про закриття кримінального провадження на етапі його судового розгляду, коли пред'явлене

особі обвинувачення не підтверджується та прокурор відмовляється від підтримання публічного обвинувачення. На наш погляд, для повної реабілітації обвинуваченого за наявності достатніх підстав, викладених у постанові прокурора про відмову від обвинувачення, після вивчення думки потерпілого, має бути винесено виправдувальний вирок суду. У такому разі обвинувачений буде мати повне право на відшкодування шкоди, завданої йому кримінальним переслідуванням, та поновлення його законних прав.

На необхідності передбачити виправдувальний вирок суду в цьому випадку неодноразово наголошували деякі автори ще до прийняття нової редакції КПК України. Наприклад, на думку Я. Ковальнової, якщо не підтверджено вину підсудного у вчиненні злочину, прокурор має викласти свою позицію в дебатах і попросити суд виправдати підсудного, а суд повинен не закривати провадження, а винести виправдувальний вирок [135, с. 13]. Ще одним дискусійним питанням, яке перебуває більше в організаційній площині, є те, чи повинен нести відповідальність у такому разі слідчий, який здійснював розслідування, та прокурор-процесуальний керівник такого розслідування.

За загальним правилом, досудове розслідування закінчується складанням обвинувального акта. Це відбувається тоді, коли слідчий або прокурор дослідив усі обставини провадження, зібрав докази, що переконують його у винуватості підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, і пересвідчився у відсутності підстав для закриття кримінального провадження.

Визнавши досудове провадження, що підлягає направленню для попереднього розгляду суддею, закінченим, прокурор, слідчий, перш ніж скласти обвинувальний акт, зобов'язаний виконати такі процесуальні дії:

- 1) повідомити підозрюваному та його захиснику про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування;
- 2) надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню

покарання; 3) повідомити потерпілого про відкриття сторонам кримінального провадження матеріалів, ознайомити його з ними; 4) повідомити цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача, його представника про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів.

Характерно, що за КПК України сторона захисту має право не надати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 6 ст. 290 КПК України). Вирішення питання щодо належності конкретних матеріалів до таких, що можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення і прийняття рішення про надання чи ненадання прокурору доступу до таких матеріалів, може бути відкладено до закінчення ознайомлення сторони захисту з матеріалами досудового розслідування.

Водночас чинне законодавство містить низку застережень при ознайомленні з деякими видами інформації.

Так, у ч. 5 ст. 290 КПК України зазначається, що в документах, які надаються для ознайомлення, можуть бути видалені відомості, які не будуть розголошені під час судового розгляду. Наприклад, це можуть бути речі і документи, що містять охоронювану законом таємницю, різновиди якої закріплюються у ст. 162 КПК України. Видалення має бути чітко позначено. За клопотанням сторони кримінального провадження суд має право дозволити доступ до відомостей, які було видалено.

Доступ до матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, надається захисникам та законним представникам підозрюваного, потерпілому та їхнім представникам, яким надано допуск до державної таємниці. Рішення про надання такого доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв приймаються у формі наказу або письмового розпорядження керівником органу досудового розслідування,

прокурором, судом (ч. 4 ст. 517 КПК України). Також ч. 5 ст. 517 КПК України забороняє робити копії з матеріалів, які містять державну таємницю.

Крім того, згідно зі ст. 254 КПК України, не підлягають розголошенню відомості про факт та методи проведення НСРД, осіб, які їх проводять, а також інформація, отримана в результаті їх проведення, особами, яким це стало відомо в результаті ознайомлення з матеріалами в порядку, передбаченому ст. 290 КПК. Також цією статтею заборонено виготовляти копії протоколів про проведення НСРД та додатків до них.

Відповідно до ч. 4 ст. 241 КПК України, якщо при освідчуванні застосовувалось фотографування, відеозапис або інші технічні засоби фіксації, у результаті чого отримано зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідчуваної особи, то такі зображення зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватись лише суду під час судового розгляду. Для ознайомлення також не надаються матеріали про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві [160].

Певні особливості має порядок ознайомлення з матеріалами кримінального провадження потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників.

По-перше, чинний КПК України, на відміну від Кримінально-процесуального кодексу 1960 р., встановлює, що ці суб'єкти провадження ознайомлюються з матеріалами, зібраними у процесі досудового розслідування, лише після того, як сторона обвинувачення надасть можливість стороні захисту ознайомитись з такими матеріалами, і сторона захисту відкриє матеріали для ознайомлення.

По-друге, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники мають право знайомитися з матеріалами лише в тій частині, що стосується цивільного позову.

По-третє, чинний КПК не містить вимоги щодо підтвердження факту ознайомлення з матеріалами цивільним позивачем, цивільним відповідачем та їх представниками. Закон також не зазначає, яким чином та в якій формі

необхідно фіксувати надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Як правило, слідчі і прокурори фіксують цей факт у протоколі про надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Він складається за правилами ст. 104–107 КПК України.

Виконавши зазначені вище вимоги закону (ст. 290 КПК України), слідчий складає обвинувальний акт. Обвинувальний акт як підсумок проведеного у справі досудового розслідування повинен відповідати визначеним кримінальним процесуальним законам вимогам щодо його форми та змісту. На думку Л. Д. Удалової, обвинувальний висновок (нині – акт) є підсумком досудового розслідування, на підставі якого обвинувачений підлягає відданню до суду [397, с. 112; 399]. Власні міркування з приводу природи обвинувального висновку висловлювали й інші вчені-процесуалісти [68; 122].

Як процесуальне рішення у кримінальному процесі обвинувальний акт має певні особливості, зокрема: 1) містить результати оцінки слідчим зібраних у справі доказів винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення щодо їх допустимості, достовірності, достатності та об'єктивності; 2) є формою закінчення досудового розслідування, за яким слідує направлення провадження прокуророві; 3) є підставою для завершення кримінальних процесуальних відносин на досудовому провадженні; 4) складається в чітко регламентованій законом процесуальній формі [378].

На відміну від Кримінально-процесуального кодексу 1960 р., у чинному КПК України не визначено вимог до структури цього підсумкового документа, що може дозволити неоднакові підходи до обрання форми його складання, яка є однією з гарантій законності досудового провадження, а невідповідність обвинувального акта вимогам КПК України може стати підставою для його «повернення» прокурору (ст. 314).

У контексті розглядуваної тематики цікавим видається розгляд проблеми протидії розслідуванню сторони захисту – стороні обвинувачення.

Увага їй приділяли вітчизняні та зарубіжні вчені в галузі кримінального процесу та криміналістики (О. В. Александренко, А. Ф. Волобуєв, Н. С. Карпов,

В. Л. Ортинський, С. С. Чернявський, Р. М. Шехавцов, Б. В. Щур) [3; 119; 234; 429; 444], а також теорії оперативно-розшукової діяльності [70; 80].

Протидія в розслідуванні здебільшого виявляється зі сторони захисту та знаходить свій прояв у навмисному затягуванні процесу розслідування, фальсифікації доказів, здійсненні негативного впливу на потерпілого, свідків, працівників правоохоронних органів та інших осіб, які мають відношення до розслідування.

Найбільш поширеним способом протидії розслідуванню є навмисне затягування стороною захисту терміну ознайомлення з відповідними матеріалами. Донедавна питання щодо визначення строку ознайомлення законодавчо не обмежувалося. У чинному КПК України ці положення дістали нового закріплення. Зокрема, ст. 290 передбачає право сторін кримінального провадження мати достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. Однак у разі зволікання при ознайомленні з такими матеріалами слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження, з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них, зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів [378].

Таке клопотання розглядає слідчий суддя місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття на судове засідання осіб, яких було належним чином повідомлено про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розгляду клопотання. Практика правозастосування цього механізму підтверджує його процесуальну перевантаженість. Оскільки задіється безліч службових осіб, працівників правоохоронних органів, учасників кримінального судочинства для того, щоб обвинувачений мав чергову змогу ознайомлення протягом тривалого часу (півроку, рік і т.д.), а

фактично останній разом із захисником затягує час (додаток Ж, приклад 3.4.6) [1].

Досить корисним у цьому контексті є досвід зарубіжних країн [429, с. 169–178]. Так, у Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Білорусь з метою процесуальної економії встановлено загальний строк ознайомлення учасників процесу з матеріалами кримінальної справи – один місяць (ст. 256–257). У виняткових випадках, з дозволу прокурора, цей строк для обвинуваченого та його захисника може бути продовжено [167]. У Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Казахстан закріплено, що в разі, якщо обвинувачений і захисник явно затягують ознайомлення з матеріалами справи, то слідчий вправі своєю мотивованою постановою, затвердженою прокурором, встановити певний термін, достатній для ознайомлення з матеріалами справи (ст. 275) [168].

Поширеними є випадки, коли у провадженнях (передусім про злочини, вчинені організованими групами чи злочинними організаціями) для захисту одного підозрюваного, обвинувачуваного запрошують одночасно кількох захисників. Цей прийом нерідко використовується не стільки для «ефективного» захисту прав підозрюваного (обвинуваченого), скільки для затягування строків розслідування, у тому числі і під приводом ознайомлення з матеріалами всіх адвокатів (додаток Ж, приклад 3.4.7) [7].

Отже, у КПК України варто закріпити за прокурором і слідчим повноваження щодо терміну продовження чи обмеження ознайомлення з матеріалами провадження. Отже, п. 10 ст. 290 КПК України після слів «... до яких надано доступ», слова «слідчий суддя» змінити на «прокурор», а також після слів «Клопотання розглядається» слова «слідчий суддя» – змінити на «прокурор».

Повернення кримінальних справ прокурором і судом для провадження додаткового розслідування через помилки та порушення на завершальному етапі розслідування, зокрема під час складання обвинувального висновку, були досить поширеною практикою за Кримінально-процесуальним кодексом

1960 р. [381, с. 88–96]. До того ж інститут повернення кримінальної справи для провадження додаткового розслідування нерідко використовувався як альтернатива винесенню виправдувальних вироків у судах, певною мірою залишався інструментом «офіційного затягування» вирішення справи по суті та, водночас, іноді був перепорою в застосуванні основних засад судочинства. Наслідки застосування цього інституту були надзвичайно важливими, а інколи й негативними (досить часто з цими наслідками пов'язане багаторічне тримання обвинуваченого чи підсудного під вартою).

У чинному КПК України не передбачено повернення провадження на додаткове розслідування. Залишилось лише право повернення судом обвинувального акта прокурору в разі невідповідності його вимогам КПК України (п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України).

Першим кроком до «усунення» цієї процедури було доповнення в червні 2001 р. КПК новою ст. 315-1 «Судові доручення», відповідно до положень якої, суд вправі був доручити органу, який проводив розслідування, виконати певні процесуальні дії. Протоколи цих дій та інші докази, що надійшли зі слідчого органу, досліджувалися в судовому засіданні і приєднувалися до справи. Однак на практиці випадки надання судом таких доручень були поодинокими.

На наш погляд, повна відмова від інституту додаткового розслідування досить позитивна й сприятиме ефективності судочинства та посиленню захисту прав громадян, як неодноразово зауважував автор у своїх попередніх публікаціях [335, с. 16–17]. Водночас неврегульованість процедури повернення обвинувального акта прокурору, якщо він не відповідає вимогам КПК України (цим Кодексом не визначено строків такого «доопрацювання» обвинувального акта) може впливати на результативність кримінального провадження.

У ст. 314 КПК України закріплено, що на підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти рішення про повернення обвинувального акта прокурору, якщо він не відповідає вимогам Кодексу. Тобто обвинувальний акт може бути повернуто не для проведення процесуальних дій, а для усунення «невідповідностей у ньому» положенням кримінального процесуального

законодавства (додаток Ж, приклад 3.4.8) (За матеріалами наглядової діяльності Генеральної прокуратури України 2013–2014 рр.).

Так, у 2016 році судами в порядку п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України повернуто прокурорам 120 обвинувальних актів за провадженнями, які здійснювались в органах прокуратури України та 2284 обвинувальних акти за провадженнями, що здійснювались Національною поліцією [5]. Це свідчить про те, що процесуальними керівниками не було забезпечено належного вивчення матеріалів кримінальних проваджень.

У більшості випадків підставами цього є елементарні помилки, які допускаються при складанні процесуальних документів, а саме: неповне зазначення прізвища, ім'я та по батькові слідчого чи прокурора, неточні анкетні дані обвинуваченого, порушення вимог закону щодо обов'язкового затвердження обвинувального акта процесуальним прокурором тощо.

Серед інших недоліків, які є підставою для повернення обвинувального акта, виокремлюється «неповне проведення розслідування» у кримінальному провадженні. Зважаючи на те, що під час судового розгляду все ж таки може виникнути необхідність проведення певних слідчих (розшукових) дій для встановлення обставин, що мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені іншим шляхом, ст. 333 КПК України передбачено, що за клопотанням сторони кримінального провадження суд має право доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії.

У разі прийняття такого рішення суд відкладає судовий розгляд на строк, достатній для проведення слідчої (розшукової) дії та ознайомлення учасників судового провадження з її результатами.

Утім, незважаючи на формальну неможливість проведення процесуальних дій після повернення обвинувального акта, за 2015 р. у 412 кримінальних провадженнях після повернення обвинувальних актів все ж таки було відновлено досудове розслідування (51 провадження – органами прокуратури, 361 – органами досудового розслідування Національної поліції)

[5] (додаток Ж, приклад 3.4.9) (за матеріалами наглядової діяльності Генеральної прокуратури України 2013–2014 рр.).

На окремі питання прийняття таких рішень під час підготовчого судового засідання звертає увагу й Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у листі «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до КПК України» від 3 жовтня 2012 р. № 23–1430/0/4–12» [280]. Зокрема, суд може повернути кримінальне провадження прокурору для його продовження або призначити судовий розгляд для проведення судового провадження в загальному порядку. Про повернення матеріалів кримінального провадження прокурору суд постановляє відповідну ухвалу, якою зобов'язує прокурора усунути виявлені недоліки протягом визначеного ним строку. У листі також зазначається, що проведення будь-яких слідчих або інших процесуальних дій, крім тих, що зазначені в ухвалі про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, в кримінальному провадженні не допускається. Докази, отримані при проведенні процесуальних дій, не визначених в ухвалі про повернення зазначених матеріалів кримінального провадження, згідно з ч. 8 ст. 223 КПК, вважаються недопустимими.

Водночас така позиція не зовсім відповідає вимогам КПК України. Адже, як зазначалося, суд має всі процесуальні можливості для проведення слідчих (розшукових) дій та «усунення недоліків», допущених під час досудового розслідування. У разі ж неможливості здійснення цього, суд дослідивши докази, повинен прийняти одне з рішень, передбачених ст. 314, 373 КПК України, тобто закрити провадження або ухвалити обвинувальний чи виправдувальний вирок на підставі вже зібраних доказів. На жаль, суди з обережністю ставляться до такого права.

Проведення будь-яких слідчих (розшукових) дій після повернення обвинувального акта суперечить буквальному тлумаченню окремих положень КПК України, оскільки слідчі (розшукові) дії можуть проводитись лише під час досудового розслідування (яке закінчується закриттям кримінального

провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності).

Отже, у слідчій та судовій практиці склалась неоднозначна ситуація щодо проведення слідчих (розшукових) дій після повернення обвинувального акта з підготовчого судового засідання, яка потребує подальшого опрацювання та узгодження єдиної позиції. У разі збереження можливості повернення обвинувального акта для проведення слідчих (розшукових) дій цей інститут де-факто нагадуватиме процедуру повернення кримінальної справи на додаткове розслідування за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. Таким чином, виникає загроза втрати однієї з головних гарантій реалізації принципу змагальності кримінального судочинства, закладеної розробниками в основу нового кримінального процесуального законодавства.

Наступним питанням, яке потребує розгляду, є участь підозрюваного у кримінальному процесі в якості неосудної особи. Процесуальний керівник на підставі отриманої інформації про неосудний стан підозрюваного повинен відреагувати, відповідно давши вказівку слідчому призначити необхідні судові експертизи.

Якщо на підставі висновку судово-психіатричної експертизи та інших доказів буде встановлено, що особа, яка притягнута або підлягає притягненню до кримінальної відповідальності, під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному стані або в подальшому захворіла душевною хворобою, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, то слідчий складає клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Відповідно до положень кримінального процесуального законодавства України, досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється слідчим згідно із загальними правилами КПК України. Водночас проведення досудового розслідування щодо осіб, визнаних неосудними, має свої

процесуальні особливості. Участь захисника в таких справах є обов'язковою з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності (п. 5 ч. 2 ст. 52 КПК України), а відмова від запропонованого захисника може бути прийнята лише в разі обґрунтування її такими мотивами, які слідчий визнає вартими уваги. У цьому разі захисник замінюється іншим у встановленому законом (ст. 49 КПК України) порядку. Наступне особі, визнаній психічно хворою, не повідомляється про підозру (слідчі дії за участю таких осіб проводяться лише в разі, якщо їх психічний стан це дозволяє). У такому провадженні також не складається обвинувальний акт.

Для визначення психічного стану особи в разі наявності даних, які дають підстави вважати про наявність у неї вказаних у законі психічних відхилень, має бути призначено психіатричну експертизу (ст. 509 КПК України). Прокурор, слідчий зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи в разі, якщо під час кримінального провадження буде встановлено обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними. Такими обставинами, зокрема, є: наявність згідно з медичним документом в особи розладу психічної діяльності або психічного захворювання; неадекватна поведінка особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння або після нього (затьмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо).

Клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру складає слідчий при завершенні розслідування суспільно небезпечного діяння стосовно особи, яка за висновком психіатричної експертизи визнана неосудною і потребує примусового лікування, і подає його на затвердження прокурору в передбаченому законом порядку. Прокурор, отримавши таке клопотання, повинен перевірити його відповідність вимогам ст. 291, 292 КПК України, а

також наявність інформації про примусовий захід медичного характеру, який пропонується застосувати, та позиції щодо можливості забезпечення участі особи під час судового провадження за станом здоров'я. За результатами перевірки він або затверджує його та передає до суду, або повертає слідчому на доопрацювання чи збирання додаткових матеріалів.

Прокурори процесуальні-керівники повинні пам'ятати, що у КПК України (як і у випадку з особою, яка не досягла віку кримінальної відповідальності) не визначено правового статусу учасника кримінального процесу, щодо якого здійснюється провадження про застосування примусових заходів медичного характеру, що залишає цього суб'єкта обмеженим у правах як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Вважається, що проблему визначення процесуального статусу особи, щодо якої здійснюється провадження про застосування примусових заходів медичного характеру, допоможе вирішити урахування таких положень: по-перше, учасник кримінального процесу, який має психічні розлади, не може бути обмеженим в правах порівняно зі здоровим підозрюваним, обвинуваченим; по-друге, помилковим є твердження про те, що вказана особа наділена правами підозрюваного, обвинуваченого (їх права можуть у певних випадках лише збігатися); по-третє, слідчий, прокурор не можуть позбавляти особу, щодо якої здійснюється провадження про застосування примусових заходів медичного характеру, будь-якого права; по-четверте, окремі свої права вказана особа може реалізувати самостійно, якщо цьому не заважає характер її психічного розладу.

Відповідно до зазначеного, КПК України доцільно доповнити статтею «Особа, відносно якої здійснюється провадження про застосування примусових заходів медичного характеру» як вже пропонували деякі автори [379].

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про психіатричну допомогу», відомості про стан психічного здоров'я особи не підлягають розголошенню [290]. Проте КПК України не передбачає обов'язковості розгляду проваджень даної категорії в закритому судовому засіданні, що в окремих випадках може розцінюватись як фактор обмеження права особи стосовно нерозголошення

таких відомостей про себе. Необхідність проведення закритого судового засідання в повному обсязі (від початку до кінця) не є нагальним питанням, оскільки відомості про психічний стан особи містяться лише у висновках судово-психіатричних експертиз. Тому, зважаючи на Постанову Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 3 червня 2005 р. № 7 [282], вважаємо за доцільне ст. 27 чинного КПК України «Гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами» доповнити повноваженням суду під час розгляду провадження про застосування примусових заходів медичного характеру заслуховувати висновки судово-психіатричних експертиз у закритих судових засіданнях.

Висновки до розділу 3

1. Прокурорський нагляд, який здійснюється у формі процесуального керівництва, на відміну від відомчого контролю, передбачає постійну, систематичну, цілеспрямовану, ініціативну діяльність прокурора-процесуального керівника щодо спрямування досудового розслідування в напрямі вирішення завдань кримінального провадження, забезпечення прав, свобод та інтересів його учасників, встановлення особи, яка обґрунтовано підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, та формування обвинувачення. З метою забезпечення ефективності діяльності прокурора у досудовому розслідуванні, КПК України закріплено принципи його незалежності в кримінальному судочинстві та обов'язковості виконання законних вимог і процесуальних рішень прокурора. Відомчий контроль за діяльністю органів досудового розслідування, що проводить керівник органу досудового розслідування, полягає в організації досудового слідства, здійсненні дієвого контролю за законністю, своєчасністю діяльності слідчого, наданні слідчому необхідної методичної, консультативної та організаційної допомоги. З огляду на це, прокурор має значно більш широкі повноваження під час

досудового розслідування, ніж керівник органу досудового розслідування, однак віддаленість прокурора від слідчого ускладнює процес їх правовідносин. Обґрунтовано необхідність подальших наукових досліджень у напрямі поступового переходу до електронного кримінального провадження з фіксацією всіх процесуальних документів і рішень слідчого в ньому та рівноцінним електронним доступом до цих матеріалів прокурора (таку практику визнано позитивною в США та інших країнах).

2. У зв'язку з відповідальністю прокурора за результат розслідування та винесення обвинувального вироку в суді, він повинен мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, у тому числі оперативно-розшукових, контррозвідувальних справ та інших таємних матеріалів, які мають значення для досудового розслідування.

3. Процесуальне навантаження на процесуальних керівників та слідчих потрібно зменшити шляхом запровадження своєчасного закриття проваджень на підставі ст. 284 КПК, нагляду за дотриманням процесуальних строків; складання відповідних документів у провадженнях, де вичерпано усі можливості щодо розкриття злочину.

4. З метою оперативного реагування на порушення права на захист запропоновано зміни до КПК, якими передбачити механізм негайного повідомлення прокурору про залучення захисника слідчим шляхом надсилання копії постанови про допуск захисника до участі в провадженні.

5. Загальною юридичною підставою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є ухвала слідчого судді або суду. Утім, у виняткових випадках, визначених КПК України, заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватися і без ухвали слідчого судді, суду, зокрема, законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою (ст. 207, 208 КПК України), а також тимчасове вилучення майна під час здійснення затримання (ст. 168 КПК України).

6. Прокурор і слідчий зобов'язані довести факт існування обґрунтованої підозри перед застосуванням названих заходів. Незважаючи на відсутність визначення цього поняття, така дефініція міститься в рішеннях ЄСПЛ

від 21 квітня 2011 р. у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» та «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 р., які є джерелом права для України і, відповідно, обов'язковими до виконання на її території.

7. Процес застосування заходів забезпечення кримінального провадження повинен застосовуватись прокурорами та слідчими через призму результатів узагальнення судової практики.

8. Специфіка кримінальної процесуальної діяльності прокурора при проведенні НСРД полягає у наявності різних процесуальних форм її реалізації, до яких слід віднести: ініціювання прийняття слідчим суддею рішення про проведення будь-якої НСРД, що є предметом судового контролю; прийняття рішення про проведення НСРД, які не потребують судового контролю; повноваження щодо заборони проведення, а також припинення подальшого проведення НСРД; ініціювання прийняття слідчим суддею рішення про проведення НСРД, розпочатих у невідкладних випадках до постановлення ухвали слідчого судді; ужиття заходів щодо збереження отриманих під час проведення НСРД речей і документів; ужиття заходів щодо захисту інформації, отриманої в результаті НСРД; повідомлення особи, конституційні права якої було тимчасово обмежено унаслідок проведення НСРД.

9. У прокурорській та слідчій практиці використовують підстави для зупинення слідства, які виходять за межі перерахованих у ст. 280 КПК України. Проаналізувавши позитивний досвід інших країн щодо вирішення питань такого характеру, з метою вирішення практичних проблем правозастосування, а також уникнення випадків незаконного зупинення досудового розслідування та фальсифікації матеріалів кримінальних проваджень, вважаємо за доцільне доповнити ч. 1 ст. 280 КПК України новими ч. 4–6 такого змісту: «4) коли місцезнаходження підозрюваного відомо, але відсутня реальна можливість його участі в досудовому розслідуванні за кримінальним провадженням у зв'язку з розглядом питання про видачу іноземною державою, а також у зв'язку з неможливістю по об'єктивним причинам прибути до місця досудового розслідування; 5) наявна необхідність проведення тривалої експертизи; 6) за

умов настання надзвичайних правових режимів (надзвичайного, воєнного стану тощо)»

10. Під час закінчення досудового розслідування акцентовано увагу на такій важливій процесуальній дії, якою є відкриття матеріалів іншій стороні. Повноваження прокурора на цьому етапі дещо обмежуються законом, сторона захисту має право не надавати прокурору доступ до матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості особи.

11. Наведено приклади протидії розслідуванню в резонансних кримінальних провадженнях та її форми. Розглянуто позитивний досвід інших країн і запропоновано власне бачення. З метою процесуальної та організаційної оптимізації запропоновано у ст. 290 КПК України закріпити право слідчого за погодженням з прокурором встановлювати строк ознайомлення сторін кримінального провадження з матеріалами розслідування з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них.

РОЗДІЛ 4

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА В ОСОБЛИВИХ ПОРЯДКАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

4.1. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб

Відповідно до КПК України, одним із завдань кримінального провадження визнається застосування до кожного його учасника належної правової процедури (ст. 2). Щодо окремих категорій осіб закріплено особливий порядок кримінального провадження (глава 37), зокрема стосовно народного депутата України; судді Конституційного Суду України, професійного судді, а також присяжного і народного засідателя на час здійснення ними правосуддя; кандидата у Президенти України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Голови, іншого члена Рахункової палати; депутата місцевої ради; адвоката; Генерального прокурора України, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України, члена Національного агентства з питань запобігання корупції (ст. 480).

Додаткові гарантії недоторканності таких суб'єктів у кримінальному судочинстві передбачені Конституцією України, законами України «Про статус народного депутата України», «Про судоустрій і статус суддів», Регламентом Верховної Ради України, низкою ратифікованих Україною міжнародно-правових актів, а також підтверджуються практикою ЄСПЛ.

Встановлення в законодавстві для окремих категорій осіб на час виконання ними своїх службових обов'язків особливого порядку кримінального провадження спричинене необхідністю захисту їх від можливого тиску на них та перешкоджання їх професійній діяльності шляхом відкриття кримінального провадження та внаслідок незаконного притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Коли йдеться про кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб, у науці кримінального процесу використовується категорія «іmunітет». У чинному кримінальному процесуальному законодавстві України не існує офіційно закріпленого трактування поняття «іmunітет», але його активно вживають науковці і практики, зокрема в монографічній літературі та періодиці [52; 138]. Термін «іmunітет» має принаймні два значення: медико-біологічне і, власне, юридичне. Він походить від латинського «*immunitas*» (*immunitatis*), що означає звільнення від чого-небудь, недоторканність, незалежність [44].

У сучасній юриспруденції досить поширеним є визначення іmunітету як права особи або винятку із загальних правил щодо звільнення від певного обов'язку чи покарання. На думку В. Г. Даєва [72, с. 45–49], під іmunітетом у кримінальному процесі слід розуміти, по-перше, звільнення окремих осіб від виконання певних процесуальних обов'язків; по-друге, встановлення для деяких категорій осіб особливих гарантій обґрунтованості застосування до них заходів процесуального примусу або притягнення до відповідальності.

Іmunітетом часто називають непідсудність іноземної держави судам іншої держави та винятки з юрисдикції акредитуваної держави щодо представництв та громадян, які виконують особливі обов'язки від імені іноземних держав (глави держав і урядів, дипломати, консули та ін.), а також органів та посадових осіб міжнародних організацій. Йдеться про іmunітет від юрисдикції, яким користуються іноземні держави стосовно дій, учинених при здійсненні публічної влади [404, с. 192–202].

Крім представництв і представників іноземних держав, законодавством встановлено іmunітет окремих категорій громадян України. Наприклад, відповідно до Конституції України, статус недоторканності мають: Президент України, народні депутати України, судді (ст. 80, 105, 111, 126). Отже, існує низка іmunітетів громадян України, що становлять складову їх правового статусу як посадових осіб [235].

З цього приводу Конституційний Суд України зазначив: «Вирішуючи питання щодо недоторканності певних посадових осіб, необхідно виходити з

того, що встановлення додаткових порівняно з недоторканністю особи (ст. 29 Конституції України) гарантій недоторканності для окремих категорій державних посадових осіб має на меті створення належних умов для виконання покладених на них державою обов'язків та захист від незаконного втручання в їх діяльність» [315].

Крім власне науки кримінального процесу, окремі аспекти імунітету в юриспруденції традиційно вивчаються в межах міжнародного та конституційного права. Утім предмет дослідження цих наук щодо імунітетів дещо відрізняється від предмета дослідження у кримінальному процесі. До того ж окремі питання даної проблематики перебувають на межі з питаннями щодо імунітетів саме в кримінальному судочинстві.

Загалом, міжнародні договори, що передбачають привілеї та імунітети тих чи інших осіб, наприклад, Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р., свідчать про те, що норми про імунітети та привілеї саме в кримінальному судочинстві є лише складовою частиною відповідного правового інституту міжнародного права [48]. Тобто міжнародно-правові норми передбачають загальні, спільні для всіх держав-учасниць Віденської конвенції положення, які повинні знайти відображення в національному законодавстві кожної країни з урахуванням специфіки її правової системи [52].

Інституту імунітету окремих посадових осіб у кримінальному судочинстві присвячено праці таких вітчизняних науковців та практиків, як С. С. Аскеров, І. В. Бабій, Н. П. Баєв, В. Д. Берназ, Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, О. В. Козаченко, Л. М. Лобойко, В. Т. Маляренко, О. Р. Михайленко, М. М. Михеєнко, В. В. Молдован, В. Т. Нор, В. П. Навроцький, Г. М. Омеляненко, В. О. Попелюшко, Д. О. Савицький, М. І. Сірий, С. В. Скрипниченко, В. М. Тertiшник, Л. Д. Удалова, В. П. Шибіко О. Г. Яновська та ін.

Проте не всі науково обґрунтовані пропозиції даних авторів відображено в чинному законодавстві та реалізовано на практиці. Крім цього, за останні роки прийнято низку законів України, якими визначається статус окремих

посадових осіб. Тож питання стосовно кримінального провадження щодо окремої категорії осіб потребує подальшого вивчення та розроблення пропозиції з удосконалення чинного законодавства з цієї проблематики. Для нас, насамперед, становлять інтерес проблемні питання, що стосуються реалізації повноважень прокурора в таких кримінальних провадженнях (додаток Е).

Особливий порядок кримінального провадження кореспондується із загальним порядком як «особливе» та «загальне». Застосування такого порядку означає, що стосовно окремої категорії осіб (визначеної ч. 1 ст. 480 КПК України) кримінальне провадження загалом здійснюється за загальними правилами, встановленими КПК, з урахуванням низки особливостей (особливих процедур), визначених у статтях глави 37 КПК України, а саме: особливий порядок повідомлення про підозру (щодо всіх категорій, зазначених у цій статті); затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту (щодо судді, народного депутата України), обшуку, огляду особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції й застосування інших заходів, у тому числі НСРД, що, відповідно до закону, обмежують права і свободи (щодо народного депутата України); інформування державних та інших органів чи службових осіб [163, с. 357].

Згідно з ч. 1 ст. 480 КПК України, серед осіб, щодо яких застосовується особливий порядок кримінальних проваджень, першими передбачено народних депутатів України, яких обрано відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України». Вони є представниками українського народу у Верховній Раді України й уповноважені ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати права та обов'язки передбачені Конституцією України і деякими іншими законами України.

Згідно зі ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України», народному депутату гарантується депутатська недоторканність на весь строк

здійснення депутатських повноважень [296]. Серед усіх категорій осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження лише щодо однієї категорії, а саме народних депутатів України, передбачено окрему особливість, пов'язану з притягненням до кримінальної відповідальності, а саме те, що таке притягнення, а відповідно і повідомлення про підозру, не можуть бути здійснені без згоди Верховної Ради України (ст. 80 Конституції України; ч. 2, ст. 482 КПК України) [314]. Для того, щоб Верховна Рада надала згоду на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України, Законом «Про Регламент Верховної Ради України» передбачено відповідну процедуру [292].

Як зазначає О. І. Медведько, певну частину повноважень при здійсненні кримінально-процесуальної діяльності може бути реалізовано виключно Генеральним прокурором України. Наприклад, відповідно до правил згаданої вище процедури, що застосовується у Верховній Раді України, лише Генпрокурор може вносити подання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народних депутатів України і зобов'язаний особисто підтримувати такі подання в парламенті [204, с. 74].

Для притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата до Верховної Ради України Генеральний прокурор підтримує та вносить відповідне подання. Водночас на сьогодні, згідно зі змінами до законодавства, передбачено також, що за його відсутності з поданням може звернутись ще й виконувач його обов'язків. Таке подання має бути вмотивованим і достатнім, містити конкретні факти і докази, що підтверджують факт вчинення зазначеною в поданні особою суспільно небезпечного діяння, визначеного КК України.

Перед розглядом цього питання в сесійній залі його розглядає комітет, до повноважень якого належать питання регламенту та якому Голова Верховної Ради доручає підготовку висновку щодо питання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата, зазначеного

в поданні. Комітет повинен визначити достатність, законність й обґрунтованість подання, законність одержання доказів, зазначених у поданні, і встановити наявність відповідних скарг.

Для прийняття рішення комітетом Голова Верховної Ради України пропонує народному депутату, щодо якого внесено подання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, подати протягом п'яти днів письмові пояснення комітету. Комітету також надано можливість, за необхідності, витребувати додаткові матеріали кримінального провадження, заслухати пояснення осіб за клопотанням особи, щодо якої внесено подання.

За результатами розгляду подання та інших матеріалів, заслуховування осіб, яким надано право бути присутнім на засіданні та давати пояснення, комітет приймає одне з таких рішень:

у разі відсутності достатніх доказів щодо обґрунтування подання підготувати вмотивований висновок, який Голова Верховної Ради разом з поданням має право повернути відповідно Генеральному прокуророві України (виконувачу обов'язків Генерального прокурора України) з пропозицією подати додаткові обґрунтування;

підтримати подання та із вмотивованим висновком направити Голові Верховної Ради для винесення на розгляд народних депутатів.

У разі підтримання подання комітетом Верховна Рада розглядає на пленарному засіданні внесене подання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата, у визначений нею день, але не пізніше семи днів з дня подання відповідного висновку комітетом.

Рішення про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт Верховна Рада приймає відкритим поіменним голосуванням більшістю голосів народних депутатів від її конституційного складу, яке оформляється постановою Верховної Ради про що Голова Верховної Ради України негайно повідомляє відповідно Генерального прокурора України чи виконувача його обов'язків (додаток Ж, приклад 4.1.1) [310].

Крім цього, обшук, затримання народного депутата України чи огляд його особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції й застосування інших заходів, у тому числі НСРД, що, відповідно до закону, обмежують права і свободи народного депутата України, допускаються лише в разі, якщо Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ч. 3 ст. 482 КПК України). Також ч. 2 ст. 481 передбачено, що письмове повідомлення про підозру народному депутату України здійснюється Генеральним прокурором України або за його відсутності виконувачем обов'язків Генерального прокурора України.

Якщо звернутися до історико-правових джерел, то ще положеннями Конституції СРСР від 5 грудня 1936 р. закріплювалося, що депутат Верховної Ради СРСР не може бути притягнений до судової відповідальності чи арештований без згоди Верховної Ради СРСР в період між сесіями без згоди Президії Верховної Ради СРСР (ст. 5), що є історичним прообразом сучасного депутатського імунітету в незалежній Україні. І саме норма про згоду на притягнення до кримінальної відповідальності є тим «наріжним каменем», щодо якого й досі тривають суперечки. Ще у 2000 р. на референдумі щодо змін до Конституції 89 % громадян України висловився за позбавлення недоторканності народних депутатів Верховної Ради України, проте це питання до сьогодні залишається не вирішеним попри численні заяви щодо необхідності її зняття багатьох народних депутатів, більшості скликань законодавчого органу нашої країни. Сумнозвісна ст. 80 Конституції, яка її гарантує, і досі залишається незмінною з часу ухвалення Основного Закону в 1996 р. [199].

В Україні, порівняно з багатьма іншими країнами світу, депутатський імунітет за своїми межами є найбільш широким і включає всі ті гарантії, про які зазначалося вище. Навіть, якщо депутата застали на місці вбивства, за законодавством нашої країни його не можна затримати та притягнути до

кримінальної відповідальності доти, доки не буде надано згоду на це Верховною Радою України.

Натомість у багатьох країнах (за винятком Монголії, Угорщини) у разі затримання депутата на місці вчинення злочину він позбавляється імунітету автоматично, без згоди парламенту. Наприклад, у Фінляндії заарештувати парламентаря й розпочати проти нього кримінальне переслідування без санкції парламенту можливо у випадку, якщо його діяння класифікується як злочин, за котрий передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менш ніж шість місяців, у Швеції – не менш як два роки, у Македонії, Словенії, Хорватії – п'ять років [377].

Очевидно, що така ситуація, потребує свого законодавчого вирішення, оскільки занадто складна процедура надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності та відповідно проведення слідчих (розшукових) дій щодо народного депутата для того, щоб зібрати всі необхідні докази, так би мовити за «гарячими слідами» без їх втрати чи видозміни, є неефективною, оскільки не дозволяє вирішити таке завдання кримінального провадження, як здійснення швидкого та повного розслідування вчиненого злочину.

Крім цього, на сьогодні існує проблема щодо тривалості розгляду Верховною Радою питання про притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності не тільки стосовно складності регламентної процедури розгляду подання Генерального прокурора України з даного питання, а й узагалі порядку роботи Верховної Ради України, оскільки народні депутати працюють певну частину місяця в округах, а також можуть перебувати у відпустці, водночас може виникнути термінова необхідність розгляду зазначеного питання.

Нещодавно народні депутати України змінили процедуру затримання або утримання під вартою чи арешту до винесення обвинувального вироку суду, щоправда, тільки стосовно суддів. На сьогодні, згідно зі ст. 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», у випадку затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину його можна

затримати та утримувати під вартою чи арештом без згоди новоствореної Вищої ради правосуддя. До цього в законодавстві не містилось випадків, які б становили виключення, а згоду на це мала надати Верховна Рада України, а не Вища рада правосуддя.

Вважаємо, що таке виключення має стосуватися і народних депутатів України як щодо затримання та обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також проведення необхідних слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних, так і щодо притягнення до кримінальної відповідальності загалом. З цією метою пропонуються відповідні зміни до чинного законодавства України (додаток Л).

У цьому контексті поділяємо думку О. Татарова щодо необхідності передбачення в законі підстав, за наявності яких не потрібна згода Верховної Ради України на притягнення народного обранця до кримінальної відповідальності, а саме: коли його застали на місці вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Хоча, як зазначає вчений, існує і ще один варіант вирішення даного питання – таке питання має бути розглянуто профільним комітетом Верховної Ради України впродовж 48 год з моменту затримання народного депутата, якого застали на місці вчинення злочину [377]. Однак, на нашу думку, унаслідок зазначених вище причин стосовно порядку роботи Верховної Ради України, упродовж такого терміну комітет не завжди зможе зібратись та швидко розглянути це питання. Вважаємо, що більш ефективним є перший варіант. Водночас саме прокурор має відігравати важливу роль у цій процедурі. Це стосується як прокурора – безпосереднього процесуального керівника, так і керівників Генеральної прокуратури України з відповідними процесуальними повноваженнями, які застосовуються до правопорушників. Насамперед, щодо неухильного дотримання законності усіма громадянами без виключення. На нашу думку, депутатська недоторканність не потрібна парламентаріям, оскільки громадянин держави, який представляє волю народу та вибирається ним, не повинен ховатися чи відгороджуватися від того, хто його вибрав. Депутатська недоторканність – це рудимент. Чим життя чи

здоров'я депутата відрізняється від життя та здоров'я простого громадянина – нічим. Саме в цьому сенсі термін «недоторканність» апріорі містить у собі суперечність. Судді – це абсолютно інша категорія, оскільки вони здійснюють правосуддя та мають бути захищеними від будь-яких посягань з боку злочинності. Ми є прибічниками функціонального підходу, а отже, суддя виконує функцію відновлення справедливості, що не завжди подобається злочинцям. У депутатів же зовсім інші соціальні функції.

Наш висновок у цій площині питання однозначний – депутатської недоторканності бути не повинно. Цю тезу поділяють і опитані прокурори та слідчі (додатки В, Д) більшість з яких (60 %) вважають, що недоторканність суперечить принципу рівності громадян перед законом і судом.

Гарантії ж недоторканності судді Конституційного Суду України, професійного судді, а також присяжного на час здійснення ними правосуддя закріплені низкою ратифікованих Україною міжнародно-правових актів, зокрема Конвенцією про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), Основними принципами незалежності судових органів (1985 р.), Процедурами ефективного здійснення Основних принципів незалежності судових органів (1989 р.), Європейською хартією «Про статус суддів» (1998 р.), Конституцією України, КПК України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», а також підтверджуються практикою ЄСПЛ.

Судова влада в Україні здійснюється шляхом конституційного, цивільного, господарського, кримінального та адміністративного судочинства й реалізується виключно професійними суддями та, у визначених законом випадках, присяжними шляхом здійснення правосуддя в межах відповідних судових процедур.

Конституційні гарантії незалежності й недоторканності суддів закріплені у ст. 6, 126, 129 Конституції України, згідно з якими державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону, а вплив на

них у будь-який спосіб забороняється; незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

На присяжних поширюються гарантії незалежності і недоторканності суддів, установлені законом, на час виконання ними обов'язків із здійснення правосуддя (ч. 3 ст. 68). Отже, законодавець прирівняв статус присяжних до статусу судді, але такі гарантії мають обмежений часовий проміжок (протягом виконання ними обов'язків зі здійснення правосуддя). У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» діяльність народних засідателів та гарантії її забезпечення взагалі не передбачені, а згадуються лише в тому контексті, що до списків присяжних дозволяється включати громадян, які обрані народними засідателями. Тому з тексту ст. 480 та 481 КПК України таку категорію осіб, яким забезпечувався особливий порядок кримінального провадження, потрібно вилучити шляхом внесення відповідних змін до КПК України.

Як зазначено в п. 1.2 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо офіційного тлумачення положень ч. 1, 2 ст. 126 Конституції України та ч. 2 ст. 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їх статусу) від 1 грудня 2004 р. № 19-рп/2004, недоторканність суддів – один з елементів їх статусу. Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правове призначення – забезпечити здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом.

Елементи суддівського імунітету та недоторканності розкрито в ст. 49 «Недоторканність та імунітет судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [297], яка в загальному вигляді передбачає таке:

суддя не може бути без згоди Вищої ради правосуддя затриманий або утримуватись під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину;

суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлено кримінальну чи адміністративну відповідальність, має бути негайно звільнений

після з'ясування його особи, за винятком, якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням або ж затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину; суддя не може бути підданий приводу чи примусово доставлений до будь-якого органу чи установи, крім суду за винятком зазначених випадків;

судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором України або його заступником;

тимчасове відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності (на строк не більше двох місяців) здійснюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України або його заступника. Продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється в тому ж порядку на строк не більше двох місяців;

проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть бути застосовані лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника регіональної прокуратури або його заступника.

Зазначеною вище нормою передбачено й інші особливості притягнення суддів до кримінальної відповідальності в разі вчинення ними злочинів. Однак з наведених особливостей, визначених у ст. 49, можна зробити висновок щодо активної участі у процедурі притягнення до кримінальної відповідальності професійного судді, Генерального прокурора України або його заступника, а в деяких випадках керівника регіональної прокуратури, починаючи від повідомлення про підозру та тимчасового відсторонення від посади, аж до проведення слідчих (розшукових) дій щодо нього, включаючи негласні слідчі

(розшукові) дії. Так, за підсумками 2016 року правоохоронними органами України викрито 2175 корупційних кримінальних правопорушень. Більше половини цих правопорушень – тяжкі та особливо тяжкі (1228). До відповідальності притягнуто 13 професійних суддів [6].

У чинному КПК України містяться деякі неточності, які потребують усунення. На окремих з них деякі автори вже наголошували у своїх публікаціях. Так, наприклад, на думку С. Скрипниченка, незрозуміло, кого саме у ст. 482 КПК України мають на увазі під терміном «суддя», адже в цій главі про нього йдеться вперше [353, с. 121]. До цього у ст. 480, 481 зазначено про суддю Конституційного Суду, професійного суддю, присяжного та народного засідателя, посаду якого, як вже раніше зазначалось, у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», не передбачено. Тому доцільно визначити такий перелік і в ст. 482 КПК України.

С. Аскеров наголошує, що у КПК України й законодавстві України про правовий статус суддів не передбачено конкретного положення про відповідні гарантії недоторканності й застосування особливого порядку кримінального провадження щодо тих суддів, які призначені Президентом України на посаду судді, однак ще не встигли обійняти штатну посаду в суді та прийняти присягу. Для цього він пропонує конкретизувати визначення конституційно-правових особливостей правового статусу судді та внести відповідні зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та КПК України. Інша його пропозиція стосується доцільності введення до законодавства положення, згідно з яким, за аналогією з народними депутатами, для притягнення до кримінальної відповідальності професійного судді доцільно отримати згоду Верховної Ради України, що унеможливить сторонній вплив на суддів [12, с. 352–354].

Остання пропозиція, у зв'язку з нещодавнім прийняттям нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів», втратила свою актуальність, оскільки в цьому Законі навіть дозвіл на затримання надає вже не Верховна Рада України, а Вища рада правосуддя, зокрема введено виняток, що стосується

випадку затримання судді під час вчинення ним тяжкого та особливо тяжкого злочину або одразу після нього. Щодо першої такі доповнення доцільно внести до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а от для КПК України вони зайві, оскільки, як вже згадувалось вище, пропонуємо внести цей Закон України до переліку, наведеного в ч. 4 ст. 482 КПК України, таким чином поширивши всі особливості даного Закону, які можуть стосуватись здійснення кримінального провадження щодо суддів, на сферу кримінальної процесуальної діяльності.

Зважаючи на докорінні зміни підходів щодо організації прокурорського нагляду в умовах реалізації нового кримінального процесуального законодавства, скориговано порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах прокуратури заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, учинені суддями та іншими категоріями осіб, а також досудового розслідування в таких провадженнях [358, с. 29–37].

Завдяки новій законодавчій конструкції процедуру початку досудового розслідування щодо професійного судді та інших категорій осіб, стосовно яких здійснюється особливий порядок кримінальних проваджень, порівняно з Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р., значно спрощено. На сьогодні жодних винятків із загального порядку або особливостей стосовно початку досудового розслідування за заявами, повідомленнями громадян, які містять відомості про кримінальні правопорушення, вчинені суддями або іншими особами, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінальних проваджень, новий КПК України не містить. Натомість, як зазначалося, закон закріплює обов'язковість прийняття та реєстрації усіх таких заяв і повідомлень, що, з однієї сторони, дозволяє правоохоронним органам більш оперативно реагувати на кожен факт виявлення ознак кримінальних правопорушень, а з іншої – безпідставно ініційованим досудовим розслідуванням щодо суддів порушуються гарантії недоторканності суддів та їх незалежності при виконанні професійних обов'язків, робиться спроба втручання у здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом, на що неодноразово

звертав увагу Верховний Суд України та що прямо заборонено Конституцією України й Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Водночас у практиці роботи за новим КПК трапляються непоодинокі випадки надходження заяв і скарг на дії та рішення слідчих, прокурорів і суддів з мотивів незгоди з такими діями та рішеннями, постановленими не на користь заявників, а також звернень надуманого характеру від одних і тих самих осіб з одних і тих самих питань. Нерідко трапляються ситуації, коли у кримінальних провадженнях, у яких фігурують кілька обвинувачених, їх учасники з боку захисту ініціюють подання заяв до органів внутрішніх справ та прокуратури на нібито «незаконні» дії судді, одночасно вимагаючи притягнути його до кримінальної відповідальності. Незважаючи на те, що всі такі звернення вочевидь спрямовані на протидію правосуддю, вони все ж таки підлягають обов'язковій реєстрації в ЄРДР з проведенням уже нових проваджень для перевірки викладених у них обставин (слід допитати суддю, здійснити одночасні допити судді за участю інших осіб, провести інші процесуальні дії тощо) [331, с. 215–223].

Водночас навіть звичайний виклик судді для проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій може бути розглянуто як посягання на його незалежність або чинення впливу на нього, до того ж, якщо проведення цих дій не матиме жодного практичного результату, з огляду на завідомо очікувану відсутність обставин, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення.

На думку В. Кузьменко, суддя не повинен діяти постійно в умовах існування загрози внесення за заявою учасника судового провадження, незадоволеного прийнятим судовим рішенням, або за заявою недоброзичливого сусіда чи наклепника недостовірної інформації до ЄРДР, оскільки існування такої загрози, по-перше, може підсвідомо впливати на винесення ним судового рішення, незалежно від того, яке рішення в подальшому буде прийнято за заявою, по-друге, навіть з'явлення в ЄРДР інформації щодо судді є для останнього стресом і може бути розцінене як посягання на його незалежність

або здійснення тиску на нього. Учена зауважує, що та обставина, яка в подальшому у разі не підтвердження під час перевірки викладеного в повідомленні про вчинення правопорушення, відповідно до положень ст. 284 КПК, буде прийнято постанову про закриття кримінального провадження, не відшкодує повною мірою шкоду, завдану судді, а відтак – правосуддю [170, с. 43–44].

Тож на даний момент положення глави 37, як і інших глав КПК України, якими регламентовано особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, не забезпечують повною мірою гарантій незалежності суддів на стадії отримання повідомлень про вчинення кримінального правопорушення та внесення такої інформації до ЄРДР.

Схожа теза міститься також у висновку Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 1 липня 2013 р., відповідно до якого внести відомості до ЄРДР та розпочати розслідування, у тому числі щодо судді, може слідчий і прокурор, а не Генеральний прокурор України або його заступник. Такі зміни призвели до зниження рівня гарантій недоторканності і незалежності суддів, встановлених законами [453]. Як зазначає Судова палата у кримінальних справах, такий висновок ґрунтується на Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин 1, 2 ст. 126 Конституції України та ч. 2 ст. 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 1 грудня 2004 р. № 19-рп/2004, згідно з яким «не допускається зниження рівня гарантій незалежності і недоторканності суддів в разі прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів» (п. 4.1).

З огляду на це, пропонуємо внести зміни до ст. 214 КПК України, у якій передбачити обов'язок вносити до ЄРДР відомості про вчинення кримінального правопорушення суддями та іншими особами, зазначеними в п. 1, 2 ч. 1 ст. 480 КПК України. Щоправда, не Генеральним прокурором України або його заступником, як пропонується у висновку Судової палати у кримінальних

справах Верховного Суду України, за аналогією з повідомленням про підозру даним особам, а керівником відповідної регіональної прокуратури або його заступником. На наш погляд, така пропозиція є більш раціональною, оскільки зрозуміло, що кількість заяв та повідомлень, які реєструються в ЄРДР щодо категорії осіб, передбачених у п. 1, 2 ч. 1 ст. 480 КПК України, є набагато більшою за кількість повідомлень про підозру таких особам та, відповідно, здійснювати таку діяльність Генеральний прокурор України не в змозі з об'єктивних причин.

Вважаємо, доцільним внесення окремих змін до нормативно-правових актів, які регулюють: порядок реєстрації заяв і повідомлень про злочини; порядок ведення ЄРДР щодо необхідності ретельної перевірки перед внесенням до ЄРДР даних про вчинений злочин, які містяться в заяві та повідомленні; введення заборони внесення до ЄРДР заяви, повідомлення з вимогою притягнути до кримінальної відповідальності суддів (слідчих, прокурорів) у зв'язку з незгодою з діями та рішеннями, учиненими або прийнятими ними під час виконання процесуальних та інших визначених законом повноважень, якщо не використано право оскарження таких рішень в установленому законом порядку та не набрало законної сили рішення уповноваженого органу чи посадової особи про їх скасування у зв'язку з порушенням закону.

Наступною особою, якій, згідно зі ст. 480 КПК України, гарантовано особливий порядок кримінального провадження, є кандидат у Президенти України. Певні гарантії його діяльності передбачені в Законі України «Про вибори Президента України», проте у ст. 65 зазначено тільки гарантії дотримання його трудових прав. Водночас гарантії від незаконного кримінального переслідування, або ж особливості такої діяльності, цей Закон України не передбачає. У КПК України щодо кандидата у Президенти України передбачається тільки особливий порядок повідомлення йому про підозру (ст. 481), а також інформування державних органів про застосування запобіжного заходу чи інформування відповідних органів (483).

Щодо останнього, відповідно до положень п. 2 ч. 1 ст. 483 КПК України, не зрозуміло, чи повинна інформуватись Центральна виборча комісія про кримінальне провадження стосовно вказаного суб'єкта, оскільки вона не обирає, не призначає та не відповідає за заміщення кандидата на пост Президента України, як зазначається в цій статті. На нашу думку, у тексті потрібно передбачити процедуру реєстрації, оскільки Центральна виборча комісія здійснює саме цю діяльність стосовно кандидата в Президенти. Тобто запропонувати наступний варіант тексту п. 2, ч. 1 ст. 483 КПК України, «...органи і службові особи, які їх обрали, зареєстрували, призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад».

Загалом, вважаємо, що гарантії незалежності кандидата на пост Президента мають бути значно збільшені, оскільки захист кожного кандидата від незаконного кримінального переслідування є запорукою проведення чесних та демократичних виборів та, відповідно, впливає на імідж України на світовій арені. Щонайменше, це повинно стосуватися застосування до нього запобіжного заходу у вигляді арешту або тримання під вартою. На нашу думку, клопотання до суду про застосування таких запобіжних заходів має вносити тільки прокурор-процесуальний керівник, а не слідчий, з обов'язковим погодженням Генерального прокурора України або його заступника.

Одне з питань, яке потребує врегулювання, стосується того, що ні діючий Президент України, ні колишні президенти України, які склали (припинили) свої повноваження, не належать до окремої категорії осіб, щодо якої застосовується особливий порядок кримінального провадження. Проте, якщо діючий Президент України користується правом недоторканності на час виконання своїх повноважень (ч. 1 ст. 105 Конституції України), то колишні президенти України жодних гарантій від незаконного притягнення до кримінальної відповідальності або особливостей кримінальних проваджень щодо них не мають.

Якщо до цього йшлося про деякі особливості, пов'язані з повідомленням про підозру, частковим імунітетом (обмеження затримання та обрання

запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту (як у випадку із суддями)) та повного імунітету (заборону притягнення до кримінальної відповідальності, проведення обшуку та деяких інших процесуальних дій без надання згоди Верховною Радою України (як у випадку з народними депутатами України)), то в даному випадку можна констатувати про особливий різновид недоторканності, так званий підвищений її рівень. Забезпечується він наявністю в Конституції України ст. 105, згідно з якою Президент України користується правом недоторканності на час виконання своїх повноважень.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 10 грудня 2003 р. № 19-рп/2003 зазначив, що, на відміну від депутатської недоторканності, яка має певні обмеження, право недоторканності Президента України не може бути скасовано, призупинено або обмежено шляхом порушення проти нього кримінальної справи і переслідування в порядку кримінального судочинства. Водночас право недоторканності Президента України має обмеження в часі і діє, відповідно до Конституції України, лише на час виконання ним повноважень [316].

Таким чином, згідно з рішенням Конституційного Суду України, Президент України на час виконання своїх повноважень не несе кримінальної відповідальності. Проте це не означає, що у випадку вчинення злочину Президентом України його не можна притягнути до кримінальної відповідальності взагалі. У разі відставки або неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я Президент, по суті, втрачає свій пост згідно з процедурами, передбаченими ст. 109, 110 Конституції України, та в разі, якщо строки давності притягнення до кримінальної відповідальності не минули, йому може бути висунуто обвинувачення.

Існує ще один випадок втрати поста Президентом України, який напряму пов'язаний із вчиненням ним державної зради або іншого злочину – випадок його імпічменту, тобто усунення з поста Верховною Радою України, відповідно до приписів ст. 111 Конституції України.

Згідно з цією статтею, питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Після цього для проведення розслідування створюється спеціальна тимчасова слідча комісія, до складу якої входять спеціальний прокурор і спеціальні слідчі (до сьогодні не прийнято окремого закону, що має регулювати її діяльність). За результатами роботи цієї комісії до Верховної Ради України надаються висновки і пропозиції, які розглядаються на її засіданні, і за наявності не менш як двох третин голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, приймає рішення про звинувачення Президента України.

Остаточне рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймає Верховна Рада України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України, шляхом отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину [142].

І хоча в такому випадку спеціальна тимчасова слідча комісія, у складі якої працюють спеціальний прокурор і спеціальні слідчі, має право проводити дії, схожі з тими, що здійснюються у процесі досудового розслідування злочинів, не слід ототожнювати цю процедуру з процедурою притягнення до кримінальної відповідальності. З цього приводу, як зазначає Конституційний Суд України у вже згаданому рішенні, встановлена Конституцією України процедура імпічменту за своєю правовою природою не аналогічна обвинуваченню особи відповідно до норм КПК України і є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної, а не кримінальної відповідальності. Тобто імпічмент у системі конституційних інститутів є позасудовим конституційним процесом, що може призвести до дострокового припинення повноважень Президента України шляхом усунення його з поста.

Таким чином, діяльність спеціальної тимчасової слідчої комісії не є досудовим розслідуванням злочину, хоча за своєю сутністю дуже нагадує його та в Законі України «Про регламент Верховної Ради України» у п. 2 ст. 174 зазначається, що така комісія проводить розслідування в разі виявлення під час строку її повноважень обставин щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину без додаткового прийняття рішення Верховною Радою з цього питання [292]. У зв'язку з цим, прокурор, який входить до складу такої комісії, по суті не може у своїй діяльності керуватися положеннями КПК України, оскільки кримінальне процесуальне законодавство України визначає лише порядок кримінального провадження (ст. 1 КПК України), а в чинному законодавстві України посилання на таку можливість відсутнє.

Раніше це питання регулювалося положеннями Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 15 січня 2009 р. № 890-VI, де у ст. 26 («Повноваження спеціального прокурора») було передбачено, що спеціальний прокурор здійснює нагляд за додержанням законів України при проведенні розслідування обставин щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину. З цією метою спеціальний прокурор користувався повноваженнями прокурора, які встановлені Законом України «Про прокуратуру» та КПК України за винятком деяких повноважень, притаманних кримінальному процесу, наприклад, порушення кримінальної справи, затримання підозрюваного, застосування запобіжного заходу, пред'явлення обвинувачення та деяких інших. Крім цього, на спеціального прокурора покладался обов'язок з перевірки одержаного від спеціальних слідчих проекту висновку спеціальної слідчої комісії та схвалення його або повернення із своїми письмовими зауваженнями і пропозиціями для доопрацювання та/або провадження додаткових слідчих дій.

Проте у 2009 р. цей Закон було визнано Конституційним Судом України таким, що не відповідає Конституції України, та, відповідно, втратив чинність (Рішення Конституційного Суду України № 20-рп/2009 від 10 вересня 2009 р.).

Таким чином, на сьогодні повноваження спеціального прокурора – члена спеціальної тимчасової слідчої комісії чітко не регламентовані законодавством, що становить проблему, яка потребує свого вирішення.

Якнайширше дані правовідносини висвітлені у главі 30 «Порядок дострокового припинення повноважень Президента України у зв'язку з неспроможністю виконання ним своїх повноважень за станом здоров'я, а також у разі усунення Президента України з поста в порядку імпічменту» Закону України «Про регламент Верховної Ради України».

У п. 7 ст. 173 Закону України «Про регламент Верховної Ради України» зазначається тільки про те, що особи, які не є народними депутатами й обрані спеціальним прокурором, спеціальними слідчими, прикомандировуються до Верховної Ради на час роботи спеціальної тимчасової слідчої комісії та здійснюють свої службові повноваження у її складі лише відповідно до наданих їм на законних підставах доручень спеціальної тимчасової слідчої комісії. У такій інтерпретації не зрозуміло, по-перше, чим відрізняються в цьому разі повноваження спеціального прокурора та спеціального слідчого; по-друге, в якому статусі вони перебувають відносно один до одного, є вони рівноправними учасниками цієї діяльності чи ні.

Крім цього, положення про те, що спеціальний прокурор виконує доручення спеціальної тимчасової слідчої комісії, певним чином суперечить абз. 4 ст. 111 Конституції України та п. 2 ст. 173 Закону України «Про регламент Верховної Ради України», у яких констатовано, що спеціальний прокурор входить до складу такої комісії.

Також у ч. 3 ст. 176 Закону зазначено, що спеціальна тимчасова слідча комісія за наявності відповідних підстав готує висновок про звинувачення Президента України з урахуванням вимог до обвинувального акта, передбачених КПК України, який підписує і спеціальний прокурор. А

відповідно до ч. 2 ст. 181 Закону спеціальний прокурор і слідчі проводять фактично допит свідків та експертів про обставини, які їх цікавлять. Пункт 2 частини 6 ст. 186 Закону, взагалі нам говорить про виконання тих чи інших слідчих дій!

Отже, у вказаному Законі наявна термінологія кримінального процесу, але його зміст стосується галузі конституційного права. Хоча практики правозастосування щодо усунення першої особи держави ще не було, але, на нашу думку, результат дій проведених відповідно до глави 30 Закону повинен становити підставу для внесення такої інформації до ЄРДР, яку необхідно розслідувати в загальному порядку. Навіть у разі, якщо конституційна процедура не закінчиться імпічментом, кримінальне провадження має бути розслідувано повністю, і якщо слідство встановить та доведе вину Президента, то повідомити про підозру його буде можливо після закінчення строку перебування на посаді.

Таким чином, головне питання, чи все ж таки здійснює сьогодні кримінальну процесуальну діяльність спеціальний прокурор у механізмі відсторонення Президента від своїх повноважень, залишається без відповіді. Норми Конституції та законів України, на жаль, не дають повної та ґрунтовної відповіді на нього. Оскільки поки що законодавець не наділив спеціального прокурора кримінальними процесуальними повноваженнями під час цієї процедури.

Спеціальний прокурор у цій ситуації виступає передусім як загальний дослідник, а не суб'єкт обвинувачення. З одного боку, можна зрозуміти таку позицію, оскільки йдеться про сферу конституційних відносин. Однак з іншого – якщо законодавець користується дефініцією «прокурор», сфера його діяльності повинна регулюватися ст. 131-1 Конституції та КПК України. Вказану проблему до речі не розв'язано і у двох відповідних законопроектах, що перебувають на розгляді у Верховній Раді України [281].

Варіанти законодавчого вирішення цього питання, на нашу думку, такі:
1) у разі залишення законодавцем у тексті Конституції та законах України

терміна «прокурор», його необхідно наділяти кримінальними процесуальними повноваженнями; 2) якщо цього не робити, тоді необхідно вилучити з текстів законів таку термінологію, оскільки за своїм характером відповідні повноваження є дослідницькими, а не прокурорськими.

Наступними в переліку осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінальних проваджень згідно зі ст. 480 КПК України, передбачені Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та Голова й інші члени Рахункової палати та депутат місцевої ради. Щодо останніх, то на сьогодні такі особливості передбачені тільки у ст. 481 КПК України та стосуються вручення їм письмового повідомлення про підозру. Раніше до прийняття нової редакції Закону України «Про Рахункову палату» у 2015 р., крім вказаних особливостей, на них поширювались гарантії недоторканності, аналогічні з народними депутатами України, а саме: Голова Рахункової палати, Перший заступник і заступник Голови, головні контролери та Секретар Рахункової палати не могли бути затримані та притягнуті до кримінальної відповідальності без згоди Верховної Ради України.

У питанні щодо недоторканності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, на якого відповідно до Конституції України покладається обов'язок здійснювати парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини та громадянина, ситуація дещо інша. На сьогодні, згідно із Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини», Уповноважений користується правом недоторканності на весь час своїх повноважень. Відповідно до ст. 20, він не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності або підданий заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, затриманий, заарештований, підданий обшуку, а також особистому огляду. Натомість у КПК України ці особливості щодо Уповноваженого не передбачені, йдеться лише про особливий порядок повідомлення про підозру Генеральним прокурором України або виконувачем його обов'язків.

Таким чином, складається двояка ситуація. З одного боку, зазначені гарантії Уповноваженого, закріплені Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини», повинні застосовуватись та поширюватись на кримінальну процесуальну діяльність, оскільки вони не суперечать положенню п. 3 ст. 9 КПК України. Відповідно до нього, при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватись Закон, який суперечить КПК України. Водночас у п. 3 ст. 9 КПК України зазначається, що закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, мають відповідати ПК України. У цьому ж разі можна констатувати про певну невідповідність, оскільки КПК України повинен мати першочергове значення для кримінального судочинства.

У зв'язку з цим, пропонується або внести відповідні доповнення до ст. 482 КПК України, визначивши окремою частиною особливості кримінального провадження щодо Уповноваженого Верховної Ради з прав людини за аналогією з чинним Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини», на чому неодноразово наголошували окремі автори [13, с. 128], або ж внести цей Закон України до переліку законів у ч. 4 ст. 482 КПК України, якими додатково визначаються окремі особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності деяких посадових осіб.

За аналогією з пропозиціями до змін статусу недоторканності народних депутатів України депутатам місцевих рад надати правовий статус пересічного громадянина держави шляхом виключення ст. 31 із Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», а також із п. 1 ч. 1 ст. 481 КПК України слів «депутату місцевої ради...».

У разі ж ухвалення обвинувального вироку щодо депутатів місцевих рад повідомляти про це відповідну раду, адже ухвалення такого рішення може бути підставою для дострокового припинення їх повноважень згідно з п. 7 ч. 1 і п. 1 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад») [12]. Питання важливості такого закріплення стосується й інших категорій осіб, щодо яких застосовується особливий порядок кримінального провадження.

Крім цього, на наш погляд, доцільно додати до згаданої статті обов'язок інформування відповідних органів чи службових осіб у випадку застосування до окремих категорій осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, такого заходу забезпечення останнього, як відсторонення від посади, оскільки у ст. 157 КПК України щодо надсилання копії ухвали згадується тільки термін «заінтересованим особам». У такому випадку незрозуміло, чи підпадає під цю категорію конкретний державний орган.

У зв'язку з цим, пропонуємо додати до ст. 482 частину, у якій визначити особливості відсторонення від посади окремих осіб, стосовно яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. На нашу думку, ця процедура повинна розпочинатись з подання Генерального прокурора або його заступника. Крім того, потрібно визначити строки такого відсторонення та особливості його продовження, одночасно виключивши такі положення щодо судді зі змісту ст. 154 КПК України.

Загалом такий специфічний порядок застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження зумовлений не тим, щоб вивести цей процес з-під судового контролю, а тим, що суб'єкт відсторонення має особливий статус, зумовлений закріпленими на законодавчому рівні гарантіями недоторканності [349, с. 28–32].

Отже, процесуальний керівник, за умови прийняття запропонованих нами змін законодавцем, у такому провадженні повинен керуватися загальними правилами розслідування.

Наступна категорія осіб, щодо яких застосовується особливий порядок кримінального провадження – адвокати. Гарантії забезпечення їх діяльності встановлені окремим нормативно-правовим документом – Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076–VI.

У вказаному Законі серед гарантій діяльності адвокатів (ст. 23) передбачено й особливості здійснення кримінального провадження щодо них, певну частину з яких у КПК України взагалі не передбачено, натомість є

суттєвою і в аспекті забезпечення безперешкодного здійснення діяльності даних осіб та дотримання законності як головної засади кримінального провадження. Так, у п. 3 ч. 1 ст. 23 зазначається, що для проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, які здійснюються виключно з дозволу суду, необхідно судові рішення, яке ухвалюється тільки за клопотанням Генерального прокурора України, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя [252, ст. 282]. Проте ні в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», ні в КПК України таку особливість взагалі не передбачено. Стосовно адвоката, згідно з КПК України, така процедура є загальною та потребує або клопотання прокурора (без посилення, що це має бути прокурор рівня, не нижчого за керівника регіональної прокуратури), або клопотання слідчого, погодженого з прокурором (ч. 3 ст. 246).

Інші розбіжності стосуються проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, у яких він здійснює адвокатську діяльність, а також тимчасового доступу до речей і документів адвоката. Водночас, якщо перша, стосовно того, що у випадку проведення таких дій щодо адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої (розшукової) дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, за виключенням деяких особливостей, певним чином узгоджується з КПК України, оскільки в ст. 235 («Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи») у п. 6 ч. 3 передбачено, що ухвала слідчого судді на обшук повинна містити відомості про речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук, то друга, пов'язана з обов'язковим завчасним повідомленням про проведення таких процесуальних дій раду адвокатів регіону за місцем їх проведення для забезпечення присутності представника такої ради під час проведення цих процесуальних дій, потребує усунення шляхом законодавчого вирішення цього питання. Це зумовлено неналежним виконанням відповідними службовими особами своїх обов'язків

щодо повідомлення про проведення процесуальних дій Раду адвокатів регіону. На нашу думку, це є грубим порушенням гарантій незалежності діяльності адвокатів, зважаючи на чітке закріплення таких гарантій у Законі України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність».

До проблемних питань, не визначених навіть у вказаному Законі України, належить відсутність у положеннях ст. 23 вказівок про спосіб попередження уповноваженого органу адвокатського самоврядування, термін попередження, права та статус представника Ради адвокатів регіону під час проведення процесуальної дії, збереження таким суб'єктом таємниці досудового розслідування, наслідки для кримінального провадження, якщо орган адвокатського самоврядування не попереджено про заплановані слідчі дії тощо [51, с. 128].

На наш погляд, для вирішення зазначеної проблеми потрібно вжити таких заходів. По-перше, у ч. 4 ст. 482 КПК України до переліку законів, якими додатково встановлюються особливості здійснення кримінального провадження щодо окремих категорій осіб, додати Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність». По-друге, у ст. 482 окремою частиною визначити особливості притягнення до кримінальної відповідальності адвокатів, пов'язані з поданням на проведення НСРД щодо адвокатів та проведенням обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, про які до цього зазначалось. Таким чином остаточно буде вирішено питання щодо можливості визнання судом доказів недопустимими внаслідок проведення відповідної слідчої (розшукової) дій фактично з порушеннями вимог, хоча й не КПК України, проте іншого законодавчого акта – Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність».

Науковці по-різному визначають терміни завчасності. Наприклад, С. С. Аскеров зауважує, що у КПК України необхідно передбачити, що для забезпечення участі представника ради адвокатів регіону у відповідній

процесуальній дії службова особа заздалегідь (за 72 год) повинна повідомити про це раду адвокатів регіону за місцем її проведення [10, с. 233].

А. Б. Войнарович дещо по-іншому пропонує вирішити дане питання. На його думку, оскільки, відповідно до Закону, оціночне поняття «завчасно» може спричинити втрату мети проведення слідчої дії (швидке зібрання доказів) та знизити ефективність кримінального провадження, тому в Законі, як мінімум, мало б бути зазначено «завчасно, якщо це можливо, попередити Раду адвокатів регіону» [51, с. 129].

Вважаємо, що з цього приводу все ж таки потрібно встановити граничні строки попередження, проте дещо менші (наприклад, за 48, а не 72 год). Однак для того, щоб за цей час не відбулось розголошення інформації щодо слідчої (розшукової) дії та, відповідно, втрати речових доказів, інформацію про неї в повідомленні має бути максимально мінімізовано, без зазначення деталей (наприклад, прізвища особи, у якої проводиться обшук, адреси, об'єктів пошуку тощо). Натомість у такому повідомленні може зазначатись тільки про необхідність з'явлення за певною адресою у визначений час для участі у проведенні слідчої (розшукової) дії та, відповідно, про підстави такого попередження із зазначенням статті Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність». Крім цього, необхідно передбачити, що прокурор зобов'язаний інформувати Раду адвокатів регіону не до проведення слідчої (розшукової) дії, у якій мав брати участь її представник, а одразу після неї. Це може бути пов'язано з необхідністю невідкладного проведення процесуальної дії до винесення ухвали слідчим суддею.

Про ці особливості повинен пам'ятати прокурор-процесуальний керівник, який проводить розслідування стосовно вказаної категорії осіб.

Такий же порядок кримінального провадження застосовується і до окремих категорій працівників правоохоронних органів, а саме: Генерального прокурора України, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, директора та працівників Національного антикорупційного бюро України, а також члена Національного агентства з питань запобігання корупції

(ст. 481 КПК України), більшість з яких визначено у КПК України нещодавно, з прийняттям низки законодавчих актів, спрямованих на протидію корупції та створення відповідальних за це органів. Крім КПК України, гарантії забезпечення їх діяльності передбачено в новій редакції Закону України «Про прокуратуру», законах України «Про Національне антикорупційне бюро України» та «Про запобігання корупції».

Отже, перелік осіб, стосовно яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, значно розширено порівняно з Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. Проте, на нашу думку, його потрібно доповнити деякими кандидатурами, додавши:

1) Голову Національного агентства з питань запобігання корупції, а не тільки членів цього агентства, щонайменше за аналогією з Головою та іншими членами Рахункової палати, про яких зазначено в п. 5 ч. 1 ст. 480 КПК України;

2) директора Державного бюро розслідувань та його заступників, оскільки цей орган після його створення повинен відігравати поряд з Національним антикорупційним бюро України важливу роль у протидії організованій злочинності та іншим видам злочинів, що, згідно із законодавством, належать до компетенції цього органу;

3) осіб, які користуються дипломатичним імунітетом, у випадку надання згоди компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа.

Стосовно останньої категорії осіб у КПК України в розділі 41 визначено лише особливості кримінального провадження на території дипломатичних представництв та консульських установ України, а також на повітряному, морському, річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. А щодо іноземних дипломатичних представництв та консульських установ, які розташовано на території України, жодних особливостей не передбачено, крім надання згоди компетентного органу держави для здійснення кримінального провадження за правилами КПК України щодо

особи, яка користується дипломатичним імунітетом і представляє таку державу, та яка підозрюється у вчиненні злочину на території України.

Водночас, згідно з Віденською конвенцією від 18 квітня 1961 р. про дипломатичні зносини та Віденською конвенцією від 24 квітня 1963 р. про консульські зносини, приміщення дипломатичного представництва, а також резиденція глави дипломатичного представництва та жилі приміщення членів дипломатичного персоналу є недоторканими та не можуть бути оглянуті й піддані обшуку без згоди глави дипломатичного представництва; архіви, документи й офіційна кореспонденція дипломатичного представництва є недоторканими, вона не підлягає ні розпечатанню, ні затриманню; глава дипломатичного представництва і члени дипломатичного персоналу користуються особистою недоторканністю та не можуть бути заарештовані або затримані. В Україні такі гарантії недоторканності та багато інших закріплено Положенням про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затвердженим Указом Президента України від 10 червня 1993 р. № 198/93 [353, с. 123].

На наш погляд, ключові питання щодо особливостей кримінальних проваджень відносно осіб, які користуються дипломатичним імунітетом, має бути відображено в розділі 37 КПК України, а посилання на вищезгаданий Указ Президента України від 10 червня 1993 р. № 198/93 міститися в окремій частині ст. 482 КПК України.

Важливість законодавчого врегулювання цього питання в частині кримінальної процесуальної діяльності прокурора обумовлена тим, що, по-перше, саме з посадою прокурора, пов'язані більшість особливостей здійснення кримінальних проваджень щодо даної категорії осіб, як і інших осіб, визначених у ст. 480 КПК України (повідомлення про підозру, подання клопотання про застосування окремих запобіжних заходів або проведення слідчих дій, інформування державних чи інших органів тощо), по-друге, тільки в цьому випадку прокурор зможе повною мірою забезпечити таку покладену на нього функцію організації і процесуального керівництва досудовим

розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку.

За результатами вивчення зарубіжного досвіду питання переліку категорій осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, що закріплені у кримінально-процесуальному законодавстві різних країн, може бути як вужчий ніж в Україні, так і набагато ширший.

Наприклад, у Республіці Казахстан особливий порядок провадження у кримінальних справах застосовується тільки до депутатів Парламенту, Голови та членів Конституційного Суду, Генерального прокурора та суддів. Натомість у Республіці Молдова, крім зазначених вище категорій, додатково передбачені члени уряду, прокурори, офіцери з кримінального переслідування. У Кримінально-процесуальному кодексі Азербайджанської Республіки такий перелік ще більший, додатково в ньому визначені: Прем'єр-міністр, співробітники дипломатичних установ країни за кордоном і дипломатичні представництва іноземних держав в Азербайджанській Республіці, а також співробітники органів юстиції, поліції, безпеки, податкових і митних органів [92, с. 4–5].

З повідомленням особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення пов'язано початок притягнення її до кримінальної відповідальності як стадії кримінального провадження (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Статтею 481 КПК України встановлено особливий порядок повідомлення про підозру окремим категоріям осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. Наприклад, судді Конституційного Суду України, професійному судді, присяжному та народному засідателю на час здійснення ними правосуддя, працівникам Національного антикорупційного бюро України, цей обов'язок покладається на Генерального прокурора України або його заступника (п. 3 ч. 1), народному депутату України – тільки на Генерального прокурора України або виконувача його обов'язків тощо.

Водночас у зазначеній статті КПК України містяться окремі недоліки, які, на нашу думку, має бути усунено. По-перше, не зрозуміло, що мається на увазі під словом «здійснити» письмове повідомлення про підозру (ч. 1 ст. 481), на чому неодноразово наголошували як науковці, так і практики. Чи означає це, що уповноважений прокурор повинен і скласти, і підписати, і особисто вручити письмове повідомлення про підозру.

Наприклад, на думку одних авторів, це означає, що складання письмового тексту повідомлення про підозру обов'язково здійснюється уповноваженим прокурором, а вручення ж повідомлення про підозру може здійснюватися як вказаними особами, так і слідчим, який проводить досудове розслідування, чи прокурором, який здійснює процесуальне керівництво у відповідному провадженні [157, с. 473]. Інші наполягають на чіткому зазначенні в цій статті того, що скласти повідомлення, підписати його і вручити повинен тільки прокурор, зазначений у відповідному пункті ст. 481, і ніхто інший [11, с. 233].

На практиці, зазвичай, таке повідомлення підписує лише уповноважений прокурор, а складає і вручає або слідчий або прокурор-процесуальний керівник. Для того, щоб в подальшому процедуру цього вручення не було визнано такою, що проведена з порушеннями норм КПК України, зазвичай у повідомленні вказується, кому із зазначених осіб уповноважений прокурор доручає його безпосереднє вручення підозрюваному (приклад з власної практики автора). Така ситуація є зрозумілою, оскільки викликає сумнів, що Генеральний прокурор України, з об'єктивних причин, має змогу займатися складанням і безпосереднім врученням письмових повідомлень про підозру, хоча й окремим категоріям осіб, визначених у законодавстві.

На нашу думку, доцільним є варіант визначення у ст. 481 КПК України тільки обов'язку відповідного прокурора погоджувати письмове повідомлення, яке складає і вручає підозрюваному прокурор-процесуальний керівник.

Таким чином буде усунено колізію, на існуванні якої наголошує О. Бабіков, який зазначає, що згідно з п. 11 ч. 1 ст. 36 КПК України саме прокурор – процесуальний керівник наділений правом повідомляти особі про підозру,

водночас правом на письмове повідомлення про підозру особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження (ст. 481 КПК України), наділені виключно керівники органів прокуратури, діяльність яких жодним чином не пов'язана з процесуальним керівництвом у конкретному провадженні [14].

Отже, перше речення ч. 1 ст. 481 може бути викладено так: «Письмове повідомлення про підозру має бути погоджено у випадку його вручення: «1) адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільському, селищному, міському голові – Генеральним прокурором України, його заступником, керівником регіональної прокуратури в межах його повноважень та територіальності;...».

Крім цього, у ст. 481 окремою частиною потрібно передбачити, що в разі виникнення підстав для зміни раніше повідомленої підозри погодити таку зміну повинен прокурор, визначений у відповідній частині п. 1 ст. 281 залежно від категорії осіб, щодо яких застосовується особливий порядок кримінального провадження.

Таким чином, щодо притягнення до кримінальної відповідальності осіб, стосовно яких здійснюється особливий порядок кримінальних проваджень, необхідно наголосити на виключній ролі прокуратури, оскільки, згідно з КПК України тільки за прокурорами (Генеральним прокурором України або виконувачем його обов'язків, його заступниками, керівниками регіональної прокуратури в межах їх повноважень) закріплено обов'язок письмово повідомляти про підозру та подавати подання до Верховної Ради України на притягнення до відповідальності, затримання чи обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою народних депутатів України, які підозрюються у вчиненні злочинів.

Водночас глава 37 КПК України, яка регламентує порядок здійснення кримінальних проваджень щодо окремих категорій осіб, потребує внесення змін і доповнень до її положень. Це удосконалисть процесуальний механізм з метою правильного досягнення кінцевих завдань кримінального провадження,

та не призведе до порушень кримінальних процесуальних засад передбачених міжнародними правовими актами і українським законодавством.

4.2. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх

Відповідно до Указу Президента України «Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи» від 12 січня 2011 р. № 24/2011, Закону України «Про Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року», охорона дитинства в Україні визнана стратегічним пріоритетом і важливою складовою державної політики.

Указом Президента України від 11 серпня 2011 р. № 811/2011 запроваджено інститут Уповноваженого Президента України з прав дитини, на якого покладається забезпечення додержання конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері ювенальної юстиції. Головними завданнями Уповноваженого є такі: постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, а також виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері та внесення в установленому порядку Президентіві України пропозицій щодо припинення заходів виховного характеру при розгляді справи судом. Того ж року, відповідно до Указу Президента України від 24 травня 2011 р. № 597/2011, схвалено й Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, метою якої є побудова в Україні повноцінної системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, спроможної забезпечити законність, обґрунтованість та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила в конфлікт із законом, пов'язаного з її перевихованням та подальшою соціальною підтримкою.

КПК України містить главу 38, в якій закріплено особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх. Норми цієї глави

передбачають підвищення захищеності прав неповнолітніх у кримінальному судочинстві та є елементами так званої «ювенальної юстиції» чи «ювенального правосуддя» (juvenile justice – правосуддя для неповнолітніх).

У міжнародному праві вжито різні визначення зазначеного поняття, узагальнюючи які, можна зробити висновок, що ювенальна юстиція це міжнародний термін, який стосується системи юстиції, що спеціально розроблена для неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення [39, с. 24–26; 91; 155].

До системи ювенальної юстиції, з огляду на норми міжнародного права, належить мережа установ та організацій, які спільно працюють з неповнолітніми правопорушниками, діяльність яких здійснюється на основі положень законів і процесуальних норм, що регламентують поведінку з неповнолітніми. Ці установи й організації включають поліцію, суди, прокурорів, обвинувачів, пенітенціарні установи, службу пробачії управління виправних установ для неповнолітніх. В окремих державах установи ювенального профілю представлені лише судовими органами, в інших – крім судів, різними організаціями, які вирішують питання дитинства і соціального захисту неповнолітніх.

Важливе значення для профілактики злочинності серед неповнолітніх має кримінальна процесуальна діяльність органів досудового розслідування, прокурорів і судів, які здійснюють провадження у кримінальних справах цієї категорії. Правові заходи, які слідчі підрозділи, прокурори та судді застосовують щодо неповнолітніх, здатні реально запобігати вчиненню ними нових злочинів і сприяти виправленню підлітків. Здійснюючи правосуддя стосовно таких осіб, суди мають забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод як неповнолітнього підсудного, так й інших учасників процесу [368].

На п'ятому пленарному засіданні Консультативної ради прокурорів Європи, учасницею якої є і Україна, що відбулася в м. Єревані (Республіка Вірменія) 19–21 жовтня 2010 р., прийнято Єреванську декларацію

(Висновок № 5) «Прокуратура та ювенальна юстиція», що містить керівні принципи для прокурорів, які в межах наданих їм повноважень та відповідно до національного законодавства своїх країн виконують функції у сфері захисту прав неповнолітніх [94].

У висновку зазначено, що у справах, які пов'язані з неповнолітніми, прокурори повинні приділяти особливу увагу збереженню рівноваги: з одного боку, між суспільними інтересами та завданнями кримінального правосуддя, а з іншого – особливими потребами та уразливістю неповнолітніх. Незалежно від того, чи є неповнолітній правопорушником, потерпілим або свідком, він заслуговує на особливе ставлення як під час проведення досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду. Прокурор має забезпечити дотримання прав неповнолітніх на зазначених стадіях кримінального процесу, а також при виконанні судових рішень стосовно неповнолітніх, передусім пов'язаних із позбавленням волі [328, с. 24–32].

Крім цього, під час кримінальних розслідувань або судового переслідування, а також інших дій стосовно неповнолітніх прокурори повинні приділяти особливу увагу строкам та упевнитись, щоб ці справи розглянуто у пріоритетному режимі та виконано без необґрунтованих зволікань. Тривалий розгляд може спричинити негативний вплив на розслідування вчиненого злочину, а також зашкодити належній реабілітації як неповнолітнього правопорушника, так і неповнолітнього потерпілого. Враховуючи можливий шкідливий вплив кримінального переслідування та інших дій на неповнолітніх, прокурори мають у якомога ширшому обсязі та відповідно до законодавства шукати альтернативи переслідуванню неповнолітніх правопорушників, коли такі альтернативи є відповідною юридичною реакцією на правопорушення, беручи до уваги інтереси потерпілих та суспільства загалом, а також будучи послідовними в досягненні мети ювенальної юстиції.

Звичайно, що більшість зазначених положень, крім КПК України та Закону України «Про прокуратуру», певним чином відображено в галузевих наказах Генеральної прокуратури України, у тому числі присвячених конкретно

вказаній проблематиці, наприклад, наказі Генеральної прокуратури України «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» від 6 грудня 2014 р. № 16 гн.

В останньому чітко зазначається, що для прокурорів усіх рівнів головним завданням на вказаному напрямі вважається захист особистих і соціально-економічних прав дітей, гарантованих Конституцією, законами України, Конвенцією ООН про права дитини, іншими міжнародно-правовими актами. Водночас вони повинні комплексно використовувати функції прокуратури щодо нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового розслідування, підтримання державного обвинувачення в суді, нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи дітей [275].

Пошук шляхів удосконалення інституту кримінального провадження щодо неповнолітніх був предметом активних дискусій у різні періоди, зокрема у працях Ю. П. Аленіна, Т. В. Варфоломєєвої, В. І. Галагана, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, П. А. Лупинської, В. Т. Маляренка, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, С. М. Стахівського, О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, В. Ю. Шепітька, М. Є. Шумила та ін. Проте на сьогодні залишаються окремі проблеми, що потребують вирішення, у тому числі шляхом внесення змін та доповнень до чинного кримінально-процесуального законодавства.

Загалом кримінальне провадження щодо неповнолітніх здійснюється в загальному порядку з урахуванням особливостей, передбачених главою 38 КПК України, та з дотриманням принципу забезпечення реалізації неповнолітніми особами права користуватися додатковими гарантіями, встановленими вітчизняним законом та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо норми КПК суперечать такому

міжнародному договору, застосуванню підлягають, згідно з ч. 4 ст. 9 КПК України, положення відповідного договору [259].

Ігнорування або незнання вимог кримінального процесуального законодавства щодо зазначених проваджень, а також психології дитини, негативно впливає на повноту та об'єктивність досудового провадження та призводить до порушення прав і законних інтересів підлітків. Отже, досудове розслідування щодо неповнолітньої особи за новим КПК України здійснює слідчий, який спеціально уповноважений керівником відповідного слідчого підрозділу на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх (ст. 484 КПК України).

Судове провадження стосовно неповнолітньої особи та щодо декількох осіб, одна з яких є неповнолітньою, здійснюється згідно з ч. 10 ст. 31 КПК виключно суддями, уповноваженими зборами суддів відповідних судів у порядку ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх. Водночас судді, уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, не звільняються від виконання обов'язків судді відповідної інстанції, однак здійснення ними цих повноважень враховується при розподілі судових матеріалів і має пріоритетне значення [428, с. 91–103].

Наказом Генерального прокурора України «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» від 6 грудня 2014 р. № 16 гн спеціалізацію запроваджено також і серед прокурорів. Зокрема, нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування, у тому числі у формі процесуального керівництва ним, участь у судовому провадженні та оскарженні судових рішень щодо кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми, за їх участю, особами, які не досягли віку притягнення до кримінальної відповідальності, а також інших функцій даного напрямку (відповідно до компетенції), покладається на керівників і підпорядкованих їм працівників прокуратур міст, районів, міжрайонних та прирівняних до них, галузевих підрозділів з нагляду за

додержанням прав і свобод дітей прокуратур обласного рівня та управління захисту прав і свобод дітей Генеральної прокуратури України, яке діє і на сьогодні. Крім цього, у згаданому наказі зазначається, що безпосереднє виконання обов'язків щодо захисту прав і свобод дітей повинно доручатись досвідченим працівникам, а у прокуратурах районного рівня, за можливості, на цих прокурорів не повинно покладатись виконання обов'язків з інших напрямів прокурорської діяльності (п. 3.1).

Побудова чіткої вертикалі прокурорів, які уповноважені на виконання повноважень щодо захисту прав і свобод дітей, що загалом відповідає європейським принципам ювенальної юстиції та схвалена Представництвом фонду ЮНІСЕФ в Україні [47], дозволяє стверджувати про те, що в прокуратурі за цим напрямом, як у правовому, так і організаційному аспекті, приділяється важлива увага забезпеченню, з одного боку, максимально ефективного розслідування злочинів, учинених неповнолітніми, а з іншого – дотримання відповідного порядку провадження щодо даної категорії осіб та забезпечення таким чином дотримання їх прав, закріплених як вітчизняним законодавством так і міжнародними нормативними актами.

У деяких європейських країнах розслідування злочинів, учинених неповнолітніми, здійснює лише особа, яка пройшла спеціальні курси (з педагогіки та психології). Наприклад, у Франції такі злочини розслідують судді в справах неповнолітніх, яких призначають з числа суддів вищих трибуналів декретом Президента Франції за поданням Міністра юстиції строком на три роки з правом продовження цього строку. Наявність такого положення сприяє не лише ефективному розслідуванню злочинів цієї категорії (без «негативного впливу» на психіку неповнолітнього), а й забезпечує постійну та, як свідчить практика, дієву профілактику злочинності серед неповнолітніх і «реальну» взаємодію органу розслідування з оперативними підрозділами [428, с. 91–103].

Запровадження особливого порядку кримінального провадження щодо неповнолітніх спричинене, насамперед, особливостями суб'єкта кримінального

правопорушення. Фізичний, розумовий і психічний розвиток неповнолітніх обумовлює нестійкість їх характеру, незрілість мислення, схильність до наслідування поведінки старших за них і дорослих осіб та інші подібні риси, а також неможливість повною мірою самостійно захищати свої права та законні інтереси. Враховуючи це, законодавець встановлює додаткові гарантії, що забезпечують з'ясування обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, охорону прав і законних інтересів неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених, осіб, які на момент вчинення суспільно небезпечного діяння, що має ознаки кримінального правопорушення, не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність за його вчинення, а також підвищення виховного впливу такого провадження через створення і доброзичливого до дитини середовища і процесу, в межах якого здійснюється кримінальне провадження щодо осіб, молодших 18 років [163, с. 376].

Особливістю кримінального провадження щодо неповнолітніх є збільшення законодавцем переліку обставин, що підлягають доказуванню (ст. 485 КПК України), порівняно із загальним порядком досудового розслідування.

Так, наприклад, вік неповнолітнього підсудного встановлюється за документами, в яких зазначено дату його народження, за паспортом чи свідоцтвом про народження. У разі їх відсутності відповідні дані можна отримати з книги реєстрації актів цивільного стану, довідок органів внутрішніх справ за місцем реєстрації громадян, журналів обліку новонароджених тощо. За відсутності відповідних документів і неможливості їх одержання вік неповнолітнього встановлюється судово-медичною експертизою (пункт 4 ч. 2 ст. 242 КПК України). У такому разі днем народження вважається останній день того року, що названий експертом. При визначенні віку мінімальною і максимальною кількістю років суд приймає рішення відповідно до встановленого експертом мінімального віку.

Дані про стан здоров'я та рівень загального розвитку неповнолітнього можуть мати значення для вирішення питання про притягнення

неповнолітнього до кримінальної відповідальності, призначення йому відповідного покарання чи примусового заходу виховного характеру. Шляхом допиту батьків, учителів, лікарів, витребування відповідних медичних та інших документів необхідно з'ясувати, чи не було в цієї особи пологових травм головного мозку при народженні, тяжких травм у малолітньому і неповнолітньому віці, чи не відставала вона у фізичному та інтелектуальному розвитку від своїх однолітків, чи не залишалася на другий рік в одному класі під час навчання у школі, чи не страждала на тяжкі захворювання, якщо так, то де лікувалася. Якщо відомості, що містяться, зокрема, у документах про перебування неповнолітнього на обліку і лікування у стаціонарі у зв'язку з психоневрологічними захворюваннями, викликають сумнів щодо осудності (ст. 19 КК України), обмеженої осудності (ст. 20 КК України) неповнолітнього, то згідно з пунктом 3 ч. 2 ст. 242 КПК України має бути призначена комплексна психолого-психіатрична експертиза для визначення психічного стану підозрюваного. Відповідна експертиза призначається за участю спеціалістів у галузі дитячої та юнацької психології (психолога, педагога) і психіатрії [248, с. 125–132].

Для з'ясування рівня розвитку, інших соціально-психологічних рис особи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, які необхідно брати до уваги під час призначення покарання й обрання заходу виховного характеру, може бути призначено психологічну експертизу.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про психіатричну допомогу», відомості про стан психічного здоров'я особи не підлягають розголошенню [290]. Проте КПК України не передбачає обов'язковості розгляду проваджень даної категорії в закритому судовому засіданні, що в окремих випадках може розцінюватись як фактор обмеження права особи щодо нерозголошення таких відомостей про себе. На нашу думку, необхідність проведення закритого судового засідання в повному обсязі (від початку до кінця) не є нагальним питанням, оскільки відомості про психічний стан особи містяться лише у висновках судово-психіатричних експертиз. Тому вважаємо за доцільне ст. 27

КПК України («Гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами») доповнити новою частиною такого змісту: «Під час розгляду провадження про застосування примусових заходів медичного характеру суд вправі заслуховувати висновки судово-психіатричних експертиз у закритих судових засіданнях, про що виноситься відповідна ухвала».

Крім визначених у ст. 91 КПК України обставин (події кримінального правопорушення, винуватості особи в його вчиненні, виду і розміру завданої шкоди, обставин, які впливають на ступінь тяжкості злочину, обтяжують чи пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження), передбачено встановлення повних і всебічних відомостей про особу неповнолітнього, ставлення до вчиненого ним діяння, умов життя та виховання, наявності дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

З власного практичного досвіду автора, у зв'язку зі здійсненням нагляду за додержанням законів органами, що провадять дізнання та досудове слідство, відвідуваннями з цією метою слідчих ізоляторів та нагляду за здійсненням кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, можна стверджувати про реальну потребу та важливість встановлення: складу сім'ї неповнолітнього, обстановки в ній; взаємин між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми; ставлення батьків до виховання; форм контролю за поведінкою дитини, обстановки в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній; взаємин з вихователями, учителями, однолітками; характеру й ефективності виховних заходів, які раніше застосовувалися до нього; зв'язків і поведінки неповнолітнього поза домом, навчальним закладом та роботою, наявності досудової доповіді органу пробації (ст.ст. 314, 487 КПК України). Це необхідно, по-перше, для з'ясування умов життя й виховання неповнолітнього підозрюваного (ст. 485 КПК України); по-друге, у такому випадку не виникатиме жодних сумнівів у неповноті проведеного досудового розслідування; по-третє, така процесуальна деталізація

обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні, спрямована на встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, конкретизації заходів, які доцільно вжити для їх усунення (додаток Ж, приклад 4.2.1).

Водночас, на відміну від Кримінально-процесуального кодексу 1960 р., чинний КПК не містить положень стосовно необхідності виявлення та усунення слідчим причин і умов, які сприяли кримінальним правопорушенням, зокрема учиненим неповнолітніми. Хоча відповідно до п. 5 параграфу 1 розділу II Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України (затвердженого наказом МВС України від 6 липня 2017 р. № 570), до завдань органів досудового розслідування віднесено виявляти під час розслідування причини та умови, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення (за їх невиконання уповноважені службові особи можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності).

Аналіз міжнародних нормативних актів з питань звільнення неповнолітніх від покарання та застосування примусових заходів виховного характеру свідчить про необхідність встановлення додаткових (не згаданих у ст. 485 КПК України) обставин, що підлягають доказуванню у справах про злочини неповнолітніх. Так, у п. 5.1 Мінімальних стандартних правил ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, зазначається, що при вирішенні питання про обрання заходу впливу до неповнолітнього правопорушника відповідний уповноважений орган чи посадова особа бере до уваги не лише обставини вчиненого правопорушення, а й особу винуватого, її бажання вести повноцінне життя, виконувати корисну роль у суспільстві [206].

Тож з метою приведення вітчизняного законодавства до міжнародних актів та забезпечення більш широкого застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру вважаємо за доцільне доповнити перелік обставин, які підлягають доказуванню у справах про злочини неповнолітніх (ст. 485 КПК України), такими положеннями: «...обставини, що

обумовлюють звільнення особи від кримінальної відповідальності, від покарання, у тому числі щире розкаяння, сумлінне ставлення до навчання та праці».

При вивченні матеріалів кримінального провадження прокурор повинен звертати особливу увагу на додержання права неповнолітнього на захист, оскільки за вимогами п. 1, 2 ч. 2 ст. 52 КПК України обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою.

Ще однією особливістю здійснення кримінального провадження щодо дитини є подвійне представництво інтересів неповнолітнього його законним представником (ними можуть бути батьки чи усиновлювачі, а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ та організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній), наділеним широкими повноваженнями, і захисником (адвокатом), участь якого у таких провадженнях є обов'язковою (п. 1, 2 ч. 2 ст. 52 КПК України). Будь-які виклики слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом неповнолітнього здійснюють через його батьків або законних представників (ст. 489 КПК України).

Певні особливості існують і в порядку та тактиці допиту неповнолітнього. Відповідно до ст. 226 КПК України, допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад 2 год на день.

Особам, які не досягли 16-річного віку, роз'яснюється їх обов'язок давання правдивих показань, не попереджаючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві

показання. До початку допиту особам, зазначеним у ч. 1 ст. 226 КПК України, роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання.

Запитання необхідно ставити у формі, зрозумілій для підлітка, з урахуванням його віку, загального розвитку і рівня освіти. Потрібно уникати вживання термінів, незрозумілих для особи, яка не має юридичної освіти. Недопустимо також ставити наступне запитання, не отримавши відповіді на попереднє. Якщо під час допиту неповнолітнього з'ясується, що низку обставин він забув або погано пам'ятає, прокурору доцільно заявити клопотання про дослідження інших доказів, у тому числі речових. Однак допомога прокурора підлітку в нагадуванні призабутих фактів не повинна містити жодних елементів спонукання [57].

Окрема особливість допиту визначена у відомчому наказі Генеральної прокуратури України «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» від 6 грудня 2014 р. № 16 гн, проте у КПК України вона відсутня. Так, у п. 8.4 зазначається, що процесуальні керівники повинні особисто допитувати неповнолітніх при вирішенні питання про застосування до них запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (додаток Е).

На нашу думку, такий порядок допиту неповнолітніх має бути передбачено у ст. 490 КПК України. Однак, на відміну від положень наказу, у будь-якому разі його повинен проводити особисто прокурор. Для прийняття рішення про подальший рух кримінального провадження та визначення можливості застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру прокурору потрібно з'ясувати всі обставини, зазначені у ст. 485 та 487 КПК України, а зробити це без особистого допиту зазвичай досить важко, а інколи взагалі неможливо.

Крім цього, у розділі 38 стосовно кримінального провадження щодо неповнолітніх, на нашу думку, потрібно передбачити додаткову особливість проваджень даної категорії. Вважаємо, що повідомлення про підозру неповнолітнього має здійснюватися прокурором процесуальним керівником.

Такий механізм буде додатковою запорукою додержання прав дітей. Пропонуємо закріпити за прокурором цей обов'язок, а не право. Оскільки на сьогодні таке повідомлення прокурор може скласти особисто або тільки погоджувати, а вручати його може як слідчий, так і прокурор. На наше переконання, це стане дійсною, додатковою запорукою додержання прав дітей у кримінальному провадженні.

Має певні процесуальні особливості й порядок застосування до неповнолітнього запобіжних заходів. Слідчий суддя, суд повинен враховувати, що тримання під вартою має застосовуватись до неповнолітнього лише як винятковий захід з визначенням якомога коротших термінів такого тримання та із забезпеченням періодичного перегляду через короткі проміжки часу підстав для його застосування чи продовження [286]. І лише в разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не уможливить спроби: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, що мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому його підозрюють. До неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених, крім запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК України, може застосовуватися також передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи.

Попереднє ув'язнення неповнолітніх має застосовуватись тільки як крайній захід та на якомога короткий строк. Працюючи з неповнолітніми, прокурори мають бути особливо уважними при розгляді питання щодо можливості досягнення мети попереднього ув'язнення та упевнитись, що

попереднє ув'язнення неповнолітніх відбувається в умовах, що сприяють мінімізації негативних наслідків ув'язнення.

Слід звернути увагу й на попередній лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, який зазначає, що в разі перекваліфікації органом досудового розслідування або прокурором дій неповнолітнього на менш тяжкий злочин, а також у разі виникнення сумнівів щодо правильності такої кваліфікації слідчий суддя за клопотанням неповнолітнього або його законного представника чи захисника, або суд під час судового розгляду так само за клопотанням зазначених осіб чи з власної ініціативи має невідкладно розглянути питання зміни неповнолітньому підозрюваному (обвинуваченому) запобіжного заходу [259].

Ще одна особливість кримінальних проваджень даної категорії, яка напряму стосується діяльності прокурора, пов'язана зі ст. 494 КПК України, згідно з якою, якщо неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім, має бути з'ясована можливість виділення в окреме цього кримінального провадження щодо неповнолітнього під час досудового розслідування. Відповідно до змісту ч. 5 ст. 217 КПК України, рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається виключно прокурором.

У слідчій практиці нерідко трапляються ситуації, коли особа вчинила злочин, не досягла повноліття, проте на час провадження (прийняття судом рішення у справі) їй вже виповнилося вісімнадцять років. Відтоді стає спірним питання щодо правомірності застосування судом до на той час вже повнолітньої особи примусових заходів виховного характеру, оскільки в КПК України не визначено, за якими правилами повинно здійснюватися провадження в таких випадках: у порядку застосування примусових заходів виховного характеру (провадження про злочини неповнолітніх) чи за загальними правилами. Проблеми виникають і в разі, якщо неповнолітній досяг повноліття під час розгляду справи в суді [378].

Системний аналіз положень КК і КПК України дає підстави стверджувати про те, що звільнити від кримінальної відповідальності за «віковим цензом» можна лише неповнолітнього (ст. 97, 105 КК України). У ст. 484 КПК України зазначено, що положення параграфу 1 глави 38 КПК України застосовуються у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, вчинених особами, які не досягли вісімнадцятирічного віку. Отже, особливості провадження, передбачені цією главою КПК України, не поширюються на справи про злочини, вчинені особами, які на момент провадження у справі досягли вісімнадцятирічного віку [238]. До того ж, як роз'яснено в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16 квітня 2004 р. № 5, особливості судового розгляду не застосовуються до осіб, які на час провадження у справі досягли повноліття [284, с. 300–310]. Тож до осіб, які досягли повноліття, не можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру, оскільки, відповідно до їх змісту і механізму забезпечення, їх можна застосовувати лише до неповнолітніх.

Іншою проблемою провадження за злочинами, вчиненими особами, які не досягли віку кримінальної відповідальності, є правовий захист неповнолітніх правопорушників. У КПК України не закріплено процесуальний статус «підслідного», який не досяг віку притягнення до кримінальної відповідальності (зазвичай таких осіб допитують як свідків, що певним чином обмежує їх право на захист). Ускладнення виникають і в разі, коли діти, які вчинили суспільно небезпечні діяння, не з'являються до органів досудового розслідування або суду, а законні підстави оголошення їх у розшук законодавчо не передбачені (оскільки вони фактично не є суб'єктами злочину).

Не зважаючи на все вищезазначене підліткова злочинність у нашій державі все ще має місце. Так, протягом минулого року слідчі поліції розслідували 6989 кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, з яких 300 перебувало в залишку станом на 1 січня 2017 р. 4222 направлено до суду з обвинувальними актами (85,3 %), 236 обвинувальних актів скеровано до суду з

угодою про примирення (5,6 %) та лише 58 (1,4 %) – з угодами про визнання винуватості. Направлено до суду 137 клопотань про звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності, що становить 2,8 % від загальної кількості закінчених проваджень [6].

Отже, діяльність прокурора-процесуального керівника у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх є особливо відповідальною, оскільки: по-перше, КПК України на етапі досудового розслідування обов'язок зі складання клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру і надсилання його до суду, а головне, визначення в цілому можливості виправлення неповнолітнього без застосування кримінального покарання, покладає саме на прокурора, а не на слідчого чи іншого учасника кримінального процесу. Крім цього, наприклад, виключно прокурор вправі за наявності підстав з матеріалів досудового розслідування виділити окреме провадження щодо кримінального правопорушення, вчиненого неповнолітнім тощо; по-друге, за даною категорією кримінальних проваджень крім положень, закріплених у КПК України, прокурорам необхідно обов'язково враховувати положення відомчих наказів, наприклад, профільного наказу Генеральної прокуратури України від 6 грудня 2014 р. № 16гн, у якому також передбачено окремі особливості здійснення провадження; по-третє, оскільки така категорія проваджень передбачає значну кількість вимог і обмежень (особливостей) щодо проведення процесуальних дій, більшість яких проводить слідчий, прокурору процесуальному керівнику потрібно бути особливо уважним, наглядаючи за законністю їх проведення, для того, щоб не допустити порушень кримінального процесуального законодавства та не порушити права неповнолітніх під час кримінального провадження.

На прокурорів також покладається обов'язок систематично перевіряти додержання прав та інтересів дітей в ізоляторах тимчасового тримання, кімнатах для затриманих та доставлених чергових частин органів внутрішніх справ, приймальниках-розподільниках для дітей Міністерства внутрішніх справ України, слідчих ізоляторах, арештних домах, виховних колоніях Державної

пенітенціарної служби України, закладах для проведення стаціонарної судово-психіатричної експертизи, підрозділах кримінально-виконавчої інспекції, органах внутрішніх справ, що проводять індивідуально-профілактичну роботу з неповнолітніми, які відбувають покарання, не пов'язані з позбавленням волі, та звільненими від виконання покарань, загальноосвітніх школах і професійних училищах соціальної реабілітації, будинках дитини при виправних колоніях та інших закладах у яких за рішенням суду чи інших компетентних органів неповнолітні можуть проходити соціальну реабілітацію, тимчасово утримуватись під час здійснення кримінального провадження або відбувати покарання за вчинений злочин.

Таким чином, прокурори мають широкий спектр повноважень та здійснюють свою діяльність у багатьох напрямках з метою забезпечення належного захисту особистих і соціально-економічних прав дітей в Україні, гарантованих як багатьма міжнародно-правовими актами, так і Конституцією та законами України.

4.3. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення

Прийняття 2012 р. нового КПК України зумовило запровадження багатьох абсолютно нових для вітчизняного кримінального процесу та прогресивних кримінально-процесуальних інститутів. Безперечно, новели кримінального процесуального закону торкнулися й інституту приватного обвинувачення, а змішане приватно-публічне обвинувачення було взагалі виключено зі змісту цього Кодексу порівняно з Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. Крім цього, значно збільшилася кількість кримінальних правопорушень, щодо яких провадження може здійснюватися виключно у формі приватного обвинувачення, розширилися можливості потерпілого в такому провадженні, права потерпілого на відшкодування шкоди та варіанти такого відшкодування тощо. Проте оновлений інститут приватного

обвинувачення спричинив низку проблем у його застосуванні через внесені зміни, відсутність практичного досвіду правозастосування та наукових рекомендацій щодо його застосування, а також проблем, пов'язаних з роллю прокурора у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Окремі питання інституту приватного обвинувачення знайшли своє відображення у працях Є. Й. Барни, Ю. М. Грошевого, В. Т. Малярєнка, Н. В. Малярчука, В. В. Навроцької, В. Т. Нора, С. І. Перепелиці, Д. О. Пилипенка, В. О. Попелюшка, Р. Ю. Савонюка, В. М. Трофименко, П. В. Цимбала, О. Г. Яновської та ін. Однак, на нашу думку, цей інститут на сьогодні потребує доопрацювання й удосконалення. З цією метою необхідно здійснити детальний аналіз норм чинного кримінального процесуального закону та сформулювати пропозиції, пов'язані з діяльністю органів прокуратури у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення.

Приватне обвинувачення – одне з древніх і найбільш значимих процесуальних явищ. Воно становить основу виникнення і є власне рушієм кримінального судочинства. Кримінальний процес розвивався завдяки розв'язанню одного обвинувачення фізичної особи до іншої.

Встановлюючи особливий порядок кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення, законодавець, безсумнівно, прагнув максимально захистити інтереси потерпілого, надаючи йому можливість брати активну участь у цих провадженнях, викривати осіб, винуватих у вчиненні таких злочинів, які безпосередньо стосуються його інтересів.

Також однією з підстав, що зумовили віднесення низки злочинів до проваджень у формі приватного обвинувачення, є їх відносно невелика суспільна небезпека. Однак не тільки суспільна небезпека була основою для виділення цих проваджень в окрему групу. Характерною рисою проваджень у формі приватного обвинувачення є те, що вони, як правило, виникають на ґрунті ненормальних взаємовідносин між громадянами в побуті. Тому держава, враховуючи характер цих злочинів і їх відносно невелику суспільну небезпеку, надає, передусім самим громадянам можливість налагодити свої стосунки.

У випадках, коли цей конфлікт між ними неврегульований, потерпілому надається право звернутися до суду і зажадати захисту своїх інтересів. Однак і в суді потерпілий наділяється правом примиритися з обвинуваченим. Усе це свідчить про те, що держава прагне передусім урегулювати конфлікт, що виник між громадянами, мирним шляхом, не застосовуючи заходи покарань. До цих заходів держава вдається лише в тих випадках, коли потерпілий подає скаргу, яка свідчить про існування між ним і обвинуваченим ворожих взаємовідносин, що порушують права і законні інтереси потерпілого. І навпаки, примирення потерпілого з обвинуваченим свідчить про те, що в певному конкретному випадку немає необхідності застосовувати покарання до особи, що скоїла діяння, про яке йшлося в скарзі [327, с. 83].

Таким чином, прагнення законодавця відновити між потерпілим і його кривдником нормальні взаємостосунки, що відповідають правопорядку і моральності, є тим основним «мірилом», яке зумовило особливий порядок початку і закінчення кримінального провадження.

П. Цимбал та І. Діков наводять прогресивне та новітнє визначення приватного обвинувачення як комплексного соціально-правового явища, яке: є складовою характеристики типу кримінального процесу, показником дії в ньому принципів змагальності і диспозитивності; відображає ступінь демократизму держави, який вводить різні за характером засоби вирішення кримінально-правових конфліктів (приватне, приватно-публічне й публічне обвинувачення); визнання державою права особи на судовий захист, його гарантування завдяки наданню особі можливості самій вирішувати питання про доцільність застосовування до кривдника засобів кримінально-правового впливу; є засобом залучення особи до розслідування й вирішення кримінальних справ та наділення процесуальним статусом [421, с. 109–114].

Поділ кримінального провадження на публічне та приватне в чинному КПК України здійснено фактично лише на підставі надання права потерпілому подати заяву про вчинення кримінального правопорушення, скориставшись

власним розсудом у питанні про необхідність складання такої заяви, та відмовитись від підтримання обвинувачення.

Що ж до матеріального критерію диференціації, то головними підставами віднесення певної групи суспільно небезпечних діянь до категорії справ приватного обвинувачення Є. Й. Барна вважає такі: їх відносно невисока суспільна небезпека; специфіка безпосереднього об'єкта злочину (шкода заподіюється виключно інтересам приватної особи). Додатковими підставами є: небажання держави втручатися в інтимні питання приватного життя осіб, що може завдати їм суттєвої шкоди; необхідність урахування думки постраждалого для правильної оцінки характеру і ступеня суспільної небезпеки посягання [18, с. 272–280].

Отже, сутність кримінального провадження у формі приватного обвинувачення полягає в тому, що досудове розслідування за цією категорією кримінальних проваджень починається лише за ініціативою потерпілого, його законного представника чи представника. Відмова потерпілого, а у випадках, передбачених КПК України, його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення [398, с. 134].

За нині чинним КПК України потерпілий вправі впливати тільки на початок кримінального провадження шляхом подання компетентній особі заяви про вчинене проти нього кримінальне правопорушення, а також закінчення провадження у випадку відмови потерпілим від підтримання обвинувачення, а от проведення досудового розслідування (яке раніше за загальним правилом не проводилось узагалі), як і підтримання обвинувачення під час судового розгляду (крім випадку відмови прокурора від обвинувачення), покладається на правоохоронні органи, а не на потерпілого.

Крім цього, головною новелою та перспективою для розвитку змагального характеру кримінального процесу є значне розширення переліку складів кримінальних правопорушень, щодо яких провадження може бути розпочате виключно у формі приватного обвинувачення. Так, чинний КПК

України передбачає більше 60 таких складів злочину, що у п'ять разів більше ніж у попередньому Кримінально-процесуальному кодексі 1960 р.

Згідно з ч. 1 ст. 216 КПК України, досудове розслідування у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення здійснюється слідчими органів Національної поліції. Проте новизна ст. 477 КПК України полягає в тому, що досудове розслідування у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення здійснює і провадить слідчий, прокурор відповідно до загального порядку здійснення досудового розслідування.

Звернемо увагу, що відповідно до ст. 27 КПК України 1960 р., притягнення до кримінальної відповідальності не інакше як за скаргою потерпілого здійснювалося лише за злочини, передбачені ст. 125, ч. 1 ст. 126, а також справи про злочини, передбачені ст. 203-1, ч. 1 ст. 206, ст. 219, 229, 231–232-2, 356 КК України щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян. У 2011 р. КПК України 1960 р. було доповнено ст. 27-2, якою передбачено можливість притягнення за окремі злочини до кримінальної відповідальності лише за заявою юридичної особи – якщо злочином шкоду завдано виключно інтересам юридичної особи приватного права.

Такі справи порушувалися не інакше як за скаргою потерпілого, якому і належало право підтримання обвинувачення. Зазначені справи підлягали закриттю, якщо потерпілий примирювався з обвинуваченим, підсудним. У справах про злочини, передбачені ст. 125, ч. 1 ст. 126, а також ст. 356 КК України щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян, дізнання і досудове слідство не провадилося – постраждалий сам звертався до суду зі скаргою про притягнення до кримінальної відповідальності винуватої (на його думку) особи [169].

Таким чином, на відміну від КПК України 2012 р., у Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 р., а саме у ст. 27, серед злочинів було визначено лише кілька таких, справи про які порушувалися не інакше як за скаргою потерпілого, при цьому їх поділяли на дві категорії: власне справи приватного обвинувачення тобто такі, що підлягали закриттю у разі

примирення потерпілого з обвинуваченим, підсудним (у цих справах право підтримувати обвинувачення належало потерпілому ч. 1 ст. 27) та справи приватно-публічного обвинувачення тобто такі, що не підлягали закриттю за примиренням потерпілого з обвинуваченим, підсудним (ч. 2 ст. 27 КПК) [327, с. 82].

Крім цього, якщо певна справа мала особливе громадське значення або потерпілий через свій безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи інших причин не міг захистити свої законні інтереси, прокурор міг порушити справу і за відсутності скарги потерпілого, і така справа в разі примирення потерпілого з обвинуваченим, підсудним не підлягала закриттю. Прокурор також мав право в будь-який момент вступити в справу, порушену суддею за скаргою потерпілого, і підтримувати обвинувачення в суді, коли цього вимагала охорона державних або громадських інтересів чи прав громадян.

Однак з 19 листопада 2012 р. порядок кримінального провадження у таких справах (гл. 36, ст. 477–479 КПК України 2012 р.) зазнав певних змін. Та й перелік складів кримінальних правопорушень приватного обвинувачення, як ми вже зазначали, істотно збільшився. За чинним КПК України кримінальне провадження у всіх справах приватного обвинувачення розпочинають прокурор або слідчий, але виключно за заявою потерпілого. Тобто самостійно до суду скаргу подавати не потрібно. За власної ініціативи прокурора, слідчого, кримінальне провадження вказаної форми не може бути розпочате навіть за умови встановленого факту правопорушення та наявності відповідних фактичних даних (доказів).

На наш погляд, із загального правила мають бути певні виключення, а саме: повноваженнями починати кримінальне провадження без заяви потерпілого в окремих випадках повинен наділений прокурор як посадова особа, на яку покладається, з одного боку, обов'язок забезпечення реалізації завдань кримінального провадження, а з іншого – дотримання законності здійснення кримінальної процесуальної діяльності органами, що проводять досудове розслідування в таких провадженнях.

З цієї проблематики у 70-х роках ХХ ст. С. І. Катькало та В. З. Лукашевич провели ґрунтовне дослідження з питань судочинства у справах приватного обвинувачення, у тому числі діяльності прокурора в цій сфері.

Вони зауважують, що якщо сторонні особи, громадські організації чи державні органи втрутаються в процес врегулювання конфлікту попри бажання на це потерпілого, зазвичай сімейно-шлюбним, родинним чи дружнім відносинам може бути завдано непоправної шкоди, а також те, що без звернення потерпілого зазвичай складно вирішити питання про наявність складу злочину в діях певної особи, ступінь їх суспільної небезпеки, обставин його вчинення та й узагалі без згоди потерпілого на надання ним повних та об'єктивних показів взагалі сподіватися не варто. Водночас здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення тільки за скаргою потерпілого та їх припинення у зв'язку з примиренням потерпілого з обвинуваченим можуть призводити до безкарності винуватих і обмеження законних інтересів потерпілих у всіх тих випадках, коли потерпілий перебуває в безпорадному стані, залежності від обвинуваченого або з інших причин не в змозі захистити свої права та законні інтереси [124, с. 35–38].

І дійсно, виникає питання, чи варто очікувати від особи, яка перебуває у важкому психологічному стані після вчиненого проти неї злочину, передусім у разі посягання на її статеву свободу та недоторканість, швидких дій з повідомлення правоохоронних органів про вчинений злочин, що необхідно для найбільш ефективного збирання доказів як на місці його безпосереднього вчинення, так і загалом для проведення швидкого, повного й об'єктивного розслідування, а також, чи зможе подати заяву про вчинений злочин потерпіла, яка постійно перебуває під психологічним тиском (погрози вбивством або нанесення тілесних ушкоджень тощо) на неї особи, яка вчинила проти неї протиправне діяння, що може розслідуватись згідно зі ст. 477 КПК України у формі приватного обвинувачення тільки за заявою потерпілої, те ж саме стосується і факту погрози вбивством. Схожа ситуація щодо подання заяви про

злочин може виникнути і стосовно неповнолітніх, які, по суті, перебувають у залежності від своїх батьків, опікунів чи піклувальників.

Ще одним аргументом на підтримання необхідності надання повноважень прокурору в окремих випадках розпочинати кримінальне провадження без заяви потерпілого є те, що досить часто злочини, які розслідуються в порядку приватного обвинувачення, у подальшому зумовлюють вчинення особами тяжких злочинів, що розслідуються в загальному порядку та в порядку публічного обвинувачення. Наприклад, часто систематичні й тривалі побиття чоловіком своєї дружини можуть закінчитись убивством, причому як однієї сторони (дружини), так інколи й іншої (чоловіка). Саме тому своєчасне втручання прокурора та початок кримінального провадження навіть без згоди потерпілого може мати як превентивне значення в конкретних випадках, так і певною мірою сприяти зменшенню кількості злочинів проти особи та громадської безпеки загалом.

Окремі автори ще до прийняття чинного КПК України наголошували на тому, що такий привід для прокурора втрутитись у кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, як неможливість потерпілим захистити свої права, у жодному разі не порушує баланс реалізації принципів диспозитивності та публічності у кримінальному процесі. Наприклад, М. В. Азарова зазначає, що повністю ставити в безумовну залежність від волі потерпілого повноваження прокурора щодо початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення є недоцільним, а тому положення щодо повноважень прокурора в окремих випадках починати кримінальне провадження без заяви потерпілого слід було зберегти в новому КПК України, оскільки за цих умов держава в особі прокурора як ніколи демонструвала би піклування щодо осіб, які перебувають у вразливому стані й потребують захисту своїх прав та інтересів з боку держави [2, с. 195–196].

Отже, на нашу думку, розділ 36 доцільно доповнити статтею, якою потрібно закріпити повноваження прокурора в окремих випадках розпочинати кримінальне провадження без заяви потерпілого (додаток Л).

Кримінально-процесуальний кодекс 1960 р. передбачав такі випадки: 1) особливе громадське значення справи; 2) безпорадний стан потерпілого; 3) залежність від обвинуваченого; 4) інші причини неможливості захисту потерпілим своїх законних інтересів.

Таким чином, пропонуємо до ст. 478 КПК України доповнити ч. 2 «У виключних випадках прокурор може розпочати кримінальне провадження, яке здійснюється у формі приватного обвинувачення, без заяви потерпілого, якщо він з причин, що не залежать від волі потерпілого, не може особисто подати таку заяву». Більшість опитаних прокурорів, суддів та слідчих (додатки В,Г,Д) також підтримує це положення.

У кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення може бути укладено угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим, а відшкодування шкоди потерпілому в такому провадженні може відбуватися на підставі угоди про примирення або без неї.

Чинним КПК України ст. 477 передбачено велику кількість груп злочинних проявів, відповідно до яких може бути розпочато кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення [226, с. 836–838].

Таким чином, з метою можливого відновлення і збереження подружніх, сімейних та інших близьких родинних стосунків законодавець у п. 2 та п. 3 ст. 477 КК України передбачив для потерпілого можливість вибору стосовно подання заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення, якщо воно вчинене його дружиною (чоловіком), іншим близьким родичем або членом сім'ї потерпілого. На розсуд потерпілого винесено і можливість подання заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення, передбаченого п. 3, якщо воно вчинене особою, яка щодо потерпілого була найманим працівником і завдала шкоду виключно власності потерпілого [163, с. 349–350].

О. В. Биковська зазначає, що інститут приватного обвинувачення в кримінальному судочинстві країн романо-германської правової сім'ї (Німеччина, Австрія, Швейцарія) має багато спільного із сучасним вітчизняним

провадженням у справах приватного обвинувачення і, водночас, має такі особливості, характерні для країн цієї правової системи, як: широкі повноваження прокурора у справах приватного обвинувачення; можливість активного представництва потерпілого при здійсненні кримінального переслідування; наявність спрощеної процедури при провадженні у малозначних діяннях (приватного обвинувачення); наявність норм, що гарантують відшкодування судових витрат, пов'язаних з незаконним і необґрунтованим звинуваченням; наявність досудового порядку врегулювання конфлікту за участю органів держави і відсутність регламентації процедури замирення на стадії кримінального судочинства у справі.

Відмінними рисами кримінального судочинства у справах приватного обвинувачення в державах англосаксонської правової сім'ї (Австралія, Велика Британія, Канада, Нова Зеландія, США) є нечітке закріплення в кримінальному законодавстві справ, переслідування за якими здійснюється в приватному порядку; поширення спрощеної (заочної) процедури провадження у кримінальних справах приватного обвинувачення; широкий розвиток змагальності і можливості примирення сторін [40].

Вважаємо, що включення до зазначеного вище переліку у ст. 477 КПК України тяжких та особливо тяжких злочинів, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі терміном від 5 до 15 років, наприклад зґвалтування, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених ст. 153–155 КК України (ч. 2 ст. 152 КК України), вчинення крадіжки у великих та особливо великих розмірах (ч. 4, 5 ст. 185 КК України) та інших є невиправданим та несправедливим до прав потерпілого.

Не можна залишати факти вчинення тяжкого злочину без публічного реагування державних органів, у даному випадку без належного прокурорського реагування. Оскільки така ситуація буде породжувати рецидив безкарності для осіб, які вчиняють вказану категорію злочинів. Без належної кримінальної-процесуальної превенції за таких умов буде зростати «каста

недоторканих злочинців». Таку позицію підтримують більшість опитаних прокурорів, суддів та слідчих (додатки В,Г,Д).

Окрім цього будуть порушуватися визначні кримінальні процесуальні засади на кшталт: публічності та диспозитивності.

Саме тому прокурору, слідчому необхідно надати право починати кримінальне провадження за такими тяжкими та особливо тяжкими злочинами, передбаченими ст. 477 КПК України, не тільки за заявою потерпілого, а й за умови подання такої заяви іншими особами та у випадку особистого їх виявлення.

Проте у ст. 478 КПК України, де йдеться про можливість подання заяви потерпілим про вчинене проти нього кримінальне правопорушення, не зазначено про форму подання такої заяви та її зміст. Натомість Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. передбачав, що скарга потерпілого повинна відповідати вимогам, які встановлені щодо обвинувального висновку (ст. 251), оскільки така скарга приймалась саме судом, а не органами досудового розслідування чи прокурором.

У зв'язку з цим, окремі автори пропонують, по-перше, упровадити у КПК положення, яке б дозволяло прокурору починати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення як за письмовим зверненням потерпілого, так і за усним [2, с. 197]. До того ж це певною мірою передбачено у відомчому наказі МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події» від 6 листопада 2015 р. № 1377, в якому зазначається, без розмежування на приватну чи публічну сферу обвинувачення, що «заяви або повідомлення фізичних або юридичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію можуть бути усними або письмовими», а також подається зразок усної заяви, яку може приймати від потерпілого уповноважена особа. По-друге, чітко визначити у КПК України вимоги до заяви потерпілого, яка подається у кримінальному провадженні в формі приватного обвинувачення, передбачивши, що вона повинна містити

реквізити та конкретний зміст заяви, адже потерпілий зазвичай не є фахівцем у галузі права [227].

Такі положення доцільно додати до ст. 478 КПК України, визначивши, за аналогією з прикладом усної заяви про кримінальне правопорушення з вищезгаданого відомчого наказу, ключові положення, які повинні міститись у заяві потерпілого. Наприклад, обставини злочину, розмір завданої шкоди, чи були застосовані до потерпілого фізичне насильство або погрози його застосування, чи використовувались при цьому певні предмети, чи заподіяно тілесні ушкодження, хто підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, чи були присутні очевидці та деякі інші питання.

Чітка регламентація змісту заяви у кримінальних провадженнях дала б змогу прокурору чітко визначитись із наявністю події злочину взагалі, наявністю в діях підозрюваного складу злочину, його кваліфікацією, що необхідно для віднесення кримінального провадження саме до такого, який здійснюється у формі приватного обвинувачення, водночас сприятиме швидкому та повному його розслідуванню.

За загальним правилом, після отримання заяви про вчинене кримінальне правопорушення прокурор або слідчий повинен невідкладно, але не пізніше 24 год, внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування (ст. 214 КПК України).

Якщо потерпілих кілька, то це питання вирішується в індивідуальному порядку, тобто кожний з них може подати заяву про вчинення відносно нього кримінального правопорушення, яким завдано шкоду. Якщо потерпілий є неповнолітнім або особою, яка не здатна самотійно захищати свої інтереси, заяву про вчинене кримінальне правопорушення може подати його законний представник [157, с. 477–478]. Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням

яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний (ч. 2 ст. 44 КПК України).

Наступною особливістю провадження у формі приватного обвинувачення є те, що воно обов'язково закривається при відмові потерпілого від обвинувачення або прокурором, якщо відмова відбулася під час досудового розслідування, або судом, (ч. 4 ст. 26; п. 7 ч. 1 ст. 284; КПК України).

З цього приводу в чинному КПК України не передбачено, яким чином повинна відбуватись (яким документом ініціюється потерпілим і що в ньому має бути зазначено) відмова потерпілим від підтримання обвинувачення та, якщо така відмова відбулась, то чи може він знову через певний час подати заяву про вчинення щодо нього кримінального правопорушення, за яким він вже подавав заяву раніше.

Вважаємо, що ці питання має бути відображено в розділі 36 КПК України. Також, на нашу думку, у випадку відмови потерпілим від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення важливу роль має відігравати саме прокурор, оскільки тільки на нього покладається обов'язок закрити кримінальне провадження на стадії досудового розслідування за наявності даної обставини. Тому важливо, щоб такі відмови ретельно перевіряли прокурори на предмет їх добровільності й того, що вони не є наслідком насильства, погроз, примусу чи обману з боку обвинуваченого або інших зацікавлених осіб. Це положення також потрібно передбачити у вказаному розділі, в якому має бути відображено всі особливості проваджень у формі приватного обвинувачення.

Зважаючи на вищевикладене, поділяємо думку науковців, які наголошують на недостатній урегульованості порядку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Оскільки норми, що мають регламентувати цей порядок, особливості досудового розслідування та судового розгляду у формі приватного обвинувачення почасти відсутні взагалі. Виключення становлять лише три статті, розмішені в межах гл. 36 КПК України, які по суті не розкривають повною мірою зміст та всі особливості

проваджень даної категорії. Такий підхід до регламентації особливого порядку кримінального провадження та побудови гл. 36 звичайно викликає зауваження [162, с. 895].

Крім випадку початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, передбаченого у ч. 1 ст. 477 КПК України, існує ще один, про який зазначається в ч. 5 ст. 340, що може настати при відмові прокурора від обвинувачення на стадії судового розгляду кримінальних проваджень, розпочатих за статтями КК України, які не входять до переліку в пунктах 1–3 ч. 1 ст. 477 КПК України. Про цей випадок вже зазначено у попередніх розділах роботи.

Так, згідно зі ст. 340 КПК України, якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він повинен відмовитися від обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. У цьому випадку головуючий повинен роз'яснити потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді. При цьому, якщо потерпілий висловить згоду на підтримання обвинувачення в суді, головуючий надає потерпілому час, необхідний для підготовки до судового розгляду. Потерпілий, який погодився підтримувати обвинувачення в суді, користується всіма правами сторони обвинувачення під час судового розгляду. Отже кримінальне провадження по відповідному обвинуваченню набуває статусу приватного і здійснюється за процедурою приватного обвинувачення.

У цьому контексті слушною є думка О. В. Єні, яка зауважує, що таким чином поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, надане у ст. 477 КПК України, фактично є неповним, оскільки не враховує потенційну можливість кожного кримінального провадження, де є потерпілий, перейти у площину приватного обвинувачення [93, с. 134–139].

На сьогодні у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення, так само як і при публічній його формі, досудове розслідування проводиться обов'язково, а публічне обвинувачення за загальним правилом

підтримує не потерпілий, як раніше, а саме прокурор. Відмінність між даними формами обвинувачення полягає тільки в обов'язковості заяви потерпілого в першому випадку, а за процедурою такі провадження є абсолютно ідентичними.

Крім проблем теоретичного характеру щодо кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення та діяльності прокурора в них, на практиці виникає низка проблем як теоретико-прикладного, так і, власне, практичного характеру. Наприклад, як учиняти потерпілому чи суду, якщо прокурор з певних причин відмовляється від підтримання обвинувачення помилково або навіть робить це з певних причин навмисно, а також, якщо постанова прокурора про відмову від підтримання публічного обвинувачення з цих або інших причин є немотивованою і неаргументованою. У цьому разі постає слушне питання: чи мають бути певні процесуальні наслідки такої помилковості або навмисності дій прокурора?

У цьому контексті В. Т. Малярєнко та В. І. Вернидубов зазначають, що існують непоодинокі випадки, коли прокурори відмовляються від підтримання державного обвинувачення, не дослідивши належним чином обставин справи, даючи помилкову оцінку доказам, події або діянням підсудного, при цьому вони неправильно тлумачать вимоги закону, і складно сказати, зроблено це умисно чи через недбалість. На їх думку, якщо для виправлення помилок, допущених у зв'язку з безпринципністю прокурора, у КПК України передбачено правові механізми, то для виправлення помилок, пов'язаних з необґрунтованістю відмови його від обвинувачення або немотивованістю, ущербністю його постанови, таких правових механізмів немає [191, с. 34].

Для того щоб такі механізми все ж таки передбачити, на нашу думку, до ст. 340 КПК України потрібно внести деякі доповнення, а саме: у ч. 1 ст. 340 після слів «у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження», зазначити, що «така постанова прокурора про відмову від підтримання публічного обвинувачення має бути належним чином аргументованою й мотивованою та обов'язково містити всі фактичні підстави

такої відмови, а також причини необґрунтованого притягнення особи як обвинуваченого».

Для запровадження механізму виправлення помилок, пов'язаних з необґрунтованістю відмови прокурора від обвинувачення або невмотивованістю його постанови, пропонується у ст. 340 окремою частиною передбачити, що «У разі непогодження з якихось причин потерпілого з рішенням прокурора про відмову від підтримання публічного обвинувачення, викладеним у його постанові, погодженій з керівником прокуратури, в якій він працює, потерпілий має право звернутись до керівника прокуратури вищого рівня для її скасування та призначення нового прокурора для підтримання публічного обвинувачення в суді». Крім цього, оскільки потерпілий зазвичай за браком необхідних знань та досвіду не в змозі належним чином оцінити процесуальні документи та обґрунтованість викладених у них висновків, потрібно передбачити, що «У випадку, якщо суддя дійде висновку, що постанова прокурора про відмову від підтримання публічного обвинувачення є невмотивованою або неаргументованою, він вправі повернути її на доопрацювання прокурору, а у випадку, якщо недоліки не було усунено, направити її керівнику прокуратури вищого рівня для прийняття остаточного рішення по ній».

Крім цього, законодавець не вирішив низку інших проблем, пов'язаних із кримінальними провадженнями у формі приватного обвинувачення, які певним чином стосуються діяльності прокурора та на яких неодноразово наголошували як науковці, так і практики. Наприклад, як діяти прокурору і суду при відмові прокурора від підтримання державного обвинувачення в разі, коли місцезнаходження потерпілого невідоме, і забезпечити його явку в судові засідання неможливо [191, с. 35], або коли потерпілий помер після прийняття обвинувачення (так званий специфічний вид приватного обвинувачення) [227].

Різні норми чинного КПК дають можливість переходу функції обвинувачення від приватної до публічної, а також навпаки. Хоча у главі 36 про це не йдеться. В аспекті процесуальної регламентації діяльності прокурора у

кримінальному провадженні, це питання є досить актуальним, оскільки саме прокурор наділений повноваженнями зміни раніше повідомленої підозри, саме він приймає рішення про перекваліфікацію злочину, саме він, здійснюючи процесуальне керівництво розслідуванням у разі перекваліфікації злочину, розслідування якого не може здійснюватись без заяви потерпілого, повинен або особисто отримати письмову згоду потерпілого або пересвідчитись в її наявності в матеріалах провадження зібраних слідчим.

Загалом, якщо під час досудового розслідування у кримінальному провадженні у формі публічного обвинувачення виникли підстави про зміну раніше повідомленої підозри на приватну форму обвинувачення, то прокурор або слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний з'ясувати з цього приводу думку потерпілого і має право скласти відповідно письмове повідомлення про підозру або нове письмове повідомлення про змінену підозру лише за наявності письмової згоди на це потерпілого. Відповідно, у разі відсутності такої згоди прокурор має винести постанову про закриття кримінального провадження за п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК як у зв'язку з відмовою потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення [398, с. 136]. І, навпаки, якщо ж під час досудового розслідування у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення виникли підстави для складання письмового повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри з перекваліфікацією діяння підозрюваного на кримінальне правопорушення, яке відсутнє в переліках, передбачених ст. 477 КПК, і за яким кримінальне провадження може бути розпочате слідчим, прокурором на загальних підставах (ч. 1 ст. 214 КПК), а не лише на підставі заяви потерпілого, то слідчий чи прокурор при складанні письмового повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри не зв'язаний думкою потерпілого [163, с. 349–350]. Однак при цьому виникає ще одна проблема, пов'язана з повідомленням про це підозрюваного, який втрачає право на примирення.

Отже, хоча формально можливість зміни форми обвинувачення закріплена в чинному КПК, проте і в першому, і в другому випадку існують проблеми з визначенням процедури такої заміни. На нашу думку, таку процедуру має бути передбачено саме в гл. 36 КПК України, в якій повинні міститись ключові особливості кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення. Крім того, необхідно закріпити обов'язок роз'яснення потерпілому його права підтримувати приватне обвинувачення у випадку, коли інформація про злочин отримана не від нього або стала безпосередньо відома прокурору чи слідчому, а також деякі інші процедурні питання.

Таким чином, метою закріплення особливих порядків провадження у чинному КПК України (зокрема, у формі приватного обвинувачення) є збереження значимих для суспільства нормальних міжособистісних відносин між потерпілим і його кривдником, повне та своєчасне поновлення порушених інтересів потерпілого й ресоціалізація підозрюваного, обвинуваченого. Для цього кримінальним процесуальним законом встановлено певні особливості здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, яке не може бути розпочате без ініціативи потерпілого чи його законного представника. Однак потерпілий (його законний представник) може і не подавати таку заяву до прокурора, слідчого, якщо стосовно особи, яка вчинила протиправне діяння відносно потерпілого, своєчасно, тобто відразу після вчинення кримінального правопорушення (їх вичерпний перелік закріплено ст. 477 КПК України), буде вжито заходів для повного відшкодування збитків та усунення завданої ним шкоди. Це відповідає принципу диспозитивності, суть якого в тому, що сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених чинним законодавством.

КПК України дещо розширив повноваження прокурора у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення, порівняно з Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 р., оскільки раніше обвинувачення в суді представляв сам потерпілий, а досудове розслідування взагалі не

проводилось (за виключенням окремих випадків). За чинним КПК прокурору в таких кримінальних провадженнях відводиться ключова роль, який на стадії досудового розслідування здійснює прокурорський нагляд у вигляді процесуального керівництва, а в подальшому підтримує обвинувачення в суді. Однак щодо початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення законодавець позбавив прокурорів окремих повноважень. За чинним КПК прокурор без жодних виключень не має права починати провадження у разі відсутності заяви потерпілого. На нашу думку, це неправильно, оскільки в деяких випадках виключає можливість захисту законних прав та інтересів окремих категорій громадян, які є потерпілими від злочину.

Загалом, до гл. 36 КПК України, в якій визначено окремі особливості кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення, має бути внесено суттєві зміни та доповнення. Дана глава повинна передбачати не тільки особливості початку кримінальних проваджень та відшкодування шкоди потерпілому, а й особливості процедури завершення таких проваджень, їх судового розгляду, а також перекваліфікації злочину та зміни підозри тощо. При цьому особливу увагу слід звернути на розширення повноважень прокурора у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення як гаранта реалізації завдань кримінального судочинства та дотримання законності компетентними органами при здійсненні ними кримінальної процесуальної діяльності.

4.4. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора в інших особливих порядках кримінального провадження

4.4.1. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод

Новітні підходи до реформування кримінальної юстиції України призвели до суттєвих змін у кримінальному процесуальному законодавстві України. Поряд з існуючими формами особливих порядків кримінального провадження у чинному КПК, під впливом різних факторів, з'являються зовсім нові та невідомі раніше особливі порядки, а саме: на підставі угод, спеціальне досудове розслідування кримінальних правопорушень, досудове розслідування кримінальних проступків, особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції.

Які ж основні моменти кримінальної процесуальної діяльності прокурора у цих нестандартних умовах?

Так звана «медіація» або провадження на підставі угод [392]. Стаття 486 КПК України закріплює два види угод.

Перша – угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. У ній узгоджуються та задовольняються такі обставини, які є важливими для обох сторін:

- моральна шкода;
- матеріальна шкода;
- умови відповідальності винуватця;
- усунення міжособистісного конфлікту.

Вказана угода, механізм її реалізації тією чи іншою мірою відомий вітчизняному законодавству, водночас угода про визнання винуватості є новим інститутом кримінального процесуального права.

Отже, друга – угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. Змістом цього договору вирішуються такі завдання:

- зменшення бюджетних витрат на повний механізм правосуддя;
- зниження процесуального навантаження;
- відсутність подальших апеляцій;
- пом'якшення покарання для обвинуваченого;
- чітка перспектива міри покарання.

Хоча ці угоди різняться між собою, вони мають багато спільного: їх метою є примирення сторін, полягають у взаємних поступках сторін; здійснюються під контролем суду; ґрунтуються на добровільному волевиявленні сторін; передбачають скорочену форму судочинства; їх укладання може ініціюватись у будь-який момент після повідомлення про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку; затверджені судом угоди спричиняють однакові правові наслідки.

Незважаючи на прогресивний характер такого інституту, ефективність його застосування правоохоронцями за останні два роки знижується. Відповідно до офіційної статистики, протягом 2015 р. за результатами досудового розслідування в органах прокуратури кожен четвертий обвинувальний акт направлено до суду з угодами про визнання винуватості (1071 або 22,5 %), та лише 72 або 1,5 % обвинувальних акти з угодами про примирення. То вже у 2016 р. за обома видами угод направлений лише кожен шостий (826 або 15,4 %). За результатами досудового розслідування в органах поліції, у 2015–2016 рр. кожен тринадцятий (8732) обвинувальний акт скеровано до суду з угодами про примирення (7,4 %), а з угодами про визнання винуватості у 2015 р. – кожен п'ятнадцятий (7410 або 6,3 %), а в 2016 р. – кожен вісімнадцятий (5905 або 5,6 %) [5; 6].

Така динаміка може свідчити про виникнення на практиці проблемних ситуацій, насамперед, через незрозумілий порядок реалізації окремих положень КПК України як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду, що нерідко призводить до застосування неналежних процедур,

прийняття суперечливих судових рішень з їх подальшим оскарженням сторонами. Вказана думка обґрунтовується також дослідниками цієї проблематики [148, с. 159–165].

Перше, у чому полягає роль прокурора – це інформування підозрюваного про право на угоду про визнання винуватості, і роз'яснення механізму реалізації таких прав.

З'ясовуючи особливості кримінальної процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод в Україні, визначимо насамперед найбільш ефективні приклади застосування цього інституту за кордоном. Так, найбільш активно угоди укладаються саме в Сполучених Штатах Америки. Інститут «угоди про визнання вини» застосовується в США вже понад 150 років. Нині там близько 88 % справ вирішується з використанням цього інституту. Йдеться про письмову угоду обвинуваченого і захисника, з одного боку, та сторони обвинувачення, з іншого, у якій сторони домовляються про наслідки розв'язання кримінального провадження. За законодавством США, на відміну від КПК України, немає диференціації угод відповідно до наявності чи відсутності потерпілого [197, с. 431–436]. У Великій Британії та Канаді цей відсоток аналогічний – 70–90 % [228, с. 30–36].

В угоді про визнання винуватості сторони узгоджують умови відповідальності підозрюваного або обвинуваченого залежно від його дій після початку кримінального провадження або після вручення письмового повідомлення про підозру щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення. Процесуальний порядок її реалізації має свої особливості.

Насамперед угоду про визнання винуватості можна укласти в межах провадження щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів, унаслідок яких шкоду завдано лише державним чи суспільним інтересам (незважаючи на те, що в Особливій частині КК України вживається термін «громадські інтереси», а не «суспільні інтереси», у контексті КПК України їх слід розуміти як тотожні) [160].

Прокурору для прийняття рішення в цій категорії справ необхідно знати, що таку угоду не може бути укладено у провадженні, в якому бере участь потерпілий (чи особа, яка могла брати участь, але не надала згоду про залучення її до провадження як потерпілого), тобто щодо злочинів чи кримінальних проступків, унаслідок вчинення яких було завдано шкоди правам та інтересам окремих громадян та/або інтересам юридичних осіб, а також у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи (визначення такої особи закріплено у п. 1 примітки до ст. 96-3 КК України). Водночас під час проведення узагальнення в судовій практиці було виявлено випадки, коли слідчий/прокурор, нехтуючи заборонаю щодо укладення угоди про визнання винуватості у провадженнях, де є потерпілий, такі угоди укладав, а судді, не звертаючи на таке порушення належної уваги або навіть посиляючись на потерпілих у мотивувальній частині вироку, такі угоди затверджували. Так, вироком Ізяславського районного суду Хмельницької області від 19 березня 2013 р. у справі № 675/523/13-к затверджено угоду про визнання винуватості, укладену між прокурором та Є. В., обвинуваченим у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 191, ч. 1 ст. 358, ч. 3 ст. 358 КК. Аналогічні порушення закону допускали й інші суди, затверджуючи, всупереч вимогам ч. 4 ст. 469 КПК, угоди про визнання винуватості, хоч у кримінальному провадженні фактично були потерпілі, тобто шкоди було завдано не лише публічним чи суспільним інтересам, а й приватним (вирок Хмельницького міськрайонного суду в кримінальному провадженні за обвинуваченням К.А. в скоєнні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 190, ч. 1 ст. 364 КК; вирок Новоушицького районного суду Хмельницької області у кримінальному провадженні за обвинуваченням К. В. за ч. 2 ст. 191, ч. 1 ст. 366 КК; вироки Старосинявського районного суду Хмельницької області в кримінальних провадженнях за обвинуваченням П. Л. за ч. 1 ст. 191 КК та за обвинуваченням ІЦ. В. за ч. 1 ст. 191 КК; вирок Сватівського районного суду Луганської області у кримінальному провадженні за обвинуваченням В. О.

за ч. 2 ст. 185 КК; вирок Ровеньківського міського суду Луганської області в кримінальному провадженні за обвинуваченням Б. С. за ч. 1 ст. 125 КК) [400].

Не допускається також укладення угоди у провадженні щодо особливо тяжких злочинів незалежно від кола суб'єктів, яким завдано шкоди внаслідок вчинення таких кримінальних правопорушень, за винятком випадку, коли наявна сукупність таких обов'язкових умов: а) вчинено особливо тяжкий злочин, який згідно з ч. 5 ст. 216 КПК віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України; б) підозрюваний чи обвинувачений у такому злочині попередньо (до укладення угоди про визнання винуватості) викрив іншу особу у вчиненні злочину, який віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України (незалежно від ступеня тяжкості вчиненого останнім діяння та в межах якого кримінального провадження здійснюється досудове розслідування); в) інформація щодо вчинення злочину особою, яку викрито підозрюваним/обвинуваченим, підтверджується доказами. За відсутності хоча б однієї з цих умов суд має відмовити у затвердженні угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів [285].

Прокурор при укладенні угоди про визнання винуватості зобов'язаний враховувати такі обставини: сприяння підозрюваного чи обвинуваченого проведенню кримінального провадження щодо нього або інших осіб; характер і тяжкість обвинувачення (підозри); наявність суспільного інтересу в прискоренні досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень (ч. 1 ст. 470 КПК України). Отже, з метою укладення угоди з прокурором стороні захисту слід сприяти проведенню розслідування (збирання доказів, викриттю співучасників, розшуку викраденого майна тощо), а також стосовно виявлення або припинення інших кримінальних правопорушень [222, с. 46–51].

У кримінальному провадженні стосовно групи підозрюваних або обвинувачених з різними процесуальними позиціями, угоду про визнання

винуватості може бути укладено не з усіма, а тільки з певними особами. Про це прокурор, реалізуючи свої кримінально процесуальні повноваження, виносить постанову про виділення в окреме провадження. Закон надає право на укладання угоди підозрюваній особі скористатися до моменту виходу суду до нарадчої кімнати. Процесуальний період прокурор може реалізувати своє право на укладання угоди з особою. Йдеться про час після повідомлення їй про підозру і до виголошення нею останнього слова. Тобто укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим не допускається: з особою, яка не набула статусу підозрюваного (відповідно до ст. 42 КПК України), зокрема звільненою після затримання, якщо їй не було повідомлено про підозру протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання (ч. 2 ст. 278 КПК України), а також, якщо сторони цієї угоди не дійшли згоди.

Згідно з ч. 1 ст. 474 КПК України, лише прокурор вправі відкласти направлення обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до суду, вправі до отримання висновку експерта, завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання і фіксації доказів, які можуть бути втрачені з часом, або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їх результату в разі відмови суду в затвердженні угоди. Обов'язок бути присутніми сторонам угоди під час її розгляду в підготовчому судовому засіданні закріплено у ч. 2 ст. 474 КПК України.

Також прокурор повинен враховувати думку вказаного вище Пленуму Суду щодо обставин надходження до суду угоди про визнання винуватості з узгодженням між сторонами звільнення неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого від кримінальної відповідальності відповідно до ст. 97 КК чи від покарання згідно зі ст. 105 КК із застосуванням в обох випадках примусових заходів виховного характеру суд, керуючись п. 1 ч. 7 ст. 474 КПК, має відмовити в затвердженні угоди, оскільки вирішення питання про звільнення як від кримінальної відповідальності, так і від покарання відповідно до змісту ст. 471, 472 КПК не може бути предметом домовленостей (угоди) сторін, крім випадку звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Крім цього, діяльність прокурора стосовно реалізації угоди про визнання винуватості має зосереджуватись не лише фактом визнання вини підозрюваного чи обвинуваченого, а й співпрацею з ним у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою. Зважаючи на поняття «співпраця», наведене у ст. 472 КПК України, зазначимо, що на момент укладання угоди кримінальне правопорушення, вчинене іншою особою, є закінченим і про нього відомо прокурору (відповідні відомості необхідно внести до ЄРДР та провести відповідні слідчі (розшукові) дії)).

На увагу заслуговує думка Д. Лобаня, який наголошує на важливості тривалості такої співпраці та її результатів. Відповідні вимоги має бути чітко викладено в угоді. Тобто необхідно однозначно зазначати мінімальний обсяг інформації, яку повинен надавати підозрюваний, її періодичність, остаточний термін такої співпраці чи обов'язкову умову (приміром, викриття осіб, які вчинили злочин), участь у конкретних слідчих (розшукових), зокрема і негласних слідчих (розшукових) діях (наприклад, у контрольованій поставці, закупці), на підставі ст. 275 КПК України. Це дасть змогу підозрюваному усвідомити, за яких умов він виконає вимоги угоди, а прокурору – вимагати виконання конкретних дій від підозрюваного [182, с. 106–111].

Діяльність прокурора повинна включати в себе дії, спрямовані на збереження матеріалів кримінального провадження, у якому укладено угоду про визнання винуватості, у повному обсязі. Оскільки, якщо угоду було ініційовано на стадії досудового розслідування, суд, скасувавши вирок унаслідок невиконання засудженим умов угоди, направляє матеріали провадження для завершення досудового розслідування в загальному порядку.

Прокурор може оскаржити: вирок суду першої інстанції на підставі угоди про визнання винуватості як в апеляційному, так і в касаційному порядку з підстав: а) призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; б) затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно з ч. 4 ст. 469 КПК угоду не може бути укладено. Водночас, за результатами проведеного аналізу судової практики, підстави для оскарження вироку на

підставі угоди такі: неправильне застосування закону про кримінальну відповідальність; невідповідність умов укладеної угоди КК та необхідність посилення кримінальної відповідальності; істотне порушення вимог кримінального процесуального закону [400].

Норми галузевого наказу Генеральної прокуратури стосуються переважно діяльності прокурора в суді, однак є ті, що зобов'язують його до певних дій на стадії досудового провадження. Наприклад, відповідно до п. 19, прокурор, за наявності підстав, ініціює укладення угоди з подальшим роз'ясненням механізму його реалізації та не чинить перешкод в укладенні угод. У разі невиконання угоди звертатися до суду з клопотанням про скасування вироку [276].

Як же діяти прокурору в такому провадженні? Встановлювати наявність не лише визнання вини, а й факту сприяння розслідуванню підозрюваним чи обвинуваченим, відповідність угоди суспільним інтересам, обов'язок узгоджувати додаткове покарання.

У контексті зазначеного доходимо висновку щодо необхідності доповнення ст. 472 КПК України частиною третьою такого змісту: «Угоду про визнання винуватості попередньо узгоджувати з керівником органу прокуратури. Копію угоди з його відміткою долучати до наглядового провадження».

4.4.2. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у спеціальному досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень

На відміну від попереднього виду провадження, у якому прокурор відіграє не зовсім активну роль, у спецрозслідуванні він є суб'єктом діалектичної дії, рушієм, який розпочинає кримінальну процесуальну діяльність у цьому напрямі. Цей правовий інститут є новітнім у кримінальному судочинстві, оскільки виник відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо

невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 7 жовтня 2014 р., яким КПК України доповнено главою 24¹ «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень». Незважаючи на це, у дослідників, а також видатних учених-процесуалістів зазначена тема викликає науковий інтерес [55, с. 9–15; 395, с. 571–57; 442, с. 58–65].

Процесуальний інститут спеціального досудового розслідування є складовим елементом заочного кримінального провадження. Таке провадження використовується в судовій практиці Болгарії, Данії, Естонії, Литви, Німеччини, Румунії, Франції, Чехії, Швейцарії та інших держав, досвід яких засвідчив про його доцільність і відповідність, за умов дотримання певної процедури, європейським стандартам забезпечення прав людини.

Цей механізм передбачений низкою міжнародних документів, зокрема, про вироки, винесені за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), тобто заочно, йдеться у п. «f» ст. 1, ч. 2 ст. 9, ст. 21, 22, 23 та інших статтях Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 р. Рекомендацією Комітету міністрів Ради Європи № 6R (87) 18 «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» від 17 вересня 1987 р. надано право судам першої інстанції держав-членів розглядати справи й ухвалювати рішення за відсутності обвинуваченого, за умови, що він був належно проінформований про дату судового засідання і своє право на законне чи інше представництво.

Європейський суд з прав людини неодноразово розглядав питання про дотримання справедливості судового провадження під час застосування процедури розгляду *in absentia* в низці справ («Шомоді проти Італії», «Кромбах проти Франції», «Сейдович проти Італії», «Томанн проти Швейцарії»). Аналізуючи кожну конкретну ситуацію, суд дійшов висновку про можливість справедливого судового розгляду навіть за відсутності обвинуваченого [355, с. 171–174].

Якщо раніше спецрозслідування можливе було лише відносно осіб, які перебувають за межами держави, то нині слідчі судді дають дозвіл на

здійснення спеціального досудового розслідування щодо осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції (АТО) [423, с. 157–171].

Отже, відповідно до ст. 297-1 КПК, спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) здійснюється стосовно одного чи декількох підозрюваних згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України [160]. Спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених ст. 109, 110, 110², 111, 112, 113, 114, 114¹, 115, 116, 118*, ч. 2–5 ст. 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), ст. 209, 255–258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵, 348, 364, 364¹, 365, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369, 369², 370, 379, 400, 436, 436¹, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 КК України, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Здійснення спеціального досудового розслідування щодо інших злочинів не допускається, крім випадків, коли злочини вчинені особами, які переховуються від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності або оголошені в міждержавний та/або міжнародний розшук, та вони розслідуються в одному кримінальному провадженні зі злочинами, зазначеними в цій частині, а виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

На кінець 2016 р. вироблено певну практику застосування спеціального досудового розслідування. Попри введення в дію цього інституту, з 31 жовтня 2014 р. фактично таку процедуру вперше було розпочато в середині 2015 р. Загалом у період із 1 січня 2015 р. до 1 вересня 2016 р. досудове розслідування здійснювалось у 338 кримінальних провадженнях стосовно 597 осіб (з них органами Національної поліції – у 37 щодо 41 особи, Служби безпеки України – у 156 щодо 168 осіб, прокуратурами регіонів – у 64 щодо 78 осіб, Генеральною

прокуратурою України – у 16 щодо 240 осіб, військовими прокуратурами – у 51 щодо 53 осіб, з ознаками організованої злочинності – у 14 стосовно 17 осіб).

Судами відмовлено в задоволенні 19 відповідних клопотань. Основними підставами для відмови були відсутність у матеріалах розслідування достовірних даних щодо перебування підозрюваних на території проведення антитерористичної операції, окупованій території, тимчасово непідконтрольній українській владі, за межами України, а також недостатність доказів переховування підозрюваного від органів слідства та суду безпосередньо з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

Крім того, дві ухвали слідчих суддів про відмову в задоволенні клопотань постановлено з мотивів відсутності доказів щодо отримання підозрюваним повідомлення про відновлення досудового розслідування, відновлення його статусу підозрюваного та оголошення його в розшук, а також через відмову Інтерполу оголосити особу в міжнародний розшук.

За результатами розслідування, до суду скеровано 307 обвинувальних актів щодо 341 підозрюваного (у тому числі органами Національної поліції – у 32 щодо 35 осіб, Служби безпеки України – у 156 щодо 168 осіб, прокуратурами регіонів – у 60 щодо 74 осіб, Генеральною прокуратурою України – у 4 щодо 5 осіб, військовими прокуратурами – у 43 щодо 44 осіб, з ознаками організованої злочинності – у 12 стосовно 15 осіб). Судами розглянуто 16 проваджень стосовно 18 осіб із винесенням обвинувальних вироків та засудженням винних до різних видів покарання[359].

Згідно з вимогами ст. 297-2 КПК, документом, з якого розпочинається кримінальна процесуальна діяльність прокурора у цьому виді розслідування, є клопотання. Цей документ, як правило, вносить прокурор до слідчого судді або ж слідчий за погодженням із прокурором. Чіткий порядок щодо змісту клопотання визначений у ч. 2 вказаної статті.

Клопотання розглядає слідчий суддя протягом десяти днів з моменту надходження, за обов'язковою участю прокурора та захисника.

Звертаємо увагу на те, що під час розгляду клопотання досить чітко виявляється принцип змагальності кримінального процесу, оскільки прокурор та слідчий як сторона обвинувачення повинні доводити, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний або міжнародний розшук. Прокурор також повинен враховувати позицію сторони захисту, яка, напевне, висловить бажання отримати клопотання сторони обвинувачення. У цьому випадку захиснику копію клопотання, тому що відповідне право передбачено ст. 20, ч. 4 ст. 46, п. 14, 15 ст. 42, ст. 221 КПК України.

Згідно з праксеологічними канонами діяльності, прокурор, для отримання позитивного результату детально готується до відстоювання своєї позиції при розгляді клопотання. Погоджуючи відповідне клопотання, він повинен пересвідчитись, що в документі дотримані всі необхідні вимоги, передбачені КПК України. Йдеться про усі формальні реквізити і, звичайно, сутність справи, фабулу злочину з детальним викладенням обставин його вчинення, кваліфікацію, місце та орган розслідування, обґрунтованість підозри та докази, що її підтверджують, повні дані підозрюваного і підстави оголошення його в розшук, перелік осіб, яких, на думку сторони обвинувачення, необхідно допитати. За потреби до клопотання додаються документи, які, на думку прокурора, підтверджують обставини, викладені у клопотанні.

Безпосередньо при розгляді клопотання прокурор, перед слідчим суддею, чітко обґрунтовує необхідність ініціації вказаного виду розслідування, конкретно висвітлює обставини справи та ґрунтується на вимогах чинного законодавства. Зазначає відповідність кожній нормі главі 24-1 зібраних матеріалів та оголошує в кінці логічний висновок про необхідність застосування спецрозслідування.

Залежно від того, як прокурор підготувався, наскільки якісно зібрав докази та необхідні об'єктивні дані та був переконливий – слідчий суддя приймає відповідне рішення.

Вислухавши доводи сторін, ознайомившись із наявними матеріалами слідчий суддя:

- задовольняє клопотання;

- відмовляє в задоволенні;

- повертає його прокурору та слідчому. За наслідками прийняття рішення слідчий суддя виносить ухвалу у якій обґрунтовує викладену процесуальну позицію.

Копія ухвали надсилається прокурору, слідчому та захиснику.

Якщо клопотання повернуто, то це не забороняє стороні обвинувачення, після усунення недоліків, звернутися з ним до судді вдруге.

У випадку відмови в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, досудове розслідування здійснюється далі згідно із загальними правилами.

Повторне звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді в одному кримінальному провадженні не допускається, крім випадків наявності нових обставин, які підтверджують, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Сторона обвинувачення в особі прокурора може оскаржити рішення про відмову до апеляційної інстанції (п.12 ч. 1 ст. 309, ст. 310 КПК України).

У випадку надання дозволу на проведення спеціального розслідування слідчим суддею, прокурор і слідчий проводять його за загальними правилами, однак за відсутності самого підозрюваного. Якщо у провадженні інтереси підозрюваного представляє захисник, то усі процесуальні та слідчі дії здійснюються за його участі. У разі відсутності захисника органом розслідування оприлюднюється запрошення підозрюваного для проведення слідчих дій на веб ресурсах правоохоронного органу, офіційних друкованих видань таким чином підозрюваний вважається повідомлений про вказані заходи.

Провівши розслідування прокурор та слідчий закінчують його у передбачених формах КПК України.

Аналіз зазначених положень у їх системному зв'язку з іншими процесуальними нормами, закріпленими, зокрема, у главах 24 і 24¹ КПК України, дає можливість зробити висновок, що спеціальне досудове розслідування зазвичай закінчується зверненням до суду з обвинувальним актом. При цьому за наявності для того підстав, наведених у п. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8 ч. 1 ст. 284 КПК України, не виключається можливість прийняття прокурором рішення про закриття кримінального провадження, а також зміна спеціального режиму досудового розслідування на загальний, якщо підозрюваний, стосовно якого воно здійснювалося, був затриманий або добровільно з'явився до органу досудового розслідування, що передбачено ч. 5 ст. 297⁴ КПК України.

Про це свідчать і результати практичної діяльності органів кримінальної юстиції. Так, упродовж 2015 та 2016 рр. органи досудового слідства України застосовували спеціальне досудове розслідування у 338 кримінальних провадженнях стосовно 596 осіб, за результатами якого до суду було направлено 307 обвинувальних актів щодо 341 підозрюваного, з яких судами розглянуто 16 кримінальних справ щодо 18 осіб із винесенням обвинувальних вироків. За результатами судового розгляду в цій категорії кримінальних проваджень виправдувальні вирoki не виносились і вони за реабілітуючими підставами не закривались [81].

Таким чином, спеціальне досудове розслідування є самостійним інститутом кримінального провадження з особливим порядком застосування та специфічними ознаками. Незважаючи на новизну та незначний час існування у кримінальному судочинстві, він заповнив прогалину, що потребувала вирішення вказаної групи кримінальних процесуальних правовідносин. Однак державна практика покищо напрацьовується і єдиного розуміння щодо правозастосування цього інституту серед науковців і практиків немає. Оскільки, з однієї сторони, такий механізм спрощує провадження, а з іншої – ускладнює. Водночас, як свідчить практика, спеціальне розслідування – це

працюючий інститут, що вдало та результативно застосовують прокурори у кримінальній процесуальній діяльності.

4.4.3. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора в особливому режимі досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції

Сьогодні українські прокурори на сході нашої держави працюють у складних умовах, пов'язаних із серйозними проблемами та ризиками. Виклики, які постійно постають перед українською державою, вимагають нових пріоритетних змін у законодавстві та в удосконаленні кримінальної процесуальної діяльності прокурорів.

Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень їх судового розгляду в умовах проведення антитерористичної операції стало неможливим, оскільки чинний КПК був призначений для потреб мирного часу. Тому виникла необхідність прийняття окремого Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» [268], запровадженні низки змін до законів України «Про боротьбу з тероризмом» (ст. 14, 15-1) [255], КПК України (ст. 615 розділу IX-I «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» [160], «Про прокуратуру» стосовно відновлення роботи військових прокуратур. У зв'язку з відповідними змінами, для уніфікації та взаємодії правоохоронних органів у цій сфері спільним наказом ГПУ, МВС, та СБУ затверджено Інструкцію про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції [263].

Кримінальна процесуальна діяльність прокурора повинна вибудовуватись у чіткій відповідності до вказаних актів. Так, прокурор у Законі «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» повинен звернути увагу на визначення території з особливим режимом, а саме: на підслідність, яка визначається Генеральним прокурором (ст. 2), та підсудність, що визначається Головою Верховного Суду України (ст. 1).

Також для наукового й практичного розуміння тематики дослідження становить інтерес ст. 5 вказаного Закону. Ця норма поєднує в собі два інститути кримінального процесуального права: спеціальне досудове розслідування та особливий режим досудового розслідування у районі АТО. Отже, ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази) підозрюваним, обвинуваченим, який перебуває в районі проведення антитерористичної операції, та оголошення його в розшук є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження в порядку, передбаченому КПК України, з особливостями, встановленими цим Законом. Вимога про оголошення у міждержавний або міжнародний розшук не поширюється на випадки, якщо вирішується питання про застосування щодо цих осіб спеціального кримінального провадження.

Таким чином, прокурор у своїй роботі повинен враховувати, що досудове провадження, яке розпочато за одними спеціальними кримінальними процесуальними нормами (зона АТО), може набути статусу спеціального розслідування чи судового провадження за вищевказаних підстав за іншими.

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» інформує прокурора, хто і за яких підстав може здійснювати превентивне затримання, уповноважує його правом давати згоду. Превентивне затримання може здійснюватися щодо осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години, але не більше ніж на 30 діб, за вмотивованим рішенням начальника Головного управління (управління) Служби безпеки України або начальника Головного

управління (управління) Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, у відповідній області, містах Києві та Севастополі за згодою прокурора та без ухвали слідчого судді, суду.

Найбільш цікавою для тематики дослідження є Інструкція, зазначена вище, тому що в ній розписується «дорожня карта» кримінальної процесуальної діяльності прокурора та працівників правоохоронних органів з метою уніфікації дій і дотримання закону. Якщо правоохоронцями ухвалено таке рішення, матеріали для надання згоди на затримання негайно надсилаються відповідному прокурору на паперових носіях. Одночасно вживаються заходи щодо доставляння до прокурора особи, стосовно якої вирішується питання про застосування превентивного затримання, та вилучених у неї предметів і речей.

Повноваження, передбачені ст. 615 КПК України щодо виконання повноважень слідчого судді, зазначених у ст. 163, 164, 234, 235, 247, 248 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб осіб, що підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених ст. 109 - 114-1, 258 - 258-5, 260 - 263-1, 294, 348, 349, 377 - 379, 437 - 444 КК України, виконуються прокурором.

Прокурор, отримавши клопотання слідчого про тимчасовий доступ до речей та документів, обшук, щодо НСРД, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб чи прийнявши таке рішення особисто, за неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею визначених законом повноважень вирішує питання про дозвіл на вказані дії у порядку, передбаченому КПК України. Превентивне затримання в районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, може бути на строк понад 72 години, але не більше 30 діб.

Розгляд питання щодо застосування превентивного затримання здійснюється прокурором невідкладно за участю особи, стосовно якої вирішується питання про застосування цього затримання.

Перед вирішенням питання про надання згоди на превентивне затримання прокурором з дотриманням порядку, передбаченого ст. 214 КПК України, вносяться відповідні відомості до ЄРДР.

У разі незгоди з рішенням про превентивне затримання прокурор виносить мотивовану постанову про відсутність підстав для надання згоди на превентивне затримання, а особа, щодо якої винесена така постанова, негайно звільняється.

За результатами розгляду клопотання слідчого або в разі прийняття такого рішення особисто прокурор у порядку ст. 110 КПК України виносить постанову з дотриманням вимог, передбачених для таких ухвал слідчого судді [264]. Підпис прокурора обов'язково засвідчується гербовою печаткою прокуратури, у якій він працює.

На жаль, вказана інструкція не є досконалою і містить певні недоліки. У результаті її аналізу виявлено неузгодженість п. 2.4. і п. 3.1. Так, у п. 2.4 зазначено, що повноваження превентивного затримання виконуються прокурорами обласного рівня, їх заступниками, а в п. 3.1 – прокурором, який здійснює процесуальне керівництво у відповідному кримінальному провадженні. Таку суперечність необхідно усувати. Зважаючи на те, що цей механізм стосується конституційних прав громадянина і потребує оперативності та практичного досвіду, вважаємо за необхідне закріпити реалізацію прав прокурора, передбачених ст. 615 КПК, у законі за прокурорами обласного рівня та їх заступниками. Необхідно доповнити ст. 615 КПК України частиною другою такого змісту: «Повноваження, зазначені в ч. 1 цієї статті, застосовуються прокурорами обласного рівня, їх заступниками».

Отже, у звичайних умовах прокурор має в своєму розпорядженні для прийняття та реалізації процесуального рішення достатньо часу, засобів та прогнозовану штатну ситуацію. Робота в особливих умовах передбачає їх відсутність, а також характеризується не прогнозованістю ситуації. Передусім це стосується військових прокурорів та прокурорів, які дислокуються на

територіях Донецької та Луганської областей біля лінії розмежування України з не підконтрольними їй територіями.

Зважаючи на те, що правозастосування в цій сфері правовідносин є досить специфічною кримінальною процесуальною діяльністю, вчені-процесуалісти приділяють вивченню вказаної тематики незначну увагу [416, с. 163–166].

Так, О. В. Капліна зазначала, що доповнення КПК новою ст. 615 не вирішило всіх проблем, які існують, адже закон не передбачає якогось дійсно «особливого режиму досудового розслідування». Особливість полягає тільки в тому, що частина повноважень слідчого судді вимушено та тимчасово передається прокурору [117, с. 46–51].

На нашу думку, законодавець саме з метою оперативного реагування на ситуацію в зоні АТО і доповнив чинний КПК України згаданою нормою. У ній кримінальне процесуальне законодавство містить важливий дозвільний механізм, а саме, якщо на території з особливим станом, за неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею своїх повноважень, відповідний прокурор наділяється виключними правами щодо;

- розгляду клопотання та ухвалення рішення про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 163, 164 КПК України);
- ухвалення дозволу на обшук житла чи іншого володіння (ст. 234, 235 КПК України);
- розгляду клопотань щодо негласних слідчих дій (ст. 247, 248 КПК України);
- обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб.

Чи підміняє прокурор слідчого суддю та його повноваження, які обмежують конституційні права громадян? Так, звичайно. Але закон якраз і наділив прокурора такими дискреційними правами саме тому, що це відбувається не у стандартних умовах, а навпаки. Для такого виду кримінальної процесуальної діяльності необхідно сукупність факторів:

- 1) особливий режим;
- 2) учинення особою злочинів, які визначені законом;
- 3) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою терористичної діяльності;
- 4) неможливість виконання слідчим суддею своїх повноважень;
- 5) необхідність оперативно реагувати на ситуацію;
- 6) реалізація такої компетенції як виняток.

Отже, на вказаній території закон наділив прокурора здійснювати такі повноваження не по усіх видах злочинів, а лише у категорії найтяжчих, таких як посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, терористичний акт, диверсія, застосування зброї масового знищення, геноцид та інші (ст. 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 КК України).

Зазначені зміни до законів, безумовно, є важливим кроком у протидії тероризму. На відміну від науковців, практичні працівники органів Служби безпеки України зазначають про позитивний їх аспект, оскільки це на законному рівні дозволяє миттєво реагувати на це явище та запобігти тяжким наслідкам, наприклад, у результаті застосування негласних слідчих розшукових дій (передбачених ст. 261 КПК України «Накладення арешту на кореспонденцію» та 262 КПК України «Огляд і виїмка кореспонденції» [118, с. 51–54]. Йдеться про отримання громадянами України у поштових відправленнях доказів, предметів злочинів, вибухових пристроїв та іншого, що потребує найшвидшого вилучення.

Чи норма закону, безумовно, полегшила роботу правоохоронців. Вона надала можливість прокурорам набагато ефективніше та оперативніше виконувати свої конституційні повноваження, передусім у зоні бойових дій.

Оскільки майже відразу після її прийняття в серпні 2014 р., через декілька діб, прокурором Донецької області в районі антитерористичної операції здійснено затримання дев'ятох військовослужбовців Російської Федерації, які їхали на бойовій машині та при собі мали військову стрілецьку зброю [224].

Цим підтверджено факти перебування на українській землі російських військовослужбовців. Після цього були затримання російських військовослужбовців Александрова та Єрофєєва та ін. Крім цього, затримано велику кількість учасників незаконних збройних формувань з так званих «ДНР ЛНР». Ми є свідками того, як такі факти систематично продовжуються. Отже, і робота правоохоронних органів на даному напрямі триває.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що саме прокурор у вказаних обставинах наділений виключними, дискреційними повноваженнями для здійснення кримінальної процесуальної діяльності. При цьому механізм реалізації деяких із них, зокрема при наданні згоди на проведення процесуальних дій, передбачених ст. 615 КПК України, потребує удосконалення шляхом внесення змін до кримінального процесуального законодавства.

Висновки до розділу 4

1. Дослідження існуючих процесуальних імунітетів певних категорій осіб дало змогу зробити висновок про надмірність і непотрібність існування вказаного захисного процесуального поля в деяких категорій громадян. Перш за все, ґрунтуючись на нормах Загальної декларації прав людини (ст. 1, 7, 10) та Конституції (ст. 21, 24) про рівність між собою та перед законом. Акцентовано увагу на неможливості затримання та притягнення до відповідальності особи з імунітетом, навіть у випадку вчинення нею вбивства коли її застали на місці вчинення злочину.

2. Компетенція спеціального прокурора – члена спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України є доволі суперечливою. Оскільки в нього відсутні повноваження передбачені КПК, спеціальний прокурор, за діючим законом, виступає передусім як загальний дослідник, а не суб'єкт обвинувачення. Запропоновано законодавчі зміни з метою усунення логічних та процесуальних суперечностей.

3. Процедура вручення повідомлення про підозру окремим категоріям осіб, вказаним у ст. 480 та 481 КПК України, є недосконалою. Підтримано позицію напрацьовану практикою, але не виписану в законодавстві, коли наприклад, депутату місцевої ради повідомлення підписує прокурор області, а вручає або слідчий або прокурор-процесуальний керівник. Тому доцільним є законодавчо закріпити у ст. 481 КПК України обов'язок прокурора вищого рівня письмово погоджувати повідомлення, яке складає і вручає підозрюваному прокурор-процесуальний керівник.

4. Розширення кримінальних процесуальних повноважень прокурора та його відповідальності у сфері ювенальної юстиції є абсолютно обґрунтованим. Оскільки вони зумовлені членством України в Раді Європи, Конвенції ООН про права дитини.

5. Виключна важливість кримінальної процесуальної діяльності прокурорів, які здійснюють розслідування у кримінальних провадженнях цієї категорії, полягає у профілактиці злочинності серед неповнолітніх. Правові заходи, які прокурори застосовують щодо неповнолітніх, здатні реально запобігати вчиненню ними нових злочинів і сприяти виправленню підлітків.

6. У ст. 490 КПК України пропонується закріпити обов'язок прокурора допитувати особисто неповнолітнього, при вирішенні питання про застосування до нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, оскільки без особистого допиту визначити подальшу юридичну долю неповнолітнього і кримінального провадження інколи вважається проблематичним.

7. Вручення неповнолітньому повідомлення про підозру необхідно здійснювати особисто процесуальним керівником, що стане додатковою запорукою додержання прав дітей у кримінальному провадженні.

8. Приватне обвинувачення – одне з найбільш значимих процесуальних явищ. Воно становить основу виникнення кримінального судочинства. Сам кримінальний процес розвивався завдяки розв'язанню одного обвинувачення фізичної особи до іншої.

9. У чинному КПК законодавець необґрунтовано розширив кількість переліку складів кримінальних правопорушень, щодо яких провадження може бути розпочате виключно у формі приватного обвинувачення. Вважаємо, що включення до зазначеного вище переліку у ст. 477 КПК України тяжких та особливо тяжких злочинів, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі терміном від 5 до 15 років, наприклад зґвалтування, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених ст. 153–155 КК України (ч. 2 ст. 152 КК України), вчинення крадіжки у великих та особливо великих розмірах (ч. 4, 5 ст. 185 КК України) та інших є невинуватим та несправедливим до прав потерпілого. Не можна залишати факти вчинення тяжкого злочину без публічного реагування державних органів, у даному випадку без належного прокурорського реагування, оскільки така ситуація буде породжувати рецидив безкарності для осіб, які вчиняють вказану категорію злочинів. Без належної кримінальної-процесуальної превенції за таких умов порушуються засади публічності та диспозитивності і зростає «каста недоторканих злочинців».

10. Проаналізовано проблему співвідношення кримінального провадження на підставі угод та звільнення особи від кримінальної відповідальності, у зв'язку з чим зазначено, що, на відміну від укладення угоди, яка є виявом реалізації засади диспозитивності, застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності як вияв засади публічності передбачає процесуальну активність сторони обвинувачення в інтересах підозрюваного.

11. Зважаючи на досвід реалізації положень КПК України, запропоновано унормувати практику зберігання усіх матеріалів кримінального провадження, у якому укладено угоду про визнання винуватості, протягом встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення. Якщо таку угоду ініційовано на стадії досудового розслідування, суд після скасування вироку через невиконання засудженим умов угоди направляє матеріали провадження

для завершення досудового розслідування в загальному порядку.

12. При дослідженні проблемних питань здійснення спеціального досудового розслідування звернуто увагу на обов'язок прокурора довести слідчому судді необхідність застосування цієї процедури як безальтернативної. З огляду на це, проаналізовано проблемні питання оголошення особи в міжнародний розшук, постановлення слідчим суддею ухвали про застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

13. Обґрунтовано виняткове значення кримінальної процесуальної діяльності прокурора в разі запровадження особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції (ст. 615 КПК України), зокрема, щодо застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) і НСРД, а також прийняття окремих процесуальних рішень (підтримало 60,0 % опитаних суддів, додаток Г). Визначено сукупність умов, за яких прокурор застосовує надані йому виняткові дискреційні повноваження, спрямовані на обмеження конституційних прав і свобод особи.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження розв'язано конкретну наукову проблему, що має важливе значення для науки кримінального процесу та правозастосування в цій сфері, а саме: розроблено концепцію теоретичних, правових та праксеологічних основ кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні, отримано нові обґрунтовані теоретичні та прикладні результати, до найважливіших з яких належать такі:

1. У становленні правового статусу прокурора як учасника кримінального провадження може бути виокремлено шість етапів: перший, починаючи з часів польсько-литовської доби (XIV – перша половина XVII ст.), коли прокурор почав здійснювати обвинувальну діяльність шляхом підтримання публічного обвинувачення в суді; другий (початок XVIII – перша половина XIX ст.) – набуття прокурором домінуючої ролі в керівництві досудовим слідством (за законодавством Російської імперії); третій (друга половина XIX початок XX ст.) – трансформація повноважень прокурора, наділення його виключно процесуальними функціями та позбавлення тотального нагляду (реформа 1864 р.); четвертий (перша половина – середина XX ст.) – етап перманентних змін процесуального статусу прокурора та нормативної моделі його кримінальної процесуальної діяльності. За цей час він наділявся функціями нагляду за розслідуванням, здійснення самостійного розслідування; поєднання цих двох функцій, підтримання обвинувачення; п'ятий – реалізація Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік 1958 р. та прийняття КПК УРСР 1960 р. – характеризувався певною демократизацією змішаної форми кримінального процесу, однак із монополізацією прокурором наглядових повноважень на всіх стадіях кримінального процесу, оскільки такий нагляд він здійснював як під час досудового розслідування, так і в суді першої інстанції і в судових провадженнях з перегляду судових рішень. Цей етап завершено проведенням «малої судової реформи», якою певною мірою розширено змагальність під час досудового розслідування, у зв'язку з чим впроваджено

окремі міжнародно-правові стандарти захисту прав людини у сфері кримінального судочинства, проте істотних змін у визначенні нормативної моделі кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні так і не відбулося. Шостий (сучасний) – характеризується концептуальною зміною конституційно-правових основ правового статусу прокуратури, упровадженням міжнародних стандартів її функціонування, обмеженням її компетенції сферою кримінального судочинства та наданням прокурору повноважень, що забезпечують можливість вирішення завдань кримінального провадження.

2. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у досудовому розслідуванні має не наглядний, а обвинувальний характер, оскільки: по-перше, прокурор є суб'єктом сторони обвинувачення; по-друге, серед його повноважень, закріплених КПК України, переважають обвинувальні; по-третє, він формує обвинувачення шляхом організації ефективного досудового розслідування та здійснення процесуального керівництва ним; по-четверте, його професійний інтерес полягає у проведенні досудового розслідування в суворій відповідності з вимогами закону з метою формування доказів обвинувачення, які є належними, допустимими, достовірними і достатніми для обґрунтованого твердження про винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Такий підхід до функціональної характеристики діяльності прокурора в досудовому провадженні відповідає нормативному змісту п. 2 ст. 131¹ Конституції України, у якому зазначено, що прокуратура здійснює організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку.

Діяльність прокурора має безпосередній вплив на загальну ефективність системи кримінального судочинства, що зумовлюється наступними чинниками: прокурор є учасником кримінального провадження, який діє на всіх його етапах з початку кримінального провадження і до його закінчення; функція

обвинувачення детермінує здійснення всіх інших кримінальних процесуальних функцій; обґрунтованість обвинувачення, висунутого під час досудового розслідування, безпосередньо визначає обґрунтованість публічного обвинувачення, яке підтримується прокурором в суді, та є підґрунтям правової позиції сторони обвинувачення (у зв'язку з чим законодавцем запроваджено в КПК України принцип незмінності прокурора); докази обвинувачення після дослідження їх судом за участю сторін судового розгляду можуть бути покладені в основу рішення суду і в такий спосіб безпосередньо впливати на вирішення завдань кримінального провадження.

Іманентними ознаками кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні визнано: публічність; професійність; спрямування на формування обвинувачення та вирішення кримінально-правового конфлікту, що виник унаслідок вчинення кримінального правопорушення, у спосіб, передбачений КПК України; ініціативність; самостійність; здійснення уповноваженим суб'єктом; наявність дискреційних повноважень.

3. Нормативна модель реалізації кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні в Україні та інших країнах обумовлена дією загальних засад кримінального провадження, насамперед публічності та змагальності сторін і свободи в поданні ними до суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості. Особливе значення в діяльності прокурора набуває засада верховенства права з огляду на обмеження фундаментальних прав людини, які можуть бути застосовані (або ініційовані перед слідчим суддею) стороною обвинувачення за наявності законних підстав та в порядку, передбаченому національним законодавством.

4. Монофункціональний підхід до характеристики функціональної структури кримінальної процесуальної діяльності прокурора під час досудового розслідування полягає у здійсненні прокурором на цій стадії кримінального провадження функції обвинувачення. У зв'язку з цим, констатовано, що кримінальна процесуальна діяльність прокурора у досудовому розслідуванні спрямована на формування обвинувачення, яке після затвердження його в

обвинувальному акті трансформується в публічне обвинувачення, що підтримується прокурором у суді. Визнано необхідним приведення функціональної характеристики діяльності прокурора, закріпленої у КПК України, у відповідність з її нормативною моделлю, визначеною у ст. 131¹ Конституції України. Наголошено на істотних розбіжностях формулювання напрямів діяльності прокурора під час досудового розслідування в Основному Законі України та КПК України, що не можуть бути кваліфіковані як термінологічні, а мають сутнісний характер.

5. Порівняльно-правовий аналіз нормативних повноважень прокурора в інших країнах дав змогу дійти висновку про те, що універсальною діяльністю для всіх є здійснення обвинувачення, яке полягає у його формуванні, висуненні підозри особі, складанні обвинувального акта і підтриманні в суді. Інші види діяльності на стадії досудового розслідування, зокрема особисте розслідування прокурором, виконання повноважень стосовно обмеження прав та свобод людини тощо, перебувають у прямій залежності від особливостей регламентації в національних правових системах окремих інститутів судочинства. Констатовано, що інтеграційні процеси, які відбуваються в Європі, зумовили необхідність формулювання єдиних стандартів щодо функціонування служби публічного обвинувачення, які визначають завдання публічних обвинувачів у всіх системах кримінальної юстиції і мають бути орієнтиром для національного законодавця. Це зумовлює необхідність конвергенції процесуальної форми здійснення кримінальної процесуальної діяльності прокурора, що передбачена законодавством різних держав.

6. Із створенням ЄРДР в Україні запроваджено якісно новий порядок обліку кримінальних правопорушень та прийнятих у них рішень, нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування, підвищення його ефективності та об'єктивності аналізу стану злочинності на регіональних і загальнодержавному рівнях. Проте практика застосування прокурором окремих положень КПК України виявляє недоліки, які потребують усунення, зокрема, удосконалення повноважень запобігання можливим укриттям від обліку

злочинів працівниками правоохоронних органів. Обґрунтовано превентивну і прикладну значущість діяльності прокурора з виявлення фактів укриття від обліку злочинів на етапі прийняття та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, яка «de-facto» здійснюється прокурорами на практиці, однак «de-jure» не передбачена чинним КПК України. Незважаючи на це, вона має складати предмет правового регулювання кримінального процесуального закону. Обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення обов'язку прокурора запобігати можливим укриттям від обліку злочинів працівниками правоохоронних органів та удосконалення порядку проведення невідкладних слідчих дій. Також в роботі запропоновано передбачити обов'язкове письмове повідомлення особи, стосовно якої до ЄРДР вносяться відомості про кримінальне правопорушення.

7. Здійснено розподіл і проаналізовано особливості засобів прокурорського впливу, які можуть вживатися за порушення вимог закону в кримінальному провадженні, зокрема: внесення до ЄРДР інформації стосовно службової особи правоохоронного органу, яка умисно приховала вчинений злочин від реєстрації; складання протоколу про адміністративне правопорушення за ухилення від виконання законних вимог прокурора; ініціювання та проведення координаційних нарад; здійснення узгоджених заходів та аналітичної діяльності; організація занять з вивчення працівниками правоохоронних органів чинного законодавства, відомчих наказів та інструкцій.

8. Прокурорський нагляд, який здійснюється у формі процесуального керівництва, на відміну від відомчого контролю, передбачає постійну, систематичну, цілеспрямовану, ініціативну діяльність прокурора-процесуального керівника щодо спрямування досудового розслідування у напрямі вирішення завдань кримінального провадження, забезпечення прав, свобод та інтересів його учасників, встановлення особи, яка обґрунтовано підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, та формування бази її обвинувачення. З метою забезпечення ефективності діяльності прокурора у досудовому розслідуванні, КПК України закріплено принцип його незалежності

в кримінальному судочинстві й принцип обов'язковості виконання законних вимог та процесуальних рішень прокурора. Наділення прокурора у досудовому розслідуванні правом здійснювати процесуальне керівництво – це об'єктивна закономірність, підтверджена системним тлумаченням норм КПК України, що обумовлено ліквідацією рудиментарного інституту додаткового розслідування; передбаченням права прокурора щодо визначення можливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій особисто або разом зі слідчим (групою слідчих), а також покладення на нього обов'язку приймати остаточне рішення за результатами досудового розслідування.

9. Загальною юридичною підставою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є ухвала слідчого судді. Винятки становлять окремі заходи забезпечення кримінального провадження, які можуть застосовуватися і без ухвали слідчого судді, а саме: законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою (ст. 207, 208 КПК України); тимчасове вилучення майна (ст. 168 КПК України); виклик слідчим, прокурором (ст. 133 КПК України), а також тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності (ст. 155¹ КПК України). При ініціюванні застосування заходів забезпечення кримінального провадження стороною обвинувачення обов'язок доведення підстав і необхідності застосування конкретного заходу лежить на слідчому та прокурорі, які у випадку ініціювання вирішення слідчим суддею даного питання стосовно підозрюваного зобов'язані, зокрема, довести обґрунтованість підозри. Незважаючи на відсутність визначення цього поняття у вітчизняному законодавстві, така дефініція міститься в матеріалах судової практики Європейського суду з прав людини. Визнано доцільним законодавчо унормувати доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, з урахуванням значення цього заходу для швидкого розкриття злочину і збирання доказів.

10. Специфіка кримінальної процесуальної діяльності прокурора при проведенні НСРД полягає в наявності різних процесуальних форм її реалізації,

до яких слід віднести: ініціювання прийняття слідчим суддею рішення про проведення будь-якої НСРД, що є предметом судового контролю; прийняття рішення про проведення НСРД, які не потребують судового контролю; повноваження щодо заборони проведення, а також припинення подальшого проведення НСРД; ініціювання прийняття слідчим суддею рішення про проведення НСРД, розпочатих у невідкладних випадках до постановлення ухвали слідчого судді; ужиття заходів щодо збереження отриманих під час проведення НСРД речей і документів; ужиття заходів щодо захисту інформації, отриманої в результаті проведення НСРД; повідомлення особи, конституційні права якої було тимчасово обмежено унаслідок проведення НСРД. Зважаючи на монофункціональну характеристику діяльності прокурора, звернено увагу на те, що саме прокурор як суб'єкт формування обвинувачення під час досудового розслідування, яке він має підтримувати в майбутньому судовому розгляді, повинен дбати про чітке дотримання вимог закону слідчим та працівниками оперативного підрозділу, які за дорученням слідчого проводять НСРД, щодо порядку їх проведення (що забезпечує допустимість отриманих доказів), своєчасності направлення протоколу НСРД та додатків до нього прокурору, уживати заходів щодо збереження отриманих під час проведення НСРД речей і документів, які прокурор планує використати у кримінальному провадженні.

11. Запропоновано удосконалити положення КПК України, які стосуються підстав зупинення досудового розслідування, перевірки прокурором підстав розшуку підозрюваного, процесуального механізму закриття провадження за фактом смерті підозрюваного, а також звільнення особи від кримінальної відповідальності. Узагальнено позитивну прокурорську практику подолання протидії розслідуванню, що полягає в навмисному затягуванні процесу ознайомлення з матеріалами провадження, фальсифікації доказів, здійсненні негативного впливу на потерпілого, свідків, працівників правоохоронних органів та інших осіб.

12. Загальна декларація прав людини (ст. 1, 7, 10) та Конституція України (ст. 21, 24) гарантують рівність громадян перед законом та судом. З огляду на

це, визнається недоцільність існуючих процесуальних імунітетів окремих категорій суб'єктів. Акцентовано увагу на неможливості здійснення кримінальної процесуальної діяльності прокурора за умови існування імунітетів, передбачених чинним законодавством, у тому числі щодо затримання й притягнення до кримінальної відповідальності, навіть у випадках, коли особу застали на місці вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину або відразу після його вчинення (на відміну від індемнітету, який є дієвою гарантією здійснення особою професійної діяльності).

Зважаючи на відсутність нормативного регулювання процесуальних повноважень спеціального прокурора – члена спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, звертається увага на особливість правової природи його діяльності. Разом з тим, з урахуванням її функціонального призначення обґрунтовано необхідність нормативної регламентації повноважень спеціального прокурора в КПК України.

Здійснюючи процесуальне керівництво, прокурор доволі часто не володіє повною інформацією про неповнолітнього, його причетність до вчиненого злочину, схильності до рецидиву, доцільності застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, необхідності складання досудової доповіді органами пробації за клопотанням прокурора (ст. 314¹ КПК України). З огляду на це, запропоновано удосконалити чинну редакцію статей 278, 490 КПК України і доповнити їх положеннями, відповідно до яких прокурора-процесуального керівника зобов'язати особисто вручати неповнолітньому повідомлення про підозру та допитувати його при вирішенні питання про застосування до нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення об'єктивно обмежена дією засади диспозитивності. З метою захисту прав та інтересів потерпілого визнано доцільним розширити компетенцію прокурора в цій категорії кримінальних проваджень шляхом закріплення в ст. 478 КПК України його повноваження у виключних випадках розпочинати досудове розслідування без заяви

потерпілого, якщо потерпілий з причин, які не залежать від його волі, не може особисто подати таку заяву. Надано обґрунтовані заперечення стосовно розширення у ст. 477 КПК України переліку складів кримінальних правопорушень, щодо яких провадження може бути розпочате виключно у формі приватного обвинувачення (зокрема, тяжких та особливо тяжких злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 15 років).

13. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора, що здійснюється в особливому режимі в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції, є виключенням із загального порядку досудового розслідування та, з урахуванням чинників об'єктивного характеру набуває специфічних форм реалізації. Визнано такими, що відповідають Рекомендації REC (2000) 19 Комітету Міністрів державам-членам «Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції» від 6 жовтня 2000 р., положення КПК України щодо надання прокурору дискреційних повноважень слідчого судді, які здійснюються при вирішенні питання про проведення тимчасового доступу до речей та документів, обшуку, НСРД, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання особи під вартою на строк до 30 діб (ст. 615 КПК України).

14. На підставі проведеного дослідження сформульовано пропозиції, спрямовані на оптимізацію кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні, щодо внесення змін і доповнень до п. 3 ч. 1 ст. 3; ч. 3–4 ст. 22; ч. 2 ст. 26; ч. 2, ч. 15, ст. 36; п. 3 ч. 1 ст. 49; п. 9 ч. 1, п. 4, ч. 2 ст. 56; ч. 4 ст. 111; ч. 3 ст. 159; п. 3 ч. 1 ст. 162; ч. 6 ст. 176; ч. 9 ст. 214; ч. 1 ст. 252; ч. 5 ст. 268; ч. 5 ст. 278; п. 4–6 ч. 1 ст. 280; п. 5, п. 6¹ ч. 1, п. 2 ч. 2 ст. 284; ч. 10 ст. 290; ч. 3 ст. 307; п. 2, п. 4 ч. 2 ст. 322; ч. 2 ст. 337; назви ст. 340; ч. 1, ч. 1¹, ч. 2 ст. 340; назви ст. 341; ч. 1, ч. 2 ст. 341; ч. 3 ст. 472; п. 1–3 ч. 1 ст. 477; ч. 2 ст. 478; п. 10–12 ч. 1 ст. 480; п. 1 ч. 1 ст. 481; п. 5 ч. 1 ст. 485; ч. 2 ст. 490; п. 3 ч. 2 ст. 595; ч. 2 ст. 615 КПК України; законів України «Про статус народного депутата України» (ст. 27), «Про регламент Верховної Ради України» (ч. 2 ст. 173), «Про статус депутатів місцевих рад» (ст. 31).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвокати підозрюваного генерала ЗСУ В. Назарова продовжують знайомитися з матеріалами справи / Інформаційне агентство УНІАН. 06.11.2015. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1517740-advokati-pidozryuvanogo-general-a-zsu-v-nazarova-prodovzhuyut-znayomitisya-z-materialami-spravi>.
2. Азарова М. В. Участь прокурора у процедурі початку кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення // Митна справа. 2014. Вип. 6 (96). Ч. 2. Кн. 1. С. 195–197.
3. Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2004. 19 с.
4. Алексєєва-Процюк Д. О., Брисковська О. М. Особливості проведення тимчасового доступу до речей та документів для отримання інформації від операторів мобільного зв'язку // Митна справа. 2013. № 6 (2.1). С. 58–65.
5. Аналітична довідка про стан протидії злочинності, корупції та прокурорсько-слідчу роботу на території України за 2016 рік / Генеральна прокуратура України. Київ, 2017. 75 с.
6. Аналітична довідка про стан протидії злочинності, корупції та прокурорсько-слідчу роботу на території України за 2017 рік / Генеральна прокуратура України. Київ, 2018. 73 с.
7. Андреев В. В суд передадут еще 1600 томов на Аделаджу // Вести. 21 мая 2015. URL: <http://vesti-ukr.com>.
8. Апарова Т. В. Суды и судебный процесс Великобритании. Англия. Уэльс. Шотландия. Москва: Триада, 1996. С. 36–42.
9. Арушанян К. К. Кримінально-процесуальна діяльність прокурора на стадії виконання судових рішень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2013. 214 с.

10. Аскеров С. С. Особливий порядок кримінальних проваджень щодо депутатів місцевих рад // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. № 6–1. Т. 4. С. 22. URL: www.lj.kherson.ua/2014/pravo06/part_4/5.pdf.
11. Аскеров С. С. Особливий порядок кримінального провадження щодо адвоката // Национальный юридический журнал: теория и практика. 2014. № 6. С. 233. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua>.
12. Аскеров С. С. Особливий порядок кримінального провадження щодо професійно го судді // Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 5. С. 352–354. URL: http://par.in.ua/5_2014/102.pdf.
13. Аскеров С. С. Порядок кримінального провадження щодо Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2014. № 10–2. С. 128. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua>.
14. Бабіков О. Проблемні питання у визначенні повноважень прокурора при здійсненні нагляду за додержання законів при проведенні досудового розслідування // Прокуратура Харківської області. URL: <http://khar.gr.gov.ua>.
15. Бабошин А. М. Прокурорський нагляд за документуванням злочинів у сфері банківського кредитування оперативними підрозділами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Луганськ, 2015. 300 с.
16. Бабошин А. М. Сутність та функціональна структура кримінально-процесуальної діяльності прокурора // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2013. Вип. 11. С. 270–275.
17. Багаутдинов Ф., Васин А. Уголовное преследование и правозащитная функция суда // Российская юстиция. 2000. № 8. С. 27–28.
18. Барна Є. Й. Проблемні питання провадження у справах приватного обвинувачення // Юридичний вісник Причорномор'я. 2011. № 2. С. 272–280.
19. Басараб Р. І. Організаційно-правові засади діяльності Генерального прокурора України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2015. С. 27.

20. Басиста І. В. Прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування: монографія. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2011. 533 с.
21. Басиста І. В. Прийняття та виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні та практичні проблеми: монографія. Львів, 2013. С. 60–61.
22. Басков В. И. История прокуратуры Российской империи // Вестник Московского государственного университета. Серия 11. 1997. № 2. С. 3.
23. Баулін О., Мазур О. Сучасні проблеми правової регламентації затримання особи у кримінальному процесі // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 2. Ч. 1. С. 19–27. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/01/baulin.pdf>.
24. Бегма А. П. Прокурор як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2011. 23 с.
25. Белікова С. Прокуратура: історія і сучасність // Вісник прокуратури. 2013. № 11 (149). С. 166–170.
26. Белкин Р. С. Собираение, исследование и оценка доказательств: Сущность и методы. Москва: Наука, 1966. 295 с.
27. Белкин Р. С., Лившиц Е. М. Тактика следственных действий. Москва: Новый Юрист, 1997. 176 с.
28. Белоусова Е. А. Прекращение уголовного преследования в стадии предварительного расследования: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Санкт-Петербург, 2004. С. 48.
29. Берназ В., Неледва Н. Регламентація початку досудового розслідування як основа кримінального процесуального провадження // Вісник прокуратури. 2013. № 1. С. 62–67.
30. Бессарабов В. Г. Дореформенная (петровская) прокуратура (1722–1864) // Журнал российского права. 2002. № 8. С. 153.
31. Білоусов О. І. Смоков С. М. Затримання підозрюваного у кримінальному процесі: монографія. Одеса: [б. в.], 2009. 112 с.

32. Благодир А. А. Застосування примусу під час провадження слідчих дій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. С. 9.
33. Благодир С. М. Закриття кримінальної справи в досудовому слідстві: навч. посіб. Тернопіль: Економ. думка, 2001. 111 с.
34. Бортновська З. Реалізація права на свободу і особисту недоторканність в українському кримінальному процесі // Право України. 2003. № 10. С. 104–107.
35. Бортун М. І. Правове положення органів прокуратури України у другій половині XIX століття // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2012. Вип. 29. С. 15–25.
36. Бортун М. І. Становлення правового регулювання органів прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2015. 20 с.
37. Бриль Г. Г., Корняков А. А. Правовое регулирование прокурорского надзора в пореформенной России (вторая половина XIX века) // История государства и права. 2008. № 2. С. 28.
38. Буланова Н. В. Заключение под стражу при предварительном расследовании преступлений: науч.-метод. пособие. Москва: Юрлитинформ, 2005. 256 с.
39. Буруковська Н. В. Становлення ювенальної юстиції в світлі нового КПК України // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. 2013. № 1. С. 24–26.
40. Быковская Е. В. Уголовное судопроизводство по делам частного обвинения: проблемы правовой регламентации и их решение: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2006. 24 с.
41. Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. Київ: Центр учбової літ., 2015. 184 с.
42. Васильев А. Н. Вопросы прокурорского надзора за предварительным следствием и дознанием // Социалистическая законность. 1953. № 9. С. 24–27.

43. Васильев О. Л. Модель построения предварительного расследования по УПК 1922 года как возможный ориентир реформы современного предварительного следствия // Российский следователь. 1999. № 1. С. 28–34.

44. Великий тлумачний словник сучасної української мови: близько 170000 слів та словосполучень / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь: Перун, 2004. 1440 с.

45. Верховенство права (доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25–26 берез. 2011 р.) // Право України. 2011. № 10. С. 176.

46. Визнання окремих положень Закону «Про прокуратуру» такими, що не відповідають Конституції України, обумовило додаткове їх тлумачення: рішення Конституційного Суду України від 30 жовт. 1997 р. № 5-зп, від 9 лип. 2007 р. № 6-рп/2007, від 25 жовт. 2007 р. № 10-рп/2007.

47. Вишинський В. Роль прокурора щодо захисту прав дітей // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. 1 черв. 2013 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/actual.html?_m=publications&_t=rec&id=121154.

48. Віденська конвенція про дипломатичні зносини: міжнар. док. від 18 квіт. 1961 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_048.

49. Вільгушинський М., Ліхолетова Ю. До питання застосування домашнього арешту як запобіжного заходу відповідно до КПК України. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua>.

50. Власова Н. Теоретические и правовые основы стадии возбуждения уголовного дела: монография. Москва: ВНИИ МВД России, 2001. С. 17.

51. Войнарович А. Б. Особливості проведення окремих процесуальних дій відносно адвоката у кримінальному провадженні як гарантії адвокатської діяльності // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 36. Т. 2. С. 128.

52. Волкотруб С. Г. Імунітет і проблеми його захисту в кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2003. 19 с.

53. Волкотруб С. Г. Імунітет у кримінальному процесі: монографія. Харків: Консум, 2005. С. 41.
54. Гайдай Ю. Начальник ГСУ МВС Василь Фаринник: «Ми плануємо збільшити штат слідчих до 22 тисяч» // Закон і бізнес. URL: <http://zib.com.ua>.
55. Галаган В. І., Удовенко Ж. В. Дотримання засади невторчання в приватне життя під час спеціального досудового розслідування // Право України. 2015. № 7. С. 9–15.
56. Ганжа О. О. Проблемні аспекти протидії оперативними підрозділами ОВС України діяльності організованих груп, які готують учинення крадіжок із квартир громадян // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2013. URL: <http://visnyk.univd.edu.ua>.
57. Ганова Г. О., Присяжнюк І. І., Туркот М. С. Притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання державного обвинувачення: навч.-практ. посіб. Київ: Нац. акад. прокуратури; ТОВ «Видавництво». Центр учбової літ., 2013. 82 с.
58. Гирько С. И. Правовые и организационные основы деятельности милиции на первоначальном этапе уголовного судопроизводства: монография. Москва: Всерос. науч.-исследоват. ин-т МВД России, 2004. С. 16.
59. Гловюк І. Процесуальне керівництво прокурора досудовим розслідуванням // Вісник прокуратури. 2013. № 12. С. 79–88.
60. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальна діяльність: проблеми визначення поняття // Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 64. С. 461–468.
61. Глух Ф. К. Из истории прокуратуры Украины // Право України. 1999. № 6. С. 7.
62. Глушков В., Білічак О. Система прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю і досудовим розслідуванням у законодавстві України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз // Вісник національної академії прокуратури України. 2012. № 4. С. 75–82.

63. Голосніченко Д. І. Теорія повноважень: вітчизняний та зарубіжний досвід їх формування: монографія. Київ: Голосніченко А. М., 2009. 356 с.
64. Гордін Л. Я. Слідчо-оперативна група: проблеми створення та діяльність: монографія. Харків: Вид-во ФІНН, 2009. С. 169.
65. Горский Г. Ф. Научные основы организации и деятельности следственного аппарата в СССР. Воронеж: Воронеж. ун-т, 1970. С. 11–115.
66. Гошовський М. Роль прокурора на стадії досудового розслідування // Слово Національної школи суддів України. 2013. № 4 (5). С. 71–73.
67. Гринюк В. О. Функція обвинувачення в кримінальному провадженні України: теорія та практика: монографія. Київ: Алерта, 2016. 358 с.
68. Гришин Ю. А. Окончание досудебного следствия с составлением обвинительного заключения: проблемы и пути реформирования. Луганск: ЛИВД, 1999. 251 с.
69. Грошевий Ю. М. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність // Вісник Академії правових наук України. 2003. № 2–3. С. 686–696.
70. Гудков А. Ю. Криминальное противодействие в уголовном процессе и оперативно-розыскные меры по его предупреждению: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. М., 1994. 18 с.
71. Гультай П. Деякі проблеми прокурорського нагляду за законністю застосування запобіжних заходів // Вісник прокуратури. 2012. № 12. С. 54–60.
72. Даев В. Г. Иммунитеты в уголовно-процессуальной деятельности // Правоведение. 1992. № 3. С. 45–49.
73. Данченко Т. В. Застава в системі запобіжних заходів у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 19 с.
74. Двадцять країн-членів ЄС погодилися на створення Європейської прокуратури. URL: <http://www.dw.com/uk/20-39163055>.

75. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. Около 50000 слов. Москва: Рус. яз., 1976. 1096 с.
76. Дворник А. Функції прокурора у досудовому кримінальному провадженні // Вісник прокуратури. 2013. № 3 (141). С. 110.
77. Дворник А. Повноваження прокурора у досудовому кримінальному провадженні // Вісник прокуратури. 2013. № 8. С. 122–128.
78. Денисенко М., Стрелюк Я. Окремі аспекти організації контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій // Національний юридичний журнал: теория и практика. 2015. 2–1 (12). С. 130–135.
79. Джеремі Макбрайд Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. 576 с.
80. Долженков О. Ф. Теоретичні проблеми становлення політики протидії створенню інфраструктури злочинного світу засобами оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 21.07.04. Київ, 2002. 19 с.
81. Доповідна записка Департаменту нагляду за держанням законів у кримінальному провадженні та координації правоохоронної діяльності Генеральної прокуратури України на ім'я першого заступника Генерального прокурора України про результати вивчення стану додержання слідчими та прокурорами положень КПК України щодо ініціювання та здійснення спеціального досудового розслідування від 29 верес. 2016 р.
82. Дорошков В., Патов Н. Приостановление производства по уголовным делам // Российская юстиция. 2000. № 1. С. 41–49.
83. Дробот В., Чагарний М. Реалії процесуального навантаження на прокурора в умовах дії нового КПК України // Вісник прокуратури. 2013. № 10. С. 44–52.
84. Дубинский А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы. Киев: Наук. думка, 1984. С. 51.

85. Дубинский А. Я. Основания к отказу в возбуждении уголовного дела // Проблемы правоведения. 1989. Вып. 50. С. 50–53.
86. Дубинский А. Я. Понятие, структура и содержание уголовно-процессуальной деятельности // Проблемы социалистической законности. Харьков, 1989. Вып. 24. С. 46–52.
87. Дубинский А. Я. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования: учеб. пособие. Киев: КВШ МВД СССР, 1975. 232 с.
88. Дубинский А. Я., Сербулов В. А. Меры пресечения в советском уголовном процессе. Киев: КВШ МВД СССР, 1980. 52 с.
89. Дубинський А. Я. Виконання процесуальних рішень слідчого. Правові та організаційні проблеми. Київ: КВШ МВД СССР, 1984. 127 с.
90. Дьомін Ю. М. Прокурорський нагляд в Україні: навч. посіб. Київ: Прецедент, 2009. 164 с.
91. Дюдя О. Актуальні аспекти функціонування ювенальної юстиції в Україні // Вісник Національної академії прокуратури України. 2014. № 1 (34). С. 126–131.
92. Єна І. В. Визначення меж компетенції прокурора щодо провадження у кримінальних справах стосовно окремої категорії осіб (досвід країн СНД) // Часопис Академії адвокатури України. 2011. № 4. С. 4–5.
93. Єні О. В. Деякі аспекти кримінального провадження у формі приватного обвинувачення // Форум права. 2013. № 2. С. 134–139.
94. Єреванська Декларація Консультативної ради прокурорів Європи (КРПЄ) висновок № 5 «Прокуратура та ювенальна юстиція» (Страсбург, 20 жовт. 2010 р.). URL: www.gp.gov.ua.
95. Европейская конвенция по правам человека. URL: <http://echr.coe.int.pdf>.
96. Ефимичев С. П. Содержание и структура стадии предварительного расследования // Уголовно-процессуальная деятельность и правоотношения в

стадии предварительного расследования: сб. науч. тр. Волгоград: Высш. следствен. шк. МВД СССР, 1981. С. 3–11.

97. Житний О. О. Об'єктивні ознаки дійового каяття // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2003. Вип. 23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2003_23_25.

98. Жогин Н. В. Прокурорский надзор за предварительным расследованием уголовных дел. Москва, 1968. С. 98.

99. Жогин Н., Фактуллин Н. Возбуждение уголовного дела. Москва: Госюриздат, 1961. С. 169.

100. За матеріалами наглядової діяльності Генеральної прокуратури України 2013–2014 рр.

101. За матеріалами наглядової діяльності Генеральної прокуратури України, 2013 р.

102. Заворотний Я. С. Аналог органів прокуратури у Великобританії, Ірландії та на Мальті: порівняльна характеристика // Statti Online. Бібліотека наукових статей. URL: <http://www.stattionline.org.ua>.

103. Загальна Декларація прав людини: резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 груд. 1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

104. Загальна характеристика та порядок застосування тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом: метод. рек. / Ж. В. Удовенко та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 32 с.

105. Загнітко А. П., Щукіна І. А. Сучасний тлумачний словник української мови. Донецьк, 2012. С. 553.

106. Затримання та взяття під варту в Україні: стан, проблеми удосконалення законодавства та практики його застосування: посібник / Баулін О. В. та ін. Київ: Атіка, 2002. 96 с.

107. Заходи забезпечення кримінального провадження 1. Поняття та класифікація заходів забезпечення кримінального провадження. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/kkp/lectures/krumin-proc/tema8.doc>.

108. Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі: Резолюція 43/173 від 9 груд. 1988 р. / Генеральна Асамблея ООН. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_206.

109. Зеленецкий В. С. Прокурорский надзор за исполнением органами дознания и досудебного следствия законов при приеме, регистрации, проверке и разрешении заявлений и сообщений о преступлениях: монография. Харьков: Вост.-регион. центр гуманит.-образоват. инициатив, 2004. С. 114–115.

110. Зеленецкий В. С., Глинская Н. В. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины: монография. Харьков: Страйд, 2006. С. 147.

111. Ігнатюк О. В. Контрольні функції прокурорів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій // Формування правових позицій щодо розслідування міжнародних злочинів: матеріали міжвідом. круглого столу (м. Київ, 28 жовт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 292 с.

112. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 6 листоп. 2015 р. № 1377. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z2095-12>.

113. Інформація про проведені та припинені негласні слідчі (розшукові) дії по тяжким та особливо тяжким злочинам за період з 20 листоп. 2012 р. до 15 жовт. 2013 р. / МВС України. 2013. 25 с.

114. Історія прокуратури України // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/history_gpu.html.

115. Історія прокуратури України // Офіційний сайт прокуратури Івано-Франківської області. URL: <http://ifr.gp.gov.ua/ua/history>.

116. Казанцев С. М. История царской прокуратуры. Санкт-Петербург: Санкт-петербург. гос. ун-т, 1993. С. 44.

117. Капліна О. В. Проблеми застосування норм кримінального процесуального законодавства в умовах проведення АТО // Досудове

розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 17 жовт. 2014 р.) / редкол.: С. Є Кучерина (голов. ред.), В. В. Федосєєв (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2014. Вип. 6. С. 46–51.

118. Карастельов В. А. Реалізація окремих норм Кримінального процесуального кодексу України в умовах проведення антитерористичної операції: проблеми, шляхи вирішення // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 17 жовт. 2014 р.) / редкол.: С. Є Кучерина (голов. ред.), В. В. Федосєєв (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2014. Вип. 6. С. 51–54.

119. Карпов Н. С. Криминалистическое изучение преступной деятельности, средств и методов борьбы с ней (данные эмпирических исследований). Киев: [б.и.], 2004. 218 с.

120. Карпов Н. С. Теоретичні основи та практика використання передового досвіду органів внутрішніх справ у протидії злочинній діяльності: монографія / за наук. ред. В. П. Бахіна. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2000. 124 с.

121. Картохина О. А. Начало и прекращение уголовного преследования следователями органов внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Санкт-Петербург, 2003. С. 36.

122. Каткова Т. В., Каткова А. Г. Закінчення досудового слідства та складання обвинувального висновку у кримінальній справі: навч. посіб. Харків: Рубікон, 2002. 94 с.

123. Каткова Т. В., Каткова А. Г. Закінчення досудового слідства у кримінальних справах: практ. посіб. Харків: Право, 2011. 133 с.

124. Катькало С. И., Лукашевич В. З. Судопроизводство по делам частного обвинения. Ленинград: ЛГУ, 1972. С. 35–38.

125. Кидисюк О. Досвід Німеччини щодо організації та ведення реєстрів, що стосуються кримінальних правопорушень // Вісник прокуратури. 2013. № 3 (141). С. 113–114.

126. Кидисюк О. Єдиний реєстр досудових розслідувань. Його особливості та основні аспекти функціонування // Вісник прокуратури. 2013. № 5. С. 68–72.
127. Кистяковский А. Ф. Общая часть уголовного судопроизводства: лекции / науч. ред. Баулин О. В. и др. Киев: Семенко, 2005. С. 62.
128. Клочков В. Г. Історія прокуратури України: монографія. Київ: Правник, 2004. С. 13.
129. Клочков В. К разработке концепции прокурорского надзора в уголовном процессе // Социалистическая законность. Москва: Известия, 1989. № 11. С. 29–32.
130. Клюкова М. Е. Приостановление дела в советском уголовном процессе: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Казань, 1990. 182 с.
131. Кобернюк В. Інститут закриття кримінального провадження // Вісник прокуратури. 2012. № 10. С. 64–69.
132. Кобернюк В. Закриття кримінального провадження зі звільненням винного від кримінальної відповідальності // Вісник прокуратури. 2013. № 8. С. 108–114.
133. Закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки // Юридичний вісник. 2014. № 2. С. 251–256.
134. Коваль П. Новий КПК України – крок до європейських стандартів // Вісник прокуратури. 2012. № 6 (132). С. 80–88.
135. Ковальова Я. О. Організаційно-правові основи відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. Харків, 2009. С. 13.
136. Ковтун Н. Я. Процессуальные нарушения, обуславливающие возможность возвращения уголовного дела прокурору // Уголовный процесс. 2006. № 8. С. 26–29.
137. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

138. Кожевников А. Ю. Конституційно-правове регулювання імунітетів в Україні (на прикладі глави держави, народних депутатів та суддів України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Харків, 2010. 20 с.
139. Козьяков І. Поняття «державне обвинувачення» в доктрині кримінального процесу: етимологія та генеза // Вісник Національної академії прокуратури України. 2013. № 3. С. 41–45.
140. Козьяков Р. Актуальні питання криміналістичної методики розслідування безвісного зникнення особи // Вісник Національної академії прокуратури України. 2015. № 3. С. 112.
141. Кони А. Ф. Приемы и задачи прокуратуры // Собрание сочинений: в 8 т. 1967. Т. 4. С. 172.
142. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254/96 // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
143. Коньков С. Н. Проблемы правового статуса прокурора в досудебном производстве // Уголовное судопроизводство. 2008. № 2. С. 17.
144. Копылова О. П. Проверка заявлений и сообщений о преступлениях: монография. Тамбов: Тамб. гос. техн. ун-т, 2010. 160 с.
145. Коріняк О. Захист прав і свобод людини при застосуванні запобіжних заходів за новим КПК України: перші здобутки // Вісник прокуратури. 2014. № 1. С. 97–102.
146. Коріняк О. М. Захист прав і свобод людини при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні України: монографія. Київ; Запоріжжя: Нац. акад. прокуратури України: ЛТД, 2013. 196 с.
147. Коріняк О. Захист прав і свобод людини при застосуванні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту // Вісник прокуратури. 2013. № 4. С. 81–87.
148. Корнієнко М. Особливості кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості: український і зарубіжний досвід // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 159–165.

149. Коробко Ю. В. Процесуальні повноваження прокурора у досудовому кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 219 с.
150. Король В. В. Проблеми втілення змагальної ідеї на досудовому розслідуванні за проектом КПК України // Судова практика. 2012. № 3. С. 10–21.
151. Коротких М. Г. Сорокина Ю. В. Реформа следственного аппарата в России 1860–1864 гг. // Советское государство и право. 1991. № 10. С. 122–129.
152. Корчовий М. Правове регулювання діяльності органів внутрішніх справ щодо первинного реагування на заяви та повідомлення про безвісно зниклих осіб // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. URL:<http://www.pravnik.info>.
153. Косюта М. Актуальні проблеми реалізації повноважень прокурора у кримінальному провадженні // Вісник прокуратури. 2013. № 12 (150). С. 42.
154. Котнюк Ю. Домашний арест как гуманная альтернатива // Судебно-юридическая газета. 2012. № 39. С. 13. URL: <http://sud.ua/newspaper/2012/10/10/43407-domashnij-arest-kak-gymannaya-alternativa>.
155. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2008. 468 с.
156. Кримінальний процес у питаннях та відповідях: навч. посіб. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.
157. Кримінальний процес України: підручник / Л. Д. Удалова та ін.; за ред. В. В. Коваленка та ін. Київ: ЦУЛ, 2013. 544 с.
158. Кримінальний процес України: підручник / М. М. Михеєнко та ін. Київ: Либідь, 1999. 536 с.
159. Кримінальний процес: підручник / за ред. Ю. М. Грошевого, О. В. Капліна. Харків: Право, 2010. 824 с.

160. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.
161. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2012. 767 с.
162. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко. Харків: Одиссей, 2013. С. 598.
163. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2 / Є. М. Блажівський та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. 664 с.
164. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.
165. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко. Харків: Одиссей, 2013. С. 895.
166. Кримінально-процесуальне право України: підручник / за ред. Ю. П. Аленіна. Харків: Одиссей, 2009. С. 183.
167. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Білорусь. URL: <http://pravo.kulichki.com>.
168. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Казахстан. URL: <http://www.pavlodar.com/zakon>.
169. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28 груд. 1960 р. № 1001-05. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1001-05>.
170. Кузьменко В. Забезпечення незалежності суддів потребує внесення змін до порядку ведення ЄРДР // Слово Національної школи суддів України. 2013. № 3. С. 43–44.
171. Кургинян С. М. Приостановление и возобновление предварительного следствия и прокурорский надзор за соблюдением законности в этой деятельности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Москва, 1967. 26 с.

172. Курочка М. Й. Каркач П. М. Прокурорський нагляд в Україні: підручник / за ред. Е. О. Дідоренка. Київ: Центр навч. літ., 2005. 424 с.
173. Курс лекцій по дисципліне «Прокурорський надзор». URL: https://knowledge.allbest.ru/law/2c0a65625b3ac79b5d43b88521216d27_0.html.
174. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Загальна частина) / В. В. Рожнова та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 156–159.
175. Кучер О. Г. Еволюція представництва прокуратурою інтересів держави в бюджетній сфері // Конституційні засади правового життя: світові традиції та національні реалії: матеріали наук. конф. URL: <http://www.legalactivity.com.ua>.
176. Кучинська О. Поняття принципів кримінального процесу та їх основні ознаки // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2011. № 53. С. 384–385.
177. Кучинська О. П. Домашній арешт як запобіжний захід в кримінально-процесуальному законодавстві // Адвокат. 2010. № 7. С. 18.
178. Лавдаренко Л. И. Функция следователя в Российском уголовном процессе: проблемы реализации, перспективы развития: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Владивосток, 2001. С. 13.
179. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. Москва: Юрид. лит, 1986. С. 27–28.
180. Лемешко О. М. Співвідношення кримінального і кримінально-процесуального законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності // Сучасні проблеми юридичної науки: тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24–25 трав. 2005 р.). Харків, 2005. С. 561.
181. Литвинчук О. С. Нагляд прокурора за досудовим розслідуванням: відповідність європейським стандартам // Часопис Академії адвокатури України. 2012. № 16 (3). С. 3–4.

182. Лобань Д. Процесуальний контроль прокурора за виконанням угоди про визнання винуватості // Вісник Національної академії прокуратури. 2014. № 1. С. 106–111.
183. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: навч. посіб. Київ: Істина, 2007. 456 с.
184. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. С. 22–23.
185. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и практика. Москва: Юристъ, 2006. С. 18.
186. Ляш А. О. Підтримання державного обвинувачення в суді: правова природа, суть і значення // Часопис Академії адвокатури України. 2014. № 1. С. 67.
187. Мазюк Р. В. Институт уголовного преследования в российском уголовном судопроизводстве: монографія. Москва: Юрлитинформ, 2009. С. 103.
188. Майгур М. О. Стосовно закінчення досудового слідства. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/8073/%CC>.
189. Малютін І. А. Підстави та процесуальний порядок зупинення попереднього розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ: Рад. шк., 2000. 21 с.
190. Маляренко В. Т. До питання про запобіжні заходи в кримінальному процесі // Вісник Верховного Суду України. 2000. № 4. С. 41–44.
191. Маляренко В. Т., Вернидубов В. І. Про відмову прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді та її правові наслідки // Вісник Верховного Суду України. 2001. № 4. С. 34.
192. Маляренко В. Т. Конституційні засади кримінального судочинства. Київ: Юрінком Інтер, 1999. С. 4.
193. Маляренко В. Т. Кримінальний процес України: стан та перспективи розвитку: навч. посіб. Київ: Ін Юре, 2004. 511 с.

194. Малярєнко В. Т. Про закриття кримінальної справи (окремі аспекти) // Вісник Верховного Суду України. 2003. № 3. С. 56–62.
195. Малярєнко В. Т. Щодо ролі прокуратури // Голос України. 2010. № 235. С. 49–50.
196. Малярєнко В. Т., Вернидубов І. В. Прокурор у кримінальному судочинстві. Київ: Юрінком Інтер, 2001. С. 21.
197. Мамчур Л. В. Особливості медіації в країнах англо-американської системи права // Держава і право. 2010. Вип. 50. С. 431–436.
198. Манаєв Ю. В. Процессуальные решения следователя: виды, гарантии законности и обоснованности, рекомендации по составлению. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1979. С. 4–6.
199. Марчук А., Смолянська В. 17 років обіцянок: FAQ про депутатську недоторканність URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2017/07/11/7149275/>.
200. Масленникова Л. А. Проверочные действия в стадии возбуждения уголовного дела // Социалистическая законность. 1989. № 6. С. 48–49.
201. Матеріали наглядової діяльності Генеральної прокуратури України за 2014 рік.
202. Матюшенко Р. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям // Право України. 2002. № 8. С. 99–101.
203. Махов В. Н., Пешков М. А. Уголовный процесс США. Москва: Интел-Синтез, 1998. 208 с.
204. Медведько О. І. Організаційно-управлінські функції і повноваження Генерального прокурора України: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2010. С. 74.
205. Меликян М. Н. О специфике доказывания в ходе предварительной проверки информации о преступлениях // Государство и право. 1998. № 10. С. 76–82.
206. Минимальные стандартные правила отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила») / Организация Объединенных Наций // Советская юстиция. 1991. № 12. С. 22–24.

207. Михайленко А. Р. О сущности и значении стадии советского уголовного процесса // Вопросы уголовного процесса. 1977. Вып. 1. С. 114–120.
208. Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. Киев: Юринком Интер, 1999. С. 51.
209. Михайленко О. Розгляд заяв та повідомлень про злочини потребує законодавчого регулювання. Пропонуємо модель законопроекту // Закон і бізнес. 1993. 20 верес. 74 с.
210. Михайленко О., Юрчишин В. Внутрішньовідомчий контроль за розслідуванням злочинів // Вісник Академії прокуратури України. 2006. № 2. С. 31–35.
211. Михеенко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. Київ: Вища шк., 1984. 133 с.
212. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2002. С. 19.
213. Мичко М. І., Давиденко Л. М. До питання про становлення і розвиток інституту прокуратури в Україні // Науковий вісник ВДУ. Юридичні науки, 1998. С. 26–31.
214. Мойсик В. До питання про реформування української прокуратури // Голос України. 2008. URL: <http://www.pro-zakon.com/node/373>.
215. Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літ., 2010. С. 167–168.
216. Молдован А. В. Докази у кримінальному процесі федеративної республіки Німеччини // Адвокат. 2009. № 3. С. 30–33.
217. Молдован А. В. Забезпечення обвинуваченому права на захист у кримінальному процесі Федеративної Республіки Німеччини та України (порівняльно-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2003. С.9–10.
218. Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч. посіб. Київ: Центр учбової літ., 2010. 352 с.

219. Москалюк Ю. Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Ірпінь, 2015. 18 с.
220. Муравін А. Б. Проблеми мотивування процесуальних рішень слідчого: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 1987. С. 18–19.
221. Мухамеджанов Э. Б. Прокуратура в зарубежных странах: учебник. Алматы: Нур-пресс, 2005. С. 18.
222. Мухін В., Штанько А. Інститут угоди про визнання винуватості у кримінальному процесі // Вісник Національної академії прокуратури. 2013. № 3. С. 46–51.
223. Мычко Н. И., Голова Н. А. Европейская система прокуратур. Донецк: ЛДУВС, 2011. 471 с.
224. На Донбасі затримали чергових російських військових, які «заблукали». URL: <https://www.unian.ua/war/1983911-na-donbasi-zatrimali-chergovih-rosiyskih-viyskovih-yaki-zablukali-razmaznin.html>.
225. На Донеччині затримано десять громадян Росії, які незаконно перетнули кордон зі зброєю у складі диверсійної групи (відео) URL: https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/21/view/3595?art_id=130629&cat_id=130095#.ELFBkytI.dpbs
226. Науково-практичний коментар до КПК України від 13 квіт. 2012 р. / за ред. О. А. Бандурка, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. Харків: Фактор, 2013. С. 836–838.
227. Нефедорів Х. І. Шляхи удосконалення інституту кримінального провадження у формі приватного обвинувачення // Науковий блог НАУ «Острозька Академія». 31 трав. 2016 р. URL: <http://naub.oa.edu.ua>.
228. Новак Р. В. Укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні // Часопис Академії адвокатури України. 2014. № 4. Т. 7. С. 30–36.

229. Ноздріна М. О. Сутність та ознаки поняття «принципи кримінального процесу» // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ: зб. / за ред. В. Л. Ортинського. Львів: Львів. ін-т внутр. справ при НАВС України. 2004. Вип. 2 (1). С. 50.
230. Нор В. Т. Публічність і диспозитивність у кримінальному процесі України: суть, пріоритети, взаємодія, сфера дії // Закон і бізнес. 2004. № 47–48. С. 13–19.
231. Омельченко О. Є. Класифікація слідчих помилок по характеру вчинених порушень // Кримський юридичний вісник. 2010. Вип. № 1 (8). Ч. II. С. 75–79.
232. Органи внутрішніх справ УНР: організаційно-правові засади діяльності: монографія / Довбня В. А., Є. С. Дурнов, О. М. Калюк; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ, 2008. С. 20.
233. Організація роботи органів прокуратури України з розгляду і вирішення звернень та особистого прийому громадян: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Литвака. Київ, 2012. С. 13.
234. Ортинський В. Л. Питання протидії досудовому розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності на етапі відкриття кримінального провадження // Публічне право. 2016. № 4. С. 149–156.
235. Особливі порядки кримінального провадження. URL: http://prigovorsuda.info/yuridisheskie_referati/336-osobliv-poryadki-krimnalnogo-provazhennya.html.
236. Павлюк П. Домашній арешт: поняття, правове регулювання та перспективи удосконалення // Вісник прокуратури. 2013. № 12. С. 53–54.
237. Палюх А. І. Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. С. 206.
238. Палюх Л. М. Провадження у справах про застосування примусових заходів виховного характеру: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2006. 231 с.

239. Перлов И. Д., Рагинский Ю. М. Назревшие вопросы дознания и предварительного следствия // Советское государство и право. 1957. № 4. С. 115–121.

240. Печенкін І. Нагляд за додержанням законів органами внутрішніх справ при прийнятті та вирішенні заяв і повідомлень громадян про злочини // Право України. 1999. № 2. С. 44–47.

241. Пешков М. Современные прерогативы американских прокуроров // Законность. 1998. № 6. С. 48.

242. Пиріг В. На Донбасі безвісти зникли понад 1300 людей // Телерадіокомпанія «Люкс», «Zaxid.net». 25 черв. 2015 р. URL: http://zaxid.net/news/showNews.do?na_donbasi_bezvisti_znikli.

243. Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні відносини: структура і система: монографія. Харків: Арсіс, 2002. – 160 с.

244. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 270–276.

245. Погорецький М. А. Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій // Право України. 2015. № 6. С. 86–95.

246. Положення про заходи стосовно дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та при обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час кримінального провадження: спільний наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України від 26 берез. 2013 р. № 289/540/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0602-13>.

247. Положення про порядок ведення єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 6 квіт. 2016 р. № 139 // Офіційний вісник України. 2016. 21 черв. № 46. Ст. 1674. С. 48.

248. Попов Г. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх // Вісник прокуратури. 2013. № 12. С. 125–132.

249. Попович О. Становлення інституту процесуального керівництва прокурора у кримінальному провадженні в XIX столітті // Вісник прокуратури. 2012. № 6. С. 119–125.

250. Попович О. В. Процесуальне керівництво прокурора у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.

251. Практика застосування нового КПК України в 2013 році / Генеральна прокуратура України. Київ, 2014. 52 с.

252. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282.

253. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 5. Ст. 30.

254. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 черв. 2011 р. № 3460-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

255. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

256. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

257. Про внесення змін до КПК України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні: Закон України від 10 листоп. 2015 р. № 769-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

258. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.

259. Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 лип. 2013 р. № 223–1134/0/4–13 // Закон і бізнес. 2013. № 31.

260. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дії чи бездіяльності під час досудового розслідування: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 9 листоп. 2012 р. № 1640/0/4–12.

261. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22 трав. 2003 р. № 852-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.

262. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2014, 2015, 2016 рр. // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua>.

263. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

264. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України від 26 серп. 2014 р. № 872/88/573. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>.

265. Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю: наказ МВС України від 8 черв. 2017 р. № 480. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1503-12>.

266. Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 груд. 2011 р. № 1363. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-п>.

267. Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду: спільний наказ ГПУ, МВС, ДПАУ, СБУ, ВСУ, ДСА України від 27 серп. 2010 р. № 51/401/649/471/23/125. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10>.

268. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції: Закон України від 12 серп. 2014 р. № 1632-VII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1632-18>

269. Про концепцію судово-правової реформи: Постанова Верховної Ради України від 28 квіт. 1992 р. № 2296-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2296-12>.

270. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10 листоп. 2015 р. № 772-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/772-19/page>.

271. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/conv>.

272. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

273. Про окремі питання здійснення слідчим суддею суду апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні: лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 29 січ. 2013 р. № 223–158/0/4–13.

274. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон Республіки Естонія № 281 (редакція від 11 черв. 2008 р.). URL: http://estonia.news-city.info/docs/sistemsf/dok_ierdki.htm.

275. Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей: наказ Генеральної прокурори України від 6 груд. 2014 р. № 16 гн. URL: <http://www.gp.gov.ua>.

276. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Генерального прокурора України від 19 груд. 2012 р. № 4гн. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102.

277. Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах органів внутрішніх справ України: наказ МВС України від 22 жовт. 2012 р. № 940. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

278. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва: наказ Генеральної прокуратури України від 18 верес. 2015 р. № 223 / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua>.

279. Про порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листоп. 2012 р. № 1104.

280. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до КПК України: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 3 жовт. 2012 р. № 223-1430/0/4-12. URL: <http://www.scourt.gov.ua>.

281. Про порядок імпічменту Президента України: проект Закону України від 28 листоп. 2014 р. № 1097. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52516.

282. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування: Постанова Пленуму Верховного Суду від 3 черв. 2005 р. № 7. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

283. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму

Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 12. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

284. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квіт. 2004 р. № 5 // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / за заг. ред. В. Т. Маляренка. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 300–310.

285. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 груд. 2015 р. № 13. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15>.

286. Про практику обрання неповнолітнім запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та забезпечення першочергового судового розгляду кримінальних проваджень стосовно цієї категорії осіб: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 лип. 2017 р. № 223–1346/0/4–17 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00226.html.

287. Про приєднання України до Статуту Ради Європи: Закон України від 31 жовт. 1995 р. № 398/95-ВР URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/398/95-%D0%B2%D1%80>.

288. Про прокуратуру: Закон Республіки Польща від 28 січ. 2016 р. URL: <http://orka.sejm.gov.pl>.

289. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697–VII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2–3. Ст. 12.

290. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лют. 2000 р. № 1489-III // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 15. 133 с.

291. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>.

292. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
293. Про службу безпеки України: Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/2229-12>.
294. Про спеціальну тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України з розслідування справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту: проект Закону України від 3 берез. 2015 р. № 2278. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54245.
295. Про стан підготовки до розгляду у другому читанні КПК України: стенограма комітетських слухань від 29 лют. 2012 р. № 9700.
296. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листоп. 1992 р. № 2790-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.
297. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 черв. 2016 р. № 580-VIII. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
298. Проблеми затримання та взяття під варту на досудовому провадженні по кримінальній справі: монографія / В. І. Борисов та ін. Харків: Східно-регіон. центр гуманітар.-освіт. ініціатив, 2005. 352 с.
299. Прокуратура України: академічний курс: підручник / В. В. Сухонос та ін.; за заг. ред. В. В. Сухоноса. Суми: Університет. кн., 2005. – 566 с.
300. Прокуратура України: навч. посіб. / В. М. Бесчастний та ін.; за ред. В. М. Бесчастного. Київ: Знання, 2011. С. 57.
301. Прокурорский надзор в Российской Федерации / А. А. Чувилев и др. Москва: Юристъ, 2000. 400 с.
302. Прокурорский надзор зарубежных стран: учебник / А. В. Ендольцева и др. Москва: ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2013. 135 с.
303. Прокурорский надзор: учебник / под ред. О. А. Галустяна, А. В. Ендольцевой, И. И. Сыдорука. 7-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2012. С. 401.
304. Прокурорський нагляд в Україні: підручник / за ред. І. Є. Марочкіна, П. М. Каркача. Харків, 2004. 306 с.

305. Проневич О. С. Інститут спеціалізованої антикорупційної прокуратури в європейській державно-правовій традиції // Форум права. 2015. № 1. С. 261–268.

306. Пронський Е. А., Бурбика М. М. Необхідність загального нагляду прокуратури України як засобу забезпечення законності у державі // Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Суми: Сум. держ. ун-т, 2015. С. 156.

307. Рада дала згоду на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання та арешт Ключова / Інформаційне агентство УНІАН. 28 січ. 2016 р. URL: <http://www.unian.ua/politics>.

308. Рахунов Р. Д. Учасники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву. Москва: Госюриздат, 1961. 277 с.

309. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт) / О. А. Банчук та ін. Київ: Москаленко, 2013. 40 с.

310. Регламентний комітет ВР підтримав подання прокуратури на притягнення депутата Мельничука до кримінальної відповідальності / Інформаційне агентство УНІАН від 29 трав. 2015 р. URL: <http://www.unian.ua/politics>.

311. Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя / Комітет Міністрів Ради Європи. URL: <http://www.scourt.gov.ua>.

312. Рекомендація ПАРЕ 1604 (2003) 11 «Про роль служби публічних обвинувачів в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права» від 27 трав. 2003 р. URL: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiG4Z780KLZAhVGWSwKHYpoCOIQFggmMAA&url=http%3A%2F%2Fpravo.org.ua%2Ffiles%2F_com_split_1.pdf&usg=AOvVaw3PY2DglD6XH4NyG_wFefEY.

313. Рішення Європейського суду з прав людини від 13 листоп. 2007 р. № 35615/06 «Чеботарі проти Молдови» / Європейський суд з прав людини. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1359449527>.

314. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27 жовт. 1999 р. № 9-пп/99). URL:<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-99>

315. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора): Справа № 1-12/2003 від 30 січ. 2003 р. № 3-рп/2003. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03>.

316. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпідменту Президента України): справа від 10 груд. 2003 р. № 1-17/2003. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-03>.

317. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про вибори народних депутатів України): Справа № 03/3600-97, № 03/3808-97, № 1-13/98 від 26 лют. 1998 р. № 1-рп/98. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-98>.

318. Рогатюк І. Виконання ухвали про здійснення приводу // Вісник прокуратури. 2013. № 2. С. 38–43.

319. Рогатюк І. В. Негласні слідчі (розшукові) дії як інструмент ефективного попередження, викриття та розслідування злочинів у бюджетній сфері // Вісник прокуратури. 2016. № 12. С. 52–55.

320. Рогатюк І. В. Перевірка прокурором законності розгляду в органах внутрішніх справ заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення // Вісник прокуратури. 2014. № 1. С. 111–120.

321. Рогатюк І. В. Підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді: процесуальна тактика в нестандартних умовах // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ: наук. журн. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. № 1 (13). С. 87–93.

322. Рогатюк І. В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 3. С. 115–124.

323. Рогатюк І. В. Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 1 (9). С. 52–63.

324. Рогатюк І. В. Прокурорський нагляд як гарантія законності й обґрунтованості прийняття процесуальних рішень на початковому етапі досудового розслідування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 140–154.

325. Рогатюк І. В. Процесуальне керівництво негласними слідчими (розшуковими) діями: наук.-практ. посіб. / Севрук Ю. Г., Блажівський Є. М., Столітній А. В. та ін.; за заг. ред. Ю. Г. Севрука, А. В. Столітнього. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2017. 282 с.

326. Рогатюк І. В. Становлення кримінальних процесуальних засад участі прокурора в кримінальному судочинстві: зв'язок історії та сучасності // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 2. С. 258–271.

327. Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України: монографія. Київ: Атіка, 2007. 160 с.

328. Рогатюк І. В. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх. Керівна роль прокурора // Вісник прокуратури. 2012. № 10. С. 24–32.

329. Рогатюк І. В. Перекваліфікація злочинних дій у кримінальному процесі: проблема юридична чи статистична // Право України. 2004. № 12. С. 59–61.

330. Rogatyuk I. The retrospective research of criminal judicial activity of the prosecutor and the problems of reforming the Prosecutor's office in Ukraine // Knowledge. Education. Law. Management. 2014. № 2 (6). P. 252–260

331. Рогатюк І. В. Початок досудового розслідування стосовно окремих категорій осіб // Право України. 2014. № 3. С. 215–223.

332. Rohatiuk I. Basic Principles of the Prosecutor in Criminal Procedure Code of Ukraine // Internal Security, January – June. 2016. P. 111–121. URL: <http://dx.doi.org/10.5604/20805268.1231545>.

333. Рогатюк І. В. Процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям та примиренням винного з потерпілим: метод. рек. / Л. Д. Удалова та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 36 с.

334. Рогатюк І. В., Алексєєва-Процюк Д. О. Роль прокурора в разі виявлення трупа людини з ознаками насильницької смерті або підозрою на таку // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 4. С. 186–194.

335. Рогатюк І. В., Смітієнко З. Д. Деякі питання, пов'язані з реалізацією функцій кримінального процесу // Адвокат. 2002. № 2–3. С. 16–17.

336. Рожнова В. В. Щодо поняття «затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину» // Право України. 2001. № 8. С. 86–89.

337. Роль захисника у досудовому слідстві при обранні запобіжних заходів, не пов'язаних із взяттям під варту: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. // Вісник Академії правових наук України. 2006. № 1. С. 238–241, 247.

338. Роль прокурора на досудовій стадії кримінального процесу: Звіт за результатами дослідження 2016–2017 / Київ 2017. URL: <https://ecpl.com.ua/analytics/rol-prokurora-na-dosudovij-stadiji-kryminalnoho-protsesu/>.

339. Российский прокурорский надзор: учебник / под ред. А. Я. Сухарева. Москва: НОРМА, 2001. 384с.

340. Рохлин В. И. Прокурорский надзор и государственный контроль: история, развитие, понятие, соотношение. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2003. С. 108–109.

341. Руденко М. В., Півненко В. П. Про сутність прокурорського процесуального керівництва досудовим розслідуванням // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 279.

342. Руководящие принципы, касающиеся роли лиц, осуществляющих судебное преследование Приняты восьмым Конгрессом Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, Гавана, Куба, 27 авг. – 7 сент. 1990 г. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_859.

343. Савицкий В. М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. Москва: Наука, 1975. 383 с.

344. Савуляк Р. В. Виникнення та розвиток посади інстигатора (прокурора) на території правобережної України за часів Речі Посполитої // Вісник Львівського університету. 2008. Вип. 46. С. 52–58.

345. Савуляк Р. В. Реорганізація органів прокуратури за судовою реформою 1864 року в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Львів, 2011. 20 с.

346. Сафроняк Р., Лазаренко В. Деякі аспекти здійснення нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій // Вісник прокуратури. 2013. № 10. С. 100–103.

347. Серета Г. П. Організаційно-правові аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів при прийманні, реєстрації, перевірці та вирішенні заяв і повідомлень про злочини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. Харків, 2000. С. 5.

348. Сибірцева Є. Ю. Історичні передумови розвитку та становлення представницької функції прокуратури // Соціум. Наука. Культура: міжнар. наук. Інтернет-конф. URL: <http://intkonf.org/sibirtseva-e-yu-istorichni-peredumovi-rozvitku-ta-stanovlennya-predstavnikskoyi-funktsiyi-prokuraturi>.

349. Сидорчук О. Особливості застосування відсторонення від посади щодо суддів як виду заходів забезпечення кримінального провадження // Вісник прокуратури. 2013. № 12. С. 28–32.

350. Синчук В. Особливості реалізації завдань та функцій органів прокуратури в умовах посилення загроз національній безпеці України // Вісник Національної академії прокуратури України. 2014. № 4. С. 28.

351. Сівак О. В. Генеза та сучасний стан застосування домашнього арешту щодо неповнолітнього // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 5. Т. 3. С. 207–208.

352. Сірий М. Тенденції розвитку кримінального процесу України // Адвокатура. 2004. № 1 (9). С. 1–6.

353. Скрипниченко С. Особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб // Вісник Національної академії прокуратури України. 2014. № 1. С. 118–125.

354. Слідчі підрозділи Черкаської області підвели підсумки роботи в умовах нового кримінального процесуального законодавства України // Офіційний сайт УМВС України в Черкаській області. URL: <http://www.ch./npu.gov.ua>.

355. Слободенюк В. Особливості спеціального досудового розслідування (in absentia) в кримінальному провадженні // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 171–174.

356. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наук. думка, 2000. С. 465.

357. Сокира Л. Інститут звільнення від кримінальної відповідальності // Вісник прокуратури. 2002. № 1. С. 57.

358. Софієв С. Актуальні проблеми початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених суддями // Вісник прокуратури. 2013. № 2. С. 29–37.

359. Спеціальне кримінальне провадження в Україні: наук.-практ. посіб. / кол. авт.: О. В. Баулін, М. І. Бортун, В. М. Валентій-Гезун, О. В. Геселев та ін.; за ред. Ю. Г. Севрука, А. В. Столітнього. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2017. 268 с.

360. Спусканюк Ю. Повноваження прокурора в стадії досудового розслідування // Вісник прокуратури. 2012. № 7. С. 89–92.

361. Стахівський С. М. Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства. Київ: Бізнес Медіа Консалтинг, 2010. 276 с.

362. Стефанчук М. Історичні та правові передумови становлення функції прокуратури України з представництва інтересів громадянина або держави в суді // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 4. С. 165–177.

363. Столітній А. Досудове розслідування кримінальних проваджень за заявами та повідомленнями про безвісне зникнення громадян // Вісник прокуратури. 2013. № 12. С. 33–37.

364. Столітній А. Особливості прокурорського нагляду за додержанням законів при вилученні та зберіганні речових доказів у кримінальному провадженні // Вісник прокуратури. 2014. № 1. С. 65–74.

365. Стремовский В. А. Актуальные проблемы организации и производства предварительного следствия в СССР. Краснодар: [б. и.], 1978. С. 86–87.

366. Строгович М. С. Уголовный процесс. Москва: Сов. законодательство, 1946. С. 314.

367. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса: в 2 т. Москва: Наука, 1968. Т. 1: Основные положения науки советского уголовного процесса. 1968. 470 с.

368. Судова практика у справах про злочини неповнолітніх і втягнення їх у злочинну діяльність / Верховний Суд України. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/9A539844EB54F3EBC2257B7C0037FDFE](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/9A539844EB54F3EBC2257B7C0037FDFE).

369. Судові та правоохоронні органи України: навч. посіб. / А. П. Гель та ін. Київ: МАУП, 2004. С. 42.

370. Сухарева Н. Д. Прекращение уголовного преследования в стадии предварительного расследования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Иркутск, 2002. С. 7.

371. Сухонос В. В. Історично-правові аспекти становлення в українських губерніях Російської імперії в ХІХ столітті судової влади та місце прокуратури в ній // Вісник прокуратури. 2011. № 6. С. 119–125.

372. Сухонос В. В. Організація і діяльність прокуратури в Україні: історія і сучасність: монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Суми: Університет. кн., 2004. С. 10.

373. Сухонос В. В. Особливості формування інституту прокуратури у країнах континентальної Європи // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти: зб. тез доп. за матеріалами ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21–22 груд. 2007 р.). Суми, 2007. С. 197.

374. Татаров О. Ю. Попередня перевірка інформації про злочини у контексті реформування кримінально-процесуального законодавства // Публічне право. 2011. № 3. С. 161–168.

375. Татаров О. Ю. Проблеми застосування інституту зупинення досудового провадження у діяльності слідчих органів внутрішніх справ // Актуальні проблеми політики. 2012. Вип. 45. С. 242–251.

376. Татаров О. Ю. та ін. Зарубіжний досвід протидії злочинності та його використання в Україні // Право і Безпека. 2012. № 4. С. 187.

377. Татаров О. Стережись імунітету! Чи реально ув'язнити українського депутата? Факт один – думки різні // Закон і бізнес. 2015. № 43 (1237). URL: <http://zib.com.ua>.

378. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія. Київ: Донецьк: Промінь, 2012. 640 с.

379. Татаров О. Ю. Особливості закінчення досудового провадження направленням справи до суду для вирішення питань про застосування примусових заходів виховного та медичного характеру // Форум права. 2012. № 1. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12tojtmx.pdf>. Татаров.

380. Татаров О. Ю. Щодо шляхів усунення окремих недоліків слідчої діяльності // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. № 24. С. 230.

381. Татаров О. Ю. Щодо деяких причин повернення кримінальних справ на додаткове розслідування // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 2. С. 88–96.

382. Тацій В. Я. Актуальні питання конституційної реформи та державного розвитку на сучасному етапі // Право України. 2014. № 7. С. 10–17.

383. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Київ: Алерта, 2014. 420 с.

384. Тертишник В. І. Концептуальна модель системи принципів кримінального процесу // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. 2001. № 4. С. 321–327.

385. Тертишник В. М. Уголовный процесс. Харьков: АРСИС, 1997. С. 82.

386. Тетерук наполягатиме, щоб прокуратура завершила розслідування щодо його інциденту з Кужель / Інформаційне агентство УНІАН від 24 листоп. 2015 р. URL: <http://www.unian.ua/politics/1192466-teteruk-napolyagatime-schob-prokuratura-zavershila-rozsliduv/annya/schodo-yogo-intsidentu-z-kujel.html>.

387. Тищенко О. І. Запобіжний захід у вигляді взяття під варту: проблеми обрання та оскарження в досудовому провадженні по кримінальній справі: монографія. Харків: Фінн, 2008. 176 с.

388. Толочко О. Сучасні тенденції розвитку національних кримінально-процесуальних систем // Вісник Національної академії прокуратури України. 2014. № 1. С. 159–165.

389. Толочко О. М. Процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні: структурно-функціональний аспект // Вісник Національної академії прокуратури. 2013. № 4 (32). С. 49–55.

390. Тридід О., Орехова К. Закордонний досвід моніторингу банківських рахунків // Вісник Національної банку України. 2014. № 11 (225). С. 53–56.

391. Тютюнник В. Окремі питання визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні // Вісник прокуратури. 2013. № 11. С. 117–125.

392. У Верховній Раді України сьогодні знаходиться три проекти Закону про медіацію і жоден з них нажаль не прийнятий URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2_5_1_J?ses=10009&num_s=2&num=&date1=&date2=&name_zp=%EC%E5%E4%B3%E0%F6%B3%FE&out_type=&id=

393. Уголовно-процессуальный кодекс Грузии. URL: pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_-09_10_2009.pdf.

394. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-3. URL: http://www.pravo.by/world_of_law/text.

395. Удалова Л. В., Письменний Д. П. Здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого // Право України: юрид. журн. 2015. № 7. С. 51–57.

396. Удалова Л. Д. Імунітет у кримінальному процесі України // Право України. 2003. № 7. С. 22–23.

397. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 152 с.

398. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України. Особлива частина: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 280 с.

399. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України: підручник. Київ: Вид. Паливода А. В., 2007. 158 с

400. Узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод (розглянуто та затверджено на нараді суддів судової палати у кримінальних справах ВСС 22 січ. 2014 р., м. Київ) / Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ/URL: http://zib.com.ua/ua/print/92557uzagalnennya_vssu_sudovoi_praktiki_zdiysnennya_kriminalnogo_.html.

401. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: витяг від 7 лют. 2014 р. / Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>.

402. Ухвала слідчого судді Малиновського районного суду м. Одеси від 22 лют. 2013 р. у справі № 521/2542/13.

403. Ухвала слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 25 січ. 2013 р. № 759/537/13.

404. Фалалєєва Л. Г., Мараховський В. В. Дипломатичні імунітети: принципи, норми, практика застосування // Вісник Академії адвокатури України. 2009. № 1 (14). С. 192–202.

405. Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія і практика: монографія. Київ: Алерта, 2017. 548 с.

406. Фаринник В. І. Підстави та процесуальний порядок застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту // Форум права. 2015. № 1. С. 329.

407. Фастовець С. Проблемні питання оцінки рівня злочинності та ефективності діяльності правоохоронних органів // Вісник прокуратури. 2013. № 10. С. 104–110.

408. Федеральный закон Российской Федерации от 2 янв. 2008 г. № 226-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. 2008. № 49. 182 с.

409. Федеральный закон Российской Федерации от 28 дек. 2010 г. № 403-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. 2011. № 1. 169 с.

410. Федеральный закон Российской Федерации от 5 июня 2007 г. № 87-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. 2007. № 24. 173 с.

411. Феоктістова О. М. Розвиток і створення органів прокуратури на українських землях у складі Російської імперії ХІХ ст.// Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 71. С. 456–461.

412. Философия религии. Праксеология религии: учеб. пособие для академического бакалаврата / Д.В.Пивоваров. – М.: Издательство Юрайт, 2018; Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та. – 474 с. – (Серия: Авторский ученик).

413. Фінагєєв В. О. Загальні положення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 302–310.

414. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства зарубежных государств: учебник. СПб.: Питер, 2006. С. 63.

415. Халиулин А. Г. Уголовное преследование как функция прокуратуры Российской Федерации: проблемы осуществления в условиях правовой реформы: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1997. С. 131.

416. Харечко Н. В. Актуальні проблеми досудового розслідування: зб. тез доп. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 163–166.

417. Химичева Г. П., Патов Н. А. Приостановление предварительного следствия (процессуальные и организационные вопросы): учеб. пособие. Москва: ЮИМВД РФ, 1996. 54 с.

418. Хомич В. Проверка материалов, послуживших поводом к возбуждению уголовного дела // Законность. 1995. № 12. С. 22–24.
419. Хряпінський П. В. Спiрні питання щодо звільнення від кримінальної відповідальності // Вісник Академії адвокатури України. 2006. Вип. 6. С. 120–128.
420. Худо́ба Н. В. Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1873 року та його застосування на території Галичини // Форум права. 2009. № 2. С. 420–421.
421. Цимбал П., Діков І. Приватне обвинувачення як особливий порядок кримінального провадження: історико-правові аспекти // Вісник Національної академії прокуратури України. 2016. № 3 (45). С. 109–114.
422. Цимбалістенко О. Правова природа діяльності прокурора на початковому етапі досудового розслідування // Вісник прокуратури. 2013. № 6. С. 69–75.
423. Цюприк І. В., Алексеева-Процюк Д. О. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо деяких категорій осіб // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 1. С. 157–171.
424. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2010. 495 с.
425. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс. 2-е изд., перераб. Москва: Юрид. лит., 1951. 511 с.
426. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс. Москва: Госюриздат, 1962. 503 с.
427. Чернєй В. В. Реформування органів досудового розслідування в системі Національної поліції України: реалії та перспективи // Юридичний вісник України. 2016. № 35 (1103). С. 6–7.
428. Чернявський С. С. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх: досвід застосування нового КПК України // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 91–103.

429. Чернявський С. С. Питання протидії розслідуванню на етапі його завершення // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2012. № 5. С. 169–178.

430. Чернявський С. С. Законодавче удосконалення початку кримінального провадження як чинник підвищення ефективності протидії злочинності // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: тези доп. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 берез. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 33–34.

431. Чернявський С. С. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх: досвід застосування нового КПК України // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 91–103.

432. Чернявський С. С. Практика застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка): тези доп. V міжвуз. наук.-теорет. конф. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 13.

433. Чернявський С. С. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій. URL: <http://www.pravnuk.info.html>.

434. Чернявський С. С. Удосконалення кримінальної процесуальної регламентації розгляду заяв і повідомлень про злочини в Україні на прикладі Грузії // Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми: зб. матеріалів Міжнар. наук. практ. конф. з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-правової акад. та 80-річчя з дня народження В. П. Бахіна. Ірпінь, 2012. С. 333–334.

435. Чернявський С. С., Татаров О. Ю. Правове та організаційне забезпечення розгляду в ОВС заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua>.

436. Чернявський С. С., Фінагеев В. О. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 179–185.

437. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2005. 16 с.

438. Чорноусько М. В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим прозслідуванням: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 259 с.

439. Чорноусько М. В. Окремі питання історії становлення нагляду прокурора за додержанням законів під час проведення досудового розслідування на території сучасної України // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 1. Т. 4. С. 160.

440. Чумак К. Роль процесуального керівника у кримінальному провадженні // Вісник прокуратури. 2013. № 12. С. 75–78.

441. Шаповал В. М. Державний лад країн світу. Київ: Укр. центр правн. студій, 1999. 320 с.

442. Шаренко С. Л. Шило О. Г. Спеціальне досудове розслідування і судові провадження: проблемні питання правового регулювання // Право України: юрид. журн. 2015. № 7. С. 58–65.

443. Шевцова О. Прокурор у кримінальному процесі Федеративної Республіки Німеччина // Вісник прокуратури. 2012. № 9 (135). С. 116.

444. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Луганськ, 2003. 18 с.

445. Шило О. Г. До питання щодо порядку застосування в кримінальному провадженні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою // Правове життя сучасної України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.,

присвяч. ювілею акад. С. В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.): у 2 т. Одеса, 2014. Т. 1. С. 656–658.

446. Шило О. Г. Особливості обґрунтування обрання запобіжних заходів у кримінальному провадженні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. № 25. С. 269–273.

447. Шиманський Ф. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у боротьбі проти корупції в умовах нового КПК // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013. Вип. 5. С. 253–255.

448. Шкелебей В. А., Савенков О. В. Доказування у кримінальному провадженні, що підлягає закриттю унаслідок звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2012. № 2. С. 139–147.

449. Шобухин В. Ю. Тенденции развития прокуратуры России в период 1722–1864 гг. // История государства и права. 2007. № 14. С. 15–17.

450. Шульга О. В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 255 с.

451. Шумський П. В. Прокуратура України: навч. посіб. Київ: Вентурі, 1998. С. 34–38.

452. Щодо заявки України на вступ до Ради Європи: висновок Парламентської Асамблеї Ради Європи від 26 верес. 1995 р. № 190 (1995). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_590.

453. Щодо питання про початок кримінального провадження стосовно суддів, яке пов'язане зі здійсненням ними судочинства: висновок Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 1 лип. 2013 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0009700-13>.

454. Щур В. Ф. Деякі проблеми реформування органів прокуратури // Проблеми організації прокуратури й оптимізації її діяльності в сучасних умовах: зб. наук. пр. Харків, 1998. С. 73–74.

455. Юрчишин В. Обвинувальна діяльність прокурора у кримінальному судочинстві за новим КПК України // Вісник прокуратури. 2012. № 6. С. 91–92.
456. Юрчишин В. Співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю у досудовому розслідуванні // Вісник прокуратури. 2012. № 10. С. 71–78.
457. Ямшанов Б. Генпрокуратуру лишають надзора. Замгенпрокурора Сабир Кехлеров выступил против проекта закона о следственном комитете // Российская газета. 2007. 24 мая.
458. Ярема Віталій: Навантаження на процесуальних керівників на сьогодні складає 140 кримінальних проваджень на одну особу // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=149062.
459. Zakon o kazenskem postopku (uradno prečiščeno besedilo) (ZKP-UPB8), Stran 2895. URL: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=108445>.
460. Code de procedure penale (Partie Législative): Version consolidée au 1 janvier 2016. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr>.
461. Constitución Española: Vigencia desde 29 de Diciembre de 1978. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>.
462. Ley 50/1981, 30 diciembre, por la que se regula el Estatuto Orgánico del Ministerio Fiscal. URL: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/l50-1981.html.
463. Lietuvos Respublikos Konstitucija: įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. URL: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.
464. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas № I-599 nuo 1994-10-13. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3EB53577EFC>.
465. Magyarország Alaptörvénye (2011. Április 25). URL: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV.
466. USTAWA z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego. URL: <http://prawo.legio.pl/prawo/kodeks-postepowania-karnego-z-dnia-6-czerwca-1997-r>.

467. Prokuratūras likums: Likums Saeimā pieņemts 1994. gada 19. maijā.
URL: <http://likumi.lv/doc.php?id=57276>Trestný poriadok – Zákon č. 301/2005 Z. z.
– úplné znenie. URL: <http://www.vyvlastnenie.sk/predpisy/trestny-poriadok>.
468. Crown Prosecutor. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Prosecutor>.
469. URL: <https://www.cps.gov.uk>.
470. URL: <https://www.justice.gov/usao/eousa/mission-and-functions>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Аналітична довідка щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх розкриття і розслідування на території України за період дії чинного Кримінального процесуального кодексу України

у 2013 році

Упродовж 2013 року в Єдиному реєстрі досудових розслідувань зареєстровано 1 553 056 кримінальних правопорушень.

Закрито з реабілітуючих підстав (989 496).

Загалом у поточному році обліковано (без урахування закритих за реабілітуючими підставами) 563 560 кримінальних правопорушень.

З них майже третину (30,1%) складають тяжкі (156 131, або 27,7%) та особливо тяжкі (13 776, або 2,4%) злочини.

Результати розслідування кримінальних правопорушень

У 250 460 кримінальних правопорушеннях особам вручено повідомлення про підозру. З них із облікованих у звітному періоді – у 223 561 (89,3%).

За результатами досудового розслідування до суду скеровано проваджень щодо 250 913 злочинів, з яких щодо 212 436 – заяви і повідомлення надійшли у поточному році (84,7%), або 37,7% від усіх облікованих.

З nereабілітуючих підстав закрито провадження у 14 917 кримінальних правопорушеннях, що становить 2,6% від загальної кількості облікованих

На кінець звітного періоду не прийнято кінцевого рішення у 332 291 (21,4%) кримінальному правопорушенні, з них: у 4374 фактах смерті людей та зникнення безвісти, у тому числі 504 умисних вбивствах, 170 345 крадіжках, 13599 грабежах, 669 умисних тяжких тілесних ушкодженнях та 1069 розбійних нападах.

У понад трьох чвертях (262 063, 78,9%) таких правопорушень після реєстрації пройшло більше двох місяців без оголошення підозри, продовження чи зупинення слідства.

Стан розкриття кримінальних правопорушень

За результатами досудового розслідування розкрито 214 005 кримінальних правопорушень. Відсоток розкриття кримінальних правопорушень, облікованих у звітному періоді, за закінченими кримінальними провадженнями становить 44,5%.

Разом з тим відсоток розкриття кримінальних правопорушень, у яких особам повідомлено про підозру становить 45,9%.

у 2014 році

Упродовж 2014 року в Єдиному реєстрі досудових розслідувань зареєстровано 1 137 436 кримінальних правопорушень, що менше на чверть, ніж за аналогічний період минулого року (1 553 056, або -26,8%).

У кожному другому зареєстрованому правопорушенні (53,5%) прийнято рішення про закриття за реабілітуючими підставами (608 297).

Від вчинених злочинів потерпіло 393 532 особи, у тому числі 7341 – дитина, 12 207 осіб загинуло.

Результати розслідування кримінальних правопорушень

У 221 998 кримінальних правопорушеннях особам вручено повідомлення про підозру. З них з облікованих у звітному періоді – 199 263. Питома вага таких правопорушень у державі становить 37,7%.

За результатами досудового розслідування до суду скеровано проваджень щодо 217 486 злочинів, з яких щодо 179 366 – заяв і повідомлень надійшли у поточному році, або 33,9% від усіх облікованих.

За nereабілітуючими підставами закрито провадження у 6 159 кримінальних правопорушеннях, що становить 1,2% від загальної кількості облікованих.

Збільшилося число кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітного періоду не прийнято кінцевого рішення (337 319 проти 332 291 у минулому році). Їх питома вага більша ніж торік (29,7% проти 21,4%).

У структурі правопорушень цієї категорії без прийнятого рішення залишилися 10104 факти смерті людей та зникнення безвісти, у тому числі 3495 умисних вбивств, 159316 крадіжок, 13387 грабежів, 1110 умисних тяжких тілесних ушкоджень та 2374 розбійних напади.

Стан розкриття кримінальних правопорушень

За остаточними результатами досудового розслідування упродовж 2014 року розкрито 222 518 кримінальних правопорушень (54,3%).

З них 201 461 обліковано у поточному році. Відсоток розкриття кримінальних правопорушень, облікованих у звітному періоді за закінченими кримінальними провадженнями, становить 43,5%. Водночас відсоток розкриття кримінальних правопорушень, у яких особам повідомлено про підозру, становить 46,2%.

Продовжує залишатися невисоким відсоток розкриття кримінальних правопорушень минулих років.

За остаточними результатами розслідування розкрито лише 10,8% злочинів цієї категорії.

у 2015 році

Упродовж 2015 року в Єдиному реєстрі досудових розслідувань зареєстровано 1 093 314 кримінальних правопорушень, що менше ніж у минулому році (1 137 436, або на 3,9%).

Майже у кожному другому зареєстрованому правопорушенні (48,3%) прийнято рішення про закриття з реабілітуючих підстав (528 132).

Загалом у звітному періоді обліковано (без урахування закритих за реабілітуючими підставами) 565 182 кримінальних правопорушення (проти 529 139, або +6,8%).

Від вчинених злочинів потерпіло 412 689 осіб, у тому числі 7050 – дітей, 8663 особи загинуло.

Результати розслідування кримінальних правопорушень

У 209 174 (проти 221 998, або -5,8%) кримінальних правопорушеннях особам вручено повідомлення про підозру. З них з облікованих у звітному періоді – 188 099 (проти 199 263, або -5,6%). Питома вага таких правопорушень у державі становить 33,3% (проти 37,7 торік).

За результатами досудового розслідування до суду скеровано та закрито за п.п. 5, 7 ч. 1 ст. 284 КПК України проваджень щодо 205 054 (проти 222518, або -7,3%) злочинів, з яких щодо 171 269 (проти 183020, або -6,4%) – заяв і повідомлень надійшли у поточному році, або 30,3% (проти 34,6%) від усіх облікованих.

З nereабілітуючих підстав закрито провадження у 4095 (проти 6159, або -33,5%) кримінальних правопорушеннях, що становить 0,7% від загальної кількості облікованих.

Зросло число кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітного періоду не прийнято кінцевого рішення (з 337319 до 385543, або +14,3%). Питома вага таких злочинів становить 35,3% проти 29,7% торік.

У структурі правопорушень цієї категорії без прийнятого рішення залишилися 7039 фактів смерті людей та зникнення безвісти, у тому числі 1991 умисне вбивство, 200934 крадіжки, 15407 грабежів, 750 умисних тяжких тілесних ушкоджень та 1988 розбійних нападів.

Стан розкриття кримінальних правопорушень

За остаточними результатами досудового розслідування упродовж 2015 року розкрито 205 054 кримінальних правопорушення (43,9%).

З них 187 367 обліковано у поточному році. Відсоток розкриття кримінальних правопорушень облікованих у звітному періоді за закінченими кримінальними провадженнями становить 39,1%.

Разом з тим відсоток розкриття кримінальних правопорушень, у яких особам повідомлено про підозру становить 42,1%.

Продовжує залишатися невисоким відсоток розкриття кримінальних правопорушень минулих років.

За остаточними результатами розслідування розкрито лише 4,8% злочинів цієї категорії.

у 2016 році

Упродовж 12 місяців 2016 року в Єдиному реєстрі досудових розслідувань зареєстровано 1 124 401 кримінальне правопорушення, що більше ніж за аналогічний період минулого року (1 093 314, або +2,8%).

Майже у кожному другому зареєстрованому правопорушенні (47,3%) прийнято рішення про закриття за реабілітуючими підставами (531 797).

Від вчинених злочинів потерпіло 444 617 осіб, у тому числі 7200 – дітей, 6988 осіб загинуло.

Результати розслідування кримінальних правопорушень

У 181 766 (проти 209 174, або -13,1%) кримінальних правопорушеннях особам вручено повідомлення про підозру. З них обліковано у звітному періоді – 159 480 (проти 188 099, або -15,2%). Питома вага таких правопорушень у державі становить 26,9% (проти 33,3% торік).

За результатами досудового розслідування до суду скеровано та закрито за п. п. 5, 7 ч. 1 ст. 284 КПК України провадження щодо 180 945 (проти 205 054, або -11,8%) злочинів, з яких 144 089 (проти 171 269, або -15,9%) – заяв і повідомлень надійшли у поточному році, або 24,3% (проти 30,3%) від усіх облікованих.

З nereабілітуючих підстав закрито провадження у 3 373 (проти 4095, або -17,6%) кримінальних правопорушеннях, що становить 0,6% від загальної кількості облікованих.

Зросла кількість кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітного періоду не прийнято кінцевого рішення (з 385 543 до 442 769, або +14,8%). Питома вага таких злочинів становить 39,4% (проти 35,3% торік). У структурі правопорушень цієї категорії без прийнятого рішення залишилися 4 927 фактів смерті людей та зникнення безвісти, у тому числі 705 умисних вбивств, 711 умисних тяжких тілесних ушкоджень, 247 355 крадіжок, 20 892 грабежів та 2 316 розбійних нападів.

Стан розкриття кримінальних правопорушень

За остаточними результатами досудового розслідування упродовж січня-грудня поточного року розкрито 180 945 кримінальних правопорушень. З них 160 956 обліковано у поточному році. Відсоток розкриття кримінальних правопорушень облікованих у звітному періоді за закінченими кримінальними провадженнями становить 28,8% (проти 39,1% минулого року).

Разом з тим відсоток розкриття кримінальних правопорушень, у яких особам повідомлено про підозру становить 31,1% (проти 42,1%).

Продовжує залишатися невисоким відсоток розкриття кримінальних правопорушень минулих років. За остаточними результатами розслідування розкрито лише 3,6% злочинів цієї категорії.

у 2017 році

Упродовж 2017 року в Єдиному реєстрі досудових розслідувань зареєстровано 1 050 617 кримінальних правопорушень, що менше ніж за аналогічний період минулого року (1 124 401, або -6,6%).

Кількість прийнятих рішень про закриття проваджень за реабілітуючими підставами з числа зареєстрованих правопорушень становить 526 706 (531 797 -1,0%). Їх питома вага у загальній кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень складає 50,1% проти 47,3% – торік.

Від вчинених злочинів потерпіло 374 238 осіб, у тому числі 6 303 дитини, 6 501 особа загинула.

Результати розслідування кримінальних правопорушень

У 219 346 (проти 181 766, або +20,7%) кримінальних правопорушеннях особам вручено повідомлення про підозру. З них обліковано у звітному періоді – 198 477 (проти 159 480, або +24,5%). Питома вага таких правопорушень у державі становить 37,9% (проти 26,9% торік).

За результатами досудового розслідування до суду скеровано та закрито за п. п. 5, 7 ч. 1 ст. 284 КПК України провадження щодо 219 673 (проти 180 945, або +21,4%) злочини, з яких 183 004 (проти 144 089, або +27,0%) – заяв і повідомлень надійшли у поточному році, або 34,9% (проти 24,3%) від усіх облікованих.

З nereабілітуючих підстав закрито провадження у 1 998 (проти 3 373, або -40,8%) кримінальних правопорушеннях, що становить 0,4% від загальної кількості облікованих.

Зменшилось число кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітного періоду не прийнято кінцевого рішення (з 442 769 до 335 779, або -24,2%). Питома вага таких злочинів становить 32,0% (проти 39,4%, торік). У структурі правопорушень цієї категорії без прийнятого рішення залишилися 4 094 факти смерті людей та зникнення безвісти, у тому числі 548 умисних вбивства, 518 умисних тяжких тілесних ушкодження, 179 910 крадіжок, 11 679 грабежів та 1500 розбійних нападів.

Стан розкриття кримінальних правопорушень

За остаточними результатами досудового розслідування упродовж січня – грудня поточного року розкрито 219 673 кримінальних правопорушення. З них 198 159 обліковано у поточному році. Відсоток розкриття кримінальних правопорушень облікованих у звітному періоді за закінченими кримінальними провадженнями становить 39,6% (проти 28,8% минулого року).

Разом з тим відсоток розкриття кримінальних правопорушень, у яких особам повідомлено про підозру становить 42,1% (проти 31,1% торік).

Продовжує залишатися невисоким відсоток розкриття кримінальних правопорушень минулих років. За остаточними результатами розслідування розкрито лише 2,7% злочинів цієї категорії.

Додаток Б

Аналітична довідка щодо стану прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять досудове слідство на території України за період дії чинного Кримінально процесуального кодексу України

у 2012 році

За період з 20.11.2012 прокурорами розпочато 6696 кримінальних проваджень, з яких 1645 проваджень скеровано для проведення досудового розслідування слідчим прокуратури, 5003 – слідчим МВС, 47 – органам ДПС, 1 – органам СБУ.

Виявлено та внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про 479 вчинених кримінальних правопорушень, раніше не облікованих.

Скасовано постанови про закриття у 6435 провадженнях. У тому числі скасовано постанов слідчих прокуратури – 163, слідчих МВС – 6120, податкової міліції – 96, Служби безпеки – 36.

За результатами розслідування лише 113 кримінальних проваджень скеровано до суду, питома вага яких складає 1,8%. З них 99 – слідчими МВС, 10 – податкової міліції, 2 – органів прокуратури, 1 - слідчими Служби безпеки.

За період з 20.11.2012 скасовано постанови про закриття у 1923 провадженнях, проте жодне з цих кримінальних проваджень до суду не направлено.

У 64995 кримінальних провадженнях прокурорами винесено постанови про відновлення досудового розслідування(слідчих прокуратури – 316, слідчих МВС – 63651, податкової міліції – 272, Служби безпеки – 138). З 20.11.2012 прокурорами винесено 161 постанову про відновлення досудового розслідування (слідчих прокуратури – 1, слідчих МВС – 159, Служби безпеки – 1).

За результатами розгляду органами внутрішніх справ 19098 подань прокурора з вжиттям заходів щодо усунення порушень законів, 23633 працівники притягнуто до дисциплінарної відповідальності. До кримінальної відповідальності за злочини по службі притягнуто 320 осіб. За період з 20.12.2012 розглянуто 260 подань, до дисциплінарної відповідальності притягнуто 370 працівників, до кримінальної відповідальності – 9 осіб.

До органів Служби безпеки України скеровано 202 подання, на вимогу прокурора 289 працівників притягнуто до дисциплінарної та один працівник – до кримінальної відповідальності. За період з 20.11.2012 розглянуто одне подання.

Органами ДПС України розглянуто 964 подання, за результатами до дисциплінарної відповідальності притягнуто 1269 посадових осіб, до

кримінальної – 19. За період з 20.11.2012 розглянуто 8 подань, до дисциплінарної відповідальності притягнуто 7 працівників.

Прокурорами надіслано до суду 27746 клопотань про взяття під варту, з яких 3178 відхилено судом (питома вага 11,5%). У справах щодо неповнолітніх направлено до суду 505 клопотань про взяття під варту, з них 75 - відхилено судом (питома вага 14,9%).

У 2646 випадках прокурорами внесено апеляції на ці судові рішення, з яких кожен п'яту (491) задоволено. У справах щодо неповнолітніх подано 64 апеляції на відмову суду в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, з яких задоволено 8 (або 12,5%).

Відсоток апеляційної практики з цих питань становить 83,3%.

Про обрання запобіжного заходу у вигляді застави спрямовано до суду 773 клопотання (у т.ч. щодо неповнолітніх 2).

За період з 20.11.2012 прокурорами надіслано до суду 850 клопотань про взяття під варту, з яких 118 відхилено судом (питома вага 13,9%). У справах щодо неповнолітніх направлено до суду 22 клопотання про взяття під варту, з них 1 - відхилено судом (питома вага 4,5%).

У 56 випадках прокурорами внесено апеляції на ці судові рішення, з яких 3 задоволено. Відсоток апеляційної практики з цих питань становить 47,5%.

у 2013 році

Упродовж 2013 року прокурорами виявлено та внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про 3320 вчинених кримінальних правопорушення, раніше не облікованих.

Скасовано постанови про закриття у 42287 провадженнях. У тому числі скасовано постанов слідчих прокуратури – 1130, слідчих МВС – 40531, слідчих Міндоходів – 568, Служби безпеки – 58. За результатами їх розслідування лише 265 кримінальних проваджень скеровано до суду, їх питома вага складає 0,6%. З них 260 – слідчими МВС, 4 – слідчими прокуратури, 1 – слідчими Міндоходів.

У 1327 кримінальних провадженнях прокурорами винесено постанови про відновлення досудового розслідування (слідчих прокуратури – 27, слідчих МВС – 1267, Міндоходів – 17 та Служби безпеки – 16).

Прокурорами прийнято участь у розгляді слідчими суддями 6380 скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, у т. ч. 1866 скарг – щодо невнесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальні правопорушення.

Судами задоволено 1757 скарг або кожен четверту (27,5%).

За результатами розгляду органами внутрішніх справ 9961 подання прокурора з вжиттям заходів щодо усунення порушень законів 16603 працівники притягнуто до дисциплінарної відповідальності. До кримінальної відповідальності за злочини по службі притягнуто 341 особу.

Міністерством доходів і зборів України розглянуто 346 подань, за результатами до дисциплінарної відповідальності притягнуто 547 посадових осіб, до кримінальної – 38.

До органів Служби безпеки України скеровано 141 подання, на вимогу прокурора 224 працівники притягнуто до дисциплінарної відповідальності.

Прокурорами надіслано до суду 17373 клопотання про взяття під варту, з яких 1822 відхилено судом (питома вага 10,5%). У справах щодо неповнолітніх направлено до суду 307 клопотань про взяття під варту, з них 38 (питома вага 12,4%).

Тільки у половині випадків (734) прокурорами внесено апеляції на ці судові рішення.

Задоволено 133 апеляції прокурора (питома вага 18,1%).

У справах щодо неповнолітніх подано 15 апеляцій на відмову суду в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Судами задоволено 4 апеляції.

Про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту спрямовано до суду 6477 клопотань. Судом відхилено 276 клопотань (питома вага 4,3%). Прокурорами внесено 95 апеляцій на ці судові рішення, з яких 31 задоволено (питома вага 32,6%).

У кримінальних провадженнях стосовно неповнолітніх до суду спрямовано 275 клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Про обрання запобіжного заходу у вигляді застави прокурорами надіслано до суду 1072 клопотання (у т.ч. щодо неповнолітніх 2).

Суттєво (зі 303 до 39) зменшилася кількість осіб, звільнених з-під варти на стадії досудового розслідування та судового провадження за закінченими досудовим розслідуванням або розглянутими судами кримінальними провадженнями.

Окрім того значно (із 235 до 102, або більше ніж удвічі) зменшилося число осіб, звільнених з-під варти у зв'язку із скасуванням апеляційним судом постанови суду про взяття під варту.

у 2014 році

Упродовж 2014 року прокурорами виявлено та внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про 2842 (проти 3320 або -14,4%) вчинених кримінальних правопорушення, раніше не облікованих, у тому числі 16 – щодо неповнолітніх.

Скасовано постанови про закриття у 42077 (проти 42287, або -0,5%) провадженнях, з них 212 у провадженнях стосовно неповнолітніх. У тому числі скасовано постанов слідчих прокуратури – 880, слідчих МВС – 40585, слідчих фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України – 532, Служби безпеки – 80. За результатами їх розслідування лише 585 кримінальних проваджень (579 – слідчими МВС, 5 – слідчими фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України, 1 – слідчими органів прокуратури) скеровано до суду, їх питома вага складає 1,4%.

У 668 (проти 1327 або удвічі менше) кримінальних провадженнях прокурорами винесено постанови про відновлення досудового розслідування (слідчих прокуратури – 20, слідчих МВС – 630, фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України – 10 та Служби безпеки – 8).

Прокурорами прийнято участь у розгляді слідчими суддями 9402 (проти 6380, або +47,4%) скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, у т. ч. 3230 скарг – щодо невнесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальні правопорушення.

Судами задоволено майже кожен третю скаргу (2900, або 30,9%), що на дві третини більше ніж торік (1757). Із числа задоволених скарг – кожна третя (966) щодо невнесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальні правопорушення.

За результатами розгляду органами внутрішніх справ 7783 подань прокурора з вжиттям заходів щодо усунення порушень законів 12451 (менше на чверть) працівника притягнуто до дисциплінарної відповідальності, з них 222 за фактами порушень, допущених у провадженнях щодо неповнолітніх. До кримінальної відповідальності за злочини по службі притягнуто 198 осіб.

Державною фіскальною службою України розглянуто 235 подань, за результатами розгляду до дисциплінарної відповідальності притягнуто 384 посадових особи. До кримінальної відповідальності за злочини по службі притягнуто 37 працівників.

До органів Служби безпеки України скеровано 83 подання, на вимогу прокурора 121 працівник притягнутий до дисциплінарної відповідальності.

Судами задоволено більше половини (323 із 611, або 52,9%) апеляційних скарг прокурора на ухвали слідчого судді з питань досудового розслідування, тоді як у минулому році менше половини (43,7%).

Прокурорами надіслано до суду 18149 (проти 17373 або +4,5%) клопотань про взяття під варту, з яких 2099 відхилено судом (питома вага 11,6% проти 10,5%). У справах щодо неповнолітніх направлено до суду 325 клопотань про взяття під варту, з них 47 (питома вага 14,5%) відхилено судом.

Тільки у третині випадків (727 або 34,6%) прокурорами внесено апеляції на ці судові рішення.

Задоволено 149 апеляцій прокурора (питома вага 22%).

У справах щодо неповнолітніх подано 18 апеляцій.

Про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту спрямовано до суду 7967 (проти 6477 або +23%) клопотань. Судом відхилено 276 клопотань (питома вага 3,5%). Прокурорами внесено 85 апеляцій на ці судові рішення, з яких 30 задоволено (питома вага 35,3%).

У кримінальних провадженнях стосовно неповнолітніх до суду спрямовано 375 клопотань про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

Про обрання запобіжного заходу у вигляді застави прокурорами надіслано до суду 647 (проти 1072 або -39,6%).

Значно збільшилася (з 39 до 97 або у 2,5 рази) кількість осіб, звільнених з-під варти на стадії досудового розслідування та судового провадження за закінченими досудовим розслідуванням або розглянутими судами кримінальними провадженнями.

Окрім того, збільшилося (із 102 до 122, або на 19,6%) число осіб, звільнених з-під варти у зв'язку із скасуванням апеляційним судом постанови суду про взяття під варту.

Упродовж 2014 року прокурорами розглянуто 66507 клопотань слідчих про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, з них у провадженнях слідчих прокуратури – 3298, слідчих МВС – 55876, у т.ч. спецвідділів – 1059, слідчих фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України – 2503, слідчих СБУ – 4237.

З числа розглянутих прокурорами погоджено 64007 клопотань, або 96,7%. При цьому слідчим прокуратури узгоджено усі клопотання.

Судами задоволено 58463 клопотання слідчих з числа погоджених прокурорами, їх питома вага становить 91,3%. Відхилено 2538 клопотань, або 4%. У тому числі у провадженнях органів прокуратури – 55, МВС – 2224, ДФС – 205, СБУ – 12.

До постановлення рішення суду прокурорами узгоджено проведення 350 негласних слідчих (розшукових) дій, з них судом у подальшому відмовлено у їх проведенні у 28 випадках – усі у провадженнях слідчих МВС. Припинено проведення 3244 НСРД, у проведенні яких необхідність відпала.

Розсекречено чверть матеріалів НСРД з числа задоволених судом клопотань (15484 з 58463, або 26,5%), у тому числі органів прокуратури – 1247 (38,9%), МВС – 12435 (25,5%), ДФС – 790 (39,7%), СБУ – 859 (21,3%).

Прокурором прийнято самостійно рішення про проведення НСРД (які не потребують дозволу слідчого судді) у 6499 випадках, з них більш ніж у половині (3869, або 59,5%) матеріали щодо проведення НСРД розсекречено.

У провадженнях стосовно неповнолітніх прокурорами розглянуто 185 клопотань слідчих про проведення НСРД, з їх числа погоджено 183. Судом задоволено 163 таких клопотання, або 89,1%.

До постановлення рішення суду прокурором узгоджено проведення 1 НСРД, а також у 35 випадках прийнято самостійно рішення про проведення НСРД (які не потребують дозволу слідчого судді). Припинено 24 НСРД. За рішенням прокурора розсекречено 74 негласних слідчих (розшукових) дій, у т.ч. з числа розпочатих ним самостійно – 26.

у 2015 році

Упродовж 2015 року прокурорами виявлено та внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про 2708 (проти 2842 або -4,7%) вчинених кримінальних правопорушення, раніше не облікованих, у тому числі 16 – щодо неповнолітніх.

Скасовано постанови про закриття у 37918 (проти 42077, або -9,9 %) провадженнях, з них 144 у провадженнях стосовно неповнолітніх. У тому числі скасовано постанов слідчих прокуратури – 519 (-41%), слідчих Національної поліції – 36987 (-8,9%), слідчих фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України – 384 (-27,8%), Служби безпеки – 28 (-65%). За результатами їх розслідування 554 (проти 585, або -5,3%) кримінальних проваджень (майже усі – слідчими поліції) скеровано до суду, їх питома вага складає 1,5% (проти 1,4%).

У 342 (проти 668 або удвічі менше) кримінальних провадженнях прокурорами винесено постанови про відновлення досудового розслідування

(слідчих прокуратури – 44, слідчих Національної поліції – 274, слідчих ДФС – 3, слідчих Служби безпеки – 21).

Прокурорами прийнято участь у розгляді слідчими суддями 12035 (проти 9402, або +28%) скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, у т. ч. 5214 скарг – щодо невнесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальні правопорушення.

Судами задоволено кожен третю скаргу (3874, або 32,2%), що на третину більше ніж торік (2900). Із числа задоволених скарг – майже половина (1789, або 46,2%) щодо невнесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальні правопорушення.

Судами задоволено майже половину (354 із 742, або 47,7%) апеляційних скарг прокурора на ухвали слідчого судді з питань досудового розслідування (проти 52,9% у минулому році).

Прокурорами подано до суду 23969 (проти 18149 або +32,1%) клопотань про взяття під варту, з яких 2294 відхилено судом (питома вага 9,6% проти 11,6% у минулому році). У справах щодо неповнолітніх направлено до суду 358 клопотань про взяття під варту, з них 73 (питома вага 20,4% проти 14,5%) відхилено судом.

У кожному третьому випадку (776 або 33,8%) прокурорами внесено апеляції на ці судові рішення.

Задоволено 135 апеляцій прокурора з цих питань (питома вага 17,4% проти 20,5%).

У справах щодо неповнолітніх подано 31 апеляцію на відмову суду в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, з них задоволено 4.

Про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту спрямовано до суду 7566 (проти 7967 або -5%) клопотань. Судом відхилено 284 клопотання (питома вага 3,8%).

Прокурорами внесено 89 апеляцій на ці судові рішення, з яких 25 задоволено (питома вага 28,1% проти 35,3%).

У кримінальних провадженнях стосовно неповнолітніх до суду спрямовано 377 клопотань про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Судом відхилено 12 клопотань або 3,2%. Внесено 4 апеляційні скарги, одна з яких задоволена.

Про обрання запобіжного заходу у вигляді застави прокурорами надіслано до суду 380 (проти 647 або -41,3%) клопотань.

Звільнено з-під варту на стадії досудового розслідування та судового провадження за закінченими досудовим розслідуванням або розглянутими судами кримінальними провадженнями 60 осіб (проти 97 або -38,1%), з них 26 осіб – у зв'язку із засудженням до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Прокурорами розглянуто 63444 клопотань слідчих про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, з них у провадженнях слідчих прокуратури – 5533, слідчих Національної поліції – 48214, слідчих фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України – 3393, слідчих СБУ – 6035.

З числа розглянутих прокурорами погоджено 59984 клопотань, або 94,5%. У провадженнях слідчих органів прокуратури відмовлено у погодженні 192 клопотань (або 3,5%), органів Національної поліції – 3021 (або 6,3%), фіскальної служби – 130 (або 3,8%), служби безпеки – 115 (або 1,9%).

Судами задоволено 56595 клопотань прокурорів та слідчих, з числа погоджених прокурорами, їх питома вага становить 95,8%. Відхилено 2490 клопотань, або 4,2%. У тому числі у провадженнях органів прокуратури – 131, Національної поліції – 2104, ДФС – 211, СБУ – 33.

До постановлення рішення суду прокурорами узгоджено проведення 361 негласної слідчої (розшукової) дій. Судом у подальшому відмовлено у їх проведенні у 18 випадках (проти 28, або -35,7%), з них у провадженнях слідчих прокуратури – 2, слідчих поліції – 15, у провадженнях слідчих ДФС – 1.

Припинено проведення 3208 НСРД, у проведенні яких необхідність відпала.

Розсекречено 15866 (проти 15484, або +2,5%) матеріалів НСРД з числа задоволених судом клопотань, а також узгоджених прокурором до постановлення рішення суду, у тому числі органів прокуратури – 1957, Національної поліції – 10912, ДФС – 1233, СБУ – 1684.

Прокурором прийнято самостійно рішення про проведення НСРД (які не потребують дозволу слідчого судді) у 6008 випадках, з них у половині випадків (50,8% проти 59,5% у минулому році, або 3053) матеріали щодо проведення НСРД розсекречено.

У провадженнях стосовно неповнолітніх прокурорами розглянуто 162 клопотання слідчих про проведення НСРД, з їх числа погоджено 137. Судом задоволено 123 таких клопотання, або 89,8%. Припинено 4 НСРД. За рішенням прокурора розсекречено 78 негласних слідчих (розшукових) дій.

у 2016 році

Упродовж 2016 року прокурорами виявлено та внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про 3 250 (проти 2 708 або +16,9%) вчинених кримінальних правопорушення, раніше не облікованих, у тому числі 8 – щодо неповнолітніх.

Скасовано постанови про закриття у 27 843 (проти 37 918, або -26,6%) провадженнях, з них 132 – у провадженнях стосовно неповнолітніх.

У тому числі скасовано постанов слідчих прокуратури – 682 (+31,4%), слідчих Національної поліції – 26 763 (-27,6%), слідчих фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України – 374 (-2,6%), Служби безпеки – 13 (-53,6%), Національного антикорупційного бюро – 11. За результатами їх розслідування 751 (проти 554, або +35,6%) кримінальне провадження (майже усі – слідчими поліції) скеровано до суду, їх питома вага складає 2,7% (торік – 1,5%).

У 321 (проти 342, або -6,1%) кримінальному провадженні прокурорами винесено постанови про відновлення досудового розслідування (слідчих

прокуратури – 27, слідчих Національної поліції – 249, слідчих Служби безпеки – 43, слідчих ДФС та детективів Національного бюро – по 1).

Прокурорами прийнято участь у розгляді слідчими суддями 12 361 (проти 12 035, або +2,7%) скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, у т. ч. 5 969 скарг – щодо невнесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальні правопорушення.

Судами задоволено більше третини скарг (4 922, або 39,8%), що на чверть (+27,1%) більше ніж торік (3 874).

Із числа задоволених скарг – більше третини (2 295, або 38,4%) щодо невнесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальні правопорушення.

Судами задоволено понад третини (410 із 1 048, або 39,1%) апеляційних скарг прокурора на ухвали слідчого судді з питань досудового розслідування (проти 47,7% у минулому році).

Прокурорами подано до суду 17 593 (проти 23 969 або -26,6%) клопотання про тримання під вартою, з яких 3 163 відхилено судом (питома вага 18,0% проти 9,6% у минулому році). У справах щодо неповнолітніх направлено до суду 299 клопотань про взяття під варту, з них 71 (питома вага 23,7% проти 20,4%) відхилено судом.

У кожному п'ятому випадку (680, або 21,5%) прокурорами внесено апеляції на ці судові рішення. Задоволено 162 апеляції прокурора з цих питань (питома вага 23,8% проти 17,4%).

У справах щодо неповнолітніх подано 21 апеляцію на відмову суду в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, з них задоволено – 2.

Про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту спрямовано до суду 7 192 (проти 7 566 або -5,0%) клопотання.

Судом відхилено 447 таких клопотань (питома вага 6,2%). Прокурорами внесено 77 апеляцій на ці судові рішення, з яких задоволено лише третину (24, питома вага 31,2% проти 28,1% у минулому році).

У кримінальних провадженнях стосовно неповнолітніх до суду спрямовано 303 клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Судом відхилено 14 клопотань або 4,6%.

Про обрання запобіжного заходу у вигляді застави прокурорами надіслано до суду 257 (проти 380, або -32,4%) клопотань.

Звільнено з-під варті на стадії досудового розслідування та судового провадження за закінченими досудовим розслідуванням або розглянутими судами кримінальними провадженнями 82 особи (проти 60, або +33,3%), з них 26 осіб (проти 3 у минулому році) – у зв'язку з виправданням або закриттям кримінального провадження судом, 29 осіб (проти 26 у минулому році) – у зв'язку із засудженням до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Прокурорами розглянуто 55 005 клопотань слідчих про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, з них у провадженнях слідчих прокуратури – 7 105, слідчих Національної поліції – 37 419, слідчих фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України – 3 971, слідчих СБУ – 5 707, Національного бюро – 789.

З числа розглянутих прокурорами погоджено 53 051 клопотання, або 96,4%. У провадженнях слідчих органів Національної поліції відмовлено у погодженні 1 703 (або 4,6%), фіскальної служби – 127 (або 3,2%), служби безпеки – 101 (або 1,8%), детективів Національного бюро – 22 (або 2,8%), слідчих прокуратури – 1 (або менше 0,1%).

Судами задоволено 57 326 клопотань прокурорів та слідчих, з числа погоджених прокурорами, їх питома вага становить 90,7%. Відхилено 2 947 клопотань, або 4,9%. У тому числі у провадженнях органів прокуратури – 341, Національної поліції – 2 351, ДФС – 210, СБУ – 36, детективів Національного бюро – 9.

До постановлення рішення суду прокурорами узгоджено проведення 54 негласних слідчих (розшукових) дій. Судом у подальшому відмовлено у їх проведенні у 2 випадках (проти 18, або - 88,9%), з них у провадженнях слідчих прокуратури – 1, слідчих поліції – 1.

Припинено проведення 2 556 НСРД, у проведенні яких необхідність відпала.

Розсекречено 12 938 (проти 15 866, або -18,5%) матеріалів НСРД з числа задоволених судом клопотань, у тому числі органів прокуратури – 2 221, Національної поліції – 7 208, ДФС – 1 637, СБУ – 1 675, НАБ – 195.

Прокурором прийнято самостійно рішення про проведення НСРД (які не потребують дозволу слідчого судді) у 4 127 випадках, з них у третині випадків (1 469 або 35,6% проти 50,8% у минулому році) матеріали щодо проведення НСРД розсекречено.

У провадженнях стосовно неповнолітніх прокурорами розглянуто 82 клопотання слідчих про проведення НСРД, з їх числа погоджено – 80. Судом задоволено 77 таких клопотань, або 97,5%. Припинено 7 НСРД. За рішенням прокурора розсекречено 15 негласних слідчих (розшукових) дій.

у 2017 році

Упродовж 12 місяців 2017 року прокурорами виявлено та внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про 6 439 (проти 3 250 або +98,1%) вчинених кримінальних правопорушень, раніше не облікованих, у тому числі 10 – щодо неповнолітніх (торік – 8).

З числа укритих від обліку до суду надіслано 478 (проти 175, або у 2,7 раза більше) кримінальних правопорушень, питома вага яких становить 7,4% (проти 5,4%), у тому числі стосовно неповнолітніх – 6 (торік – 3).

Скасовано постанови про закриття у 45 791 (проти 27 843, або +64,5%) провадженні, з них 136 (проти 132, або +3,0%) у провадженнях стосовно неповнолітніх. У тому числі скасовано постанов слідчих прокуратури – 647 (проти 682, або -5,1%), поліції – 44 804 (проти 26 763, або +67,4%), ДФС – 316 (проти 374, або -15,5%), Служби безпеки України – 12 (проти 13, або -7,7%), детективів НАБУ – 12 (проти 11, або +9,1%). За результатами їх розслідування 1 122 (проти 751, або +49,4%) кримінальних проваджень скеровано до суду (1

113 – слідчими поліції, 7 – слідчими ДФС, 2 – слідчими прокуратури) скеровано до суду, їх питома вага складає 2,5% (проти 2,7%).

У 277 (проти 321, або -13,7%) кримінальних провадженнях прокурорами винесено постанови про відновлення досудового розслідування, з яких у провадженнях слідчих прокуратури – 51 (проти 27, або +88,9), слідчих поліції – 205 (проти 249, або -17,7%), Служби безпеки – 17 (проти 43, або -60,5%), слідчих ДФС – 4 (проти 1, або у 4 рази більше), детективів НАБУ – жодної (проти 1 торік).

Прокурорами прийнято участь у розгляді слідчими суддями 10 316 (проти 12 361, або -16,5%) скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, у тому числі 4 797 (проти 5 969, або -19,6%) скарг – щодо невнесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальні правопорушення.

Судами задоволено майже половину скарг (4 654, або 45,1% проти 39,8%), що на 5,4% менше за минулорічний показник (4 922).

Щодо невнесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальні правопорушення судами задоволено 2 516 скарг (або 52,4% проти 38,4%).

Судами задоволено третину (470 із 1 427, або 32,9%) апеляційних скарг прокурора на ухвали слідчого судді з питань досудового розслідування (проти 39,1% у минулому році).

Прокурорами подано до суду 22 473 (проти 17 593 або +27,7%) клопотання про тримання під вартою, з яких 4 556 відхилено судом (питома вага 20,3% проти 18%).

У справах щодо неповнолітніх направлено до суду 349 (проти 299, або +16,7%) клопотань про тримання під вартою, з них 97 (питома вага 27,8% проти 23,7%) відхилено судом.

Майже у чверті випадків (1 119, або 24,6% проти 21,5%), прокурорами внесено апеляційні скарги на ці судові рішення.

Задоволено 250 апеляційних скарг прокурора з цих питань (питома вага 22,3% проти 23,8%).

У справах щодо неповнолітніх подано 32 апеляційні скарги на відмову суду в обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, з них задоволено – 4.

Про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту спрямовано до суду 8 844 (проти 7 192 або +23%).

Судами відхилено 627 таких клопотань (питома вага 7,1% проти 6,2%).

Прокурорами внесено 100 (проти 77, або +29,9%) апеляційних скарг на ці судові рішення, з яких задоволено майже чверть (22, питома вага 22% проти 31,2% у минулому році).

У кримінальних провадженнях стосовно неповнолітніх до суду спрямовано 360 (проти 303, або +18,8%) клопотань про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

Судом відхилено 37 (або 10,3% проти 4,6%) клопотань. У шести випадках прокурорами внесено апеляційні скарги, з них одна задоволена.

Про обрання запобіжного заходу у вигляді застави прокурорами надіслано до суду 285 (проти 257, або +10,9%) клопотань.

Звільнено з-під варті на стадії досудового розслідування та судового провадження за закінченими досудовим розслідуванням або розглянутими судами кримінальними провадженнями 61 особу (проти 82, або -25,6%), з них 5 осіб (проти 7 торік) – за відсутністю події або складу кримінального правопорушення чи за недоведеністю винуватості підозрюваного, 19 осіб (проти 26 у минулому році, або -26,9%) – у зв'язку з виправданням або закриттям кримінального провадження судом, 17 осіб (проти 29 у минулому році, або -41,4%) – у зв'язку із засудженням до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Прокурорами розглянуто 69 178 (проти 55 005, або +25,8%) клопотань слідчих про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, з них у провадженнях слідчих прокуратури – 10 398 (проти 7 105, або +46,3%), слідчих поліції – 48 918 (проти 37 419, або +30,7%), слідчих СБУ – 7 522 (проти 5 707, або +31,8%), слідчих Державної фіскальної служби України – 1 410 (проти 3 971, або -64,5%), детективів НАБУ – 930 (проти 789, або +17,9%).

Прокурорами погоджено 66 943 клопотання, або 96,4%. При цьому слідчим прокуратури відмовлено в узгодженні лише одного клопотання. У провадженнях слідчих органів Національної поліції відмовлено у погодженні 2 027 (або 4,1%) клопотань, Державної фіскальної служби – 34 (або 2,4%), служби безпеки – 105 (або 1,4%), детективів Національного бюро – 68 (або 7,3%) клопотань.

Судами задоволено 72 677 (проти 57 326, або +26,8%) клопотань слідчих з числа погоджених прокурорами, їх питома вага становить 93,8% проти 95,1%. Відхилено 4 775 проти 2 947 клопотань (питома вага 5,9% проти 4,7%), у тому числі у провадженнях органів прокуратури – 371 (2,5% проти 2,8%), Національної поліції – 4 165 (7,7% проти 5,8%), ДФС – 135 (5,1% проти 5,2%), СБУ – 87 (1,2% проти 0,6%).

До постановлення рішення суду прокурорами узгоджено проведення 96 (проти 54, або +77,8%) негласних слідчих (розшукових) дій. Судом у подальшому відмовлено в їх проведенні у 6 (проти 2) випадках – усі у провадженнях слідчих поліції.

Припинено проведення 3 072 (проти 2 556, або +20,2%) НСРД, у проведенні яких необхідність відпала.

Збільшилась кількість розсекречених 20 694 (проти 12 938, або +59,9%) матеріалів НСРД з числа задоволених судом клопотань, у тому числі органів прокуратури – 3 519 (проти 2 221, або +58,4%), Національної поліції – 12 965 (проти 7 208, або +79,9%), СБУ – 2 641 (проти 1 675, або +57,7%), НАБУ – 248 (проти 195, або +27,2%). У той же час за клопотаннями ДФС розсекречено 1 306 (проти 1 637, або -20,2%) матеріалів.

Прокурором прийнято самостійно рішення про проведення НСРД (які не потребують дозволу слідчого судді) у 6 488 випадках, з них майже у половині – 3 167, або 48,8% (проти 1 469, або 35,6%) матеріали щодо проведення НСРД розсекречено.

У провадженнях стосовно неповнолітніх прокурорами розглянуто 130 клопотань слідчих про проведення НСРД, відмовлено у погодженні в 3 випадках. Судом задоволено 116 таких клопотання, або 90,6%.

До постановлення рішення суду прокурором узгоджено проведення 1 НСРД, а також у 18 випадках прийнято самостійно рішення про проведення НСРД, які не потребують дозволу слідчого судді. За рішенням прокурора розсекречено 59 (проти 15, або у 3,9 разів більше) негласних слідчих (розшукових) дій.

Додаток В

**Результати анкетування
прокурорів – усього 379 осіб:**

№ з/п	Зміст досліджуваного питання	Можливі варіанти відповідей на запитання	Результат	
			Кіль кість осіб	Відсо ток (%)
1.	Орган в якому Ви працюєте:	а) Генеральна прокуратура; б) прокуратура регіонального рівня; в) прокуратура місцевого рівня; г) інша _____;	168 211	44,4 55,6
2.	Стаж роботи:	а) до 3 років; б) до 5 років; в) до 10 років; в) більше 10 років;	7 84 140 148	1,9 22,2 37 38,9
3.	Переважно у кримінальних провадженнях якої категорії злочинів Ви здійснюєте процесуальне керівництво та підтримуєте публічне обвинувачення?	а) проти життя і здоров'я особи; б) проти власності; в) у сфері господарської діяльності; г) проти громадської безпеки; д) у сфері обігу наркотиків; е) всіх категорій; є) Ваш варіант	70 98 42 21 56 98 119	18,5 25,9 11,1 5,6 14,8 25,9 31,5
4.	Яке поняття більш чітко та повно характеризує функцію обвинувачення – “публічне” чи “державне”?	а) “публічне”, б) “державне”, в) Ваш варіант?	235 144	61,9 38,1
5.	Чи являється обвинувальною діяльністю процесуальне керівництво досудовим розслідуванням ?	а) так; б) ні; в) Ваш варіант?	260 91 14	68,5 24,1 3,7
6.	Яка із засад (принципів) кримінального процесу сьогодні має найбільший вплив на кримінальну процесуальну діяльність прокурора?	А) верховенство права; Б) законність; В) рівність перед законом і судом; Г) повага до людської гідності; Г) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; Д) недоторканність житла чи іншого володіння особи; Е) таємниця спілкування; Є) невтручання у приватне життя; Ж) недоторканність права власності; З) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; И) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї; І) заборона двічі притягувати до кримінальної	А) 89 Б) 248 Ин) 42	А) 23,5 Б) 65,3 Ин) 11,2

		відповідальності за одне і те саме правопорушення; Ї) забезпечення права на захист; Й) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; К) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості; Л) безпосередність дослідження показань, речей і документів; М) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; Н) публічність; О) диспозитивність; П) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; Р) розумність строків; С) мова якою здійснюється кримінальне провадження.?		
7.	Чи потрібно надати прокурору право на оскарження судового рішення, яке зобов'язує його зареєструвати в ЄРДР заяву по якій він раніше надавав обґрунтовану відмову в реєстрації?	а) так; б) ні; в) Ваш варіант	344 35	90,7 9,3
8.	Яку процесуальну форму варто використовувати членам слідчо-оперативної групи для входження в житло та проведення там огляду місця події?	а) зазначення про дозвіл власника у протоколі огляду; б) окрема заява власника; в) ухвала суду; г) Ваш варіант	49 147 203 14	13 38,9 53,7 3,7
9.	Чи потрібно повідомляти особу про реєстрацію стосовно неї кримінального провадження, до повідомлення їй про підозру?	а) так; б) ні	119 260	31,5 68,5
10.	Чи потрібно виносити постанову про визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні?	а) так; б) ні,.	98 84	25,9 22,2
11.	Чи доводилося Вам реалізовувати або ініціювати процедуру застосування заходів безпеки до учасників провадження?	а) так – на досудовій стадії розслідування; – під час судового розгляду в суді; б) ні;	147 21 225	38,9 5,6 59,3
12.	Чи можливо прокурору або слідчому повернути предмет, документ (майбутній речовий доказ) який знаходиться на	а) так, за клопотанням сторони провадження; б) так, за рішенням суду; в) ні,	84 70	22,2 18,5 59,3

	експертизі?			
13.	З клопотанням про застосування якого запобіжного заходу ви звертаєтесь до суду у разі вчинення особою вбивства?	а) особисте зобов'язання; б) особиста порука; в) застава; г) домашній арешт; д) тримання під вартою;	7 365	1,9 96,3
14.	Чи доводилося Вам ініціювати проведення негласних слідчих розшукових дій у закладах несвободи (сізо, ітт та ін)?	а) так, скільки разів; б) ні;	77 295	20,4 77,8
15.	Чим є для Вас ст. 338 КПК України Зміна обвинувачення в суді?	а) виходом із ситуації; б) компромісним рішенням; в) непотрібною нормою	203 140	53,7 37
16.	Яку функцію в суді здійснює прокурор реагуючи на порушення прав і інтересів фізичних чи юридичних осіб та держави?	а) виправдувальну; б) вирішення справи; в) нагляду; г) захисту прав; д) Ваш варіант	30 309	8 81,5
17.	Як часто Ви зверталися до слідчого судді із клопотанням в порядку ст. 225 КПК України?	а) ще не звертався (-лась); б) лише раз; в) декілька раз; г) систематично; д) не користуюся цією можливістю закону;	126 63 119 35	33,3 16,7 31,5 9,3
18.	Як на Вашу думку, чи суперечить принципу рівності перед законом і судом існування інституту недоторканості у кримінальному процесі?	а) не суперечить; б) так суперечить;	130 249	34,3 65,7
19.	Як Ви вважаєте чи необхідно надати право прокурору самостійно розпочинати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, без заяви потерпілого, якщо він не може її подати особисто з причин, що не залежать від його волі?	а) так; б) ні;	239 119	63 31,5
20.	Який характер носить кримінальна процесуальна діяльність прокурора?	а) виправдувальний; б) вирішення провадження по суті; в) захисний; г) обвинувальний;	70 21 288	18,5 5,6 75,9
21.	Чи потрібно передбачити обов'язкове письмове повідомлення особи, стосовно	а) так; б) ні;	304 75	78 19,8

	якої до ЄРДР вносяться відомості про кримінальне правопорушення			
22.	Чи потрібно змінити редакцію ч. 3 ст. 307 КПК України на таку: «Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора, а також ухвала про відмову в задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку»	а) так; б) ні;	342 37	90,2 9,8
23.	Чи вважаєте ви інститут недоторканності у кримінальному провадженні таким, що суперечить принципу рівності перед законом і судом	а) так; б) ні;	190 189	50 49,9
24.	Чи спрямована на реалізацію функції обвинувачення кримінальна процесуальна діяльність прокурора у досудовому розслідуванні, зокрема, щодо здійснення ним нагляду у формі процесуального керівництва?	а) так; б) ні;	291 88	76,8 23,2

Додаток Г

**Результати анкетування
суддів – усього 114 осіб:**

№ з/п	Зміст досліджуваного питання	Можливі варіанти відповідей на запитання	Результат	
			Кількість осіб	Відсоток (%)
1.	Суд в якому Ви здійснюєте правосуддя:	а) місцевий; б) апеляційний; в) касаційний; г) інший _____;	30 73	28,6 71,4
2.	Стаж роботи суддею:	а) до 3 років; б) до 5 років; в) до 10 років; в) більше 10 років;	23 91	20,0 80,0
3.	Переважно які категорії кримінальних проваджень Ви розглядаєте?	а) проти життя і здоров'я особи; б) проти власності; в) у сфері господарської діяльності; г) проти громадської безпеки; д) у сфері обігу наркотиків; е) всіх категорій; є) Ваш варіант	9 23 4 4 17 57	7,1 21,4 3,6 3,6 14,3 50,0
4.	Як ви вважаєте чи здійснює прокурор кримінальну процесуальну діяльність на етапі прийняття та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення?	а) так; б) ні;	48 66	42,1 57,9
5.	Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, на Вашу думку є діяльністю:	а) обвинувальною; б) наглядовою; в) Ваш варіант?	42 70	36,8 63,2
6.	Яка із засад (принципів) кримінального процесу сьогодні має найбільший вплив на кримінальну процесуальну діяльність слідчого та прокурора?	а) верховенство права; б) законність; в) рівність перед законом і судом; г) права на свободу та особисту недоторканність;	А) 34 Б) 67 Г) 13	А) 29,4 Б) 58,8 Г) 11,8
7.	Яку процесуальну форму варто використовувати членам слідчо-оперативної групи для входження в житло	а) зазначення про дозвіл власника у протоколі огляду; б) окрема заява власника; в) ухвала суду;	11 11 91	10,0 10,0 80,0

	та проведення там огляду місця події?	г) Ваш варіант		
8.	Чи потрібно повідомляти особу про реєстрацію стосовно неї кримінального провадження, до повідомлення їй про підозру?	а) так; б) ні	97 17	85,0 15,0
9.	Чи потрібно виносити постанову про визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні?	а) так; б) ні,.	103 11	90,0 10,0
10.	З клопотанням про застосування якого запобіжного заходу найчастіше до Вас звертаються прокурори та слідчі?	а) особисте зобов'язання; б) особиста порука; в) застава; г) домашній арешт; д) тримання під вартою;	22 9 83	19,2 7,7 73,1
11.	Як Ви вважаєте, яку найбільшу роль відіграє у кримінальному процесі один із наведених інститутів слідства?	а) досудове; б) судове; в) спеціальне	57 57	50,0 50,0
12.	Чи зверталися до Вас прокурор і слідчий з клопотанням про проведення спеціального розслідування?	а) так; б) ні;	114	100,0
13.	Яку функцію на стадії досудового розслідування здійснює прокурор?	а) обвинувальну; б) виправдувальну; в) вирішення справи; г) нагляду; д) захисту прав; е) Ваш варіант	57 51 6	50,0 45,0 5,0
14.	Яку функцію на стадії досудового розслідування здійснює слідчий?	а) обвинувальну; б) виправдувальну; в) вирішення справи; г) нагляду; д) захисту прав; е) Ваш варіант	68 34 6	60,0 35,0 5,0
15.	Як на Вашу думку, чи суперечить принципу рівності перед законом і судом існування інституту недоторканості у кримінальному процесі?	а) не суперечить; б) так суперечить;	103 11	90,0 10,0
16.	Як Ви вважаєте чи необхідно надати право прокурору самостійно розпочинати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, без заяви	а) так; б) ні;	97 17	85,0 15,0

	потерпілого, якщо він не може її подати особисто з причин, що не залежать від його волі?			
17.	Як Ви вважаєте чи варто з переліку складів кримінальних правопорушень, щодо яких провадження може бути розпочате лише у формі <u>приватного обвинувачення</u> виключити тяжкі та особливо тяжкі злочини, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі терміном від 5 до 15 років?	а) так; б) ні;	74 40	65,0 35,0
18.	Як Ви вважаєте чи можливе проведення негласної слідчої (розшукової) дії “Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу ст. 268 КПК”, не за рішенням слідчого судді, а за рішенням прокурора або клопотанням слідчого, погодженим з прокурором <u>у разі добровільної згоди власника радіоелектронного засобу?</u>	а) так; б) ні;	57 57	50,0 50,0
19.	Який характер носить кримінальна процесуальна діяльність прокурора?	а) виправдувальний; б) вирішення провадження по суті; в) захисний; г) обвинувальний;	11 103	10,0 90,0
20.	Як Ви вважаєте чи обґрунтовано статтею 615 КПК України наділено прокурора повноваженнями слідчого судді в районі проведення АТО?	а) так; б) ні;	68 46	60,0 40,0
21.	Кримінальна процесуальна діяльність прокурора включає в себе:	а) процесуальне керівництво; б) нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями; в) підтримання публічного обвинувачення; г) усі перелічені види діяльності	6 108	5,0 95,0

Додаток Д

**Результати анкетування
слідчих – усього 276 осіб:**

№ з/п	Зміст досліджуваного питання	Можливі варіанти відповідей на запитання	Результат	
			Кількість осіб	Відсоток (%)
1.	Слідчий підрозділ в якому Ви працюєте:	а) республіканського рівня; б) регіонального рівня; в) місцевого рівня; г) інший	120 156	43,5 56,5
2.	Стаж роботи:	а) до 3 років; б) до 5 років; в) до 10 років; в) більше 10 років;	112 105 54 5	40,6 38 19,6 1,8
3.	Переважаю які злочини Ви розслідуєте?	а) проти життя і здоров'я особи; б) проти власності; в) у сфері господарської діяльності; г) проти громадської безпеки; д) у сфері обігу наркотиків; е) всіх категорій; є) Ваш варіант	47 65 35 16 41 70 94	17 23,6 12,7 5,8 14,9 25,4 34,1
4.	Як ви вважаєте чи здійснює прокурор кримінальну процесуальну діяльність на етапі прийняття та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення?	а) так; б) ні;	180 96	65,2 34,8
5.	Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, на Вашу думку є діяльністю?	а) обвинувальною; б) наглядовою; в) Ваш варіант	65 194 17	23,6 70,3 6,2
6.	Яка із засад (принципів) кримінального процесу сьогодні має найбільший вплив на кримінальну процесуальну діяльність слідчого та прокурора?	а) верховенство права; б) законність; в) рівність перед законом і судом; г) права на свободу та особисту недоторканність;	А) 37 Б) 224 Ін) 15	А) 13,4 Б) 81 Ін) 5,4
7.	Чи потрібно надати слідчому право на оскарження судового рішення, яке зобов'язує його зареєструвати	а) так; б) ні; в) Ваш варіант	250 26	90,6 9,4

	в ЄРДР заяву по якій він раніше надавав обґрунтовану відмову в реєстрації?			
8.	Яку процесуальну форму варто використовувати членам слідчо-оперативної групи для входження в житло та проведення там огляду місця події?	а) зазначення про дозвіл власника у протоколі огляду; б) окрема заява власника; в) ухвала суду; г) Ваш варіант	26 101 115 34	9,4 36,6 41,7 12,3
9.	Чи потрібно повідомляти особу про реєстрацію стосовно неї кримінального провадження, до повідомлення їй про підозру?	а) так; б) ні	92 184	33,3 66,7
10.	Чи потрібно виносити постанову про визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні?	а) так; б) ні,.	140 136	50,7 49,2
11.	На Вашу думку хто має більший процесуальний вплив на процес розслідування?	а) начальник слідчого відділу; б) прокурор-процесуальний керівник;	18 258	6,5 93,5
12.	Чи можливо прокурору або слідчому повернути предмет, документ (майбутній речовий доказ) який знаходиться на експертизі?	а) так, за клопотанням сторони провадження; б) так, за рішенням суду; в) ні	56 43 177	20,3 15,6 64,1
13.	У своїй слідчій практиці з клопотанням про застосування якого запобіжного заходу ви звертаєтесь найчастіше?	а) особисте зобов'язання; б) особиста порука; в) застава; г) домашній арешт; д) тримання під вартою;	82 42 14 115 23	29,6 15,4 5,0 41,8 8,2
14.	Чи доводилося Вам брати участь у проведенні такої негласної слідчої розшукової дії як Контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК)?	а) так, скільки разів; б) ні;	9 267	3,3 96,7
15.	Як Ви вважаєте, яку найбільшу роль відіграє у кримінальному процесі один із наведених інститутів слідства?	а) досудове; б) судове; в) спеціальне;	150 126	54,3 45,7
16.	Яку функцію на досудовому розслідуванні здійснює прокурор?	а) обвинувальну; б) виправдувальну; в) вирішення справи; г) нагляд;	114 25 133	41,3 9,1 48,2

		д) захисту прав; е) Ваш варіант	4	1,4
17.	Як часто Ви зверталися до слідчого судді із клопотанням в порядку ст. 225 КПК України?	а) ще не звертався (-лась); б) лише раз; в) декілька раз; г) систематично; д) не користувався цією можливістю закону;	92 46 87 26 25	33,3 16,7 31,5 9,4 9,1
18.	Недоторканність у кримінальному процесі суперечить принципу рівності перед законом і судом?	а) не суперечить; б) так суперечить;	97 179	35,1 64,9
19.	Як Ви вважаєте чи необхідно надати право прокурору самостійно розпочинати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, без заяви потерпілого, якщо він не може її подати особисто з причин, що не залежать від його волі?	а) так; б) ні;	170 106	61,6 38,4
20.	Який характер носить кримінальна процесуальна діяльність прокурора?	а) виправдувальний; б) вирішення провадження по суті; в) захисний; г) обвинувальний;	54 11 211	19,6 4 76,4
21.	Чи потрібно передбачити обов'язкове письмове повідомлення особи, стосовно якої до ЄРДР вносяться відомості про кримінальне правопорушення	а) так; б) ні;	202 74	73,1 26,9

Додаток Е

**Результати вивчення 398 анкет по
матеріалах кримінальних справ і кримінальних проваджень**

№ з/п	Зміст досліджуваного питання	Можливі варіанти відповідей на запитання	Результат	
			Кількість справ	Відсоток (%)
1.	Які матеріали стали підставою для порушення кримінальної справи чи реєстрації кримінального провадження?	а) особисте виявлення злочину прокурором; б) особисте виявлення злочину слідчим; в) за результатами виїзду слідчої групи; г) за результатами ОРД; д) за матеріалами НСРД проведених у іншому провадженні та дозвіл на використання яких надано Апеляційним судом;	20 35 308 27 8	5,0 8,8 77,4 6,8 2,0
2.	Чи проводився огляд місця події?	а) так; б) ні	390 8	98,0 2,0
3.	Чи був присутній під час огляду місця події прокурор?	а) так; б) ні;	45 353	11,3 88,7
4.	У матеріалах провадження наявні вказівки прокурора (процесуального керівника)?	а) так; б) ні;	368 30	92,5 7,5
5.	Чи проводив прокурор особисто слідчі дії у справі (провадженні)?	а) так; б) ні;	84 314	21,1 78,9
6.	Чи містять матеріали розслідування клопотання про проведення НСРД?	а) так; б) ні;	72 326	18,1 81,9
7.	Чи міститься у матеріалах розслідування відмова прокурора у проведенні будь-якої слідчої розшукової дії або НСРД?	а) так; б) ні;	27 371	6,8 93,2
8.	Чи скасовувались незаконні та необґрунтовані постанови слідчих?	а) так; б) ні;	33 365	8,3 91,7
9.	Як змінювалася підслідність у кримінальній справі (провадженні)?	а) за територіальною ознакою; б) за відомчою ознакою; в) встановлено підслідність прокурором;	60 36 13	55,0 33,0 11,9
10.	Чи міститься у матеріалах розслідування постанова про	а) так; б) ні;	109 289	27,4 72,6

	визнання особи потерпілою?			
11.	Скільки разів змінювалась підозра у провадженні?	а) один раз; б) двічі; в) три і більше;	78 294 26	19,6 73,9 6,5
12.	Чи існує у провадженні мотивована відмова прокурора у погодженні підозри, яку підготував слідчий?	а) так; б) ні;	11 387	2,8 97,2
13.	Який запобіжний захід обрано підозрюваному?	а) особисте зобов'язання; б) особиста порука; в) застава; г) домашній арешт; д) тримання під вартою;	92 9 21 229 47	23,1 2,3 5,3 57,5 11,8
14.	Чи містять матеріали розслідування клопотання про звернення до слідчого судді в порядку ст. 225 КПК України?	а) так; б) ні;	19 379	4,8 95,2
15.	Чи має підозрюваний у провадженні додаткові процесуальні гарантії (процесуальні імунітети)?	а) так; б) ні	11 387	2,8 97,2
16.	Чи міститься інформація у провадженні на рішення Європейського суду з прав людини?	а) так; б) ні	47 351	11,8 88,2
17.	У провадженнях щодо неповнолітнього, чи проводився прокурором особистий допит такого підозрюваного?	а) так; б) ні	19 4	82,6 17,4
18.	Чи проводилось розслідування кримінального провадження в особливому режимі в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення АТО?	а) так; б) ні	3 395	0,8 99,02
19.	Чи приймалося рішення про закриття прокурором у провадженні в якому особі повідомлялося про підозру?	а) так; б) ні;	9 389	2,3 97,7
20.	Яке підсумкова рішення прийнято у кримінальній справі чи кримінальному провадженні?	а) складено обвинувальний висновок чи обвинувальний акт; б) про закриття; в) про звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; г) про звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.	270 115 9 4	67,8 28,9 2,3 1,0

Додаток Ж

Приклади

1.1.1. Концепцією окремо передбачалось, що «прокурор не здійснює нагляду за діяльністю судів, він є рівноправним учасником судового процесу». Далі було зазначено, що «в законодавстві чітко визначаються процесуальні функції прокурора як державного обвинувача, при цьому суд звільнюється від невластивих йому функцій обвинувачення, які в даний час він змушений виконувати».

2.1.1. Так, наприклад, 2011 р. постановою прокурора Черкаської області скасовано з одночасним порушенням кримінальної справи постанову про відмову в порушенні кримінальної справи, винесену дільничним інспектором міліції одного з районних відділів внутрішніх справ. У постанові прокурора зазначалося, що підставою для скасування рішення про відмову стала його неузгодженість з матеріалами дослідчої перевірки (оскільки з пояснень заявника вбачалося, що відносно нього було вчинено діяння, яке містить ознаки злочину, однак дільничний інспектор міліції не звернув на це уваги).

2.1.2. Ще одним прикладом такої службової недбалості, правової байдужості та нігілізму є розгляд органами внутрішніх справ Черкаської області цілої низки звернень керівництва комерційних банків про незаконне заволодіння коштами фінансових установ, під час якого уповноважені працівники оперативних підрозділів виносили постанови про відмову в порушенні справ, без проведення будь-якої перевірки.

2.1.3. Наприклад, у разі прибуття слідчо-оперативної групи на місце події у зв'язку з надходженням повідомлення про смерть громадянина, без ознак насильства, та встановленням факту про настання смерті внаслідок похилого віку або внаслідок тяжкого захворювання, що підтверджується медичною документацією, поясненнями родичів, відсутністю тілесних ушкоджень та висновком розтину трупа, немає потреби призначати судово-медичну експертизу, проводити допити родичів та інші слідчі (розшукові) дії, що, як правило, вимагає процесуальний керівник з метою забезпечення повного, об'єктивного й усебічного розслідування.

3.1.1. За підсумками першого року дії Кримінального процесуального кодексу, понад 70 % усіх обраних запобіжних заходів становили альтернативні тримання під вартою, зокрема особисте зобов'язання, домашній арешт та застава, унаслідок чого утричі знизилася кількість осіб, які тримаються під вартою в слідчих ізоляторах, 17,3 % надісланих до суду обвинувальних актів складено на підставі угод.

3.2.1. Так, слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення приводу, мотивувавши своє рішення тим, що в матеріалах відсутні дані, які б свідчили, що виклик Д. було здійснено відповідно до порядку,

встановленого ст. 135 Кримінального процесуального кодексу України, а долучений корінець повістки не є доказом належного повідомлення, оскільки з нього не вбачається, що повістку отримав чоловік підозрюваної, а також повістку вручено менш ніж за три дні до визначеного в ній часу (дійсно, повістку про виклик на 28.02 була вручено лише 27.02).

3.2.2. Так, до Красноармійського міськрайонного суду Донецької області звернувся слідчий з клопотанням про накладення грошового стягнення на представника потерпілого Р. та самого потерпілого П., мотивуючи його тим, що їм під підпис були вручені повідомлення про необхідність з'явитися до слідчого для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, за яким закінчено розслідування. У час, зазначений у повідомленні слідчого, потерпілий не з'явився. У передбачений законом триденний термін слідчий суддя за участю слідчого та особи, на яку може бути накладено стягнення, розглянув клопотання та відмовив у його задоволенні, мотивуючи тим, що відсутні правові підстави для задоволення клопотання, оскільки відповідно до ст. 111 Кримінального процесуального кодексу повідомлення є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий повідомляє певного учасника кримінального провадження з приводу проведення процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію. Повідомлення здійснюється в тому випадку, коли участь особи в таких діях не є обов'язковою. Крім того, слідчий суддя послався на положення ст. 290 Кримінального процесуального кодексу, в якій зазначено про обов'язок повідомлення прокурором або слідчим за його дорученням потерпілого про відкриття сторонам кримінального провадження, після чого останній має право ознайомитися з ними.

3.2.3. Ухвалою слідчого судді Сокальського районного суду Львівської області від 22 травня 2013 р. у клопотанні слідчого СВ Сокальського РВГУМВСУ у Львівській області С. про накладення грошового стягнення на Ч. за невиконання процесуальних обов'язків в розмірі 0,5 мінімальної заробітної плати відмовлено, оскільки під час розгляду справи встановлено, що виклик особи двічі проведено з порушенням вимог, викладених у ч. 8 ст. 135 Кримінального процесуального кодексу, підтвердження про виклик вручено менш ніж за три дні до дня виклику.

3.2.4. Так, слідчий суддя Київського районного суду м. Харкова Є. розглянув та задовольнив клопотання слідчого про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом Г. у кримінальному провадженні щодо кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 Кримінального кодексу України, оскільки під час розгляду справи слідчий, прокурор довели наявність достатніх правових підстав вважати, що такий захід, як тимчасове обмеження підозрюваного Г. у користуванні спеціальним правом – правом керування транспортним засобом необхідний для запобігання вчиненню іншого кримінального правопорушення.

3.2.5. Так, ухвалою слідчого судді Суворовського районного суду м. Херсона від 29 травня 2013 р. відмовлено в задоволенні клопотання слідчого про тимчасове обмеження Х. у користуванні спеціальним правом – правом керування транспортними засобами, який підозрюється у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 286 Кримінального кодексу України. В обґрунтування прийнятого рішення слідчий суддя зазначив, що Х. обґрунтовано підозрюється у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 286 Кримінального кодексу України, однак прокурор та слідчий не довели існування обставин, які виправдовують необхідність застосування щодо підозрюваного тимчасового обмеження в користуванні правом керування транспортними засобами.

3.2.6. Так, слідчий суддя Київського районного суду м. Харкова розглянув та задовольнив клопотання слідчого про відсторонення від посади К., який підозрюється у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 Кримінального кодексу України. Під час розгляду клопотання слідчий довів наявність достатніх підстав вважати, що такий захід, як відсторонення К. від посади необхідний для запобігання протиправній поведінці підозрюваного, який, перебуваючи на посаді, може незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином, оскільки К. є службовою особою, наділеною службовими повноваженнями щодо застосування заходів примусу та адміністративного впливу. Слідчий також довів, що перебування К. на посаді сприяло вчиненню кримінального правопорушення. Ураховуючи наявність правової підстави для відсторонення К. від посади, клопотання було задоволено.

3.2.7. Наприклад, в ухвалі Святошинського районного суду міста Києва № 759/537/13 слідчий суддя доходить висновку, що речі й документи, вилучені при проведенні обшуку, мають один з двох процесуальних статусів: речі та документи, які входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на їх відшукування в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, і речі та документи, які не входять до цього переліку, тобто тимчасово вилучене майно, яке перебуває в такому статусі відповідно до частини 1 ст. 167 Кримінального процесуального кодексу України до вирішення питання про його арешт або повернення.

3.2.8. Ухвалою Апеляційного суду Львівської області від 7 червня 2013 р. ухвалу слідчого судді Галицького районного суду м. Львова від 17 травня 2013 р., якою накладено арешт на речі, документи та цінності, які були тимчасово вилучені 16 травня 2013 р. при особистому обшуку П. та С. в частині накладення арешту на речі, документи та цінності С. скасовано та постановлено нову ухвалу, якою у задоволенні клопотання слідчого прокуратури Галицького району м. Львова Н., погодженого з прокурором прокуратури Галицького району м. Львова, про накладення арешту на речі, документи та цінності, які були тимчасово вилучені 16.05.2013 при особистому обшуку П. та С., в частині накладення арешту на речі, документи та цінності С., відмовлено. Як вбачається із матеріалів справи, С. на час ухвалення рішення слідчим суддею

був свідком у кримінальному провадженні, тому арешт на його речі, документи та цінності накладений бути не міг.

3.2.9. Так, наприклад, ухвалою слідчого судді Суворовського районного суду м. Херсона від 29 січня 2013 р. відмовлено в задоволенні клопотання слідчого про дозвіл на затримання з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою щодо Л., підозрюваного за ч. 5 ст. 191 Кримінального кодексу України. Обґрунтовуючи свої висновки, слідчий суддя послався на те, що доводи прокурора і слідчого не містять достатніх доказів переховування підозрюваного від органів досудового розслідування, переховування обґрунтовується лише неперевіреними рапортами оперативних співробітників міліції та слідчих, зокрема, не опитано з питання передачі повістки секретаря С., юриста підприємства, який згідно з рапортом сповістив про лікування підозрюваного, узагалі відсутні дані про виклик його з місця проживання та реєстрації, не допитано з цього приводу членів сім'ї та сусідів, не з'ясовано, звідки підозрюваний дзвонив слідчому прокуратури, а також не доведено факт перебування підозрюваного в міжнародному розшуку, про що йдеться в клопотанні.

3.2.10. Так, наприклад, ухвалою від 22 лютого 2013 р. у справі № 521/2542/13 слідчий суддя Малиновського районного суду м. Одеси визнав затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, незаконним через неправильне тлумачення та застосування слідчим вимоги закону щодо можливості затримання особи безпосередньо після вчинення злочину. Як вбачається з матеріалів кримінального провадження, кримінальне правопорушення вчинено 6 лютого 2013 р. близько 20 год 00 хв. Однак протокол затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, слідчий склав 8 лютого 2013 р. о 15 год 30 хв на підставі п. 2 ч. 1 ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України. Таким чином, затримавши особу, підозрювану в учиненні злочину, слідчий грубо порушив вказані вимоги Кримінального процесуального кодексу України, оскільки поняття «безпосереднє вчинення злочину», хоча законодавчо не врегульоване, але об'єктивно передбачає невеликий проміжок часу, який минув одразу ж після вчиненого злочину. На думку слідчого судді, встановлення законодавцем вказаної норми мало на меті не встановлювати будь-яких обмежень у часі уповноваженій особі на відповідний строк затримання, оскільки кожна подія злочину та кожний випадок є різним та унікальним за подіями та своїми обставинами. Однак у будь-якому разі йдеться лише про години після вчинення кримінального правопорушення, а не про дні. У цьому випадку між подією злочину та затриманням особи минуло майже два дні. Під час вивчення матеріалів кримінального провадження слідчим суддею не було встановлено будь-яких перешкод у слідчого для звернення до слідчого судді з клопотанням у порядку ст. 188 Кримінального процесуального кодексу України про дозвіл

на затримання з метою приводу та отримання відповідної ухвали слідчого судді.

3.2.11. Так, із загальної кількості клопотань слідчих про застосування запобіжних заходів в Україні, кількість яких за 2013 р. сягнула понад 49,7 тис., лише 2,6 % клопотань було відхилено слідчими суддями, а в 3,1 % випадків приймалися рішення про застосування більш м'якого запобіжного заходу. Така тенденція залишалась й упродовж 2014 р. Наприклад, за перший квартал 2014 р. усього скеровано до суду 9823 клопотання слідчих (прокурорів) про обрання запобіжного заходу, 9169 з них були задоволені (93,3 % від усіх направлених).

3.2.12. Так, ухвалою слідчого судді Комсомольського районного суду м. Херсона від 21 січня 2013 р. відмовлено в задоволенні клопотання слідчого про обрання Ч., підозрюваному у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 Кримінального кодексу України запобіжного заходу у вигляді застави. Обґрунтовуючи своє рішення, слідчий суддя вказав, що згідно з клопотанням застосування такого запобіжного заходу, як застава, необхідне для позбавлення можливості підозрюваного приховати заставне майно від можливої його конфіскації, незаконно впливати на свідків та перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. Відповідно до ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України, запобіжні заходи не застосовуються з метою запобігання прихованню «заставного» майна, оскільки Кримінальний процесуальний кодекс визначає для цього інші заходи забезпечення кримінального провадження. Слідчим не було доведено, що підозрюваний має важелі впливу на свідків, яких він має намір допитати. Доводи слідчого, що підозрюваний буде «перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином», не були конкретизовані, підозрюваний постійно проживає в Херсонській області, має на утриманні трьох неповнолітніх дітей. Ураховуючи усі докази, надані слідчим, слідчий суддя дійшов висновку, що слідчим та прокурором не було доведено наявності ризиків, зазначених у клопотанні. З урахуванням викладених обставин слідчий суддя вирішив, що до підозрюваного необхідно застосувати запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання.

3.3.1. Наприклад, в особи викрали чи іншим способом заволоділи її мобільним телефоном, після чого така особа звернулася до відповідних правоохоронних органів із заявою (повідомленням) про вчинення кримінального правопорушення та при цьому підтвердила належність саме їй викраденого телефону. У цьому разі при проведенні такої негласної слідчої (розшукової) дії будь-які конституційні права такої особи не порушуються.

3.3.2 Наприклад, прокурорам відома практика формального виписування завдань на візуальне спостереження для покращення коефіцієнту проведення негласних слідчих (розшукових) дій у межах кримінальних проваджень. Кількість таких завдань у деяких випадках більше ніж удвічі перевищує можливості регіональних відділів оперативної служби щодо їх якісного

відпрацювання. Ще одним негативним прикладом вважаємо виписування завдань візуального спостереження на всіх фігурантів кримінального провадження, а після закінчення терміну ухвали – повторне надсилення до тих самих осіб завдань на проведення аналогічних заходів (не витримується місячний термін від попереднього завдання). Ця ситуація склалась у зв'язку з тим, що слідчий, готуючи клопотання та доручення на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, не зобов'язаний погоджувати своє рішення з керівництвом ГУ НП чи підрозділом, який буде виконувати доручення, оскільки це не передбачено Кримінальним процесуальним кодексом. Крім цього, кожний слідчий намагається дати якомога більше доручень на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, мотивуючи тим, що це є одним із критеріїв оцінки роботи слідчого управління (відділу). Зазначене, поряд з необхідністю посилення відомчого контролю та прокурорського нагляду за застосуванням негласних засобів розкриття злочинів, свідчить про запровадження нових стандартів фахової підготовки оперативних працівників та слідчих.

3.3.3. Показовим є приклад одного із судів АР Крим, де під час здійснення судового розгляду суддя не взяв до уваги докази, отримані внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, мотивуючи своє рішення тим, що після їх проведення слідчий змінив кваліфікацію кримінального правопорушення з ч. 3 на ч. 1 ст. 368 Кримінального кодексу України. Водночас суддя зазначив, що під час внесення відомостей до ЄРДР не було підстав для кваліфікації злочинного діяння за ч. 3 ст. 368 Кримінального кодексу України. Наявність такої позиції мінімізує ризик зловживання правоохоронними органами при використанні процесуальних інструментів, у тому числі й тих, що ініціюються та проводяться з «ускладненою процедурою», передбаченою главою 21 Кримінального процесуального кодексу України.

3.4.1. Так, наприклад, у справі, що перебувала в провадженні одного зі слідчих підрозділів УМВС України в Житомирській області, з'ясовано, що обвинувачений (за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р.) має виїхати на три тижні в закордонне службове відрядження. Строк досудового слідства спливав через два тижні. У зв'язку з цим, слідчий виніс постанову про зупинення досудового слідства на підставі п. 1 ч. 1 ст. 206 Кримінального процесуального кодексу України (коли місцезнаходження обвинуваченого не відоме) й оголосив його в розшук, хоча реально обвинувачений заздалегідь повідомив слідчого про своє місцезнаходження.

3.4.2. Так, наприклад, слідчий одного зі слідчих підрозділів УМВС України в Черкаській області призначив автотехнічну експертизу, тривалість якої становить понад два місяці. Таким чином, у слідчого склалась ситуація, коли він змушений був відшукати спосіб зупинення досудового розслідування, оскільки такі ситуації законодавчо не врегульовано. За таких обставин слідчий виніс постанову про зупинення досудового слідства на підставі п. 1 ч. 1 ст. 280

Кримінального процесуального кодексу України (підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі в кримінальному провадженні). Унаслідок цього після перевірки законності зупинення досудового розслідування прокуратурою рішення слідчого було скасовано, оскільки в провадженні не було жодного документа, який би підтверджував факт наявності в підозрюваного будь-якого захворювання.

3.4.3. Так, наприклад, процесуальному керівнику прокуратури м. Черкаси на час проведення перевірки у травні і не було відомо про закриття ще в березні кримінального провадження за фактом виготовлення та збуту підроблених грошей.

3.4.4. (наприклад, ревізія фінансово-господарської діяльності підприємства засвідчила, що не було факту недостатчі); якщо встановлено, що сама подія мала місце, однак її не можна визнати кримінальним правопорушенням, оскільки вона була наслідком якого-небудь некримінального діяння (наприклад, смерть людини внаслідок дії стихійного лиха, фізіологічних процесів тощо); якщо встановлено, що подія мала місце, проте не була злочином, оскільки пов'язана з діями жертви, а не інших осіб (самогубство, нещасні випадки на підприємствах).

3.4.5. Прикладом цього є скандальна ситуація, що сталася наприкінці 2015 р. з відкриттям кримінального провадження після написання заяви народним депутатом України О. Кужель про її побиття у стінах Верховної Ради України іншим народним депутатом України А. Тетеруком. Пізніше вона відкликала свою заяву з Генеральної прокуратури, що надало підстави А. Тетеруку наполягати на закінченні розслідування, згідно з п. 7 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України, прокуратурою щодо його інциденту з депутатом О. Кужель.

3.4.6. Показовим з точки зору тривалості часу на ознайомлення з матеріалами є приклад кримінального провадження відносно генерала ЗСУ В. Назарова, який підозрюється у службовій халатності (ч. 3 ст. 425 Кримінального кодексу України), що призвела до авіакатастрофи ІЛ-76 та загибелі 49 людей у червні 2014 р. На кінець 2015 р. В. Назаров так і не постав перед судом, оскільки його адвокати впродовж майже року не встигли ознайомитися з 27 томами кримінального провадження. Унаслідок цього суд обмежив термін ознайомлення з матеріалами.

3.4.7. Наприклад, у широко відомому кримінальному провадженні за фактом заволодіння службовими особами групи компаній «Кінгз Кепітал» коштами громадян шляхом шахрайства за ознаками злочину, передбаченого ч. 4 ст. 190 Кримінального кодексу України, після закінчення досудового слідства обвинуваченим К., Г. та їх захисникам, у зв'язку з тим, що вони навмисно практично не ознайомлювались з матеріалами провадження, за постановою суду було встановлено термін для ознайомлення. Обвинувачений К. відмовився знайомитися з матеріалами та заявив клопотання про надання

цієї можливості своєму захисникові. Захисник розпочав знайомитися з матеріалами провадження, однак у подальшому в порушення вимог ст. 48 Кримінального процесуального кодексу України, протягом тривалого часу не знайомився з матеріалами та не повідомляв про причини своєї неявки. Протягом майже півроку обвинувачений К. заявив, що хоче скористатися правом запросити іншого захисника, який після того відмовився від ознайомлення з матеріалами провадження.

3.4.8 Так, Снігурівським районним судом Миколаївської області повернуто обвинувальний акт у зв'язку з тим, що в ньому зазначено, що потерпілому заподіяно «легкі тілесні ушкодження», замість «тілесних ушкоджень середньої тяжкості». Після виправлення цієї помилки обвинувальний акт повторно направлено до суду. Заставнівським районним судом Чернівецької області обвинувальний акт повернуто через відсутність у ньому розписки підозрюваного про отримання копії цивільного позову й розписки захисника про отримання ним копії обвинувального акта та реєстру матеріалів досудового розслідування.

3.4.9. Так, Оржицьким районним судом Полтавської області повернуто обвинувальний акт у зв'язку з необхідністю проведення психіатричної експертизи підозрюваному. Після призначення та отримання висновку експертизи обвинувальний акт у зазначеному провадженні повторно направлено до суду (хоча відповідно до ст. 332 Кримінального процесуального кодексу України «Проведення експертизи за ухвалою суду» суд має право самостійно призначати експертизи).

4.1.1. Досить показовими в цьому плані стали нещодавні випадки надання згоди Верховною Радою на притягнення до кримінальної відповідальності народних депутатів С. Ключова, якого підозрюють у вчиненні злочинів за ч. 3 ст. 209 та ч. 5 ст. 369 Кримінального кодексу України, С. Мельничука, який підозрюється у вчиненні низки кримінальних злочинів, у тому числі за ст. 257 Кримінального кодексу України І. Мосійчука, який підозрюється у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 368, ч. 1, 2 ст. 350, ч. 1 ст. 376 та інших статей Кримінального кодексу України. О. Онищенко, якого підозрюють у вчиненні злочинів за ч. 1 ст. 255 ч. 5 ст. 191 та інших статей Кримінального кодексу України. До речі, стосовно І. Мосійчука Вищий адміністративний суд України визнав незаконною і скасував постанову парламенту про надання згоди на притягнення І. Мосійчука до кримінальної відповідальності, а також його затримання й арешт, посилаючись при цьому на порушення процедури регламенту розгляду даного питання у Верховній Раді України, що також свідчить про її недосконалість і необхідність удосконалення.

4.2.1. На доведення вищезазначеного наведемо приклад з власного досвіду роботи автора у прокуратурі Черкаської області. Так, в одному з районів даної області неповнолітній вчинив більше двадцяти злочинів проти власності. Після вивчення матеріалів кримінального провадження та особистого спілкування з

підозрюваним виявилось, що неповнолітній із неблагонадійної сім'ї, навчався у професійно-технічному навчальному закладі й отримував стипендію, яка була єдиним джерелом існування сім'ї. Мати хлопця не працювала та зловживала алкоголем, витрачаючи стипендію сина. Таким чином, головним мотивом злочину було те, що неповнолітній не мав можливості придбати продукти харчування. На виїзному засіданні прокуратури області за участю служб і посадових осіб, на яких покладається обов'язок здійснення соціального захисту та профілактики правопорушень серед неповнолітніх, було поставлено питання стосовно того, що неповнолітній вчинив 22 злочини, а ці органи та посадові особи так і не вжили жодних заходів. За результатами засідання до винуватих службових осіб на рівні району й області було вжито заходів прокурорського реагування з метою недопущення в подальшому таких прикрих випадків.

Додаток 3

Порівняльна таблиця
до проекту Закону України „Про внесення змін до Кримінального
процесуального кодексу України щодо удосконалення кримінальної
процесуальної діяльності прокурора” (лист Комітету Верховної Ради України
з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 5 вересня
2017 р. № 04-18/12-1542)

Чинна редакція	Редакція з урахуванням пропонованих змін
1	2
<i>Стаття 3. Визначення основних термінів Кодексу</i>	<i>Стаття 3. Визначення основних термінів Кодексу</i>
пункт 3) частини першої. державне обвинувачення – процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення;	пункт 3) частини першої. публічне обвинувачення – процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення;
<i>Стаття 22. Змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості</i>	<i>Стаття 22. Змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості</i>
частина третя. Під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу.	частина третя. Під час кримінального провадження функції публічного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу.
частина четверта. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором.	частина четверта. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання публічного обвинувачення у суді здійснюється прокурором.

<i>Стаття 26. Диспозитивність</i>	<i>Стаття 26. Диспозитивність</i>
частина друга. Відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження, крім випадків, передбачених цим Кодексом.	частина друга. Відмова прокурора від підтримання публічного обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження, крім випадків, передбачених цим Кодексом.
<i>Стаття 36. Прокурор</i>	<i>Стаття 36. Прокурор</i>
15) підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому цим Кодексом;	15) підтримувати публічне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання публічного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому цим Кодексом;
<i>Стаття 48. Залучення захисника</i>	<i>Стаття 48. Залучення захисника</i>
Частина відсутня	частина третя. У разі залучення захисника слідчий негайно надсилає прокурору копію постанови про допуск захисника до участі в провадженні.
<i>Стаття 56. Права потерпілого</i>	<i>Стаття 56. Права потерпілого</i>
пункт 4) частини третьої. підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення;	пункт 4) частини третьої. підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання публічного обвинувачення;
<i>Стаття 111. Поняття повідомлення у кримінальному провадженні</i>	<i>Стаття 111. Поняття повідомлення у кримінальному провадженні</i>
Частина відсутня	частина четверта. Після внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань інформації про вчинений злочин стосовно особи повідомлення направляється такій особі.

<i>Стаття 159. Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів</i>	<i>Стаття 159. Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів</i>
Частина відсутня	частина третя. У виняткових невідкладних випадках, пов'язаних з урятуванням життя людей, виявленням, запобіганням, припиненням та розслідуванням тяжкого або особливо тяжкого злочину, тимчасовий доступ до визначеної в пунктах 7, 8 ч. 1 ст. 162 цього Кодексу інформації, що міститься в речах і документах, може бути проведено до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язані невідкладно після здійснення такого доступу звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 163 цього Кодексу без виклику особи, у чиєму володінні вона знаходиться, перевіряючи, зокрема, чи дійсно були наявні підстави для тимчасового доступу без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про тимчасовий доступ до інформації, яка міститься в речах і документах, або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання, установлені внаслідок такого доступу докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 цього Кодексу.

<i>Стаття 214. Початок досудового розслідування</i>	<i>Стаття 214. Початок досудового розслідування</i>
Частина відсутня	частина четверта=один. Заявник повідомляється про відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, про що зазначається в заяві.
<i>Стаття 280. Підстави та порядок зупинення досудового розслідування</i>	<i>Стаття 280. Підстави та порядок зупинення досудового розслідування</i>
Пункти відсутні	пункт 4) частини першої. місцезнаходження підозрюваного відомо, але відсутня реальна можливість його участі в досудовому розслідуванні за кримінальним провадженням у зв'язку з розглядом питання про видачу іноземною державою, а також у зв'язку з неможливістю з об'єктивних причин прибути до місця досудового розслідування; пункт 5) частини першої. наявна необхідність проведення тривалої експертизи; пункт 6) частини першої. за умов настання надзвичайних правових режимів (надзвичайного, воєнного стану тощо).
<i>Стаття 284. Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи</i>	<i>Стаття 284. Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи</i>
пункт 5) частини першої. помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;	пункт 5) частини першої. помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого. Факт смерті (оголошення померлою) особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, підтверджується довідкою з органів реєстрації актів громадянського

	стану або копією свідцтва про смерть, завіреною в установленому законом порядку;
Пункт відсутній	пункт 6-1) частини першої. наявність щодо особи не скасованої постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження за тим самим кримінальним правопорушенням;
пункт 2) частини другої. якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом;	пункт 2) частини другої. якщо прокурор відмовився від підтримання публічного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом;
<i>Стаття 290. Відкриття матеріалів іншій стороні</i>	<i>Стаття 290. Відкриття матеріалів іншій стороні</i>
Частина відсутня	частина тринадцята. Час для ознайомлення з матеріалами, до яких надано доступ сторонам кримінального провадження, до строку розслідування не включається.
<i>Стаття 322. Безперервність судового розгляду</i>	<i>Стаття 322. Безперервність судового розгляду</i>
пункт 2) частини другої. складення та погодження прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення;	пункт 2) частини другої. складення та погодження прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання публічного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення;
пункт 4) частини другої. підготовки потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення;	пункт 4) частини другої. підготовки потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання публічного обвинувачення;

<i>Стаття 337. Визначення меж судового розгляду</i>	<i>Стаття 337. Визначення меж судового розгляду</i>
частина друга. Під час судового розгляду прокурор може змінити обвинувачення, висунути додаткове обвинувачення, відмовитися від підтримання державного обвинувачення, розпочати провадження щодо юридичної особи.	частина друга. Під час судового розгляду прокурор може змінити обвинувачення, висунути додаткове обвинувачення, відмовитися від підтримання публічного обвинувачення, розпочати провадження щодо юридичної особи.
<i>Стаття 340. Відмова від підтримання державного обвинувачення</i>	<i>Стаття 340. Відмова від підтримання публічного обвинувачення</i>
частина перша. Якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він після виконання вимог статті 341 цього Кодексу повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. Копія постанови надається обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.	частина перша. Якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він після виконання вимог статті 341 цього Кодексу повинен відмовитися від підтримання публічного обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. Копія постанови надається обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.
частина друга. У разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуючий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді.	частина друга. У разі відмови прокурора від підтримання публічного обвинувачення в суді головуючий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді.
<i>Стаття 341. Погодження зміни обвинувачення, висунення нового обвинувачення, відмови від підтримання державного обвинувачення та початку провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду</i>	<i>Стаття 341. Погодження зміни обвинувачення, висунення нового обвинувачення, відмови від підтримання публічного обвинувачення та початку провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду</i>

частина перша. Якщо в результаті судового розгляду прокурор, крім випадку, коли ним є Генеральний прокурор, дійде переконання, що необхідно відмовитися від підтримання державного обвинувачення, змінити його, висунути додаткове обвинувачення або розпочати провадження щодо юридичної особи, він повинен погодити відповідні процесуальні документи з прокурором вищого рівня. Суд за клопотанням прокурора відкладає судові засідання та надає прокурору час для складення та погодження відповідних процесуальних документів.	частина перша. Якщо в результаті судового розгляду прокурор, крім випадку, коли ним є Генеральний прокурор, дійде переконання, що необхідно відмовитися від підтримання публічного обвинувачення, змінити його, висунути додаткове обвинувачення або розпочати провадження щодо юридичної особи, він повинен погодити відповідні процесуальні документи з прокурором вищого рівня. Суд за клопотанням прокурора відкладає судові засідання та надає прокурору час для складення та погодження відповідних процесуальних документів.
частина друга. Якщо прокурор вищого рівня відмовляє у погодженні обвинувального акта із зміненим обвинуваченням, клопотання про висунення додаткового обвинувачення чи початок провадження щодо юридичної особи або постанови про відмову від підтримання державного обвинувачення, він усуває від участі в судовому розгляді прокурора, який ініціював таке питання, та самотійно бере участь у ньому як прокурор або доручає участь іншому прокуророві. У такому разі судовий розгляд продовжується в загальному порядку.	частина друга. Якщо прокурор вищого рівня відмовляє у погодженні обвинувального акта зі зміненим обвинуваченням, клопотання про висунення додаткового обвинувачення чи початок провадження щодо юридичної особи або постанови про відмову від підтримання публічного обвинувачення, він усуває від участі в судовому розгляді прокурора, який ініціював таке питання, та самотійно бере участь у ньому як прокурор або доручає участь іншому прокуророві. У такому разі судовий розгляд продовжується в загальному порядку.
<i>Стаття 444. Перегляд судових рішень Верховним Судом України</i>	<i>Стаття 444. Перегляд судових рішень Верховним Судом України</i>
частина перша. Верховний Суд України переглядає судові рішення у кримінальних справах виключно з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом.	частина перша. Верховний Суд України переглядає судові рішення у кримінальних справах та кримінальних провадженнях виключно з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом.

<i>Стаття 446. Право на звернення про перегляд судових рішень Верховним Судом України</i>	<i>Стаття 446. Право на звернення про перегляд судових рішень Верховним Судом України</i>
частина друга. Заяву про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої пунктом 4 частини першої статті 445 цього Кодексу, вправі подати особа, на користь якої ухвалено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, а також її захисник, законний представник чи представник юридичної особи.	частина друга. Заяву про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої пунктом 4 частини першої статті 445 цього Кодексу, зобов'язаний подати прокурор за клопотанням Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини , а також має право подати особа, на користь якої ухвалено рішення міжнародною судовою установою, чия юрисдикція визнана Україною, а також її захисник, законний представник чи представник юридичної особи.
<i>Стаття 478. Початок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення</i>	<i>Стаття 478. Початок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення</i>
Частина відсутня	частина друга. У виключних випадках прокурор може розпочати кримінальне провадження, яке здійснюється у формі приватного обвинувачення, без заяви потерпілого, якщо він з причин, що не залежать від його волі, не може особисто подати таку заяву.
<i>Стаття 480. Особи, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження</i>	<i>Стаття 480. Особи, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження</i>
пункт 10) частини першої. члена Національного агентства з питань запобігання корупції.	пункт 10) частини першої. Голову та члена Національного агентства з питань запобігання корупції.
Пункт відсутній	пункт 11) частини першої. Директора Державного бюро розслідувань та його заступників;

Пункт відсутній	пункт 12) частини першої. осіб, які користуються дипломатичним імунітетом, у випадку надання згоди компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа.
<i>Стаття 481. Повідомлення про підозру</i>	<i>Стаття 481. Повідомлення про підозру</i>
Пункт відсутній	пункт 5) частини першої. прокурор, визначений у відповідних пунктах частини 1 ст. 481, зобов'язаний підписати письмове повідомлення про підозру та має право доручити прокурору – процесуальному керівнику вручити підозрюваному таке повідомлення.
<i>Стаття 490. Допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого</i>	<i>Стаття 490. Допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого</i>
Частина відсутня	частина друга. При вирішенні питання про застосування до неповнолітнього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою його має особисто допитати прокурор.
<i>Стаття 595. Порядок і умови перейняття кримінального провадження від іноземних держав</i>	<i>Стаття 595. Порядок і умови перейняття кримінального провадження від іноземних держав</i>
пункт 3) частини другої. запитуюча держава надала гарантії, що у разі ухвалення вироку в Україні особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, не піддаватиметься у запитуючій державі державному обвинуваченню за те ж кримінальне правопорушення.	пункт 3) частини другої. запитуюча держава надала гарантії, що у разі ухвалення вироку в Україні особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, не піддаватиметься у запитуючій державі публічному обвинуваченню за те саме кримінальне правопорушення.

Додаток И

Порівняльна таблиця змін до Кримінального процесуального кодексу України (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 31 серпня 2017 р. № 16/1/1240)

Чинна редакція	Запропонована редакція
Стаття 36. Прокурор ... 4. Право на подання апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України чи за нововиявленими обставинами мають також незалежно від їх участі в судовому провадженні прокурори вищого рівня: Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники, керівник регіональної прокуратури, його перший заступник та заступники. 5. Генеральний прокурор, керівник регіональної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування.	Стаття 36. Прокурор 4. Право на подання апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України чи за нововиявленими обставинами мають також незалежно від їх участі в судовому провадженні прокурори вищого рівня: Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники, керівник регіональної прокуратури, його перший заступник та заступники, керівник місцевої прокуратури. 5. Генеральний прокурор, керівник регіональної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, з метою забезпечення об'єктивності та/або у разі неефективного досудового розслідування. За наявності підстав, передбачених цим Кодексом для відводу слідчого або у випадку неефективного досудового розслідування керівник органу прокуратури має право ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого, а у випадку неефективного досудового розслідування також про притягнення слідчого до дисциплінарної відповідальності.
Стаття 39. Керівник органу досудового розслідування 3. Керівник органу досудового розслідування зобов'язаний виконувати	Стаття 39. Керівник органу досудового розслідування 3. Керівник органу досудового розслідування

доручення та вказівки прокурора, які даються у письмовій формі. Невиконання керівником органу досудового розслідування законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому цим Кодексом, тягне за собою передбачену законом відповідальність.	зобов'язаний виконувати доручення, вказівки та постанови прокурора, які даються у письмовій формі. Невиконання керівником органу досудового розслідування законних вказівок, доручень та постанов прокурора, наданих у порядку, передбаченому цим Кодексом, тягне за собою передбачену законом дисциплінарну відповідальність.
Стаття 40. Слідчий органу досудового розслідування ... 2. Слідчий уповноважений: 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; 5) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 3. У випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні.	Стаття 40. Слідчий органу досудового розслідування ... 2. Слідчий уповноважений: 3) доручати проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій відповідним оперативним підрозділам; 5) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; призначення перевірок (ревізій, аудиту) органів державної влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання; 3. У випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій; призначення перевірок (ревізій, аудиту) органів державної влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні.

Стаття 41. Оперативні підрозділи

1. Оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

3. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Стаття 41. Оперативні підрозділи

1. Оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) **та інші процесуальні дії** в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

3. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) **та інших процесуальних** дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Стаття 49. Залучення захисника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням 1. Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо: 1) відповідно до вимог <u>статті 52</u> цього Кодексу участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника; 2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно; 3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його. Захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.	Стаття 49. Залучення захисника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням 1. Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо: 1) відповідно до вимог <u>статті 52</u> цього Кодексу участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника; 2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно; 3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його. Захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги. Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд можуть залучити більше одного захисника для участі в особливо складному кримінальному провадженні.

Стаття 52. Обов'язкова участь захисника ... 2. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні: 1) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад; 4) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту; 5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності; 6) щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи; 8) щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення; 9) у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – з моменту ініціювання укладення такої угоди.	Стаття 52. Обов'язкова участь захисника ... 2. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні: 1) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад; 4) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту; 5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності; 6) щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи; 8) щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення; 9) у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – з моменту ініціювання укладення такої угоди; 10) щодо особи, яка померла та стосовно якої наявні достатні докази для її підозри у вчиненні кримінального правопорушення, – з моменту складання повідомлення про підозру.

Стаття 92. Обов'язок доказування

1. Обов'язок доказування обставин, передбачених статтею 91 цього Кодексу, за винятком випадків, передбачених частиною другою цієї статті, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених цим Кодексом випадках, - на потерпілого.

2. Обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає.

Стаття 92. Обов'язок доказування

1. Обов'язок доказування обставин, передбачених статтею 91 цього Кодексу, за винятком випадків, передбачених частиною другою цієї статті, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених цим Кодексом випадках, - на потерпілого.

2. Обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, **за винятком інформації досудової доповіді**, покладається на сторону, що їх подає.

3. Обов'язок доказування допустимості даних досудової доповіді, які характеризують обвинуваченого, покладається на представника персоналу органу з питань пробації, що її склав згідно з вимогами цього Кодексу.

Стаття 93. Збирання доказів

2. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.

Стаття 93. Збирання доказів

2. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, **ініціювання призначення перевірок (ревізій, аудиту) органів державної влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання**, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом. **Клопотання про призначення перевірок (ревізій, аудиту) органів державної влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання розглядаються слідчим суддею в порядку, визначеному статтею 163 цього Кодексу.**

Стаття 99. Документи

2. До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати:

5) відсутній.

3. Сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зобов'язані надати суду оригінал документа..

Стаття 99. Документи

2. До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати:

5) досудові доповіді.

3. Сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, **представник персоналу органу пробації** зобов'язані надати суду оригінал документа.

Стаття 135. Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні 6. Повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду.	Стаття 135. Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні 6. Повістка про виклик вручається особі працівником органу (установи, підприємства) зв'язку, співробітником оперативного підрозділу, слідчим або іншим працівником органу досудового розслідування, прокурором або іншим працівником органу прокуратури, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду.

Стаття 154. Загальні положення відсторонення від посади 1. Відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину – щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу.	Стаття 154. Загальні положення відсторонення від посади 1. Відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину – особи, яка є службовою особою суду, органу досудового розслідування або прокуратури чи оперативного підрозділу, уповноваженого здійснювати оперативно-розшукову діяльність.

Стаття 159. Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів

2. Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі **ухвали слідчого судді, суду.**

Стаття 160. Клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів

1. Сторони кримінального провадження мають право звернутися до **слідчого судді** під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті 161 цього Кодексу. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором.

Стаття 163. Розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів

1. Після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів **слідчий суддя**, суд здійснює **судовий виклик** особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, за винятком випадку, встановленого частиною другою цієї статті.

2. Якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться.

3. У повістці про **судовий виклик**, що **слідчий суддя**, суд надсилає особі, у володінні якої знаходяться речі і документи, зазначається про обов'язок збереження речей і документів у тому

Стаття 159. Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів

2. Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі **постанови прокурора, ухвали суду.**

Стаття 160. Клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів

1. Сторони кримінального провадження мають право звернутися до **прокурора** під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті 161 цього Кодексу.

Стаття 163. Розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів

1. Після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів **прокурор**, суд здійснює **виклик** особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, за винятком випадку, встановленого частиною другою цієї статті.

2. Якщо існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто **прокурором**, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться.

3. У повістці про **виклик**, що **прокурор**, суд надсилає особі, у володінні якої знаходяться речі і документи, зазначається про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, який вони мають на момент отримання **виклику**.

вигляді, який вони мають на момент отримання **судового виклику**.

4. **Слідчий суддя**, суд розглядає клопотання за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті. Неприбуття за **судовим викликом** особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

5. **Слідчий суддя**, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи:

1) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

2) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні;

3) не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

6. **Слідчий суддя**, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених частиною п'ятою цієї статті, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом

4. **Прокурор**, суд розглядає клопотання за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті. Неприбуття за **викликом** особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

5. **Прокурор вносить постанову**, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи:

1) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

2) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні;

3) не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

6. **Прокурор вносить постанову**, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених частиною п'ятою цієї статті, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, визначеному законом. Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог

таємницю, здійснюється в порядку, визначеному законом. Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог закону.

7. **Слідчий суддя**, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

Стаття 164. Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів

1. **В ухвалі слідчого судді**, суду про тимчасовий доступ до речей і документів має бути зазначено:

- 1) прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів;
- 2) дата постановлення ухвали;
- 3) положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу;
- 4) прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів;
- 5) назва, опис, інші відомості, які дають можливість визначити речі і документи, до яких повинен бути наданий тимчасовий доступ;
- 6) розпорядження надати (забезпечити) тимчасовий доступ до речей і документів зазначених в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і документи, якщо відповідне рішення було прийнято **слідчим суддею**, судом;
- 7) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали;
- 8) положення закону, які передбачають наслідки невиконання

закону.

7. **Прокурор у постанові**, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

Стаття 164. Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів

1. **У постанові прокурора**, ухвалі суду про тимчасовий доступ до речей і документів має бути зазначено:

- 1) прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів;
- 2) дата **винесення постанови**, постановлення ухвали;
- 3) положення закону, на підставі якого **винесено постанову**, постановлено ухвалу;
- 4) прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів;
- 5) назва, опис, інші відомості, які дають можливість визначити речі і документи, до яких повинен бути наданий тимчасовий доступ;
- 6) розпорядження надати (забезпечити) тимчасовий доступ до речей і документів зазначених у **постанові**, ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і документи, якщо відповідне рішення було прийнято **прокурором**, судом;
- 7) строк дії **постанови**, ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня **винесення постанови**, постановлення ухвали;
- 8) положення закону, які передбачають наслідки невиконання **постанови прокурора**, ухвали суду.

ухвали слідчого судді, суду.

Стаття 165. Виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів

1. Особа, яка зазначена в **ухвалі слідчого судді, суду** про тимчасовий доступ до речей і документів як володілець речей або документів, зобов'язана надати тимчасовий доступ до зазначених в **ухвалі** речей і документів особі, зазначеній у відповідній **ухвалі слідчого судді, суду**.

2. Зазначена в **ухвалі слідчого судді, суду** особа зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в **ухвалі** як володілець речей і документів, оригінал **ухвали** про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити її копію.

3. Особа, яка пред'являє **ухвалу** про тимчасовий доступ до речей і документів, зобов'язана залишити володільцю речей і документів опис речей і документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду.

4. На вимогу володільця особою, яка пред'являє **ухвалу** про тимчасовий доступ до речей і документів, має бути залишено копію вилучених документів. Копії вилучених документів виготовляються з використанням копіювальної техніки, електронних засобів володільця (за його згодою) або копіювальної техніки, електронних засобів особи, яка пред'являє **ухвалу** про тимчасовий доступ до речей і документів.

Стаття 166. Наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів

1. У разі невиконання **ухвали** про

Стаття 165. Виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів

1. Особа, яка зазначена в **рішенні** про тимчасовий доступ до речей і документів як володілець речей або документів, зобов'язана надати тимчасовий доступ до зазначених в **рішенні** речей і документів особі, зазначеній у відповідному **рішенні**.

2. Зазначена в **рішенні** особа зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в **рішенні** як володілець речей і документів, оригінал **рішення** про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити його копію.

3. Особа, яка пред'являє **рішення** про тимчасовий доступ до речей і документів, зобов'язана залишити володільцю речей і документів опис речей і документів, які були вилучені.

4. На вимогу володільця особою, яка пред'являє **рішення** про тимчасовий доступ до речей і документів, має бути залишено копію вилучених документів. Копії вилучених документів виготовляються з використанням копіювальної техніки, електронних засобів володільця (за його згодою) або копіювальної техніки, електронних засобів особи, яка пред'являє **рішення** про тимчасовий доступ до речей і документів.

Стаття 166. Наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів

1. У разі невиконання **рішення** про

тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями цього Кодексу з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів.	тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями цього Кодексу з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів.
Стаття 170. Накладення арешту на майно 2. Арешт майна допускається з метою забезпечення: 1) збереження речових доказів; 3. У випадку, передбаченому пунктом 1 частини другої цієї статті, арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у	Стаття 170. Накладення арешту на майно 2. Арешт майна допускається з метою забезпечення: 1) збереження доказів вчинення кримінального правопорушення; 3. У випадку, передбаченому пунктом 1 частини другої цієї статті, арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у статті 98 та пункті 6

<u>статті 98</u> цього Кодексу. 10. Арешт може бути накладений у встановленому цим Кодексом порядку на рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна. Не може бути арештовано майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача, крім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів.	частини 9 статті 100 цього Кодексу. Абзац 2 ч. 10 ст. 170 КПК України виключити.
Стаття 176. Загальні положення про запобіжні заходи ... 4. Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора.	Стаття 176. Загальні положення про запобіжні заходи ... 4. Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування та до початку підготовчого судового засідання – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора.
Стаття 186. Домашній арешт ... 6. Строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 199 цього Кодексу. Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може	Стаття 186. Домашній арешт ... 6. Строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому статтею 199 цього Кодексу. Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців. По закінченню цього строку ухвала

перевищувати шести місяців. По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим.	про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим.
Стаття 193. Порядок розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу 6. Слідчий суддя, суд може розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, лише у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених <u>статтею 177</u> цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений оголошений у міжнародний розшук. У такому разі після затримання особи і не пізніше як через сорок вісім годин з часу її доставки до місця кримінального провадження слідчий суддя, суд за участю підозрюваного, обвинуваченого розглядає питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід, про що постановляє ухвалу.	Стаття 193. Порядок розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу 6. Слідчий суддя, суд може розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, лише у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений оголошений у розшук. У такому разі після затримання особи і не пізніше як через сорок вісім годин з часу її доставки до місця кримінального провадження слідчий суддя, суд за участю підозрюваного, обвинуваченого розглядає питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід, про що постановляє ухвалу.
Стаття 197. Строк дії ухвали про тримання під вартою, продовження строку тримання під вартою ... 3. Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому цим Кодексом. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати: 1) шести місяців – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої або середньої тяжкості; 2) дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.	Стаття 197. Строк дії ухвали про тримання під вартою, продовження строку тримання під вартою ... 3. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати: 1) шести місяців – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої або середньої тяжкості; 2) дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.
Стаття 204. Заборона затримання без дозволу слідчого судді, суду	Стаття 204. Заборона затримання без дозволу слідчого судді, суду

1. Якщо до підозрюваного, обвинуваченого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, він не може бути затриманий без дозволу слідчого судді, суду у зв'язку з підозрою або обвинуваченням у тому ж кримінальному правопорушенні.	1. Якщо до підозрюваного, обвинуваченого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, він не може бути затриманий без дозволу слідчого судді, суду у зв'язку з підозрою або обвинуваченням у тому ж кримінальному правопорушенні, за винятком випадків, передбачених у ч. 2 ст. 208 КПК України.
Стаття 208. Затримання уповноваженою службовою особою 1. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України. Особливості затримання окремої категорії осіб визначаються <u>Главою 37</u> цього Кодексу. 2. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.	Стаття 208. Затримання уповноваженою службовою особою, слідчим, прокурором 1. Уповноважена службова особа, має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України. 4) якщо ця особа перебуває у міжнародному розшуку. 2. Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор мають право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

3. Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених <u>частиною сьомою статті 223 і статтею 236</u> цього Кодексу. 4. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень <u>статті 213</u> цього Кодексу, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом.	3. Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених <u>частиною сьомою статті 223 і статтею 236</u> цього Кодексу. 4. Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор, які здійснили затримання особи, повинні негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень <u>статті 213</u> цього Кодексу, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом.
Стаття 209. Момент затримання 1. Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.	Стаття 209. Момент затримання 1. Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою, слідчим, прокурором чи в приміщенні, визначеному ними.
Стаття 210. Доставлення до органу досудового розслідування 1. Уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством. 2. Про кожне затримання уповноважена службова особа одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування. 3. У разі наявності підстав для обґрунтованої підозри, що доставлення	Стаття 210. Доставлення до органу досудового розслідування 1. Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор зобов'язані доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством. 2. Про кожне затримання уповноважена службова особа, слідчий, прокурор одразу повідомляють за допомогою технічних засобів відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування.

затриманої особи тривало довше, ніж це необхідно, слідчий зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб.	3. У разі наявності підстав для обґрунтованої підозри, що доставлення затриманої особи тривало довше, ніж це необхідно, слідчий, прокурор зобов'язані провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб.
Стаття 213. Повідомлення інших осіб про затримання 1. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи. Якщо уповноважена службова особа, що здійснила затримання, має підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, вона може здійснити таке повідомлення самотійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності. 2. У разі затримання неповнолітньої особи уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це його батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування. 3. У разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це відповідний розвідувальний орган. 4. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. У разі неприбуття в установлений законодавством строк захисника, призначеного органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, уповноважена службова особа негайно повідомляє про це відповідний орган	Стаття 213. Повідомлення інших осіб про затримання 1. Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор, які здійснили затримання, зобов'язані надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи. Якщо уповноважена службова особа, слідчий, прокурор, які здійснили затримання, мають підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, вони можуть здійснити таке повідомлення самотійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності. 2. У разі затримання неповнолітньої особи уповноважена службова особа, слідчий, прокурор, які здійснили затримання, зобов'язані негайно повідомити про це його батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування. 3. У разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків уповноважена службова особа, слідчий, прокурор, які здійснили затримання, зобов'язані негайно повідомити про це відповідний розвідувальний орган. 4. Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор, які здійснили затримання, зобов'язані негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. У разі неприбуття в установлений законодавством строк захисника, призначеного органом (установою), уповноваженим законом на надання

(установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги.	безоплатної правової допомоги, уповноважена службова особа, слідчий, прокурор негайно повідомляють про це відповідний орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги.
Стаття 214. Початок досудового розслідування 1. Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.	Стаття 214. Початок досудового розслідування 1. Приводом для початку досудового розслідування є звернення особи до слідчого, прокурора, іншої службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, із заявою або повідомленням про вчинення кримінального правопорушення, незалежно від місця його вчинення. Заява або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення викладається на спеціальному номерному бланку, форма та зміст якого затверджується Генеральною прокуратурою України за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України, Державним бюро розслідувань, Державною кримінально-виконавчою службою України, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, та надається безкоштовно заявнику на його вимогу слідчим, прокурором або іншою службовою особою, уповноваженою на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення. Реєстрація заяви або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення уповноваженою службовою особою правоохоронного органу здійснюється після встановлення особи заявника та роз'яснення йому про кримінальну відповідальність, передбачену статтею 383 Кримінального кодексу України, що підтверджується підписом заявника у бланку, копія якого надається заявнику. Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне

4. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати заяву чи повідомлення про злочин.	правопорушення, або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Питання підслідності зареєстрованого кримінального провадження вирішується негайно після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань у порядку, передбаченому статтями 216, 218 цього Кодексу. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування. 4. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати заяву чи повідомлення про злочин. Заява або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, яка не відповідає вимогам, встановленим у частині першій цієї статті, розглядається в порядку, передбаченому Законом України „Про звернення громадян”.
Стаття 216. Підслідність 4. Слідчі органів Державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів: 1) вчинених Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна	Стаття 216. Підслідність 4. Слідчі органів Державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів: 1) вчинених Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим

України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, народним депутатом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Директором Національного антикорупційного бюро України, Генеральним прокурором України, його першим заступником та заступником, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії А, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою цієї статті; 5. Детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених <u>статтями 191, 206², 209, 210, 211, 354</u> (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), <u>364, 366¹, 368, 368², 369, 369², 410</u> Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з таких умов: 2) розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків);	заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, народним депутатом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Директором Національного антикорупційного бюро України, Генеральним прокурором України, його першим заступником та заступником, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, суддею, працівником органу прокуратури, досудового розслідування або оперативного підрозділу, особою, посада якої належить до категорії А, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою цієї статті; 5. Детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 191, 206², 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366¹, 368, 368², 369, 369², 410 Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з таких умов: 2) розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчинено службовою особою державного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків);
Стаття 217. Об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування 3. У разі необхідності матеріали	Стаття 217. Об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування 3. У разі необхідності матеріали

досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень можуть бути виділені в окреме провадження, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень.	досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень можуть бути виділені в окреме провадження.
Стаття 223. Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій 7. Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне. Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження. Зазначені особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.	Стаття 223. Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій 7. Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне. Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники органів прокуратури, досудового розслідування і оперативних підрозділів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження. Зазначені особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.
Стаття 225. Допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні 1. У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити	Стаття 225. Допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні 1. У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого, у тому числі неповнолітнього, під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть

їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.	унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.
Стаття 229. Пред'явлення речей для впізнання 1. Перед тим, як пред'явити для впізнання річ, слідчий, прокурор або захисник спочатку запитує в особи, яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ, опитує про ознаки цієї речі і обставини, за яких вона цю річ бачила, про що складається протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати ознаки, за якими впізнає річ, проте може впізнати її за сукупністю ознак, особа, яка проводить процесуальну дію, зазначає це у протоколі. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, річ, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про її прикмети.	Стаття 229. Пред'явлення речей для впізнання 1. Перед тим, як пред'явити для впізнання річ, слідчий, прокурор або захисник спочатку запитує в особи, яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ, опитує про ознаки цієї речі і обставини, за яких вона цю річ бачила, про що слідчий або прокурор складають протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати ознаки, за якими впізнає річ, проте може впізнати її за сукупністю ознак, особа, яка проводить процесуальну дію, зазначає це у протоколі. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, річ, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про її прикмети.

Стаття 233. Проникнення до житла чи іншого володіння особи 3. Слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами <u>статті 234</u> цього Кодексу, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому <u>статтею 255</u> цього Кодексу.	Стаття 233. Проникнення до житла чи іншого володіння особи 3. Слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також коли є достатні підстави вважати, що знаряддя вчинення кримінального правопорушення, предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, здобуті у результаті вчинення злочину, знаходяться в певному приміщенні або місці чи у володінні особи та можуть бути знищені як докази, а також у випадку, передбаченому частиною 8 статті 271 цього Кодексу. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами <u>статті 234</u> цього Кодексу, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому <u>статтею 255</u> цього Кодексу.
Стаття 237. Огляд 1. З метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. 2. Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи.	Стаття 237. Огляд 1. З метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. 2. Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. У невідкладних випадках огляд житла чи іншого володіння особи допускається за письмовою згодою особи, яка ними володіє, згідно з вимогами статті 233 цього Кодексу.
Стаття 241. Освідування особи 1. Слідчий, прокурор здійснює	Стаття 241. Освідування особи 1. Слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи

освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. 2. Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню. 3. Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово.	потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. 2. Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. У невідкладних випадках освідування може здійснюватися також за постановою слідчого. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню. 3. Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова прокурора або слідчого. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово.
Стаття 243. Порядок залучення експерта 3. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених <u>статтею 244</u> цього Кодексу.	Стаття 243. Порядок залучення експерта 3. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту чи потерпілого у випадках та в порядку, передбачених <u>статтею 244</u> цього Кодексу.
Стаття 244. Розгляд слідчим суддею клопотання про залучення експерта 1. У разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта особа, що заявила відповідне клопотання, має право звернутися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді.	Стаття 244. Розгляд слідчим суддею клопотання про залучення експерта 1. У разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту чи потерпілого про залучення експерта особа, що заявила відповідне клопотання, має право звернутися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді.
Стаття 245. Отримання зразків для експертизи 1. У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена	Стаття 245. Отримання зразків для експертизи 1. У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. За

слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.	результатами складається протокол. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.
Стаття 256. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні 4. Відсутня	Стаття 256. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні 4. Слідчий суддя, який надав дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, зобов'язаний за клопотанням прокурора, поданим до завершення досудового розслідування, розсекретити ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії для долучення до кримінального провадження.
Стаття 271. Контроль за вчиненням злочину 8. Якщо при проведенні контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватися в межах, які допускаються <u>Конституцією України</u>, на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами цього Кодексу.	Стаття 271. Контроль за вчиненням злочину 8. Прокурор або слідчий за погодженням із прокурором протягом 24 годин з моменту проведення негласної слідчої (розшукової) дії, передбаченої частиною першою вказаної статті, має право невідкладно провести обшук у житлі чи іншому володінні особи, щодо якої проводилась вказана негласна слідча (розшукова) дія, з дотриманням вимог статті 234 цього Кодексу. 9. Якщо при проведенні контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами цього Кодексу.
Стаття 278. Вручення письмового повідомлення про підозру 1. Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.	Стаття 278. Вручення письмового повідомлення про підозру 1. Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. Письмове повідомлення про підозру стосовно особи, яка померла та щодо якої наявні достатні докази для її підозри у

	вчиненні кримінального правопорушення, вручається його захиснику та надсилається за його останнім місцем проживання.
Стаття 284. Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи 4. Про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому цим Кодексом. Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 частини першої цієї статті, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру. Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстав, передбачених частиною першою цієї статті.	Стаття 284. Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи 4. Про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому цим Кодексом. Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 частини першої цієї статті, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру. Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених частиною першою цієї статті.
Стаття 290. Відкриття матеріалів іншій стороні 4. Надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів. 	Стаття 290. Відкриття матеріалів іншій стороні 4. Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або їх копії, за винятком виготовлення копій протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та додатків до них.
Стаття 303. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на оскарження 1. На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора: 7) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій – особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником;	Стаття 303. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на оскарження 1. На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора: 7) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, тимчасового доступу до речей і документів – особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним

	представником чи захисником;
Стаття 309. Ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування 1. Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про: 1) відмову у наданні дозволу на затримання; 2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні; 3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні; 4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні; 5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні; 6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні; 7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні; 8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні; 9) арешт майна або відмову у ньому; 10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа - підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність; 11) відсторонення від посади або відмову у ньому; 12) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування.	Стаття 309. Ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування 1. Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про: 1) відмову у наданні дозволу на затримання; 2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні; 3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні; 4) застосування запобіжного заходу у вигляді застави або відмову в його застосуванні; 5) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні; 6) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні; 7) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні; 8) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні; 9) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні; 10) арешт майна або відмову у ньому; 11) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа - підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність; 12) відсторонення від посади або відмову у ньому; 13) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування; 14) скасування постанови про закриття кримінального провадження; 15) про зобов'язання внести відомості

2. Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній. Стаття 288. Розгляд питання про звільнення від кримінальної відповідальності 5. Ухвала суду про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності може бути оскаржена в апеляційному порядку.	про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування; 16) про повернення власнику вилучених в ході обшуку речей чи документів; 17) про скасування арешту майна. 2. Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній, про задоволення скарги і зобов'язання внести відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Стаття 288. Розгляд питання про звільнення від кримінальної відповідальності 5. Ухвала суду про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, а також ухвала суду про відмову в такому звільненні та повернення клопотання прокурору для здійснення кримінального провадження в загальному порядку, може бути оскаржена в апеляційному порядку.
Стаття 314. Підготовче судове засідання 1. Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження. 4. Ухвала про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів	Стаття 314. Підготовче судове засідання 1. Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'ятнадцяти днів з дня його надходження проводить підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження. 4. Ухвала про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного

медичного або виховного характеру може бути оскаржена в апеляційному порядку.	або виховного характеру може бути оскаржена в апеляційному порядку. Не допускається повторне (більше одного разу) повернення прокурору обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру в одному кримінальному провадженні.
Стаття 323. Наслідки неприбуття обвинуваченого 3. Судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297-1 цього Кодексу, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (in absentia), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук. За наявності таких обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого. Якщо у справі декілька обвинувачених, суд постановляє ухвалу лише стосовно тих обвинувачених, щодо яких існують обставини для спеціального судового провадження. Участь захисника у спеціальному судовому провадженні є обов'язковою. Повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 297-5 цього Кодексу. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової	Стаття 323. Наслідки неприбуття обвинуваченого Виключити. Зазначені положення перенести до ст. 315, яку доповнити частинами 4, 5 наступного змісту: Стаття 315. Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду 4. З метою підготовки до судового розгляду суд вирішує питання про кримінальне провадження щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297-1 цього Кодексу, за відсутності обвинуваченого (in absentia), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук. За наявності таких обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого. Якщо у справі декілька обвинувачених, суд постановляє ухвалу лише стосовно тих обвинувачених, щодо яких існують обставини для спеціального судового провадження. Участь захисника у спеціальному судовому провадженні є обов'язковою. Повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що

інформації загальнодержавної сфери розповсюдження обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом. За наявності у такому провадженні інших обвинувачених за клопотанням прокурора судовий розгляд здійснюється у судовому засіданні у одному кримінальному провадженні. 4. Якщо підстави для постановлення судом ухвали про спеціальне судове провадження перестали існувати, подальший судовий розгляд розпочинається спочатку згідно із загальними правилами, передбаченими цим Кодексом.	підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 297-5 цього Кодексу. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом. За наявності у такому провадженні інших обвинувачених за клопотанням прокурора судовий розгляд здійснюється у судовому засіданні у одному кримінальному провадженні. 5. Якщо підстави для постановлення судом ухвали про спеціальне судове провадження перестали існувати, подальший судовий розгляд розпочинається спочатку згідно із загальними правилами, передбаченими цим Кодексом.
Стаття 394. Особливості апеляційного оскарження окремих судових рішень 3. Вирок суду першої інстанції на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим може бути оскаржений в апеляційному порядку: 3) прокурором виключно з підстав затвердження судом угоди у кримінальному провадженні, в якому згідно з частиною третьою статті 469 цього Кодексу угода не може бути укладена. 4. Вирок суду першої інстанції на підставі угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості може бути оскаржений: 2) прокурором виключно з підстав: призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди;	Стаття 394. Особливості апеляційного оскарження окремих судових рішень 3. Вирок суду першої інстанції на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим може бути оскаржений в апеляційному порядку: 3) прокурором з підстав затвердження судом угоди у кримінальному провадженні, в якому згідно з частиною третьою статті 469 цього Кодексу угода не може бути укладена та з підстав істотного порушення вимог кримінального процесуального закону. 4. Вирок суду першої інстанції на підставі угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості може бути оскаржений: 2) прокурором з підстав: призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно

затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно з частиною четвертою статті 469 цього Кодексу угода не може бути укладена.	з частиною четвертою статті 469 цього Кодексу угода не може бути укладена; істотного порушення вимог кримінального процесуального закону.
Стаття 407. Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги 1. За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право: 1) залишити вирок або ухвалу без змін; 2) змінити вирок або ухвалу; 3) скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок; 4) скасувати ухвалу повністю чи частково та ухвалити нову ухвалу; 5) скасувати вирок або ухвалу і закрити кримінальне провадження; 6) скасувати вирок або ухвалу і призначити новий розгляд у суді першої інстанції.	Стаття 407. Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги Пункт 6 ч. 1 ст. 407, ст.ст. 415, 416 – виключити.
Стаття 469. Ініціювання та укладення угоди 4. Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо: 1) кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів; 8. У разі якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних чи обвинувачених. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження. У разі якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від одного кримінального	Стаття 469. Ініціювання та укладення угоди 4. Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо: 1) злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів; 8. У разі якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних чи обвинувачених. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження. Слідчий та/або прокурор зобов'язаний вчинити всі необхідні дії для забезпечення безпеки такої особи (осіб). У разі якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих

правопорушення, угода може бути укладена та затверджена лише з усіма потерпілими. У разі якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма потерпілими, угода може бути укладена з одним (кількома) з потерпілих. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), яка досягла згоди, підлягає виділенню в окреме провадження.	від одного кримінального правопорушення, угода може бути укладена та затверджена лише з усіма потерпілими. У разі якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма потерпілими, угода може бути укладена з одним (кількома) з потерпілих. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), яка досягла згоди, підлягає виділенню в окреме провадження.
Стаття 474. Загальний порядок судового провадження на підставі угоди 8. Повторне звернення з угодою в одному кримінальному провадженні не допускається.	Стаття 474. Загальний порядок судового провадження на підставі угоди 8. Повторне звернення з угодою про визнання винуватості в одному кримінальному провадженні допускається лише у разі усунення або зміни обставин, визначених ч. 7 ст. 474 КПК України, що стали підставою для відмови в її затвердженні судом.
Стаття 484. Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх 3. Положення цього параграфа застосовуються у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, вчинених особами, які не досягли вісімнадцятирічного віку. 4. Відсутня	Стаття 484. Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх 3. Положення цього параграфа застосовуються у кримінальному провадженні щодо осіб, які не досягли до моменту здійснення процесуальної дії вісімнадцятирічного віку. Положення про обставини, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, застосовуються і після досягнення вісімнадцятирічного віку. 4. У разі досягнення неповнолітнім підозрюваним або обвинуваченим вісімнадцятирічного віку участь: 1) захисника підозрюваного або обвинуваченого є обов’язковою і триває до закінчення кримінального провадження; 2) законного представника підозрюваного або обвинуваченого у досудовому розслідуванні або в судовому розгляді припиняється, про що слідчий, прокурор вносить вмотивовану постанову, а слідчий суддя, суд – постановляє вмотивовану ухвалу, копія якої вручається особі щодо якої її винесено (постановлено), підозрюваному або обвинуваченому; 3) педагога чи психолога у проведенні

	слідчих (розшукових) дій стосовно підозрюваного або обвинуваченого є необов'язковою.
Стаття 531 ¹ . Відсутня	Стаття 531¹. Особливості відновлення матеріалів досудового розслідування на тимчасово окупованій території України 1. У разі проведення досудового розслідування на тимчасово окупованій території України та неможливості з об'єктивних причин передати матеріали кримінального провадження до іншого органу, визначеного Генеральною прокуратурою України, такі матеріали можуть бути відновлені. 2. Відновлення втрачених матеріалів досудового розслідування здійснюється за рішенням прокурора, керівника органу досудового розслідування, а в разі їх втрати в суді – за постановою або ухвалою слідчого судді, суду, виконання яких покладається на прокурора, керівника органу досудового розслідування. 3. Відновлення матеріалів досудового розслідування здійснюється за їх копіями, що збереглися, які можуть бути доказами в порядку та на умовах, визначених главою 4 цього Кодексу, а в разі неможливості отримати копії матеріалів, які відповідали б указаним вимогам, шляхом проведення додаткових слідчих (розшукових) дій. 4. Строки досудового розслідування та тримання під вартою при відновленні матеріалів досудового розслідування обчислюються в порядку, встановленому статтями 219 і 197 цього Кодексу. 5. Якщо за втраченими матеріалами досудового розслідування закінчилися граничні строки тримання під вартою, підозрюваний (обвинувачений) підлягає негайному звільненню з-під варти.
Стаття 615. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції 1. На місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану,	Стаття 615. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції 1. На місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення

проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 163, 164, 234, 235, 247 та 248 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–1141, 258–2585, 260–2631, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 <u>Кримінального кодексу України</u>, ці повноваження виконує відповідний прокурор.	антитерористичної операції, у разі неможливості виконання внаслідок зупинення роботи суду у зв'язку з зазначеними обставинами у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 163, 164, 225, 234, 235, 247 та 248 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–1141, 258–2585, 260–2631, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 <u>Кримінального кодексу України</u>, ці повноваження виконує відповідний прокурор.

Додаток К

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

монографія

1. Рогатюк І. В. Процесуальна діяльність прокурора на стадії досудового розслідування: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 544 с.

Рецензія: Кучинська О. П., Сергєєва Д. Б. Актуальні питання процесуальної діяльності прокурора на стадії досудового розслідування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 2. С. 376–380;

статті в наукових фахових виданнях України

1. Рогатюк І. В., Калиновський О. В. Особливості нагляду прокурора за законністю порушення кримінальної справи // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2010. № 5 (72). С. 173–180.

2. Рогатюк І. В. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх. Керівна роль прокурора // Вісник прокуратури. 2012. № 10. С. 24–32.

3. Рогатюк І. В. Виконання ухвали про здійснення приводу як передумова оперативного розгляду кримінальних проваджень. Керівна роль прокурора // Вісник прокуратури. 2013. № 2. С. 38–42.

4. Рогатюк І. В., Алексєєва-Процюк Д. О. Прокурорський нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування: історія та сучасність // Наше право. 2013. № 3. С. 156–162.

5. Рогатюк І. В. Використання інформаційних технологій у досудовому розслідуванні: сучасний стан і перспективи розвитку // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 3. С. 312–320.

6. Рогатюк І. В., Алексєєва-Процюк Д. О. Роль прокурора у проведенні слідчих (розшукових) дій у разі виявлення трупа людини з ознаками насильницької смерті або підозри на таку // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 4. С. 186–194.

7. Рогатюк І. В. Особливості здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів у сфері охорони здоров'я // Вісник прокуратури. 2013. № 6. С. 29–35.

8. Рогатюк І. В. Роль прокурора у звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 1. С. 140–151.

9. Рогатюк І. В. Перевірка прокурором законності розгляду в органах внутрішніх справ заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення // Вісник прокуратури. 2014. № 1. С. 111–120.

10. Рогатюк І. В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури // Часопис Київського університету права. 2014. № 1. С. 292–296.

11. Рогатюк І. В. Прокурорський нагляд як гарантія законності й обґрунтованості прийняття процесуальних рішень на початковому етапі досудового розслідування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 140–154.

12. Rogatyuk I. Criminalistics portrait research: features of realization and drawing on results are in the criminal legal proceeding // Legal magazine of the National Academy of Internal Affairs. 2014. № 2 (8). P. 212–219.

13. Рогатюк І. В. Кримінально-процесуальне закріплення використання поліграфа (детектора брехні) у слідчій практиці // Часопис Київського університету права. 2014. № 2. С. 294–298.

14. Рогатюк І. В. Початок досудового розслідування стосовно окремих категорій осіб // Право України. 2014. № 3. С. 215–223.

15. Рогатюк І. В. Робота з речовими джерелами криміналістичної інформації під час розслідування злочинів: проблеми теорії та практики // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 4. С. 105–116.

16. Рогатюк І. В. Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 1 (9). С. 52–63.

17. Рогатюк І. В. Становлення кримінальних процесуальних засад участі прокурора в кримінальному судочинстві: зв'язок історії та сучасності // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 2. С. 258–271.

18. Рогатюк І. В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 3. С. 115–124.

19. Рогатюк І. В. Негласні слідчі (розшукові) дії як інструмент ефективного попередження, викриття та розслідування злочинів у бюджетній сфері // Вісник прокуратури. 2016. № 12. С. 52–55.

20. Рогатюк І. В. Підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді: процесуальна тактика в нестандартних умовах // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ: наук. журн. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. № 1 (13). С. 87–93.

21. Рогатюк І. В. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора: сутність та зміст // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2017. Вип. 2. Т. 4. С. 80–83.

22. Рогатюк І. В. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у особливому режимі досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 6. Т. 3. С. 145–150;

статті в наукових періодичних виданнях інших держав

1. Рогатюк І. В. Реализация прокурором функции надзора за соблюдением законов при проведении досудебного расследования в форме процессуального руководства // Право и политика: науч.-метод. журн. Кыргызстан. 2014. № 1. С. 107–110.

2. Rogatyuk I. The retrospective research of criminal judicial activity of the prosecutor and the problems of reforming the Prosecutor's office in Ukraine // Knowledge. Education. Law. Management. 2014. № 2 (6). P. 252–260

3. Рогатюк І. В. Проблемы уголовной процессуальной регламентации проведения негласных следственных (розыскных) действий: опыт Украины и других стран: сб. науч. тр. Могилев: Могилев. ин-т Мин-ва внутр. дел

Республики Беларусь, 2015. Вып. 3. С. 265–273.

4. Рогатюк І. В. Задачи и функции прокуратуры в сфере уголовного судопроизводства: сравнительный анализ // Наука и жизнь Казахстана: междунар. науч.-популяр. журн. 2016. № 3 (38). С. 107–110.

5. Rohatiuk I. Basic Principles of the Prosecutor in Criminal Procedure Code of Ukraine // Internal Security, January-June. 2016. P. 111–121. URL: <http://dx.doi.org/10.5604/20805268>;

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Рогатюк І. В., Калиновський О. В. Особливості прокурорського нагляду за діями та рішеннями органів досудового розслідування // Проблеми діяльності слідчих органів внутрішніх справ України: тези доп. круглого столу (м. Київ, 2 квіт. 2010 р.) / ред. кол.: В. Д. Сущенко, О. М. Джужа, М. А. Погорецький та ін. Київ: Київ. нац. ун-т. внутр. справ, 2010. С. 36–39.

2. Рогатюк І. В., Калиновський О. В. Підстави і порядок доступу до конфіденційної інформації під час розслідування кримінальної справи // Протидія злочинам, які вчиняються з використанням комп'ютерних мереж: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Севастополь, 1–2 жовт. 2010 р.) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. С. 145–148.

3. Рогатюк І. В. Використання спеціальних знань прокурором на стадії порушення кримінальної справи // Криміналістика XXI століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25–26 листоп. 2010 р.). Харків: Право, 2010. С. 721–723.

4. Рогатюк І. В. Особливості призначення судових експертиз у справах про крадіжки культурних цінностей і предметів антикваріату. Протиправна поведінка: погляд крізь призму юридичної науки: матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 24 лют. 2012 р.). Ніжин: ПП Лисенко, 2012. С. 141–143.

5. Рогатюк І. В. Особливий порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх за новим Кримінальним процесуальним кодексом України // Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: тези доп. круглого столу (м. Київ, 8 листоп. 2012 р.). Київ, 2012. С. 26–29.

6. Рогатюк І. В. Координація діяльності правоохоронних органів прокурором у контексті нового кримінального процесуального законодавства України // Взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування у виявленні припинені та розслідувані кримінальних правопорушень: зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 14 груд. 2012 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 8–10.

7. Рогатюк І. В. Актуальні проблеми реалізації функції прокурорського нагляду на стадії досудового розслідування // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: зб. наук. ст. за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 11 квіт. 2013 р.) / Мін-во аграрної політики та продовольства України; Житомир. нац. агроєкологічний ун-т. Житомир: ЖНАЕУ, 2013. С. 180–182.

8. Рогатюк І. В. Забезпечення прокурором реалізації принципу розумності в кримінальному судочинстві // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 лип. 2013 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 51–56.

9. Рогатюк І. В. Використання «детектора брехні» у слідчій практиці: аргументи за і проти // Сучасні проблеми криміналістики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю з дня народження В. П. Колмакова (м. Одеса, 27–28 верес. 2013 р.). Одеса, 2013. С. 267–270.

10. Рогатюк І. В. Порядок спільних дій працівників ОВС, закладів охорони здоров'я та прокуратури в разі встановлення факту смерті людини за місцем проживання // Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень: зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 21 листоп. 2013 р.). Київ: Навч.-наук. ін-т підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 284–286.

11. Рогатюк І. В. Порядок використання прокурором оціночних понять в кримінальному судочинстві // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: тези доп. IX Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листоп. 2013 р.) / ред. кол. В. В. Коваленко, В. В. Черней, М. В. Костицький та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 80–83.

12. Рогатюк І. В. Забезпечення прокурором гарантій прав підозрюваного (обвинуваченого) під час досудового розслідування // Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-теорет. конф.: у 2 ч. (м. Київ, 5 груд. 2013 р.). Ч. 1. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 156–157.

13. Рогатюк І. В. Проблеми реалізації інституту угод у кримінальному провадженні // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Донецьк, 15 берез. 2014 р.). Донецьк: ООО «Цифрова типографія», 2014. С. 260–263.

14. Рогатюк І. В. Удосконалення прокурорського нагляду за забезпеченням підозрюваному права на захист // Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах: матеріали круглого столу (м. Київ, 4 квіт 2014 р.). Київ: ФОП Ліпкан О. С., 2014. С. 120–123.

15. Рогатюк І. В. Прозорість публічної інформації як чинник запобігання корупції // Протидія корупції у сфері державних закупівель: тези доп. зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 30 трав. 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 114–117.

16. Рогатюк І. В. Виклик слідчим, прокурором як захід забезпечення кримінального провадження // Актуальні проблеми розслідування злочинів: зб. тез доп. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 лип. 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 82–84.

17. Рогатюк І. В. Проблемні питання обліку кримінальних правопорушень у практиці роботи прокуратури // Актуальні проблеми протидії організованим злочинній діяльності: зб. тез доп. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 26 верес. 2014 р.). Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 115–116.

18. Рогатюк І. В. Розслідування кіберзлочинів: окремі аспекти діяльності прокурора та слідчих органів внутрішніх справ // Актуальні правові питання сьогодення в умовах євроінтеграції України: матеріали загальноакадем. підсумк. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 15 трав. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 18–21.

19. Рогатюк І. В. Кримінальні процесуальні повноваження прокурора

щодо приватного обвинувачення, що потребують змін // Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики: зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 185–189.

20. Рогатюк І. В. Рішення прокурора під час закінчення досудового слідства у звичайних та особливих умовах // Особливості доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях: матеріали круглого столу (м. Київ, 26 лип. 2016 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 95–97.

21. Phd Igor Rogatiuk National Academy of Public Prosecution, European procedural penalty measure of effective fight against economic crime in accordance with the current Code of Criminal Procedure – Ukrainian // International Penitentiary Congress (1 June 2017) Poland, Warsaw, University of Warsaw, 2017. P. 128–136.

22. Рогатюк І. В. Діяльність прокурора по виявленню фактів укриття злочинів – нагальна вимога сьогодення // Актуальні проблеми досудового розслідування: матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 лип. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 326–334.

23. Рогатюк І. В. Кримінальна процесуальна протидія білокомірцевій злочинності: моніторинг банківських рахунків // Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії: матеріали міжнар. круглого столу (м. Київ, 9–10 листоп. 2017 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 143–146;

які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України: монографія. Київ: Атіка, 2007. 160 с.

2. Рогатюк І. В. Проблемні питання при розслідуванні злочинів за ухилення від сплати податків // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2004. № 9. 139–144.

3. Рогатюк І. В. Роль суду у справі боротьби зі злочинністю та корупцією // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2004. № 10. С. 47–51.

4. Рогатюк І. В. Перекваліфікація злочинних дій у кримінальному процесі: проблема юридична чи статистична // Право України. 2004. № 12. С. 59–61.

5. Рогатюк І. В., Романюк Б. В. Реформування правоохоронних органів потребує чіткого розмежування їхніх функцій // Часопис Київського університету права. 2005. № 1. С. 111–115.

6. Рогатюк І. В. Проблеми адміністративної та кримінально-правової відповідальності за корупційні дії // Корупція в Україні: досвід і тактика протидії в сучасних умовах: матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 черв. 2005 р.). Київ: Вид-во НА СБ України, 2005. С. 114–119.

7. Рогатюк І. В. Окремі питання реформування системи кримінального судочинства // Реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства України: сучасний стан та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 30 верес. – 1 жовт. 2005 р.). Івано-Франківськ, 2005. С. 132–134.

8. Рогатюк І. В., Мірошник Ю. П. Справа боротьби зі злочинністю // Прокуратура. Людина. Держава. 2005. № 12. С. 10–16.

9. Рогатюк І. В., Серeda Г. П., Цимбалюк В. С. Концептуальні засади наукового забезпечення інформатизації прокуратури // Вісник прокуратури. 2006. № 5. С. 14–19.

10. Рогатюк І. В. Стан і тенденції злочинності в Україні (за матеріалами органів прокуратури) // Актуальні проблеми оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ: тези доп. круглого столу (м. Київ, 3 берез. 2010 р.). Київ, 2010. С. 109–111.

11. Рогатюк І. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство: навч.-метод. комплекс з професійно-орієнтованої дисципліни / Рогатюк І. В. та ін. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2010. 64 с.

12. Рогатюк І. В. Методика викриття схем мінімізації та незаконного відшкодування податку на додану вартість, пов'язаних з утворенням «податкових ям» / Науковий твір. Свідоцтво № 33800 від 21.06.2010 Державного департаменту інтелектуальної власності про реєстрацію авторського права на науковий твір / Чернявський С. С., Рогатюк І. В.,

Василевич В. В. та ін. Київ. нац. ун-т внутр. справ. № 33980. 32 с.

13. Рогатюк І. В. Із виступу на колегії прокуратури Черкаської області // Вісник прокуратури. 2012. № 1. С. 16–23.

14. Рогатюк І. В. Використання поліграфа у кримінальному судочинстві: вітчизняний і закордонний досвід // Криміналістичний вісник. 2014. № 2 (22). С. 85–90.

15. Рогатюк І. В. Взаємодія органів внутрішніх справ із закладами охорони здоров'я та прокуратурою при встановленні факту смерті людини: метод. рек. / Чернявський С. С., Алексєєва-Процюк Д. О., Рогатюк І. В. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 64 с.

16. Рогатюк І. В. Процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям та примиренням винного з потерпілим: метод. рек. / Удалова Л. Д., Чернявський С. С., Рогатюк І. В. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 36 с.

17. Рогатюк І. В. Огляд пасажирських повітряних суден та авіаційних об'єктів на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин і вибухових компонентів: метод. рек. / Василичук В. І., Кофанов Ф. В., Рогатюк І. В. та ін. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2015. 88 с.

18. Рогатюк І. В. Процесуальне керівництво негласними слідчими (розшуковими) діями: наук-практ. посіб. / Севрук Ю. Г., Блажівський Є. М., Рогатюк І. В. та ін.; за заг. ред. Ю. Г. Севрука, А. В. Столітнього. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2017. 282 с.

Додаток Л
Акти впровадженнь

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-18/12-1542

„05” вересня 201 7 р.

**Ректору Національної академії
прокуратури України
Присяжнюку І.І.**

Шановний Іване Івановичу!

Повідомляємо, що підготовлені старшим викладачем відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство Рогатюком І.В. пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України за результатами дисертаційного дослідження на тему: «Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні» Комітетом отримані та доведені до відома народних депутатів України – членів Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, які як суб'єкти права законодавчої ініціативи можуть врахувати зазначені пропозиції у законодавчій роботі.

З повагою

**Перший заступник
Голови Комітету**

М.Паламарчук

УКРАЇНА

**ГЕНЕРАЛЬНА ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ**

вул. Мельникова, 81-Б, м. Київ, 04050

тел.: (044) 206-00-51, факс 206-00-52, e-mail: napu@ap.gov.ua

31.08.2012 № 761/12-001
на № 04-18/12 від 20.06.2012
- 1/42

Голові Комітету з питань
законодавчого забезпечення
правоохоронної діяльності
Верховної Ради України

Кожем'якіну А.А.

Шановний Андрію Анатолійовичу!

У Національній академії прокуратури України розроблені пропозиції щодо удосконалення положень Кримінального процесуального кодексу України з метою усунення наявних прогалин, колізій, невідповідностей та на підставі аналізу практики його застосування. При підготовці вказаних пропозицій були враховані проблеми, які виникають при застосуванні окремих положень КПК України, незважаючи на внесення до нього значної кількості змін і доповнень. Подальше реформування кримінального процесуального законодавства є предметом постійного обговорення з прокурорами, які підвищують кваліфікацію у Національній академії прокуратури України, та пріоритетним напрямом наукових досліджень. Зважаючи на викладене, пропонуємо розглянути можливість внесення змін до чинного КПК України, викладених у Додатку.

Сподіваємось на подальшу плідну співпрацю.

Додаток: порівняльна таблиця на 53 стор.

З повагою

Ректор

І. Присяжнюк

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник

Генерального прокурора України

Д.А. Сторожук

« 20 » _____ 2017 року

АКТ

**ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

Комісія у складі: заступника начальника Департаменту нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні та координації правоохоронної діяльності – начальника управління нагляду за додержанням законів Національною поліцією України Лукашенка О.О., начальника управління ювенальної юстиції Романчука Р.В., начальника відділу аналітичного забезпечення діяльності керівництва управління організаційного забезпечення Генеральної прокуратури України, кандидата юридичних наук Коріняк О.М., склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Рогатюка Ігоря Володимировича на тему: «Теоретико-правові та організаційні засади кримінальної процесуальної діяльності прокурора» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, використовуються при здійсненні прокурорами процесуальної діяльності у кримінальному провадженні.

Крім того, під час організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, здійснення нагляду за негласними та іншими

слідчими і розшуковими діями органами правопорядку використано наступні наукові праці Рогатюка І.В.:

1. Рогатюк І.В. Координація діяльності правоохоронних органів прокурором у контексті нового кримінального процесуального законодавства України / І.В. Рогатюк // Взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування у виявленні припинені та розслідувані кримінальних правопорушень [текст] : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 14 грудня 2012 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 8-10

2. Рогатюк І. В. Із виступу на колегії прокуратури Черкаської області / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2012. – № 1. – С. 16–23.

3. Рогатюк І. В. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх. Керівна роль прокурора / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2012. – № 10 – С. 24–32.

4. Рогатюк І.В. Особливий порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх за новим Кримінально-процесуальним кодексом України / І.В. Рогатюк // Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України [текст] : тези доп. круглого столу, (Київ, 8 листоп. 2012 р.). – К, 2012. - С.26-29.

5. Рогатюк І. В. Виконання ухвали про здійснення приводу як передумова оперативного розгляду кримінальних проваджень. Керівна роль прокурора / І. В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2013. – № 2 – С. 38–42.

6. Рогатюк І. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування: історія та сучасність / І.В. Рогатюк, Д.О. Алексєєва-Процюк // Наше право. – 2013. – №3. – С.156–162.

7. Рогатюк І. В. Використання інформаційних технологій у досудовому розслідуванні : сучасний стан і перспективи розвитку / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 312–320.

8. Рогатюк І. В. Роль прокурора у проведенні слідчих дій у разі виявлення трупа людини з ознаками насильницької смерті або підозри на

таку / І.В. Рогатюк, Д.О. Алексєєва-Процюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 186–194.

9. Рогатюк І.В. Особливості здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів у сфері охорони здоров'я / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2013. – № 6. – С. 29–35.

10. Рогатюк І.В. Забезпечення прокурором реалізації принципу розумності в кримінальному судочинстві / І.В. Рогатюк // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України [Текст] : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 51–56.

11. Рогатюк І.В. Порядок спільних дій працівників ОВС, закладів охорони здоров'я та прокуратури в разі встановлення факту смерті людини за місцем проживання / І.В. Рогатюк // Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень: збірник матеріалів круглого столу / редкол.: Кобилянський О.Л., Кофанов А.В., Матвієнко П.С.; Київ. ННПФЕКП НАВС. – К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експерно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2013. – С. 284–286.

12. Рогатюк І.В. Порядок використання прокурором оціночних понять в кримінальному судочинстві / І.В. Рогатюк // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи [Текст] : тези доп. IX Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2013 р.) / [ред. кол. В.В. Коваленко, В.В. Чернєй, М.В. Костицький та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 80–83.

13. Рогатюк І.В. Забезпечення прокурором гарантій прав підозрюваного (обвинуваченого) під час досудового розслідування / І.В. Рогатюк // Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні [Текст] : зб. матеріалів IV Всеукраїнської наук.-теорет. конф. : у 2 ч. (Київ, 5 груд. 2013). – ч. 1. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 156–157.

14. Рогатюк І.В. Актуальні проблеми реалізації функції прокурорського нагляду на стадії досудового розслідування / І.В. Рогатюк // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі [Текст] : зб. наук. ст. за матеріалами І Між нар. наук.-практ. конф. (Житомир, 11 квітня 2013 р.) / Мін-во аграрної політики та про-ва України; Жит. нац. агроекологічний ун-т. – Ж.: ЖНАЕУ, 2013. – С.180-182.

15. Рогатюк І.В. Використання “детектора брехні” у слідчій практиці: аргументи за і проти / І.В. Рогатюк // Сучасні проблеми криміналістики [Текст] : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю з дня народження В. П. Колмакова (Одеса, 27–28 вересня 2013 р.). – О., 2013. – С. 267–270.

16. Рогатюк І. В. Роль прокурора у звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв’язку з дійовим каяттям / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 1. – С. 140–151.

17. Рогатюк І. В. Перевірка прокурором законності розгляду в органах внутрішніх справ заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2014. – № 1. – С. 111–120.

18. Рогатюк І.В. Прокурорський нагляд як гарантія законності й обґрунтованості прийняття процесуальних рішень на початковому етапі досудового розслідування / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С. 140–154.

19. Рогатюк І.В. Робота з речовими джерелами криміналістичної інформації під час розслідування злочинів: проблеми теорії та практики / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 105-116.

20. Rogatyuk I. Criminalistics portrait research: features of realization and drawing on results are in the criminal legal proceeding / I. Rogatyuk // Legal magazine of the National Academy of Internal Affairs. – 2014. – № 2 (8). – p. 212–219.

21. Рогатюк І.В. Використання поліграфа у кримінальному судочинстві: вітчизняний і закордонний досвід / І.В. Рогатюк // Криміналістичний вісник. – 2014. – № 2(22). – С. 85–90.

22. Рогатюк І.В. Початок досудового розслідування стосовно окремих категорій осіб / І.В. Рогатюк // Право України. – 2014. – № 3. – С. 215–223.

23. Рогатюк І.В. Реализация прокурором функции надзора за соблюдением законов при проведении досудебного расследования в форме процессуального руководства / И.В. Рогатюк // Право и политика. Научно-методический журнал. – Кыргызстан. – 2014. – № 1. – С. 107–110.

24. Рогатюк І.В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури / І.В. Рогатюк // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 1. – С. 292–296.

25. Рогатюк І.В. Кримінально-процесуальне закріплення використання поліграфа (детектора брехні) у слідчій практиці / І.В. Рогатюк // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 2. – С. 294–298.

26. Rogatyuk I. The retrospective research of criminal judicial activity of the prosecutor and the problems of reforming the Prosecutor's office in Ukraine / I. Rogatyuk // Knowledge. Education. Law. Management. – 2014. – №2 (6) – p. 252–260

27. Рогатюк І.В. Удосконалення прокурорського нагляду за забезпеченням підозрюваному права на захист / І.В. Рогатюк // Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах [Текст] : матеріали круглого столу (Київ, 4 квітня 2014). – К. : ФОП Ліпкан О.С., 2014. – С. 120–123.

28. Рогатюк І.В. Проблеми реалізації інституту угод у кримінальному провадженні / І.В. Рогатюк // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу [Текст] : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (Донецьк, 15 березня 2014). – Донецьк: ООО „Цифрова типографія”, 2014. – С. 260–263.

29. Рогатюк І.В. Виклик слідчим, прокурором як захід забезпечення кримінального провадження / І.В. Рогатюк // Актуальні проблеми розслідування злочинів [Текст] : зб. тез доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 липн. 2014 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 82-84.

30. Рогатюк І.В. Проблемні питання обліку кримінальних правопорушень у практиці роботи прокуратури / І.В. Рогатюк // Актуальні проблеми протидії організованій злочинній діяльності [Текст] : зб. тез допов. матеріл. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 26 вересня 2014 року – Одеса: Одеський держ. універ. внутр. справ, 2014. – С. 115-116.

31. Рогатюк І.В. Прозорість публічної інформації як чинник запобігання корупції // Протидія корупції у сфері державних закупівель [Текст] : тези допов. зб. матеріл. круг. столу (Київ, 30 травня 2014 року) / ред. кол. М.М. Алексійчук, П.В. Дерев'янка, В.І. Василичук та ін. – К.: ФОП Кандиба Т.П., 2014. – С. 114-117.

32. Рогатюк І.В. Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій / І.В. Рогатюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1(9). – С. 52-63.

33. Рогатюк І.В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 3. – С. 115-124.

34. Рогатюк И.В. Проблемы уголовной процессуальной регламентации проведения негласных следственных (розыскных) действий: опыт Украины и других стран: сборник научных трудов – Могилев:// Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь, 2015. – выпуск 3 – С. 265-273.

35. Рогатюк І.В. Розслідування кіберзлочинів: окремі аспекти діяльності прокурора та слідчих органів внутрішніх справ / І. Рогатюк // Актуальні правові питання сьогодення в умовах євроінтеграції України [Текст] : матеріали загальноакадем. підсумк. наук.-теорет. конф. (Київ, 15 травн. 2015 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ., 2015. – С. 18-21

36. Rohatiuk I. Basic Principles of the Prosecutor in Criminal Procedure Code of Ukraine / I. Rohatiuk // Internal Security, January-June. – 2016. – P. 111-121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.5604/20805268.1231545>.

37. Рогатюк И.В. Задачи и функции прокуратуры в сфере уголовного судопроизводства: сравнительный анализ // И.В.Рогатюк // Международный научно-опулярный журнал Наука и жизнь Казахстана. – 2016 – №3 (38). С.107-110.

38. Рогатюк І.В. Рішення прокурора під час закінчення досудового слідства у звичайних та особливих умовах. / І.В. Рогатюк // Особливості доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях: матеріали кругл. столу (26 липня 2016 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 95-97.

39. Рогатюк І. В. Негласні слідчі (розшукові) дії як інструмент ефективного попередження, викриття та розслідування злочинів у бюджетній сфері / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2016. – № 12. – С. 52-55.

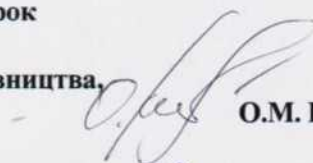
Комісія вважає, що сформульовані за результатами досліджень Рогатюка Ігоря Володимировича пропозиції, висновки, рекомендації, які стосуються організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, мають важливе практичне значення для правозастосування прокурорами під час здійснення ними вищезазначеної конституційної функції.

Члени комісії:

**Заступник начальника Департаменту
нагляду за додержанням законів у
кримінальному провадженні та
координації правоохоронної діяльності –
начальника управління нагляду за додержанням
законів Національною поліцією України**

О.О. Лукашенко

Начальник управління
аналітичного забезпечення діяльності
Генерального прокурора України та перевірок
стану організації прокурорської роботи
Департаменту забезпечення діяльності керівництва,
кандидат юридичних наук

О.М. Коріняк

Начальник управління ювенальної юстиції

Р.В. Романчук

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Головного слідчого
управління Служби безпеки України

генерал-майор юстиції

Г. Остафійчук

2017 року

АКТ

**ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

Комісія у складі: заступника начальника Головного управління – начальника 2 управління досудового розслідування Головного слідчого управління Служби безпеки України полковника юстиції Тиводара Б.М., начальника 1 управління досудового розслідування Головного слідчого управління Служби безпеки України полковника юстиції Сичевського В.В., начальника 4 відділу 1 управління досудового розслідування Головного слідчого управління Служби безпеки України полковника юстиції Іванченко І.В., склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Рогатюка Ігоря Володимировича на тему: «Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, використовуються при розслідуванні кримінальних проваджень слідчими підрозділами Служби безпеки України.

Крім того, слідчими, під час організації досудового розслідування і взаємодії із прокурорами процесуальними-керівниками та працівниками оперативних підрозділів, використано в роботі наступні наукові праці Рогатюка І.В.:

1. Рогатюк І.В. Проблеми адміністративної та кримінально-правової відповідальності за корупційні дії / І.В. Рогатюк // Корупція в Україні: досвід і тактика протидії в сучасних умовах: Матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції, 29 червня 2005 р., м. Київ. – К.: Вид-во НА СБ України, 2005. – С. 114-119.
2. Рогатюк І.В. Початок досудового розслідування стосовно окремих категорій осіб / І.В. Рогатюк // Право України. – 2014. – № 3. – С. 215–223.
3. Рогатюк І.В. Використання поліграфа у кримінальному судочинстві: вітчизняний і закордонний досвід / І.В. Рогатюк // Криміналістичний вісник. – 2014. – № 2(22). – С. 85–90.
4. Рогатюк І.В. Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій / І.В. Рогатюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1(9). – С. 52-63.
5. Рогатюк І.В. Особливості нагляду прокурора за законністю порушення кримінальної справи / І.В. Рогатюк, О.В. Калиновський // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2010. – № 5 (72). – С. 173–180.
6. Рогатюк І.В. Прокурорський нагляд як гарантія законності й обґрунтованості прийняття процесуальних рішень на початковому етапі досудового розслідування / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С. 140–154.
7. Рогатюк І.В. Виконання ухвали про здійснення приводу як передумова оперативного розгляду кримінальних проваджень. Керівна роль прокурора / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2013. – № 2 – С. 38–42.
8. Рогатюк І.В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури / І.В. Рогатюк // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 1. – С. 292-296.
9. Rohatiuk I. Basic Principles of the Prosecutor in Criminal Procedure Code of Ukraine / I. Rohatiuk // Internal Security, January-June. – 2016. – P. 111-121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.5604/20805268.1231545>.
10. Рогатюк І.В. Використання інформаційних технологій у досудовому розслідуванні : сучасний стан і перспективи розвитку / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 312–320.
11. Рогатюк І.В. Роль прокурора у звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 1. – С. 140–151.

12. Рогатюк І.В. Робота з речовими джерелами криміналістичної інформації під час розслідування злочинів: проблеми теорії та практики / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 105-116.

13. Rogatyuk I. Criminalistics portrait research: features of realization and drawing on results are in the criminal legal proceeding / I. Rogatyuk // Legal magazine of the National Academy of Internal Affairs. – 2014. – № 2 (8). – p. 212–219.

14. Рогатюк І.В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 3. – С. 115-124.

15. Рогатюк І.В. Негласні слідчі (розшукові) дії як інструмент ефективного попередження, викриття та розслідування злочинів у бюджетній сфері / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2016. – № 12. – С. 52-55.

16. Рогатюк І.В. Координація діяльності правоохоронних органів прокурором у контексті нового кримінального процесуального законодавства України / І.В. Рогатюк // Взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування у виявленні припинені та розслідувані кримінальних правопорушень [текст] : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 14 грудня 2012 р.). – К.: Нац. акад. Внутр. Справ, 2012. – С. 8-10

17. Rohatiuk I. Basic Principles of the Prosecutor in Criminal Procedure Code of Ukraine / I. Rohatiuk // Internal Security, January-June. – 2016. – P. 111-121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.5604/20805268.1231545>.

18. Рогатюк І.В. Підстави і порядок доступу до конфіденційної інформації під час розслідування кримінальної справи / І.В. Рогатюк, О.В. Калиновський // Протидія злочинам, які вчиняються з використанням комп'ютерних мереж [текст] : тези доповідей Міжн. наук.-практ. конф. (м. Севастополь, 1-2 жовтня 2010 року) / Державний вищий навчальний заклад „Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2010. – С. 145-148

19. Рогатюк І.В. Особливості прокурорського нагляду за діями та рішеннями органів досудового розслідування / І.В. Рогатюк, О.В. Калиновський // Проблеми діяльності слідчих органів внутрішніх справ України [текст] : тези доп. круглого столу (Київ, 2 квіт. 2010 р.) / ред. кол. : В.Д. Сукенко, О.М. Джужа, М.А. Погорєцький та ін. – К. : Київ. нац. ун-т. внутр. справ, 2010. – С. 36-39.

20. Рогатюк І.В. Використання спеціальних знань прокурором на стадії порушення кримінальної справи / І.В. Рогатюк // Криміналістика ХХІ століття

[Текст]: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листоп. 2010 р. – Х. :Право, 2010. – С. 721–723.

21. Рогатюк І.В. Забезпечення прокурором гарантій прав підозрюваного (обвинуваченого) під час досудового розслідування / І.В. Рогатюк // Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні [Текст] : зб. матеріалів IV Всеукраїнської наук.-теорет. конф. : у 2 ч. (Київ, 5 груд. 2013). – ч. 1. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 156-157.

22. Рогатюк І.В. Використання “детектора брехні” у слідчій практиці: аргументи за і проти / І.В. Рогатюк // Сучасні проблеми криміналістики [Текст] : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю з дня народження В. П. Колмакова (Одеса, 27–28 вересня 2013 р.). – О., 2013. – С. 267–270.

23. Рогатюк І.В. Удосконалення прокурорського нагляду за забезпеченням підозрюваному права на захист / І.В. Рогатюк // Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах [Текст] : матеріали круглого столу (Київ, 4 квітня 2014). – К. : ФОП Ліпкан О.С., 2014. – С. 120-123.

24. Рогатюк І.В. Проблеми реалізації інституту угод у кримінальному провадженні / І.В. Рогатюк // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу [Текст] : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (Донецьк, 15 березня 2014). – Донецьк: ООО „Цифрова типографія”, 2014. – С. 260-263.

25. Рогатюк І.В. Виклик слідчим, прокурором як захід забезпечення кримінального провадження / І.В. Рогатюк // Актуальні проблеми розслідування злочинів [Текст] : зб. тез доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 липн. 2014 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 82-84.

26. Рогатюк І.В. Розслідування кіберзлочинів: окремі аспекти діяльності прокурора та слідчих органів внутрішніх справ / І. Рогатюк // Актуальні правові питання сьогодення в умовах євроінтеграції України [Текст] : матеріали загальноакадем. підсумк. наук.-теорет. конф. (Київ, 15 травн. 2015 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ., 2015. – С. 18-21

27. Рогатюк І.В. Рішення прокурора під час закінчення досудового слідства у звичайних та особливих умовах. / І.В. Рогатюк // Особливості доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях: матеріали кругл. столу (26 липня 2016 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 95-97.

28. Рогатюк І.В. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями: наук.-практ. посіб. / кол. авт. – К.: Національна академія прокуратури України, 2017. – 304 с.

Комісія вважає, що сформульовані за результатами досліджень Рогатюка Ігоря Володимировича пропозиції, висновки, рекомендації, які стосуються організації та виконання слідчих дій, негласних слідчих розшукових дій і інших оперативно-технічних заходів у досудовому розслідуванні, мають важливе практичне значення для застосування в роботі працівниками слідчих підрозділів Служби безпеки України.

Члени комісії:

Заступник начальника Головного управління -
начальник 2 управління досудового розслідування
Головного слідчого управління СБ України
полковник юстиції

Б. Тиводар

Начальник 1 управління досудового розслідування
Головного слідчого управління СБ України
полковник юстиції

В. Сичевський

Начальник 4 відділу 1 управління досудового розслідування
Головного слідчого управління СБ України
полковник юстиції

І. Іванченко

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В.о. начальника Головного
слідчого управління фінансових
розслідувань Державної фіскальної
служби України**
кандидат юридичних наук

Р.В. Татарінов

«15» _____ 2017 року

АКТ

ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Комісія у складі: заступника начальника Головного управління – начальника управління розслідування кримінальних проваджень Головного слідчого управління фінансових розслідувань ДФС України Пахолка І.В., заступника начальника управління – начальника першого відділу управління розслідування кримінальних проваджень Головного слідчого управління фінансових розслідувань ДФС України Колесник Л.О., заступника начальника управління – начальника першого відділу процесуального контролю управління організації досудового розслідування Головного слідчого управління фінансових розслідувань ДФС України Денисюка С.А., начальника аналітичного відділу Головного слідчого управління фінансових розслідувань ДФС України Склянова С.В., склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Рогатюка Ігоря Володимировича на тему: «Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, використовуються при розслідуванні кримінальних проваджень слідчими підрозділами органів Державної фіскальної служби України.

Крім того, слідчими, під час організації досудового розслідування і взаємодії із прокурорами процесуальними-керівниками та працівниками оперативних підрозділів, використано в роботі наступні наукові праці Рогатюка І.В.:

1. Рогатюк І. В. Проблемні питання при розслідуванні злочинів за ухилення від сплати податків / І.В. Рогатюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2004. – № 9. 139– 144.

2. Рогатюк І.В. Пільгове оподаткування як передумова для зловживань та проявів корупції / І.В. Рогатюк // Право України. – 2005. – № 3. – С. 34–39.

3. Рогатюк І.В. Підстави і порядок доступу до конфіденційної інформації під час розслідування кримінальної справи / І.В. Рогатюк, О.В. Калиновський // Протидія злочинам, які вчиняються з використанням комп'ютерних мереж [текст] : тези доповідей Міжн. наук.-практ. конф. (м. Севастополь, 1-2 жовтня 2010 року) / Державний вищий навчальний заклад „Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2010. – С. 145-148.

4. Рогатюк І.В. Особливості прокурорського нагляду за діями та рішеннями органів досудового розслідування / І.В. Рогатюк, О.В. Калиновський // Проблеми діяльності слідчих органів внутрішніх справ України [текст] : тези доп. круглого столу (Київ, 2 квіт. 2010 р.) / ред. кол. : В.Д. Сукенко, О.М. Джу́жа, М.А. Погорецький та ін. – К. : Київ. нац. ун-т. внутр. справ, 2010. – С. 36-39.

5. Рогатюк І.В. Особливості нагляду прокурора за законністю порушення кримінальної справи / І.В. Рогатюк, О.В. Калиновський // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2010. – № 5 (72). – С. 173–180.

6. Рогатюк І.В. Використання “детектора брехні” у слідчій практиці: аргументи за і проти / І.В. Рогатюк // Сучасні проблеми криміналістики [Текст] : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю з дня народження В. П. Колмакова (Одеса, 27–28 вересня 2013 р.). – О., 2013. – С. 267–270.

7. Рогатюк І.В. Виконання ухвали про здійснення приводу як передумова оперативного розгляду кримінальних проваджень. Керівна роль прокурора / І. В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2013. – № 2 – С. 38–42.

8. Рогатюк І.В. Використання інформаційних технологій у досудовому розслідуванні : сучасний стан і перспективи розвитку / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 312–320.

9. Рогатюк І.В. Забезпечення прокурором гарантій прав підозрюваного (обвинуваченого) під час досудового розслідування / І.В. Рогатюк // Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні [Текст] : зб. матеріалів IV Всеукраїнської наук.-теорет. конф. : у 2 ч. (Київ, 5 груд. 2013). – ч. 1. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 156-157.

10. Рогатюк І. В. Роль прокурора у звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям / І. В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 1. – С. 140–151.

11. Рогатюк І. В. Проблеми реалізації інституту угод у кримінальному провадженні / І. В. Рогатюк // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу [Текст] : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (Донецьк, 15 березня 2014). – Донецьк: ООО „Цифроватипографія”, 2014. – С. 260–263.

12. Рогатюк І. В. Виклик слідчим, прокурором як захід забезпечення кримінального провадження / І. В. Рогатюк // Актуальні проблеми розслідування злочинів [Текст] : зб. тез доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 липн. 2014 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 82–84.

13. Рогатюк І. В. Прокурорський нагляд як гарантія законності й обґрунтованості прийняття процесуальних рішень на початковому етапі досудового розслідування / І. В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С. 140–154.

14. Рогатюк І. В. Удосконалення прокурорського нагляду за забезпеченням підозрюваному права на захист / І. В. Рогатюк // Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах [Текст] : матеріали круглого столу (Київ, 4 квітня 2014). – К. : ФОП Ліпкан О. С., 2014. – С. 120–123.

15. Рогатюк І. В. Початок досудового розслідування стосовно окремих категорій осіб / І. В. Рогатюк // Право України. – 2014. – № 3. – С. 215–223.

16. Рогатюк І. В. Використання поліграфа у кримінальному судочинстві: вітчизняний і закордонний досвід / І. В. Рогатюк // Криміналістичний вісник. – 2014. – № 2(22). – С. 85–90.

17. Рогатюк І. В. Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій / І. В. Рогатюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1(9). – С. 52–63.

18. Рогатюк І. В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 3. – С. 115–124.

19. Rohatiuk I. Basic Principles of the Prosecutor in Criminal Procedure Code of Ukraine / I. Rohatiuk // InternalSecurity, January-June. – 2016. – P. 111–121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.5604/20805268.1231545>.

20. Рогатюк І. В. Негласні слідчі (розшукові) дії як інструмент ефективного попередження, викриття та розслідування злочинів у бюджетній сфері / І. В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2016. – № 12. – С. 52–55.

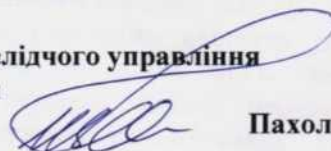
21. Рогатюк І.В. Рішення прокурора під час закінчення досудового слідства у звичайних та особливих умовах. / І.В. Рогатюк // Особливості доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях: матеріали кругл. столу (26 липня 2016 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 95-97.

22. Рогатюк І.В. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями: наук.-практ. посіб. / кол. авт. – К.: Національна академія прокуратури України, 2017. – 304 с.

Комісія вважає, що сформульовані за результатами досліджень Рогатюка Ігоря Володимировича пропозиції, висновки, рекомендації, які стосуються організації та виконання слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій на досудовому розслідуванні, мають важливе практичне значення для застосування в роботі працівниками слідчих підрозділів органів Державної фіскальної служби України.

Члени комісії:

**Заступник начальника Головного управління –
начальник управління розслідування
кримінальних проваджень Головного слідчого управління
фінансових розслідувань ДФС України
полковник податкової міліції**

Пахолок І.В

**Заступник начальника управління –
начальник першого відділу управління
розслідування кримінальних проваджень
Головного слідчого управління
фінансових розслідувань ДФС України
полковник податкової міліції**

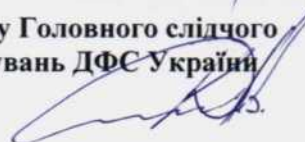
Колесник Л.О.

**Заступник начальника управління –
начальник першого відділу процесуального контролю
управління організації досудового розслідування
Головного слідчого управління
фінансових розслідувань ДФС України
полковник податкової міліції**

Денисюк С.А.

**Начальник аналітичного відділу Головного слідчого
управління фінансових розслідувань ДФС України
полковник податкової міліції**

Склянов С.В.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник Голови
Національної поліції України –
начальник кримінальної поліції
генерал поліції третього рангу

В.В. Аброськін

«13» 01 2017 року

АКТ

ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Комісія у складі: начальника Департаменту оперативно-технічних заходів НП України полковника поліції Кузнецова М.В., заступника начальника Департаменту оперативно-технічних заходів НП України полковника поліції Канцідайла О.О., заступника начальника управління Департаменту оперативно-технічних заходів НП України полковника поліції Поліщука О.О., начальника відділу Департаменту оперативно-технічних заходів НП України Сидоренка А.М., склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Рогатюка Ігоря Володимировича на тему: «Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, використовуються в роботі працівниками Департаменту оперативно-технічних заходів Національної поліції України при виконанні негласних слідчих (розшукових) дій передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України та здійсненні заходів згідно з Законом України “Про оперативно-розшукову діяльність”.

Крім того, працівниками ДОТЗ НП України під час організації вказаних заходів та взаємодії із прокурорами, слідчими у межах досудового розслідування кримінальних проваджень використано наступні наукові праці Рогатюка І.В.:

1. Рогатюк І.В. Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій / І.В. Рогатюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1(9). – С. 52-63.
2. Рогатюк І.В. Координація діяльності правоохоронних органів прокурором у контексті нового кримінального процесуального законодавства України / І.В. Рогатюк // Взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування у виявленні припинені та розслідувані кримінальних правопорушень [текст] : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 14 грудня 2012 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 8-10
3. Рогатюк І.В. Порядок спільних дій працівників ОВС, закладів охорони здоров'я та прокуратури в разі встановлення факту смерті людини за місцем проживання / І.В. Рогатюк // Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень: збірник матеріалів круглого столу / редкол.: Кобилянський О.Л., Кофанов А.В., Матвієнко П.Є.; Київ. ННІПФЕКП НАВС. – К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експерно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2013. – С. 284-286.
4. Рогатюк І.В. Виконання ухвали про здійснення приводу як передумова оперативного розгляду кримінальних проваджень. Керівна роль прокурора / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2013. – № 2 – С. 38–42.
5. Рогатюк І.В. Кримінально-процесуальне закріплення використання поліграфа (детектора брехні) у слідчій практиці / І.В. Рогатюк // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 2. – С. 294–298.
6. Рогатюк І.В. Перевірка прокурором законності розгляду в органах внутрішніх справ заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2014. – № 1. – С. 111–120.
7. Рогатюк І.В. Негласні слідчі (розшукові) дії як інструмент ефективного попередження, викриття та розслідування злочинів у бюджетній сфері / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2016. – № 12. – С. 52-55.

8. Рогатюк І.В. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями: наук-практ. посіб. / кол. авт. – К.: Національна академія прокуратури України, 2017. – 304 с.

Комісія вважає, що сформульовані за результатами досліджень Рогатюка Ігоря Володимировича пропозиції, висновки, рекомендації, які стосуються організації та виконання негласних слідчих розшукових дій і інших оперативно-технічних заходів у досудовому розслідуванні, мають важливе практичне значення для застосування в роботі працівниками Департаменту під час здійснення ними вищезазначених функцій.

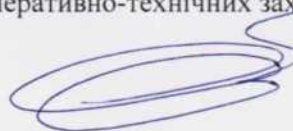
Члени комісії:

Начальник Департаменту оперативно-технічних заходів
Національної поліції України
полковник поліції

М.В. Кузнєцов

Заступник начальника Департаменту оперативно-технічних заходів
Національної поліції України
полковник поліції

О.О. Канцідайло

Заступник начальника управління
Департаменту оперативно-технічних заходів
полковник поліції

О.О. Поліщук

Начальник відділу
Департаменту оперативно-технічних заходів
Національної поліції України

А.М. Сидоренка

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника відділу
Головного слідчого управління
Національної поліції України
кандидат юридичних наук

Д.М. Мірковець
«11» листопада 2017 року

А К Т

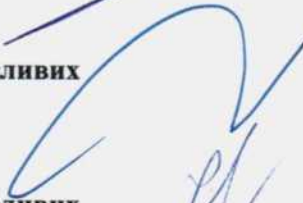
**впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування
матеріалів дисертаційного дослідження здобувача кафедри
кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ
Рогатюка Ігоря Володимировича на тему: «Теоретичні, правові та
праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності
прокурора у досудовому розслідуванні»**

Комісія у складі: старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НПУ України, кандидата юридичних наук Шевчишена А.В., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НПУ України Никитюка С.С., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НПУ України Смирнової Е.Г. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Рогатюка Ігоря Володимировича на тему: «Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, зокрема під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Старший слідчий в особливо важливих
справах ГСУ НПУ України
кандидат юридичних наук**

А.В. Шевчишен

**Старший слідчий в особливо важливих
справах ГСУ НПУ України**

С.С. Никитюк

**Старший слідчий в особливо важливих
справах ГСУ НПУ України**

Е.Г. Смирнова

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник декана

юридичного факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

д.ю.н., проф. **О. О. Отрадна**

2017 р.

Акт

впровадження у навчальний та науково-дослідний процеси юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка результатів дисертаційного дослідження **Рогатюка Ігора Володимировича** на тему: **“Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної-процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні”** за спеціальністю **12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Комісія у складі:

1. Завідувача кафедри правосуддя, д.ю.н., проф. **М. А. Погорецького**
2. Професора кафедри правосуддя, д.ю.н., проф. **О. П. Кучинської**
3. Професора кафедри правосуддя, д.ю.н., проф. **О.Г. Яновської**

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження **Рогатюка Ігора Володимировича** на тему: **“Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної-процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні”**, поданих на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю **12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**, є цілком обґрунтованими, мають належний науковий рівень та вагоме практичне значення для використання у навчальному процесі кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка при викладанні навчальних дисциплін **“Кримінальний процес України”**, **“Кримінальне процесуальне доказування”**, **“Проблеми досудового розслідування”**, **“Прокурор у кримінальному провадженні”**, а також у науково-дослідній роботі аспірантів та викладачів.

Завідувач кафедри правосуддя,
д.ю.н., проф.

М. А. Погорецький

Професор кафедри правосуддя,
д.ю.н. проф.

О. П. Кучинська

Професор кафедри правосуддя,
д.ю.н. проф.

О. Г. Яновська

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

Р.А. Сербин

АКТ

**про впровадження результатів дисертації здобувача
Національної академії внутрішніх справ
Рогатюка Ігоря Володимировича**

**«Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної
діяльності прокурора у досудовому розслідуванні» на здобуття наукового
ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний
процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова
діяльність у науково-дослідну діяльність
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, доцента Рожнової В.В. (голова комісії); завідувача наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Стрільців О.М.; заступника начальника відділу організації науково-дослідної роботи, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Калиновського О.В. склала цей акт про те, що результати дисертації Рогатюка Ігоря Володимировича на тему: «Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні» впроваджені у науково-дослідну діяльність академії.

Результати дисертації Рогатюка І.В. відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти ступеня «Бакалавр» та «Магістр», де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

Рогатюк І. В. Процесуальна діяльність прокурора на стадії досудового розслідування [Текст] : монографія / І. В. Рогатюк. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 544 с.

Рогатюк І. В. Перекваліфікація злочинних дій у кримінальному процесі: проблема юридична чи статистична / І.В. Рогатюк // Право України. – 2004. – № 12. – С. 59–61.

Рогатюк І. В. Реформування правоохоронних органів потребує чіткого розмежування їхніх функцій / І.В. Рогатюк // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 1. – С. 111–115.

Рогатюк І. В. Пільгове оподаткування як передумова для зловживань та проявів корупції / І.В. Рогатюк // Право України. – 2005. – № 3. – 34–39.

Рогатюк І. В. Справа боротьби зі злочинністю / І. В. Рогатюк, // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 12. – С. 10–16.

Рогатюк І. В. Концептуальні засади наукового забезпечення інформатизації прокуратури / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2006. – № 5 – С. 14–19.

Рогатюк І. В. Із виступу на колегії прокуратури Черкаської області / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2012. – № 1. – С. 16–23.

Рогатюк І. В. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх. Керівна роль прокурора / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2012. – № 10 – С. 24–32.

Рогатюк І. В. Виконання ухвали про здійснення приводу як передумова оперативного розгляду кримінальних проваджень. Керівна роль прокурора / І. В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2013. – № 2 – С. 38–42.

Рогатюк І. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування: історія та сучасність / І.В. Рогатюк, // Наше право. – 2013. – №3. – С.156–162.

Рогатюк І. В. Використання інформаційних технологій у досудовому розслідуванні : сучасний стан і перспективи розвитку / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 312–320.

Рогатюк І. В. Роль прокурора у проведенні слідчих дій у разі виявлення трупа людини з ознаками насильницької смерті або підозри на таку / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 186–194.

Рогатюк І. В. Особливості здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів у сфері охорони здоров'я / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2013. – № 6. – С. 29–35.

Рогатюк І.В. Кримінально-процесуальне закріплення використання поліграфа (детектора брехні) у слідчій практиці / І.В. Рогатюк // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 2. – С. 294–298.

Rogatyuk I. The retrospective research of criminal judicial activity of the prosecutor and the problems of reforming the Prosecutor's office in Ukraine / I. Rogatyuk // Knowledge. Education. Law. Management. – 2014. – №2 (6) – p. 252–260.

Рогатюк І. В. Роль прокурора у звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 1. – С. 140–151.

Рогатюк І. В. Перевірка прокурором законності розгляду в органах внутрішніх справ заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2014. – № 1. – С. 111–120.

Рогатюк І.В. Прокурорський нагляд як гарантія законності й обґрунтованості прийняття процесуальних рішень на початковому етапі досудового розслідування / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С. 140–154.

Рогатюк І.В. Робота з речовими джерелами криміналістичної інформації під час розслідування злочинів: проблеми теорії та практики / І.В. Рогатюк //

Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 105-116.

Rogatyuk I. Criminalistics portrait research: features of realization and drawing on results are in the criminal legal proceeding / I. Rogatyuk // Legal magazine of the National Academy of Internal Affairs. – 2014. – № 2 (8). – p. 212-219.

Рогатюк І.В. Використання поліграфа у кримінальному судочинстві: вітчизняний і закордонний досвід / І.В. Рогатюк // Криміналістичний вісник. – 2014. – № 2(22). – С. 85-90.

Рогатюк І.В. Початок досудового розслідування стосовно окремих категорій осіб / І.В. Рогатюк // Право України. – 2014. – № 3. – С. 215-223.

Рогатюк І.В. Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій / І.В. Рогатюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1(9). – С. 52-63.

Рогатюк І.В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 3. – С. 115-124.

Рогатюк І. В. Негласні слідчі (розшукові) дії як інструмент ефективного попередження, викриття та розслідування злочинів у бюджетній сфері / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2016. – № 12. – С. 52-55.

Рогатюк І. В. Підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді: процесуальна тактика в нестандартних умовах // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ: наук. журн. / [редкол.: В.В.Черней (голова) та ін.] – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. – № 1 (13) – С. 87-93.

Зазначені праці підтвердили високий науково-теоретичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами підготовки та проведення усіх видів занять, а також були використані у науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій та перемінного складу академії.

Голова комісії:
кандидат юридичних наук,
доцент

В.В. Рожнова

Члени комісії:
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

О.М. Стрільців

кандидат юридичних наук
старший науковий співробітник

О.В. Калиновський

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

С.Д. Гусарєв

АКТ

**про впровадження результатів дисертації здобувача
Національної академії внутрішніх справ
Рогатюка Ігоря Володимировича**

**«Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної
процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні» на
здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності
12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність
у освітній процес Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: директора Інституту післядипломної освіти, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Удалової Л.Д. (голова комісії), завідувача кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, доцента Рожнової В.В., начальника відділу організації та координації освітнього процесу, кандидата юридичних наук, доцента Корж-Ікаєвої Т.Г. склала цей акт про те, що результати дисертації Рогатюка І.В. на тему: «Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні» впроваджені у освітній процес академії.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Рогатюка І.В. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, запроваджені для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема під час викладання і вивчення навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Прокурор у кримінальному провадженні», «Судові та правоохоронні органи України», у рамках підвищення кваліфікації слідчих та працівників підрозділів згідно з затвердженими МВС навчальними програмами післядипломної освіти

Національної академії внутрішніх справ, а також у процесі підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, які можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів, студентів та слухачів.

Голова комісії:

Л.Д. Удалова

Члени комісії:

В.В. Рожнова

Т.Г. Корж-Ікаєва

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор Національної
академії прокуратури України
 І.І. Присяжнюк
«22» 02 2017 року

АКТ

ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

Комісія у складі: проректора – директора науково-дослідного інституту, доктора юридичних наук, Попова Г.В., начальника відділу науково-методичного забезпечення прокурорської діяльності у сфері запобігання та протидії корупції, доктора юридичних наук, доцента Загиней З.А., старшого викладача відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальному провадженні, доктора юридичних наук, професора Книженко О.О. склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Рогатюка Ігоря Володимировича на тему «Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, використовуються в ході виконання науково-дослідної роботи у сфері проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, спрямованих на наукове та практичне забезпечення кримінальної процесуальної діяльності прокурора, а саме:

1. Рогатюк І.В. Забезпечення прокурором реалізації принципу розумності в кримінальному судочинстві / І.В. Рогатюк // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України [Текст] : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-

практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 51-56.

2. Рогатюк І.В. Порядок використання прокурором оціночних понять в кримінальному судочинстві / І.В. Рогатюк // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи [Текст] : тези доп. IX Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2013 р.) / [ред. кол. В.В. Коваленко, В.В. Черней, М.В. Костицький та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 80-83.

3. Рогатюк І.В. Забезпечення прокурором гарантій прав підозрюваного (обвинуваченого) під час досудового розслідування / І.В. Рогатюк // Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні [Текст] : зб. матеріалів IV Всеукраїнської наук.-теорет. конф. : у 2 ч. (Київ, 5 груд. 2013). – ч. 1. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 156-157.

4. Рогатюк І. В. Роль прокурора у звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 1. – С. 140–151.

5. Рогатюк І.В. Робота з речовими джерелами криміналістичної інформації під час розслідування злочинів: проблеми теорії та практики / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 105-116.

6. Рогатюк І.В. Використання поліграфа у кримінальному судочинстві: вітчизняний і закордонний досвід / І.В. Рогатюк // Криміналістичний вісник. – 2014. – № 2(22). – С. 85–90.

7. Рогатюк І.В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури / І.В. Рогатюк // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 1. – С. 292-296.

8. Rogatyuk I. The retrospective research of criminal judicial activity of the prosecutor and the problems of reforming the Prosecutor's office in Ukraine /

I. Rogatyuk // Knowledge. Education. Law. Management. – 2014. – №2 (6) – p. 252-260

9. Рогатюк І. В. Використання інформаційних технологій у досудовому розслідуванні : сучасний стан і перспективи розвитку / І.В.Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 312–320.

10.Рогатюк І. В. Особливості здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів у сфері охорони здоров'я / І.В.Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2013. – № 6. – С. 29–35.

11. Рогатюк І. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування: історія та сучасність / І.В.Рогатюк, Д.О. Алексєєва-Процюк // Наше право. – 2013. – №3. – С.156–162.

12. Рогатюк І.В. Особливий порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх за новим Кримінально-процесуальним кодексом України / І.В.Рогатюк // Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України [текст] : тези доп. круглого столу, (Київ, 8 листоп. 2012 р.). – К, 2012. - С.26-29.

13. Рогатюк І.В. Прозорість публічної інформації як чинник запобігання корупції // Протидія корупції у сфері державних закупівель [Текст] : тези допов. зб. матеріл. круг. столу (Київ, 30 травня 2014 року) / ред. кол. М.М. Алексійчук, П.В. Дерев'янка, В.І. Василичук та ін. – К.: ФОП Кандиба Т.П., 2014. – С. 114-117.

14. Рогатюк І.В. Розслідування кіберзлочинів: окремі аспекти діяльності прокурора та слідчих органів внутрішніх справ / І. Рогатюк // Актуальні правові питання сьогодення в умовах євроінтеграції України [Текст] : матеріали загальноакадем. підсумк. наук.-теорет. конф. (Київ, 15 травн. 2015 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ., 2015. – С. 18-21

15.Rohatiuk I. Basic Principles of the Prosecutor in Criminal Procedure Code of Ukraine / I. Rohatiuk // Internal Security, January-June. – 2016. – P. 111-

121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.5604/20805268.1231545>.

Комісія вважає, що сформульовані за результатами досліджень Рогатюка Ігоря Володимировича пропозиції, висновки, рекомендації, які стосуються процесу здійснення кримінальної процесуальної діяльності прокурора, а саме організації розслідування кримінального провадження на досудовому слідстві, нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, процесуальним керівництвом досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, мають важливе теоретичне значення і можуть використовуватися в ході виконання науково-дослідної роботи у сфері проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, спрямованих на наукове та практичне забезпечення кримінальної процесуальної діяльності прокурора.

Члени комісії:

Проректор –
директор Науково-дослідного інституту,
доктор юридичних наук

Г.В. Попов

Начальник відділу
науково-методичного забезпечення
прокурорської діяльності у сфері
запобігання та протидії корупції,
доктор юридичних наук, доцент

З.А. Загиней

Старший викладач відділу
підготовки прокурорів з нагляду
за додержанням законів при виконанні
судових рішень у кримінальних провадженнях,
доктор юридичних наук, професор

О.О. Кищенко

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор Національної
академії прокуратури України

 « 18 » 09 2017 року
 І.І. Присяжнюк

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Комісія у складі: проректора Національної академії прокуратури кандидата юридичних наук, професора Толочка О.М., начальника відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, кандидата юридичних наук Столітнього А.В., начальника відділу підготовки та підвищення кваліфікації військових прокурорів, кандидата юридичних наук, доцента Туркота М.С., склала цей акт про те, що опубліковані результати дисертаційного дослідження Рогатюка Ігоря Володимировича на тему «Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, використовуються у навчальному процесі при підготовці та проведенні лекційних, семінарських і практичних занять зі слухачами Національної академії прокуратури України у процесі викладання таких навчальних дисциплін: «Процесуальне керівництво прокурором проведенням

негласних слідчих (розшукових) дій»; «Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням»; «Ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, а саме:

1. Рогатюк І.В. Актуальні проблеми реалізації функції прокурорського нагляду на стадії досудового розслідування / І.В. Рогатюк // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі [Текст] : зб. наук. ст. за матеріалами I Між нар. наук.-практ. конф. (Житомир, 11 квітня 2013 р.) / Мін-во аграрної політики та про-ва України; Жит. нац. агроєкологічний ун-т. – Ж.: ЖНАЕУ, 2013. – С.180-182.

2. Рогатюк І.В. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх. Керівна роль прокурора / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2012. – № 10 – С. 24–32.

3. Рогатюк І.В. Роль прокурора у проведенні слідчих дій у разі виявлення трупа людини з ознаками насильницької смерті або підозри на таку / І.В. Рогатюк, Д.О. Алексєєва-Процюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 186–194.

4. Рогатюк І.В. Використання “детектора брехні” у слідчій практиці: аргументи за і проти / І.В. Рогатюк // Сучасні проблеми криміналістики [Текст] : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю з дня народження В. П. Колмакова (Одеса, 27–28 вересня 2013 р.). – О., 2013. – С. 267–270.

5. Рогатюк І.В. Прокурорський нагляд як гарантія законності й обґрунтованості прийняття процесуальних рішень на початковому етапі досудового розслідування / І.В. Рогатюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С. 140–154.

6. Rogatyuk I. Criminalistics portrait research: features of realization and drawing on results are in the criminal legal proceeding / I. Rogatyuk // Legal magazine of the National Academy of Internal Affairs. – 2014. – № 2 (8). – p. 212–219.

7. Рогатюк І.В. Початок досудового розслідування стосовно окремих категорій осіб / І.В. Рогатюк // Право України. – 2014. – № 3. – С. 215–223.

8. Рогатюк І. В. Реализация прокурором функции надзора за соблюдением законов при проведении досудебного расследования в форме процессуального руководства / И.В. Рогатюк // Право и политика. Научно-методический журнал. – Кыргызстан. – 2014. – № 1. – С. 107-110.

9. Рогатюк І.В. Кримінально-процесуальне закріплення використання поліграфа (детектора брехні) у слідчій практиці / І.В. Рогатюк // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 2. – С. 294–298.

10. Рогатюк І. В. Із виступу на колегії прокуратури Черкаської області / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2012. – № 1. – С. 16–23.

11. Рогатюк І.В. Удосконалення прокурорського нагляду за забезпеченням підозрюваному права на захист / І.В. Рогатюк // Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах [Текст] : матеріали круглого столу (Київ, 4 квітня 2014). – К. : ФОП Ліпкан О.С., 2014. – С. 120-123.

12. Рогатюк І.В. Проблеми реалізації інституту угод у кримінальному провадженні / І.В. Рогатюк // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу [Текст] : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (Донецьк, 15 березня 2014). – Донецьк: ООО „Цифрова типографія”, 2014. – С. 260-263.

13. Рогатюк І.В. Виклик слідчим, прокурором як захід забезпечення кримінального провадження / І.В. Рогатюк // Актуальні проблеми розслідування злочинів [Текст] : зб. тез доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 липн. 2014 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 82-84.

14. Рогатюк І.В. Проблемні питання обліку кримінальних правопорушень у практиці роботи прокуратури / І.В. Рогатюк // Актуальні проблеми протидії організованим злочинній діяльності [Текст] : зб. тез допов. матеріл. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 26 вересня 2014 року – Одеса: Одеський держ. універ. внутр. справ, 2014. – С. 115-116.

15.Рогатюк І.В. Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій / І.В. Рогатюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1(9). – С. 52-63.

16.Рогатюк І.В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 3. – С. 115-124.

17. Рогатюк І.В. Проблемы уголовной процессуальной регламентации проведения негласных следственных (розыскных) действий: опыт Украины и других стран: сборник научных трудов – Могилев:// Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь, 2015. – выпуск 3 – С. 265-273.

18. Рогатюк І.В. Задачи и функции прокуратуры в сфере уголовного судопроизводства: сравнительный анализ // І.В.Рогатюк // Международный научно-опулярный журнал Наука и жизнь Казахстана. – 2016 – №3 (38). С.107-110.

19. Рогатюк І.В. Рішення прокурора під час закінчення досудового слідства у звичайних та особливих умовах. / І.В. Рогатюк // Особливості доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях: матеріали кругл. столу (26 липня 2016 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 95-97.

20.Рогатюк І.В. Негласні слідчі (розшукові) дії як інструмент ефективного попередження, викриття та розслідування злочинів у бюджетній сфері / І.В. Рогатюк // Вісник прокуратури. – 2016. – № 12. – С. 52-55.

21. Рогатюк І.В. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями: наук-практ. посіб. / кол. авт. – К.: Національна академія прокуратури України, 2017. – 304 с.

Комісія вважає, що сформульовані за результатами досліджень Рогатюка Ігоря Володимировича пропозиції, висновки, рекомендації, які стосуються кримінальної процесуальної діяльності прокурора щодо організації нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі

процесуального керівництва, процесуальних повноважень прокурора процесуального-керівника із прокурором керівником органу, при проведенні слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також діяльність прокурора в особливих порядках кримінального провадження мають важливе теоретичне та практичне значення для підготовки та підвищення кваліфікації прокурорів і можуть використовуватися при формуванні навчально-методичного забезпечення.

Члени комісії:

**Проректор Національної
академії прокуратури України
кандидат юридичних наук, професор**

О.М.Толочко

**Начальник відділу підготовки прокурорів
з нагляду за додержанням законів органами,
які проводять оперативно-розшукову
діяльність, дізнання та досудове слідство
кандидат юридичних наук**

А.В.Столітній

**Начальник відділу підготовки та підвищення
кваліфікації військових прокурорів,
кандидат юридичних наук, доцент**

М.С.Туркот